

KULTURA v krajích České republiky

Věra Patočková
Daniel Čermák
Kateřina Vojtíšková a kol.

Kultura v krajích České republiky

Kultura v krajích České republiky

Věra Patočková, Daniel Čermák, Kateřina Vojtíšková a kol.

Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

Sociologický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i.
Praha 2012

Recenzovali:

doc. PhDr. Martin Soukup, Ph.D.

Mgr. Hana Maříková

Editoři:

Věra Patočková

Daniel Čermák

Kateřina Vojtíšková

Autorský kolektiv:

Josef Bernard

Daniel Čermák

Michal Illner

Tomáš Kostelecký

Radmila Lorencová

Renáta Mikešová

Věra Patočková

Markéta Poláková

Jiří Šafr

Zdenka Vajdová

Kateřina Vojtíšková

Tato kniha vznikla v rámci projektu „Sociální a institucionální podmíněnost rozvoje kultury a uchování kulturního dědictví v regionálním prostředí a její využití v efektivnější organizaci kulturních aktivit regionu“, podpořeného Ministerstvem kultury v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), identifikační kód projektu: DF11P01O-VV032.

Obsah

Abstrakt	11
Úvod	13
1. Kultura	17
Markéta Poláková	
2. Přehled o platných zákonech zabývajících se v České republice kulturou v územním kontextu	25
Michal Illner	
Úvod	25
Vysvětlení některých důležitých pojmů	26
K metodice přehledu	28
Zákony o územních samosprávných celcích a o územním rozvoji	30
Zákony o institucích a aktivitách v oblasti kultury	36
Závěr	42
3. Kulturní politika v mezinárodních dokumentech	43
Renáta Mikešová	
Úvod	43
UNESCO	43
Evropská unie	48
Rada Evropy	50
Závěr	50
4. Kulturní politika a koncepční dokumenty na národní úrovni	51
Kateřina Vojtíšková	
Kultura jako oblast veřejného zájmu	51
Vývoj vztahu státu ke kultuře	51
Ministerstvo kultury	55
Přehled dokumentů ke státní kulturní politice	58
Význam pojmu kultura, kultura jako zdroj a nástroj.....	59
Hlavní cíle a nástroje kulturní politiky	62
Srovnání dokumentů	64
Oborové koncepční dokumenty na národní úrovni	67
Památková péče	68
Péče o movité kulturní dědictví.....	71
Péče o tradiční lidovou kulturu	74

Podpora umění.....	76
Rozvoj a internetizace knihoven	78
Podpora a rozvoj kinematografie.....	81
Závěr	83
5. Kulturní politika a koncepční dokumenty na krajské úrovni	87
Kateřina Vojtíšková	
Role krajské správy v podpoře kultury a památkové péče	87
Organizace kultury a památkové péče v krajích	89
Návaznost regionální kulturní politiky na celostátní úroveň	93
Rozsah a rozpracování krajských koncepčních dokumentů	95
Cíle a nástroje v krajských koncepcích	98
Oblasti podpory v krajských koncepcích	100
Památková péče	102
Movité kulturní dědictví: muzea a galerie	106
Knihovny.....	108
Tradiční lidová kultura a místní kultura	110
Ostatní kultura, umění	112
Závěr	115
6. Kulturní infrastruktura v krajích České republiky	117
Markéta Poláková, Daniel Čermák	
Úvod	117
Památkové objekty v krajích ČR	118
Knihovny	132
Kina	138
Muzea, galerie, památníky a další výstavní prostory	143
Muzea, galerie a památníky s vlastními sbírkovými předměty	143
Výstavní prostory bez vlastních sbírkových předmětů	150
Divadla	152
Právní forma divadel.....	157
Hvězdárny a planetária	159
Kulturní domy	160
Amatérské aktivity, lidová kultura	163
Závěr	166
7. Ekonomický rámec kultury v krajích České republiky	171
Radmila Lorencová	
Ekonomický význam kultury	171
Financování kultury z veřejných zdrojů	173
Výdaje státního rozpočtu	173
Veřejné územní rozpočty ve vztahu k podpoře kultury	178

Financování kultury ze zahraničních zdrojů	191
Programy Evropské unie	191
Další vybrané zahraniční zdroje	201
Financování kultury ze soukromých zdrojů a neziskový sektor	204
Závěr	207
8. Kultura v představách české veřejnosti	211
Věra Patočková	
Kultura jako hodnota	211
Co je kultura? – laické představy o kultuře	216
Představy o národním kulturním dědictví	221
Závěr	228
9. Životní styl po roce 1989	231
Jiří Šafr	
Teoretická východiska: kulturní homologie vs. individualizace, anebo model kulturního všežroutství?	232
Cíle analýzy, použité zdroje dat	235
Proměny způsobu trávení volného času v letech 1984 až 2011	236
Některé souvislosti vybraných aktivit volného času	244
Trávení volného času a společenská pozice	247
Struktura trávení volného času a index vysokokulturního kapitálu	250
Determinanty náročné formy trávení volného času – vysokokulturní kapitál v letech 1984 až 2011	253
Sociální prostor životního stylu v současnosti: homologie volného času a sociální třídy	258
Závěry – kulturní sblížení města a venkova, přetrvávající třídě kulturní homologie ve sféře trávení volného času	263
10. Navštěvování památek – kulturní aktivita a rozšířený vzorec trávení volného času	267
Josef Bernard	
Kdo a jak často navštěvuje kulturní památky?	268
Kde navštěvují Češi památky nejčastěji?	273
Při jakých příležitostech navštěvují Češi památky?	279
Závěr	279
11. Kulturní participace	281
Jiří Šafr	
Cíle analýz a metodologické poznámky	281
Participace na městské a lokální kultuře – pasivní účast	283

Městská kultura	283
Lokální kultura	293
Aktivní kulturní participace: členství v uměleckých/kulturních sdruženích, vlastní umělecká tvorba a účast na organizování kulturních akcích	296
Determinanty kulturní participace	299
Závěr	303
12. Některé souvislosti územní veřejné správy a kulturního života	307
Zdenka Vajdová, Tomáš Kostecký	
Spokojenost občanů s kulturním životem	308
Podpora kultury	309
Rozdíly ve spokojenosti s kulturním životem	313
Spokojenost občanů s kulturním životem a s prací veřejné správy, podle krajů	314
Kdo má finančně podpořit kulturu – kulturní akce, památky, podle krajů	318
Kdo by měl být organizátorem kulturních akcí, podle krajů	322
Souvislosti identifikace s komunitou, spokojenosti s kulturním životem, spokojenosti s prací územní veřejné správy	323
Závěr	323
13. Profily krajů	325
Kateřina Vojtíšková a kol.	
Hlavní město Praha	327
Středočeský kraj	332
Jihočeský kraj	336
Plzeňský kraj	339
Karlovarský kraj	342
Ústecký kraj	346
Liberecký kraj	350
Královéhradecký kraj	353
Pardubický kraj	356
Kraj Vysočina	358
Jihomoravský kraj	361
Olomoucký kraj	365
Zlínský kraj	368
Moravskoslezský kraj	372
14. Závěr	377
Literatura	387
Prameny	401

Příloha 1	402
Příloha 2	405
Summary	407
Rejstřík	411
O autorech	415

Abstrakt

Monografie je rozdělena do tří částí. Po úvodní kapitole, která se věnuje vymezení pojmu kultura, přináší první část monografie přehled platné legislativy, analýzy koncepčních a strategických dokumentů vztahujících se ke kultuře, analýzy dostupných dat o kulturní infrastruktuře a představení dostupných finančních zdrojů pro oblast neprůmyslových kulturních odvětví. To vše charakterizuje prostředí a utváří podmínky pro rozvoj kulturních aktivit a uchování kulturního dědictví. Druhá část monografie seznamuje čtenáře s výsledky vlastního rozsáhlého dotazníkového šetření Kultura v regionech České republiky 2011, které je zaměřeno na oblast představ o kultuře a kulturním dědictví a zejména na kulturní participaci a faktory, jež ji ovlivňují. Třetí, závěrečná část představuje profily jednotlivých krajů České republiky.

Klíčová slova

kultura, regiony, Česká republika

Úvod

Kniha *Kultura v krajích České republiky* je jedním z výstupů projektu realizovaného týmem výzkumného oddělení Lokální a regionální studia Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) s tematickým zaměřením na prioritu „4. 1. Prostředí pro rozvoj umění a uchování kulturního dědictví“. V rámci této priority se soustředíme na výzkum specifických znaků regionálních a lokálních kulturních aktivit, snažíme se postihnout vývojové trendy a vliv působení orgánů veřejné správy na podporu kulturních aktivit a péči o kulturní dědictví.

Předkládaná monografie čtenáři nabízí pohled na regionální a lokální kulturu, která se odehrává v krajích a obcích České republiky, přičemž předmětem našeho zájmu jsou zejména neprůmyslová kulturní odvětví. Základním cílem publikace je zmapovat institucionální a sociální podmíněnost rozvoje kultury a uchování kulturního dědictví v regionálním prostředí. Celá monografie je rozdělena do třech částí. Po úvodní kapitole, která se věnuje vymezení pojmu kultura, přináší dále první část monografie přehled platné legislativy, analýzy koncepčních a strategických dokumentů vztahujících se ke kultuře, analýzy dostupných dat o kulturní infrastruktuře a představení dostupných finančních zdrojů pro oblast neprůmyslových kulturních odvětví. To vše charakterizuje prostředí a utváří podmínky pro rozvoj kulturních aktivit a uchování kulturního dědictví. Druhá část monografie čtenáře seznamuje s výsledky vlastního rozsáhlého dotazníkového šetření *Kultura v regionech České republiky 2011*, které je zaměřeno na oblast představ o kultuře a kulturním dědictví a zejména na kulturní participaci a faktory, jež ji ovlivňují. Na tyto dvě části poté navazuje závěrečná část, která představuje profily jednotlivých krajů České republiky.

Podíváme-li se podrobněji na obsah jednotlivých částí, otevírá téma kultury v regionech České republiky kapitola Markéty Polákové, jež přináší teoretické vymezení a způsob zacházení s pojmem kultura, který je pro tuto monografii ústředním. Následující kapitola Michala Illnera přináší přehled platných zákonů a jejich jednotlivých částí upravujících vztahy mezi institucemi a činnostmi v oblasti kultury a působností orgánů územní veřejné správy na místní a krajské úrovni. Další důležitou oblastí je analýza kulturní politiky. Kulturní politiku České republiky utváří a formuluje vláda, respektive Ministerstvo kultury, avšak mnoho rozhodnutí na národní úrovni vychází z mezinárodních úmluv a dohod. Nejvýznamnější mezinárodní dokumenty, které se týkají kultury a zejména kulturního dědictví, prezentuje kapitola Renáty Mikešové. Situaci na stát-

ní a krajské úrovni popisují následující dvě kapitoly Kateřiny Vojtíškové. V první z nich se autorka zabývá postojem České republiky ke kultuře a sleduje jeho vývoj za posledních dvacet let. Vedle představení klíčových koncepčních dokumentů analyzuje, jakým způsobem jsou zajišťované institucionální podmínky pro rozkvet jednotlivých částí kultury. V další kapitole pak vstupuje na úroveň jednotlivých krajů a soustředí se na postoj krajských samospráv k rozvoji a ochraně kultury a kulturního dědictví na jejich území. Pokládá si otázku, jak jsou prvky státní politiky v oblasti kultury a památkové péče začleněny do krajských strategických dokumentů, a snaží se identifikovat případné rozdíly mezi jednotlivými kraji České republiky. Hmotné zázemí pro realizaci, udržování a rozvoj kulturních aktivit zajišťuje kulturní infrastruktura konkrétních regionů. Kapitola Daniela Čermáka a Markéty Polákové popisuje a analyzuje vybrané prostorové aspekty kulturní infrastruktury na území České republiky. S využitím řady vzájemně se doplňujících datových zdrojů se pak pokouší o identifikaci a explanaci prostorových rozdílů v rozložení památek, kulturních zařízení či institucí. První část publikace pak uzavírá kapitola Radmily Lorencové, která mapuje finanční zdroje jednotlivých oborů kultury a zabývá se rozdíly v rámci regionů a zúčastněných institucí. Autorka se zaměřuje na výdaje z veřejných zdrojů, zejména pak z rozpočtů územně správních celků, které následně vztahuje k jejich regionální a oborové alokaci. Dále představuje zahraniční zdroje a rozebírá oborovou, institucionální a regionální diverzifikaci finanční pomoci zejména z Regionálního operačního programu a Programu rozvoje venkova Evropské unie, které významně napomáhají mimo jiné i rozvoji kultury a cestovního ruchu v regionech. V závěru kapitoly se autorka zaměřuje na podporu kultury v rámci neziskového i soukromého sektoru a její institucionální a oborovou podmíněnost v porovnání s jednotlivými regiony.

Druhá část knihy přináší poznatky získané z rozsáhlého dotazníkového šetření Kultura v regionech České republiky 2011. Úvodní kapitola, jejíž autorkou je Věra Patočková, je věnována významu kultury v hodnotovém žebříčku současné české společnosti a tomu, co vůbec „kultura“ podle laických představ české veřejnosti je. Zároveň zjišťuje, s čím si lidé nejčastěji spojují pojem „národní kulturní dědictví“. Následující kapitola Jiřího Šafra se zaměřuje na problematiku vývoje životního stylu po roce 1989. S využitím dat z let 1984, 1993, 1999, 2006 a 2011 sleduje strukturu trávení volného času a proměnu faktorů ovlivňujících kulturní participaci. V další kapitole se Josef Bernard věnuje tématu navštěvování kulturních památek, které považujeme za jeden z výrazných způsobů kulturní participace. Zabývá se frekvencí návštěv památek a vymezením faktorů, které mohou přispívat ke zvýšení či snížení návštěvnosti památek mezi různými sociálními skupinami. Vedle toho jsou také zajímavé její prostorové aspekty.

Jaké jsou tedy faktory, které návštěvnost zvyšují? A do jakých regionů jezdí lidé za památkami nejčastěji? V neposlední řadě je pozornost věnována příležitostem, které lidi motivují k návštěvě památek. Tématu kulturní participace se věnuje i následující kapitola Jiřího Šafra, který se zaměřuje na oblast tzv. městské kultury a lokální kultury. Pozornost autor kapitoly věnuje také aktivní kulturní činnosti. Zkoumána je vzájemná struktura účasti na kulturních aktivitách a dále determinanty kulturní participace v jednotlivých sférách. V neposlední řadě je věnována pozornost dalším souvislostem kulturní participace; hledány jsou odpovědi mj. na tyto otázky: Jaké jsou překážky účasti? Jaké jsou motivy kulturní participace? S kým nejčastěji chodíme za kulturou? Kapitola Zdenky Vajdové a Tomáše Kosteckého se zabývá spokojeností občanů s kulturním životem v jejich obci. Tento faktor zároveň může vypovídat o tom, jak jsou uspokojeny kulturní potřeby lidí. Autoři na základě analýzy odpovědí v dotazníkovém šetření rozebírají problematiku role veřejné správy v rozvoji kultury, stěžejního zdroje financování kulturních aktivit či souvislost spokojenosti s kulturním životem s identifikací občanů s komunitou, jejíž teritorium sdílejí.

Poslední část knihy přináší profily jednotlivých krajů České republiky a shrnuje nejpodstatnější závěry z předcházejících kapitol. Úvodem je také třeba upozornit na některé problémy, se kterými jsme se museli vyrovnávat při práci na jednotlivých kapitolách. Snad nejvýznamnější obtíž představovala neúplná data o kulturních institucích a památkových objektech, dále kvalitativní rozdíly, které se obtížně dají zachycovat statistickými metodami, různé členění oblasti kultury související s proměnlivou definicí kultury, se kterou pracují různé instituce, v neposlední řadě také problémy s interpretací zjištěných rozdílů mezi kraji. Problémů s existencí regionálně členěných statistických dat o kultuře si je vědom také ČSÚ, který na tento fakt upozorňuje ve své publikaci [Kultura v regionálním... 2011: 16–19].

1. Kultura

Markéta Poláková

Předmětem této monografie je zmapování sociální a institucionální podmíněnosti rozvoje kultury v regionech České republiky. V úvodu je však potřeba dodat vymezení našeho přístupu ke stěžejnímu pojmu *kultura*. Tento mnohdy nadužívaný pojem může vyjadřovat rozsáhlou oblast významů. Dalo by se říci, že kultura je každodenní součástí života. Od dětství je nám asociována coby prostředník k získávání pozitivních a hodnotných zážitků v podobě návštěv historických památek, divadelních představení či muzeí a uměleckých galerií. V této souvislosti je pak pojem kultura často spojován s uměním a s tvůrčí činností, které v dřívějších dobách byly doménou elitních vrstev obyvatel.

Brzy si však uvědomíme, že toto zúžené vnímání kultury může být nedostačné. Jak v roce 2009 na konferenci *Fórum pro kreativní Evropu* pořádané Ministerstvem kultury zmínil Václav Havel (1936–2011): „tvořivost a kultura vytváří základní identitu a sebeidentifikaci lidství.“

V nejširší rovině lze kulturu vnímat jako „společenský přínos k organizaci přírodních jevů a procesů, pro individuální a společenské potřeby člověka, jako nahlížení na přírodu z perspektivy vývoje člověka a společnosti“ [Patočka, Heřmanová 2008: 10]. V daném smyslu se kultura může považovat za nadbiologickou podstatu člověka, která není geneticky přenositelná z jedné generace na druhou. Stává se negenetickou kolektivní pamětí lidstva [Soukup 2000, 2004, 2011]. Autorem první formální široké definice kultury jako nehodnotícího pojmu byl britský sociální antropolog Edward Burnett Tylor (1832–1917). Ten v úvodu své klasické práce *Primitive Culture* (Primitivní kultura, 1871) konstatuje, že „kultura neboli civilizace (...) je ten komplexní celek, který zahrnuje poznání, zvyky a všechny ostatní schopnosti a obyčeje, jež si člověk osvojil jako člen společnosti“ [Tylor 1871: 1]. Širokého pojetí kultury se drží i *Všeobecná deklarace UNESCO o kulturní diverzitě*, která byla přijata na Generální konferenci UNESCO v Paříži 2. listopadu 2001. Ta říká, že „kultura musí být považována za soubor distinktivních duchovních a hmotných, intelektuálních i citových rysů, které charakterizují společnost nebo společenskou skupinu; kultura zahrnuje ve dle umění a písemnictví také způsoby života, způsoby soužití, hodnotové systémy, tradice a přesvědčení“ [Všeobecná... 2001].

Je však možné explicitně vymezit definici, která by v sobě zahrnovala skutečně všechny dimenze, do kterých může pojem kultura vstupovat? Podle českého kulturologa Václava Soukupa (narozen 1957) lze v současné odborné literatuře na pojem „kultura“ nahlížet ze čtyř základních přístupů [viz Soukup 2011: 37–38]:

1. Tradiční axiologické pojetí – vychází z humanistické a osvícenské tradice používání tohoto pojmu ve filozofii a uměnovědách. Kultura reprezentovala sféru intelektuální elity a byla určena zejména vyšším a vzdělaným sociálním třídám. Tento přístup je výrazně hodnotící a kultura je zde vymezena pouze na sféru pozitivních hodnot, které přispívají ke kultivaci a humanizaci člověka a k progresivnímu rozvoji lidské společnosti.

2. Globální antropologické pojetí – zahrnuje do pojmu kultura nejen pozitivní hodnoty, ale všechny nadbiologické prostředky a mechanismy, prostřednictvím kterých se člověk jako člen společnosti adaptuje na vnější prostředí. V antropologickém pojetí je kultura vnímaná jako systém artefaktů (výtvory lidské činnosti či práce), sociokulturních regulativů (hodnoty, normy, kulturní vzory) a idejí sdílených a předávaných členy určité společnosti v čase a prostoru. Tento způsob studia kultury se etabloval zejména v sociální a kulturní antropologii, archeologii, etnografii, etnologii, sociologii, psychologii a kulturologii.

3. Redukcionistické pojetí – směřuje k omezení rozsahu pojmu kultura pouze na určitý výsek sociokulturní reality. Tendence vymezit pojem kultura tak, aby zahrnoval méně a odhaloval více [Keesing 1974: 73], je patrná ve směrech kognitivní a symbolické antropologie. Rozvíjeny jsou zejména sémiotické přístupy, v rámci nichž je kultura redukována na systém znaků, symbolů a významů sdílených členy určité společnosti.

4. Dekonstrukční pojetí kultury – pokouší se oslabit nebo zcela eliminovat gnozeologický potenciál pojmu kultura. Tento přístup je spojen zejména s nástupem postmodernismu, z jehož pohledu pojem kultura ztratil v současném světě svůj smysl a změnil se v pouhou „kaleidoskopickou realitu“, v níž nelze vést jednoznačnou hraniční čáru mezi různými kulturami ani kulturními identitami jejich nositelů.

Další možnost, jak vnímat pojem „kultura“, představuje členění významových oblastí, které v roce 1987 sestavil německý sociolog Mohammed Hassan Rassem (1922–2000). Podle jeho názoru se první oblast dotýká těch lidských aktivit, které *ekonomicky organizují využití přírodního potenciálu*. Jedná se zejména o pěstování rostlin, chov, obecně o kulturu zemědělské výroby a využití půdního fondu a s tím související organizaci společnosti. V tomto smyslu se stále používá pojem „kultura pozemku“ v terminologii katastru nemovitostí, územního plá-

nování či v ekonomii zemědělství. Další oblast se vztahuje k *procesu socializace* neboli kultivace, výchovy a vzdělávání člověka a jeho začleňování se do společnosti skrze péči o jeho fyzický i duševní rozvoj. V této rovině se pojem kultura používá v pedagogice, vědě, výzkumu či v ekonomice. Třetí oblast je spjatá s *kvalitou mezilidských vztahů* vedoucí ke snaze o zlepšování, zdokonalování či „zjemňování“ vztahů mezi lidmi. Dnes je toto pojetí uplatňováno v mnoha oblastech života a považuje se za kvalitativní ocenění určitých sociálních aktivit člověka i sociálních skupin. Jedná se například o kulturu spotřeby, kulturu jednání a komunikace či o politickou kulturu. Poslední význam se vztahuje k *duchovní a náboženské kultuře a k různým ideologiím*. Zahrnuje mýty, rituály, hodnoty a normy. V současnosti je spjatá nejen s náboženským vyznáním a církvemi, ale spadají sem i náboženské a duchovní sekty, stejně jako extremistické skupiny, které se vymykají obecnému kulturnímu kontextu společnosti [Rassem 1987 cit. in Patočka, Heřmanová 2008: 9–10].

Jak již bylo nastíněno, existuje mnoho různých přístupů k vymezení pojmu kultura. Předmětem našeho zájmu je však zejména vyjádření regionálních specifik a problematika lokální kultury. V této souvislosti je stěžejní územní zasažení neboli propojení s určitou lokalitou, kterou se v našem případě stávají kraje České republiky. Sociální geograf Lukáš Zemánek lokální kulturu definuje jako „stav kultury a všech jejích složek v prostorově omezeném rámci a čase“ [Zemánek 2003: 126]. Ta zahrnuje jak prvky kultury lidové (resp. populární), tak kultury hmotné (resp. nehmotné), přičemž její charakteristikou je provázanost s daným místem a rovněž historická kontinuita. V užším slova smyslu může pouze označovat „specifika kulturního života určitého území“ [ibid.]. Za „souhrn aktivit kulturního a duchovního charakteru v dané lokalitě“ označuje lokální kulturu šéfredaktorka internetového časopisu *Místní kultura* Ludmila Kučerová [Kučerová 2008: 1].

V této monografii se budeme držet vymezení obsahu pojmu kultura, které zmiňuje Alena Mockovčiaková v *Analýze vývoje decentralizace rozhodování o kultuře v České republice po roce 1993*¹ [Mockovčiaková 2006] vydané Národním informačním a poradenským centrem pro kulturu (NIPOS). Právě NIPOS, který byl zřízen Ministerstvem kultury k 1. 1. 1991, je jednou z klíčových organizací, která se zaměřuje na podporu rozvoje kultury a shromažďuje a předává informace v oblasti regionální kultury. Zároveň s tvorbou databází provádí analýzy a odborné studie týkající se místní profesionální i amatérské kultury. Zejména

1 Celý název zní *Analýza vývoje decentralizace rozhodování o kultuře v České republice po roce 1993 se zaměřením na analýzu vlivu reformy veřejné správy na strukturu výdajů veřejných rozpočtů v oblasti kultury (zaměření na oblast místní a regionální kultury)*.

v první části monografie se soustředíme na popis územních diferencí vybraných statistických údajů o kultuře v České republice s využitím dat publikovaných NI-POSem. Tato data nám napomohla k identifikaci regionálních rozdílů sledovaných charakteristik.

V definici, kterou uvádí Mockovčiaková, jsou za „kulturu“ považovány nejen umělecké aktivity či její výsledky, ale i „poznávací, osvětové, zájmové a vzdělávací aktivity, stejně tak i spolková činnost, tradice a zvyky, dokonce i přírodní a urbanizované prostředí individuálního života“ [Mockovčiaková 2006]. Patří sem tedy například činnosti muzeí, galerií, památkových objektů, kin, divadel, knihoven, stejně jako nabídka společenských, kulturních a vzdělávacích programů, činnosti dobrovolnických občanských aktivit, nevládních neziskových organizací, ale i městské slavnosti a festivaly. Podobně jako uváděl Zemánek, nelze při výzkumu místní a lokální kultury opomenout fakt, že zájmy a potřeby obyvatel v oblasti kultury jsou determinovány *geografickým, historickým* a rovněž *demografickým charakterem* sídel či regionů, do něhož lze například zahrnout i úroveň zaměstnanosti, ekonomickou úroveň domácností a strukturu jejich výdajů, dopravní dostupnost kulturních zařízení či rozvoj digitálních technologií. Vedle velikosti sídla a jeho charakteru hrají roli především podmínky pro realizaci kulturních potřeb občanů, ať už v podobě objektivních podmínek spočívajících ve schopnosti vedení kraje či města adekvátně pracovat s finančními zdroji určenými na kulturu, hmotného či nehmotného objemu památek kulturního dědictví, existence dostupných prostor pro kulturní aktivity či samotné kulturní tradice a obecně způsobu života obyvatelstva a jeho věkového a sociálního složení. Subjektivní podmínkou, která sehrává klíčovou roli, je vlastní aktivita občanů neboli animátorů místní kultury [srov. Střednědobá koncepce... 2009: 9].

Jak dále Alena Mockovčiaková zmiňuje, „kultura podstatnou měrou napomáhá identifikaci a rozvoji jednotlivce a zároveň integraci občanské společnosti, významná je její sociální a komunikační funkce“ [Mockovčiaková 2006]. Může tedy působit jako duchovní základ společnosti, který má nepochybný, avšak obtížně měřitelný význam pro rozvoj osobnosti jednotlivce. Přispívá ke vzdělanosti, tvořivosti, inovaci i k vyšší výkonnosti člověka. Výchovně-vzdělávací funkci kultury, která přispívá k rozvoji intelektuální, emocionální i morální úrovně, rovněž zdůrazňuje aktuální *Střednědobá koncepce organizace NIPOS*. V této souvislosti kultura „napomáhá k identifikaci člověka s domovem, se společností a zároveň je prostředkem sebepoznání, tedy formování osobnosti člověka“ [Střednědobá koncepce... 2009: 8]. Z tohoto hlediska si je potřeba uvědomit sílu kulturní podmiňnosti ekonomického rozvoje lokalit či regionů a položit si otázku, jaké překážky mohou stát v cestě novým ekonomickým konceptům a projektům místního a regionálního rozvoje [viz Patočka, Heřmanová 2008: 11–12].

Lze však na kulturu pohlížet jako na součást odvětví ekonomiky nebo hospodářství? Z ekonomického pohledu je patrné, že kultura, ať už v podobě hmotného kulturního dědictví či prostřednictvím živé kultury, vytváří výrazné podněty pro rozvoj cestovního ruchu a dalších podnikatelských aktivit. V roce 2006 byla pro Evropskou komisi vypracována studie *The Economy of Culture in Europe* (Ekonomika kultury v Evropě), jejímž cílem bylo dokázat, že kulturní a kreativní průmysly na úrovni Evropské unie výrazně přispívají nejen k sociálnímu, ale také k ekonomickému růstu, a podporují zaměstnanost. Z tohoto hlediska má velký potenciál oblast kulturního dědictví, místa, kde se nacházejí muzea, konají výstavy či divadelní představení, které zvyšují atraktivnost lokality, podporují cestovní ruch a v souvislosti s tím také zvyšují zaměstnanost. Přínos kultury pro ekonomický a sociální rozvoj a vymezení kulturního a tvůrčího odvětví, tak jak to bylo představeno v této studii, reflektuje také *Státní kulturní politika* z roku 2009. Oblast kulturního odvětví se dále dělí na neprůmyslová odvětví, někdy také nazývaná jako tradiční oblasti kultury, do kterých patří nereprodukovatelné zboží a služby, které jsou „konzumovány“ na místě (např. malířství, sochařství, fotografie, divadlo, muzea, kulturní dědictví či knihovny). Vedle toho průmyslová odvětví vytvářejí produkty určené k masové reprodukci, šíření a vývozu (např. knihy, film, hudba či vydavatelská činnost). Tvůrčí odvětví se vztahuje k oblastem, v nichž se kultura stává kreativní investicí v produkci „nekulturního“ zboží (např. reklama, design či architektura) [Státní kulturní... 2009: 41]. V této monografii nás bude zajímat zejména oblast neprůmyslových odvětví.

Systematickým studiem kultury se zabývá Pražská kulturologická škola. Z jejího pohledu, který ve své práci využili i Patočka a Heřmanová [2008: 12–13], by naše pojetí kultury mohlo být uchopeno následovně:

1. Při studiu kultury v atributivním smyslu, kdy je kultura považována za univerzální atribut lidské společnosti (generická kultura), který člověka odlišuje od lidských živočichů a je mezigeneračně předáváný, se otevírá otázka, jakými způsoby se lze dívat na roli kulturních památek a institucí v životě dnešní společnosti. Nakolik se zde uplatňuje potřeba návratu k tradičním a generacemi prověřeným formám jejich využívání a sdílení jejich bohatství a nakolik se začínají uplatňovat nové pohledy na význam kulturních institucí a památek.
2. Studium kultury v distributivním smyslu, neboli na úrovni jednotlivých sociokulturních systémů (kultur, subkultur a kontrakultur), vedle toho umožňuje postihnout vývojovou podstatu sledovaných jevů, definovat roli tradice v jednání a hodnotových preferencích a orientacích lidí. Tento přístup vy-

chází z faktu, že kultura se projevuje v nesmírném množství dílčích lokálních kultur, které s sebou přinášejí odlišný způsob života různých skupin lidí. V našem případě se jedná zejména o to, jakým způsobem je památka či kulturní instituce zapojena do života společnosti a jestli se nesetkává s problémem „kulturní mezery“ neboli situace, kdy se nachází v sociálním prostředí, ve kterém není pochopený její kulturní vzorec, hodnota a role v životě společnosti. V této souvislosti se hovoří o problematice konfrontace různých lokálních kultur, která vede k obohacování či přejímání kulturních prvků. Specifickým je pak zejména proces globalizace, kterému dnes napomáhá rozvoj informačních a komunikačních technologií a jejich čím dál tím lepší přístupnost. Ten na jedné straně vytváří příznivější podmínky pro snadnější interakci různých kultur, vedle toho je však potenciální hrozbou pro kulturní rozmanitost.

3. Předmětem studia kultury na úrovni jednotlivce se pak stává samotný proces socializace a enkulturace, prostřednictvím kterého si člověk osvojuje kulturu. Jedinec je zde studován coby tvůrce i produkt kultury [Soukup 2012: 14–15], kdy v rámci enkulturace a socializace vstupuje do zaběhlého společenského systému, zároveň se však u něj vytváří povědomí o příslušnosti – identitě – k dané kultuře, nejen ve smyslu patriotismu, ale i v podobě určité aktivní participace na tvorbě místní kultury.

Pro kulturologii coby vědu, která se zabývá komplexním výzkumem kultury, je pak charakteristické integrální zohlednění všech úrovní studia kultury a jejich vzájemné propojení.

Všechny tyto úrovně studia kultury nám tedy mohou pomoci uvědomit si faktory, jež ovlivňují participaci lidí na kulturních aktivitách, a procesy, jimiž jsou utvářeny jejich postoje ke kulturnímu dědictví v jednotlivých regionech. Regiony tvoří území, která jsou vymezená na základě určitých společných znaků, mají společné dějiny, jsou charakteristická specifickým nářečím, tradiční kulturou a jinými zvláštnostmi. Je ale třeba si uvědomit, že regiony v oblasti České republiky vznikaly jako přirozené celky a nejsou totožné s dnešním členěním krajů. Jak upozorňuje *Střednědobá koncepce organizace NIPOS*, obsah pojmu regionální kultura není zcela ustálen a může představovat jak region v historickém a geografickém smyslu, tak kulturu konkrétního krajského územního celku. Tento pojem zahrnuje vedle aktivit spadajících do místní kultury také specifickou kulturní nabídku, kterou lze označit za regionální [Střednědobá koncepce... 2009: 11].

V našem textu nicméně budeme vycházet z administrativního dělení do jednotek NUTS a předmětem našich srovnávacích analýz budou zejména regiony NUTS 3 odpovídající jednotlivým krajům České republiky.

Cílem této úvodní kapitoly bylo představit možné přístupy k pojmu *kultura*, který je jedním ze stěžejních termínů společenských věd, nicméně může být vnímán různými pohledy. Přes odlišné dimenze jeho chápání, které mohou zužovat kulturu na systém pozitivních hodnot, jež mohou přispívat ke kultivaci a humanizaci člověka, či naopak za ni považovat *de facto* vše, co překračuje biologickou podstatu člověka a je negeneticky přenositelné z jedné generace na druhou, se z hlediska našeho ústředního tématu, kterým je analýza regionální a lokální kultury odehrávající se v krajích a obcích České republiky, budeme držet vymezení pojmu Aleny Mockovčiakové [Mockovčiaková 2006] z organizace NIPOS. Kultura vytváří řadu různorodých zájmů a potřeb a považujeme ji za významný potenciál, který přispívá k identifikaci a rozvoji na úrovni jednotlivce, skupiny či celé společnosti. Do kultury řadíme nejen její projevy v podobě umělecké činnosti, ale rovněž zájmové a vzdělávací činnosti, spolkové aktivity, tradice a zvyky.

2. Přehled o platných zákonech zabývajících se v České republice kulturou v územním kontextu

Michal Illner

Úvod

Sféra institucionalizované kultury je v České republice právně regulována rozsáhlou sítí předpisů – jak zákonů, tak i podzákoných právních norem. Cílem tohoto textu je poskytnout přehled o zákonech a jejich ustanoveních (podzákoné normy sledovány nejsou), které upravují vztahy mezi institucemi a činnostmi v oblasti kultury a působností (samostatnou i přenesenou) orgánů veřejné správy na místní a krajské úrovni. Čtenáři poskytuje tento přehled informaci o roli, kterou podle příslušných zákonů orgány územních samosprávných celků v oblasti kultury plní, resp. by plnit měly.

Kromě samotné legislativy jsme při zpracování tohoto přehledu využili i několik studií a dalších podkladů, které v posledních letech legislativu v oblasti kultury a veřejné správy mapovaly, komentovaly, analyzovaly a případně kritizovaly. K nejrozsáhlejším a do největší hloubky zpracovaným patřily tři níže uvedené práce:

Analýza vývoje decentralizace rozhodování o kultuře v České republice po roce 1993 se zaměřením na analýzu vlivu reformy veřejné správy na strukturu výdajů veřejných rozpočtů v oblasti kultury (zaměření na oblast místní a regionální kultury) zpracovaná v rámci projektu vedeného A. Mockovčiakovou [Mockovčiaková 2006]. Kromě přehledu o existující situaci přinesl tento kriticky zaměřený rozbor i analýzu právního a ekonomického prostředí ovlivňujícího oblast kultury po r. 1993, rozbor vlivu reformy veřejné správy na financování kultury v místním a regionálním měřítku a vyslovil řadu návrhů, jak ekonomické a právní postavení kultury v ČR zlepšit.

Ekonomika kultury a masmédií autorů Simony Škarabelové (vedoucí autorského kolektivu), Jarmily Neshybové a Jaroslava Rektoříka [Škarabelová, Neshybová, Rektořík 2007]. V této tematicky široce rozkročené studii byla pro naše téma důležitá zejména její retrospektivně zaměřená kapitola 5.9 věnovaná reformě veřejné správy z roku 2002, s ní související reformě veřejných rozpočtů v ČR a důsledkům této reformy pro financování kultury.

Veřejnou správou v oblasti památkové péče v ČR se zabývá obšírná příručka Z. Nováka publikovaná Vysokou školou ekonomickou v Praze. Pokud jde o pro-

blematiku, kterou zde sledujeme, jsou významné zejména dvě její části – kapitola o vztazích státní správy a místní a regionální samosprávy v oblasti památkové péče (problém subsidiarity) a kapitola zabývající se rolí a výkonem veřejné správy v oblasti podpory památkové péče a využití památkového fondu. Obě jsou doložené kazuistikou z praxe památkové péče [Novák 2009].

Kromě výše zmíněných je užitečná i poněkud stručnější přehledová a informativní studie P. Petrové *Country Profile Czech Republic* určená pro kompendium kulturních politik a trendů v Evropě. Referuje o cílech, principech, politikách, legislativě, financování, institucích a dalších stránkách kulturní politiky v České republice [Petrová 2011]. Tento širokospektrální přehled věnoval pozornost i hlavním legislativním opatřením v oblasti kultury v ČR a charakterizoval obsah relevantních zákonů, včetně těch, které se týkají kultury na úrovni obcí a krajů. Jeho součástí byl i užitečný seznam platných právních předpisů ČR týkajících se kultury a seznam úmluv a mezinárodních právních nástrojů v oblasti kultury.

Přehled a analýzu legislativy vztahující se ke kultuře přinesl také projekt *Vstupní analýza současných vazeb trhu práce se sektorem kultura* zpracovaný Institutem umění – Divadelním ústavem [Závěrečná zpráva... 2007].

Seznam legislativy na úseku památkové péče zmiňující i některé předpisy, jež se týkají krajů a obcí, obsahují skripta Ministerstva pro místní rozvoj *Památková péče, cestovní ruch a veřejná správa* [Památková péče... 2007].

Vysvětlení některých důležitých pojmů

V zákonech, o kterých bude v dalším textu řeč, narazí čtenář na některé pojmy a vztahy, s nimiž možná nepřichází běžně do styku a jejichž význam mu nemusí být zřejmý. Připojujeme proto jejich stručné vysvětlení.

Veřejná správa je správou veřejných záležitostí, která se uskutečňuje ve veřejném zájmu jakožto projev, resp. součást výkonné moci. Její výkon je vždy svěřen určitému subjektu, kterým je stát nebo subjekty, které k tomu stát nebo zákon zmocnily [Mates, Wokoun 2001: 134–135]. Orgány veřejné správy mohou svou činnost vykonávat jen na základě zákona. Veřejnou správu tvoří dva systémy: státní správa a územní samospráva.

Podle Ústavy České republiky, její hlavy sedmé, se Česká republika člení na obce, které jsou *základními územními samosprávnými celky*, a na kraje, které jsou *vyššími územními samosprávnými celky* (Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992, čl. 99). Územní *samosprávou* se rozumí oprávnění obcí a krajů obstarávat určitý, právem vymezený okruh jejich záležitostí samostatně, rela-

tivně nezávisle na státu, jehož jsou tyto územní samosprávné jednotky součástí [Gerloch, Hřebejk, Zoubek 1996: 182]. Stát může zasahovat do činnosti takového samosprávného celku, resp. jeho orgánů, jen když to vyžaduje ochrana zákona a jen způsobem stanoveným zákonem. Okruh záležitostí, které samosprávná jednotka samostatně obstarává, je její *samostatnou působností*.

Samostatná působnost obcí je vymezená v zákoně o obcích (obecním zřízení), samostatná působnost krajů v zákoně o krajích (krajském zřízení). Obecně řečeno, patří do samostatné působnosti obce záležitosti, které jsou v zájmu obce a občanů obce, pokud nebyly svěřeny krajům nebo nejde o tzv. přenesenou působnost obce (viz níže). Analogicky je tomu tak, pokud jde o samostatnou působnost krajů.

Kromě své samostatné působnosti, která je výrazem jejich samosprávy, vykonávají obce a kraje prostřednictvím svých orgánů také některé působnosti *státní správy*, které jim stát na základě zákona svěřil (na ně přenesl). Tyto tzv. *přenesené působnosti* zajišťují výkonné orgány obcí a krajů (obecní, městské a krajské úřady) jménem státu a za jejich výkon státu odpovídají. Při jejich výkonu se tedy fakticky stávají orgány státní správy. Podle toho, v jakém rozsahu a na jakém území přenesené působnosti vykonávají, jsou obce rozděleny do tří kategorií [Bernard, Kostelecký, Illner, Vobecká 2011: 62–63]:

Obce 1. typu, kterým nebyly svěřeny žádné nebo jen minimální přenesené působnosti a které svěřené působnosti vykonávají jen na svém vlastním území (do této kategorie patří většina našich venkovských obcí – přes 90 % celkového počtu obcí v ČR).

Mezi tímto a dále uvedeným typem obcí stojí skupina obcí, jejichž obecní úřady vedou matriky, a obcí se stavebním úřadem, které obstarávají tyto agendy i pro další obce v okolí.

Obce 2. typu – obce s pověřeným obecním úřadem, jejichž obecním úřadům byl svěřen výkon některých přenesených působností státní správy, a to nejen na jejich vlastním území, ale také ve správním obvodu zahrnujícím i určené menší obce v jejich zázemí. Obcí 2. typu je 392, tj. cca 5 % celkového počtu obcí v ČR.

Obce 3. typu – obce s rozšířenou působností. Jejich obecní úřady vykonávají ještě širší (ve srovnání s obcemi 2. typu) okruh přenesených působností státní správy, a to v rozsáhlejších územních obvodech (tzv. „malých okresech“) než obce 2. typu. Jde o 205 měst – cca 3 % z celkového počtu obcí v ČR.

V krajích je výkon přenesených působností svěřen krajským úřadům.

Rozlišení mezi samostatnými a přenesenými působnostmi obcí a krajů bude me při charakterizaci jejich úlohy v zabezpečování kulturních aktivit na místní a regionální úrovni důsledně rozlišovat. Za organizaci kulturních aktivit v samo-

statné působnosti odpovídají volené orgány obcí (zastupitelstvo, rada a starosta), za aktivity uložené obcím státem v rámci jejich přenesené působnosti odpovídají obecní úřady. Analogicky je tomu na úrovni krajů. Jak ukáže na dalších stránkách této kapitoly přehled působností obcí v oblasti kulturních aktivit, je lví podíl těchto působností svěřen obecním úřadům obcí 3. typu.

K metodice přehledu

V tomto přehledu kombinujeme dva navzájem se doplňující přístupy:

První přístup vychází z legislativy, která se týká územních samosprávných celků (obcí, krajů) a lokalizuje v těchto zákonech ustanovení zabývající se jejich působností v oblasti kultury. V této souvislosti byly do přehledu zařazeny následující zákony:

- zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení)
- zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení)
- zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze
- zákon č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů

Problematika kultury je v uvedených předpisech zmiňována v souvislosti se *samosvatnými působnostmi* územních samosprávných celků, tj. s výkonem jejich samosprávy. Přenesenými působnostmi územních samosprávných celků, kdy obce a kraje plní některé úkoly státní správy svěřené jim zákonem, se tyto zákony nezabývají.

Do této části přehledu byly zařazeny také dva zákony, které se okrajově dotýkají problematiky kultury v souvislosti s územním rozvojem:

- zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje
- zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)

Problematika kultury je v těchto zákonech zmiňována ve dvou polohách: buďto v *explicitní podobě* – kdy jednotlivé předpisy zmiňují „kulturu“, „oblasti kultury“, „kulturní rozvoj“, „kulturní podniky“, „kulturní zařízení“ apod. výslovně, nebo se tyto předpisy dotýkají kultury pouze v *implicitní podobě*, kdy v nich tyto termíny „kultura“, „kulturní“ atd. nefigurují přímo, lze však předpokládat, že problematika kultury je nebo by mohla být zahrnuta ve významově širších po-

2. Přehled o platných zákonech zabývajících se v České republice kulturou v územním kontextu

jmech a formulacích, jako např. „rozvoj územního celku“, „záležitosti, které jsou v zájmu občanů“, apod. Oba případy budeme v dalším rozlišovat.

Druhý přístup vychází z legislativy, která se zabývá institucemi a aktivitami v oblasti kultury a obsahuje ustanovení o vazbách těchto institucí a aktivit na orgány územní veřejné správy.

Z tohoto hlediska bylo do přehledu zařazeno následujících šest zákonů:

- zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči
- zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a změně některých dalších zákonů
- zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon)
- zákon č. 239/1992 Sb., o Státním fondu kultury České republiky
- zákon č. 273/1993 Sb., o podmínkách výroby, šíření a archivování audiovizuálních děl
- zákon č. 241/1992 Sb., o Státním fondu České republiky pro podporu a rozvoj české kinematografie

Na rozdíl od předešlé skupiny vystupuje v těchto předpisech problematika kultury pouze v souvislosti s *přenesenými působnostmi* územních samosprávných celků, kdy obce a kraje plní ve svých územních obvodech některé úkoly státní správy svěřené jim zákonem.

K předpisům sledovaným v této skupině připojujeme zmínku o dvou zákonech:

- zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech
- zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny,

které se sice kulturou v územním kontextu bezprostředně nezabývají, této problematice se však volně dotýkají.

Kromě zákonů sledovaných v tomto materiálu obsahuje právní řád ČR větší počet dalších zákonných předpisů, které se sice také zabývají kulturou, nikoliv však z hlediska jejích územních vazeb. Takovým zákonům zde pozornost nevěnujeme. Náš přehled je popisný a neobsahuje právní rozbor stávající legislativy, ani její kritiku nebo návrhy na její doplnění či zdokonalení. Nemůžeme také vyloučit, že kromě zde uvedených předpisů existují i některé další zákony, které by bylo vhodné zmínit, ale jež naší pozornosti unikly.

Přehled se opírá o texty zákonů dostupné v elektronické databázi FULSOFT (www.fulsoft.cz) uvádějící jejich aktuální znění účinné vesměs od 1. 1. 2012. Relevantní pasáže jsou v textu zvýrazněny kurzivou. Zákonná ustanovení, až na výjimky, nereprodukuje v jejich doslovné podobě, ale charakterizujeme je formou plynulého textu.

Zákony o územních samosprávných celcích a o územním rozvoji

Zákon o obcích č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů

Podle zákona o obcích obstarává obec v samostatné působnosti záležitosti, které jsou v zájmu obce a občanů obce. Zákon mezi nimi uvádí i uspokojování potřeby výchovy, vzdělávání a *celkového kulturního rozvoje* (uvedeno výslovně).

Pro výkon samostatné působnosti může obec zakládat a zřizovat právnické osoby a organizační složky obce – tedy i takové, které se zabývají *kulturními* aktivitami (není uvedeno výslovně), a může udělovat ceny obce, např. i za výkony v oblasti *kultury* (není uvedeno výslovně).

V samostatné působnosti může obec obecně závaznou vyhláškou *stanovit pravidla pro pořádání, průběh a ukončení veřejnosti přístupných kulturních podniků*, včetně tanečních zábav a diskoték, stanovením závazných podmínek v rozsahu nezbytném k zajištění veřejného pořádku (uvedeno výslovně).

Obce mají právo být členy svazku obcí za účelem ochrany a prosazování společných zájmů. Předmětem činnosti svazku obcí mohou být mj. úkoly *v oblasti kultury*, jakož i správa majetku obcí, zejména *kulturních zařízení* (obojí uvedeno výslovně).

Důležitá úloha v rámci orgánů obce patří zastupitelstvu obce, které rozhoduje ve věcech patřících do samostatné působnosti obce. Zastupitelstvu je vyhrazena řada obecných působností, které mohou být využité i při *rozvoji kultury* v rámci obce, i když zákon konkrétní možnosti tohoto uplatnění výslovně nespécifikuje. Zastupitelstvo schvaluje program rozvoje obce a rozpočet obce, zřizuje trvalé a dočasné peněžní fondy obce, zřizuje a ruší příspěvkové organizace obce, rozhoduje o založení právnických osob, zřizuje a ruší výbory zastupitelstva, rozhoduje o spolupráci obce s jinými obcemi a o formě této spolupráce, rozhoduje o *poskytování dotací v jednotlivých případech občanským sdružením, humanitárním organizacím a jiným fyzickým nebo právnickým osobám, včetně takových, které působí v oblasti kultury* (uvedeno výslovně).

Zastupitelstvo obce může zřídit jako své iniciativní a kontrolní orgány výbory, mezi nimiž může být i *výbor pro kulturu* (není zmíněno výslovně). Obdobně může rada obce zřídit jako své iniciativní a poradní orgány komise, včetně možnosti zřídit i *komisi pro kulturu* (není zmíněno výslovně).

Výše uvedené působnosti a možnosti jejich využití při rozvoji kultury na místní úrovni platí podle zákona o obcích analogicky i pro *statutární města* – soubor 25 největších měst v ČR, která měla možnost zavést ve svém územním obvodu dvoustupňové politicko-správní členění (všechna statutární města tuto možnost nevyužila). Kromě města jako celku a jeho samosprávných orgánů existují v těchto městech také obvody nebo městské části s omezenými samosprávnými působnostmi, příslušnými samosprávnými orgány a vlastními rozpočty. Zákon o obcích bere tuto dvoustupňovou správu existující v některých statutárních městech v úvahu a stanoví, že v těchto případech může statutární město svěřit statutem městskému obvodu nebo městské části některé samostatné působnosti, např. schvalování programu rozvoje městského obvodu nebo městské části, rozhodování o některých majetkoprávních úkonech, poskytování věcných a peněžitých darů fyzickým a právnickým osobám a poskytování dotací občanským sdružením, humanitárním organizacím a jiným právnickým nebo fyzickým osobám působícím mj. v oblasti kultury (uvedeno výslovně). Možnosti podpory kultury v těchto statutárních městech tedy existují na obou úrovních jejich správy.

Zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze, ve znění pozdějších předpisů

Analogická situace jako v případě statutárních měst existuje i v hl. městě Praze, jehož postavení je upraveno samostatným *zákonem č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze*. Také v Praze existuje dvoustupňové politicko-správní členění města: kromě samosprávy na celoměstské úrovni existují v Praze městské části a obvody s omezenou samosprávnou působností a s vlastními rozpočty. I v hlavním městě tedy existují možnosti podpory kultury jak na úrovni města jako celku, tak na úrovni městských částí.

Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších předpisů

Podle zákona o krajích (krajského zřízení) jako vyšších územních samosprávných celcích patří do samostatné působnosti kraje záležitosti, které jsou v zájmu kraje a občanů kraje, pokud nejde o přenesenou působnost kraje. Zastupitelstvu kraje je tak vyhrazena řada působností, které mohou být *využité i při rozvoji kultury v kraji* (tento jejich účel však není v zákoně explicitě zmíněn). Na rozdíl od zákona o obcích nezmiňuje zákon o krajích uspokojování potřeby *celkového kulturního rozvoje v kraji* výslovně jako jeden z úkolů celkového rozvoje kraje, který by byl v zájmu kraje a jeho občanů.

Zastupitelstvo koordinuje rozvoj územního obvodu kraje, schvaluje programy rozvoje tohoto územního obvodu, včetně koncepce rozvoje cestovního ruchu na území kraje, zajišťuje jejich realizaci a kontroluje jejich plnění. Zastupitelstvo může zřizovat a rušit příspěvkové organizace a organizační složky kraje, je mu vyhrazeno rozhodování o některých majetkoprávních úkonech kraje, mezi nimiž mohou být i úkony ve *prospěch rozvoje kultury v kraji* (není výslovně uvedeno).

Zastupitelstvu kraje je vyhrazeno rozhodování o řadě majetkoprávních úkonů kraje, mezi nimi také o poskytování dotací občanským sdružením, humanitárním organizacím a jiným právnickým a fyzickým osobám působícím na území kraje mj. i v *oblasti kultury*, vzdělávání a vědy (uvedeno výslovně), a to v hodnotě nad 200 000 Kč jedné fyzické nebo právníké osobě v kalendářním roce, nejedná-li se o účelové dotace z prostředků státního rozpočtu, a může také rozhodovat o poskytování dotací obcím z rozpočtu kraje.

Další působnosti potenciálně využitelné ve prospěch kultury má rada kraje, která připravuje návrhy a podklady pro jednání zastupitelstva a zabezpečuje plnění jím přijatých usnesení. Radě je vyhrazeno zřizovat a zrušovat podle potřeby komise rady, mezi nimiž by mohla být i *komise pro kulturu* (není zmíněno výslovně), vykonávat zakladatelské a zřizovatelské funkce ve vztahu k právnickým osobám, organizačním složkám, které byly krajem zřízeny nebo založeny nebo byly na kraj převedeny. Mezi nimi by mohly být i *právníké osoby činné v oblasti kultury* (není zmíněno výslovně). Rada dále rozhoduje o *poskytování dotací občanským sdružením, humanitárním organizacím a jiným právnickým a fyzickým osobám působícím v oblasti kultury* (zmíněno výslovně).

Zastupitelstvo kraje může zřídit jako své iniciativní a kontrolní orgány *výbory zastupitelstva*, které předkládají zastupitelstvu svá stanoviska a návrhy. Zastupitelstvo zřizuje vždy výbor finanční, výbor kontrolní a výbor pro výchovu, vzdělávání a zaměstnanost, může však zřídit i výbory pro další agendy v samostatné působnosti kraje, tedy i *pro agendu kultury* (není zmíněno výslovně). Obdobně by rada kraje mohla jako svůj iniciativní a poradní orgán zřídit *komisi pro kulturu* (tato možnost není v zákoně uvedena výslovně).

Zákon č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů, ve znění pozdějších předpisů

Tvorbu, postavení, obsah a funkce rozpočtů územních samosprávných celků – obcí, včetně statutárních měst a hl. města Prahy a jejich městských částí a městských obvodů, dobrovolných svazků obcí, rozpočtů krajů a organizací územních samosprávných celků, včetně zásad jejich hospodaření, upravuje zákon o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů. Zákon také upravuje zřizování nebo zakládání právnických osob územních samosprávných celků a hospodaření dob-

rovolných svazků obcí. Zabývá se obsahem rozpočtu územního samosprávného celku obecně, a dále pak konkrétně příjmovou a výdajovou stránkou rozpočtu obcí a krajů. V žádné své části se zákon *explicitně nezmiňuje o financování kultury*, některá jeho obecná ustanovení, např. ustanovení o druzích výdajů těchto rozpočtů, by se však mohla na financování kultury vztahovat.

Z *rozpočtu obce* se hradí např. závazky vyplývající pro obec z plnění povinností uložených jí zákony, výdaje na vlastní činnost obce v její samostatné působnosti, zejména výdaje, které jsou spojené s péčí o vlastní majetek a jeho rozvoj, výdaje spojené s výkonem státní správy, ke které je obec pověřena zákonem (tj. výdaje spojené s výkonem přenesených působností obce), závazky přijaté v rámci spolupráce s jinými obcemi nebo s dalšími subjekty, včetně příspěvků na společnou činnost, a z hlediska našeho tématu důležité *výdaje na podporu subjektů provádějících veřejně prospěšné činnosti a výdaje uskutečněné v rámci působnosti obce, včetně darů a příspěvků na sociální nebo jiné humanitární účely*. Pod tyto výdajové tituly *by mohly spadat i některé* (výslovně v zákoně nezmiňené) výdaje obcí na kulturu.

Z *rozpočtu kraje* se mj. hradí dotace do rozpočtů obcí v kraji, závazky přijaté v rámci spolupráce s jinými územními celky nebo s dalšími subjekty, včetně příspěvků na společnou činnost, *výdaje na podporu subjektů provádějících veřejně prospěšné činnosti* a jiné výdaje uskutečněné v rámci působnosti kraje, včetně darů a příspěvků na sociální nebo jiné humanitární účely. *Lze předpokládat, že v rámci některých z těchto výdajových titulů mohou být financovány i kulturní aktivity* (výslovně však tato možnost v zákoně zmíněna není).

Samostatný oddíl zákona je věnován *příspěvkovým organizacím územních samosprávných celků* – týká se jejich zřízení, změn a rušení a jejich finančního hospodaření. Příspěvkové organizace zřizuje územní samosprávný celek pro takové činnosti ve své působnosti, které jsou zpravidla neziskové a vyžadují samostatnou právní subjektivitu. Některé tyto organizace by mohly být zřizovány *i pro činnosti v oblasti kultury* (výslovně zákon tuto možnost nezmiňuje).

Do oddílu zákona o finančním hospodaření územních samosprávných celků je zařazena i samostatná část o *hospodaření (dobrovolných) svazků obcí*. Možnost zřizovat příspěvkové organizace má svazek obcí, jehož předmětem činnosti jsou úkoly v oblasti školství. O kulturních aktivitách jako předmětu činnosti svazků v zákoně výslovná zmínka není.

Zákon č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje, ve znění pozdějších předpisů

Tento zákon stanoví podmínky pro poskytování podpory regionálnímu rozvoji. Cílem podpory regionálního rozvoje je podle zákona vyvážený rozvoj státu nebo územního rozvoje kraje. Zákon stanoví s tím související působnost správních úřadů krajů a obcí. *Regiony se rozumí* územní celky vymezené pomocí administrativních hranic krajů, okresů, správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem, správních obvodů obcí s rozšířenou působností nebo sdružení obcí.

Podpora regionálního rozvoje je zaměřena, kromě mnoha dalších cílů, také *na rozvoj kultury včetně památkové péče*, pokud vytváří nová pracovní místa (což je v rámci zákona jediná explicitní zmínka dotýkající se rozvoje kultury a v jejím rámci památkové péče). Podpora může být dále zaměřena na rozvoj cestovního ruchu, rozvoje občanské vybavenosti, včetně zařízení pro tělovýchovu a sport, mládež a aktivity občanů v jejich volném čase. Za účelem regionálního rozvoje se vypracovává *strategie regionálního rozvoje ČR, státní program regionálního rozvoje a programy rozvoje územních obvodů jednotlivých krajů*. K finanční podpoře regionálního rozvoje *se ve státním rozpočtu vyčleňují finanční prostředky*. Jejimi *příjemci mohou být* kraje, sdružení obcí nebo obce a jimi založené právnické osoby, nestátní neziskové organizace a další právnické osoby. Obdobný je i okruh oprávněných příjemců finanční podpory územního rozvoje kraje. Obce ve své samostatné působnosti spolupracují s krajem, na jehož území se nachází, při přípravě a realizaci programu územního rozvoje kraje. Ve své samostatné působnosti *může obec sdružovat prostředky* se sousedními obcemi a dalšími při zajišťování rozvojových programů společných více obcím.

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů

Zákon o územním plánování a stavebním řádu je poslední ze skupiny zákonů, které se zabývají primárně územní veřejnou správou a územní problematikou a v této souvislosti se dotýkají i kultury – institucí zabývajících se kulturou, kulturních aktivit, jejich financování, hmotných struktur, které mají kulturní význam, atd. Zákon upravuje zejména cíle a úkoly územního plánování, soustavu orgánů územního plánování, nástroje územního plánování, vyhodnocování vlivů stavebních aktivit na udržitelný rozvoj území a definuje základní pojmy, z nichž vybíráme následující:

- *změnou v území* zákon rozumí změnu jeho využití nebo prostorového uspořádání

2. Přehled o platných zákonech zabývajících se v České republice kulturou v územním kontextu

- *veřejnou infrastrukturou* rozumí pozemky, stavby, zařízení zřizované nebo užívané ve veřejném zájmu – mezi jinými i občanské vybavení, tj. stavby, zařízení a pozemky sloužící mj. i pro *kulturu* (výslovná zmínka)
- *veřejně prospěšným opatřením nestavební povahy* rozumí opatření sloužící mj. k rozvoji a ochraně *kulturního a archeologického dědictví* (výslovná zmínka)

Pokud se zákon dotýká ve věcech územního plánování působností územních samosprávných celků, jde zde o jejich *působnosti přenesené*, jestliže zákon výslovně nestanoví, že o věci rozhoduje zastupitelstvo obce nebo kraje. Orgány obce zajišťují *ochranu a rozvoj hodnot území obce* (pokud není tento úkol svěřen orgánům kraje) a orgány kraje analogicky zajišťují *ochranu a rozvoj hodnot území kraje*. Mohou při tom zasahovat do činností orgánů obcí jen v zákonem stanovených případech, a to pouze v záležitostech nadmístního významu. Obsah pojmu „hodnoty území“, respektive „hodnoty území obce“ a „hodnoty území kraje“, zákon nevysvětluje. Obce a kraje jsou povinny sledovat a vyhodnocovat uplatňování územně plánovací dokumentace. Zákon dále stanoví působnost orgánů obcí, orgánů obcí s rozšířenou působností a orgánů krajů ve věcech územního plánování. Pro správní obvod obecního úřadu obce s rozšířenou působností může její starosta, se souhlasem obcí v jejím správním obvodu, zřídit jako zvláštní orgán této obce *Radu obcí pro udržitelný rozvoj území*, která projednává územně analytické podklady pro správní obvod obecního úřadu obce s rozšířenou působností a vyhodnocení vlivů územních plánů na udržitelný rozvoj území.

Z hlediska našeho tématu je významná část zákona zabývající se *cíli a úkoly územního plánování*. Věnujeme pozornost těm z nich, které se přímo či nepřímo dotýkají kultury v územním průmětu. Cílem územního plánování je podle zákona *vytvářet předpoklady pro výstavbu a pro udržitelný rozvoj území, spočívající ve vyváženém vztahu podmínek pro příznivé životní prostředí, pro hospodářský rozvoj a pro soudržnost společenství obyvatel území a který uspokojuje potřeby současné generace, aniž by ohrožoval podmínky života generací budoucích*. Tyto předpoklady vytváří územní plánování vhodným řešením využití a prostorového uspořádání území. Na kulturu a hmotné kulturní hodnoty se v tomto základním vymezení úkolů územního plánování v zákoně nedostalo. Na řadu přicházejí až v jednom z dalších odstavců zákona deklarujícím, že „územní plánování ve veřejném zájmu chrání a rozvíjí přírodní a *civilizační hodnoty území, včetně urbanistického, architektonického a archeologického dědictví*“.

Pro nás relevantní ustanovení se nacházejí i v dalším paragrafu zákona o úkolech územního plánování, který stanoví, že úkolem územního plánování je zejména zjišťovat a posuzovat stav území, jeho přírodní, *kulturní a civilizační hod-*

noty (v zákoně výslovně uvedeno), stanovovat koncepci rozvoje území, včetně *urbanistické koncepce* s ohledem na hodnoty a podmínky území, stanovovat *urbanistické, architektonické a estetické požadavky* na využívání a prostorové uspořádání území a jeho změny, zejména na umístění, uspořádání a řešení staveb, *uplatňovat poznatky z oborů architektury, urbanismu, územního plánování, ekologie a památkové péče* (uvedeno výslovně).

V jedné ze svých závěrečných částí se zákon zabývá ochranou veřejných zájmů v situaci, kdy při postupu podle jeho ustanovení nebo v souvislosti s tím *dojde k nepředvídaným nálezům kulturně cenných předmětů, detailů stavby* nebo chráněných částí přírody *anebo k archeologickým nálezům*. V těchto případech je stavebník povinen neprodleně oznámit nález stavebnímu úřadu a orgánu státní památkové péče nebo orgánu ochrany přírody a zároveň učinit opatření nezbytná k tomu, aby nález nebyl poškozen nebo zničen, a práce v místě nálezu přerušit. Stavební úřad v dohodě s příslušným orgánem stanoví *podmínky k zabezpečení zájmů státní památkové péče* a ochrany přírody a krajiny, případně rozhodne o přerušení prací. Ministerstvo kultury může na návrh orgánu státní památkové péče nebo Archeologického ústavu Akademie věd České republiky, v.v.i., rozhodnout, že se jedná o nález mimořádného významu, a z vlastního podnětu jej *prohlásit za kulturní památku*.

Zákony o institucích a aktivitách v oblasti kultury

Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů

Státní památkovou péči vykonávají *orgány státní památkové péče*, jimiž jsou Ministerstvo kultury a na subnacionální úrovni *krajské úřady a obecní úřady obcí s rozšířenou působností*. Tyto územní orgány jednají v oblasti státní památkové péče v rámci své přenesené působnosti a vztahy mezi nimi mají vertikální povahu.

Krajský úřad řídí výkon státní památkové péče v kraji. V přenesené působnosti plní úkoly orgánu státní památkové péče pro národní kulturní památky (pokud nepřísluší Ministerstvu kultury nebo vládě České republiky), dozírá v rozsahu své působnosti na dodržování tohoto zákona a předpisů vydaných pro jeho provedení a má řadu dalších působností, které jsou v zákoně uvedené. V *samostatné působnosti* kraj schvaluje koncepci podpory státní památkové péče v kraji v souladu s koncepcí rozvoje státní památkové péče v České republice a po projednání s Ministerstvem kultury, schvaluje návrhy dlouhodobých, střednědobých a prováděcích plánů a programů zachování a obnovy kulturních památek v kraji a usměrňuje kulturně výchovné využití kulturních památek v kraji.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností, rovněž v přenesené působnosti, vykonává a organizuje státní památkovou péči ve stanoveném správním obvodu. Zákon jeho působnosti podrobně specifikuje. Podrobnosti o způsobech zabezpečování předpokladů pro komplexní péči o kulturní památky obecními úřady obcí s rozšířenou působností stanoví Ministerstvo kultury.

Obec pečuje o kulturní památky v místě a kontroluje, jak vlastníci kulturních památek plní povinnosti uložené jim tímto zákonem. Vychází při tom z odborných vyjádření organizace státní památkové péče. Po projednání s obecním úřadem obce s rozšířenou působností může obec zřídit právnickou osobu nebo organizační složku pro obnovu kulturních památek.

Působnosti, které jsou podle tohoto zákona stanovené krajskému úřadu nebo obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, jsou výkonem přenesené působnosti.

Značně rozsáhlý a podrobně rozpracovaný zákon vymezuje dále, *co jsou kulturní památky*, rozlišuje jejich typy, *zabývá se péčí o kulturní památky*, věnuje specifickou pozornost *archeologickým výzkumům a nálezům* a vymezuje opatření při porušení povinností stanovených státní památkovou péčí. U těchto témat vždy detailně stanoví jednak působnosti orgánů územní veřejné správy – krajských úřadů a úřadů obcí s rozšířenou působností, jednak povinnosti subjektů, které kulturní památky vlastní nebo užívají. Zákon však obsahuje i řadu ustanovení, která se územních aspektů státní památkové péče netýkají.

Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických informačních služeb (knihovní zákon), ve znění pozdějších předpisů Zákon upravuje *system knihoven* poskytujících veřejné knihovnické a informační služby. Do tohoto přehledu jsme jej zařadili vzhledem k tomu, že systém knihoven je diferencovaný nejen věcně, ale také územně. Kromě knihoven zřízených Ministerstvem kultury a specializovaných knihoven zahrnuje systém knihoven *krajské knihovny*, zřízené příslušným *orgánem kraje*, a *základní knihovny* zřízené příslušným *orgánem obce*.

Krajská knihovna je knihovnou s univerzálním knihovním fondem, případně doplněným specializovanými fondy. Trvale uchovává konzervační fond a historický fond. Je součástí systému knihoven, které vykonávají a poskytují koordinační, odborné, informační, vzdělávací, analytické, výzkumné, metodické a poradenské činnosti. Zpracovává a zpřístupňuje regionální informační databáze a zabezpečuje koordinaci krajského bibliografického systému. Je krajským centrem meziknihovnických služeb. Krajská knihovna plní *regionální funkce*, v jejichž rámci poskytuje základním knihovnám v kraji především poradenské, vzdělávací a koordinační služby, buduje výměnné fondy, zapůjčuje výměnné soubor

ry knihovních dokumentů. V jejich rámci mj. zpracovává a zpřístupňuje *regionální informační databáze* a zabezpečuje *koordinaci krajského bibliografického systému*, je *krajským centrem meziknihovních služeb* a spolupracuje s knihovnami v kraji při zavádění nových technologií v oblasti zajištění veřejných knihovnických a informačních služeb. Krajská knihovna plní a *koordinuje plnění regionálních funkcí* vybraných základních knihoven v kraji. Krajské knihovny zřizuje příslušný orgán kraje.

Základní knihovna je knihovnou s univerzálním knihovním fondem nebo se specializovaným knihovním fondem. Je součástí systému knihoven vykonávajících informační, kulturní a vzdělávací činnosti. Základní knihovny *zřizuje příslušný orgán obce*.

Veřejné knihovnické a informační služby spočívají ve zpřístupňování knihovních dokumentů, poskytování bibliografických, referenčních a faktografických informací a rešerší, zprostředkování informací z vnějších informačních zdrojů, umožnění přístupu k informacím na internetu, ke kterým má knihovna bezplatný přístup. Spočívají dále v kulturní, výchovné a vzdělávací činnosti, ve vydávání tematických publikací, v poskytování reprografických služeb, v poskytování písemných bibliografických, referenčních a faktografických informací a rešerší. Veřejné knihovnické a informační služby je provozovatel knihovny povinen poskytovat, až na některé výjimky, *bezplatně*. Kromě uvedených může poskytovat i některé další služby. Provozovatel knihovny je povinen *zajistit rovný přístup* všem k veřejným knihovnickým a informačním službám a dalším službám poskytovaným knihovnou.

Zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Tento zákon stanoví *podmínky ochrany sbírek uchovávaných zejména v muzeích a galeriích*, podmínky a způsob vedení evidence sbírek muzejní povahy, upravuje *veřejné služby*, vybrané veřejné služby a standardizované veřejné služby, které muzea a galerie poskytují. Dále stanoví *podmínky poskytování těchto služeb, práva a povinnosti vlastníků sbírek muzejní povahy* a sankce za porušení stanovených povinností. Do tohoto přehledu jsme zákon zařadili proto, že *vlastníky sbírek mohou být i územní samosprávné celky* a zákon na tuto okolnost pamatuje.

Sbírkou muzejní povahy je podle zákona sbírka, která je ve své celistvosti významná pro prehistorii, historii, umění, literaturu, techniku, přírodní nebo společenské vědy. Tvoří ji soubor sbírkových předmětů shromážděných lidskou činností (dále jen „sbírka“). *Sbírkovým předmětem* je věc movitá nebo nemovitost nebo soubor těchto věcí, a to přírodnina nebo lidský výtvar.

2. Přehled o platných zákonech zabývajících se v České republice kulturou v územním kontextu

Muzeem je instituce, která získává a shromažďuje přírodniny a lidské výtvořy pro vědecké a studijní účely, zkoumá prostředí, z něhož jsou přírodniny a lidské výtvořy získávány, z vybraných přírodnin a lidských výtvořů vytváří sbírky, které trvale uchovává, eviduje a odborně zpracovává, umožňuje způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu jejich využívání a zpřístupňování poskytováním vybraných veřejných služeb, přičemž účelem těchto činností není zpravidla dosažení zisku. Galerii je muzeum specializované na sbírky výtvarného umění.

Veřejnými službami poskytovanými muzeem nebo galerií jsou služby, které slouží k uspokojování kulturních, výchovných, vzdělávacích a informačních potřeb veřejnosti (dále jen „veřejná služba“).

Poskytovateli standardizovaných veřejných služeb jsou muzea a galerie, které spravují sbírky zapsané v centrální evidenci sbírek, jejichž vlastníkem je Česká republika nebo územní samosprávný celek (uvedeno výslovně), dále jen „poskytovatel“.

Garanty poskytování standardizovaných veřejných služeb jsou zřizovatelé poskytovatelů nebo ti, kdo funkci zřizovatelů plní.

Ministerstvo kultury vede *centrální evidenci sbírek*, jejichž vlastníkem je Česká republika nebo územní samosprávný celek. Centrální evidence je veřejnosti přístupným informačním systémem. Do centrální evidence se zapisuje název sbírky, její popis, místo uložení, vlastník sbírky (kterým může být i územní samosprávný celek), správce sbírky a další skutečnosti.

Zákon uvádí rozsáhlý *seznam povinností vlastníka sbírky* zapsané v centrální evidenci. Vlastník je např. povinen umožnit zpřístupnění sbírky veřejnosti pro studijní a vědecké účely, zajistit ochranu sbírky, její preparaci, konzervování a restaurování, vést sbírkovou evidenci atd. Tyto povinnosti vykonávají mj. i organizace územního samosprávného celku, který spravuje sbírky, jejichž vlastníkem je územní samosprávný celek.

Vlastník sbírky zapsané do centrální evidence má mj. *právo na odbornou pomoc*, kterou jsou mu povinny bezplatně poskytnout organizace státu nebo územního samosprávného celku, a na služby, jež jsou mu tyto organizace povinny poskytnout za úplatu.

Zákon č. 239/1992 Sb., o Státním fondu kultury České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Fond je právnickou osobou, spravuje jej Ministerstvo kultury České republiky.

Finančními zdroji Fondu jsou výnosy z majetkových účastí ČR na podnikání právnických osob v kultuře, výnosy z cenných papírů, úvěry od právnických osob, dary a dědictví, výnosy z veřejných sbírek, dotace ze státního rozpočtu a další v zákoně vyjmenované zdroje.

Prostředky Fondu lze poskytovat na konkrétní kulturní projekty, jejichž povaha, resp. účely jsou v zákoně taxativně vyjmenovány. Např. na podporu vzniku, realizaci a uvádění umělecky hodnotných děl, ediční počiny v oblasti neperiodických i periodických publikací, získávání a udržování kulturních památek a sbírkových předmětů, výstavní a přednáškovou činnost, podporu vysoce hodnotných neprofesionálních uměleckých aktivit aj.

Prostředky Fondu se poskytují jako účelové dotace, půjčky nebo návratné finanční výpomoci, a to jen do výše dvou třetin žadatelem plánovaných nákladů (s výjimkou prostředků určených na záchranu kulturních památek, kde poskytnuté prostředky mohou být vyšší).

Žadatelem o poskytnutí prostředků *Fondu* může být *právnícká osoba se sídlem na území České republiky* nebo fyzická osoba s trvalým pobytem na tomto území. *O poskytnutí prostředků mohou tedy žádat i právnícké osoby zřízené územními samosprávnými celky.*¹

Zákon č. 273/1993 Sb., o podmínkách výroby, šíření a archivování audiovizuálních děl, ve znění pozdějších předpisů

Audiovizuálním dílem se podle zákona rozumí dílo, které sestává z řady zaznamenaných spolu souvisejících obrazů, ať již doprovázených zvukem či nikoliv, vnímatelných zrakem, a jsou-li doprovázeny zvukem, vnímatelných i sluchem, pokud je (toto dílo – pozn. autora) určeno k veřejnému šíření pomocí technického zařízení.

Audiovizuální produkcí je veřejné představení audiovizuálního díla pomocí technického zařízení s výjimkou televizního vysílání. Audiovizuální dílo je předvedeno veřejně, jestliže je předvedeno před individuálně neurčenými osobami.

Pořadatelem audiovizuální produkce je osoba (rozumí se osoba fyzická nebo právnícká), která veřejně předvádí audiovizuální dílo pomocí technického zařízení, s výjimkou televizního vysílání. *Na úrovni měst a obcí* je zřejmě nejčastějším případem audiovizuální produkce veřejné promítání filmů v kinech, ať už jsou jeho pořadatelé orgány obce nebo jiné subjekty.

Zákon omezuje přístupnost audiovizuálních děl, která by mohla ohrozit mravní vývoj nezletilých osob mladších než 15 nebo 18 let, a ukládá pořadatelům audiovizuálních produkcí, aby hranice přístupnosti zveřejnili a jejich dodržování účastníky produkce kontrolovali.

Dohled nad dodržováním těchto povinností *svěřuje zákon orgánům obcí* v jejich přenesené působnosti. Za jejich porušení uloží obec pořadatelé audiovizuální produkce pokutu, která je příjmem obce. Dohled nad dodržováním dalších

1 Fond však byl poměrně dlouhou dobu nečinný.

2. Přehled o platných zákonech zabývajících se v České republice kulturou v územním kontextu

povinností, které zákon ukládá, vykonává taktéž v přenesené působnosti orgán příslušného kraje. Ten také ukládá pokuty za jejich porušení.

Zákon č. 241/1992 Sb., o Státním fondu České republiky pro podporu a rozvoj české kinematografie, ve znění pozdějších předpisů

Fond je právnickou osobou, spravuje jej Ministerstvo kultury České republiky. Prostředky Fondu lze poskytnout jako účelovou dotaci nebo návratnou finanční pomoc na projekty, jako je tvorba nebo výroba českého kinematografického díla, propagace české kinematografie, její technický rozvoj, výroba a propagace kinematografických děl národnostních a etnických menšin, které žijí na území České republiky, a také – z hlediska tohoto přehledu významný účel – distribuci hodnotného kinematografického díla.

Žadatelem o poskytnutí prostředků Fondu může být nejen fyzická osoba s trvalým pobytem na území České republiky, ale také právnická osoba se sídlem na tomto území. Tedy i *územní samosprávný celek* – obec nebo kraj, resp. právnická osoba, kterou obec nebo kraj zřídily a která by mohla z Fondu získat podporu např. na distribuci některého kinematografického díla.

Zákon stanoví, jaké jsou orgány Fondu, jeho finanční zdroje, určuje, jakým způsobem je třeba o podporu Fondu žádat a jak Fond o žádostech rozhoduje.

V souvislosti s uvedenými zákony, které se týkají institucí a aktivit v oblasti kultury, zmiňujeme níže ještě dva předpisy, které s problematikou kultury na území volně souvisejí.

Zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech, ve znění pozdějších předpisů

Zákon upravuje postavení a právní poměry obecně prospěšných společností (dále jen o.p.s.) poskytujících veřejnosti obecně prospěšné služby. Věcnou náplň těchto služeb explicitně nevymezuje, je však zřejmé, že mezi nimi mohou být i *služby v oblasti kultury*. Jednotlivé hlavy zákona pojednávají o založení a vzniku o.p.s., o jejím zrušení, likvidaci, zániku, a dále o jejích orgánech a hospodaření. Zákon vyžaduje, aby byla splněna podmínka obecné prospěšnosti služeb a jejich poskytování za předem stanovených a pro všechny uživatele stejných podmínek. Hospodářský výsledek musí být použit na poskytování služeb, pro které byla společnost založena, nikoliv ve prospěch zakladatelů, členů orgánů nebo zaměstnanců společnosti. Zakladateli o.p.s. mohou být kromě fyzických osob a České republiky i právnické osoby – tedy i *územní samosprávné celky* (což zákon nepřímou zmiňuje).

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů Podobně jako se zákon o státní památkové péči zabývá ochranou hmotného kulturního dědictví společnosti a v této souvislosti vymezuje i působnosti samosprávných územních celků, plní zákon o ochraně přírody a krajiny podobnou funkci, pokud jde o ochranu přírodního prostředí společnosti. Tyto odpovědnosti jsou si do značné míry blízké. Obcím zákon ukládá, aby se v rámci své *samoostatné působnosti* prostřednictvím svých orgánů zapojovaly do ochrany přírody a krajiny ve svých obvodech, a orgány státní ochrany přírody současně zavazuje, aby s obcemi spolupracovaly. Obce jsou, až na některé výjimky, ve svých územních obvodech účastníky řízení podle tohoto zákona.

V rámci *přenesené působnosti* jsou pak podle tohoto zákona odpovědné za ochranu přírody a krajiny *obecní úřady všech kategorií* (tj. obecní úřady obcí, pověřené obecní úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností) a také *krajské úřady*. Tyto orgány, jejichž působnosti zákon konkretizuje, vykonávají na úseku ochrany přírody státní správu.

Závěr

Jak plyne z tohoto přehledu, jsou předpisy, které upravují vztahy mezi institucemi a činnostmi v oblasti kultury a působností orgánů územní veřejné správy na místní a krajské úrovni, rozptýlené v celé řadě tematicky rozdílných zákonů, někdy i takových, kde bychom tuto tematiku nehledali. Je třeba také připomenout, že formou zákonů jsou obvykle řešeny jen věci zásadní povahy a že mnoho detailních záležitostí týkajících se kultury v územním kontextu může být upraveno v podzákoných normách, např. ve vyhláškách ministerstev, krajů a obcí. Pokud jde o obce, patří nejvíce působností týkajících se kultury obcím s rozšířenou působností (obcím 3. typu).

Přehled neobsahuje právní rozbor nebo kritiku jednotlivých předpisů ani návrhy na jejich modifikaci nebo doplnění. Zčásti tuto úlohu před několika léty kvalifikovaně splnila *Analýza vývoje decentralizace rozhodování o kultuře v České republice po roce 1993 se zaměřením na analýzu vlivu reformy veřejné správy na strukturu výdajů veřejných rozpočtů v oblasti místní a regionální kultury* pod vedením A. Mockovčiakové [Mockovčiaková 2006].

3. Kulturní politika v mezinárodních dokumentech

Renáta Mikešová

Úvod

„Kultura je projevem i hybatelem života jedince i společnosti a úkolem státu je pouze a jedině ovlivňovat vnější podmínky tak, aby umožňovaly její rozvoj,“ uvádí se ve Státní kulturní politice na léta 2009–2014. Kulturní politiku České republiky utváří a formuluje vláda, respektive Ministerstvo kultury, avšak mnoho rozhodnutí na národní úrovni vychází z mezinárodních úmluv a dohod, ať již vzniklých na poli Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO), nebo v rámci evropských institucí. Rada EU přijímá pouze podpůrná opatření, aniž by jimi harmonizovala zákony a ostatní předpisy členských států, neboť na základě článku 151 smlouvy z Nice z roku 2001 zůstává zodpovědnost za rozkvet kultury na národních vládách. Cílem této kapitoly je stručně představit nejvýznamnější z těchto mezinárodních dokumentů zabývajících se tématem kultury, zejména kulturního dědictví.

UNESCO

Dokumenty UNESCO¹ jsou vzhledem k postavení a charakteru této mezinárodní instituce velmi obecné a respektují plnou suverenitu jednotlivých členských států a jejich kulturní rozmanitost. Existují tři kategorie dokumentů, a to úmluvy, což jsou mnohostranné smlouvy a dohody členských států řešící zásadní problémy poměrně konkrétním a pro smluvní strany závazným způsobem, dále pak doporučení neboli dokumenty, kterými Generální konference UNESCO kvalifikovanou většinou formuluje principy a normy a vyzývá členské státy, aby podle svých ústavních pravidel přijaly zákony nebo jiná opatření k jejich uplatnění, a naposled deklarace a charty – mnohostranné, právně nezávazné, obecné dokumenty zásadní, často politické povahy. V dokumentech UNESCO jsou definovány základní pojmy jako kultura, kulturní dědictví, kulturní statek, trvale udr-

1 UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) – jejím posláním je přispívat k vzájemnému porozumění a sblížování mezi národy na základě mezinárodního rozvíjení výchovné, vzdělávací, vědecké a ostatní kulturní činnosti.

žitelné užívání statků kulturního dědictví apod. Jednotlivé dokumenty se věnují ochraně kulturního dědictví, přičemž tato ochrana je chápána nejen jako závazek, ale i jako předpoklad a zdroj sociálního a ekonomického rozvoje společnosti. Spolupráce České republiky s UNESCO v oblasti péče o kulturní dědictví je v kompetenci Ministerstva kultury.

Nejvýznamnější úmluvou UNESCO týkající se kulturního dědictví je *Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví* přijatá členskými státy v roce 1972. Na jejím základě byl založen Výbor pro světové dědictví (World Heritage Committee), Fond světového dědictví (World Heritage Fund) a Seznam světového dědictví (World Heritage List), do něhož jsou zapisovány památky s mimořádnými univerzálními hodnotami. ČSFR přistoupila k Úmluvě dne 15. 11. 1990 a závaznou se pro ni stala dnem 15. 2. 1991. Na základě úspěchu je platná pro ČR. Text Úmluvy a oznámení o přístupu byly publikovány ve Sbírce zákonů č. 159/1991 Sb. Hlavním posláním Úmluvy je povinnost smluvního státu zabezpečit označení, ochranu, zachování a předávání kulturního a přírodního dědictví budoucím generacím. Stát to má zajistit při maximálním využití svých vlastních zdrojů, případně s mezinárodní pomocí a spoluprací, zejména finanční, uměleckou, vědeckou a technickou. Česká republika má na počátku roku 2012 na Seznamu světového dědictví 12 lokalit: historické jádro Prahy, historické jádro Českého Krumlova, historické jádro Telče, poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, historické jádro Kutné Hory s kostelem sv. Barbory a katedrálou Panny Marie v Sedlci, kulturní krajinu Lednice-Valtice, vesnici Holašovice, zahrady a zámek v Kroměříži, zámek v Litomyšli, sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci, vilu Tugendhat v Brně a židovskou čtvrť a baziliku sv. Prokopa v Třebíči.

Česká republika je účastníkem většiny dalších úmluv UNESCO a respektuje z nich plynoucí závazky. Mezi další významné úmluvy UNESCO vztahující se k oblasti kulturního dědictví patří Úmluva o zachování nemateriálního kulturního dědictví z roku 2003 a Úmluva o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů z roku 2005. Problému nelegálního obchodu s movitým kulturním dědictvím se věnuje Úmluva o opatřeních k zákazu a zamezení nedovoleného dovozu, vývozu a převodu vlastnictví kulturních statků z roku 1970, na kterou navazuje řada norem EU i českých právních předpisů. Ministerstvo kultury v tomto směru navazuje ještě na řadu dalších doporučení UNESCO týkajících se ochrany movitého kulturního dědictví a spolupracuje s českou sekcí mezinárodní nevládní organizace ICOM (Mezinárodní rada muzeí).

Na základě *Úmluvy o zachování nemateriálního kulturního dědictví*, jejíž vznik iniciovala Česká republika a v roce 2009 se stala její smluvní stranou, vznikl Mezivládní výbor na zachování nemateriálního kulturního dědictví, kte-

rý mimo jiné též sestavuje Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva. Na něm má Česká republika zapsáno čtyři kulturní statky: slovácký verbuňk, masopustní obchůzky a masky na Hlinecku, sokolnictví – žijící lidské dědictví a Jízdu králů. Na konci roku 2011 na seznam národního nemateriálního kulturního dědictví přibyla i česká myslivost. O Úmluvu se opírají koncepční kroky v oblasti lidové kultury uvedené ve Státní kulturní politice a především v Koncepci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v ČR na léta 2011 až 2015, schválené vládou v lednu 2011. O programy UNESCO se také opírá zavedení a udělování titulu Nositel tradice lidového řemesla², který je národní analogií staršího programu UNESCO Žijící lidské poklady.

V roce 2010 se stala Česká republika smluvní stranou *Úmluvy o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů*, která navazuje na Všeobecnou deklaraci UNESCO o kulturní diverzitě z roku 2001. Kromě zásad mezinárodní spolupráce při podpoře kulturní rozmanitosti, budování kulturních průmyslů a potvrzení suverénního práva každé smluvní země na přijetí vlastní kulturní politiky a nástrojů pro její realizaci úmluva také potvrzuje zvláštní charakter kulturních statků a služeb, které prohlašuje za „zboží zvláštní povahy“. Některé principy definované v úmluvě byly přejaty ve Státní kulturní politice na léta 2009–2014 a ministerstvo podle informací zveřejněných na svých internetových stránkách nyní pracuje na národních implementačních pravidlech. Ministerstvo k úmluvě také přihlíží při formulaci svých grantových programů a při podpoře národnostních kulturních aktivit a národnostního tisku.

Jeden z neaktuálnějších dokumentů UNESCO věnující se tématu kulturního dědictví je *Doporučení týkající se historické městské krajiny*, které bylo přijato Generální konferencí UNESCO v květnu 2011. Generální konference UNESCO vyzývá členské státy, aby začlenily tato doporučení do svých kulturních politik. Za pomoci aktivního plánování a konzultací zainteresovaných stran je třeba vymezit hodnoty v historické městské krajině, které je třeba chránit pro další generace, stanovit nositele těchto hodnot a posoudit jejich zranitelnost vzhledem k socioekonomickým tlakům a přírodním vlivům. Kulturní politiky by přitom měly poskytovat mechanismy pro vyvážení ochrany a udržitelnosti v krátkodobém i dlouhodobém horizontu. Generální konference UNESCO v dokumentu vyzývá vedle využití státních a mezinárodních finančních prostředků k většímu zapojení a posílení soukromých investic na místní úrovni, k flexibilnímu financování podporujícím místní podniky nebo k využití modelů partnerství pro zajištění finanční udržitelnosti historické městské krajiny.

2 Seznam nositelů lze nalézt na stránkách Národního ústavu lidové kultury (www.nulk.cz).

UNESCO vypracovává též *Střednědobé strategie*, jejíž zatím poslední verze byla projednána na podzim 2007 a týká se let 2008–2013. Střednědobá strategie, schválená členskými státy, se pak následně realizuje prostřednictvím tří dvouletých realizačních programů a rozpočtů. Strategie na léta 2008–2013 stanovila jako svůj hlavní cíl podporu kulturní rozmanitosti a dialogu mezi kulturami. Kulturní rozmanitost je přitom považována za hnací motor rozvoje nejen hospodářského, ale je i nástrojem k dosažení uspokojivějšího intelektuálního, citového a duchovního života. Organizace si vytyčila tři programové strategické cíle:

1. Posilování podílu kultury na trvale udržitelném rozvoji – hlavním cílem je zakotvit kulturu do všech rozvojových politik, zejména politik souvisejících s výchovou, vědou, komunikací, zdravotnictvím, životním prostředím a turistikou, a podporovat rozvoj kulturního sektoru prostřednictvím tvůrčích průmyslových odvětví.
2. Dokazování významu výměny a dialogu mezi kulturami pro sociální soudržnost, usmíření a mír – hlavním cílem je definování nových překážek bránících dialogu mezi národy a etniky, vypracování a přizpůsobení metodologie, procedur a sítí přispívajících k dialogu a začlenění mezikulturního dialogu do školních osnov a didaktických materiálů. Dále je kladen velký důraz na jazyk a na zachování jazykové rozmanitosti, především prostřednictvím intelektuálního, literárního a poetického dědictví lidstva, a formulování národních jazykových politik.
3. Trvalá ochrana a zhodnocování kulturního dědictví – hlavním cílem je prosazení politik a opatření, která zahrnují požadavky na zachování dědictví (přírodní a kulturní; nemovitě a movitě; hmotné a nehmotné) a zároveň i rozvojové požadavky a která přispívají k sociální soudržnosti a inovacím.

Výbor pro světové dědictví se ve svých rozhodnutích opírá o odborná stanoviska poradních organizací. V oblasti kulturního dědictví je tímto orgánem ICOMOS (International Council of Monuments and Sites – Mezinárodní rada pro památky a sídla), což je nevládní celosvětová asociace sdružující přibližně 9500 profesionálů z oboru ochrany kulturního dědictví. ICOMOS přijímá na svých generálních shromážděních, která se konají každé tři roky, mezinárodní dokumenty zaměřující se na jednotlivé oblasti památkové ochrany. Tyto dokumenty nejsou právně závazné, po schválení národním komitétem tvoří základ pro odborné otázky, doktrínu a praxi v každé členské zemi. Český národní komitét ICOMOS se podílí na tvorbě podkladů pro zařazování nejvýznamnějších kulturních statků České republiky na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO, včetně sledování jejich stavebně-technického stavu a přiměřeného

využití v souladu se zájmy památkové péče. Současně se podílí na vypracování mezinárodních dokumentů o ochraně kulturního dědictví a podporuje jejich přijetí na národní úrovni.

Z chart ICOMOS se tématu rozvoje kultury a uchování kulturního dědictví v regionálním prostředí a využití sociální a institucionální podmíněnosti rozvoje kultury k efektivnější organizaci kulturních aktivit regionu nejvíce věnuje *Mezinárodní charta o kulturním turismu* z roku 1999. Charta je dost obecná, jejím hlavním cílem je zdůraznit význam národního a mezinárodního turismu jako důležitého faktoru rozvoje a turismus je v ní chápán jako pozitivní síla, která podporuje zachování přírodního a kulturního dědictví. Charta má podporovat a usnadnit dialog mezi odpovědnými činiteli kulturního dědictví a turistického průmyslu a podporovat ty, kteří navrhují programy a politiku vedoucí ke vzniku konkrétních projektů a strategií. Stanovuje šest principů:

1. Národní a mezinárodní turismus je jedním z hlavních nositelů kulturní výměny. Ochrana kulturního dědictví musí nabídnout obyvatelům a návštěvníkům turistických destinací výhody, díky nimž budou moci využívat a chápat podstatu a význam dědictví a kultury rozličných komunit.
2. Vztah mezi kulturním dědictvím a turismem je dynamický a musí překlenout konflikty hodnot. Důležité je zachovat autenticitu památkových souborů pro současné i budoucí generace. Projekty turistického rozvoje a infrastruktury musí brát v úvahu dimenze estetické, sociální a kulturní, dále přírodní a kulturní krajiny, charakteristiky biodiverzity, jakož i životní prostředí.
3. Návštěva památek spolu s turistickými programy má zajišťovat návštěvníkům obohacující a příjemnou zkušenost, zároveň je však třeba zachovat respekt k charakteru těchto míst a k místním tradicím.
4. Musí být respektována práva a zájmy turistických obcí, potřeby místních obyvatel, jejich tradice, stejně jako místa zvláštního významu. Místní populace se musejí účastnit procesu přípravy využití památkových míst pro cestovní ruch.
5. Turistické aktivity a ochrana kulturního dědictví musejí přinášet výhody turistickým oblastem a místním obyvatelům. Významná část příjmů pocházejících z turistického využití kulturního dědictví má být určena na ochranu, konzervaci a prezentaci památkových míst. Památková péče a související programy rozvoje cestovního ruchu by měly zahrnovat vzdělávání a školení představitelů místní správy, úředníků, badatelů, projektantů, architektů, průvodců, konzervátorů a odpovědných pracovníků v turistickém průmyslu. Všichni zainteresovaní by se měli učit chápat problémy a konflikty a hledat vhodná společná řešení.

6. Programy rozvoje turismu mají uchovávat a zhodnocovat přírodní a kulturní dědictví. Památky a sbírky musí být chráněny a vedeny způsobem, aby byla zachována jejich autenticita. Programy rozvoje cestovního ruchu musejí povzbuzovat návštěvníky mířící do nejpoblárnějších míst k cestám za hlubším poznáním charakteru kulturního a přírodního dědictví kraje či regionu.

Z dalších významných dokumentů UNESCO uvedme ještě v roce 1987 přijatou Mezinárodní chartu pro záchranu historických měst, která definuje principy, cíle, metody a nástroje činnosti pro uchování kvality historických měst, podporuje harmonii individuálního a společenského života a stálé udržování souboru kulturních statků, které vytvářejí paměť lidstva. Další významnou chartou je Mezinárodní charta o lidovém stavebním dědictví podepsaná v Mexiku v roce 1999.

Evropská unie

Evropská unie je založena na respektování kulturní odlišnosti, a proto kulturní politiku ponechává na jednotlivých členských státech do té míry, že nejsou ani harmonizovány právní a správní předpisy (s výjimkou autorského práva a audiovize), a důraz klade jen na společné postupy při ochraně a péči o kulturní dědictví. Základní východiska orientace kulturní politiky EU jsou obdobná jako v dokumentech UNESCO. Téma kulturní politiky je ve většině dokumentů pojímáno velmi obecně a je spíš vyzdvižením významu kultury a kulturního dědictví jako základního prvku soudržnosti Unie. Vztah EU ke kultuře je zakotven v čl. 167 Lisabonské smlouvy. Politika koordinující oblast kultury nese název „Kultura, mnohojazyčnost a audiovize“. V roce 2006 předložila Evropská komise tzv. *Evropskou strategii pro kulturu*, která vymezuje tři hlavní cíle, jichž se bude politika EU snažit dosáhnout: prosazování mezikulturního dialogu a podpora kulturní rozmanitosti, podpora kreativity skrze kulturní odvětví (stimulace strategického partnerství kulturního sektoru s dalšími relevantními partnery, např. turistickým ruchem) a prosazování kultury jako klíčového komponentu mezinárodních vztahů EU v celosvětovém měřítku (důraz je kladen zejména na politický dialog se třetími zeměmi). K uskutečnění těchto cílů byl v roce 2006 zahájen dotační program Culture 2007–2013, který je obecně formulován pro všechny oblasti kultury, včetně kulturního dědictví hmotného i nehmotného. V současné době se připravuje pokračování programu na roky 2014–2020.

V květnu 2011 přijal Evropský parlament usnesení o 117 bodech, které se týká uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví a jehož podkladem byla tzv. *Zelená kniha*, již dříve projednávaná na různých úrovních v jednotlivých stá-

tech. Usnesení upozorňuje na to, že kulturní a tvůrčí odvětví je třeba chápat jako hybnou sílu Evropské unie, a vyzývá Komisi, aby na toto téma vypracovala bílou knihu, která již bude zahrnovat konkrétní opatření. Zelená kniha zdůrazňuje, že pro kulturní a tvůrčí odvětví je charakteristická dvojí povaha: na jedné straně ekonomická, která přispívá k ekonomickému rozvoji ve smyslu zaměstnanosti, hospodářského růstu a tvorby bohatství, ale na druhé straně i kulturní, a to díky činnostem v oblasti sociální a kulturní integrace jednotlivců do společnosti, která se kromě vytváření evropského kulturního dědictví podílí i na propagaci kulturních hodnot a identity. Připomíná, že kulturní a tvůrčí odvětví poskytuje 5 milionů pracovních míst a podílejí se 2,6 % na HDP EU, což je činí jednou z hnacích sil růstu EU. Evropský parlament proto vyzývá členské státy, aby se pevně zavázaly k ochraně a podpoře vlastního kulturního dědictví a pro rozvoj kulturních a tvůrčích odvětví využívaly duální ekonomiky, v níž se prolínají veřejné a soukromé investice, a do oblasti kulturních a tvůrčích odvětví opětovně zahrnuly neziskové subjekty. Dále vyzývá Komisi a členské státy, aby podporovaly a ustálily osvědčené postupy, které usnadní přístup mladých a zejména zranitelných osob ke kultuře, např. prostřednictvím slev na vstupné, poukázek na kulturní akce nebo bezplatných kulturních akcí. Podporuje přitom využívání stávajících evropských fondů a programů a navrhuje zavedení krátkodobého mikrofinancování, jež by podpořilo experimentování a rozvoj inovačních a tvůrčích kulturních projektů. Zdůrazňuje význam sponzorství a partnerství veřejného a soukromého sektoru při financování a podpoře kulturních a tvůrčích odvětví a vyzývá ke zvážení alternativních způsobů podpory sponzorství ze strany podniků, např. daňových úlev či daňových pobídek. Zdůrazňuje přitom, že kulturní a tvůrčí odvětví v mnoha případech přispívají k přeměně upadajících místních ekonomik, neboť napomáhají vzniku nových druhů hospodářských činností, vytvářejí nová a udržitelná pracovní místa a zvyšují atraktivitu evropských regionů a měst.

V Zelené knize se uvádí, že kulturní a tvůrčí odvětví byla prostřednictvím strategií regionálního a místního rozvoje již s úspěchem začleněna do mnoha oblastí, mezi které patří podpora kulturního dědictví pro obchodní využití, rozvoj kulturní infrastruktury a služeb na podporu udržitelné turistiky a další. Dokument připomíná, že vzhledem k regionálnímu rozměru musí být politiky a podpůrné nástroje určeny na místní úrovni, musí vycházet z místních specifik a možností a využívat místních zdrojů, a má-li být tento přístup úspěšný, je současně s tím nezbytné zajistit účinnou koordinaci mezi rozličnými úrovněmi politik a správ. Zelená kniha zároveň uvádí, že úspěšné strategie jsou postaveny na střednědobých až dlouhodobých (10–20 let) modelech rozvoje a jsou spojeny s investicemi do infrastruktury a lidského kapitálu.

Rada Evropy

Významným aktérem na poli evropské kultury je též mezivládní organizace Rada Evropy se sídlem ve Štrasburku. Mezi významné dokumenty, většinou obecného charakteru, které byly Radou Evropy přijaty, patří Evropská kulturní úmluva, Evropská úmluva o ochraně archeologického dědictví (1969, v roce 1992 nově revidována), Evropská úmluva o záchraně architektonického dědictví (1985) nebo Evropská úmluva o krajíně.

Bílá kniha o mezikulturním dialogu z roku 2008 formuluje obecná doporučení a směrnice, které kladou důraz na neutrální institucionální a právní rámec na národní a lokální úrovni a jasnou legislativu zamezující jakémukoli druhu diskriminace. Bílá kniha vyzývá k rozvoji potřebného rámce pro dialog prostřednictvím vzdělávacích aktivit a praktických opatření za účasti většin i menšin. Konkrétně učení a výuku mezikulturních kompetencí považuje Rada Evropy za podstatné pro demokratickou kulturu a sociální soudržnost, stejně jako vytváření prostoru pro mezikulturní dialog.

Společně s Evropskou unií Rada Evropy pořádá každoročně *Dny evropského dědictví*, jejichž úkolem je představit co nejširší veřejnosti zajímavé památky všech druhů, přičemž mnohé z nich nebývají běžně přístupné. Dalším lákadlem bývají různé doprovodné programy. V České republice se Dny evropského dědictví pořádají od roku 1991, v roce 1998 se jejich garantem stalo Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska a partnery jsou Ministerstvo kultury a Ministerstvo pro místní rozvoj.

Závěr

Většina mezinárodních dokumentů týkajících se kultury a zejména kulturního dědictví je spíše obecného charakteru nebo jde o doporučení pro národní vlády k vytvoření závazných dokumentů vycházejících z charakteristik kulturního prostředí dané země. Zároveň jsou podkladem pro tvorbu kulturní politiky a její propojení s dalšími odvětvími. V mnoha případech bohužel zůstává pouze u vizí a obecných provolání a cesta ke konkrétním opatřením je daleká.

4. Kulturní politika a koncepční dokumenty na národní úrovni

Kateřina Vojtíšková

Kultura jako oblast veřejného zájmu

V této kapitole se zaměříme na postoj českého státu ke kultuře a jeho vývoj za poslední dvě desetiletí, představy o rozvoji kultury a péči o kulturní dědictví tak, jak jsou uváděny v klíčových koncepčních dokumentech. Dále budeme věnovat pozornost tomu, jak jsou zajišťovány institucionální podmínky pro rozkvět jednotlivých součástí kultury. Naopak, stranou zůstanou z větší části aktivity soukromých institucí, kulturních institucí, korporací a obyvatel, přestože i ty do širšího pojetí kulturní politiky zcela jistě spadají [např. Patočka, Heřmanová 2008: 174–179]. Kapitola se soustředí zvláště na roli Ministerstva kultury jako ústředního orgánu státní správy, jeho hlavního představitele a organizační uspořádání. Klíčovou částí pak bude analýza obsahu kulturně politických dokumentů. Zejména posuny důrazů a významu přisuzovanému kultuře, vytčené cíle kulturních politik a nástroje, jak jich dosahovat. Ze srovnání kulturně politických dokumentů (1999, 2001, 2009) můžeme usuzovat na více než desetiletý ideový vývoj a zhodnotit alespoň rámcově úspěchy a neúspěchy při implementaci.

Vývoj vztahu státu ke kultuře

Po vzniku samostatného československého státu v roce 1918 byla kultura spojovaná s osvětou, prováděnou prostřednictvím spolkové činnosti. Vliv státu na kulturní činnost byl v té době pouze legislativní.¹ Po roce 1948 spadala oblast kultury do kompetence Ministerstva informací a Ministerstva školství, věd a umění. Samostatné Ministerstvo kultury (MK) bylo zřízeno již v roce 1953. Již o tři roky později bylo sloučeno s rezortem školství na Ministerstvo školství a kultury. V roce 1967 vzniklo samostatné Ministerstvo kultury a informací, které od roku 1969 nahradilo Ministerstvo kultury (dosud).² Po roce 1989 pokračovalo

1 Zákon o organizaci lidových kurzů občanské výchovy, o veřejných knihovnách obecních, o pamětních knihách obecních.

2 Na základě kompetenčního zákona č. 2/1969 Sb.

MK ve své činnosti, byť se jeho náplň značně proměnila. Zcela zásadní proměny provázely legislativu, financování, a samozřejmě samotný ideologický základ.³

„Problém postojů ke kulturní politice jako takové spočíval na počátku 90. let v jejím razantním odmítání jako jednoho z nástrojů bývalého režimu, spojeného třeba s komunistickým ministrem Nejedlým a mnoha dalšími. Pochybovalo se nejen o potřebě kulturní politiky, ale vůbec o potřebě Ministerstva kultury. Nejméně dva ministři se svěřili veřejnosti s cílem, že Ministerstvo kultury není potřeba a že je ho nutné zrušit. Ministr Tigríd změnil názor někdy v roce 1994–1995, kdy (...) dokonce začal připravovat kulturní politiku. Nechal vypracovat tzv. Bílou knihu (...), která jednak mapuje postavení ministerstev kultury v Evropě, a jednak argumentuje, proč je Ministerstvo kultury jako takové potřeba.“ [Proměny... 1999]

Po roce 1989 se spojení státní politiky s kulturou (a uměním především) zdálo být anachronismem, který ve svobodné společnosti nemá místo. Paternalistická ochrana byla po roce 1989 opuštěna [Hájek 1994: 129], došlo k decentralizaci kulturní správy založené na principu subsidiarity a demokratizace, přenesení většího dílu odpovědnosti za podporu kultury z centrální úrovně na nižší územně správní jednotky, kraje a obce, do míst, kde je kultura žitá a kde vzniká (více zejména k právním a ekonomickým aspektům viz [Mockovčiaková 2006]).⁴ Současný stav je charakterizován pluralitou kulturní politiky, účastí různých skupin a jednotlivců na její podobě a „smíšeným modelem“, který kombinuje výkon státní správy a samosprávy jednotlivých místních a územních jednotek (stát, kraj, obec) [Patočka, Heřmanová 2008: 173–4]. Hustá síť kulturních institucí byla odstátněna privatizací (filmový, nakladatelský průmysl), převedením na samosprávy (obce, městské části, okresy, později kraje) nebo na nově vznikající neziskový sektor [Koncepce účinnější podpory... 2006: 6–12].

Také v kultuře se prosadilo negativní vymezení práva umožňující činit vše, co není zakázáno [viz Strategie... 1999: 74–77]. Listina práv a svobod ve člancích 34 a 35 stanovila rovnost práva přístupu ke kulturnímu bohatství a zákaz ohrožovat kulturní památky nad míru stanovenou zákonem. Změna legislativy týkající se kultury a památkové péče byla nastartována již v listopadu 1989 novelizací zákona o divadle, k přijetí speciálního zákona o kultuře došlo až v roce 2006. Pa-

3 Podle A. Kudláč. „Historie ministerstva. Dějiny Ministerstva kultury.“ Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=1839> [cit. 24. 1. 2012].

4 Decentralizaci je možné rozlišit na kulturní (demokratizace kultury), politickou (moc a zodpovědnost) a fiskální (struktura veřejných výdajů), které jsou vzájemně propojené [Kawashima in Yosifova 2011: 8–10].

mátkový zákon byl rozsáhle novelizován, nová norma se dlouhodobě připravuje. Původní kulturní fondy (např. hudební, literární) byly na počátku 90. let převedeny do právní podoby nadací [Studie současného... 2009: 58–60; Koncepce účinnější podpory... 2006: 11–14],⁵ nově vznikly Státní fond kultury (SFK)⁶ a Státní fond pro podporu a rozvoj české kinematografie (SFPRČK), spravované MK.

Na počátku 90. let převládalo přesvědčení, že klíčová není existence centrálního plánu, ale individuální, spontánní akce podporující autentické, rozpoznávané hodnoty (M. Uhde). Autoři jednoho z novějších koncepčních dokumentů s odkazem na vládní prohlášení z 90. let poukazují na zásadní ideový odklon od státu ve prospěch jednotlivce, zejména v umění:

„V roce 1992, v období vznikající demokratické společnosti, se začala i v oblasti umění prosazovat zásada, že suverénem na poli umění není ani stát, ani jednotlivé kulturní a umělecké instituce, nýbrž jednotlivci, jemuž jsou kulturní statky určeny. Princip odstátnění kultury vycházel z prostého přesvědčení, že stát umění provozovat nemá.“ [Koncepce účinnější podpory... 2006: 6]

Kulturní politika státu přesto přežila, také s ohledem na mezinárodní prostředí, zázemí evropského kontextu. Původní radikální představy o konci Ministerstva kultury a centrálního plánování, o přenechání kultury tržním podmínkám, volné soutěži (především) o soukromé prostředky po vzoru USA s tradicí velkých nadací a donátorů, která u nás zcela absentovala [Hájek 1994], byly po bouřlivém období první poloviny 90. let korigovány. Ve všech vládách po roce 1989 zasedl/a ministr/yně kultury s vlastní agendou, úřadem, pracovníky a rozpočtem. V roce 1994 byl zveřejněn záměr využít jako podklad kulturně politické orientace model Nizozemí.⁷ Zavedenou praxí se postupně stalo vytváření koncepčních dokumentů schvalovaných vládou ČR.

5 Zákon č. 318/1993 Sb.

6 Státní fond kultury byl zřízen zákonem č. 239/1992 Sb. na podporu vzniku kulturních a uměleckých děl nebo na získávání, obnovu a udržování kulturních památek či sbírkových předmětů. Činnost fondu byla na dlouhou dobu přerušena kvůli nedostatku prostředků a soudním sporům, hrozilo jeho zrušení. Fond byl obnoven v prosinci 2011, kdy byla zvolena jeho Rada, obnoveno financování z podílu na reklamě na programu ČT2 a schváleny nové projekty. Národní kontrolní úřad konstatoval 13. 8. 2012 nefunkčnost fondu, ovšem na základě analýzy let 2008–2010. MK obhajovalo obnovení funkčnosti v druhé půli roku 2011.

7 Časopis *Místní kultura* jej představil v roce 1994 v článku Z. Jírového „Co to je, když se řekne nizozemský model“ [Jírový 1994a,b,c]. Pravděpodobně již z tohoto zdroje se reprodukuje kýžená 1% podpora kultury ze státního rozpočtu a podíl financování mezi třemi stupni státní správy. V Nizozemí došlo k decentralizaci v 80. letech, od 2. poloviny 90.

Přestože tu jde o velmi důležitou oblast veřejného života, která se nedotýká pouze umělecké obce, ale celé společnosti, teprve v posledních letech si pomalu nacházejí místo analýzy kulturní politiky a veřejné debaty o podobě programových dokumentů a strategického plánování. Pod pojmem „kultura“ přitom autoři dokumentů nemyslí pouze produkci a spotřebu vysokého umění, ale chápou jej v širším pojetí jako nejrůznější formy vyjádření, způsoby života, materiální i nemateriální rysy charakterizující společnost nebo sociální skupiny, základní práva lidské bytosti, hodnotové systémy, tradice a přesvědčení [viz Strategie... 1999: 9]. Takto kulturu definovaly před desetiletími nadnárodní instituce, na toto pojetí navazuje český stát. Ten do všech zasahovat přímo nehodlá, kompetence Ministerstva kultury jsou vymezeny rámcově zákonem a prakticky především výší rozpočtu.

Kultura je právem pokládána za významný faktor rozvoje. V časech, kdy se slova jako krize, ekonomika a efektivita skloňují ve všech pádech, přesto hrozí marginalizace zájmu o kulturu, uvažování o ní jako o druhořadé sféře, která pokud není dostatečně ekonomicky efektivní, nezaslouží si veřejnou podporu. Jistě ne náhodou se dnešní diskuze v mnohém podobají duchu diskuzí vedených na počátku 90. let, kdy český politický diskurz byl ovlivněn ideami a recepty pravicových vlád 80. let (Velká Británie, USA).⁸ Již v té době se opatrně hovořilo o multiplikačních efektech kultury, tedy přínosech kulturních služeb v jiných hospodářských odvětvích. V současnosti se už i u nás objevují studie, které exaktně vypočítávají finanční produktivitu kultury, památek a kulturních průmyslů (např. T. Raabová, S. Škarabelová). Limity uplatnění tohoto typu argumentace jasně vystoupí, již při srovnání výsledků výkonnosti jednotlivých sektorů širou pojetí kultury.

Každý společenský útvar (tedy i stát) má v určité podobě zformovanou kulturní politiku [Liehm 1968], způsob, jak systematicky zasahovat do života institucí, které se kulturou, uměním, historií zabývají, a jaké podmínky vytvořit pro tvůrčí činnost profesionálů i běžných občanů společnosti [Knapík 2006: 9]. V demokratické společnosti se považuje za samozřejmé, že stát nesmí omezovat svobodu tvorby a její prezentace⁹ či využívat kulturu a umění pro ideologické účely. Má ale kulturu vůbec podporovat? Z jakých důvodů, jako cíl sám o sobě? Nebo jako nástroj – k dosažení čeho? Kromě politické moci (cenzura, nepotismus) ohrožuje sféru kultury „diktát trhu“, komerce a komodifikace umění [Gray 2007]. Téma,

let je prosazováno společně financování a spolupráce mezi vládou, provinciemi a největšími městy potvrzovaná každé čtyři roky [Hamersveld, Bína 2008]. Nizozemí ovšem oproti ČR klade mnohem větší důraz na podporu umělců a umělecké vzdělávání.

⁸ V. Klaus tehdy jako federální ministr financí použil metaforu přirovnávající kulturu ke knihovně, která se po dobu malování odsune na balkon [viz Hájek 1994: 138].

⁹ S oprávněnými výjimkami definovanými zákonem (např. propagace rasismu).

kteří se zaktualizovalo zejména po roce 1989. Zdá se nepochybné, že nejen politická, ale i ekonomická moc může omezovat svobodné vyjádření a kreativitu, proměnit tvorbu v (zábavní) průmysl a zapříčinit stagnaci diverzity, kterou mnozí zastánci autonomie kultury vnímají jako cestu k reálnému omezování svobody [Liehm 1968]. Umění a kultura jsou účinným nástrojem utváření lidské existence a zkušenosti, nástrojem vnímání, nikdy nejsou tak účelem samy o sobě, nezávisle na společnosti. I vytvoření autonomního uměleckého prostoru v modernistickém stříhu bez politického či komerčního tlaku na Západě v druhé polovině 20. století bylo výrazem určité ideologie – demokratického občanství a autonomního individualismu – vzniklé v unikátních historických podmínkách studené války [Vuyk 2010].

Ministerstvo kultury

Ministerstvo kultury (MK) jako ústřední orgán státní správy připravuje legislativu, programové a koncepční materiály, zřizuje příspěvkové organizace (PO),¹⁰ vyhlašuje dotační řízení. Ministerstvo hraje klíčovou úlohu především v ochraně kulturního bohatství (Národní kulturní poklad), prohlašuje movité a nemovité věci za památky, vyhlašuje památkově chráněná území, omezuje vlastnická práva majitelů. Podílí se na tváři obcí, měst a krajiny. V oblasti péče o kulturní památky vykonává stát prostřednictvím určených orgánů hlavně kontrolní funkci.¹¹ V jeho působnosti je provádění autorského zákona jako významného nástroje ochrany tzv. duševního vlastnictví.

Opakovaně se na veřejnosti diskutovala možnost sloučit je s jiným ministerstvem, ke konkrétní realizaci se od roku 1989 nepřistoupilo, organizační struktura MK se v průběhu let několikrát zásadně proměnila. V roce 2011 mělo MK následující odborné sekce: odbor církví, odbor médií a audiovizí (1. náměstek), odbor památkové péče, odbor ochrany movitého kulturního dědictví, odbor regionální a národnostní kultury (náměstkyně pro kulturní dědictví), samostatné oddělení umění, samostatné oddělení literatury a knihoven (náměstek pro umění, literaturu a knihovny). Další sekce zahrnují: legislativní, ekonomická a kancelář

¹⁰ Jejich počet se dlouhodobě snižuje, zejména převodem na nižší ÚSC. Na počátku roku 2012 zřizovalo Ministerstvo kultury 29 příspěvkových organizací, např. Národní památkový ústav, muzea a památníky, galerie, knihovny, divadla a hudební tělesa, Národní filmový archiv, NIPOS, Národní ústav lidové kultury... Celý seznam dostupný z: <http://www.mkcr.cz/prispevkove-organizace/default.htm> [cit. 13. 1. 2012]. MK je zakladatelem Pražského jara, o.p.s.

¹¹ V rozpočtové kapitole MK jsou také prostředky pro církevní a náboženské společnosti (CNS) a toto ministerstvo připravovalo tzv. církevní restituce.

úřadu. Pod ministra/ministryni spadá Památková inspekce. MK v roce 2012 zřizovalo 29 příspěvkových organizací v šesti kategoriích (památky, muzea, galerie, knihovny, divadlo a hudba, ostatní). V ministerském křesle se od počátku 90. let do konce roku 2011 vystřídal 14 ministrů, politiků nebo známých osobností kulturního života. Nejdéle sloužícím ministrem kultury byl dramaturg Pavel Dostál (1998–2005).

ČR patří mezi postsocialistickými zeměmi k těm, které poměrně rychle nastartovaly proces liberalizace podle západního modelu a vypracovaly dokumenty kulturně politické povahy [Yosifova 2011: 19]. Prvním počinem a základem pro formulaci první polistopadové kulturní politiky byla tzv. Bílá kniha, kterou si v polovině 90. let nechal vypracovat ministr P. Tigrid.¹² První kulturní politika byla schválena za ministra P. Dostála vládou M. Zemana¹³ [Strategie... 1999: 7]. Již o dva roky později stejná vláda schválila aktualizovaný dokument s názvem Kulturní politika¹⁴ s platností do roku 2005 [Nekolný 2009: 63; Kulturní... 2001], který odrážel reformu veřejné správy (vznik krajů) a zachoval původní cíle, nástroje, členění.

V roce 2003 vydala sociálně demokratická vláda V. Špidly Prohlášení o podpoře kultury, v němž uznala nezastupitelnou roli kultury jako faktoru rozvoje ČR, zavázala se naplňovat kulturní politiku a vyzvala ke spolupráci kraje a obce.

„Spojme proto své snažení a síly a pečujme společně o to, co nás rozvíjí a čím se tak výrazně lišíme od jiných států na planetě, o to, co je nejhlubší součástí naší občanské identity, totiž o naši kulturu.“¹⁵

Přípravu další kulturní politiky dostalo za úkol *Samostatné oddělení kulturní politiky* (SO KP) zřízené v roce 2007 za ministra V. Jehličky.¹⁶ Již o rok později schválila vláda M. Topolánka aktualizovaný dokument – *Státní kulturní politika na léta 2009–2014* (dále „Kulturní politika 2009“) [Státní... 2009].¹⁷ V reakci na finanční krizi ji v dalším roce doplnil Plán implementace.¹⁸ Oddělení

12 Materiál s názvem: „Vztah státu ke kultuře. Kulturní politika evropských zemí – poznatky a závěry“ [Strategie... 1999: 1] vypracovala katedra kulturologie Filozofické fakulty UK.

13 28. 4. 1999, usnesení vlády č. 401.

14 10. 1. 2001, usnesení vlády č. 40.

15 7. 4. 2003, usnesení vlády č. 344.

16 Až dva roky po skončení platnosti politiky z roku 2001. Oddělení bylo zrušeno ministrem J. Besserem, v průběhu roku 2010 je začlenil do odboru mezinárodní spolupráce, UNESCO a koncepcí.

17 19. 11. 2008, usnesení vlády č. 1452.

18 Vláda jej vzala na vědomí dne 17. 8. 2009. Byl aktualizován na léta 2012–2014 [Aktualizovaný Plán... 2011].

se do svého zániku na konci roku 2010 podílelo na vzniku dalších analýz, např. Program zmapování a analýzy potřeb umění, kulturních a kreativních průmyslů v ČR a přenosu mezinárodních zkušeností nebo Podkladová studie k Národní strategii digitalizace kulturního obsahu, Sborník statí o kultuře v letech 2004–2009.

Koncepce připravovala také PO *Národní informační a poradenské středisko pro kulturu* (NIPOS).¹⁹ Z hlediska kulturní politiky je významnou neziskovou nestátní organizací Otevřená společnost, o.p.s. – ProCulture, od 2012 samostatné občanské sdružení ProCulture. Instrukce usiluje posílit vnímání pozitivní role kultury jako základu občanské společnosti, vyvíjení snahy o proaktivní kulturní politiku. Webový portál informuje o aktuálním dění v kultuře, vyhlášených projektech, výběrových řízeních v oblasti kultury, o kulturní politice. Ředitelka M. Smolíková organizaci považuje za centrum pro kulturní politiku, sama spolupracuje na přípravě koncepčních materiálů a účastní se zásadních diskuzí, působí ve výkonných či poradních orgánech (byla mj. předsedkyní Rady pro umění, členkou a předsedkyní rady Státního fondu kultury pro období 2011–2014).²⁰

MK se ve svých dokumentech zavázalo k celé řadě opatření, která nebyla vždy naplněna. Mezi neúspěchy rezortu patřilo známé nedosažení již od 90. let uváděného kýženého parametru – 1 % z výdajů státního rozpočtu určeného na kulturu, kterým bylo později podmiňováno naplňování cílů kulturní politiky [Státní... 2009: 13]. Mezi přetrvávající úkoly ministerstva patřilo vytvoření modelu veřejnoprávní instituce v kultuře, nový památkový zákon nebo majetkové vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi.²¹ Kvůli nedostatku financí se neuskutečnil program *Podpora akviziční činnosti muzeí a galerií, zřizovaných MK, na léta 2004 až 2008*.²² Finanční překážky dlouhodobě bránily fungování Stát-

19 Historie NIPOSu sahá až do roku 1905 (Svaz osvětový), novodobá do počátku 90. let. Jeho posláním je podpora rozvoje kultury, kulturně-společenských a tvůrčích aktivit občanů v místech a regionech, se zřetelem k neprofesionálním uměleckým aktivitám a veřejnému užití autorských děl, poskytování informačních služeb, státní statistické služby a odborných konzultací v oblasti kultury. Od roku 1991 vydává časopis *Místní kultura*, pořádá semináře, konzultuje, podílí se na výzkumu a vývoji v oblasti kultury (informace, statistiky, satelitní účet kultury), spolupracovalo na formulacích priorit kultury a indikátorů vývoje pro Integrovaný operační program (IOP).

20 V rozhovoru pro Český rozhlas ředitelka organizaci označila přímo za „centrum pro kulturní politiku“ (17. 1. 2012 v 17 h 06 min v rubrice Dvacet minut Radiožurnálu). Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/dvacetminut/_zprava/1004933 [cit. 27. 1. 2012].

21 Zákon 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi), byl schválen Parlamentem ČR a nabývá účinnosti dnem 1. ledna 2013.

22 Usnesení vlády č. 1069/2004.

ního fondu pro podporu a rozvoj české kinematografie nebo Státního fondu kultury ČR.

Přehled dokumentů ke státní kulturní politice

V tabulce 4.1 jsou vyjmenovány hlavní vládní dokumenty s rokem jejich přijetí a jménem ministra kultury, za jehož úřadování byly přijaty.

Tabulka 4.1. Dokumenty týkající se kulturní politiky, její přípravy a implementace

Název dokumentu	Ministr kultury	Rok (příp. datum a číslo usnesení vlády)
Vztah státu ke kultuře. Kulturní politika evropských zemí – poznatky a závěry (dále „Bílá kniha 1996“)	P. Tigrid	1996
Strategie účinnější státní podpory kultury (dále „Kulturní politika 1999“)	P. Dostál	28. 4. 1999, č. 401
Kulturní politika (dále „Kulturní politika 2001“)	P. Dostál	10. 1. 2001, č. 40
Prohlášení vlády o podpoře kultury	P. Dostál	7. 4. 2003, č. 344
Vztah státu ke kultuře, kulturní politika evropských zemí (Aktualizace vybraných problémů)	P. Dostál	2004
Zásady kulturní politiky České republiky na léta 2007–2013	V. Jehlička	2007
Státní kulturní politika České republiky 2009–2014 (dále „Kulturní politika 2009“)	V. Jehlička	19. 11. 2008, č. 1452
Plán implementace Státní kulturní politiky na léta 2009–2014	V. Riedlbauch	17. 8. 2009, č. 1031
Aktualizovaný Plán implementace Státní kulturní politiky na léta 2012–2014	J. Besser	9. 11. 2011, č. 823

Zdroj: autorka.

Význam pojmu kultura, kultura jako zdroj a nástroj

Ačkoli dokumenty hovoří o „kultuře“ v jednotném čísle, tento termín zastupuje velmi široký okruh významů, a v tomto smyslu je pluralistický, což vyjadřují častá adjektiva (lidová, místní, romská, národní apod.). Kulturní politiky odkazují k širokému pojetí kultury v nadnárodních úmluvách, které zahrnují umění, literaturu, způsoby života, hodnotové systémy, tradice, přesvědčení, základní lidská práva, tedy komplex materiálních i nemateriálních, intelektuálních i emocionálních rysů charakterizujících společnost nebo sociální skupinu [Strategie... 1999: 9]. Kultury v plurálu jsou pak zmíněny v souvislosti s nadnárodními celky jako „celosvětové bohatství kultur“, které mají udržovat národní státy a čelit tak negativním důsledkům globalizace a kulturní unifikace. Ministr P. Dostál vnímal kulturu „jako souhrn všech materiálních a duchovních hodnot, které byly vytvořeny v celé historii lidstva (...) to, co přesahuje biologickou podstatu člověka (,) právě tyto hodnoty dělají člověka člověkem“ [cit. in Kesner 2001: 9]. Vládní prohlášení zmiňují bohatství, které nabízí kultura jako součást národní identity, velký společenský i hospodářský rozvojový potenciál, vztah ke kvalitě života obyvatel. Kultura je zmiňována bez výjimky v pozitivním smyslu, přínosná pro jednotlivce, společnost či civilizaci.

„Vláda si uvědomuje význam kultury, chápané v nejširším smyslu slova jako určujícího hybatele vývoje civilizace, a tím i naší společnosti, v 21. století. Vláda chápe kulturní potenciál České republiky jako významný rozvojový faktor celé společnosti. Vnímá nejen pozitivní vliv kultury na společenský rozvoj a kvalitu života občanů či uchování a dotváření národní identity, ale chápe kulturu, a od ní odvozené kulturní statky a služby, jako kulturní kapitál, jehož hospodářský potenciál nebyl dosud plně pochopen a využit.“ [Programové... 2010: 28]

Dokument z roku 1999 a 2001 identifikovaly čtyři hlavní funkce kultury: *společenskointegrační* (občanská společnost, volný čas), *výchovně-vzdělávací* (rozvoj intelektuální, emocionální i morální úrovně občanů), *reprezentační* (národní identita, mezinárodní kontakty) a *hospodářskou* (pracovní příležitosti, kulturní průmysl, daňové výnosy). Kulturní politika 2009 respektuje nejednoznačný charakter kultury, její *ekonomickou*, *společenskou* a *duchovní* stránku [Státní... 2009].

V *Zásadách kulturní politiky* [2007] autoři pragmaticky prosazují co nejširší možné uvažování o kultuře, které poukáže na *spoluzodpovědnost* různých ministerstev za kulturu. Kultura, která přesahuje hranice MK, je tou, která má

přednostní právo si nárokovat správu a ochranu, respektive ji bude legitimnější prosazovat. Kulturu je třeba prezentovat jako samotný faktor či *zdroj rozvoje* společnosti, hospodářství, reprezentace země. Vize Státní kulturní politiky 2009 pracuje s následující definicí:

„Kultura je pro Českou republiku ‚jízdenkou do budoucnosti‘: chceme být opět křižovatkou kultur, svoji přirozenou pozici využít svobodným, otevřeným a kreativním způsobem při tvorbě kultury vlastní, ochraně zděděných kulturních hodnot a jejich uplatnění ve všech oblastech života společnosti. Úkolem státu je vytvářet optimální vazby mezi kulturou a všemi oblastmi společnosti, obohacovat tím životy občanů i kreativní schopnosti v hospodářství, výzkumu, vzdělání, motivovat dárcovství i poskytnout dostatečné zdroje a tím posílit konkurenceschopnost země v globálním prostředí.“ [Státní... 2009: 11]

Stát vystupuje v roli *zprostředkovatele* vztahů mezi různými institucemi, jakéhosi opylovače, který kulturou obohatí další složky společnosti, především pozvedne hospodářskou výkonnost.

Kulturu dědíme z minulosti, ale zároveň ji proměňujeme a navazujeme na ni, tvoříme novou. Kultura je sférou výsostně lidskou, přístupnou zásahům, otevřenou a svobodnou. Ve vztahu k minulosti se klade důraz na poznání (role výzkumu, odborníků) a uchování toho, v čem je rozpoznána hodnota, ve vztahu k současnosti výchova dětí a mládeže, tvorba, kulturní aktivity, prezentace. Do budoucna se uvažuje o využití kulturního potenciálu, který je zde spojen s obstáním v konkurenci. Národní státy v EU jsou zodpovědné za „rozkvět kultur“ na svém území, což je úkol pouze vágně naznačený.

V tvorbě, distribuci, uchovávání a spotřebě kulturních statků Kulturní politika 1999 rozlišovala mezi sférou kulturního dědictví, v níž stát omezuje vlastnická práva (což musí vlastníkům nahradit), a kulturními aktivitami, živým uměním (literatura, divadlo, film, výtvarné, lidové umění), které měly být financovány z veřejnoprávních fondů [Strategie... 1999: 10]. Státní kulturní politika 2009 rozlišuje *kulturní* a *tvůrčí odvětví* [Státní... 2009: 35]. Kulturní odvětví dělí na *neprůmyslová*, která se spotřebovávají na místě (malířství, sochařství, fotografie, trhy s uměním, muzea, knihovny apod.), a *průmyslová* s masovou reprodukcí a šířením (např. kniha, film, videohry, vydavatelská činnost). Tvůrčí odvětví se vztahují k oblastem, jakými jsou produkce spotřebního zboží, v nichž je užita kreativita, tvůrčí investice (např. design, reklama, módní návrhářství).

Kultura nemá být považována za nadstavbu, ani pouhou oblast volného času, ale za sektor, který *vydělává peníze* [Státní... 2009: 5] a vyplatí se do něj *investo-*

vat, protože dokáže vynaložené prostředky vrátit. Programové prohlášení vlády P. Nečase toto pojetí potvrzuje, kulturní statky a služby jsou pojaty jako „kulturní kapitál“, pozitivní prvek rozvoje společnosti a kvality života občanů s důrazem na „hospodářský potenciál“, v souladu s dominancí témat financování a ekonomiky ve veřejném diskurzu [Programové... 2010: 28]. Pokud toto vezmeme v úvahu, je logické, že argumentace státní kulturní politiky se opírá o ekonomické souvislosti spjaté s kulturou a využívá studii „Ekonomika kultury v Evropě“ zpracovanou pro Evropskou komisi. V ní se tvrdí, že se kultura stala významným sektorem produkujícím služby, velkým pracovním trhem s mnoha progresivními prvky (projekty, flexibilita, vyšší kvalifikace; vysoký obrat, růst). Není sektorem, který zdroje z veřejných rozpočtů spotřebovává, jak si mylně myslí veřejnost, ale rozvíjí se, zaměstnává vysoce kvalifikované pracovníky, obsahuje potenciál k dalšímu rozvoji. Zůstává *duchovním základem* společnosti, součástí každodennosti, kvalitativním prvkem, podle něhož lze usuzovat na vyspělost společnosti. I duchovní složku (včetně národní identity) je možné nahlížet jako oblast s *rozvojovým* potenciálem, ekonomickým, sociálním [Státní... 2009: 10].

Kreativita spojená s kulturou bývá v posledním desetiletí zmiňována stále častěji, hlavně v návaznosti na inovace, které poskytují ekonomické zdůvodnění její podpory (podobně jako u vědy). V souvislosti s uměním a kulturou se začala skloňovat v návaznosti na knihu R. Floridy o vzestupu tzv. „kreativní třídy“ [Florida 2003], skupiny uvízlé mezi kulturou buržoazie a bohémy [Vuyk 2010: 182]. „Kreativní průmysly“ se rychle staly součástí slovníku evropských i českých dokumentů [Cikánek 2009; Kloudová 2009]. Autoři Kulturní politiky 2009 se přesto v úvodu vymezují vůči opakování módních tezí:

„Není účelné mechanicky přebírat formulace vyzdvihující inovace a kreativitu jako hlavní motor naplňování cílů evropských strategií tohoto druhu. Pokládáme za přínosnější, když kulturní politika státu vytkne pro ČR specifické cíle a úkoly, které budou v jejím konkrétním prostředí realizovat obecné strategie. Často preferovaná podpora inovací a kreativity je jednou z dimenzí tohoto úsilí, druhou a neméně podstatnou je pak využití existujících – hmotných i nehmotných – kulturních hodnot, které dávají životu smysl vyšší, než je pouhé přežívání.“ [Státní... 2009: 11]

Inovace jsou v tomto případě postaveny na roveň přežití, adaptace v nových podmínkách, proti využití a zachování kulturní tradice, transcendenci.

Hlavní cíle a nástroje kulturní politiky

Kulturní politika státu nastavuje základní podmínky, ovšem mezinárodní kontext, utvářený propojením mezi veřejnými a soukromými sítěmi a think-tanky, má stále větší vliv na samotnou povahu kulturní politiky [Stevenson, McKay, Rowe 2010]. Kulturní politika procházela od druhé poloviny 20. století bouřlivými proměnami v závislosti na proměně diskurzů a priorit, akcentů v celé Evropě. Interpretaci paradigmatických změn v kulturní politice skandinávských zemí za posledních 50 let, která může vhodně nastínit širší cílů, možných důrazů kulturní politiky, přináší P. Duelund [2008]. V poválečném období byla podporována především umělecká *svoboda*, později se důraz přenesl na *demokratizaci* a *rovnost přístupu* občanů ke kultuře spolu s lokalizací a přiblížením kulturních autorit veřejnosti (decentralizace). Nástup *ekonomického instrumentalismu* a propojování umění a obchodu umisťuje do 90. let. Poslední fází je podle něj důraz na *národní identitu* a sociální kohezi v reakci na problémy spojené s globalizací, zesílenou migrací či individualizací [Duelund 2008: 17].

Podívejme se nyní blíže na konkrétní cíle vytyčené v kulturních politikách České republiky.

Kulturní politika 1999 a 2001 si kladla 65 cílů, mezi nimi:

- ochrana svobody tvorby
- podpora vědy a výzkumu kultury
- decentralizace rozhodování („umělci rozhodují sami o sobě“)
- brzdit komercializaci
- vytvářet podmínky pro kulturní aktivity občanů
- rovnost přístupu občanů
- výchova a osvěta – tvorba a užívání kulturních statků
- svobodný přístup k informacím
- ochrana a péče o kulturní dědictví

Aktuální Kulturní politika 2009 zúžila cíle do čtyř okruhů [Státní... 2009: 12]:

1. tvorba transparentních, objektivních pravidel, nediskriminačního prostředí, podpora rozmanitosti kulturních projevů
2. podpora uchování kulturních hodnot a tvorby hodnot
3. zvýraznění role kultury v růstu občanů, jejich tvořivosti, posilování odpovědnosti za hodnoty
4. Využití kulturních hodnot (hmotných, nehmotných), umění, kulturního dědictví, kreativity ke zvýšení konkurenceschopnosti ostatních oborů

Cíle dokumentů zahrnují důrazy všech P. Duelundem popsaných fází. První dokument se více zabývá otázkou svobodné tvorby a občanského přístupu ke kultuře a demokratizaci, v druhém dokumentu jsou již zřetelnější akcenty na instrumentální přístup k využití umění a kulturního dědictví, především prostřednictvím cestovního ruchu (kulturní turismus [Varbanova 2007]).

V programových prohlášeních vlád České republiky (2007, 2010) se objevuje téma kultury jako zdroje národní identity, a národní identita se stala klíčovým termínem výzkumného programu podporovaného MK,²³ můžeme očekávat, že do budoucna bude tato otázka pravděpodobně vnímána jako důležitá.²⁴

Odlišnost mezi dokumenty je v přístupu ke *komercializaci*. V Kulturní politice 1999 a 2001 byla spatřována jako hrozba, nikoli však v novém dokumentu, kde využití kultury pro komercializaci nic nebrání. Spíše naopak. Pronikání instrumentální racionality bývá často doprovázeno obavami z unifikace v důsledku poměrování jediným kritériem – zisku, přínosu pro ekonomiku. Umění se komodifikuje, je chápáno jako výroba obchodovatelných objektů či služeb a umělců podřízených, přizpůsobujících se kulturním vzorcům očekávání konzumní společnosti [Vuyk 2010: 178]. V této logice není konzumní společnost hrozbou, ale spíše prostředkem, médiem uplatnění umění a kultury v ekonomice společnosti.

Kulturní politika 2001 definovala pět nástrojů implementace [Kulturní... 2001: 13–14]:

1. legislativní (ustanovení veřejných služeb státu v oblasti kultury),
2. ekonomické (fondové financování, grantové soutěže, stipendia, náhrada za omezování vlastnických práv),
3. institucionální (státní kulturní instituce, přístup k informacím),
4. řídicí (konzistentní postoj státní správy v kultuře, rovný přístup občanů),
5. metodické (motivace chování subjektů nezávislých na státní správě)

Kulturní politika 2009 explicitně nástroje nevyjmenovává, z úkolů a opatření vyplývá kontinuita ve využívání legislativních i nelegislativních nástrojů, objevují se dílčí novinky, např. v podobě projektů PPP („private-public-partnership“). Vedle legislativy zůstávají *ekonomické nástroje* (přímé i nepřímé) nejdůležitějším

23 Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI).

24 Erazim Kohák se tázáním po české národní identitě, totožnosti, a smyslu českých dějin zabývá, protože je považuje za esenciální, vpravdě konstitutivní pro existenci něčeho, jako je český národ. Inspiruje se váženými předchůdci, Masarykem, Patočkou, Kosíkem nebo Machovcem. „Ekonomika potřebuje ustoupit etice. Potřebujeme si klást otázku *smyslu naší totožnosti*, abychom mohli určit, co je v životě a v dějinách důležité a co až zanedbatelně okrajové.“ [Kohák 2009: 13]

nástrojem státní kulturní politiky. Forma a výše přidělovaných prostředků na činnost institucí a jedinců rozhoduje mnohdy o bytí a nebytí, zvláště v době, kdy prostředků (nejen veřejných) ubývá. Klíčový je výběr kritérií a způsob rozhodování o přidělování financí (odborníci, volení zástupci, úředníci).

Z dalších nástrojů, které stát využívá, můžeme jmenovat *oceňování* výjimečných výkonů a osobností v oblasti kultury. Přestože po roce 1989 se od státních cen, národních a zasloužilých umělců a umělkyň razantně upustilo, ocenění z rukou prezidenta nebo ministra/ministryně kultury, udílení záštit nad kulturními akcemi a událostmi zůstává specifickou formou kulturní politiky,²⁵ která povzbuzuje mediální pozornost a přispívá zároveň k osvětě veřejnosti.

Srovnání dokumentů

Kulturní politika 2009 se liší od předchozí Kulturní politiky 1999 a 2001 formálními parametry (délka a struktura textu) i obsahem. Starší Kulturní politika na více než 70 stranách rozváděla až do poměrně konkrétní podoby jednotlivá opatření [Strategie... 1999: 1–73], doplnila ji 30stránková studie mapující vývoj za roky 1990–1997 [Strategie... 1999: 74–110]. Struktura novějšího dokumentu se od předchozí zásadně liší v tom, že na pouhých 20 stranách specifikuje čtyři cíle rozpracované do 44 opatření [Státní... 2009: 1–25]. Rozsáhlá Podkladová studie [Státní... 2009: 26–105] analyzuje stav, vývoj legislativy, koncepčních dokumentů, mezinárodních institucí či způsobů finanční podpory kultury [ibid.: 26–105]. Široká datová základna sloužící k vypracování studie byla vytvořena v návaznosti na předchozí cíle kulturní politiky.

Zhodnocení přínosů a nedostatků spojených s formulací a implementací Kulturní politiky 2001 můžeme nalézt v *Zásadách kulturní politiky ČR 2007–2013* [Zásady...2007: 1–3], analytickém dokumentu, a v analytické části *Státní kulturní politiky* [Státní... 2009: 54–55]. Oba texty se shodují v hodnocení nedostatků, jakými jsou délka předchozího strategického dokumentu, způsob členění dle oborů nebo repetitivnost.

Za výraznou slabinu předchozího dokumentu se považuje *problematická ověřitelnost* naplnění cílů kvůli absenci hodnotících kritérií. Samotná nová kulturní politika tento nedostatek neodstraňuje a kritéria nedefinuje, ale doprovází ji plán implementace, který rozpracovává opatření a uvádí nástroje realizace kulturní

25 Ministr kultury M. Uhde mluvil o potřebě bránit snahám o obnovení státních cen již na počátku roku 1991 (viz *Literární noviny*, 1991, II, 9, s. 4). O udělení Ceny Ministerstva kultury dnes rozhoduje ministr/yně na základě doporučení poradních orgánů. Ministerstvo dále uděluje medaili Artis Bohemiae Amicis k ocenění činnosti, která šíří dobré jméno české kultury.

politiky ve spolupráci s ostatními dotčenými rezorty, včetně dat plnění a nároků na financování. Aktualizovaný plán popisuje dosavadní průběh plnění s výčtem realizovaných výstupů, příp. informuje o zrušených úkolech a důvodech, které ke změně vedly [Aktualizovaný Plán... 2011]. Jednoznačná kritéria (míry) dosažení definovaných cílů je přesto u některých úkolů těžké určit.²⁶

Kulturní politice 2001 bylo vytýkáno, že ani odborná veřejnost nebyla dostatečně obeznámena s cíli programu. Při srovnání s jinými demokratickými státy byl konstatován malý úspěch „odpolitizování“ v otázkách rozhodování [Zásady... 2007: 2]. Úloha poradních orgánů se zvýšila, ale přetrvávalo poměrně značné propojení politického a odborného rozhodování. Nový dokument na tyto výtky nijak neodpovídá, spíše naopak. Zatímco v předchozí Kulturní politice se mezi hlavními cíli objevilo „umělci rozhodují sami o sobě“, v nové tato klauzule chybí. Kulturní politika 2009 vedle mnoha pozitiv konstatuje nedůsledné a neúspěšné naplňování předchozího dokumentu. Jednoznačné je nedosažení plánovaného zvýšení financí na kulturu ze státního rozpočtu na deklarované 1 % bez církevních a náboženských společností (CNS) [Kulturní... 2001: 17].²⁷ Mezi *neúspěchy* při implementaci úkolů jsou zmiňovány:

- Problémy při prosazování kooperativního a zvláště víceletého grantového financování, zejména na úrovni krajů a obcí.
- Nedostatečná vazba grantových systémů na programové cíle.
- Prohlubující se nedostatek prostředků, vážné problémy profesionální umělecké tvorby, až existenční povahy.
- Nedostatečná podpora kulturní a estetické výchovy bez uceleného systému (kontakt s kulturou a uměleckými díly, pracovní příležitosti pro umělce, formování uživatelských návyků).
- Ekonomická situace sbírkových institucí a knihoven omezuje akviziční činnost a tím plnění jejich stěžejního poslání.

26 Jako příklad může posloužit úkol 1.6.4., který stanovuje „Právní konzultace, studie“. Ten je plněn následovně: „Konzultace s experty a zainteresovanými subjekty probíhají průběžně. Potřeba a naléhavost dalších konzultací, příp. studií bude zvážena v dalších fázích přípravy novely autorského zákona a v souvislosti s transpozicí předmětné evropské směrnice do našeho právního řádu.“ Není uvedeno, ke kolika konzultacím za dané období došlo nebo jakých témat se týkaly, ani kolik prostředků (z plánovaných 0,2 mil. Kč ročně) bylo čerpáno, zda se plánuje stejná výše na další roky. V aktualizaci chybí shrnutí celkových nákladů na implementaci úkolů dosud čerpaných, srovnání s plánem a plán prostředků požadovaných na implementaci úkolů v dalším období.

27 Tohoto cíle nebylo dosaženo ani v době platnosti nové kulturní politiky, naopak se příspěvek na kulturu v důsledku ekonomické a rozpočtové krize od roku 2008 dále snižoval (v roce 2011 bez CNS nedosahoval ani 0,5 %).

- Nemění se zapojení veřejnosti do kulturních a uměleckých aktivit. Nedostatečný přístup nestátních neziskových organizací k prostředkům z veřejných rozpočtů.
- Dílčí úspěch o zachování nižší sazby DPH u některých produktů a služeb kultury.
- Neprosazení zákona o veřejnoprávních organizacích ve sféře kultury.
- Problémy v získávání statistických informací o kultuře, kulturním průmyslu i infrastruktuře kultury [Státní... 2009: 54–55].

Nutno říci, že mnohé z těchto neúspěchů se dají očekávat i při prosazování Kulturní politiky 2009, v níž je 1 % ze státního rozpočtu zmíněno jako předpoklad neuplatňování zvýšených nároků na rozpočet a podmínka splnění materiální podpory kulturních hodnot. Nepříznivá ekonomická situace v roce 2009 a negativní dopady krize znamenají nemožnost realizovat dokument ve schváleném rozsahu. Reakcí je i zmíněný Plán implementace schválený usnesením vlády ČR č. 1031 dne 17. srpna 2009 [Sborník statí... 2009: 121], jehož aktualizace přijatá usnesením vlády č. 823 dne 9. 11. 2011 očekávání potvrzuje.²⁸

Výše bylo uvedeno, že během deseti let se posunul jazyk a akcenty kulturní politiky, přestože definice kultury zůstala do značné míry shodná. Ze slovníku kulturní politiky mizí termíny, jako je svoboda, rovnost, znevýhodnění, spolčování, komercializace. S komercializací předchodí koncepce hodlala bojovat (potlačovat její negativní vlivy), v nové kulturní politice se již téměř neobjevuje – je pouze zmíněna u hrozeb zmiňovaných respondenty při interní SWOT analýze MK a v dotazníkovém šetření mezi kraji ČR a dalšími subjekty činnými v oblasti kultury ze srpna 2007.

Nově se objevují kreativita, inovace, konkurenceschopnost, kulturní hodnoty, transparentnost, nediskriminace. V ČR se, podobně jako v ostatních zemích, od 90. let začaly prosazovat jako účinnější instrumentální argumenty o ekonomických přínosech kultury, ne abstraktní představy o důležitosti uchovat inherentní podstatu umění, památek a kultury. Ta podle K. Vuyka ostatně nikdy nebyla nejdůležitější. Za dob studené války používal Východ i Západ umění jako zbraně v ideologické válce, byť v diametrálně odlišné podobě [Vuyk 2010]. Když apel na „vyšší umělecké hodnoty“ neuspěl u politiků při prosazování novely zákona o SFPRČK, objevily se názory, proč nevyužít ekonomickou argumentaci,

28 V rámci úkolu 4.10 byla například zrušena jediná aktivita – „Analýza podpory NNO z veřejných rozpočtů“ – s odůvodněním: „s ohledem na výdajové možnosti státního rozpočtu v kapitole MK není reálné plnění úkolu v časovém rámci vymezeném platností státní kulturní politiky zahajovat.“ [Aktualizovaný Plán... 2011: 57]

zvláště pokud ji máme po ruce.²⁹ Podle C. Graye se ekonomická instrumentalizace vyvíjí z důvodu vnitřní slabosti kultury a umění, i vnějších ideologických posunů v očekávání dnešní veřejné politiky. Tvůrcům politik nezbyvá než se přizpůsobit, ovšem s důsledky na to, co a jak je v kultuře a umění vytvářeno [Gray 2007: 211–212].

Konkurenceschopnost nebyla v Kulturní politice 2001 zmíněna vůbec, konkurence pouze v souvislosti s nemožností lidových řemesel konkurovat průmyslové výrobě. V novém dokumentu se stala téměř klíčovým pojmem. Zdůrazňována je role kultury jako zdroje společenského rozvoje a konkurenceschopnosti pojící se ke státu, EU, společnosti, ekonomice, umění nebo Praze. V programovém prohlášení vlády dokonce s civilizací:

„Vláda považuje kulturní potenciál země za důležitý zdroj vzdělanosti občanů. Pro budoucí civilizační konkurenceschopnost a prosperitu naší společnosti bude usilovat o dosažení hlubšího využití kulturních statků a potenciálu kulturních institucí pro edukaci obyvatelstva.“ [Programové... 2010: 28]

V Kulturní politice 2009 se objevuje zcela nový hlavní rámec uvažování o kultuře: ekonomika, globální soutěž a tlak na konkurenceschopnost. Konkurenčním vlivům je vystaven nejen stát, ale i Evropská unie nebo samotná židovsko-křesťanská civilizace.

Oborové koncepční dokumenty na národní úrovni

Připravené a schválené oborové dokumenty poskytují informaci o tom, jaké oblasti v kultuře a kulturním dědictví jsou považovány za prioritní a jak je kultura teoreticky členěna. MK připravuje konkrétní dokumenty pro oblasti: umění, movitého kulturního dědictví, tradiční lidové kultury, knihovnictví a péče o památkový fond.

Ve svém prohlášení se vláda P. Nečase (2010) zavázala pracovat na přípravě koncepcí pro oblast rozvoje muzeí a galerií, účinnější péče o tradiční lidovou kulturu a památkový fond [Programové... 2010: 29]. Tím se koncepční činnost v kultuře stala symbolicky prioritou celé vlády.

29 Viz A. Borovan. „Studie o ekonomickém přínosu kinematografického průmyslu / Tak trochu zbytečná čísla?“ Dostupné z: <http://cinepur.cz/article.php?article=1104> [cit. 27. 1. 2012].

Tabulka 4.2. Programové, strategické a koncepční dokumenty

Název	Č. usnesení vlády	Datum schválení koncepce
Koncepce o účinnější péči o památkový fond v ČR do roku 2005	278	22. 4. 1998
Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v ČR	571	11. 6. 2003
Koncepce účinnější péče o movité kulturní dědictví v ČR na léta 2003–2008 (koncepce rozvoje muzejnictví)	87	22. 1. 2003
Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 až 2010	679	7. 7. 2004
Koncepce účinnější podpory umění na léta 2007–2013	676	31. 5. 2006
Program podpory filmového průmyslu	1043	19. 10. 2009
Koncepce podpory a rozvoje české kinematografie a filmového průmyslu 2010–2016	871	1. 12. 2010
Koncepce účinnější péče o movité kulturní dědictví v ČR na léta 2010–2014 (koncepce rozvoje muzejnictví)	862	1. 12. 2010
Strategie konkurenceschopnosti českého filmového průmyslu 2011–2016	862	1. 12. 2010
Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v ČR na léta 2011 až 2015	11	5. 1. 2011
Koncepce památkové péče v ČR 2011–2016	562	20. 7. 2011
Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2011–2015, včetně internetizace knihoven	14	11. 1. 2012

Zdroj: autorka.

Památková péče

Oblast péče o kulturní památky spadá na Ministerstvu kultury do gesce odboru památkové péče složeného z oddělení: 1. ochrana kulturních památek, 2. regenerace kulturních památek a památkově chráněných území, 3. právní. První koncepce byla schválena již v roce 1998 před první Kulturní politikou.

Aktuální *Koncepce památkové péče* [Koncepce památkové... 2011] navázala na předchozí koncepci (platnost do 2005) a vycházela z Kulturní politiky 2009. Na 10 stranách analyzuje období mezi lety 2003 až 2010, 20 stran věnuje cílům pro stanovené období členěným do 19 podkapitol. Cíle jsou uvedeny anotací, jsou specifikována opatření, nositelé úkolu, termíny a způsoby plnění, vyčísleny zvýšené nároky na státní rozpočet v případě jednoho cíle (vytvoření rezervy 5 mil. Kč v rozpočtu MK).

Cíle koncepce:

- právní předpisy (památkový zákon)
- kulturní památky (památkový fond)
- památkově chráněná území (analýza, revize, plány ochrany)
- ústřední seznam kulturních památek (kvalita a digitalizace)
- evidence movitých kulturních památek (jednotný systém)
- monitoring památkového fondu
- výzkum a vývoj (výzkum památkového fondu, prezentace a vzdělávání)
- integrovaný systém ochrany movitého kulturního dědictví (ISO)
- archeologické dědictví (příprava legislativy)
- ochrana kulturní krajiny (implementace Evropské úmluvy, analýza, příprava legislativy)
- řešení nepředvídatelných událostí (příprava na živelní katastrofy, podpora záchranných archeologických výzkumů)
- kompenzace za omezení vlastnického práva (zrovnoprávnění vlastníků nemovitostí v památkově chráněných oblastech při dotacích, daňové úlevy)
- odborné vzdělávání
- edukační aktivity (spolupráce s pedagogy, profesionalizace)
- památky a cestovní ruch (zpřístupňování, marketing)
- výkonné orgány památkové péče (prezentace oboru, statistické údaje)
- památková inspekce (informování o kontrolní činnosti, metodická a lektorská činnost)
- odborná organizace památkové péče (dokončení transformace NPÚ)
- účast dalších subjektů při nakládání s památkovým fondem (mezioborová spolupráce)

Předchozí programové období bylo specifické reformou veřejné správy a rozsáhlou novelizací památkového zákona. A za závažný problém jsou považovány *nerovnosti mezi vlastníky nemovitostí*. Zatímco vlastníci nemovitostí vyhlášených za kulturní památky mají nárok na finanční příspěvek na obnovu, vlastníci nemovitostí nevyhlášených kulturními památkami, ale ležících v památkových rezervacích a zónách, nemají. Nemovitosti z památkových území nejsou dostatečně chráněny, o čemž svědčí i případ nárožního domu Václavského náměstí a Opletalovy ulice, u něhož NPÚ nedal svolení se záměrem vybudovat místo něj nový objekt a změnit tak Pražskou památkovou rezervaci, více než 10 tisíc lidí podepsalo proti demolici petici, přesto MK změnu podpořilo. Mezi hrozby v oblasti se řadí oslabení společenského konsenzu na účinné ochraně památkového fondu či politicky motivované intervence a deformace systému ochrany.

Drobné kulturní památky v krajině (křížky, boží muka, smírčí kříže, plastiky, kapličky) získaly podporu v podobě speciálního Programu. Jsou identifikovány jako nenápadné, ale svébytné projevy vývoje evropské kultury ve středoevropské oblasti, souvisejí s identitou. Přínosná je aktivní participace místních občanských iniciativ při jejich obnově [Koncepte... 2011]. Zde se zájem o uchování historických kulturních hodnot a kulturního bohatství prolíná se sociální dimenzí kultury ve formě participace a identifikace obyvatel s místem.

Připojením k Úmluvě o ochraně archeologického dědictví Evropy [Úmluva... 1969] v roce 1998 se ČR zavázala k ochraně archeologického dědictví jako zdroje evropské kolektivní paměti, nástroje historického a vědeckého studia. Toto dědictví je v Konceptu označeno jako nedostatečně chráněná složka zasluhující si větší pozornost ve formě legislativní úpravy a implementace předpisů ke zvýšení motivace lidí odevzdat náhodné nálezy a zajistit větší dohled nad archeologickým výzkumem a dodržováním pravidel. Podobně je tomu i v případech ochrany kulturní krajiny.

Koncepte se věnuje evidenci *movitých památek* a zajištění větší ochrany ve spolupráci s policejním prezidiem. Movitému kulturnímu dědictví je věnována pozornost v samostatném oddílu.

Národní památkový ústav (NPÚ, vznik 2003), nástupce Státního ústavu památkové péče, je příspěvkovou organizací MK, která má na starosti odborné otázky týkající se péče o památky, od roku 2008 jeho pobočky sídlí ve všech krajích. Zodpovídá či podílí se na celé řadě úkolů spadajících do památkové péče, koná dohled a vykonává odbornou památkovou péči na národních kulturních památkách (NKP), památky eviduje v Ústředním seznamu kulturních památek,³⁰ podílí se na digitalizaci dat a tvorbě metodik, spolupracuje s vysokými školami při vzdělávání a výzkumu, se státní správou a poskytuje širokou součinnost jednotlivým územním odborným pracovištím pro otázky péče o kulturní památky a památková území.

Specializovaným kontrolním orgánem je *Památková inspekce* (PI) ustanovená dle památkového zákona, jejímž posláním je výkon ústředního dozoru nad dodržováním zákona a činnosti spojené s ochranou a obnovou kulturních památek. PI je pověřena provádět kontroly výkonu státní správy na úseku památkové péče na krajských úřadech a Magistrátu hlavního města Prahy. Každému kraji je z pracovníků PI přiřazen územní garant. PI může navrhnout orgánům státní

30 ČR v roce 2011 evidovala v databázi MonumNet více než 40 tisíc památek, tedy 3,8 nemovitých kulturních památek na 1000 obyvatel. V roce 1992 to bylo necelých 39 tisíc nemovitých kulturních památek. V porovnání se zeměmi jako Itálie nebo Rakousko (9,1, resp. 18,4 nemovitých kulturních památek na 1000 obyvatel) zůstává v České republice podstatně nižší rozsah památkové chráněných objektů [Sborník... 1999].

památkové péče opatření k odstranění zjištěných nedostatků a dozírat na jejich plnění, sleduje úroveň odborné pomoci NPÚ. Spolupracuje s kraji, úřady měst a obcí s rozšířenou působností vykonávajícími státní správu na úseku památkové péče v přenesené působnosti, NPÚ, Archeologickými ústavy Akademie věd ČR a dalšími subjekty.

Důslednou ochranu kulturního dědictví se nedaří vždy zajistit kvůli nedisciplinovanosti některých vlastníků a nedostatkům při uplatňování mechanismů ochrany, také kvůli nedostatečnému využívání nástrojů platného zákona orgány státní památkové péče. Ze seznamu nejvíce ohrožených nemovitých kulturních památek přistoupily orgány státní památkové péče k uplatnění náležitých opatření až po návrhu opatření PI, která se v roce 2008 na tuto problematiku zaměřila [Sborník statí... 2009: 155–156].

Nezanedbatelnou roli v ochraně (záchraně) ohrožených památkových objektů sehrávají angažovaní občané a nestátní neziskový sektor. Sdružení pořádají sbírky, poskytují právní a odborné poradenství, upozorňují na problémy, publikují, často i bez příspěvku z veřejných zdrojů. Mezi tyto organizace patří např. Klub za starou Prahu nebo Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska (SHS ČMS). Sdružení je nevládní organizací, která již od roku 1990 sdružuje více než 200 historických obcí, na jejichž území jsou zachovány významné kulturní hodnoty. Každoročně uděluje prestižní titul Historické město roku za nejlepší přípravu a realizaci *Programu regenerace městské památkové rezervace a městské památkové zóny* od MK.

Péče o movité kulturní dědictví

Odbor ochrany movitého kulturního dědictví Ministerstva kultury je členěn na oddělení ochrany movitého kulturního dědictví a oddělení muzeí a galerií. Odbor ochrany movitého kulturního dědictví, muzeí a galerií spolupracuje na přípravě legislativních úkolů a materiálů pro vládu, vykonává řídicí, metodickou a kontrolní činnost v oblasti muzejnictví a ochrany movitého kulturního dědictví, zapojení do mezinárodních projektů, programů Evropské komise a Finančních mechanismů EHP/Norsko.

Koncepce účinnější péče o movité kulturní dědictví v ČR na léta 2010–2014 [Koncepce účinnější péče... 2010] navazuje na *Koncepci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice*, *Koncepci účinnější péče o movité kulturní dědictví na léta 2003–2008* a na *Úmluvu o zachování nemateriálního kulturního dědictví*. Do koncepce bylo zařazeno deset strategických cílů, jejichž dosažení je pro péči o movité kulturní dědictví a pro rozvoj muzejnictví klíčové – a také

možné. U cílů je uveden důvod jeho zařazení a návaznost na Státní kulturní politiku. Jednotlivé konkrétní úkoly jsou doplněny o termín plnění a regionální rozměr.

Pro naplnění strategických cílů jsou stanoveny konkrétní, termínované úkoly. Součástí koncepce je SWOT analýza a stanovení finančních nároků na státní rozpočet. Dokument nakonec popisuje stav, kterého bude dosaženo naplněním cílů koncepce.

Cíle koncepce [Koncepce účinnější péče... 2010: 6–9]:

- účinná ochrana movitého kulturního dědictví (mimořádné situace, nepříznivé vlivy prostředí, krádeže, vloupání a požáry)
- zvyšování úrovně odborné správy sbírek
- právní a legislativní prostředí, příprava právních norem a metodiky
- prostorové a technické zajištění muzeí a galerií (ústředních a národních)
- akviziční činnost státních muzeí a galerií
- kvalita a dostupnost informací o sbírkách a movitém kulturním dědictví
- rozsah a kvalita činnosti metodických center v muzejnictví, výuky muzejnictví a muzeologie
- zapojení muzeí a galerií do vzdělávacího systému, využívání památníků bojů za svobodu, nezávislost a demokracii, navrácení kulturních statků obětem holocaustu
- zapojení muzeí a galerií do Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity
- participace muzeí při realizaci Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu, Úmluvy o zachování nemateriálního kulturního dědictví, Koncepce účinnější péče o památkový fond České republiky

Cílovým stavem má být naplňování cílů Státní kulturní politiky, zvýšení úrovně ochrany movitého kulturního dědictví a odborné správy sbírek, zkvalitnění právního a legislativního prostředí pro ochranu, odbornou správu a využívání movitého kulturního dědictví, zkvalitnění prostorových, materiálních a technických podmínek pro muzea a galerie, zvýšení úrovně ochrany a odborné správy sbírek. Větší konkurenceschopnost státních muzeí a galerií na trhu s kulturními statky. Díky digitalizaci a podpoře výzkumu a vývoje se zvýší dostupnost informací o movitém kulturním dědictví. Rozšíří se nabídka veřejných služeb (vzdělávací a výchovný potenciál sbírek), činnost metodických center zvýší úroveň péče o sbírky a jejich využití pro vzdělávací a výchovné účely, integraci menšin a handicapovaných občanů, využití památníků bojů za svobodu, nezávislost

a demokracii ve vzdělávací a výchovné činnosti, zpracování strategie rozvoje muzeí v přírodě. Potenciál sbírek se využije v programu výzkumu a vývoje národní a kulturní identity.

K rozvoji muzejnictví a ochrany movitého kulturního dědictví v období let 2004–2009 přispělo naplňování programu *Integrovaný systém ochrany movitého kulturního dědictví* (ISO). Program poskytoval účelové dotace na vybavení objektů, v nichž jsou uloženy předměty movitého kulturního dědictví, zabezpečovacími systémy (ochrana před krádežemi, požáry), na evidenci a dokumentaci, právní pomoc v zahraničí, výkup předmětů mimořádné kulturní hodnoty [viz Skřivánek 2010: 30–32]. Naopak, nerealizovaným (bez finančního zajištění) zůstal *Program podpory akviziční činnosti muzeí a galerií zřizovaných MK* na léta 2004 až 2008, který byl schválen vládou.³¹ Cílem programu byl rozvoj sbírek muzejní povahy ve vlastnictví ČR, zajistit kontinuální rozvoj akviziční činnosti sbírkotvorných organizací zřizovaných MK, a tak ve veřejném zájmu zachránit unikátní kulturní hodnoty, o něž je zájem na světovém trhu s uměleckými předměty. Vysoké ceny děl na trhu nedovolují nákup hradit z běžného rozpočtu, ač se jedná o díla zásadního významu v širším kontextu pro kulturní dědictví státu. Velkým problémem je nákup děl současného umění, pro něž nikdy žádný program neexistoval. V historické kontinuitě sbírek díla chybí a mezera v akvizicích se pravděpodobně bude prohlubovat. Existence podpory akviziční činnosti muzeí, galerií, knihoven, Národního filmového archivu (NFA) a archivních dokumentů Ministerstva vnitra je zvláště důležitá pro zachování historického a kulturního dědictví ČR (dle Plánu implementace 2012–2014).

Nevládní nezisková organizace Asociace muzeí a galerií České republiky (AMG) sdružuje muzejní instituce a osoby činné v oboru od 1990 s posláním usilovat o všestranný rozvoj muzejnictví, zajišťovat svobodnou tvůrčí práci v muzeích, hájit společné zájmy a práva muzeí v duchu principů stanovených Etickým kodexem Mezinárodní rady muzeí ICOM³². Zastupuje zájmy svých členů vůči státu a územním samosprávám, ostatním zřizovatelům muzeí i ve vztahu k jiným právnickým a fyzickým osobám. Podílí se na tvorbě koncepcí a významných projektů v oboru muzejnictví, vytváří a vede oborové informační systémy, zajišťuje vzdělávání pracovníků muzeí, propaguje činnost muzeí a českého muzejnictví.

31 Usnesení vlády č. 1069 ze dne 3. listopadu 2004. Ministři kultury a financí měli zajistit jeho realizaci.

32 Mezinárodní rada muzeí ICOM (International Council of Museums) je mezinárodní profesní nevládní organizace se statutem konzultanta UNESCO.

Péče o tradiční lidovou kulturu

Důležitou oblastí, na kterou se zaměřuje kulturní politika, je tradiční lidová kultura, což je logické i v souvislosti s důrazem mezinárodních institucí na tuto oblast, například ve střednědobé strategii UNESCO na léta 2008–2013 byla akcentována myšlenka principu zachování kulturní rozmanitosti. Tradiční lidová kultura (TLK) spadá do gesce odboru regionální a národnostní kultury Ministerstva kultury.

Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v ČR na léta 2011 až 2015 navazuje na předcházející dokument s platností 2004–2010 [rozbor viz Kouřil 2004], slouží jako implementační nástroj plnění úkolů vyplývajících z Úmluvy o zachování nemateriálního kulturního dědictví (UNESCO) (viz kapitolu 3). Předmětem koncepce jsou nemateriální zkušenosti, znázornění, vyjádření, znalosti, dovednosti, ale i různé nástroje, předměty, artefakty a kulturní prostory s nimi související.

„Vzory a hodnoty vlastní tradiční lidové kultuře se předávají ústně, napodobováním či jinými způsoby. Projevy tradiční lidové kultury zahrnují zejména hudební, taneční a slovesný folklor, hry, mytologii, obřady, obyčeje a zvyky, způsob obživy a tradiční zemědělské postupy, řemeslnické výrobky a technologie, architekturu a další druhy lidové umělecké tvorby.“ [Koncepce... 2003: 7]

TLK jako paměť národa je zdrojem kulturní rozmanitosti, s přínosy pro rozvoj kulturní identity, kultivace a cestovního ruchu.

Cíle koncepce:

- identifikovat a dokumentovat jevy TLK, tento proces považovat za kontinuální vzhledem k proměnám TLK
- vést a doplňovat Seznam nemateriálních statků TLK ČR; užívat ho jako nástroj záchrany pro ty z nich, které jsou ohroženy zánikem
- zavést podobné seznamy regionálně nejvýznamnějších nemateriálních statků TLK i v krajích, vytvořit pro ně společnou metodiku
- doplňovat funkční elektronické databáze v oblasti TLK; jejich obsah popularizovat, využít při tom pomoci médií
- popularizovat srozumitelnou formou výsledky výzkumů, aby byly přístupné odborné a široké veřejnosti a využitelné pro výuku ve školách

- prosazovat TLK do rámcových vzdělávacích programů a do ostatních výchovně vzdělávacích forem
- využívat formy veřejného oceňování v zájmu předávání TLK
- prohloubit prezentaci TLK prostřednictvím odborných institucí a médií
- podporovat vznik tzv. profesních etických kodexů vypracovávaných nevládními organizacemi pro přístup a zacházení s dědictvím TLK
- inspirovat se mezinárodně doporučovanými osvědčenými postupy pro péči o TLK a implementovat Úmluvu do praxe

Odbornou organizací pověřenou mnoha úkoly v dané oblasti je příspěvková organizace MK *Národní ústav lidové kultury* (NÚLK) sídlící ve Strážnici (před rokem 2003 Ústav lidové kultury). Toto pracoviště odborně spolupracuje s mezinárodními institucemi, zásadně se podílí na přípravě koncepčních dokumentů v dané oblasti, vykonává výzkumnou, informační, vzdělávací a metodologickou činnost zaměřenou na identifikaci, dokumentaci tradiční lidové kultury a její zprostředkování odborné i laické veřejnosti. NÚLK se významnou měrou podílel na zpracování podkladů (včetně foto a videodokumentace) k tradicím, které se úspěšně ucházely o zapsání do seznamu Mistrovských děl ústního a nemateriálního dědictví lidstva UNESCO. Webový portál zřizovaný NÚLK slouží k prezentaci informací týkajících se koncepce, postupu její implementace, ale i informací o folklorních festivalech, institucích, sdruženích a spolcích zabývajících se etnografií či lidovou kulturou.³³ Ministr/yně kultury od roku 2001 uděluje titul *Nositel tradic lidového řemesla*, českou analogii systému doporučeného ze strany UNESCO „Žijící lidské poklady“, stálou výstavu Galerie Nositelů tradice lidových řemesel realizuje obec Chanovice a prezentuje pro české i zahraniční návštěvníky nejlepší domácí výrobce z oboru lidových uměleckých řemesel.

Nástrojem péče o nejvýznamnější jevy TLK ČR je *Seznam nemateriálních statků tradiční a lidové kultury* zřízený příkazem ministra v souladu s Koncepcí v roce 2003, jehož účelem je identifikace, dokumentace, zachování, šíření, prezentace a předávání hodnot TLK. Na seznam byly zařazeny po návrhu NÚLK slovácký verbuňk a Jízdy králů na Slovácku, po návrhu NPÚ vesnické masopustní obcházky na Hlinecku (vše 2009).³⁴

V návaznosti na koncepci byla v roce 2004 zřízena *Národní rada pro tradiční lidovou kulturu* jako poradní orgán poskytující rady a konzultace ve vztahu k péči o TLK.

33 Webové adresy NÚLK: www.lidovakultura.cz, www.lidovaremesla.cz, www.nulk.cz, www.cioff.cz.

34 Na seznamu nehmotného kulturního dědictví UNESCO figuruje verbuňk, masopustní obcházka a masky na Hlinecku, Jízda králů a sokolnictví.

Z oblasti nevládních organizací zaměřených na uchování a rozvíjení lidových tradic a národních kulturních hodnot, zejména v oblastech lidové hudby, zpěvu a tance, je již více než dvě desetiletí aktivní *Folklorní sdružení ČR*, které zastřešuje členské folklorní soubory, informuje, vydává časopis *Folklor* a další publikace, pořádá postupové přehlídky, organizuje výměnné pobyty. Z jeho práce je zřejmé, jak úzce je propojeno kulturní dědictví s živou kulturou a neprofesionálním uměním a se vzděláváním mládeže. Pro uchování lidové kultury je zásadní oblast péče o movité kulturní dědictví.

Podpora umění

Umění, ač je často spojováno s kulturou v prvé řadě, nemá v organizační struktuře Ministerstva kultury tak silnou pozici jako předchozí oblasti. V 90. letech existoval odbor umění, později odbor knihoven a umění, který se v roce 2010 rozpadl do dvou samostatných oddělení.³⁵

Velký význam mělo schválení zákona o některých druzích podpory kultury a o změně některých souvisejících zákonů (zákon č. 203/2006 Sb.) a vůbec první *Koncepce účinnější podpory umění na léta 2007–2013* [Koncepce účinnější podpory... 2006], která se týká široce vymezené oblasti profesionálního i neprofesionálního umění, divadla, hudby, filmu, literatury, tance, výtvarného umění (překrývá se částečně s koncepčními materiály v oblasti kinematografie nebo TLK). Její přípravou byla pověřena PO MK Institut umění – Divadelní ústav³⁶, na přípravě se intenzivně podílelo výzkumné centrum ProCulture, které se účastnilo připomínkového řízení před projednáním vládou [Výroční... 2007: 23–4].

Zákon umožnil MK poskytovat příspěvky na tvůrčí nebo studijní účely³⁷ potřebné pro podporu vzniku autorských uměleckých děl. Umělci neměli možnost získat přímou podporu státu na tvorbu či další studium, pokud nebyli studenti, doktorandy, pedagogy či vědci.

35 V květnu 2012 byl avizován vznik odboru živého umění.

36 Institut umění (IU; dříve samostatné oddělení Divadelního ústavu (DÚ), zajišťuje informační, poradenské, vzdělávací a produkční služby v oblasti umění pro veřejnost, neziskový sektor, samosprávné orgány. Pomáhá účasti českých organizací i jednotlivců v mezinárodních projektech a sítích, mezioborové komunikaci, podporuje prezentaci a propagaci českého umění v zahraničí, vzdělává umělce a kulturní pracovníky v managementu. IU se podílel na ratifikaci Úmluvy UNESCO o rozmanitosti kulturních projevů. IU má samostatné sekce – např. pro oblast hudby a tance.

37 Program poskytování příspěvků na tvůrčí nebo studijní účely; stipendia.

Koncepce analyzuje a vyhodnocuje vývojové tendence minulých let a účinnost rozvojových programů.³⁸ Na 15 stranách jsou popsány cíle, nástroje (institucionální, finanční, legislativní, řídicí, metodické, společenské) a konkrétní úkoly [Koncepce... 2006: 51–64]. Dokument obsahuje vyčíslení nároků na státní rozpočet a přílohy představují expertní a oborové pracovní skupiny či tabulku s podíly veřejných výdajů na kulturu podle typu administrativy (vláda/regiony/města a obce).

Cíle:

- posílit roli umění ve společnosti
- prezentace českého umění v zahraničí a mezinárodní spolupráce
- zachování a rozvoj umělecké různorodosti s důrazem na podporu kreativity a vyvažování vlivů konzumní společnosti
- zajistit dostupnost umění pro občana (rovný přístup)
- posilovat infrastrukturu včetně investiční podpory kulturních institucí

Hlavním úkolem je zabezpečit podmínky pro svobodné tvůrčí vyjadřování a prezentaci uměleckých děl, jejich kritické reflexe a zpracování a uchování děl jako součásti kulturního bohatství pro další generace. Zajistit další rozvoj umělecké činnosti a činnosti kulturních subjektů, aby byla zaručena dostupnost umění pro občany. Materiál zahrnuje základní umělecké obory divadla, hudby, filmu, literatury, tance, výtvarného umění v profesionální i neprofesionální oblasti, s přesahem do zahraniční spolupráce a prezentace českého umění v zahraničí. Stěžejní náplní činnosti odboru umění a knihoven (včetně provedení ankety potenciálních uchazečů o dotaci) byla optimalizace výběrových dotačních řízení.

Dle Koncepce měl být ministrem ustanoven poradní a kontrolní orgán, *Rada pro umění s kompetencí dohlížet* na implementaci,

„iniciovat koncepční, organizační a legislativní opatření v oblasti umění, projednávat, posuzovat, konzultovat a připravovat stanoviska a doporučení ve vztahu k umění, sledovat činnost organizací zřízených MK v oblasti umění a dávat podněty k výzkumu teoretických a praktických problémů v oblasti umění apod.“ [Koncepce účinnější podpory... 2006: 58]

38 Podrobnější informace a zhodnocení naplňování Koncepce zájemci mohou získat v dokumentu M. Smolíkové, členky Rady pro umění – poradního orgánu Ministerstva kultury [Smolíková 2011a].

V Radě mají být zastoupeny všechny obory umění a mezi kritérii pro výběr členů rady vedle *odbornosti* mělo být i hledisko *geografické* (zastoupení regionů ČR), členové mají být reprezentanty různých typů institucí, žánrů i názorových postojů. Koncepce (2006) měla být dle usnesení vlády dvakrát evaluována (2010, 2012) a vydána závěrečná zpráva (2014),³⁹ toto rozhodnutí bylo ovšem později vládou zrušeno. Zprávu o implementaci koncepce, včetně tezí koncepce na léta 2014–2020, zpracoval IU [viz Smolíková 2011a]. Ustanovená Rada pro umění se za 14 měsíců, kdy byl ministrem V. Riedlbauch, sešla šestkrát, za 17 měsíců, kdy post zastával J. Besser, se Rada sešla pouze jednou, za ministryně A. Hanákové v roce 2012 již nezasedla.

V reakci na velké škrty v oblasti kultury v roce 2009 vznikla občanská iniciativa *Za Česko kulturní*, která se angažuje v oblasti naplňování Koncepce. Při přípravě dalšího dokumentu se snaží dosáhnout přesně definovaného podílu účasti odborné veřejnosti, dává přednost vzniku zcela nového dokumentu se studii proveditelnosti, indikátorů plnění a termínů. Aktuální dokument podle představitelů iniciativy obsahově i formálně zastaral, zůstal bez oficiální evaluace a aktualizace, a hlavně není adekvátně naplňován.

Rozvoj a internetizace knihoven

V listopadu 2011 vzniklo na Ministerstvu kultury Samostatné oddělení literatury a knihoven po zrušení odboru umění a knihoven. Veřejné knihovny pracují v celostátně koordinovaném systému, který vychází z předpokladu, že jednotlivá knihovna není schopna uspokojit efektivně všechny uživatelské potřeby.

Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2011–2015 včetně internetizace knihoven navazuje na předchozí Koncepci rozvoje knihoven na léta 2004 až 2010, Kulturní politiku 2009 a hlavní hospodářskou reformní agendu EU „EVROPA 2020 – Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění“ (rovný přístup, podpora čtenářské gramotnosti, internetizace, digitalizace, dostupnost elektronických informačních zdrojů pro podporu výzkumu, vývoje a inovací) [Koncepce rozvoje... 2012].

Vizí koncepce je představa, v níž si: „(K)lient říká: ‚V krásné, přívětivé a pohodlné knihovně rychle obsloužen příjemným, kvalifikovaným, očiividně spokojeným a motivovaným personálem nebo z pohodlí domova bez

39 Dle usnesení vlády 31. 5. 2006 č. 676.

ohledu na národnost či handicap, v kteroukoliv denní či noční dobu získám bezplatně požadovanou kvalitní službu.“ [Koncepce rozvoje... 2012: 5]

Koncepce vymezuje šest základních oblastí, které je třeba rozvíjet: 1. digitalizace knihovních fondů, ochrana a zpřístupnění kulturního dědictví; 2. přístup k informačním zdrojům a službám knihoven; 3. podpora vzdělávání a čtenářské gramotnosti; 4. rovný přístup ke službám knihoven; 5. kvalita, efektivita a marketing služeb knihoven; 6. rozvoj lidských zdrojů.

Celkem 21 cílů je doplněno vysvětlením volby cíle, popisem cílového stavu, dílčími cíli, aktivitami, aktéry plnění, termíny, dopady na státní rozpočet (vč. programů, z nichž budou finance čerpány), nároky na mezirezortní spolupráci, regionálním rozměrem a návaznost na Kulturní politiku 2009.

Hlavní cíle zahrnují velmi široké spektrum aktivit:

- digitalizace dokumentů (kulturní dědictví) a vytvoření předpokladů trvalého uchování a zpřístupnění dokumentů (příprava a realizace koncepce) – knihy, periodika, rukopisy, historické fondy, hudebniny
- optimalizace systému povinného výtisku tištěných dokumentů, zavedení systému povinného ukládání elektronických dokumentů
- zajistit rovný přístup k dokumentům pro vzdělávání, výzkum, vývoj, zpřístupňování kulturního dědictví; rovný přístup k informačním zdrojům a internetu
- zlepšit dostupnost knihoven a jejich služeb, bezbariérovost
- rozvíjet regionální funkce knihoven a veřejné knihovnické a informační služby – VKIS (standardy kvality)
- podporovat knihovny jako centra rozvoje občanských komunit a jejich kreativity
- vytvořit jednotné rozhraní systému knihoven, zlepšit efektivní dostupnost elektronických informačních zdrojů (EIZ) pro širokou veřejnost
- zakotvit podporu zvyšování schopnosti efektivně užívat knihovny ve vzdělávacích programech a v koncepci celoživotního učení
- propagace četby a čtenářské gramotnosti, podpora marketingových aktivit služeb knihoven
- podporovat rozšiřování knihovních fondů
- zjišťovat informační potřeby obyvatel, využívat zjištění pro optimalizaci VKIS
- zpracovat metodiku ekonomických výzkumů návratnosti investic v knihovnách

- zvyšovat kvalifikační úroveň pracovníků, využívat dobrovolníků a systému veřejně prospěšných prací

V roce 2010 byl s pomocí financí IOP zahájen projekt *Národní digitální knihovna* (NDK), v němž do konce roku 2014 bude digitalizováno v souladu s koncepcí 26 milionů stran bohemikální produkce 19.–21. století, v další etapě se počítá s digitalizací obdobného množství. Národní knihovna ČR ve spolupráci s Moravskou zemskou knihovnou v Brně zajistí dlouhodobé uložení digitalizovaných dokumentů v mezinárodně certifikovaném úložišti a zpřístupnění fondu.

Významnou oblastí podpory poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb představoval *Projekt internetizace knihoven* vzniklý v návaznosti na plnění cíle Státní informační a komunikační politiky ČR (*e-Česko 2006*) schválené vládou v roce 2004.⁴⁰ V jeho rámci prostřednictvím státního rozpočtu byly připojovány knihovny k internetu s cílem zajistit rovné podmínky přístupu občanů k informačním zdrojům a podporovat celoživotní vzdělávání. V únoru 2012 vydalo MK vyjádření, podle něhož měl být projekt ukončen již v březnu 2012 kvůli nedostatku prostředků, což by se dotklo přibližně 2500 knihoven. Argumentem byla také pro stát nevýhodná smlouva s poskytovatelem služby. Profesní organizace Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky se obrátila otevřeným dopisem na předsedu vlády, který v srpnu 2011 potvrdil pokračování internetizace knihoven. Ukončení projektu by znamenalo zásadní odklon od naplňování Kulturní politiky 2009 a Koncepce rozvoje knihoven, zejména v oblasti rovnosti přístupu k informacím. Financování projektu se prodloužilo do března 2013, od tohoto data si knihovny musí zajistit připojení a jeho financování samostatně. Explicitní uvedení ve strategickém dokumentu napomohlo udržení internetizace knihoven, která je důležitá hlavně pro venkovské oblasti, alespoň po jistou dobu nutnou k zajištění alternativního řešení. Situace ukazuje, že i zásadní cíle kulturních politik předpokládající podporu několika desítek milionů korun ze státního rozpočtu se mohou ocitnout poměrně náhle v ohrožení, a zodpovědnost za financování se může přesunout na nižší územně správní celky.

Zastaralost knihovního fondu českých knihoven si vyžaduje zvýšené investice do akvizic knih a časopisů. Tuto aktivitu, kterou si musí opět jednotlivé knihovny financovat samostatně (především prostřednictvím obcí), v posledních letech omezuje státní daňová politika – podstatné zvyšování nižší sazby DPH [viz Plán implementace 2009–2014 n.d.]. Sazba se ztrojnásobila mezi lety 2008 a 2013 – z 5 % na 15 %.

40 Úkol od Ministerstva informatiky převzalo Ministerstvo vnitra, Ministerstvo kultury jej administruje.

Podpora a rozvoj kinematografie

Kinematografie v organizační struktuře MK hledala své místo. Odbor kinematografie existoval na MK samostatně až do roku 1994, do roku 2005 byla oblast kinematografie v kompetenci odboru hromadných sdělovacích prostředků.⁴¹ Od vytvoření odboru kinematografie a státních fondů v roce 2005 si filmaři i odborná veřejnost slibovali koncepčnější přístup k problematice kinematografie. Odbor byl ale ještě ten samý sloučen do odboru umění, knihoven a kinematografie a od roku 2006 patří kinematografie do odboru médií a audiovizí.

Na koncepci čekala kinematografie až do roku 2010. *Koncepce podpory a rozvoje české kinematografie a filmového průmyslu 2011–2016* (2010) je velmi podrobně zpracovaná a obsahuje tři přílohy⁴². „Ministerský materiál vychází z dokumentu *Teze zákona o kinematografii*, připravovaného se zástupci filmařské obce, respektive z mezirezortního připomínkového řízení k návrhu zákona, který byl smeten prezidentem Klausem v roce 2007.“ [Procházka 2011]

Cíle koncepce:

- posílit a uchovat hodnoty české filmové kultury; podpořit roli kinematografie jako českého kulturního dědictví
- vybudovat fungující systém finanční a státní podpory; vytvořit právní zázemí v souladu s předpisy EU
- rozvinout český filmový průmysl a učinit jej mezinárodně konkurenceschopným; posílit hospodářský potenciál kinematografie a vytváření pracovních míst

Institucionálně kinematografii nezastřešuje jedna příspěvková organizace, ale čtyři organizace, z nichž dvě jsou obecně prospěšné společnosti čerpající dotace MK. V Koncepci je s odkazem na členské státy EU navrženo vytvořit všezahrnující instituci, která by vznikla z rozšíření okruhu činností *Státního fondu pro podporu a rozvoj české kinematografie* a změnou legislativy⁴³ (od roku 2013 vzniká nástupnický *Státní fond kinematografie*). Státnímu fondu, jehož fungo-

41 Státní fondy, oblast kinematografie a oblast umění spadaly v té době pod působnost tří různých náměstků.

42 Historie – základní vývojové tendence české kinematografie v letech 1945–2009 a jejich vyhodnocení, Současné institucionální zajištění české kinematografie, Přehled podpor kinematografie v zemích EU.

43 Zákon o audiovizí o audiovizuálních dílech a podpoře kinematografie a o změně některých zákonů (zákon o audiovizí) č. 496/2012 Sb. byl schválen Parlamentem ČR v prosinci 2012, v platnost vstoupil 1. 1. 2013.

vání je klíčové pro naplňování stanovených cílů, věnuje Konceptce značnou část pozornosti, především financování a upřesnění okruhu podpor (v zákoně jsou vyjmenovány téměř dvě desítky zdrojů financování). Opatření obsahují detailní propočty a modely s grafy, tabulkami, schémata [Konceptce podpory... 2010: 29–49]. Mezi nerealizované návrhy zajištění financování patřilo prodloužení finančních přínosů z reklamy v České televizi⁴⁴ nebo zvýšení příplatku, resp. určení fixního podílu z ceny za vstupenku do kina.⁴⁵

Mezi opatření na podporu kinematografie patří boj s pirátstvím (osvěta v oblasti autorských práv), digitalizace českých filmů, prezentace české kinematografie v zahraničí a propagace ČR jako filmové destinace. Pracovní skupina při Filmové radě pro MK ČR vypracovala *Návrh konceptce digitalizace českých filmových děl* (2010)⁴⁶, digitalizaci filmů diskutuje Konceptce kinematografie. Záměrem digitalizace a digitální restaurace obrazu a zvuku 200 vybraných významných filmových děl, považovaných za „zlatý fond české kinematografie“, je zpřístupnit tato díla v nejlepší kvalitě a uchovat je pro případ poškození originálu.⁴⁷

MK přijalo dokument *Digitalizace kin ČR* [Digitalizace... 2009], jehož realizace přispívá k naplňování úkolu podpory modernizace kulturní infrastruktury Kulturní politiky 2009. Dokument představil možnosti řešení přechodu na digitální projekce, doporučil základní rámec podmínek podpory, detailně popsal proces digitalizace (nahrazení 35mm filmových projektorů digitální technologií podle standardu přijatého evropskými zeměmi⁴⁸) a změnu zavedených způsobů distribuce. Kvalita digitální kopie je srovnatelná s původní technologií a nepodléhá mechanickému opotřebení, její způsob výroby a distribuce je méně finančně náročný. Náklady na realizaci digitalizace byly odhadovány na 50 mil. Kč ročně (2010 až 2014) (o digitalizaci kin dále kapitoly 6 a 7).

44 Tzv. „diginovela“ stanovila ukončení reklamy na ČT1 a ČT24 v listopadu 2011.

45 V návrhu zákona o audiovizí bylo financování nově zřízeného Státního fondu kinematografie odvodem 1% ze vstupenky, 2% z reklam nebo prodejem autorských práv.

46 Dostupné z: http://www.mediadeskcz.eu/uploaded/navrh_koncepcce_digitalizace_ceskych_filmovych_del.pdf [cit. 5. 10. 2012].

47 Prvním digitalizovaným dílem se stala *Markéta Lazarová* (F. Vlášil) v roce 2011 a druhým *Hoří, má panenko* (režie M. Forman). Digitalizace stagnuje kvůli nedostatku finančních prostředků (plánované investice činily cca půl miliardy Kč).

48 D-cinema – kina splňují technické charakteristiky pro kvalitu promítání a bezpečnost přenosu, splňují DCI standard. Iniciativa DCI (Digital Cinema Initiative) vznikla v roce 2002 z podnětu sedmi velkých hollywoodských ateliérů s cílem nadále „regulovat“ nový způsob přenosu a předvádění filmů. Uveřejnění technických doporučení a dohoda s průmyslovou sférou otevřely novou etapu pro proces rozvoje digitálního promítání [Goudineau 2006: 17].

Osmistránková *Strategie konkurenceschopnosti českého filmového průmyslu 2011–2016*⁴⁹ vznikla v reakci na prudký pokles objemu zahraničních filmových produkcí realizovaných v ČR zejména v roce 2004 a 2008, kdy po zavedení systému daňových pobídek v jiných zemích došlo ke zvýšení konkurence a odlivu filmového natáčení z ČR. Českou konkurenceschopnost na evropském trhu mohou podle vlády povzbudit především finanční pobídky pro filmové produkce. Oblast kinematografie se stala příkladem kulturně politických úspěchů MK, když vláda J. Fischera schválila v roce 2009 *Program podpory filmového průmyslu*. Producentům se po jeho schválení Programovou radou (poradní orgán MK) vyplácely dotace do výše 20 % nákladů na výrobu filmu. V souladu s pravidly Evropské komise musí projekty vyhovět kulturnímu testu, který má garantovat splnění: 1. kulturních kritérií (podpory evropských hodnot – vztah k evropské kultuře, událost, aktuální téma, kulturní dědictví) a 2. výrobních kritérií (zaměstnání občanů EU, zajištění českých dodavatelských služeb, natáčení v ČR).⁵⁰ Limitující je celková výše přidělených dotací, která byla v roce 2010 snížena, a z plánovaných 400 milionů Kč bylo vyplaceno jen 178 mil. Kč, v roce 2011 bylo vyplaceno 260 mil. Kč. Analýza za rok 2010⁵¹ vyčíslila čistou návratnost vložených prostředků ve výši 18 % z uskutečněných filmových produkcí (čisté příjmy představovaly v roce 2010 32,4 mil. Kč). U zahraničních produkcí je zmiňován přínos propagace, přilákání dalších filmových štábů nebo turistů do ČR.

Závěr

Přehled vývoje kulturní politiky České republiky za více než 20 let ukazuje mnoho rozporných tendencí. Kultura zůstává spíše na okraji zájmu politické reprezentace, podobně jako v jiných zemích [viz Gray 2007: 210; Murzyn-Kupisz 2010: 72], ministerstvo patří k nejmenším personálně i velikostí rozpočtu, o jeho zrušení se již několikrát spekulovalo. Přesto patří do kompetencí MK mimořádně

49 Dokument obsahuje přílohu Vybrané pasáže z hodnocení dopadů regulace (velká RIA) k části návrhu zákona o kinematografii vztahující se k úpravě podpory filmovému průmyslu (32 s.).

50 Podle názvu dokumentu i seznamu podpořených filmů vyplývá, že umělecké či tvůrčí kvality podpořených filmů nejsou rozhodující. Dotaci obdržely malé i velké, umělecky i komerčně založené, české, evropské i světové projekty (např. *Muži v naději*, *Western-story*, *Libáš jako ďábel*, *Mission Impossible: Ghost Protocol*). Kulturní test dostupný z: <http://www.ppfp.cz/file/32/priloha-1.doc> [4. 10. 2012].

51 *Vyhodnocení Programu podpory filmového průmyslu za rok 2010*. 2011. Praha: Ministerstvo kultury. Dostupné z: <http://www.ppfp.cz/file/189/vyhodnoceni-ppfp.doc> [4. 10. 2012].

ně důležité úkoly a oblasti, navíc od sebe podstatně významově vzdálené, jako je ochrana kulturního dědictví, autorské právo, umění nebo církev a náboženské společnosti.

Na straně jedné stojí úkoly spojené s dynamickým rozvojem moderních technologií („digitální revoluce“), které vyžadují značné investice a často mezinárodní vyjednávání nových pravidel (digitalizace, autorské právo). Na druhé straně zůstávají tradiční úkoly uchování a ochrany kulturního dědictví, jeho poznávání (výzkum), kontroly, akvizice děl, knih a podpora kreativity, živého umění, profesionálních i neprofesionálních umělců.

Česká státní kulturní politika podobně jako ostatní evropské země klade silný důraz především na kulturní dědictví a jeho využití, zejména pro cestovní ruch. Další oblasti jako podpora umělců, živé kultury, sociální koheze nebo uměleckého vzdělávání nepatří mezi srovnatelné priority, jak je tomu ve Skandinávii, Rakousku nebo Nizozemí [Klamer, Mignosa, Petrova n.d.: 4]. Tyto oblasti byly navíc nejvíce postiženy negativním ekonomickým vývojem po roce 2008. Nejméně na dva roky umění ani literatura a knihovny nebyly zastoupeny v organizační struktuře MK vlastním odborem (v 90. letech fungoval samostatný odbor umění), ale pouze samostatnými odděleními po zániku odboru umění a knihoven. Mnohem později než u památek a kulturního dědictví byla schválena koncepce na podporu umění⁵² nebo zákon o podpoře kultury, což může naznačovat relativně marginální postavení oblasti v rámci MK. Ministerstvo zůstává správcem dvou fondů s problematickým fungováním a v případě fondu kultury nejistotou budoucností. Vliv MK v hospodářské oblasti je nejvýrazněji zřetelný u odvětví filmového průmyslu, na jehož podporu konkurenceschopnosti byl vytvořen program, který se stal předmětem kritiky pro relativně malý objem vyčleněných finančních prostředků.

Počátky schvalování kulturně politických a koncepčních dokumentů ČR se datují do konce 90. let. První koncepční dokumenty se týkaly památkového fondu a kulturní politiky jako takové. Aktuálně platná Kulturní politika z roku 2009 je teprve druhým samostatným dokumentem v pořadí určujícím priority státu v oblasti podpory kultury. V minulosti docházelo k neplnění plánů aktualizace a pozdnímu přijímání střednědobých koncepcí na další období (např. památková péče). V roce 2012 mají všechny výše zkoumané oblasti platnou koncepci, mnoho druhých v pořadí bylo přijato v roce 2010 nebo 2011. Nově se připravuje dokument k zahraniční kulturní politice.

52 Kulturní dědictví (památky, muzea) získává také relativně mnohem více finančních prostředků než živé umění ve srovnání např. s Nizozemím nebo Německem [viz Hammersveld, Bina 2008].

Práce na koncepcích se stala standardním nástrojem komunikace a řízení ze strany MK a pověřených institucí, stále častěji se na dokumenty odvolávají různí aktéři, ať jako individua, nebo zástupci iniciativ (např. ProCulture, Za Česko kulturní), odborníci projevují ochotu zapojovat se do jejich přípravy nebo evaluaci, dokumenty jsou podkladem pro veřejné diskuze a legislativní proces. Koncepce přispívají ke zvýšení transparentnosti, možnosti demokratické kontroly a jsou i garantem určité kontinuity díky menší závislosti na funkčním období vlády a personálních výměnách. Jejich význam je proto neoddiskutovatelný.

Nenaplnění úkolů kulturní politiky je dáno nedostatečnou (klesající) podporou ze státního rozpočtu, která od roku 2008 spadla (bez CNS) až na necelé půl procento v roce 2011 (blíže viz kapitolu 7). Po třech letech působnosti Kulturní politiky 2009 lze s dávkou opatrnosti uvést, že kultura se rozhodně nestala oblasť, do níž by byly vkládány naděje na změnu vývoje společnosti, není doceněna úloha kultury pro hlubší porozumění světa a společnosti. Kultura zůstává spíše objektem (úsporných opatření) než živým subjektem, činitelem. Má být zdrojem, faktorem nebo nástrojem, nejčastěji v čistě ekonomickém pojetí. Český stát si nestanovuje konkrétní kulturní cíle v souladu s představou, že stát by neměl kulturu řídit. Normativita je přesto v materiálech přítomna, projevuje se ve vizi budoucnosti společnosti jako prosperující, konkurenceschopné, konzumní, s vysokým podílem kvalifikované síly a kvality života obyvatel. Kultura je její neoddělitelnou součástí.

5. Kulturní politika a koncepční dokumenty na krajské úrovni

Kateřina Vojtíšková

Role krajské správy v podpoře kultury a památkové péče

V předchozích kapitolách jsme ukázali, jak se český stát angažuje v oblasti rozvoje kultury a uchování kulturního dědictví, jaké jsou mezinárodní závazky a legislativa vztahující se ke kultuře v územním kontextu. V této kapitole se zaměříme na nižší správní úroveň – na kraje a jejich funkce ve sféře kultury a přístup k rozvoji kultury a péče o památky na svém území.

Vzhledem k relativně méně významné roli krajů v oblasti finanční podpory kultury a památek oproti státu a městům a obcím není možná překvapivé, že se této oblasti u nás nevěnovala dosud větší pozornost. Dokonce i v Polsku, kde míra decentralizace patří k největším v Evropě, jsou analýzy tohoto druhu dosud ojedinělé [Murzyn-Kupisz 2010]. V kulturních analýzách relativně opomíjená střední úroveň může potencionálně sehrávat mnohem důležitější roli v podpoře kultury a památkové péče, než by odpovídalo financím, které rozděluje. Do značné míry závisí na iniciativě krajů jako samospráv. Tu zde budou zastupovat především koncepční materiály přijaté a prezentované kraji (explicitní kulturní politika), definované cíle krajů, rozpoznané a využívané nástroje, zaměření se na různé oblasti kultury a památkové péče.

Pro tento úkol srovnáme organizační začlenění kultury a památkové péče v krajských úřadech, na Magistrátu hlavního města Prahy (PHA), ve volených orgánech, ukážeme, jakou roli krajům přisuzuje státní kulturní politika a jaké postavení patří kultuře a péči o památky v koncepčních a strategických dokumentech jednotlivých krajů. Pokusíme se tak identifikovat rozdíly v přístupu jednotlivých krajů ČR ke kultuře a památkám.

Připomeňme, že třináct krajů vzniklo 1. 1. 2000 na základě zákona o krajích¹, Praze bylo přiznáno postavení a pravomoci obce a zároveň kraje podle zákona o hlavním městě Praze². Po zániku okresů byly přeneseny pravomoci na nové

1 Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení) – viz kapitolu 2.

2 Zákon č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze.

vyšší územně samosprávné celky, tj. kraje, případně na obce s rozšířenou působností.

Kulturní politika na regionální úrovni sleduje především následující základní linii:

- výkon státní správy v oblasti kultury a péče o kulturní památky
- rozvoj činností knihoven, muzeí a galerií (sít základních kulturních institucí; příspěvkové organizace kraje)
- podpora ostatních činností v oblasti kultury, ovlivňování aktivit subjektů působících v oblasti kultury na území kraje

Krajské úřady jsou podle zákona o státní památkové péči a zákona o krajích pověřeny výkonem památkové péče v přenesené působnosti (např. dozor při obnově národních kulturních památek, dohled nad dodržováním památkového zákona, vedení seznamu kulturních památek, rozhodování o povinnostech vlastníka nemovitosti strpět provedení archeologických výzkumů, o podmínkách archeologických výzkumů apod.). Výkon přenesené působnosti státní správy na krajských úřadech a Magistrátu Prahy kontroluje s dvouletou periodicitou Památková inspekce (útv. MK).³

V *samostatné působnosti* se kraje dle zákona starají o komplexní územní rozvoj, uspokojování potřeb občanů, včetně potřeby informovanosti a celkového kulturního rozvoje. K tomuto účelu mohou přijímat koncepce, plány, dotační programy. Krajské samosprávy zároveň zajišťují regionální funkce prostřednictvím zřízení alespoň jedné knihovny a muzea a/nebo galerie,⁴ paměťových institucí tvořících síť tzv. základních kulturních institucí. Kraje spoluvytváří finanční, koncepční a legislativní předpoklady pro rozvoj kultury. Mohou zřizovat i další příspěvkové organizace (některé kraje zřizují divadla, filharmonie, hvězdárny, ústavy archeologické památkové péče), jsou zmocněny rozhodovat o bezúplatném převodu movitých věcí, z vlastních prostředků poskytují dotace tuzemským fyzickým a právnickým osobám na podporu rozvoje kultury, metodickou pomoc obcím a ostatním institucím. Podpora lidových tradic a místní kultury se

3 V roce 2009 konstatovala při své kontrole nečinnost dvou krajských úřadů [Sborník... 2009: 156–157].

4 Pokud nezřizuje tuto instituci samo MK. Základní navržené schéma obsahovalo 1 knihovnu, 1 muzeum, 1 galerii (viz [Kulturní instituce... 2000: 5]; usnesení vlády č. 784 ze dne 28. 7. 1999). Rozšířením standardu nabídky kulturních institucí krajů byly hvězdárny a planetária, MK navrhovalo také zavedení nových institucí – „Center pro kulturu“, která měla koordinovat a dokumentovat kulturní aktivity občanů a obcí (např. Impuls jako středisko amatérské kultury v Královéhradeckém kraji), a tím naplňovat filosofii reformy veřejné správy.

do hledáčku krajů dostává především v souvislosti s uchováním nehmotného kulturního dědictví, upevňování kulturní identity a identifikací místních obyvatel, v některých případech i atraktivitou z hlediska cestovního ruchu.

Ač krajské úřady nemají povinnost zvláště definovat kulturní politiku či vypracovávat dokumenty pro oblast kultury, mnoho krajů si vytvořilo nebo nechalo zpracovat dokumenty přímo ke kultuře a kulturním památkám. Také ve střednědobých *Programech rozvoje kraje* (PRK), které mají vypracované všechny kraje, případně i v dalších strategických a rozvojových dokumentech (např. strategie rozvoje cestovního ruchu), bývá oblast kultury a historického dědictví zastoupena.

Nejdříve se podíváme na zařazení kultury a památkové péče v organizační struktuře krajských úřadů v roce 2011. V další části se zaměříme na to, jak se o krajích vyjadřuje státní kulturní politika (2009). Poté bude pozornost věnována samotným dokumentům krajů, kde srovnáme rozsah jejich zpracování v krajích, stanovené cíle a nástroje. Poté přejdeme na konkrétní oblasti, v nichž si kraje definují úkoly, a představíme témata, která kraje považovaly za důležité.

Organizace kultury a památkové péče v krajích

Krajské úřady se odlišují svou organizační strukturou. Podle způsobu začlenění oblasti kultury a památkové péče je možné nalézt čtyři přístupy:

- A. Samostatný odbor památkové péče zřizuje od roku 2011 Praha po zrušení odboru kultury, památkové péče a cestovního ruchu. Oblast kultury spadá do Odboru kultury, zahraničních vztahů a cestovního ruchu.⁵
- B. Samostatný odbor kultury a památkové péče (oddělení kultury, oddělení památkové péče): Zlínský, Jihomoravský, Středočeský, Olomoucký kraj.
- C. Odbor kultury, památkové péče a další oblasti (nejčastěji cestovní ruch): Kraj Vysočina, Ústecký, Plzeňský, Karlovarský, Liberecký, Jihočeský.
- D. Odbor, ve kterém oddělení kultury a památkové péče tvoří personálně menšinu, zřizovaly tři kraje: Moravskoslezský, Pardubický a Královehradecký. Tyto kraje kulturu a památkovou péči spojily do jednoho oddělení.

⁵ Odbor kultury, zahraničních vztahů a cestovního ruchu obsahoval 6 oddělení (vč. sekretariátu), přičemž oddělení kultury zaměstnávalo polovinu zaměstnanců.

Z přehledu v tabulce 5.1 vyplývá, že nejčastěji se ke kultuře (a památkové péči) váže na krajských úřadech, ale i u volených orgánů a funkcí, cestovní ruch. Okřídlené rčení „památky jsou naše moře“ nachází odezvu jak v organizačních strukturách, tak ve faktu, že poznávání a kultura budou i do budoucna mezi nejvýznamnějšími formami cestovního ruchu v ČR, investice do kultury a především památek tvoří zároveň podstatnou část finančních prostředků na rozvoj cestovního ruchu.⁶ V Karlovarském kraji má výsadní postavení lázeňství jako součást turistického ruchu, a právě s ním je kultura v tomto kraji spojována. Praha rozvíjí kulturní diplomacii, čemuž odpovídá zastoupení v Bruselu nebo zahraniční marketing. K tradičnímu spojenci kultury – školství – přiřadil kulturu pouze Pardubický kraj.

Nejen u krajských úřadů a Magistrátu hlavního města Prahy, ale také v případě volených zástupců a orgánů zastupitelstva a rady kraje je rozdělování kompetencí v krajích řešeno různě. Pokud se zaměříme na členy rady kraje, pak jediné v Jihomoravském kraji byla kultura samostatnou přidělenou kompetencí radního. V ostatních krajích se kultura pojila nejčastěji s památkovou péčí (9 krajů) a/ nebo s cestovním ruchem (7 krajů). Se školstvím kulturu spojují kraje Pardubický a Královéhradecký. Zahraniční vztahy se objevují opět v Praze a v Jihočeském kraji, kde se připojují témata znalostní ekonomiky, inovací nebo evropské integrace. Lázeňství je tradičním „dvojčetem“ kultury v Karlovarském kraji. Oblasti kultury a církvi se propojují v kompetencích náměstka v kraji, kde se nejvíce lidí hlásí k příslušnosti k církvím nebo náboženským společnostem, tedy ve Zlínském. Církev, náboženské společnosti či národnostní menšiny tvoří vedle kultury, památek, cestovního kompetence také u pražského radního. Naopak ve strukturálně postižených krajích Ústeckém a Moravskoslezském se kultura pojí k oblasti sociálních věcí.

Kultura náležela ve většině krajů (10) do sféry působnosti iniciativních a poradních orgánů rady kraje – *komisí*, zatímco v šesti případech se kulturou a památkovou péčí zabývaly iniciativní a kontrolní orgány zastupitelstva kraje, tedy *výbory*.⁷ I v nich se kultura (a památková péče) nejvíce pojila s cestovním ruchem (6 krajů): Praha, Karlovarský, Liberecký, Pardubický, Středočeský a Vysočina. Komise v Karlovarském kraji se zaměřuje opět na lázeňství, Pardubický výbor spojuje kulturu a památky s otázkami regionálního rozvoje. Praha ve svém vý-

6 Dle [Šauer 2011: 32] tvoří podíl finančních prostředků z programů ROP určených na kulturní cestovní ruch více než třetinu z celého objemu prostředků určených na cestovní ruch.

7 Hlavní město Praha a Zlínský kraj zřizovaly výbor i komisi. Pražský primátor disponuje od roku 2008 Poradním sborem pro oblast kulturní a grantové politiky, který si jmenuje z řad odborníků.

boru zahrnuje široké spektrum témat v čele se zahraničními vztahy nebo výstavnictvím. Komise se zaměřovala na přidělování grantů v oblasti kultury a umění.⁸

Celkově lze říci, že oblast kultury a památkové péče patří na krajích téměř neoddělitelně k sobě, velmi úzce se pojí s cestovním ruchem. Pouze tři (spolu sousedící) kraje kulturu a památky umísťovaly ve svých orgánech do blízkosti školství, tělovýchovy nebo volného času. Menšinově se kultura a památky řadí k oblastem regionálního rozvoje, mezinárodních vztahů, výjimečně k církvi, ekonomice nebo sociálním věcem.

8 V Praze šlo o Výbor pro kulturu (do 2010 i volný čas), Komise Rady hlavního města Prahy pro udělování grantů v oblasti kultury a umění byla zrušena v prosinci 2011. V roce 2012 ji nahradily komise věnující se aktivitám na veřejných prostranstvích Pražské památkové rezervace a udělování grantů vlastníkům památkově významných objektů.

Tabulka 5.1. Oblasti spojené s kulturou a památkovou péčí v odborech krajských úřadů, kompetencích členů rad krajů a ve výborech zastupitelstev krajů či komisích rad krajů (2011)

Oblasti		Odbory	Členové rady kraje	Výbory, komise
Pouze kultura			JHM	JHČ, ZLK, PHA
Pouze památková péče		PHA		
Pouze kultura a památková péče (bez dalších oblastí)		ZLK, JHM, STČ, OLK	LBK	PLK, ULK, HKK, JHM, OLK, MSK
Kultura a památková péče +	Cestovní ruch	LBK, PLK, VYS, KVK, HKK, PHA	STČ, PLK, LBK, VYS, ZLK, PHA, KVK	PHA, STČ, KVK, LBK, PAK, VYS
	Lázeňství	KVK	KVK	KVK
	Školství a tělovýchova	PAK		
	Školství		PAK, HKK	
	Tělovýchova, sport, volný čas		OLK, HKK	
	Územní plánování, stavební řád	MSK		
	Přestupky a ekonomika	ULK		
	Regionální rozvoj	HKK	JHČ	PAK
	Program obnovy/rozvoj venkova		JHČ	
	Sociální věci		MSK, ULK	
	Přeshraniční spolupráce/zahraniční vztahy		JHČ, PHA	PHA
	Vnější vztahy			VYS
	Výstavnictví			PHA
	Marketing a propagace území		JHČ	
	Zastoupení Prahy v Bruselu	PHA		
	Bilaterální vztahy	PHA		
	Multilaterální vztahy a zahraniční marketing	PHA		
	Umění			PHA
	Círky		ZLK, PHA	
	Zřizované organizace	JHČ		

Zdroj: autorka.

Návaznost regionální kulturní politiky na celostátní úroveň

Kompetence mezi státní, krajskou a místní úrovní ve správě kulturních aktivit lze rozlišit podle významu, který je památce nebo události přisuzován. Státní správa (v čele s MK) podporuje instituce a aktivity mezinárodního a celostátního významu, na krajích spočívá podpora *regionálně významných* aktivit, obce a města zajišťují podporu primárně na lokální, místní úrovni. Kraje ze zákona mají vytvářet podmínky pro uspokojování potřeb celkového kulturního rozvoje občanů, sledovat a systematicky podporovat profesionálních a neprofesionálních aktivit, být středním článkem mezi celonárodní a místní úrovní. Tento model je doplněn o nejrůznější formy spolupráce a partnerství mezi úrovněmi veřejné správy, se sférou podnikatelskou nebo nestátní neziskovou.

Stále více projektů a institucí získává podporu z různých zdrojů, českých veřejných, soukromých či evropských. Ač finanční podpora krajů je oproti výdajům MK a obcí nejnižší; úloha krajů je nezastupitelná, protože zabezpečují regionální funkce v oblastech knihovnictví a muzejnictví a pomáhají vypisováním dotačních programů kulturním akcím a opravě památek, kraje nominují zástupce do Regionálních rad regionů soudržnosti, řídicích orgánů pro rozdělování evropských prostředků z politiky soudržnosti (Regionální operační programy).

Kraje plní svou úlohu v návaznosti na reformu veřejné správy po roce 2000 [viz Mockovčiaková 2006, 2010: 35–39]. Kulturní politika přijatá v roce 2001 na tuto reformu reagovala a doporučila krajům pravidelně vyhlášovat kulturní politiku a vydávat zprávy o činnosti kulturních institucí [Kulturní... 2001]. Krajské úřady povinnost schvalovat kulturní politiky nemají a pravomoci ohledně takové koncepce nejsou součástí platných zákonů.⁹ Dobrovolnost zpracování plánů a koncepcí ústí do různého přístupu krajů a různé úrovně zpracování jejich dokumentů v oblasti kultury a památkové péče, kterým se budu ještě věnovat.

Státní kulturní politika [Státní... 2009: 11–25] explicitně zmiňuje kraje (i obce) jako aktéry, kteří mají podporovat kulturu, propojovat ji s jinými oblastmi společnosti, zpřístupňovat kulturní dědictví, svobodu a kreativitu k využití pro různé oblasti lidských aktivit. Ve dvou ze čtyř obecných cílů jsou kraje uvedeny:

⁹ Ve věcném návrhu zákona o některých druzích podpory kultury a o změně některých souvisejících zákonů mělo MK snahu do zákona zařadit tuto povinnost, ale tato část neprošla připomínkovým řízením z důvodu přímého zasahování do samosprávné kompetence krajů [Petrová 2011: 39]. Nabízí se paralela s koncepcí cestovního ruchu, která je výslovně zmíněna v zákonu o krajích č. 129/2000 Sb., kde je zastupitelstvu vyhrazena pravomoc schvalovat, realizovat a kontrolovat plnění právě koncepcí cestovního ruchu (§35).

- „Role státu, *krajů* a obcí při podpoře zachování a tvorby kulturních hodnot: Poskytovat přímou i nepřímou podporu uchování existujících kulturních hodnot a nakládání s nimi, stejně jako tvorbě hodnot nových.“
- „Role státu při tvorbě pravidel: Vytvářet transparentní a nediskriminační prostředí pro kulturní aktivity a jejich podporu z úrovně státu, *krajů* a obcí.“

Pouze v 6 ze 44 úkolů/opatření jsou kraje zmíněny jako subjekt (spolu)zajišťující (s MK), u dalších dvou jsou kraje uvedeny v popisu. Jedná se o následující úkoly:

1.2. Využití metody otevřené koordinace pro účinnější prosazení ochrany kulturních hodnot a rozvoje kulturní rozmanitosti v koncepčních materiálech *krajů* a obcí.

1.5. Systém využívání potenciálu nemovitých kulturních památek pro intenzivnější poskytování kulturních služeb a služeb pro cestovní ruch s vyšší přidanou hodnotou (*kraje* spoluzajistí).

1.7. Pilotní projekty Public-Private-Partnership (PPP) (*kraje* spoluzajistí).

1.8. Efektivnější využití zbytného státního majetku (identifikované majetky státu budou *krajům* a obcím nabídnuty a v případě zájmu převedeny).

3.5. Program podpory modernizace kulturní infrastruktury pro účely poskytování moderních kulturních služeb s vyšší přidanou hodnotou (*kraje* spoluzajistí).

3.8. Podpora vybraných projektů z programu IOP a součinnost s *kraji* při realizaci ROP (*kraje* spoluzajistí).

4.6. Vytvoření *krajských* koordinačních orgánů pro lepší využití památkového fondu (*kraje* spoluzajistí).

4.8. Transformace kulturních institucí (*kraje* spoluzajistí).

O angažmá *krajů* se uvažuje především v souvislosti s financováním a ekonomizací kultury a památkové péče, tedy ve spojitosti s poskytováním kulturních služeb pro cestovní ruch s vyšší přidanou hodnotou a modernizací infrastruktury, u pilotních projektů PPP, a realizací Regionálních operačních programů (ROP). Organizační otázky vytvoření *krajských* koordinačních orgánů sledují lepší využití památkového fondu: „systematičtější trvale udržitelné exploatace jeho potenciálu“ [Státní... 2009: 20], a transformaci kulturních institucí na veřejnoprávní pro zvýšení efektivity.

Překvapivě nejsou kraje explicitně zmíněny v souvislosti s globálním cílem kultury jako prostředku pro individuální růst občanů, rozvoji jejich tvořivosti, kultivaci demokratických hodnot a individuálních postojů a pro posilování odpo-

vědnosti za zděděné i vytvářené hodnoty. Přestože právě kraje jsou významnými zřizovateli středních škol.

Také v aktualizovaném plánu implementace státní kulturní politiky [Aktualizovaný Plán... 2011] kraje a krajské orgány figurují velmi okrajově. Například u tématu „Dobrovolník v kultuře“ a Evropského roku dobrovolnictví, kterým byl vyhlášen rok 2011, se objevuje pracovní skupina Dobrovolnictví v kultuře, založená NIPOSem ve spolupráci s Asociací NNO Plzeňského kraje, o.s. (tento bod se tedy netýká přímo veřejné správy). Kraje dokument zmiňuje ještě v případě provozu knihoven a zpracování návrhu metodického pokynu, definujícího standard veřejných knihovnických a informačních služeb poskytovaných knihovnami, Národní knihovnou spolu s odborníky. Kraje byly obeslány se žádostí o připomínky. V případě zajištění prostorového zázemí knihoven MK shledalo, že problematiku by bylo lepší řešit na úrovni krajů s využitím prostředků ROP.

Cíl vytvořit krajské koordinační orgány pro lepší využití památkového fondu mezi státem, kraji, obcemi a dalšími zainteresovanými subjekty a mezi kraji navzájem byl splněn formou činnosti krajských komisí pro nakládání s památkovým fondem. Ty mají otevřít možnosti projektům přesahujícím hranice krajů, zvyšovat rozsah i kvalitu poskytovaných služeb. Bližší výstupy a vyhodnocení prací komisí ve spolupráci s MK není zveřejňováno.

Asociaci krajů ČR dokument zmiňuje v jediné souvislosti, a to s vydáním negativního stanoviska k novele zákona o obecně prospěšných společnostech, kterou připravovalo MK. Připomínky Asociace byly zapracovány a novela přijata¹⁰ [Aktualizovaný Plán... 2011: 46].

V dokumentu k implementaci státní kulturní politiky kraje a krajské úřady (či Asociace krajů) nehrají významnější roli. Státní kulturní politika nepředpokládá ani intenzivnější spolupráci s kraji, její naplňování souvisí s aktivitami krajů jen okrajově – v oblasti památkové péče a provozování knihoven.

Ke spolupráci mezi kraji a MK je třeba zmínit pracovní porady vedení MK s pracovníky odborů kultury a památkové péče všech krajských úřadů a Magistrátu hl. m. Prahy, které se konají dvakrát ročně, nebo pracovní setkání MK s radními krajů pro kulturu (viz [Sborník statí... 2009: 61]; tiskové zprávy MK).

Rozsah a rozpracování krajských koncepčních dokumentů

Jako východisko pro uvažování o podpoře kultury v jednotlivých krajích můžeme využít shrnutí krajských dokumentů obsažené ve Státní kulturní politice

10 Zákon č. 231/2010 Sb.

[Státní... 2009: 49], v němž se odkazuje na nedávno aktualizované programy rozvoje kraje (dále PRK), v nichž se kultura vždy objevuje jako důležitý faktor regionálního rozvoje, jako oblast, která má být podporována.

Dokument zmiňuje tři společné znaky pojetí kultury v PRK: 1. důraz na ekonomické využití kulturního dědictví, takřka výhradně pro cestovní ruch; 2. podpora kulturních služeb a infrastruktury ve venkovských oblastech; 3. další aspekty kultury (menšinová, tradiční, subkultury), atraktivita prostředí, identifikace s regionem, rozvoj lidských zdrojů, duchovní kapitál se objevují „spíše v deklarativní rovině“ [Státní... 2009: 57].

V analýze se dále uvádí, že ucelené koncepce rozvoje kultury měly do roku 2008 zpracované kraje Olomoucký, Liberecký, Zlínský, Ústecký a hlavní město Praha. Kraj Vysočina zveřejnil „hrubý nástin“. Dalších šest krajů mělo dílčí koncepce vztahující se částečně ke kultuře (jednalo se o dokumenty k oblasti cestovního ruchu v Moravskoslezském a Královéhradeckém kraji;¹¹ k památkové péči v Plzeňském, Pardubickém a Jihomoravském; k muzeím a galeriím ve Středočeském kraji).

V roce 2011 pouze tři kraje neprezentovaly na svých webových stránkách žádný dokument, který by se vztahoval ke kultuře nebo péči o památky (Vysočina, Jihočeský a Karlovarský¹²). Větší pozornost kultuře a památkové péči tyto kraje nevěnovaly ani ve svých Programech rozvoje krajů [viz Státní... 2009: 26–30].

Neaktuálními nebo pouze dílčími dokumenty disponovaly čtyři kraje:

- Liberecký kraj – Koncepce sbírek (2010), Koncepce kultury Libereckého kraje 2004–2008 (2003), Koncepce účinnější podpory rozvoje památkové péče v Libereckém kraji (2003)
- Středočeský kraj – neaktuální koncepce rozvoje muzeí a galerií (2003; do 2008), Koncepce podpory knihoven (2005; platnost neuvedena)
- Plzeňský kraj – Koncepce rozvoje muzeí (2004; do 2009) a Koncepce památkové péče (2003; platnost neuvedena)¹³
- Ústecký kraj – Strategie rozvoje kultury a památkové péče (2003; platnost neuvedena, rozpočtový výhled do 2008)

11 Koncepce cestovního ruchu mají vypracované v roce 2011 všechny kraje, většinou s platností do roku 2013. Tento typ koncepcí není předmětem této analýzy.

12 Karlovarský kraj disponuje samostatným dokumentem k cestovnímu ruchu a lázeňství.

13 Kraj aktualizoval *Koncepci rozvoje muzeí v Plzeňském kraji na léta 2012–2017*, pojatou pouze jako základní materiál, který bude teprve rozšiřován pomocí příloh. Tato koncepce nebyla zařazena do analýzy.

Dokument explicitně nazvaný „kulturní politika“ zpracovalo pouze hlavní město Praha. Kromě něj ale disponovalo dalších šest krajů aktuálně platnými koncepčními dokumenty pro oblast kultury a/nebo památkové péče:

- hlavní město Praha – Koncepce kulturní politiky (2010; do 2015), Grantový systém (2009; do 2015), Koncepce účinnější péče o památkový fond (2001; platnost neuvedena)
- Jihomoravský kraj – Koncepce podpory kultury 2009–2013, Koncepce zachování a obnovy kulturních památek (nedatováno, platnost neuvedena), Koncepce rozvoje regionálních funkcí v Jihomoravském kraji v letech 2011–2014
- Moravskoslezský kraj – Koncepce podpory památkové péče 2010–2013
- Královéhradecký kraj – Koncepce péče o památkový fond (2010)
- Pardubický kraj – Koncepce podpory státní památkové péče 2006–2012, Koncepce rozvoje muzejnictví 2010–2015, Koncepce péče o památkový fond (2004)
- Olomoucký kraj – Koncepce rozvoje kultury a památkové péče v Olomouckém kraji (2003; 2004–2008), aktualizována na roky 2012–2016¹⁴
- Zlínský kraj – Střednědobý plán podpory památkové péče (do 2013), Dlouhodobý plán účinnější podpory památkové péče ve ZLK do 2010, Prováděcí plán zachování a obnovy kulturních památek ve ZLK, Koncepce rozvoje kultury 2005 (platnost neuvedena), Koncepce rozvoje místní kultury 2009–2013, Koncepce rozvoje kulturních zařízení Zlínského kraje na léta 2009–2013 (2008)

14 V socioekonomické analýze z roku 2010 bylo doporučeno vypracovat novou *Koncepci rozvoje kultury a památkové péče Olomouckého kraje* včetně Akčního plánu realizace rekonstrukcí/stavebních obnov/modernizací kulturních památek ve vlastnictví kraje s vypracováním plánů a programů zachování a obnovy (dle významu a zanedbanosti). Nový dokument byl vypracován s platností od 2012 do 2016, nebyl již zařazen do analýzy.

Tabulka 5.2. Zpracování koncepčních dokumentů v oblasti kultury a památkové péče v roce 2008 a 2011

	koncepce kultury/památkové péče – 2008	koncepce kultury/památkové péče – 2011
Hlavní město Praha	ano	ano
Zlínský kraj	ano	ano
Jihomoravský kraj	částečně	ano
Pardubický kraj	částečně	ano
Moravskoslezský kraj	částečně	ano
Olomoucký kraj	ano	ano/částečně ¹⁵
Liberecký kraj	ano	ano
Ústecký kraj	ano	částečně
Plzeňský kraj	částečně	částečně ¹⁶
Středočeský kraj	částečně	částečně
Kraj Vysočina	částečně	ne
Královéhradecký kraj	částečně	ano
Jihočeský kraj	ne	ne
Karlovarský kraj	ne	ne

Zdroj: autorka.

Z tabulky 5.2 vyplývá, že koncepčně mají tyto oblasti nejvíce rozpracované jak ekonomicky nejrozvinutější, lidnatá metropole ČR s nejvyšší hodnotou HDP na obyvatele, tak malý, z hlediska cestovního ruchu donedávna spíše periferní Zlínský kraj s jednou z nejnižších hodnot HDP na obyvatele. Na opačné části spektra se nachází rozlohou jeden z nejmenších a nejméně lidnatý Karlovarský kraj, stejně tak jako rozlohou jeden z největších a na památky bohatý Jihočeský kraj. Zdá se, že na vytváření koncepčních dokumentů nemá vliv ani rozloha kraje, počet obyvatel, ekonomická výkonnost, ani význam kraje pro kulturní cestovní ruch, ale nějaké další faktory.

Cíle a nástroje v krajských koncepcích

Z názvů dokumentů vyplývají zastřešující cíle, kterými jsou *podpora péče* o kulturní dědictví, ochrana a uchování kulturního bohatství, obnova a revitalizace kulturních památek, *podpora rozvoje* kultury, umělecké tvorby, kulturních aktivit a institucí. Cíle bývají rozpracovány s přihlédnutím k místním podmínkám a za-

15 Dokument aktualizován pro roky 2012–2016.

16 Dokument k muzejnictví aktualizován pro roky 2012–2017.

sazeny do celkové představy o rozvoji kraje a jeho obyvatelstva („lidských zdrojů“). Pro regiony je zachování kulturního dědictví a kulturních tradic důležitou součástí duchovního života a kulturnosti.

Kultura a památková péče mají přispět ke *konkurenceschopnosti* kraje, k jeho atraktivitě pro návštěvníky, kvalitě života obyvatel a *identifikaci s místem* (lokální identita). Ekonomické využití kulturního dědictví se často projevuje v úzké vazbě na cestovní ruch (např. Praha, Jihočeský, Karlovarský, Zlínský kraj).

Okrajovějšími cíli je podpora multikulturního charakteru (Praha), menšinových kultur a jejich aktivit hudebních nebo tanečních (polská, německá, romská, řecká), se snahou o posílení jejich *integrace* do společnosti (Moravskoslezský, Liberecký kraj, Praha) a sociální soudržnost. Objevuje se i záměr povzbudit *občanskou participaci* a zájem veřejnosti přes podporu dobrovolnictví (dovednosti), zapojování škol a mládeže do kulturního dění. Působit osvětově na veřejnost ohledně důležitosti péče o kulturní dědictví (Pardubický kraj), zvyšovat prestiž vlastníků a podpořit hrdost na kulturní památky (Jihomoravský, Zlínský kraj).

Snižování sociálních a kulturních *nerovností v přístupu ke kultuře* (kulturní demokratizace) zaujímá marginální místo, omezuje se na zvyšování dostupnosti pro osoby se zdravotním postižením (bezbariérovost), obav z diskriminace vývoje a vzdělání sociálně slabších skupin obyvatelstva v důsledku zvyšování vstupného na kulturní památky (Liberecký kraj) nebo zájmem o vyrovnání kulturní nabídky podporou tzv. kulturních periferií/méně rozvinutých částí (Olomoucký, Zlínský kraj).

Dokumenty obecně zmiňují velmi širokou škálu nástrojů, které kraje mohou využívat.

Legislativními nástroji krajů jsou právní předpisy vydané radou kraje v přenesené působnosti (nařízení kraje), dále obecně závazné vyhlášky, návrhy zákonů adresované Poslanecké sněmovně, případně návrhy Ústavnímu soudu na zrušení právních předpisů, má-li za to, že jsou v rozporu se zákonem. Kraje zřizují kulturní organizace (*institucionální nástroj*). Schvalování koncepcí patří mezi řídicí nástroje, stejně jako evaluace dotačních programů nebo posilování mobilních programů (vysílání zástupců z kulturní sféry do zahraničí apod.). *K poznávacím nástrojům* patří zadávání studií, spolupráce s výzkumnými institucemi a vysokými školami, podpora identifikace a výzkumu kulturních památek. *Metodické nástroje* spočívají v metodické pomoci v oblasti památkové péče nebo poradenské činnosti a pomoci obcím, spolkům a jednotlivcům při přípravě kulturních akcí, zachování autentičnosti, kvality apod. V případě Zlínského kraje se předpokládá účast kraje na vytífování vhodných institucí pro poskytování této služby, na fi-

nanční motivaci zaměstnanců kulturních organizací (krajská knihovna, muzeum, galerie) a jejich vzdělávání (stáže apod.).

Ekonomické (finanční) nástroje patří mezi vůbec nejčastěji zmiňované, nabývají mnoha podob: investiční a neinvestiční příspěvky, fondy¹⁷, dotace, dary, projektové financování, granty, partnerství, stipendia. Kraje informují aktéry o možnostech a podmínkách financování, různými způsoby propagují kulturní dědictví, využívají marketingové nástroje.

K zviditelnění a zvýznamnění kultury využívají kraje *symbolické* nástroje v podobě udělování ocenění a titulů (např. Cena za kulturu, „Pro Amicis Musae“, Lidová stavba roku ve Zlínském kraji; v Libereckém kraji titul mistra tradiční rukodělné výroby; Cena Olomouckého kraje v oblasti kultury a umění, Zlatá jeřábina v Kraji Vysočina; Cena hlavního města Prahy¹⁸).

Krajský úřad může působit v roli *iniciátora a koordinátora*, podporovat spolupráci mezi subjekty (různé úrovně, včetně mezinárodní s euroregiony), osvětovou činností (muzea, nevládní sektor), vzdělávat pracovníky i veřejnost, vypisovat soutěže, kulturní akce, podporovat publikace k regionální historii a památkám (např. Plzeňský kraj). Kraje samy mohou realizovat projekty.

Oblasti podpory v krajských koncepcích

Analyzované koncepce jsou zaměřené různě: na regionální rozvoj, celkovou podporu kultury a/nebo památkové péče, vybrané oblasti kultury. Různé způsoby členění kultury nejen v dokumentech, ale i ve financování či legislativě, mají za následek obtížné přímé propojení různých sektorů a úrovní správy. Například kultura, která se pojí s menšinami, může být označena za kulturu lidovou, tradiční, profesionální nebo amatérskou, materiální nebo nemateriální, pro takové zařazení není důležitá pouze podstata praktiky nebo osobnost jejího tvůrce, nositele, ale také reflexe odborníků či aktuální znění zákona. Muzeum v sobě zahrnuje péči o movité kulturní dědictví (uchování, výzkum, akvizice, evidenci, prezenta-

17 Středočeský fond kultury a obnovy památek, Fond kultury Zlínského kraje, Fond kulturního dědictví Libereckého kraje, Grantový fond Libereckého kraje.

18 Masová média zaznamenala ocenění J. Bohdalové a J. Jiráskové (stříbrná medaile) za celoživotní umělecké dílo, udělené v roce 2012. Primátor B. Svoboda je zdůvodnil: „Obě dvě dámy představují svými kvalitními uměleckými výkony, ale také občanskými postoji, velký přínos nejen pro hlavní město. Pražské rodačky navíc zůstaly svému městu věrné a po dlouhá léta rozdávají lidem radost v představeních Divadla na Vinohradech. Věhlas metropole však šíří daleko za jejími hranicemi.“ Dostupné z: http://www.praha.eu/jnp/cz/home/magistrat/tiskovy_servis/tiskove_zpravy/primator_ocenil_herecky_bohdalovou_a_1.html [cit. 5. 10. 2012].

ci), nemovitou kulturní památku, vzdělávací činnost, živou kulturu v podobě pořádání koncertů, výstav, soutěží, osvětovou činnost, poskytování odborných konzultačních služeb, publikování apod.

V následující části představíme témata, která se objevují v koncepčních dokumentech krajů ve vztahu k oblasti kultury a památkové péče. Problematika je představena prostřednictvím těch dokumentů, kde jsou témata zpracována nejkomplexněji. V oblasti kulturního dědictví diskutujeme nejdříve dokumenty zabývající se památkovou péčí jako takovou, poté pamětovými institucemi v kompetenci kraje, kterými jsou muzea a galerie (movité kulturní dědictví) a knihovny. U kultury a tvůrčí činnosti rozlišujeme mezi tradiční lidovou a místní kulturou a ostatní kulturou (umění, divadlo, hudba, film).

Památková péče, tedy ochrana, uchování, poznávání a zprostředkovávání kulturního bohatství veřejnosti, je veřejným zájmem a důležitým úkolem pro všechny kraje. Památkový zákon mimo jiné stanoví, že kraj v samostatné působnosti schvaluje koncepci podpory státní památkové péče v kraji v souladu s koncepcí rozvoje státní památkové péče, po projednání s MK schvaluje návrhy dlouhodobých, střednědobých a prováděcích plánů a programů zachování a obnovy kulturních památek v kraji a usměrňuje kulturně výchovné využití kulturních památek v kraji.¹⁹

Nemovité kulturní dědictví krajů je považováno za klíčový potenciál pro rozvoj turistického ruchu jako ekonomického odvětví. Památková péče je finančně i odborně vysoce náročná, spočívá na spolupráci mnoha aktérů (obce, kraje, občanská sdružení, soukromí vlastníci, církve, odborné instituce apod.) a je nejčastějším předmětem koncepční práce, i s ohledem ke znění zákona (Moravskoslezský, Zlínský, Jihomoravský, Pardubický, Ústecký, Plzeňský, Liberecký, Olomoucký, hlavní město Praha). Kratší dokument ke sbírkotvorné činnosti muzeí zpracoval kraj Liberecký, koncepci k muzeím (muzejnictví) a galeriím kraj Středočeský, Pardubický a Plzeňský.

Dle knihovního zákona²⁰ mají kraje povinnost zajišťovat z peněžních prostředků svého rozpočtu regionální funkce knihoven, což se odráží v koncepčních materiálech připravovaných často krajskými knihovnami pro tuto oblast (kraj Jihomoravský, Vysočina, Středočeský, Liberecký).

Kraje spolu s obcemi mohou podporovat profesionální i neprofesionální uměleckou tvorbu a aktivity, kulturu národnostních menšin, pečovat o tradiční lidovou kulturu a obnovu lokálních kulturních tradic, podporovat kulturní aktivity jako doplňkové programy osvětových projektů, podporovat občanské aktivity

19 §28 písm. a) č. 20/1987 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

20 §11, č. 257/2001 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

týkající se péče o kulturní dědictví. Aktuální koncepci podpory místní kultury a rozvoje kulturních zařízení si nechal vypracovat a schválil Zlínský kraj, aktuální koncepci rozvoje kultury má kraj Jihomoravský a hlavní město Praha.

Památková péče

Všechny kraje v rozvojových dokumentech a SWOT analýzách přisuzují vysoký význam kulturním hodnotám obsaženým v zachovaných památkách, často konstatují špatný technický stav mnohých z nich a nutnost rekonstruovat a dále zpřístupňovat nemovité památky veřejnosti. Impulesem k novému vnímání památkového fondu jako faktoru rozvoje a příležitosti k identifikaci obyvatel s regionem byly nové možnosti čerpání finanční podpory z fondů EU [Sborník statí... 2009: 20].

Památkovou péči kraje zajišťují v přenesené i samostatné působnosti. Evidenci a dokumentaci kulturních památek se zabývala územní odborná pracoviště NPÚ, umístěná v jednotlivých krajích. Jejich práce zlepšila výkon státní správy na úseku památkové péče. Přestože krajské úřady prohloubily postupně svoji kompetenci k výkonu státní správy, existovaly v roce 2009 značné rozdíly v personálním vybavení. Podle analýzy zpracované MK došlo ke zlepšení komunikace mezi úrovněmi památkové péče (MK, kraj, obce s rozšířenou působností) a ke kvalitnější a čtenější metodické činnosti. „Existence územních odborných pracovišť Národního památkového ústavu ve všech krajích je dnes nejen zárukou symetrie v podmínkách fungování státní památkové péče, ale i intenzivnější spolupráce veřejné správy s odbornou složkou v rámci samostatné působnosti.“ [Sborník statí... 2009: 19–20]

Opakovaně zaznívá potřeba posílení právních jistot a zodpovědnosti vlastníků nemovitých památek a staveb v památkově chráněných územích (Praha). Dokumenty týkající se památkové péče mapují strukturu památkového fondu v kraji a hodnotí stav památkové péče.

Odbor kultury a památkové péče krajského úřadu *Moravskoslezského kraje* zpracoval již druhý koncepční dokument k památkové péči.²¹ První dokument stanovil čtyři hlavní cíle (devět opatření): 1. *ochrana a obnova* kulturního dědictví na principech odborného *poznání* a vyhodnocení kvality; 2. zajištění vhodného *využití* kulturních památek; 3. zajištění lepší *informovanosti* o památkovém fondu a nabídce, kterou poskytuje pro kulturu, vzdělání a cestovní ruch; 4. posílení *právní jistoty vlastníků* kulturních památek a vlastníků nemovitostí, které se

21 *Koncepce podpory památkové péče v Moravskoslezském kraji* [n.d.].

nacházejí na plošně chráněných území. Dokument na roky 2010–2013 definuje pět cílů: 1. zachování a obnova památkového fondu; 2. podpora života v kulturních památkách; 3. rozvoj poznání památkového fondu a jeho ochrany na základě současného stupně vědění; 4. industriální dědictví – nevyužitý potenciál kraje; 5. vytváření pozitivního obrazu památkové péče (komunikace s veřejností).

Důležitou úlohu připisuje dokument terénnímu průzkumu pracovníků památkové péče a badatelů z odborných institucí (muzeí, univerzit apod.), mapování umělecké a historické hodnoty památek, které povedou k dokončení reidentifikace památkového fondu a tím i zvýšení hustoty kulturních památek v kraji.

Dokument rozlišuje kulturní památky na významné stavby sakrální spojené s historií křesťanských církví od 13. století (fary, kláštery, dřevěné kostely), stavby profánní (hrady, zámky, zříceniny) a stavby průmyslové (těžní a hutní průmysl, Karvinsko a Ostravsko) pocházející z doby industrializace a dolování černého uhlí.

Kraj deklaroval zájem využít potenciál ojedinělého rozsahu *nevyužitých kulturních památek průmyslové architektury* dokladujících dřívější doby a rozvoj místa, potřebu spolupracovat s vlastníky s cílem dosáhnout rekonverze objektů i areálů tak, aby se ze zátěže stal přínos. Areály dokumentují různé vývojové etapy těžního a železářského průmyslu od konce 19. století do nedávné doby.²² Cílem je zachovat reprezentativní soubor průmyslové architektury a nalézt vhodné využití památek k vytvoření turistické destinace. Památky jsou revitalizovány pomocí operačního programu IOP, vzniká muzeum, kongresové centrum, multifunkční sál nebo restaurace. „Industriální soubory v Ostravě“ usilují o první zápis kraje na Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO, pro něž NPÚ zpracoval podklady pro zápis (zanesení do indikativního seznamu nemovitých kulturních památek) a MK návrh schválilo. Jedinečnost souboru památek spočívá v dokumentaci vývoje těžby uhlí a hutnictví v regionu. V dole Hlubina a vysokých pecích a koksovně Vítkovických železáren se dochovala ukázka kontinuálního propojení těžby uhlí i jeho zpracování, výroby koksu, výroby železa a oceli. Dokladován je pokrok technologický. K financování přeměny průmyslového areálu na veřejnosti přístupné centrum bylo plánováno využít prostředků státního rozpočtu a evropských fondů.

V koncepci je navrženo kulturní a volnočasové vyžití památek, zdůrazněn rozvojový potenciál území po hornické činnosti v prostoru Karviná – Havířov – Orlová. Masivní příliv finančních prostředků EU do volnočasové infrastruktury je viditelný, v koncepci se konstatují nedostatky v realizaci projektů, u nichž je ne-

22 Např. důl Anselm / Eduard Urx, důl Michal / Petr Cingr, důl Hlubina a vysoké pece, koksovna Vítkovických železáren a větrná jáma Vrbice.

zbytná spolupráce veřejného a soukromého sektoru, zvláště u využívání *brown-fieldů* (Strategie rozvoje Moravskoslezského kraje 2009–2016).

Kraj chtěl přispět ke změně svého obrazu od převahy průmyslu ke kulturnímu bohatství prostřednictvím informačních kampaní a marketingových aktivit, vytvořením centrální databáze zpřístupněných památek nebo letáky.

Zlínský kraj schválil v dané oblasti postupně několik dokumentů: *Koncepci účinnější podpory památkové péče* (2002), *Dlouhodobý plán účinnější podpory památkové péče ve Zlínském kraji do roku 2010*, průběžně aktualizované střednědobé plány podpory památkové péče (nyní na roky 2009–2013) a každoroční prováděcí plány (od roku 2006).

Univerzálním strategickým pilířem je obnova a zachování památkového fondu významného z regionálního i nadregionálního hlediska. Památky jsou označeny za český ekvivalent moře nebo velehor a kraj se přihlašuje k tomu, že na jeho území se nachází atraktivity, které mohou přilákat cestovní ruch. Druhým strategickým pilířem je zaměření na obnovu, zachování, zhodnocení a celkovou regeneraci a revitalizaci památkového fondu. Nalezení funkcí a smysluplného využití pro objekt je přínosem k efektivnímu využití vložených prostředků do obnovy a zachování památek [Dlouhodobý plán... n.d.: 4]. Dalším strategickým cílem je informování a propagace památek (ediční činnost, výchova), dohled nad prováděním památkové péče a metodika, finanční podpora vlastníků památek a spolupráce s občanskými iniciativami v památkové péči. Kraj definuje potřebu posilovat hrdost vlastníků na památku například označováním staveb, soutěžemi o citlivě obnovenou památku apod. Příspěvek kraje se může týkat obnovy i prezentace památek, je třeba diferencovat a sledovat kulturní hodnotu a společenský přínos. K vytváření lepšího vztahu k památkám může napomáhat zapojování *občanských iniciativ a občanů* do obnovy kulturního dědictví a jeho využívání.

Pardubický kraj v cílech na roky 2006–2012 klade důraz na zlepšení *komunikace* mezi vlastníky památek, odbornou organizací a výkonnými orgány památkové péče. Kraj pomáhá vlastníků památek při financování obnovy objektů vypisováním grantů a dotačních programů, asistencí vlastníků při přípravě žádostí o veřejné prostředky (MK, EU). Koncepce zmiňuje možnost zvýšit vliv kraje na samosprávy obcí k dosažení většího zapojení do obnovy památek. Za klíčovou prioritu je zde považována *proměna vztahu veřejnosti k památkové péči*, vybudovat pozitivní přístup k minulosti, uvědomění si potřeby chránit odkaz předků, rozvíjet a zkvalitňovat povědomí jedinců i společnosti. Toho je podle kraje možné dosáhnout lepší komunikací, zvýšenou informovaností a koncepční prací. Vnímání důležitosti spolupráce kraje s veřejností (občanskými sdruženími, konzervátory, zpravodaji památkové péče; zveřejňováním informací k památko-

vé péči) se projevuje například i v koncepci sousedního Královéhradeckého kraje, kde tyto úkoly patří do hlavních třech cílů, vedle zkvalitňování památkového fondu a efektivního výkonu státní památkové péče.

Ve starší Koncepci památkové péče *Plzeňského kraje* [2003] je představena koncepce dobře prováděné památkové péče jako „čtyř P“: *poznání – péče – prezentace – participace*. Podpůrné aktivity a vlastní koncepční působení kraje má mít za cíl celkovou aktivizaci kulturního a památkového potenciálu.

„Pojetí P-P-P-P otevírá cestu k odkrytí a *zhodnocení kulturního dědictví i jako ekonomického potenciálu* nemalého, ba leckde podstatného přínosu pro život lokality nebo regionu.“ [Koncepce... 2003: 4–6]

Klíčovým politickým úkolem je zaangažování společnosti (participace), provádění památkářské osvěty a kultivace veřejnosti. Úspěšná památková péče se neobejde bez dobrého vztahu současníků k památkovým hodnotám místa, kde žijí, bez jejich participace, účasti. Plzeňský kraj doporučuje zapojovat do poznávání památkového fondu, identifikace, evidence a dokumentace doposud nechráněných památek dobrovolníky a občanská sdružení. V koncepci jsou vyjmenovány možnosti motivace dobrovolníků, zadávání průzkumných úkolů, podpora vzniku lokální památkové péče, podpora osvěty prohlubující znalosti obyvatel kraje (občanská sdružení, přednášky, semináře, publikační granty, odměny, konference, soutěže o památkách, místní historii a kultura pro školní děti) s cílem vybudovat citový vztah k rodišti – ušlechtilý, kulturní lokální patriotismus. Velmi podobnou vizi formuloval Jihomoravský kraj, který chce zvýšit svůj vliv na památkovou péči a osvětově působit na občany vzhledem k jejich vztahu k památkám [Koncepce zachování... 2009: 19].

Plzeňský dokument nestanovil cíle a opatření ani akční plán. Odborníci, kteří jej vypracovali, v něm dávají doporučení kraji. Jedním je vytvoření sítě regionálních okruhů kulturně-památkové nabídky a rozšíření nabídky památkového fondu pro návštěvníky (dojem kulturních oáz v poušti). Kulturně poznávací cestovní ruch má pomáhat zhodnotit památkový fond (finanční příspěvek vlastníkům a navazující služby) a přispívá uchování venkovského prostoru a historické kulturní krajiny.

Katolická církev jako největší vlastník památek v kraji měla problém pečovat o své objekty, které nebyly řádně udržovány po desítky let. Úbytek věřících vede k z funkčního hlediska k nadbytečnosti kostelů, hrozí jejich zánik. Devastace sakrálních památek by byla nevratnou ztrátou kulturních hodnot, nejen pro věřící, protože často tvoří dominanty sídelní struktury a utváří její estetický obraz. Autoři doporučují zvýšit využití památkových objektů a ve spolupráci sektorů škol-

ství, zdravotnictví a kultury připravit strategii regenerace funkcí památkových objektů a připravit dotace k adaptaci interiérů podle funkce.

Koncepce památkové péče Plzeňského kraje nebyla aktualizována, na rozdíl od krajů Zlínského, Pardubického nebo Moravskoslezského.

Movité kulturní dědictví: muzea a galerie

Movité kulturní dědictví tvoří kulturní poklad, autentické doklady přírody a společnosti, movité památky a jejich soubory (malířství, sochařství, umělecká řemesla, technické, archeologické, historické knihovny), mobiliář sakrálních prostor, mobiliární fondy památkových objektů (muzea, galerie, archivy, knihovny).

V citované *Koncepci památkové péče Plzeňského kraje* [2003] se zmiňují škody zanechané povinnými návštěvami muzeí (politizace) před rokem 1989 a nutnost překonat předsudky veřejnosti²³ dobrou úrovní prezentace sbírek. V návaznosti na reformu veřejné správy došlo k delegování správy muzeí a jejich sbírek ze státu na kraje.

F. Frýda ze Západočeského muzea vytvořil pro Plzeňský kraj výchozí dokument k rozvoji muzejní práce na roky 2004–2009. Dokument neobsahuje SWOT analýzu, časový plán ani rozpočet, obsahuje popis muzejní sítě kraje s její historií sahající do 19. století, doplněný o předpoklady dalšího rozvoje muzeí a strategické cíle. Podrobně se zabývá odbornou stránkou péče o sbírky (depozitáře, evidence, metodologie) a novou úlohou krajského muzea a regionálních (oblastních) muzeí jako základu muzejní sítě zřizované radou kraje. Krajská muzea plní činnosti dle legislativy, např. pracoviště mezirezortního programu Integrovaného systému ochrany (ISO) kulturního dědictví, vykonávají odbornou a metodickou pomoc vlastníkům sbírek muzejní povahy (krajský metodik), které jsou registrovány v centrální evidenci MK (CES), zaměstnávají odborníky provádějící dokumentační a vědeckovýzkumnou činnost.

Klíčovou úlohou kraje je vytvořit podmínky pro dobudování depozitářů a modernizaci zabezpečení, personálně posílit konzervátorská pracoviště v muzeích, grantově podporovat muzejní projekty nebo dobudovat síť archeologických pracovišť v gesci kraje, prohloubit spolupráci ředitelů krajského a regionálních muzeí, doporučovat muzea kraje, převzít patronát semináře krajského muzea pro zástupce muzeí kraje.

²³ Autoři L. Kesner, A. Brabcová a K. Chamonikola v *Koncepci rozvoje muzeí Středočeského kraje na období 2004–2008* užívají v podobné argumentaci slovního spojení „depozitář mrtvých věcí“ [Koncepce... 2003: 9].

Pardubický kraj v aktuální koncepci muzejnictví pro léta 2010 až 2015 navazuje na předchozí koncepci. Kraj deklaruje spoluzodpovědnost za všechny sbírkotvorné instituce na svém území a důležitost muzeí v prohlubování vzdělanosti mládeže (spolupráce se školami), kultivaci občanů, budování kulturní identity a rozvoj cestovního ruchu. Koncepce obsahuje 14 úkolů s termínem plnění a stanovením zodpovědných subjektů, k naplnění úkolů nevyžaduje navýšení financí, pouze valorizaci příspěvků.

Vedle Plzeňského a Pardubického kraje také Středočeský nebo Olomoucký v koncepci kladou důraz na potřebu zvýšit atraktivitu prezentace muzejních sbírek pro návštěvníky (např. interaktivní expozice) a zlepšení propagace prostřednictvím webových stránek kraje a spoluprací s destinačními společnostmi. Středočeský kraj uvádí, že nižší motivace pracovníků měnit podobu muzea může být daná nízkou úrovní mezd a nutností dalšího vzdělávání pracovníků, které by mělo podpořit otevřenější postoj vůči veřejnosti. Aktivity muzeí se mají vztahovat k místním záležitostem, propojovat s občanskou společností a plnit veřejnou službu ve prospěch zvýšení kvality života obyvatel a vzdělanosti (kulturní demokratizace). Spoluprací s občanskými sdruženími, školami, dětskými oddíly, kronikáři nebo veřejností se muzea stávají součástí živé místní kultury, nikoli jen uchovateli kulturního dědictví.

Obsáhlá koncepce (2004), kterou si nechal *Středočeský kraj* zpracovat externími odborníky, nebyla navázána na ostatní rozvojové dokumenty kraje a nebyla aktualizována (platnost do 2008).²⁴ Vizí, ke které má kraj dovést sledování devíti priorit, jsou muzea a galerie kraje jako demokratická, přístupná kulturní centra s přirozenou autoritou, která nabízí kvalitní trávení volného času, zábavu, poučení, vzdělávání a posilují místní komunity. Tak, aby muzea splňovala veškeré požadavky a mezinárodní standardy a mohla v ČR sloužit za vzor moderní kvalitní veřejné služby. Tyto ambiciózní cíle doplňují důkladné analýzy stavu a problémů muzejní sítě kraje (návštěvnost, komunikace s veřejností, prezentace, reklama, internet, publicita, vizuální styl, dostupnost, otevírací doba, kvalita personálu, vstupné, vzdělávací hodnota expozic, ekonomické vztahy) a opatření pro dosažení stanovených cílů. Jednou z hlavních výzev je podle dokumentu rozšíření spolupráce se školami tak, aby se vzdělávací funkce stala jednou z hlavních činností a posláním muzeí v kraji.

Všechny koncepce k této oblasti kladou důraz na odbornou stránku práce se sbírkami (evidence, konzervátorství, digitalizace, depozitáře, výzkum, vzdělávání pracovníků), v níž hrají instituce zřizované kraji a jejich odborný personál zásadní úlo-

24 Tisková mluvčí na počátku roku 2009 tvrdila, že aktualizace bude v daném roce přijata (viz <http://www.mistnikultura.cz/koncepce-kultury-ve-stredoceskem-kraji> [cit. 11. 4. 2012]).

hu (krajský metodik, centrální konzervárenské pracoviště, archeologický průzkum, semináře, poradenství), ale také rovinu prezentační, marketingovou a vzdělávací.

Knihovny

Knihovny zůstávají důležitou součástí kultury, jsou zařízeními, která svou tradicí sahají do počátku 19. století a dynamicky se vyvíjí v 21. století s příchodem nových technologií. Za existence okresních úřadů byly regionální funkce zajišťovány velmi nerovnoměrně, čemuž se snažil předejít knihovní zákon²⁵ a nová organizace převodu kompetencí zajišťování i financování regionálních funkcí knihoven na kraje v roce 2005 (např. metodickým pokynem s doporučeným standardem služeb).

Regionální funkce knihoven zahrnují poradenskou a konzultační činnost, metodické návštěvy, plány, rozborů; statistiku knihovnických činností; pomoc při revizi a aktualizaci knihovnických fondů; vzdělávání knihovníků, semináře, porady; tvorbu výměnných knihovnických fondů, jejich rozšiřování; nákup a zpracování knihovnických fondů pořízených z prostředků provozovatele (obce), jejich distribuci či servis automatizovaného knihovnického systému. Hlavním cílem regionálních funkcí je zajištění dostupnosti veřejných knihovnických a informačních služeb pro občany v určitém standardu.

Instituce zapsané v evidenci knihoven zajišťují na základě rovného přístupu veřejné knihovnické a informační služby (VKIS) vymezené knihovním zákonem. Přeměňují se na multifunkční centra, v mnoha obcích jsou jedinou kulturní institucí (případně společně s kulturním domem či kinem). Obce provozují hustou knihovní síť, kraje zřizují (obdobně jako u muzeí) zařízení s podpůrnou informační a metodickou funkcí pro ostatní instituce – regionální funkce. Koordinací regionálních funkcí byla pověřena Národní knihovna ČR, která každoročně vypracovává zprávu o výkonu regionálních funkcí knihoven v ČR. Krajské knihovny uchovávají univerzální, historické, konzervační, případně speciální fondy, zajišťují výměnný fond a jeho distribuci mezi knihovnamí, jsou střediskem pro krajské meziknihovní služby.

Na území Prahy je ústřední knihovnou Národní knihovna, jejímž zřizovatelem je MK, podobně je tomu v Brně, kde sídlí Moravská zemská knihovna také zřizovaná MK. Ostatní krajské knihovny jsou příspěvkovými organizacemi krajských úřadů.

25 Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon).

Středočeský kraj nechal připravit, schválil zastupitelstvem a zveřejnil v návaznosti na organizační změny vyplývající z novelizace knihovního zákona vlastní Koncepci podpory knihoven [2005], která stanovila každoroční schvalování hodnotící zprávy o jejím naplňování (efektivita, dopad na uživatele) v radě a zastupitelstvu.

Středočeský kraj snížil na třetinu počet pověřených knihoven. Pět pověřených knihoven obsluhovalo 15 až 28 profesionálních a 105 až 176 neprofesionálních knihoven. Vedle poskytování dotací zřizované krajské knihovně a pověřeným knihovnám vykonávajícím regionální funkce²⁶ kraj inovativně vytvořil účelový dotační program pro základní knihovny zřizované obcemi, jehož podíl se měl zvyšovat.

Představu kraje o síti knihoven vyjadřují slova jako funkční, moderní, dále potřebná, poskytující služby na odpovídající úrovni. Její činnosti se měly účastnit všechny úrovně – občané (klienti), obce, kraj i stát (princip partnerství samosprávy krajské a obecní). Dokument klade důraz na věcnou i finanční kontrolu a evaluaci.²⁷ Hodně místa věnuje dokument finančním otázkám (efektivitě) a plánované kontrole a evaluaci systému.

V *Libereckém kraji* byla radou kraje schválena *Koncepce zajištění výkonu regionálních funkcí v knihovnách na roky 2007–2015* [2007], podobně je v Jiho-moravském kraji již druhá krajská *Koncepce rozvoje regionálních funkcí v letech 2011–2014* [2010].

Krajské knihovny vydávají výroční zprávy o zajišťování regionálních funkcí, často připravují koncepce regionálních funkcí, ovšem s různou mírou závaznosti (některé nejsou schvalovány orgány kraje) [Výroční zpráva... 2011: 9], kraje ne vždy tyto dokumenty prezentují na svých webových portálech.²⁸ Alarmující jsou zjištění z posledních let o dalším prohlubování rozdílů ve výkonu regionálních funkcí [viz Regionální... 2012: 5–6].

26 Pověřená knihovna je základní knihovna v kraji, zapsaná v evidenci Ministerstva kultury, která na základě smlouvy uzavřené s krajskou knihovnou plní regionální funkce v rozsahu a na území smlouvou vymezeném. Součástí této smlouvy je jmenovitý seznam obsluhovaných knihoven.

27 Právě Středočeský kraj ovšem snížil dotace na regionální funkce knihoven. Prvním snížením bylo vytvoření dotačního programu pro obce v roce 2005, k dalšímu významnému snížení došlo po roce 2010. Finanční podpora poskytovaná na regionální funkce je vzhledem k velikosti kraje hodnocena jako nevyhovující [Výroční zpráva... 2011: 4–5, 10].

28 Některé kraje vydaly „Zásady zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven“ (Ústecký kraj v roce 2005, Moravskoslezský v roce 2007), které nejsou koncepčními dokumenty, ale rekapituluji povinnosti knihoven a přidělování dotací z krajského rozpočtu.

Tradiční lidová kultura a místní kultura

Oblasti tradiční lidové kultury a nemateriálního kulturního dědictví náleží v koncepních dokumentech na nadnárodní i národní úrovni velká důležitost. V krajích se lidové kultuře a venkovu věnuje rovněž vysoká pozornost, několik krajů právě na lidové kultuře staví svou atraktivitu pro cestovní ruch, odborné instituce krajů byly prostřednictvím krajských úřadů pověřeny v návaznosti na *Koncepci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice* [2003] zastávat informační, školicí a metodologické funkce k dokumentaci tradiční lidové kultury a péči o ni. Úsilí se odráží v rozšiřujícím se Seznamu nemateriálních památek UNESCO, kam byl v posledních letech zapsán pochod masek na Hlinecku (Pardubický kraj), lidový tanec verbuňk či Jízda králů ve Vlčnově (Zlínský kraj).

Pomyslným centrem lidové kultury je (jižní) Morava. Právě na jižní Moravě ve Strážnici sídlí Národní ústav lidové kultury (NÚLK), zřizovaný MK, se zásadní rolí v péči o lidovou kulturu (výzkum, metodická podpora, propagace, nominace pro udělování titulu Nositel tradice lidových řemesel). Jihomoravský, Zlínský a Olomoucký kraj se k této oblasti vztahují nejvíce, ale toto téma se objevuje v koncepcích Jihočeského kraje nebo Kraje Vysočina.

Zlínský kraj jako jediný nechal připravit (ve spolupráci s Univerzitou Tomáše Bati) *Koncepci rozvoje místní kultury*²⁹, která definuje vizi rozvoje místní kultury jako zachování bohatství místní kultury a její rozvoj, do kterého se zapojí vyšší počet obyvatel. V místní kultuře se propojí sociální a ekonomická dimenze v souladu s principy udržitelného rozvoje.

Hlavním cílem v rozvoji kultury je navázat na místní tradice [Koncepce rozvoje... 2008: 38]. Participace občanů (včetně dobrovolníků, škol, studentů) i zde zaujímá význačné místo. Do realizace akčního plánu tvořeného celkem sedmi navrženými aktivitami je plánováno zapojení celé řady aktérů: odbor kultury a památkové péče, odbor Kanceláře hejtmána, Odbor řízení dotačních titulů, Centrum péče o tradiční lidovou kulturu, příspěvkové organizace kraje v oblasti kultury, aktéři místní kultury, akademického pracoviště nebo školy.

Lidová řemesla jako segment místní kultury jsou v kraji tradicí a jsou zde silně zastoupená (viz např. Databáze lidových řemesel, Nositel tradice lidových řemesel). Lidoví řemeslníci se nachází zejména na Slovácku a Valašsku. V kraji se konají *folklorní slavnosti* celostátního i mezinárodního významu (jízdy králů, Kunovské léto, Valašský rok, Slovácké slavnosti vína). V kraji byl v roce 1925 otevřen první skanzen lidového stavitelství v Rožnově pod Radhoštěm (architekt Dušan Jurkovič), další unikátní stavby se nachází v Luhačovicích a na Hostýně.

29 *Koncepce rozvoje místní kultury ve Zlínském kraji na léta 2009–2013* [2008].

Z národopisného hlediska se kraj dělí na tři hlavní oblasti (Slovácko, Haná, Valašsko) odlišné v projevech lidové kultury (kroj, nářečí, hudba, zvyky, architektura). V rovinných oblastech je zřetelná souvislost s rolnickou kulturou, horské oblasti mají příbuznost ke kultuře karpatské. Lidové kroje patří k nejobdivovanějším projevům lidové kultury a patřily k hlavním kritériím pro určování národopisných oblastí. Vyvrcholením jarních obyčejů je letniční *Jízda králů*, která dle dokumentu zůstala zachována pouze ve slováckém Vlčnově, jako velkolepá slavnost a jeden z nejnavštěvovanějších festivalů v ČR a součást nemateriálního dědictví UNESCO.

Naplnění vize chce kraj docílit především navýšením výdajů na místní kulturu a zapojením škol. Fond kultury kraje se zaměřuje na události nadregionálního významu reprezentující kraj navenek, ale zvláštní podporu měly získat dosud méně rozvinuté části kraje. Kraj deklaruje snahu využívat dotační programy (EU, MK), přilákat soukromé donátory (soutěž o nejlepšího donátora), dobrovolníky nebo využívat lobbing. Využít kulturu pro rozvoj cestovního ruchu a používat všech nástrojů k propagaci a koordinaci aktérů.

Neprofesionální živá kultura, divadlo, loutkářství, pěvecké sbory, tanec, dechová hudba, zmiňovaná Zlínským i Jihomoravským krajem, je kraji považována za základ pro upevňování občanských společenství a kulturního života v menších obcích. Právě jejím prostřednictvím se děti setkávají s živým uměním. Přispívá k sebevzdělávání, rozvoji tvořivosti; u osob se zdravotním postižením a seniorů napomáhá k reintegraci. Činnost ochotnických a amatérských spolků, těles, souborů, skupin a kroužků mají podporovat především obecní samosprávy, protože mají význam především pro místní občany [Koncepce rozvoje... 2005: 108]. Úloha kraje spočívá spíše v pomoci s pořádáním přehlídek a festivalů, významných a ojedinělých akcí.

Jihomoravský kraj má v oblasti neprofesionální živé kultury silné zastoupení folklorních souborů (lidová hudba, cimbálová muzika, taneční a pěvecké soubory), v *Koncepci podpory kultury a památkové péče* [2009: 24] je uvedeno, že se zde nachází celá třetina folklorních souborů z ČR.³⁰ Podobně bohaté kulturní tradice a lidová řemesla/umění jsou charakteristikou také Hané (Olomoucký kraj) nebo tak odlišných oblastí z hlediska vazby obyvatel k území, jako je Jesenícko a Hranicko.

Dokumenty Jihomoravského kraje (zpracované krajským úřadem) i kraje Zlínského jsou aktuální, pečlivě zpracované v návaznosti na legislativu i ostatní dokumenty, vychází z původních empirických šetření subjektů v oblasti kultury a zastu-

30 Aktuální data ukazují, že se jedná asi o pětinu folklorních souborů, spolu s krajem Zlínským činí podíl již téměř 40 %.

piteli, mapují náklady a výsledky hospodaření, návštěvnost, koncepční materiály, finanční zdroje. SWOT analýza konstatuje potenciál kultury, v možnosti propojit ji s cestovním ruchem. Zachování kulturního a architektonického dědictví venkova spolu s obnovou spolkového života v obcích je vnímáno jako prevence proti vysídlování venkova, pomoc při plnění závazku předat tradice dalším generacím.

Kraje *Moravskoslezský* a *Ústecký* bývají spojovány častěji s těžkým průmyslem, přesto či právě proto oba ve svých programech upozorňují na rozmanitost krajiny, kde se nedaleko průmyslových aglomerací nachází venkovské osady s dochovanými památkami lidového umění (těšínské Pobeskydí, Zubrnice), soubory dřevěných kostelů a dřevěné lidové architektury, folklorní soubory hudební a taneční, akce (mezinárodní festival v Krásné Lípě). Moravskoslezský kraj považuje za žádoucí podílet se na uchování souboru dřevěných kostelů a lidové architektury, které jsou krajovou zvláštností, které lze využít pro cestovní ruch. Kraj *Ústecký* mezi cíle zahrnul podporu jediného mezinárodního folklorního festivalu v kraji, krajských přehlídek dětských folklorních souborů. Klade důraz na dokumentaci a evidenci památek a nehmotné lidové kultury prostřednictvím regionálního muzea v Teplicích. Regionální centra pro tradiční lidovou kulturu vznikla také v dalších krajích (např. STČ, OLK, ZLK) v návaznosti na *Koncepci účinnější péče o tradiční lidovou kulturu* [2003].

Ostatní kultura, umění

V této části se zaměříme na širše pojaté umění, tvorbu a kulturní akce, obecně veřejné kulturní služby, které kraje mohou podporovat.

Hlavní město Praha se ve své druhé Koncepci kulturní politiky [2010] zřídá snah řídit kulturu a umění a zavazuje se k vytváření podmínek pro vznik, existenci a zánik aktivit kultury pro svobodné naplnění potřeb obyvatel a návštěvníků Prahy. Cílem je umožnit vznik přirozeného konkurenčního prostředí s diverzifikovanou kulturní nabídkou. Postupně oslabovat roli provozovatele a zřizovatele, ponechat si jen vybrané instituce pokrývající umělecké oblasti,³¹ podporovat ne-

31 Instituce navrhované jako páteřní systém [Transformační... 2009: 7]: 1. Divadlo na Vinohradech (repertoárové činoherní divadlo), 2. Symfonický orchestr hl. m. Prahy FOK (hudba), 3. Galerie hl. m. Prahy (výtvarné umění), 4. Hudební divadlo v Karlíně (divadlo), 5. Městská knihovna v Praze (literatura), 6. Muzeum hl. m. Prahy (sbírková instituce naučně-poznávacího charakteru s historickým aspektem), 7. Národní kulturní památka Vyšehrad (výstavní instituce a kulturně-historická památka), 8. Hvězdárna a planetárium hl. m. Prahy (popularizačně-vědecká instituce), 9. Pražská informační služba (služby pro veřejnost, zejména návštěvníky Prahy).

závislé kulturní subjekty bez ohledu na vlastnictví, vytvořit spravedlivý systém, ve kterém zodpovědnost za kulturu a umění třímá občanská společnost.

Z veřejných prostředků město hodlá nadále podporovat širokou škálu kultury a uměleckých žánrů (performing arts, kulturní dědictví, literatura, visual arts, folklor, knihovny), nabídku kulturního vyžití pro děti a mládež, projekty integrace menšin, kulturní projekty ve veřejných prostorech (site specific), projekty podporující cestovní ruch, informovanost a diskuze o podobě pražské kultury. Město Praha je zřizovatelem největšího počtu příspěvkových organizací a kulturu (profesionální i neprofesionální) štědře podporuje formou grantové podpory víceleté i roční, pro niž byl vytvořen speciální dokument, aktualizovaný v roce 2011 [Grantový systém... 2011], programem partnerství hl. m. Prahy (akce v oblasti kultury, cestovního ruchu, sportu, volného času a volného času dětí a mládeže).

Za slabé stránky v kultuře koncepce označuje vedle finančních otázek (mj. kultura jako bezedná díra) nemožnost objektivního hodnocení kvality kultury a umění. Odborná grémia (experti, poradní orgány) pouze doporučují voleným zástupcům, kam alokovat finanční prostředky, rozhodují politici. Diskuze o způsobu rozdělování veřejných prostředků a zřizování institucí se vede již od 90. let 20. století. Pražští politici dlouhodobě usilují o snížení počtu zřizovaných, tedy přímo dotovaných divadelních institucí prostřednictvím tzv. transformace, tedy zrušení příspěvkové organizace a založení nové, nástupnické organizace s jinou právní subjektivitou, která v první fázi získává víceletý grant a dále se uchází o finanční prostředky v soutěži. Nový systém má podpořit kreativitu, pluralitu, decentralizaci a otevřenost.

V první etapě se transformace (2001–2004) týkala tří příspěvkových organizací, které byly převedeny na jiné právní formy: Divadlo Archa, o.p.s., Činoherní klub, o.p.s., Semafor, s.r.o. [Nekolný 2006: 47–59]. Druhá etapa transformace divadel byla vyhlášena bez předchozí diskuze v roce 2008, což vedlo ke sporům mezi Magistrátem a kulturními institucemi, které se procesem cítily ohroženy. Do konce volebního období (2010) již k realizaci nedošlo. Poradní sbor primátora hl. m. Prahy vypracoval dokument *Transformační proces příspěvkových organizací hl. m. Prahy v oblasti kultury* [Transformační... 2009]. V něm se hodnotí první etapa a doporučuje pro druhou osm divadel, jedno divadlo (Hudební divadlo v Karlíně) pro třetí etapu transformace [Transformační... 2009: 14].

Transformační proces zůstává jednou z 11 priorit pražské kulturní politiky s výhledem do roku 2015 [Koncepce kulturní... 2010: 10]. Nové politické vedení vyhlásilo 2. etapu v květnu 2011, i tento záměr byl po několika měsících ukončen a proces pozastaven. Transformace se opět začíná skloňovat na podzim

roku 2012, kdy radní pro kulturu pověřil IU-DÚ přípravou aktualizovaného plánu transformace pražských divadelních scén (pracovní skupinu vede O. Černý). Pracovní skupina přípravu transformace v roce 2012 uvedla veřejnou diskuzi na Nové scéně ND. Snaží se tím tak předejít hrozbě, kterou zmiňuje kulturně politický dokument, tedy nedostatečné komunikaci mezi veřejnou správou a kulturní obcí při přípravě transformace příspěvkových organizací [Koncepce kulturní... 2010: 5]. Dalšími prioritami jsou zavedení a evaluace nového dotačního systému, podpora širokého spektra umělecké tvorby, nabídky kulturního vyžití pro děti a mládež, projektů integrace menšin, kulturních projektů ve veřejných prostorech, projektů podporujících cestovní ruch, vícezdrojového financování nebo nefinančních způsobů podpory kultury.

Jihomoravský kraj si stanovil čtyři globální cíle v oblasti rozvoje kultury [Koncepce podpory... 2009: 40]: podpora rozvoje živé kultury; využití kulturní nabídky v cestovním ruchu; vytváření podmínek pro existenci místní kultury a podpora jejího rozvoje; začlenění kulturního aspektu do rozvoje regionu. K realizaci těchto cílů se zavázal navýšit prostředky dotačního programu na podporu živé kultury (ovšem bez uvedení konkrétních částek), podporovat výjezdy umělců pro vyšší dostupnost umění pro občany, zlepšit informovanost o konaných akcích, amatérských souborech, podporovat amatérské aktivity ze strany příspěvkových organizací. V oblasti cestovního ruchu jsou zmíněny obligátní nástroje lepší prezentace (mj. archeologických nalezišť), informovanosti turistů, zpřístupňování památek, v návaznosti na první prioritu využití živé kultury (folklor, kulturní akce) jako atraktivit kraje. Kraj podporuje rozvíjení kulturních aktivit v nejrůznějších institucích (školy, ústavy) a deklaruje snahu prohloubit spolupráci s vysokými školami. Zavázal se udržovat dotace kulturních institucí alespoň na stávající výši a vypracovat koncepci rozvoje muzeí.

Mezi zřizovanými příspěvkovými organizacemi nemá Jihomoravský kraj divadlo či hudební scénu (moravská metropole Brno zřizuje divadla a Filharmonii). Kraj přesto finančně významně podporoval Český filharmonický sbor Brno, o.p.s., ale možnosti finanční podpory ze strany krajů považuje koncepcí za zcela nedostatečné, nezbytné je zvýšit podíl prostředků pro kulturu ze soukromé sféry. Koncepcí kraje se zabývá obecně proměnou situace v oblasti kin, technologickým vývojem, vznikem vícesálových multiplexů napojených na nákupní a zábavní centra (zahraniční kapitál) nebo výhodami vyplývajícími ze zapojení kin do sítě evropských kin Europa Cinemas. Přitom do oblasti cílů ani opatření kraje není oblast kinematografie zahrnuta, stejně jako u Zlínského kraje, který hostí několik tradičních festivalů celostátního i mezinárodního významu (např. Letní filmová škola v Uherském Hradišti, Mezinárodní festival filmů pro děti a mládež ve Zlíně), které kraj finančně podporuje. Silná tradice filmové tvorby se proje-

vuje ve Zlínském kraji také v oblasti školství (Vyšší odborná škola filmová Zlín, Fakulta multimediálních komunikací Univerzity T. Bati).

Zlínský kraj jako jediný zpracoval a prezentuje koncepci rozvoje sedmi kulturních institucí, které zřizuje. Opírá se o zevrubnou analýzu, v návrhové části stanoví čtyři globální cíle a šest specifických cílů, které rozpracovává v akčním plánu: 1. stabilizace technických podmínek; 2. vytvoření stabilního systému hospodaření s využitím vícezdrojového financování; 3. zvýšení motivace a spokojenosti zaměstnanců; 4. zachování rozmanitosti a kvality činností; 5. rozvinutí marketingu se zvýrazněním profilace jednotlivých organizací; 6. trvalé využívání potenciálu spolupráce. Kromě vlastního rozpočtu kraj počítá s financováním realizace z prostředků ROP Střední Morava (např. budování Krajského studijního, informačního a kulturního centra Zlín) i dalších fondů a veřejných zdrojů.

Závěr

Kulturní politika stojí soudě podle koncepčních materiálů spíše na okraji zájmu většiny krajů, podobně jako na celostátní úrovni. Tomu odpovídají i finanční výdaje krajů v této oblasti, které jsou značně omezené (viz kapitolu 7) a pokrývají z velké části financování příspěvkových organizací zřizovaných kraji, kterými jsou krajské knihovny a muzea, v některých případech galerie, památníky, filharmonie či divadla, v jednom případě středisko amatérské kultury.

Kraje plní jasně vymezené regionální funkce prostřednictvím jimi zřizovaných institucí, přenesené i samosprávné úkoly v památkové péči a mohou si definovat vlastní samosprávnou agendu vycházející z místních, specifických podmínek. Krajské úřady a organizace zřizované kraji zaměstnávají odborníky v oblasti kultury a památkové péče, kteří poskytují ostatním aktérům konzultace, informace, spolupracují a komunikují s veřejností (především vlastníci památek, občanská sdružení) i nadřízenými orgány.

V organizační struktuře krajských úřadů bývá nejčastěji v jednom odboru spojeno oddělení kultury a oddělení památkové péče. Kultura a památková péče jsou nedílnou součástí kompetencí volených orgánů (rada kraje, komise, výbory). Kultura, a zejména památky, se nejčastěji váže na oblast cestovního ruchu, která představuje v mnoha krajích jakéhosi přirozeného partnera. Potenciál kulturního bohatství pro využití turismu je silně přítomný v rozvojových dokumentech krajů, je jednou z priorit Národního strategického referenčního rámce a Státní kulturní politiky. Za tímto v rozvojových dokumentech velmi častým spojením kultury, památek a turismu se skrývá nebezpečí, že v případě selhání takovéto strategie může být kultura shledána viníkem, byť důvody mohly být zcela jiného

druhu (větší konkurence, ekonomická krize, nevyhovující ostatní služby v místě) [viz Mockovčiaková 2006: 2].

Kraje plní nezastupitelnou úlohu při zajišťování základní sítě kulturních institucí, ale zřizují také další kulturní organizace (hvězdárny, divadla, památníky), rozdělují účelové dotace a disponují i dalšími nástroji, jak uplatnit své představy o vhodné kulturní nabídce pro obyvatele i návštěvníky kraje.

Jednotlivé kraje se liší v tom, jak za více než deset let své existence přistupovaly ke koncepční práci na poli kultury a památkové péče, jaké prostředky a čas věnovaly definování priorit, předložení opatření a aktivit, kterými cílů dosáhnout. Zda vůbec nechaly dokumenty připravit a zveřejnit, aktualizovaly je, jak podrobně byly dokumenty zpracované a jakou oblast zpracovávaly. Většina krajů za víc než deset let existence nevyvinula soustavnou koncepční práci, která by pozici zprostředkujícího článku mezi celostátní a místní úrovní v kultuře a památkové péči mohla posílit a aktérům vyjasnit. Evaluace úspěšnosti implementace dokumentů jsou ojedinělé, aktualizace tento prvek někdy obsahují, ale ani těch není dosud mnoho. Nejvíce pozornosti bylo věnováno oblasti památkové péče, kde koncepční práci krajů předpisuje památkový zákon. Zlínský kraj analýzám a strategiím v oblasti kultury a památkové péče věnuje nejvíce pozornosti, dokonce ve svém rozpočtovém výhledu počítá s každoročním finančním výdajem určeným pro tyto účely a zřizuje Fond kultury.

Další kapitoly přiblíží regionální rozdíly v rozmístění a využívání kulturní infrastruktury, otázky financování kultury a památkové péče v ČR na všech úrovních. Ty doplní analýzy dat z dotazníkového šetření Kultura v regionech 2011.

6. Kulturní infrastruktura v krajích České republiky

Markéta Poláková, Daniel Čermák

Úvod

Kulturní infrastruktura konkrétních regionů představuje významný faktor, který utváří prostředí sloužící k realizaci kulturních aktivit, rozvoj kultury a regionálních tradic. Tímto pojmem jsou označována „hmotná zařízení či nemovité objekty, které slouží ke zprostředkování, zpřístupnění či poskytování kulturních statků, aktivit a služeb obyvatelům“ [Heřmanová, Chromý et al. 2009: 256]. Podobně je kulturní infrastruktura definovaná i Patočkou a Heřmanovou, podle nichž „jde o pojem, který je používán k označení objektů zprostředkovávajících a zpřístupňujících poskytování kulturních statků a služeb. Pod tento pojem lze zařadit jednak veškeré nemovitosti (historické budovy, kulturní domy, muzea, divadla, kina, galerie, knihovny), jednak i technické vybavení muzeí, galerií a odborných pracovišť (depozitářů, archivů, konzervačních a restaurátorských dílen), zejména pokud jde o informační a digitalizační technologie sloužící v oblasti ‚živé‘ i neživé kultury“ [Patočka, Heřmanová 2008: 51]. V této kapitole se zaměříme zejména na prostorovou analýzu sítě kulturní infrastruktury důležité pro regionální a lokální kulturu, tedy památkových objektů, knihoven, divadel, kin, kulturních domů, muzeí a galerií, hvězdáren a planetárií a projevů amatérské a lidové kultury na území České republiky. Zvláštní pozornost budeme věnovat problematice vlastnictví jednotlivých kulturních zařízení a objektů.

Z hlediska hodnocení úrovně kulturní infrastruktury v jednotlivých regionech lze sledovat několik aspektů. Prvním aspektem je kvantitativní posouzení stavu jednotlivých typů kulturní infrastruktury, které nám říká, kolik kulturních zařízení se v daném regionu nachází. Dalším hlediskem je rovina kapacitní, jež například hovoří o počtu sedadel v divadle či v kině, počtu knihovních jednotek atd. Významným aspektem je rovněž kvalitativní složka, která poukazuje na funkčnost, modernizaci či významnost daného zařízení (např. zavádění internetu do knihoven či digitalizace kin). Využívání kulturní infrastruktury lze zjistit prostřednictvím počtu prodaných vstupenek, počtu knihovních výpůjček na jednoho registrovaného čtenáře za rok či počtu zrealizovaných akcí [viz Heřmanová, Chromý et al. 2009: 256]. Využívání kulturní infrastruktury je rovněž významně ovlivněno atraktivitou kulturních statků nebo služeb, které tato zařízení

nabízejí. Mezi kulturními zařízeními a sídelními útvary jsou obzvláště významné funkční a prostorové souvislosti a je patrné, že vývoj struktury sídelní sítě se odráží ve struktuře sítě kulturních zařízení. Před rokem 1989 byla přednostně umísťována do střediskových sídel (obcí), která byla z ekonomických, politických a kulturně-společenských hledisek označována za perspektivní [viz Kadeřábková, Makovec 1986: 118].

Problémem kulturní infrastruktury může být technologická zastaralost některých jejích částí a pak model způsobu jejího financování – přílišná vazba na veřejné zdroje a nedostatečná vyjasněnost vztahu mezi státem, regiony a obcemi v oblasti financování infrastruktury. Žádoucí fungování kulturních zařízení je rovněž komplikováno klesajícími preferencemi tohoto odvětví v rámci regionálních a lokálních rozhodovacích procesů, poněvadž kultura v případě nedostatku prostředků často ustupuje investicím, které přinášejí bezprostřední a užitářní efekt.

Tato kapitola se soustředí na deskripci a analýzu vybraných prostorových aspektů kulturní infrastruktury na území České republiky. Jejím cílem je identifikace a explanace prostorových rozdílů v rozložení památek, kulturních zařízení či institucí apod., zejména mezi jednotlivými kraji České republiky. K tomu byla využita celá řada vzájemně se doplňujících datových zdrojů.¹

Památkové objekty v krajích ČR

Nemovitě kulturní dědictví České republiky v nejširším smyslu představují kulturní památky, které získaly svůj status prohlášením ze strany Ministerstva kultury, a to jak z jeho vlastního podnětu či na návrh jiné právnické či fyzické osoby. Do seznamu jsou zařazovány nejen celé nemovité objekty, ale mnohdy i jenom jejich části či archeologické stopy po zaniklých místech. Od roku 1989 narůstá počet chráněných kulturních památek (ačkoli může dojít i k tomu, že z mimořádně závažných důvodů dojde ke zrušení prohlášení věci za památku), dle databáze MonumNet byl k 1. 8. 2012 jejich aktuální počet 40 284.

Jednou z nejvýznamnějších součástí hmotného kulturního dědictví České republiky jsou hrady a zámky. Tyto památkové objekty začaly být zpřístupňovány veřejnosti počátkem 19. století. Hrady a zámky byly mnohdy prezentovány úzkému kruhu lidí s cílem ukázat především soukromé sbírky. Za první ve středoevropském měřítku je Národním památkovým ústavem označován hrad Frýdlant, který

¹ Zachycení rozdílů mezi odlišnými zdroji dat a míra jejich srovnatelnosti je vždy součástí jednotlivých analýz.

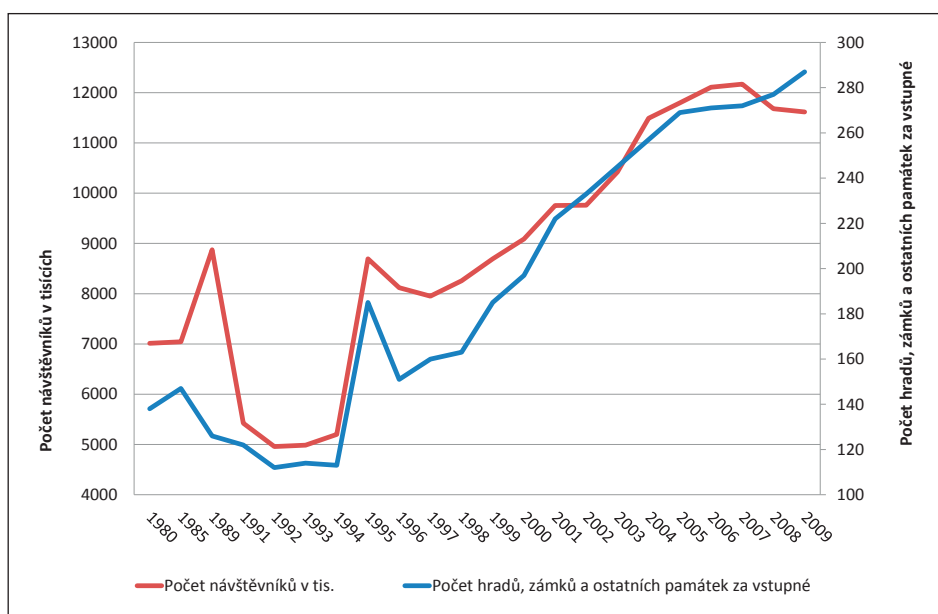
byl zpřístupněn roku 1801 z iniciativy jeho tehdejších majitelů Clam-Gallasů. Počet zpřístupněných památek vzrostl po první světové válce, kdy se zároveň změnily majetkoprávní podmínky. V prosinci 1918 došlo ke zrušení šlechtictví, o rok později byla zákonem č. 215/1919 Sb. přijata první pozemková reforma, v jejíž návaznosti byl v roce 1924 zrušen tzv. fideikomis². Po druhé světové válce přešlo velké množství původně soukromých hradů a zámků na základě konfiskace do vlastnictví státu. Stežejním okamžikem pak bylo zejména přijetí zákona č. 137/1946 Sb., o Národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku. Národní kulturní komise měla odborně pečovat o konfiskované hrady a zámky, z nichž bylo vybráno nejprve 47 objektů, které byly na základě historické, umělecké a hodnoty určeny za vhodné pro zpřístupnění veřejnosti. Tento první oficiální soubor objektů po druhé světové válce měl zároveň představovat chronologický přehled architektonického vývoje jednotlivých slohů od středověku po přelom 19. a 20. století. Seznam byl následně rozšiřován a v roce 1953 v něm bylo zastoupeno již 131 objektů. Zbylé budovy přešly do správy různých ministerstev nebo je převzala (event. do péče) různá ministerstva, přičemž movité věci z nich byly odvezeny na vybrané zámky. V roce 1952 byla Národní kulturní komise zrušena a její činnost nejprve zastoupil odbor začleněný do Ministerstva školství, věd a osvěty a od roku 1953 pak nově vzniklá Státní památková správa. Dalším mezníkem bylo v roce 1958 vydání vůbec prvního zákona o kulturních památkách a vznik Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody s odbornou a metodickou funkcí. Správa hradů a zámků přešla v té době na krajská střediska, národní výbory či muzea. Tento systém byl prakticky zachován až do roku 1989, v roce 1990 došlo k oddělení ochrany přírody od památkové péče, vznikl Státní ústav památkové péče, který byl pak přejmenován na Státní památkový ústav a od roku 2003 na Národní památkový ústav. Rovněž bylo skrze proces restituce umožněno vrácení významných památkových objektů bývalým majitelům. Zároveň se v posledních letech objevuje řada nových vlastníků památek, kteří si zámek či hrad koupí.

V našem textu se nejprve soustředíme na základní prostorové charakteristiky památkových objektů, které jsou zpřístupněny návštěvníkům za vstupné. K tomu byla využita data shromažďovaná Národním informačním a poradenským střediskem pro kulturu (dále jen NIPOS). V jeho přehledu za rok 2009 najdeme celkem 294 evidovaných památkových objektů zpřístupněných za vstupné. Z nich bylo „110 ve správě Národního památkového ústavu, který je příspěvkovou organizací Ministerstva kultury, 7 ve správě jiných rezortů, 71 ve správě krajů, obcí a měst, 4 jsou zřizovány občanskými sdruženími dle zákona č. 83/1990 Sb., 5 obecně pro-

2 Právní norma zakládající nedílnost nemovitého jmění a zaručující setrvání majetku v rukou jednoho rodu.

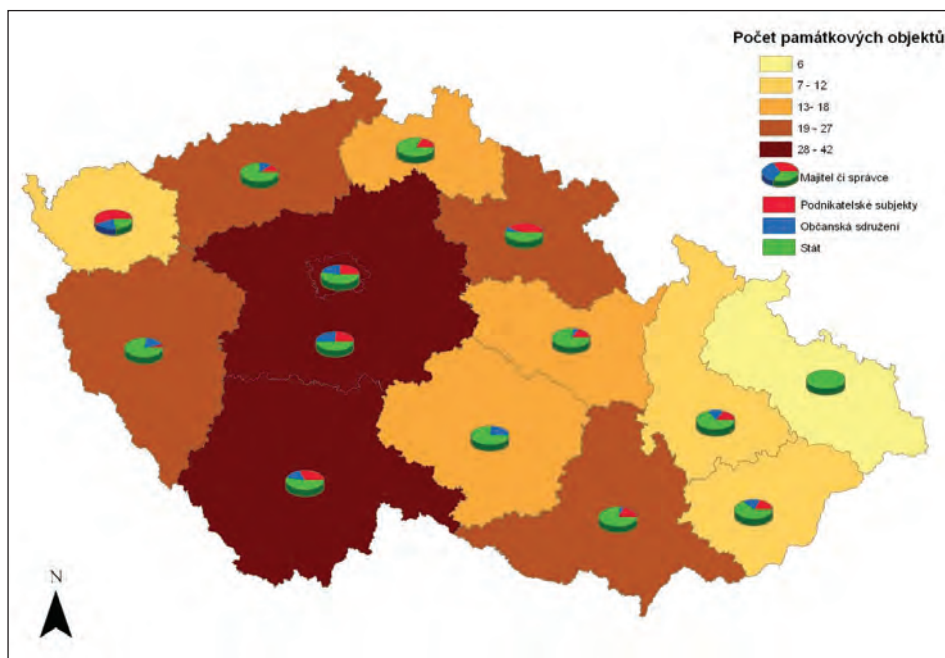
spěšnými společnostmi, 34 církví a 63 podnikateli a jinými subjekty“ [Statistika kultury 2009, 2010a: 27]. Počet objektů evidovaných NIPOSem se od roku 1991 více jak zdvojnásobil. Stejně tak je možné sledovat vývoj v návštěvnosti kulturních památek za posledních více než 20 let, který byl ovlivněn proměnou možností mezinárodní a tuzemské turistiky po roce 1989. Jak se zmiňuje Milan Strotzer [2011], návštěvnost mnoha památek byla v předtransformačním období i přes zanedbanou infrastrukturu a minimum doprovodných akcí na vrcholu jejich kapacitních možností. Počátkem 90. let návštěvnost na některých místech výrazně poklesla. Příčinou byla jednak změna cílových turistických destinací z důvodů otevření hranic, ale rovněž proměna forem poznávacího cestovního ruchu. Ke zvýšení návštěvnosti došlo po roce 2000 v souvislosti s rozšiřováním nabídek doprovodných akcí, nových návštěvnických okruhů či mediální propagací, ale úroveň návštěvnosti u většiny objektů nedosáhla situace před rokem 1989. Obrázek 6.1 ukazuje vývojové tendence v počtu památek a jejich návštěvníků mezi lety 1980 a 2009.

Obrázek 6.1. Dlouhodobý vývoj počtu a návštěvnosti památkových objektů v letech 1980–2009

Zdroj: Statistika kultury 2009 – I. díl – kulturní dědictví (muzea, galerie a památkové objekty) [2010a]. Pohled na rozložení památkových objektů, které jsou zpřístupněny návštěvníkům za vstupné, za jednotlivé kraje v roce 2009 najdeme na obrázku 6.2.

Obrázek 6.2. Počet památkových objektů zpřístupněných za vstupné v krajích České republiky a jejich struktura podle typu zřizovatele (2009)

Zdroj: vlastní kartogram podle dat NIPOS [Statistika kultury... 2010a].

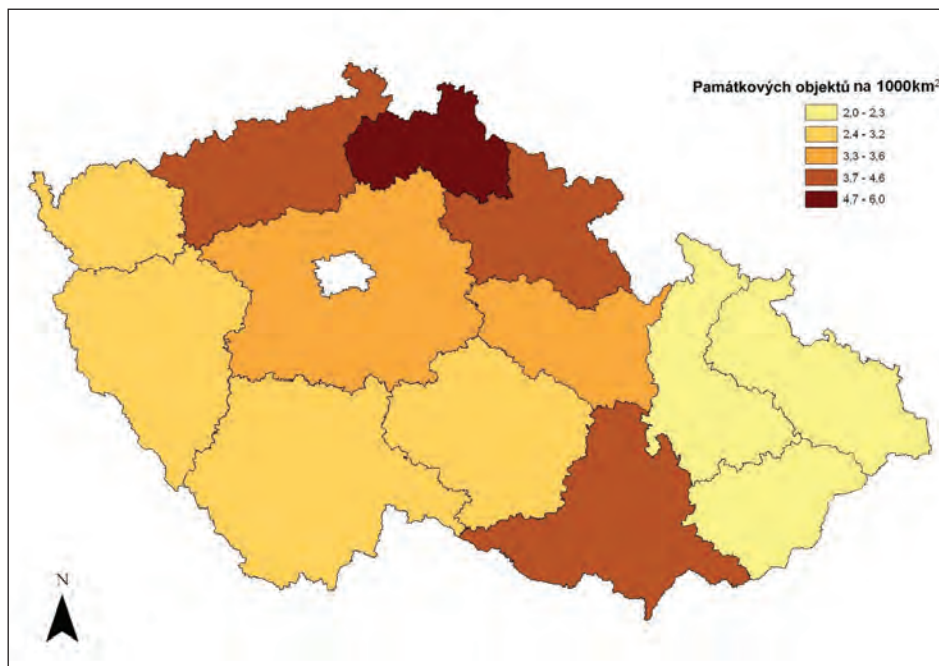
Nejvíce památkových objektů je soustředěno ve Středočeském kraji (42 objektů), poté následuje Praha a Jihočeský kraj (v obou najdeme 32 objektů). Naopak nejméně objektů můžeme nalézt v kraji Karlovarském (9 objektů) a Moravskoslezském (6 objektů).

Kromě údajů o počtu památkových objektů nalezneme na obrázku 6.2 také údaje o struktuře památkových objektů v jednotlivých krajích podle typu zřizovatele. Zřizovatelé se dělí na tři typy: na objekty spravované státem³; dále na objekty vlastněné či spravované občanskými sdruženími, obecně prospěšnými společnostmi či církvemi; a konečně na objekty vlastněné či spravované podnikatelskými subjekty a podnikateli [Statistika kultury... 2010a]. Většinu objektů spravuje stát (asi 64 %), poté následují podnikatelské subjekty s 21 % a 15 % objektů spravují nejrůznější občanská sdružení apod. Toto poměrné rozložení však není zachováno na úrovni krajů, v Moravskoslezském kraji jsou všechny objekty

3 Státem je míněna veřejná správa na všech svých úrovních – národní, krajské a obecní – a dále příspěvkové organizace těchto institucí.

spravovány státem a např. Karlovarský kraj je jediným krajem, kde stát spravuje méně než polovinu objektů. V uvedeném kraji spravují či vlastní 5 z 9 objektů podnikatelské subjekty. V Kraji Vysočina naopak podnikatelské subjekty nespravují ani nevlastní žádný ze sledovaných památkových objektů.

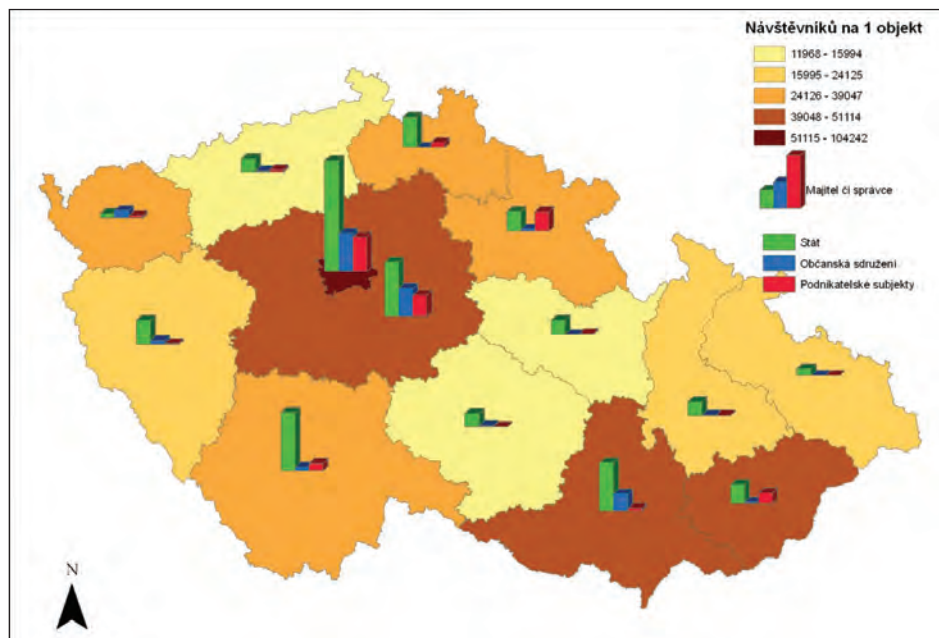
Obrázek 6.3. Počet památkových objektů zpřístupněných za vstupné na 1000 km² kraje (2010)

Zdroj: vlastní kartogram podle dat NIPOS [Kultura v regionálním pohledu 2011].

Celkový počet zpřístupněných památkových objektů nemusí být, vzhledem k dosti odlišné rozloze jednotlivých krajů, jedinou vhodnou charakteristikou zhodnocení jejich množství. Alternativní zhodnocení nabízí obrázek 6.3, kde je uveden počet památkových objektů na 1000 km². Tato charakteristika nám ukazuje „hustotu“ zastavěnosti území krajů památkovými objekty. Ukázalo se, že v tomto ohledu vede kraj Liberecký (6 objektů na 1000 km²), před kraji Jihomoravským (4,2) a Ústeckým (4,1). Nejmenší hustotu objektů nalezneme na střední a severní Moravě a ve Slezsku, kde nepřesahuje 2,3 objektu na 1000 km². Ze srovnání je vynechána Praha, kde je na malém území koncentrována celá řada památkových objektů a dosáhla by v tomto hodnocení zcela jistě na první místo.

Obrázek 6.4. Průměrný počet návštěvníků na památkový objekt a kraj a celkový počet návštěvníků na všech památkách zpřístupněných za vstupné v kraji podle typu zřizovatele (2009)

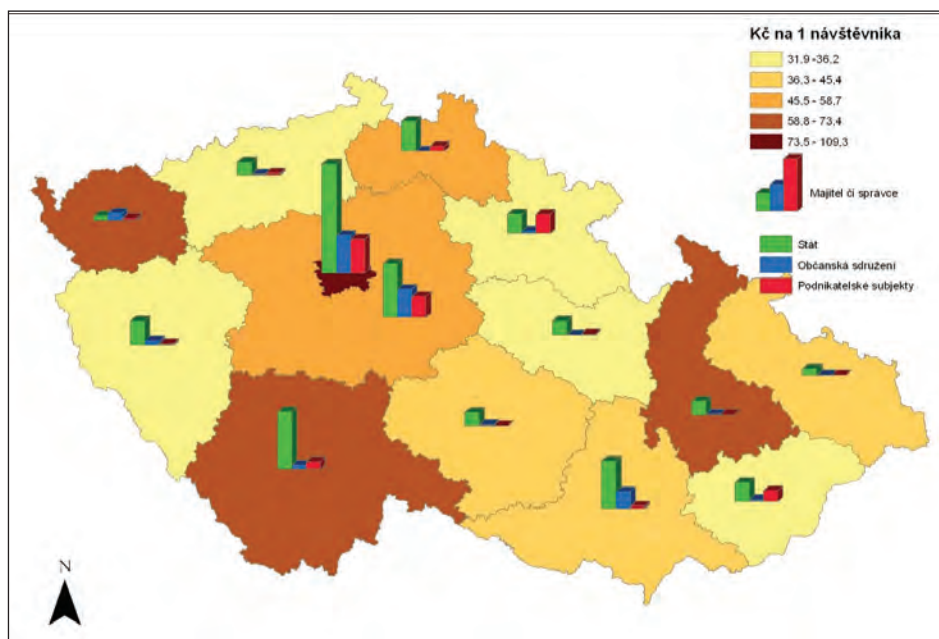
Zdroj: vlastní kartogram podle dat NIPOS [Statistika kultury... 2010a].

Další užitečnou charakteristikou při posuzování památkových objektů zpřístupněných za vstupné je počet jejich návštěvníků. Vybrané údaje nalezneme na obrázcích 6.4 až 6.6. Při prohlížení dat znázorněných na obrázku 6.4 zjistíme průměrnou návštěvnost památkových objektů ve všech sledovaných krajích. Nejnavštěvovanější jsou památky v Praze, kde připadá mírně přes 100 tisíc návštěvníků na památkový objekt a rok. Dále následují Zlínský kraj s 51 tisíci a Jihomoravský a Středočeský kraj s 45 tisíci návštěvníků na jeden zpřístupněný objekt a rok. Pořadí uzavírají Pardubický kraj a Kraj Vysočina s 16 tisíci a Ústecký kraj s 12 tisíci návštěvníky na památkový objekt a rok.

Sloupcové grafy na obrázku 6.4 znázorňují, kolik návštěvníků dohromady navštívilo za rok objekty od jednoho typu zřizovatele v kraji. Nejnavštěvovanější v absolutním součtu za všechny památkové objekty jsou objekty v Praze (3,3 milionu návštěvníků) a Středočeském kraji (1,9 milionu). Milion návštěvníků v součtu překročily ještě objekty v Jihočeském a Jihomoravském kraji. Celkově jsou za Českou republiku nejnavštěvovanější objekty spravované státem, který

Památkové objekty v krajích nejsou diferencovány pouze podle počtu návštěvníků, ale také podle ceny, kterou musí návštěvníci v průměru zaplatit za vstupné na osobu. Na základě uvedených skutečností se pokusíme srovnat jednotlivé kraje a odpovědět na logický předpoklad, že nejnavštěvovanější kraje jsou také kraje s nejvyšší cenou vstupného.

Obrázek 6.6. Průměrné vstupné na jednoho návštěvníka památkového objektu v krajích a celkové příjmy ze vstupného podle typu zřizovatele a kraje (2009)

Zdroj: vlastní kartogram podle dat NIPOS [Statistika kultury... 2010a].

Nejvyšší vstupné do památkového objektu musí případný návštěvník v průměru zaplatit v Praze (109 Kč za objekt), Jihočeském a Karlovarském kraji (73 Kč, resp. 68 Kč). Nejméně naopak v Královéhradeckém (32 Kč), Ústeckém a Zlínském kraji (33, resp. 34 Kč). Je však třeba si uvědomit, že srovnání průměrného vstupného na osobu je velmi hrubé a nepřesné, protože nereflakuje strukturu památkových objektů v kraji podle atraktivity, dostupnosti, velikosti a s tím souvisejících nákladů na údržbu apod. Ve výhodě jak v počtu návštěvníků, tak v ceně vstupného jsou samozřejmě kraje, kde jsou tradiční turistické destinace, jakými jsou Praha, Český Krumlov či Karlovy Vary.

V dalším kroku našich prostorových analýz se pokusíme lokalizovat turisticky nejatraktivnější oblasti v České republice. Proto se zaměříme na národní kulturní památky, o kterých můžeme oprávněně předpokládat, že obvykle patří k turisticky nejatraktivnějším cílům.⁴ Zákon České národní rady č. 20/1987 Sb. ze dne 30. března 1987, o státní památkové péči (ve znění zákona ČNR č. 425/1990 Sb.), říká o národních kulturních památkách, že představují nejvýznamnější součást kulturního bohatství národa. Kulturní památky prohlašuje národními kulturními památkami (dále jen NKP) vláda České republiky, která zároveň stanoví podmínky ochrany těchto památek.

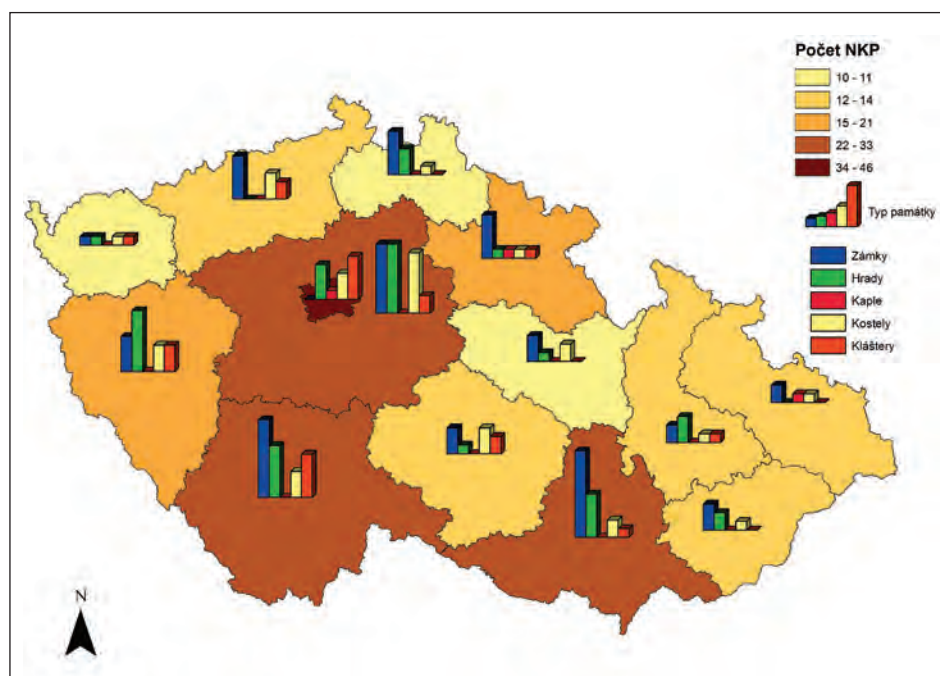
Ústřední seznam nemovitých kulturních památek, památkově chráněných území, světového dědictví, národních kulturních památek a neohroženějších nemovitých památek vede Národní památkový ústav.⁵ Databáze je veřejně dálkově přístupná na webových stránkách monumnet.npu.cz. Podle aktuálního stavu se k 1. 8. 2012 nachází na území České republiky 272 národních kulturních památek (dále jen NKP). Při pohledu na strukturu NKP zjistíme, že se velmi často jedná o stavby, zpravidla historické. Hrady, zámky, kaple, kostely a kláštery tvoří přibližně 60 % ze všech NKP (tj. 160 památek). Zbylé památky představují památníky, industriální stavby, stroje, rodné domy, ale i například soubory děl v galeriích či muzeích.

Rozložení NKP v krajích je zobrazeno na obrázku 6.7. Nejvíce NKP je zastoupeno v hlavním městě Praha (46), po něm následují kraj Jihočeský (33) a Jihomoravský (29). Naopak nejméně NKP nalezneme v kraji Karlovarském (10), který je těsně následován krajem Libereckým a Pardubickým (oba shodně 11). Celkový počet NKP v kraji však nepostihuje některé regionální odlišnosti ve struktuře NKP. Při pohledu na strukturu NKP, znázorněnou taktéž na obrázku 6.7, zjistíme, že zámky jsou mezi NKP nejčastěji zastoupeny v Jihomoravském (10), Jihočeském (9), Středočeském kraji (8). Naopak žádný zámek není zastoupen mezi NKP v hlavním městě Praze. Trochu jiný obrázek nám nabídne rozložení hradů a souvisejících objektů, jako jsou hradiště či zříceniny hradů. Ty jsou zastoupeny mezi NKP zejména ve Středočeském (8), Plzeňském (7) a Jihočeském kraji (6). Nejvíce kostelů se statutem NKP najdeme ve Středočeském kraji (8), nejvíce klášterů v Praze a v Jihočeském kraji (oba shodně po 5).

4 Zvláštní význam pak v této souvislosti mají objekty, které byly zapsány na *Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO*. V České republice je v současnosti památkou UNESCO vyhlášeno již 12 lokalit. První lokality, které toto označení získaly, byly v roce 1992 Praha, Český Krumlov a Telč. Dále pak Žďár nad Sázavou (1994), Kutná Hora (1995), Lednicko-valtický areál (1996), Holašovice (1998), Kroměříž (1998), Litomyšl (1999), Olomouc (2000), Brno (2001) a jako poslední zatím v roce 2003 Třebíč. Viz také kapitolu 3.

5 Databáze je průběžně aktualizovaná a upřesňovaná, jelikož vzhledem k historii vzniku obsahuje nejasnosti a nedostatky, jejichž napravení vyžaduje čas.

Obrázek 6.7. Počet národních kulturních památek v krajích České republiky a jejich struktura podle typu památkového objektu (2012)

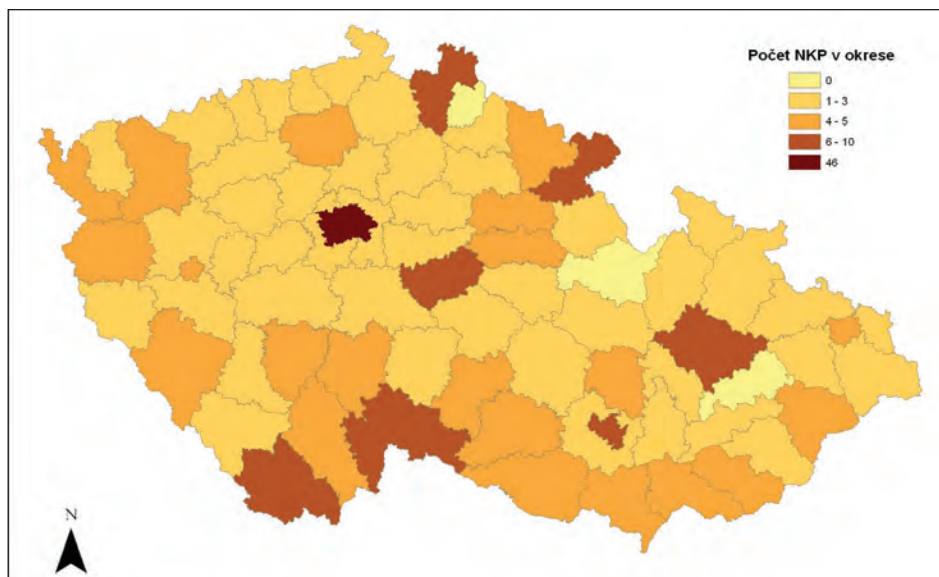
Zdroj: Národní památkový ústav (www.npu.cz).

Jelikož třídění NKP podle krajů můžeme považovat za relativně málo podrobné, dostupná data nám umožňují snadno třídit památky také podle okresů. V tomto případě jsme již nerozlišovali strukturu NKP a soustředili se pouze na jejich počty v jednotlivých okresech.

Z hlediska okresů jsou NKP vysoce nadprůměrně zastoupeny v osmi z nich. Zcela bezkonkurenční je v tomto ohledu Praha se 46 NKP. Za ní s velkým odstupem následují okresy Český Krumlov (9), Olomouc (8) a Brno-město (7). Ty jsou těsně následovány okresy, které mají shodně po 6 NKP – Jindřichův Hradec, Kutná Hora, Liberec a Náchod. Pouze na území tří okresů nenajdeme žádnou NKP – jedná se o okresy Jablonec nad Nisou, Přerov a Ústí nad Orlicí.

Rozmístění NKP není jedinou cestou, jak vyhodnotit oblasti s turisticky nejatraktivnějšími cíli, mezi něž většina NKP nepochybně patří. Další možnost představuje pohled na památkové rezervace a zóny. Jejich přehled opět přináší data-báze Národního památkového ústavu MonumNet.

Obrázek 6.8. Počet národních kulturních památek v okresech České republiky (2012)

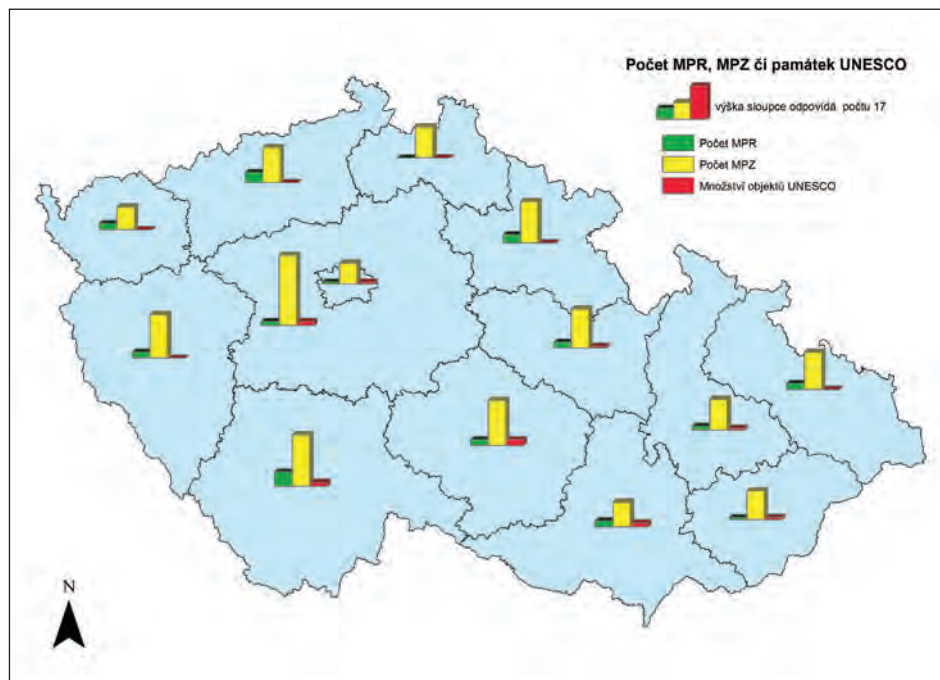
Zdroj: Národní památkový ústav (www.npu.cz).

Území památkové rezervace se zpravidla vyznačují kompaktní historickou zástavbou s velkým podílem architektonicky hodnotných staveb, z nichž mnohé jsou prohlášené za nemovité kulturní památky. Tato území v zájmu zachování svých hodnot podléhají důsledné ochraně, kdy jsou chráněny nejen kulturní památky, ale i historický půdorys sídla, urbanistická struktura, historické zahrady a parky apod. Rozmístění městských památkových rezervací v České republice (viz obr. 6.9) ukazuje, že nejvíce jich nalezneme v Jihočeském (7), Ústeckém (5) a Královéhradeckém kraji (4), naopak žádná není v Libereckém kraji. Podle počtu objektů je nejrozsáhlejší městskou památkovou rezervací Praha (1375 objektů), kterou s odstupem následuje Brno (487 objektů) a dále Olomouc (265 objektů), České Budějovice (259 objektů), Český Krumlov (242 objektů) a Kutná Hora (230 objektů).

Vesnickou památkovou rezervací je zpravidla míněno území mimořádně hodnotného sídelního útvaru vesnického charakteru nebo souboru staveb lidové architektury. Jsou sem řazeny rovněž i příměstské enklávy se zástavbou lidového charakteru nebo dělnické kolonie. Důležité je, aby byla zachovaná či jen minimálně narušená urbanistická struktura takového území. Z celkového počtu 61 vesnických památkových rezervací České republiky (viz obrázek 6.10) jich nejvíce nalezneme v Jihočeském (16), Středočeském (10) a Libereckém kraji (8).

Nižší kategorii ochrany památkově hodnotného území pak představují městské a vesnické památkové zóny. Památkovou zónou vedle sídla může být i historické prostředí nebo část krajinného celku, které vykazují významné kulturní hodnoty.

Obrázek 6.9. Městské památkové rezervace a zóny a památky UNESCO

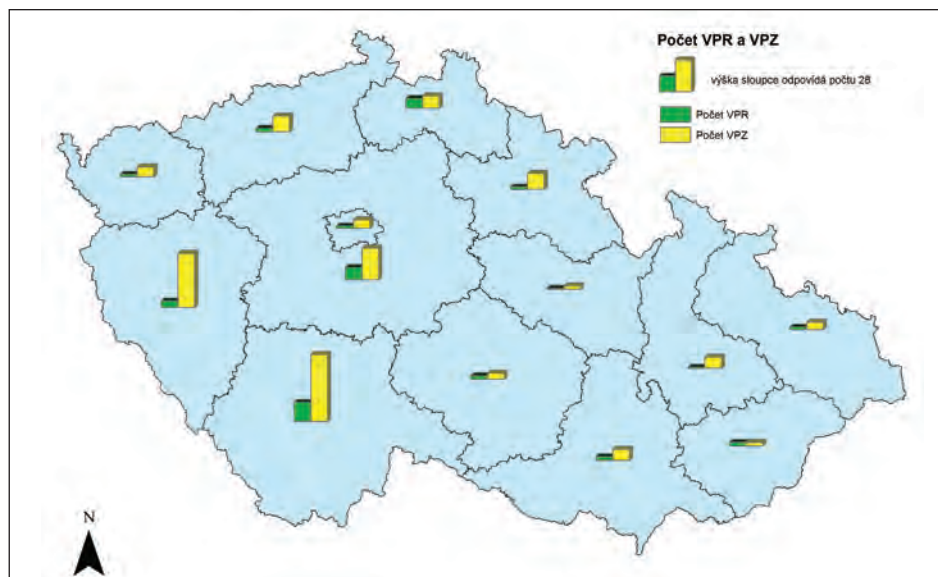

Zdroj: vlastní kartogram podle dat NPÚ (www.npu.cz).

Jinou alternativou je využít individuální data za jednotlivé památky v České republice a srovnat jejich návštěvnost. Za tímto účelem byla využita data NIPOS, konkrétně za 62 nejnavštěvovanějších památkových objektů s nejméně 40 tisíci návštěvníky ročně.

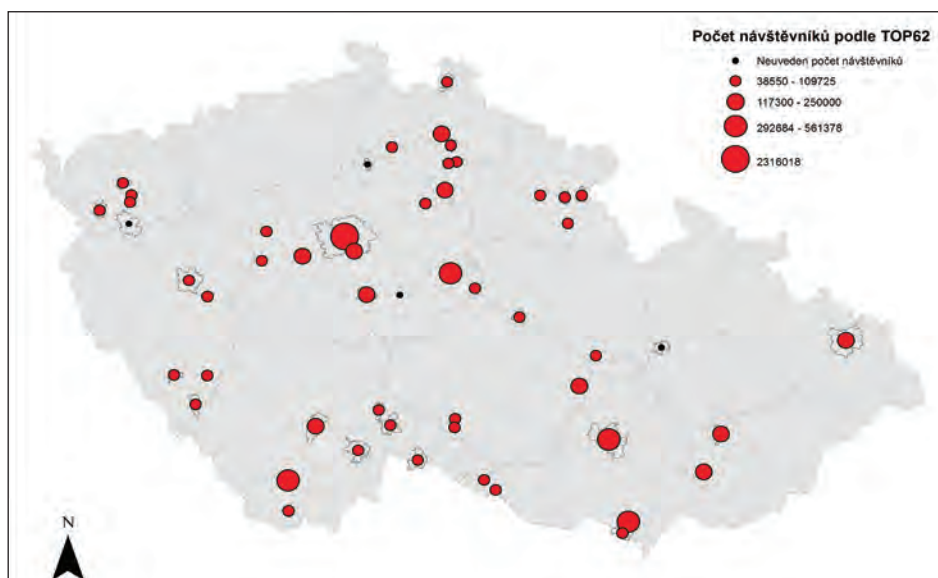
Výsledky jsou znázorněny na obrázku 6.11, kde je možné identifikovat několik základních oblastí s nadprůměrným počtem hojně navštěvovaných památek. Jedná se především o Prahu a památky v jejím okolí. S touto oblastí sousedí oblast Českého ráje a jeho okolí, která leží na hranici tří krajů – Královéhradeckého, Libereckého a Středočeského. Další oblast představují Karlovy Vary a oko-

Obrázek 6.10. Vesnické památkové rezervace a zóny

Zdroj: vlastní kartogram podle dat NPÚ (www.npu.cz)

Obrázek 6.11. TOP62 nejnavštěvovanějších památek v České republice podle obce (2010)

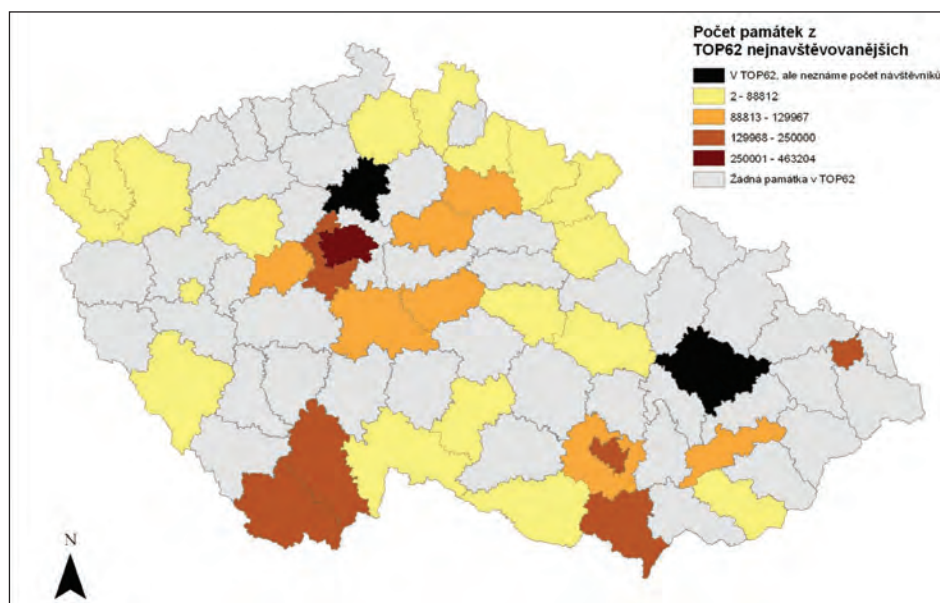

Zdroj: NIPOS a CzechTourism.

lí. Co do rozlohy asi nejrozsáhlejší oblastí je pás památek kopírující naši jižní hranici s Rakouskem od Českého Krumlova až po Vranovskou přehradu. Velkou výhodou pro návštěvnost památek je buď blízkost velkého města (např. Praha) či umístění v turisticky atraktivním regionu (území Českého ráje).

To potvrzuje také následující obrázek 6.12, kde je při pohledu na součty návštěvníků některé z 62 nejnavštěvovanějších památek na okres zřejmé, že hlavní turistická centra republiky představují Praha, Brno a České Budějovice se svým okolím.

Obrázek 6.12. Souhrn návštěvníků v TOP62 nejnavštěvovanějších památkách v České republice podle okresů (2010)

Zdroj: NIPOS a CzechTourism.

V textu zabývajícím se památkovými objekty v České republice jsme si názorně předvedli, jaké je prostorové rozložení památkových objektů a jaká je jejich návštěvnost. Na základě zkoumání prostorových rozložení uvedených jevů jsme také identifikovali turisticky nejatraktivnější oblasti České republiky. Z hlediska památkových objektů jsme identifikovali jako nejrozvinutější regiony hlavní město Praha spolu se Středočeským krajem a dále Jihočeský a Jihomoravský kraj. V uvedených regionech se nacházejí relativně vysoké počty památkových

objektů, které jsou hojně navštěvovány. Nejhůře v uvedených srovnáních dopadl kraj Ústecký. Určitý index památkové atraktivity, který by zohledňoval počet a významnost jednotlivých chráněných objektů či území se vztažením k různé rozloze krajů, se pokusili určit Heřmanová a Chromý [2009]. Z výsledných hodnot vyplynulo jednoznačně dominantní postavení Prahy a významné postavení krajů Libereckého, Jihočeského, Královéhradeckého a Plzeňského. Naopak celkem marginální postavení měl Kraj Vysočina a kraje Pardubický, Moravskoslezský a Olomoucký [Heřmanová, Chromý et al. 2009: 193].

Knihovny

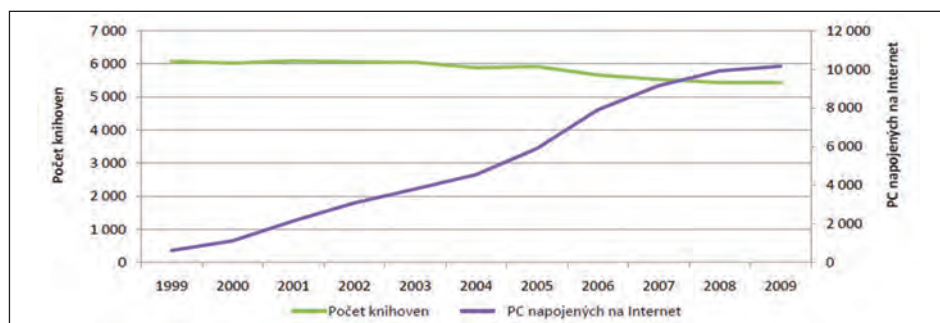
Knihovny odedávna představovaly centra informací a vzdělanosti, a přestože se jejich úloha v posledních 100 letech postupně měnila, nic to neubralo na jejich významu. Jejich význam pro českou, potažmo československou společnost vzrostl zejména po vydání zákona o veřejných knihovnách obecních č. 430/1919 Sb., který nařizoval zřízení knihovny každé politické obci na území ČR. Díky tomu se veřejné knihovny staly dostupné drtivě většině obyvatel žijících na území dnešní České republiky. Knihovny však neplnily pouze úlohu „skladiště“ dostupných informací, ale měly významnou úlohu v kulturním a sociálním životě obce. Pořádaly se zde nejrůznější přednášky, výstavy apod. V současné době plní moderní knihovny stále více funkcí, např. přístup k internetu, časopiseckým databázím apod.

Regionální přehledy knihoven uvedené v této podkapitole se týkají především veřejných knihoven a specializovaných odborných knihoven. Databázi těchto knihoven spravuje podle knihovního zákona č. 257/2001 Sb. Ministerstvo kultury ČR pod názvem *Adresář evidovaných knihoven Ministerstva kultury ČR*.

Z údajů uvedených v evidenci a následně zpracovaných a publikovaných NÍPOSem vyplývá, že počet knihoven od roku 1980 stále klesá. Zatímco v roce 1980 fungovalo na území České republiky 7326 knihoven, v roce 2009 jich bylo 5432. Vývoj jejich počtu mezi lety 1999 a 2009 je znázorněn na obrázku 6.13. Je vidět sice mírný, ale setrvalý pokles počtu veřejných knihoven. Krom celkového počtu knihoven můžeme na obrázku 6.13 také sledovat vývoj počtu osobních počítačů s přístupem na internet, které jsou k dispozici ve veřejných knihovnách. Zde vidíme prudký nárůst z přibližně 600 na více než 10 tisíc PC s připojením na internet. Celkem bylo jen během let 2004 až 2007 v rámci Projektu internetizace knihoven (PIK) připojeno k internetu 3224 knihoven. Další nárůst tohoto počtu by však mohl být ohrožen vzhledem k nedostatku finančních prostředků a předraženému připojení [viz Sova 2011], přesto s ním aktuální *Koncepce roz-*

voje knihoven na léta 2011–2015 včetně zajištění internetizace knihoven, kterou schválila vláda ČR 11. ledna 2012, počítá.

Obrázek 6.13. Vývoj počtu veřejných knihoven a vývoj počtu veřejných knihoven s PC připojeným na internet

Zdroj: Statistika kultury 2009 – III. díl – knihovny a vydavatelská činnost [2010c].

Při zkoumání rozložení veřejných knihoven podle regionů zjistíme, že v roce 2010 bylo nejvíce knihoven v kraji Středočeském (812), který byl následován Jihomoravským krajem (617), nejméně jich naopak bylo v kraji Karlovarském (121) a v hlavním městě Praze (41).

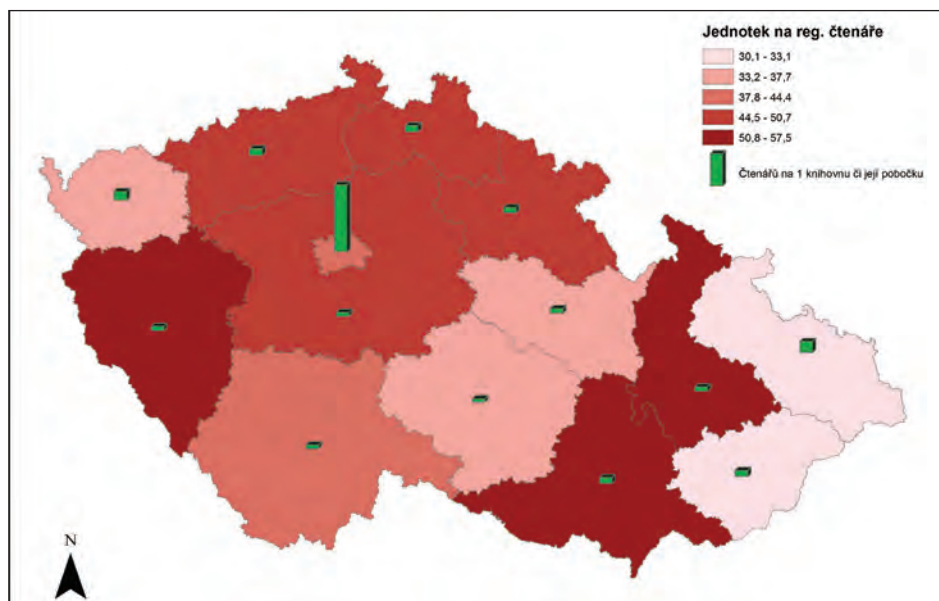
Sám o sobě však údaj o počtu knihoven v krajích příliš nevypovídá, neboť ne-reflektuje ani počet poboček knihoven, ani velikost jejich knižního fondu, případně počet čtenářů.

Zajímavé je srovnání uvedených počtů knihoven v krajích s podílem osob, které žijí v daných krajích v obcích do 500 osob, neboť spolu velmi těsně korelují.⁶ Vysoký podíl osob žijících v malých obcích totiž ukazuje na rozdrobenou sídelní strukturu a velkou hustotu malých sídel ve sledovaném regionu. Z uvedeného vyplývá, že množství knihoven je ovlivněno sídelní strukturou: čím je rozdrobenější a počet obcí větší, tím je také větší počet knihoven.

Tyto údaje nám dobře ilustrují rozložení knihoven na území České republiky, avšak neříkají nic o velikosti zkoumaných knihoven či jejich dostupnosti občanům daného kraje. Tuto situaci vyjasňují obrázky 6.14 a 6.15.

⁶ Hodnota Spearmanova korelačního koeficientu činí 0,802 a je vysoce signifikantní. Veškeré údaje hovořící o počtech obyvatel obcí a sídelní struktuře jsou převzaty z předběžných výsledků Sčítání lidu, domů a bytů 2011 (www.czso.cz).

Obrázek 6.14. Počet registrovaných čtenářů na jednu knihovnu (či její pobočku) a počet knihovních jednotek na registrovaného čtenáře (2010)

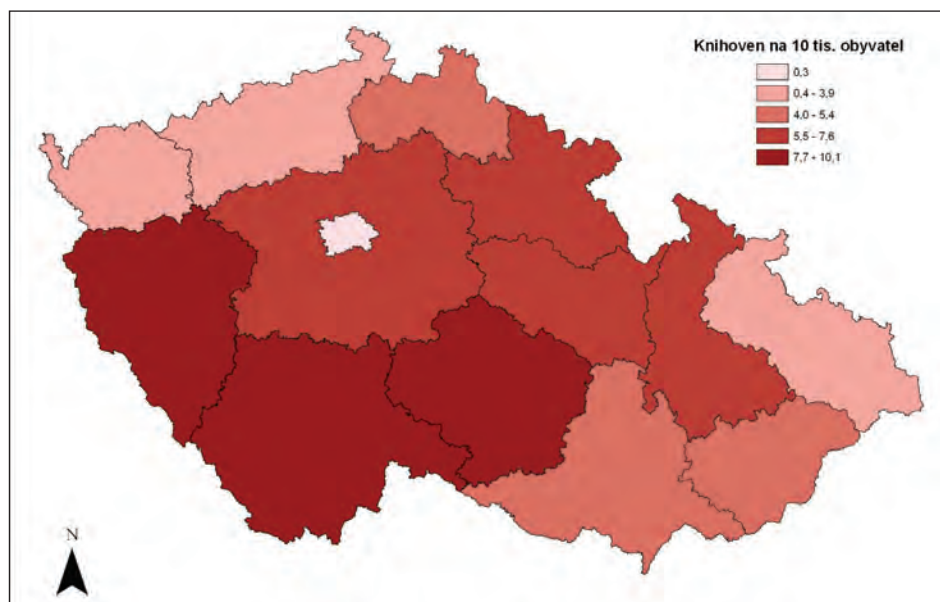
Zdroj: vlastní kartogram podle dat NIPOS [Kultura v regionálním pohledu 2011].

Jako vhodný ukazatel velikosti knihovny se jeví počet čtenářů na jednu knihovnu či její pobočku. Samozřejmě tento ukazatel je vhodný pro „klasické“ veřejné knihovny, které jsou vybaveny obdobným knihovním fondem, a ne pro odborné knihovny, přesto je tento ukazatel pro naše potřeby postačující. Pokud tedy srovnáme jednotlivé kraje podle tohoto ukazatele, ukáže se nám, že průměrně za celou ČR se počet čtenářů na jednu knihovnu či její pobočku pohybuje kolem 226. Nejvýrazněji se ze sledovaných krajů odchyluje od této hodnoty hlavní město Praha s 2477 čtenáři. Ve zbylých krajích připadá na knihovnu v průměru 126 (Kraj Vysočina) až 406 čtenářů (Moravskoslezský kraj). Malý počet čtenářů na jednu knihovnu či její pobočku lze v Kraji Vysočina vysvětlit jeho velkou sídelní rozdrobeností: v obcích do 500 obyvatel zde bydlí asi 20 % všech obyvatel a počet obcí menších 500 obyvatel představuje 77 % ze všech obcí kraje. Naopak vysoké číslo v Moravskoslezském kraji bude nepochybně ovlivněno velkými knihovnami v Ostravě, s 332 tisíci obyvateli třetím největším městem ČR. Na velikost a také vybavenost knihoven ukazuje počet jednotek na registrovaného čtenáře. Podle tohoto ukazatele jsou nejmohutnější vybaveny knihovny v Ji-

homoravském (58), Plzeňském (55) a Olomouckém kraji (53). Nejhůře naopak v Karlovarském (35) a Zlínském (33).

Jakožto orientační údaj měřící dostupnost knihoven obyvatelům jednotlivých krajů byl využit údaj o počtu knihoven připadajících na 10 tisíc obyvatel regionu. Tento údaj sice nerespektuje sídelní strukturu a může být ovlivněn počtem poboček jednotlivých knihoven, přesto pro základní uchopení postačuje.

Obrázek 6.15. Počet knihoven připadajících na 10 tisíc obyvatel kraje (2010)

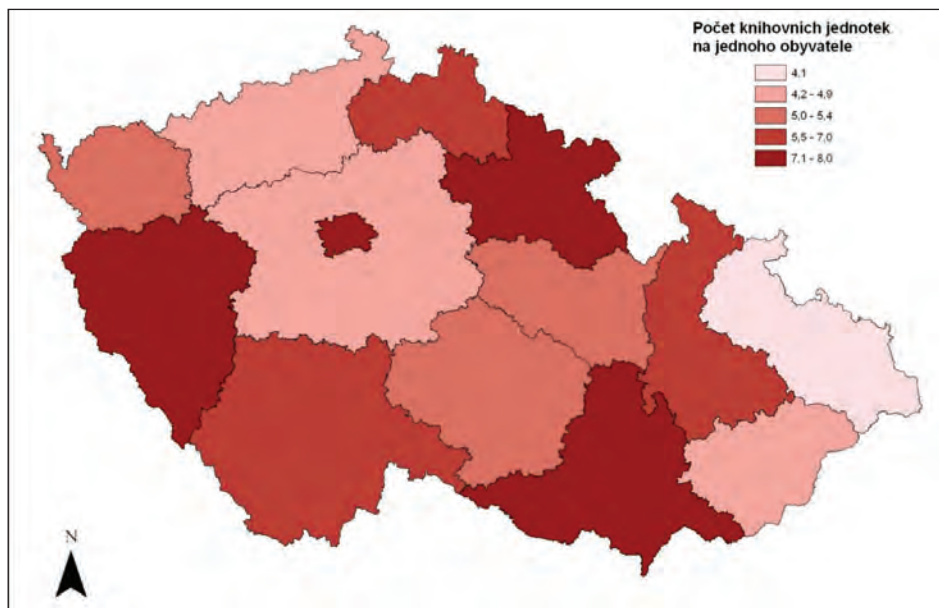

Zdroj: vlastní kartogram podle dat NIPOS [Kultura v regionálním pohledu 2011].

Praha se opět v rámci České republiky vyděluje. Protože se Praha vymyká nejen počtem obyvatel, ale také rozlohou a s tím spojenou dostupností, nebudeme ji dále v tomto srovnání sledovat. Srovnáme-li ostatní kraje, je zřejmé, že nejhustší knihovní síť je v krajích Vysočina (10,1 knihovny na 10 tisíc obyvatel), Jihočeském (8,6) a Plzeňském (8,2). Jedná se opět o tři kraje s nejrozdobenější sídelní strukturou (největší podíl sídel s méně než 500 obyvateli). Nejméně knihoven je naopak v krajích s nejvyšším podílem obyvatelstva žijícího ve městech. V této souvislosti by bylo zajímavé sledovat data z evidence knihoven tříděná za jednotlivé obce podle velikosti obce.

Vybavenost knihoven je prezentována na obrázcích 6.16 a 6.17. Rozsah knihovního fondu v součtu za všechny knihovny v kraji je největší v Praze a Jihomoravském kraji. Jedná se o kraje se dvěma největšími městy v ČR, která jsou navíc také největšími univerzitními městy a sídlí v nich celá řada velkých specializovaných knihoven, což nepochybně ovlivňuje pozici těchto krajů. Na druhém konci pomyslného žebříčku se nachází kraj Karlovarský. Situace se změní, když srovnáme počet knihovních jednotek přepočtených na 1 obyvatele kraje. Ukazuje se, že nejvíce vybavené, co do množství titulů vztažených k počtu obyvatel, jsou knihovny v Praze, Jihomoravském, Plzeňském a Královéhradeckém kraji, kde na jednoho obyvatele připadá v průměru 7 až 8 publikací. Ve srovnání s nimi jich jen polovina připadá na obyvatele Moravskoslezského kraje.

Obrázek 6.16. Počet knihovních jednotek na jednoho obyvatele (2010)

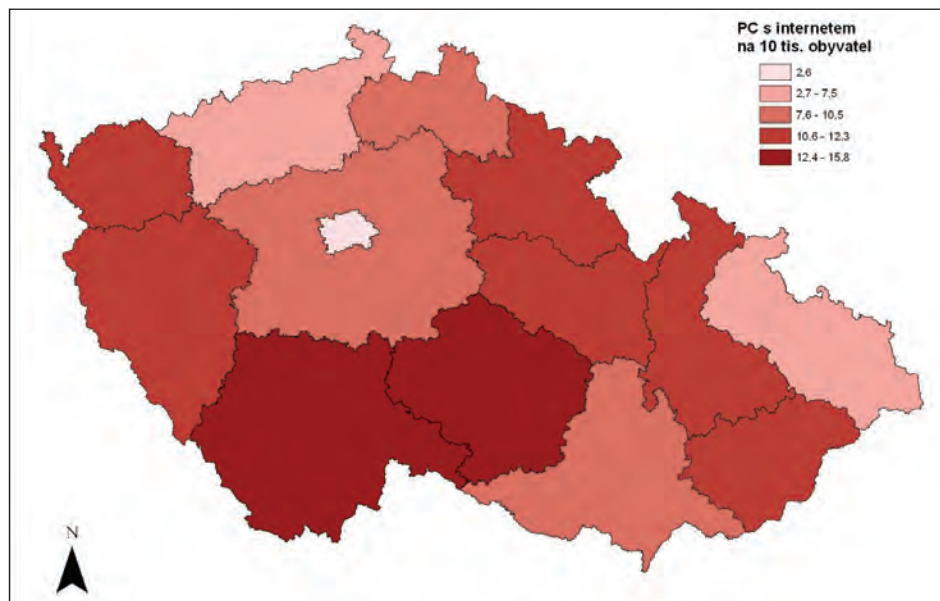

Zdroj: vlastní kartogram podle dat NIPOS [Kultura v regionálním pohledu 2011].

Důležitým úkolem knihoven od roku 2004 je umožnit svým čtenářům přístup k internetu. Na obrázku 6.17 lze vidět, že nejvíce PC s internetem připadá na jednu knihovnu v Praze (8,2), Moravskoslezském (3,4) a Karlovarském kraji (3,0). Nejméně jich připadá na jednu knihovnu v krajích Středočeském a Plzeňském (1,4). Situace se však zásadně změní, pokud budeme sledovat počet PC na 10

tisíc obyvatel kraje. Nejvíce osobních počítačů s přístupem k internetu připadá na 10 tisíc obyvatel Kraje Vysočina a Jihočeského kraje, tedy dva kraje s největším podílem obcí do 500 obyvatel, nejméně naopak na Prahu. Tento ukazatel by měl lépe dokumentovat dostupnost této služby všem obyvatelům kraje.

Obrázek 6.17. Počet PC s internetem v knihovnách vztažených na 10 tisíc obyvatel (2009)

Zdroj: vlastní kartogram podle dat NIPOS [Kultura v regionálním pohledu 2011].

Celkově můžeme říci, že rozmístění knihoven je dosti ovlivněno sídelní strukturou v jednotlivých krajích, a tato skutečnost je pravděpodobně výrazně ovlivněna již zmíněným zákonem o veřejných knihovnách obecních č. 430/1919 Sb. Z hlediska funkčnosti knihoven je možné pozorovat trend, který má vést k rozšíření spektra klasických nabízených služeb. V malých obcích jsou knihovny často jediným kulturním zařízením, které zajišťuje veškeré kulturní dění [Kučerová 2008]. Zároveň je aktuálním tématem stále větší využívání informačních technologií a digitalizace knihovních fondů, možnost kdykoli a odkudkoli získávat dokumenty on-line, skrze vzdálený přístup, nezávisle na jejich uložení v konkrétní knihovně. Aktuální směřování funkcí knihoven nejnověji upravuje vládní dokument *Koncepce rozvoje knihoven 2011–2015 včetně internetizace knihoven*, který byl schválen v lednu 2012 (viz také kapitolu 4).

Kina

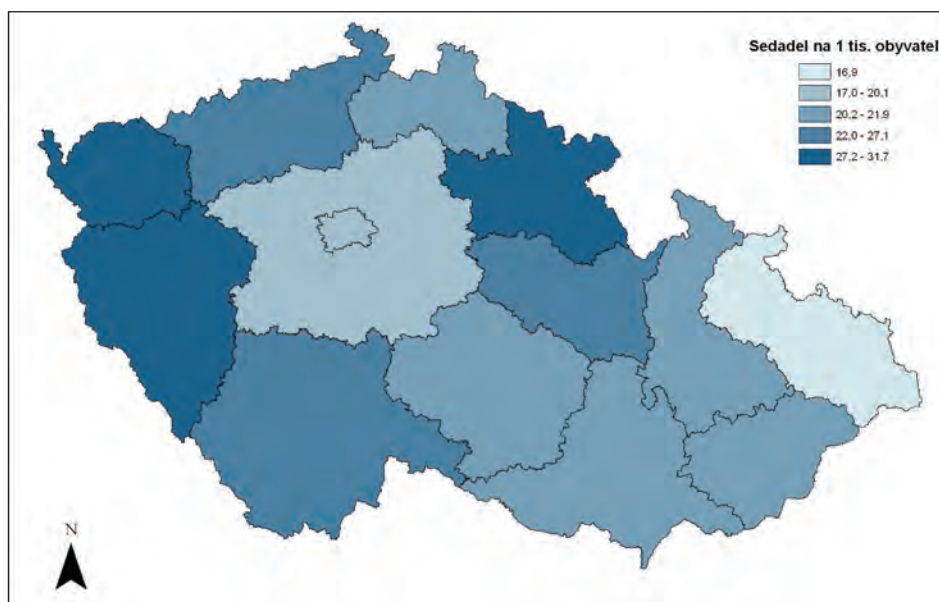
Kina jsou jednou z tradičních oblastí kulturního vyžití. Nejstarším fungujícím stálým kinem v ČR je pražská Lucerna, která v roce 2009 oslavila 100 let své existence. Návštěva těchto zařízení má charakter zejména zábavný, odpočinkový a pasivní (z hlediska nejběžnější filmové produkce). Koncem 80. let v České republice aktivně působilo kolem 2000 kin, která ročně odehrála přes 500 tisíc představení. Stejně jako jiných námi zmiňovaných institucí se i sítě kin významně dotkly změny, které nastaly po roce 1989. Svou roli na klesající návštěvnost kin a jejich následné rušení (krize vrcholila v letech 1995–96) měl fakt, že filmy byly pro širší veřejnost čím dál tím lépe dostupné skrze videodistribuci a po zahájení komerčního vysílání rovněž samotnou televizí. Koncem 90. let se také začínají objevovat filmy na DVD nosičích, které umožňovaly kvalitnější obrazový i zvukový filmový zážitek. Nicméně tento formát se rozšířil až o několik let později, kdy filmy na DVD a jejich přehrávače rapidně zlevnily (zájem o DVD kulminoval v roce 2004). V současnosti se rozšiřuje nový formát domácího videa ve vysokém rozlišení Blu-ray.

Postupnou proměnou prošly i technologie vlastního promítání, stejně je možné sledovat i posun preference žánrů filmů a země jejich původu. Podobu sítě kin zásadně poznamenal vstup multiplexů na půdu České republiky na konci 90. let; dnes mají vysoký podíl na tržbě i návštěvnosti. Významnou roli sehrávají i letní a putovní kina, která v mnohých městech mohou představovat jedinou fungující formu filmových projekcí. V rámci statistiky NIPOSu nebylo šetření kin zatím prováděno. To se plánuje v roce 2012 a očekává se, že přinese detailněji strukturované a aktuálně verifikované veřejně dostupné údaje. Údaje o infrastruktuře kin byly v roce 2011 zpracovány ve studii *Kultura v regionálním pohledu* vydané Českým statistickým úřadem. Studie vychází z dat, které o jednotlivých kinech shromažďuje Unie filmových distributorů. Ta na základě pravidelného hlášení od provozovatelů cca 190 kin v ČR zveřejňuje podle hlášení větších kin statistické přehledy o nejnavštěvovanějších filmech. Dalším zdrojem informací jsou výroční zprávy Ministerstva kultury, ve kterých jsou uvedeny údaje o výkonech za jednotlivá největší kina. Unie filmových distributorů také na zakázku zpracovává speciální výběr ze svých databází, které aktualizuje podle hlášení samotných kin. Úplné databáze či seznamy kin však nejsou veřejně přístupné. Podle dostupných údajů se v České republice nachází více než 700 fungujících kin. Alespoň jeden typ kina fungoval v roce 2011 v každé dvanácté obci v ČR (741 kin působilo v 508 obcích, z toho ve 431 se vyskytovalo alespoň jedno klasické kino). V kategorii menších měst (2,5–5 tis. a 5–10 tis. obyvatel) je lepší vybavenost v Jihočeském kraji, Pardubickém kraji a na Vysočině. Na opačném konci

v této velikostní kategorii stojí města středních Čech a Moravskoslezského kraje [Kultura v regionálním pohledu 2011].

Z hlediska jednotlivých krajů se nejvíce kin nachází v Jihomoravském kraji (81), Středočeském kraji (77) a Moravskoslezském kraji (69). Více vypovídající je však kapacitní ukazatel, ve kterém se projevuje vliv multiplexů. Ten nám odhalí, že největší počet sedadel v kinech je v Praze (více jak 25 tisíc). Následuje kraj Středočeský (24,5 tis.), avšak na rozdíl od Prahy je zde většina kapacity kin tvořena klasickými kiny. Větším počtem sedadel v kinech disponuje Jihomoravský kraj (necelých 24 tisíc). Kapacitně nadprůměrný je dále kraj Ústecký a kraj Moravskoslezský (oba 21 tisíc sedadel). Naopak na konci řady se nacházejí Karlovarský kraj, Liberecký kraj a Vysočina, jejichž kapacita kin se pohybuje okolo 10 tisíc sedadel.

Obrázek 6.18. Počet sedadel v kinech na 1 tisíc obyvatel v roce 2011

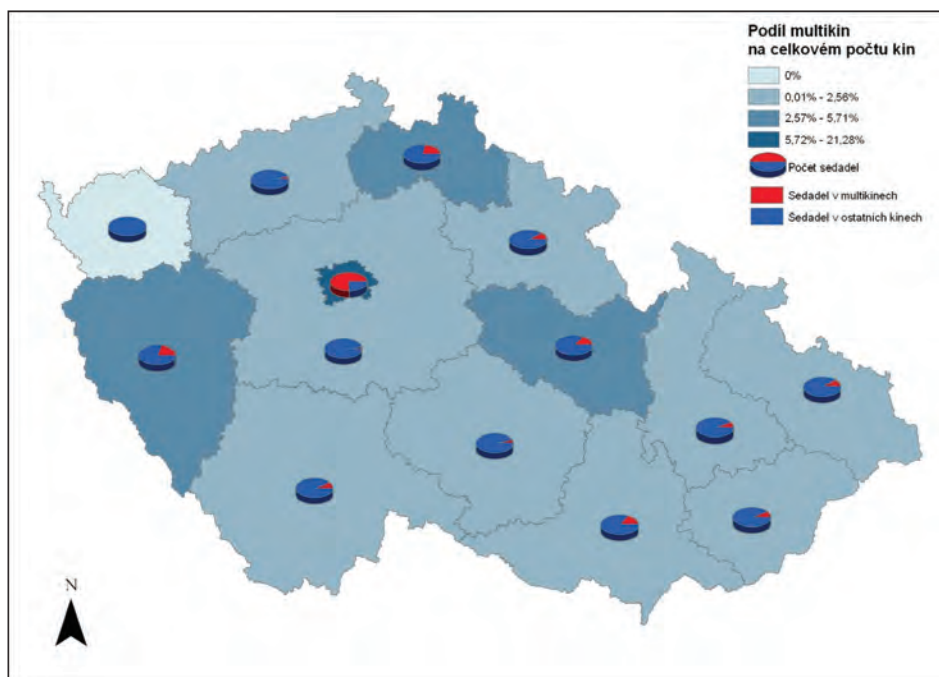

Zdroj: vlastní kartogram podle dat NIPOS [Kultura v regionálním pohledu 2011].

Největší počet sedadel vztažených na počet obyvatel má Karlovarský kraj, který je rozlohou třetí nejmenší a má nejméně obyvatel. Na této statistice se může odrážet vliv každoročně pořádaného Mezinárodního filmového festivalu v Karlových Varech, kdy se využívají velké sály ve městě k promítání filmů (v roce

2011 byla během festivalu kapacita projekčních sálů 3692 míst, po 12 letech bylo rovněž zprovozněno zrekonstruované Letní kino). Větší kapacitu sedadel na 1 tis. obyvatel lze dále pozorovat v Královéhradeckém kraji a v Plzeňském kraji. Oproti tomu nejméně sedadel ve vztahu k počtu obyvatel kraje je v kraji Moravskoslezském. Menší počet sedadel na počet obyvatel v kraji je dále v Praze a Středočeském kraji (viz obrázek 6.18).

Obrázek 6.19. Podíl multikin a počet sedadel v nich na celkovém počtu kin a sedadel v roce 2011

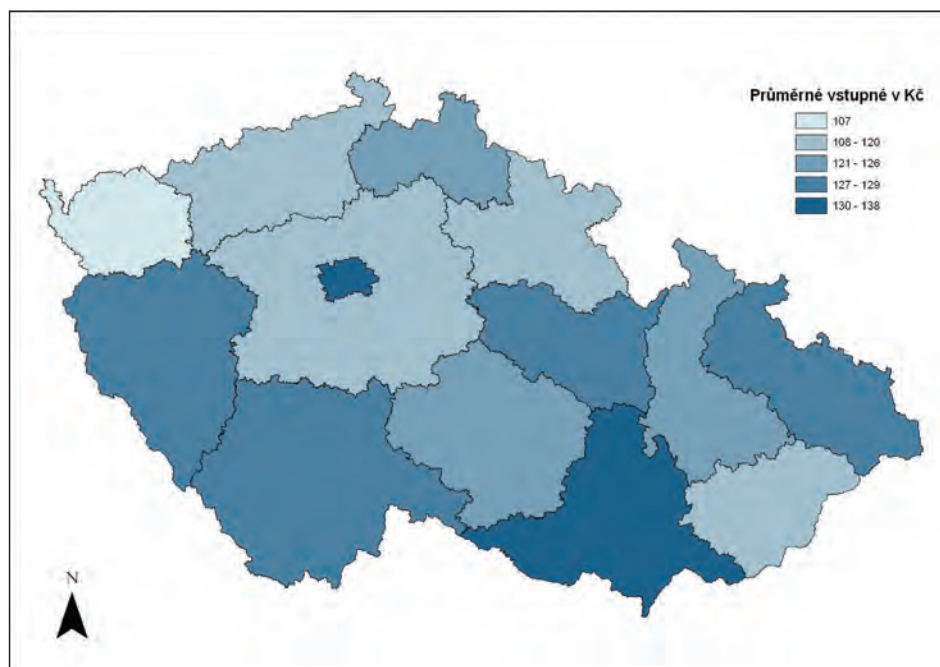

Zdroj: vlastní kartogram podle dat NIPOS [Kultura v regionálním pohledu 2011].

Multikina se mimo Prahu a Brno, kde se objevila jako první, postupně rozšířila prakticky do všech krajských měst. Jedinou výjimkou jsou z tohoto hlediska Karlovy Vary. Je pravděpodobné, že v dalších letech se budou multikina objevovat i v menších městech – mimo krajská města se multikino nachází zatím pouze v Mladé Boleslavi. Multikina v regionech významně ovlivňují většinu výkonných ukazatelů (jako jsou počty představení či návštěvnost). Jejich vliv dopadá zejména na návštěvnost a někdy i existenci kin, která se vyskytují v bezprostřední blízkosti multikina či v zóně jeho vlivu. Obrázek 6.19 ukazuje, že největší po-

díl multikin na celkovém počtu kin je v Praze. Pokud porovnáme počet sedadel v multikinech a počet sedadel v klasických kinosálech, je situace v Praze ještě výraznější. Multikina zde obsáhnou více jak dvě třetiny kapacity sedadel všech kin. V ostatních krajích je většina kapacity obstarána klasickými kiny. V regionálních sítích má větší podíl multikin jak na celkovém počtu kin, tak na počtu sedadel kraj Plzeňský, kraj Liberecký a kraj Pardubický.

Obrázek 6.20. Průměrné vstupné v nejnavštěvovanějších kinech v roce 2010

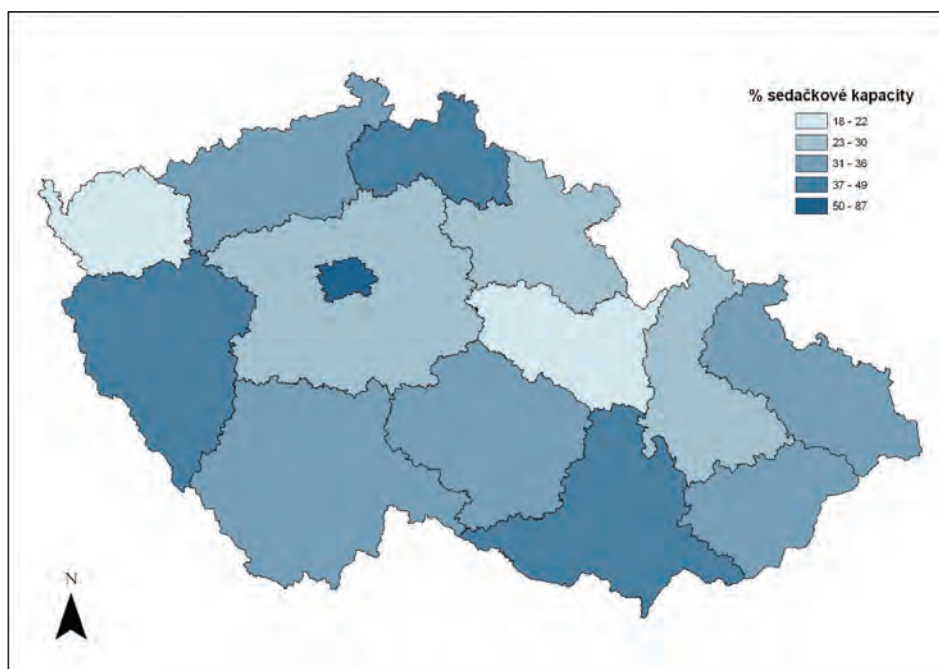

Zdroj: vlastní kartogram podle dat MK [Zpráva o české kinematografii... 2011].

Zpráva o české kinematografii zveřejňuje každoročně top 50 nejnavštěvovanějších kin s uvedením průměrného vstupného v jednotlivých kinech. Nejvíce zastoupených kin v seznamu má Praha (14 kin), a dále Ústecký kraj (5 kin) a kraj Zlínský (4 kina). Obrázek 6.20 ukazuje průměrné vstupné těchto nejnavštěvovanějších kin v rámci jednotlivých krajů. Do hodnot průměrného vstupného se odráží fakt, že hlavní podíl na tržbách i návštěvnosti mají multikina. Nejvyšší vstupné je logicky v kinech v největších městech, která disponují nejmodernějšími technologiemi a umožňují promítání filmů v 3D. V Praze dosáhlo průměrné

vstupné nejnavštěvovanějších kin 138 Kč, v Jihomoravském kraji 136 Kč. Do seznamu nejnavštěvovanějších kin se mimo multikina ale dostala i kina artová, která přicházejí s alternativní dramaturgií a uvádějí mezinárodně ceněné zahraniční tituly a pravidelně v nich probíhá řada filmových festivalů. Nejnižší hodnotu průměrného vstupného do kin má podle tohoto žebříčku Karlovarský kraj (107 Kč), což je dáno i výše zmíněným faktem, že se v daném kraji nenachází žádné multikino.

Obrázek 6.21. Podíl sedačkové kapacity digitalizovaných sálů kin na celkové kapacitě kin v roce 2011

Zdroj: vlastní kartogram podle dat NIPOS [Kultura v regionálním pohledu 2011].

Problémem, se kterým se v dnešní době potýkají zejména jednosálová kina, je digitalizace. Jak již bylo zmiňováno v předchozích kapitolách, očekává se, že v průběhu roku 2012 nastane úbytek nabídky distribučních kopií na tradičních 35mm filmových pásech a bude čím dál tím víc upřednostňována digitální forma projekcí. Lze tedy předpokládat, že kinům, která nebudou digitalizovaná, hrozí zánik. Podle Českého statistického úřadu bylo v České republice k roku 2011 di-

gitalizováno 26 multikin a 89 klasických kin. Jak ukazuje obrázek 6.21, nejlépe je na tom s digitalizací kin Praha, ve které byly k roku 2011 zmodernizovány dvě třetiny biografů, jež v souhrnu tvoří 87 % sedačkové kapacity ze všech pražských kin. Naopak nejhorší situace je v Pardubickém kraji a v kraji Karlovarském, kde je k projekcím v nových digitálních formátech přizpůsobeno pouze okolo 20 % veškeré sedačkové kapacity kin v kraji.

Na problematiku návštěvnosti kin a prognózu budoucnosti kin se je třeba podívat i skrze celkovou úroveň audiovizuální kultury. Zanikání kin z důvodu nízké návštěvnosti se nutně nemusí týkat jen klasických kin, ale technicky dobře vybavených multikin ve velkých městech. V prosinci 2008 ukončil svůj provoz kvůli klesajícím tržbám multiplex Cinema City v pražském nákupním centru Novodvorská Plaza. Roli v obecně klesající návštěvnosti kin může mít fakt, že se lidem dnes dostává poměrně široké nabídky filmové produkce prostřednictvím dostupných televizních kanálů či skrze prodej filmů na elektronických nosičích (DVD, Blu-ray). Fenoménem, který současně vstupuje na pole filmové distribuce a může ovlivňovat i návštěvnost kin, je šíření filmů přes internet, a to jak formou internetových videopůjčoven, tak obtížně postizitelnými nelegálními cestami.

Muzea, galerie, památníky a další výstavní prostory

Muzea, galerie a památníky s vlastními sbírkovými předměty

Muzea, galerie i památníky vlastníci sbírkové předměty, lze vnímat jako významná centra kulturního života. Oproti minulosti se jejich podoba značně změnila. V řadě takových zařízení lze sledovat posun od vědeckých a víceméně uzavřených pracovišť, k institucím, které jsou více přístupné veřejnosti. V posledních letech vzrůstá počet akcí, jež se na tato kulturní zařízení vážou (počet příležitostných či putovních výstav, činnosti muzejní spolků či organizace tzv. „muzejních nocí“), které ztraktivňují jak vlastní prohlídku, tak pomáhají vytvářet obraz muzea coby moderní instituce s kulturně-poznávací, ale i populárně-vzdělávací funkcí. Muzea mají mnohdy určité tematické zaměření, nejčastěji jsou to tzv. „muzea vlastivědná“ (41 % z celkového počtu muzejních institucí). V rámci regionálních specifik se tak setkáváme s muzei, jež mapují život v určitém regionu, dokumentují život významné osobnosti, která z daného regionu pochází, zaměřují se na jednotlivé oblasti lidské činnosti či specifickou oblast zájmu. Zároveň se stále častěji objevují komerčně pojatá muzea (například muzea voskových figurín, muzea tortury, muzea strašidel apod.), která se profilují jako populární

turistická lákadla. Z hlediska definice galerií se můžeme setkat s jistou terminologickou nejednoznačností, v publikacích NIPOSu jsou v této kategorii jako galerie sledovány ty, které vlastní sbírkové předměty a které by se tedy mohly nazvat i jako muzea výtvarného umění [Statistika kultury... 2010a: 5]. Stejně tak je někdy obtížné odlišit památník se stálou expozicí od menšího muzea. Vedle institucí vlastních sbírkové předměty pak NIPOS sleduje zvlášť výstavní činnost v oblasti profesionálního výtvarného umění a architektury. Do těchto statistických šetření jsou zařazovány galerie, výstavní sítě nebo jiné prostory určené k vystavování, které nevlastní sbírkové předměty (viz níže).

Pro české muzejnictví je charakteristické, že značná část muzeí působí v objektech, které jsou chráněnou kulturní památkou, příp. národní kulturní památkou, a původně byly postaveny pro jiné účely. Tento aspekt s sebou na jedné straně přináší ekonomické problémy, jelikož údržba takových objektů vyžaduje podstatně vyšší náklady, na straně druhé je ale často umístění muzea do památkového objektu možností, jak takové objekty lépe využít [Statistika kultury... 2010a: 5]. Podobně jako ostatní kulturní zařízení se muzea, galerie a památníky, jež představují významný prvek v turistické nabídce všech krajů České republiky, setkávají s požadavky na modernizaci a zvýšení atraktivnosti pro širší publikum. Potence muzeí spočívá zejména ve významné roli coby neformální vzdělávací instituce dětí i dospělých.

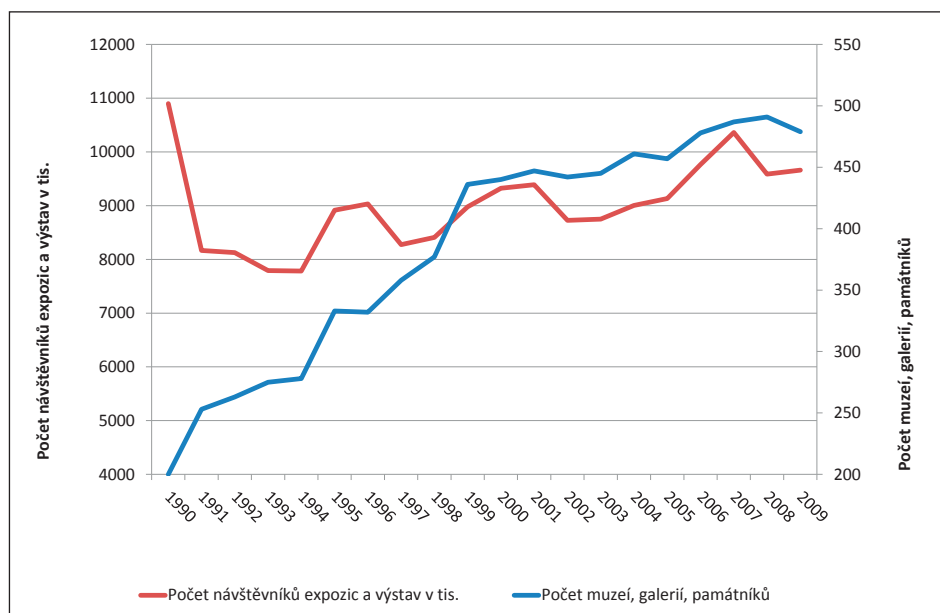
Ke zvýšení prestiže muzejních institucí má mimo jiné přispívat také Národní soutěž muzeí *Gloria musaealis*, která se každoročně vyhlašuje od roku 2001. Cílem iniciátorů soutěže je podpořit větší medializaci problematiky českého muzejnictví, a to jak ve vztahu k jeho obecným problémům, tak i k významu konkrétních muzeí. Cíle, ke kterým by se muzejnictví v krajích mělo ubírat, jsou zmíněny například v koncepčních dokumentech Plzeňského, Pardubického, Středočeského nebo Olomouckého kraje. Podrobněji se jimi zabývá 5. kapitola „Kulturní politika a koncepční dokumenty na krajské úrovni“ (K. Vojtíšková).

Prezentované statistické údaje vychází ze šetření NIPOS. Podobně jako u jiných kulturních zařízení si je třeba uvědomit, že v rámci této statistiky není databáze, která mapuje stav muzejního a galerijního sektoru v České republice, úplná. Zejména soukromá muzea zde nemusí být vůbec podchycena, a řada těchto zařízení využila svého práva na ochranu individuálních dat a nedala souhlas ke zveřejnění jakýchkoli podrobnějších údajů. Počet muzeí, galerií a památníků od roku 1980 vzrostl téměř dvojnásobně, oproti tomu počet návštěvníků poklesl o více než 40 %. Počet objektů zpočátku klesal, což zřejmě souviselo s doznívající integrací muzejních institucí, která začala v 70. letech a během níž se z menších městských muzeí stávaly pobočky muzeí krajských a okresních. K dalšímu

snížení pak došlo v souvislosti se společenskými změnami v roce 1990 – zanikaly instituce, které byly orientované na propagaci tradic dělnického hnutí. Následně ale začaly masivně vznikat nová muzea a galerie a nárůst jejich počtu pokračuje dodnes, i když je jeho tempo pomalejší [Kultura České republiky... 2011: 17]. Ačkoli můžeme sledovat zvyšující se návštěvnost těchto institucí, vývoj neodpovídá růstu počtu výstav a expozic. Na vysoké návštěvnosti před rokem 1990 se podílelo to, že návštěvnost těchto institucí byla organizovaná.

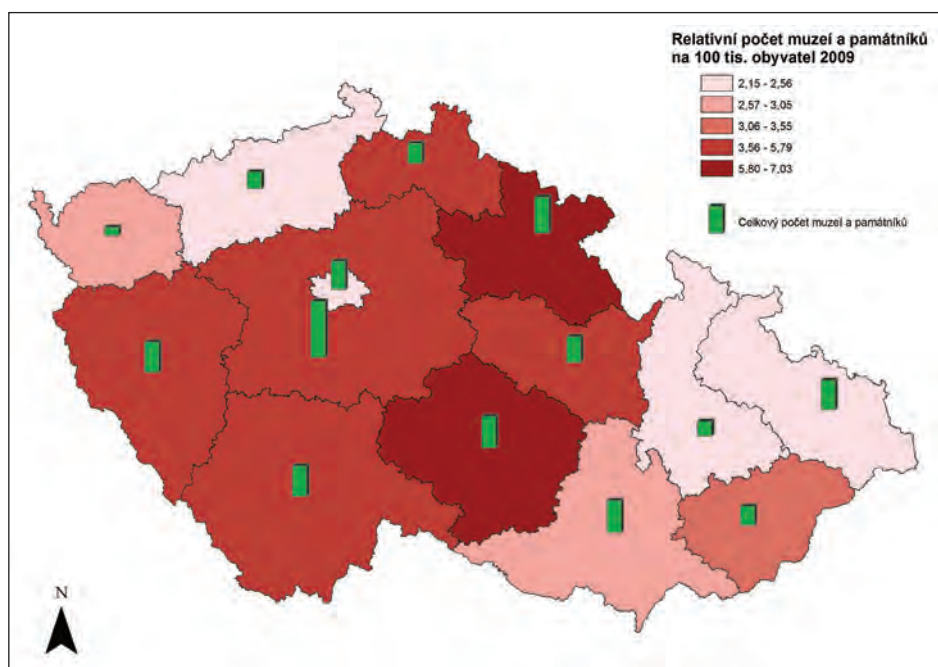
Obrázek 6.22 ukazuje vývoj počtu a návštěvnosti sledovaných zařízení po roce 1990.

Obrázek 6.22. Dlouhodobý vývoj počtu a návštěvnosti muzeí, památníků a galerií s vlastními sbírkovými předměty v letech 1990–2009

Zdroj: Statistika kultury 2009 – I. díl – kulturní dědictví (muzea, galerie a památkové objekty [2010a].

Obrázek 6.23. Počet muzeí a památníků absolutně i relativně na 100 tis. obyvatel kraje v roce 2009

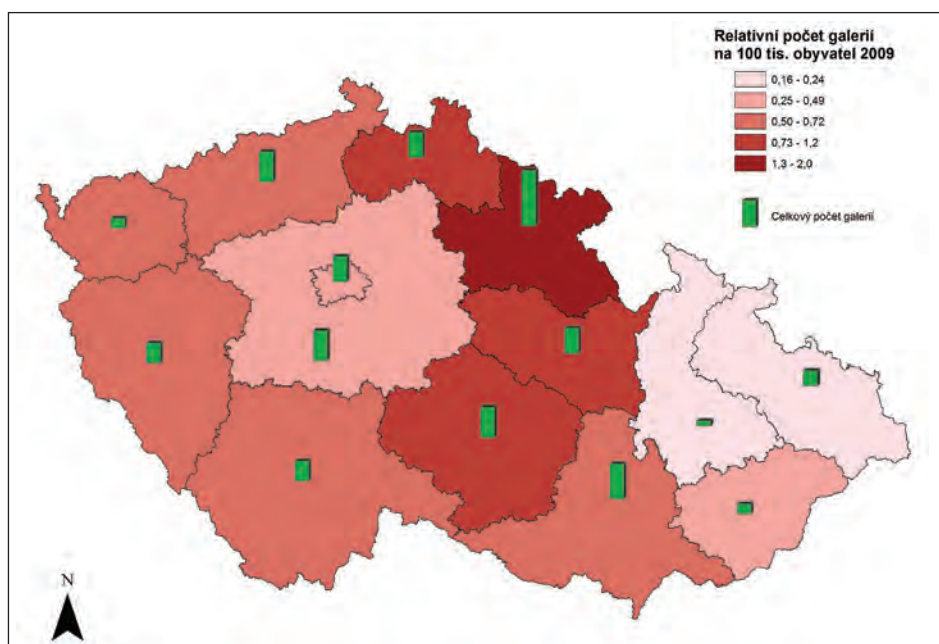

Zdroj: vlastní kartogram podle dat NIPOS [Statistika kultury... 2010a].

Podobně jako v případě památkových objektů, je v absolutních číslech na počet muzeí a památníků nejbohatší kraj Středočeský (61 zařízení). Větší počet muzeí a památníků je pak v Královéhradeckém kraji (39) a v Jihomoravském kraji (35), naopak nejméně je těchto zařízení v Karlovarském kraji (9 zařízení). Samotný počet zařízení ale neodpovídá na otázku, jestli je jejich množství adekvátní k počtu obyvatel v daném kraji. Pokud se tedy podíváme na počet muzeí a památníků ve vztahu k množství obyvatel, kteří v daném kraji žijí, tak je nejvíce muzeí a památníků v Královéhradeckém kraji a na Vysočině. Nejméně muzeí a památníků v přepočtu na obyvatele je v Praze, v Ústeckém, Olomouckém a Moravskoslezském kraji.

V případě galerií vlastních sbírkové předměty je situace oproti počtu muzeí a památníků v jednotlivých krajích odlišná. Kartogram ukazuje, že nejvíce těchto zařízení se nachází v Královéhradeckém kraji (11 zařízení).

Obrázek 6.24. Počet galerií vlastnicích sbírkové předměty absolutně i relativně na 100 tis. obyvatel kraje v roce 2009

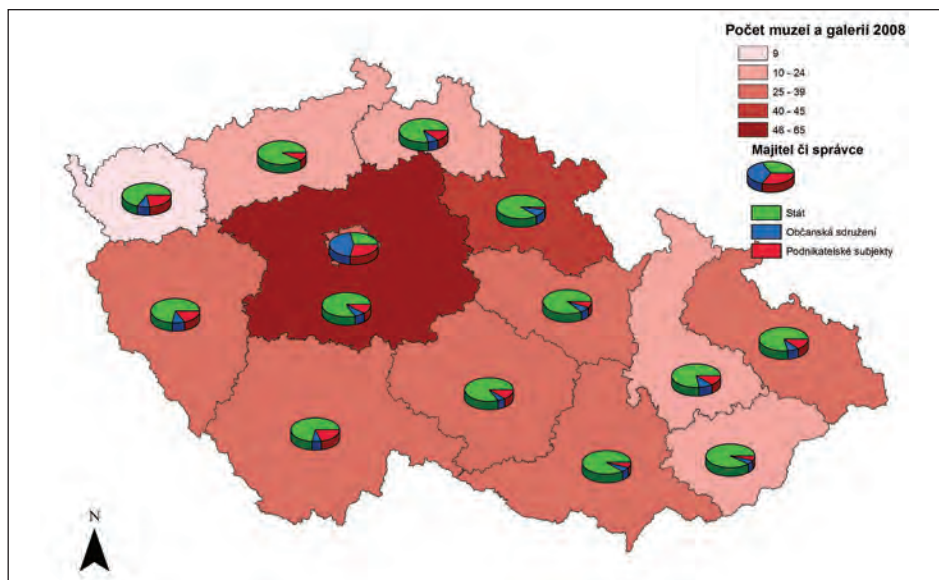

Zdroj: vlastní kartogram podle dat NIPOS [Statistika kultury... 2010a].

Naopak pouze jedna galerie tohoto druhu se nachází v Olomouckém kraji, po dvou galeriích mají ve Zlínském kraji a v Karlovarském kraji. Královéhradecký kraj je také krajem, který má nejvíce galerií s vlastními sbírkovými předměty v přepočtu na počet obyvatel, kteří v něm žijí. V relativním srovnání má větší počet těchto galerií také Liberecký kraj, Pardubický kraj a Kraj Vysočina. Oproti tomu nejméně galerií tohoto typu na 100 tis. obyvatel v kraji je v Olomouckém a Moravskoslezském kraji.

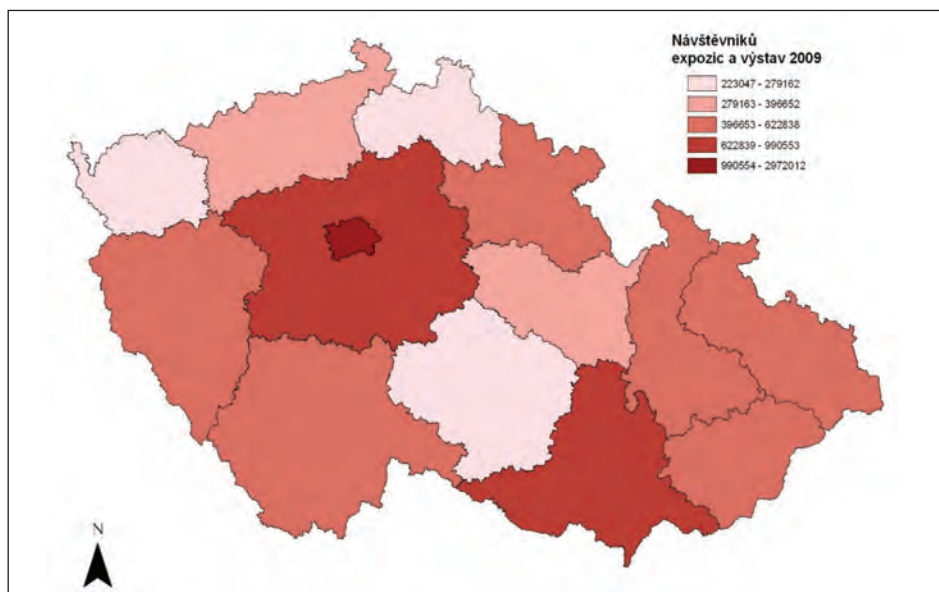
V analýze kulturní infrastruktury muzeí, památníků a galerií vlastnicích sbírkové předměty je zajímavé se podívat na jejich vlastnickou strukturu, kterou nám v obrázku 6.25 spolu s údaji o počtu kulturních zařízení v roce 2008 ukazují kruhové grafy. Zřizovatelé muzeí, galerií a památníků se dělí do tří základních kategorií. Do první kategorie patří objekty, které jsou zřizované státem (ministerstvy, kraji, obcemi, městy a jinými rezorty); druhou kategorií tvoří kulturní zařízení zřizovaná občanskými sdruženími, církvemi, nadacemi či obecně prospěšnými společnostmi; ve třetí kategorii jsou soukromá a firemní muzea zřizovaná podnikateli, fyzickými osobami, společnostmi s ručením omezeným, akciovými společnostmi aj.

Obrázek 6.25. Muzea, galerie a památníky dle zřizovatelů v roce 2008

Zdroj: vlastní kartogram podle dat NIPOS [Financování kultury... 2010].

Obrázek 6.26. Počet návštěvníků expozic a výstav v roce 2009

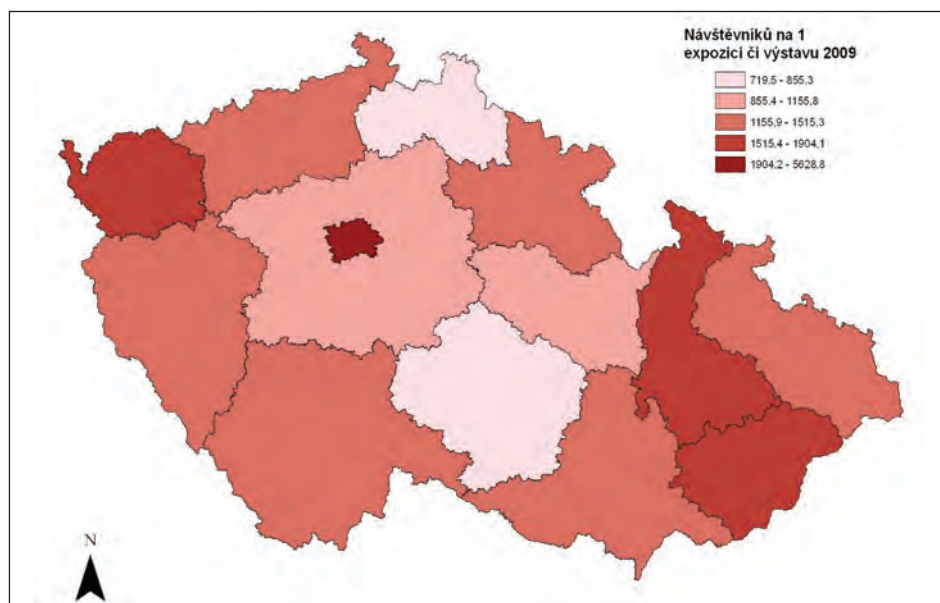

Zdroj: vlastní kartogram podle dat NIPOS [Statistika kultury... 2010a].

Z grafů je patrné, že více jak dvě třetiny (78 %) muzeí, galerií a památníků vlastních sbírkové předměty v České republice spravuje stát. Podnikatelé a soukromníci spravují téměř 13 % objektů, občanská sdružení, církve apod. necelých 10 % zařízení. Toto vlastnické rozložení je výrazně odlišné pouze v Praze, kde stát spravuje necelou polovinu sledovaných zařízení a podnikatelské subjekty a občanská sdružení mají větší zastoupení. Ústecký kraj je jediným krajem, kde občanská sdružení nevlastní ani nezřizují žádné muzeum, galerii či památník se sbírkovými předměty.

Z hlediska výstupů činnosti muzeí, galerií a památníků pro veřejnost je nejvýznamnější formou jejich výstavní činnost, a to buď prostřednictvím nabídky, kterou představují dlouhodobé (stálé) expozice, nebo skrze krátkodobé či příležitostné výstavy. Obrázek 6.26 poukazuje na významnou roli Prahy coby kulturního centra, kde místní galerie a muzea navštívily v roce 2009 téměř tři miliony lidí. Větší návštěvnost těchto kulturních zařízení byla dále ve Středočeském kraji a Jihomoravském kraji (téměř milion návštěvníků). Naopak s nejmenším počtem návštěvníků muzeí a galerií se setkal Karlovarský kraj (223 tisíc), Liberecký kraj (235 tisíc) a Kraj Vysočina (279 tisíc).

Obrázek 6.27. Počet návštěvníků na 1 expozici či výstavu v roce 2009

Zdroj: vlastní kartogram podle dat NIPOS [Statistika kultury... 2010a].

Praha má průměrnou návštěvnost expozic nebo výstav zhruba pětinasobně vyšší než ostatní kraje. Nejméně návštěvníků na jednotlivé expozice či výstavy v muzeích, galeriích a památnících s vlastními sbírkovými předměty připadá v Kraji Vysočina (přibližně 700 návštěvníků na jednu výstavu), v Libereckém kraji (přes 850 návštěvníků) a rovněž v Pardubickém kraji (necelých 1000 návštěvníků).

Výstavní prostory bez vlastních sbírkových předmětů

Jak jsme již zmiňovali, vedle muzeí a galerií s vlastními sbírkovými předměty je statistikami NIPOSu sledovaná také výstavní činnost v oblasti profesionálního výtvarného umění a architektury. V dalším textu budeme sledovat galerie, výstavní sítě nebo jiné prostory určené k vystavování, které nevlastní sbírkové předměty. Zejména u galerií zřízovaných podnikatelskými subjekty dochází k častému pohybu, jelikož jsou často zakládány nové a z důvodu nedostatku finančních prostředků dochází k rušení stávajících galerií, případně k jejich změně v prodejní galerie, které nepořádají výstavy. Z celkového počtu 297 statisticky šetřených galerií jich bylo v roce 2009 125 zřízováno podnikatelskými subjekty, nicméně podobně jako u soukromých muzeí nemusí počet uváděný NIPOSem odpovídat realitě.

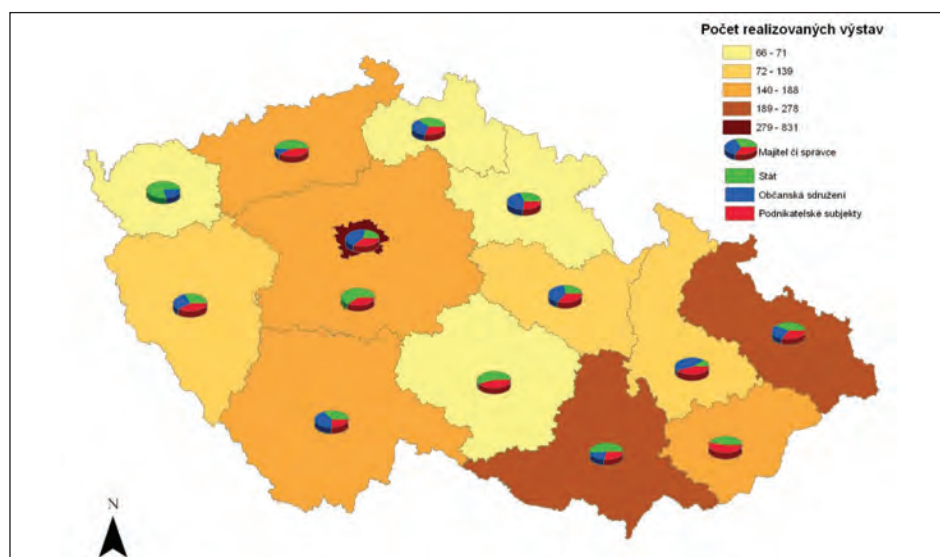
Tabulka 6.1. Přehled galerií bez vlastních sbírkových předmětů

Zřizovatel	2007	2008	2009
Státní správa	98	92	89
Občanská sdružení, o.p.s. a církve	73	84	83
Podnikatelské subjekty	137	134	125
Celkem	308	310	297

Zdroj: Statistika kultury 2009 – II. díl – umění (divadla, hudební soubory, výstavní činnost a festivaly) [2010b].

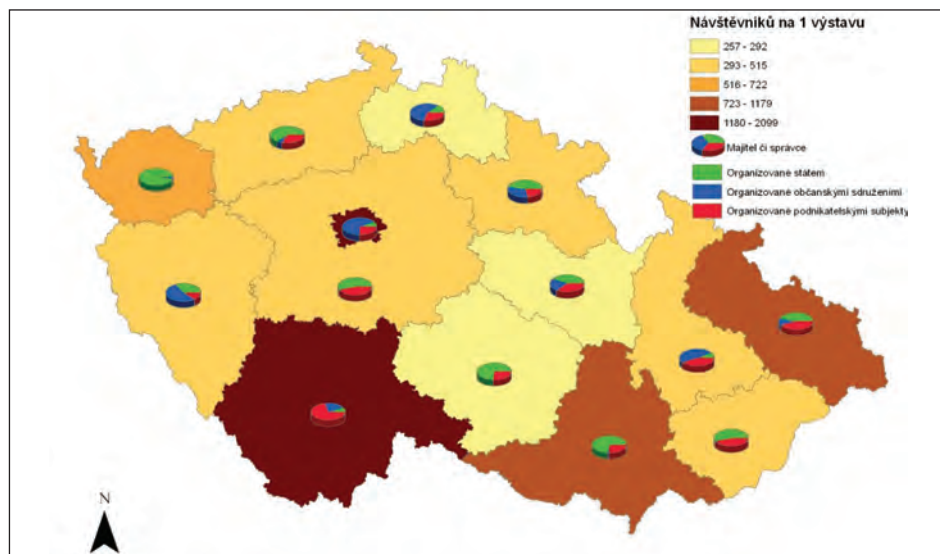
Nejvíce výstav v oblasti profesionálního výtvarného umění a architektury se v roce 2009 uskutečnilo v Praze (831), Moravskoslezském kraji (278) a Jihomoravském kraji (274). Nejméně v Libereckém kraji (66) a Královéhradeckém kraji (67). Ačkoliv najdeme velké regionální rozdíly podle zřizovatele galerie či výstavní sítě, můžeme říci, že za celou Českou republiku jsou výstavy nejčastěji organizovány v objektech, které jsou zřízovány podnikatelskými subjekty spolu se státem (941, resp. 940 výstav), dohromady se jedná o 70 % výstav, zbylých 30 % (744 výstav) spadá pod občanská sdružení.

Obrázek 6.28. Počet realizovaných výstav a podíl organizátorů výstav podle typu zřizovatele v roce 2009

Zdroj: vlastní kartogram podle dat NIPOS [Statistika kultury... 2010b].

Obrázek 6.29. Počet návštěvníků připadajících na výstavu a podíl z celkového počtu návštěvníků výstav podle typu zřizovatele v roce 2009

Zdroj: vlastní kartogram podle dat NIPOS [Statistika kultury... 2010b].

Nejnavštěvovanější jsou výstavy na území Jihočeského kraje (2099 návštěvníků na výstavu), kde většinu návštěvníků tvoří návštěvníci v galeriích a výstavních sících zřízených podnikatelskými subjekty, a v Praze (1647 návštěvníků), kde naopak většinu tvoří návštěvníci v objektech zřízených občanskými sdruženími. Nejméně návštěvníků mají v průměru výstavy v Libereckém kraji (257 návštěvníků) a Kraji Vysočina (284 návštěvníků). Pokud jde o počet návštěvníků na výstavách v Jihočeském kraji, je zajímavé také zmínit, že se ve výstavních prostorách vlastněných podnikatelskými subjekty uskutečňuje jen 26 % výstav, ale jejich podíl na návštěvnících v tomto kraji tvoří celých 71 %.

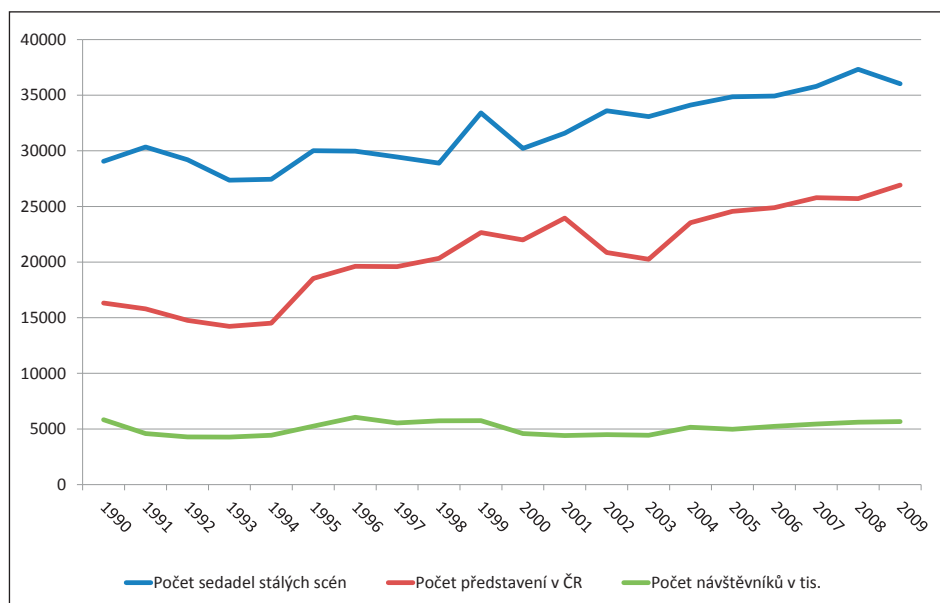
Divadla

Česká republika má jednu z nejhustších divadelních sítí v Evropě. Divadlo má v českých zemích významnou tradici, což dosvědčuje široká základna profesionálních divadel i ochotnických souborů. Profesionální divadelní instituce se vyvíjela do dnešní podoby zhruba od 18. století, tedy od období osvícenství. V letech 1739–1783 působilo v Praze Divadlo v Kotcích, které bylo první, jež svým nákladem zřídil a provozoval pražský magistrát. Prostor pronajímal jednotlivým ředitelům na určitá období. Analogicky pak dále začala vznikat městská divadla i v dalších, zejména lázeňských městech. Rozvoj divadelní sítě však neprobíhal pouze lineárně, ale objevilo se zde i několik výraznějších skoků. Samostatné budovy vznikaly ve větších i malých městech, přičemž některé dodnes slouží k divadelnímu či obecně kulturnímu účelu [Studie současného stavu... 2009: 21]. Zatímco v období mezi lety 1860 a 1910 byly stavěny zpravidla reprezentativnější budovy, v poválečném období První republiky docházelo ke stavbě středně velkých divadel určených zejména pro bulvární repertoár. Po roce 1945 se nové budovy stavěly jen sporadicky. Stávající divadelní infrastruktura byla změněna tzv. divadly malých forem (Semafor, Rokoko, Paravan aj.) a později studiovými divadly (Divadlo na provázku, Hanácké divadlo Prostějov aj.), která mnohdy využívala i původem nedivadelní alternativní prostory [ibid.: 22]. Míra způsobu zřizování divadel se v různých městech lišila – divadla existovala ve formě soukromopodnikatelské, družstevní a státní, případně v jejich kombinaci. Divadelní zákon z roku 1948 vycházející z komunistických teorií o umění a kultuře jako nástroje k převýchově mas však omezil formu divadel pouze na státní. Stát zřizoval a provozoval divadla pouze prostřednictvím Ministerstva kultury nebo krajů. Od listopadu roku 1989 však dochází ke komplexní společenské změně, která vedla jak nárůstu divadelních scén, tak k transformaci divadelního systému. Kromě obnovení soukromých divadel vzniká nová forma: divadlo jako nezávislá ne-

zisková organizace. Transformace tedy umožnila diverzifikaci kulturního prostoru se segmenty veřejným, neziskovým i podnikatelským [ibid.: 65].

V období mezi lety 1990 a 2009 došlo k nárůstu počtu divadel ze 47 na 137 (bez stagion). Analogicky k tomu, jak ukazuje následující graf (viz obr. 6.30), narůstal také počet sedadel ve stálých scénách a počet představení. Naproti tomu počet návštěvníků prošel kolísavým vývojem, po počátečním poklesu na počátku 90. let na minimum v roce 1993 (4,27 mil.) stoupal k maximu v roce 1996 (6,05 mil), následoval opětovný pokles v letech 2000 až 2003 a opětovný nárůst v letech 2004 až 2009.

Obrázek 6.30. Dlouhodobý vývoj počtu sedadel, představení a návštěvníků divadel v ČR 1990–2009

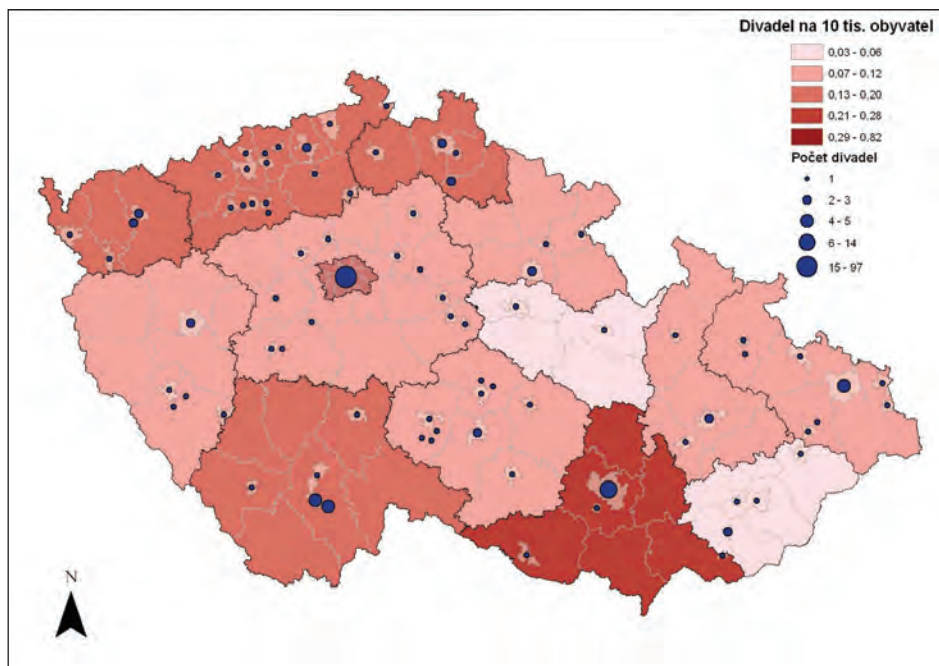
Zdroj: Statistika kultury 2009 – II. díl – umění (divadla, hudební soubory, výstavní činnost a festivaly) [2010b].

Ve statistikách NIPOSu jsou zachycovaná divadla zřizovaná jak MK ČR, tak MŠMT ČR, obcemi, městy či městskými částmi, občanskými sdruženími, obecně prospěšnými společnostmi, nadacemi, podnikateli i podnikatelskými subjekty. Sledovaná jsou i divadla soukromá a od roku 1999 rovněž divadla stagionového typu, tedy ta, která nemají vlastní soubor a sama nutně neprodukují vlastní

divadelní či taneční představení. K roku 2009 činil celkový počet divadel sledovaných NIPOSem 198 včetně stagion.

Statistika NIPOSu však není úplná z toho důvodu, že některá divadla využívají svého práva na ochranu individuálních dat a nedala souhlas k jejich zveřejnění. Avšak z posledního šetření je patrné, že se zvyšuje odpovědnost existujících divadel ke statistice, která se tak více blíží realitě, což dokazuje nejvyšší počet statisticky šetřených divadel za sledované období. Nejobsažnější a nejuplněnější jsou údaje týkající se divadel zřizovaných orgány státní správy – MK (2) a MŠMT (4), kraji (2), obcemi, městy nebo městskými částmi (34) [Statistika kultury... 2010b, 2011b: 5]. Další určitý přehled o rozmístění divadelních scén po České republice, které ukazuje obrázek 6.31, byl vytvořen na základě aktuální databáze ze stránek Atlas Česka (<http://www.atlasceska.cz/>).

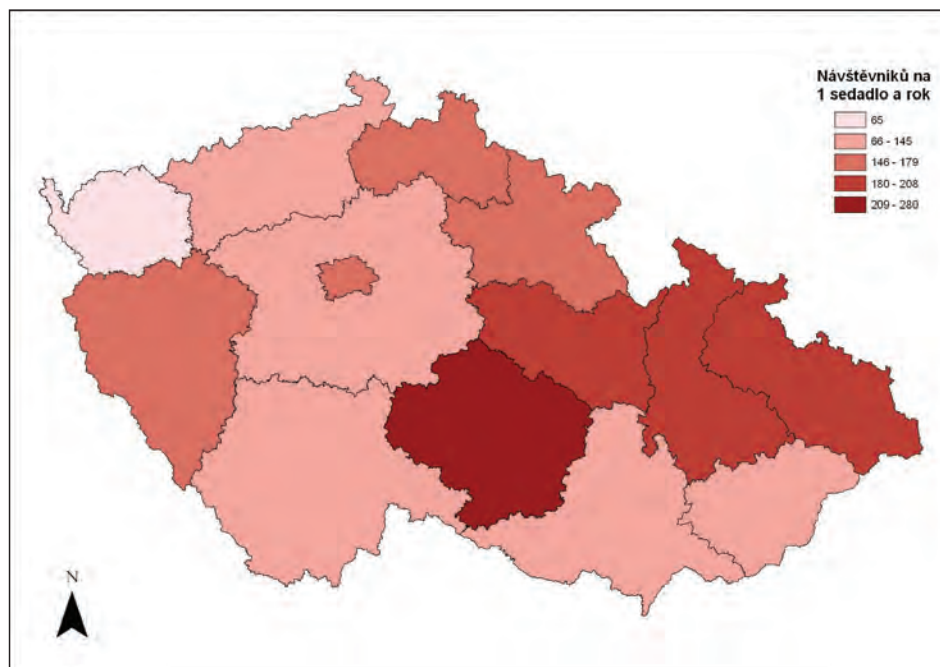
Obrázek 6.31. Počet divadel celkem v jednotlivých obcích a relativně na 10 tis. obyvatel v krajích České republiky v roce 2011

Zdroj: vlastní kartogram podle dat z webových stránek Atlas Česka (<http://www.atlasceska.cz/> [cit. 1. 2. 2012]).

Ve většině sídel se nachází nejvýše jedno divadlo (viz obrázek 6.31), pouze ve 13 městech České republiky najdeme alespoň dvě divadla. Jedná se o všechna krajská města s výjimkou Pardubic a Zlína a dále o Turnov a Uherské Hradiště. Nejvíce divadel je v Praze (97) a Brně (14), pět divadel je v Českých Budějovicích a Ostravě, žádné jiné město nemá více než 3 divadla. Lokalizace divadelních scén je tedy očividně vázaná zejména na větší města celostátního kulturního významu.

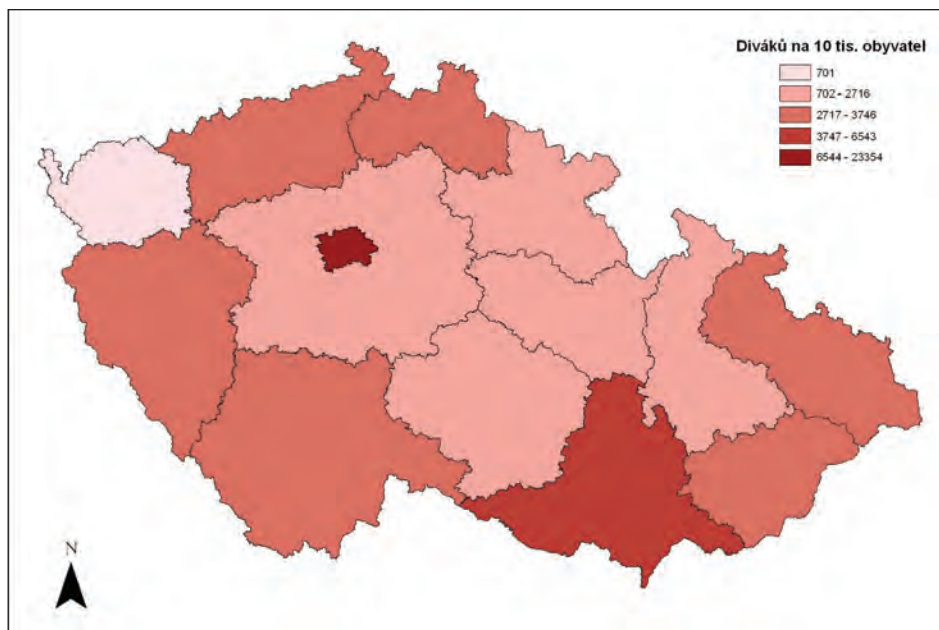
Obrázek 6.32. Využití kapacity divadel v roce 2009

Zdroj: vlastní kartogram podle dat ČSÚ [Výsledky účtu... 2011].

Zajímavým ukazatelem je také vztah kapacity divadel (počtu sedadel) a počtu návštěvníků v jednotlivých krajích. Nejvíce je kapacita divadel využívána v Kraji Vysočina. Ačkoli samotná návštěvnost divadel v tomto kraji není příliš vysoká, z kapacitního hlediska jsou zde divadla výrazně využívanější než jinde. Nadprůměrně je kapacita divadel využívána také v Pardubickém, Olomouckém a Moravskoslezském kraji. Oproti tomu v Karlovarském kraji, kde je počet sedadel přibližně stejný jako v Kraji Vysočina, je kapacita místních divadel využívána nejméně.

Obrázek 6.33. Návštěvnost divadel v přepočtu na 10 tis. obyvatel v roce 2009

Zdroj: vlastní kartogram podle dat ČSÚ [Výsledky účtu... 2011].

Návštěvnost divadel v Praze v přepočtu na obyvatele byla při porovnání s celostátní úrovní v roce 2009 více jak čtyřnásobná (23 354 návštěvníků). Větší návštěvnost divadel je vidět v Jihomoravském kraji. Vázanost divadel na větší a kulturně významná města dále potvrzuje jejich vyšší návštěvnost v Plzeňském kraji (Plzeň) a Moravskoslezském kraji (Ostrava). Nejnižší návštěvnost z hlediska počtu obyvatel je v Karlovarském kraji, mírně překvapivá je poměrně vysoká návštěvnost ve Zlínském kraji. Podobné výsledky ukázalo i porovnání kapacity měřené počtem sedadel ve vztahu k počtu obyvatel. V Praze na deset tisíc obyvatel připadá 130 sedadel. Z ostatních krajů je v tomto ukazateli dále nadprůměrný Jihomoravský kraj (47 sedadel). Naopak nejmenší kapacita divadel v relativním měřítku je na Vysočině, kde na deset tisíc obyvatel připadá pouze šest sedadel [Výsledky účtu... 2011].

Návštěvnost divadel je zřejmě rovněž ovlivněna „dostředivým působením“ zejména Prahy a Brna. Dá se předpokládat, že lidé, kteří bydlí v okolních krajích, budou za divadelní kulturou do těchto měst dojíždět.

Právní forma divadel

Právní forma divadel podstatným způsobem ovlivňuje jejich fungování, financování a legislativní rámec, s nímž musí vedení organizace pracovat. Divadla mohou být provozována jako veřejné neziskové organizace, soukromá (nestátní) nezisková zařízení a soukromá (nestátní) zisková zařízení. Základní dělení dle způsobu vlastnictví zobrazuje následující tabulka.

Tabulka 6.2. Divadla podle právní formy

Sféra divadla	Právní forma
soukromé (nestátní) ziskové divadlo	Společnost s ručením omezeným
	Akciová společnost
	Fyzická osoba
soukromé (nestátní) neziskové divadlo	Obecně prospěšná společnost
	Občanské sdružení
veřejné neziskové organizace	Příspěvková organizace

Zdroj: Základní typy právních forem profesionálních divadel v ČR [Krejčí 2009].

Tabulka 6.3. Právní forma nejnavštěvovanějších divadel v roce 2010

Kraj	Právní forma	Počet
Praha	Příspěvková organizace	13
	Společnost s ručením omezeným	7
	Obecně prospěšná společnost	3
	Občanské sdružení	2
	Fyzická osoba	1
Středočeský kraj	Příspěvková organizace	4
	Společnost s ručením omezeným	1
	Obecně prospěšná společnost	1
Jihočeský kraj	Příspěvková organizace	2
Plzeňský kraj	Příspěvková organizace	3
Ústecký	Příspěvková organizace	5
	Společnost s ručením omezeným	1
	Fyzická osoba	1
Liberecký kraj	Příspěvková organizace	1
	Obecně prospěšná společnost	1
Královéhradecký	Příspěvková organizace	1

Kraj	Právní forma	Počet
Pardubický	Příspěvková organizace	1
Vysočina	Příspěvková organizace	2
Jihomoravský	Příspěvková organizace	4
	Obecně prospěšná společnost	1
	Fyzická osoba	1
Olomoucký	Příspěvková organizace	2
	Společnost s ručením omezeným	1
	Občanské sdružení	1
Zlínský	Příspěvková organizace	2
Moravskoslezský	Příspěvková organizace	5

Zdroj: Statistika kultury 2010 – II. díl – umění (divadla, hudební soubory, výstavní činnost a festivaly) [2011b], vlastní rekonstrukce.

Pokud se podíváme na nejnavštěvovanější divadla z hlediska jejich právní formy, ukazuje se ve všech krajích jako nejběžnější právní forma příspěvková organizace. V tabulce není uveden Karlovarský kraj, poněvadž žádné divadlo v tomto kraji nemělo větší návštěvnost než 25 tisíc diváků, která byla pro seznam kritériem. V potaz je třeba rovněž vzít, že v seznamu nebylo uvedeno deset divadel, která nesouhlasila se zveřejněním svých statistických dat. Příspěvková divadla, která jsou reprezentanty veřejné formy divadel, mají zřizovací listinou zajištěny příspěvky ze strany zřizovatele a vztah mezi zřizovatelem a subjektem není smluvní, ale rozpočtový [Mockovčiaková 2010: 15]. Tato právní forma byla v letech 1948 až 1989 jedinou možností, jak zřizovat divadlo, avšak postupně dochází ke snižování počtu příspěvkových organizací státu a jeho samosprávních celků a přibývá soukromých subjektů, jak ve formě ziskové, tak neziskové. Příkladem může být „transformace pražských divadel“, která byla Magistrátem hlavního města Prahy zahájena v roce 2001. Pražský magistrát se potřeboval vyrovnat se situací, kdy bylo ve městě příliš mnoho divadel se statusem příspěvkových organizací a s omezeným množstvím financí v městských pokladnách, a tak se rozhodl k transformaci určitých divadel na jinou právní formu. Prvními transformovanými divadly se staly příspěvkové organizace Činoherní klub či Divadlo Archa, které přešly na obecně prospěšnou společnost, a příspěvková organizace Semafor, jež se stala společností s ručením omezeným. Praha ale není jediným městem, ve kterém se přistupuje k transformaci. Jednorázově k ní došlo například v Ostravě u Divadla Petra Bezruče, které přešlo na Divadelní společnost Petra Bezruče, či Divadla Šumperk, které od roku 2001 funguje jako společnost s ručením omezeným. V posledních letech se hovořilo o tzv. „druhé vlně transformace“, která se měla týkat pěti pražských scén – Švandova divadla, Divadla pod

Palmovkou, Divadla Na zábradlí, Studia Ypsilon a Divadla v Dlouhé – ta ale byla prozatím tehdejší radní hlavního města Prahy pro kulturu Lukášem Kauckým v září 2011 pozastavena, přičemž hlavní argumentací pro dané rozhodnutí bylo, že samotným procesem transformace město neušetří, ale naopak bude muset ještě více investovat.⁷ O transformačním procesu divadel viz rovněž 5. kapitolu.

Hvězdárny a planetária

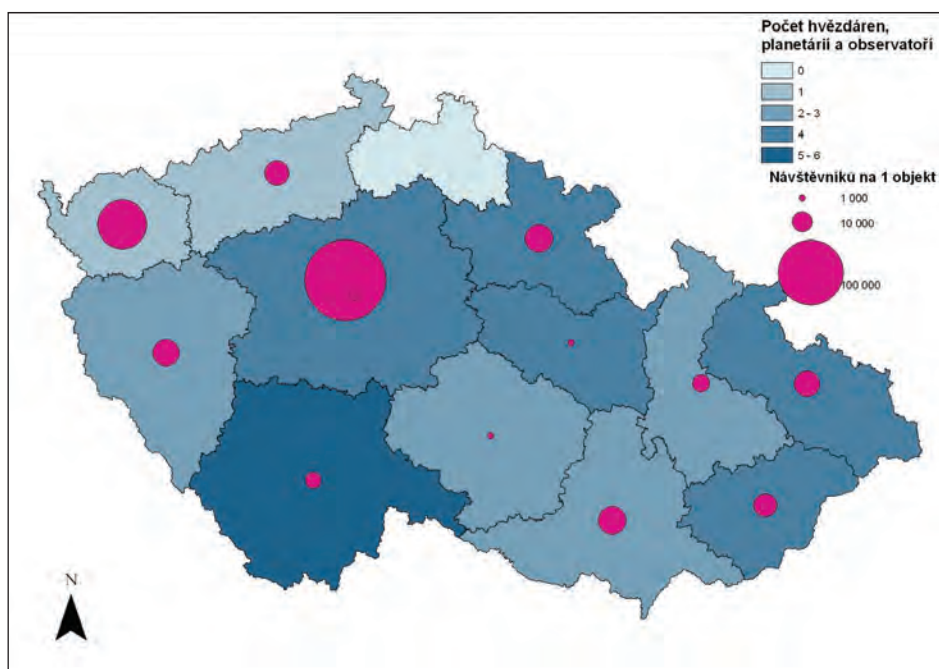
Hvězdárny a planetária jsou relativně málo početná, úzce zájmová zařízení, která zprostředkovávají poznání a provádějí edukační činnost na poli astronomie. Přesto má působení planetárií a hvězdáren v Čechách dlouholetou tradici a specifickým způsobem přispívá ke kulturní nabídce regionu. Jejich působnost vždy přesahuje hranice obce a zpravidla zaznamenává návštěvnost z širokého okolí, často i formou školních výprav či výletů. Celkem se podle dat z roku 2009 na území České republiky nalézá 45 institucí tohoto zaměření. To je o 11 méně, než jich bylo podle NIPOSu evidováno v roce 2004. Pokud budeme tyto instituce členit podle zřizovatele, můžeme říci, že jich je zřizováno kraji 12, obcemi a městy 17, vysokou školou 1, občanskými sdruženími 10, obecně prospěšnou společnostmi 1 a 4 soukromými osobami [Statistika kultury... 2010d: 5].

Podle počtu se nejvíce hvězdáren či planetárií nachází v Jihočeském kraji (6), naopak v Libereckém nenajdeme žádnou z těchto institucí a v Praze pouze jednu. Avšak právě tato jediná instituce na území hlavního města, Hvězdárna a planetárium hl. m. Prahy, je nejnavštěvovanější institucí v České republice, celkem jí v roce 2009 navštívilo přes 144 tisíc zájemců. Celkem pět veřejně přístupných institucí překročilo v roce 2009 hranici 35 tisíc návštěvníků. První tři se nacházejí ve třech největších městech České republiky: v Praze (již zmíněná Hvězdárna a planetárium hl. m. Prahy, zřizovaná hlavním městem Prahou), Brně (Hvězdárna a planetárium Mikuláše Koperníka, zřizovatel statutární město Brno) a Ostravě⁸ (Hvězdárna a planetárium Johanna Palisy, zřizovatel VŠB – Technická univerzita Ostrava), čtvrtá se nachází v Hradci Králové (Hvězdárna a planetárium v Hradci Králové, zřizovatel Královéhradecký kraj) a pátá v Karlových Varech (Hvězdárna a radioklub lázeňského města Karlovy Vary, zřizovatel statutární město Karlovy Vary). Další devět hvězdáren a planetárií překročilo hranici 10 tisíc návštěvníků za rok. Zbylých 31 hvězdáren a planetárií sledovaných NIPOSem nepřekročilo hranici 4,5 tisíce návštěvníků.

7 Viz <http://www.mistnikultura.cz/mesto-zastavilo-druhou-vlnu-transformace-prazskych-divadel>.

8 V uvedeném pořadí.

Obrázek 6.34. Počet a návštěvnost hvězdáren, planetárií a astronomických pozorovatelů v krajích ČR (2010)

Zdroj: vlastní kartogram podle dat NIPOS [Statistika kultury... 2011d].

Přestože je sledovaných institucí na území ČR relativně málo, zdá se, že jejich počet postačuje na pokrytí poptávky ze strany návštěvníků z řad laické veřejnosti. Největší a nejnavštěvovanější ze sledovaných institucí vyžadují nemalé finanční prostředky a kromě toho bývají cílem nejrůznějších výletů a exkurzí nejen z blízkého, ale i vzdálenějšího okolí. Jejich spádovost je tedy relativně velká.

Kulturní domy

Pojmem „kulturní dům“ lze obecně označit objekt, který slouží obci a občanům k pořádání kulturních a společenských aktivit a jehož součástí je alespoň sál a pódium [Novotná 2011: 23].

Současnému stavu kulturních domů se částečně věnuje publikace *Kulturní regiony a geografie kultury* [Heřmanová, Chromý et al. 2009] a periodikum *Místní kultura*, které si v roce 2009 zvolilo za své hlavní téma právě kulturní domy. Ur-

čítou komplexnější analýzu pak poskytuje magisterská diplomová práce Marie Novotné s názvem *Fenomén kulturních domů na Hodonínsku* [Novotná 2011].

Po převratu roku 1948 začala Komunistická strana Československa uplatňovat kulturní politiku k populistické propagandě socialistických idejí. Mezi hlavními cíli přeměny společnosti pak bylo odstranění rozdílů mezi městem a vesnicí, vyrovnání úrovně zemědělství na úroveň průmyslu a rozvoj společenského a kulturního života lidí. Kulturní domy pak byly považovány za vhodné materiální zázemí, které mělo posloužit lidem jako místo pro kolektivní potkávání, a stávaly se dominantou obcí [Beneš 1976: 7]. Tyto objekty však zároveň i účelně sloužily k propagandě socialistických myšlenek. Na jedné straně tedy uspokojovaly kulturní potřeby, podporovaly vzdělávací a umělecké činnosti, poskytovaly prostor pro zábavu a oddechové aktivity, na straně druhé se v nich konala setkání propojená s politickým uvědomováním a organizováním občanů [ibid.: 20]. V 90. letech minulého století se objevily z důvodu horšího technického stavu tendence k odprodeji architektonicky nezdařilých a prostorově naddimenzovaných kulturních domů, které ale později ustaly [Kučerová 2008; Heřmanová, Chromý et al. 2009: 270].

Dnes se kulturní domy soustřeďují na nabídku kulturních a zábavných programů, ale i na nejrůznější vzdělávací aktivity a kurzy pro všechny generace. Zároveň poskytují prostor pro setkávání spolků a sdružení. Marie Novotná poukazuje na význam jejich marketingového využití při pořádání regionálních tradičních slavností nehmotného dědictví, které mohou přitáhnout turisty nejen z České republiky. Kulturní domy jsou v mnoha vesnicích jedinými místy, která poskytují prostory pro tyto akce a vytváří tak stabilní základnu pro jejich organizátory [Novotná 2011: 23].

Kulturní domy jsou v rámci NIPOSu statisticky sledované od roku 2007, jejich databáze však není ještě konečná.⁹ Následující tabulka 6.4 ukazuje vývoj počtu objektů z hlediska jejich zřizovatelů od roku 2007.

9 Ve statistických výkazech je sledován typ kulturního zařízení (instituce s vlastními prostory, bez vlastních prostor, objekt je pronajímán) a jím provozovaná činnost (např. občanské, umělecké, jazykové atd.), její zřizovatel (orgány státní správy, občanské sdružení, o.p.s. a církve, podnikatelské subjekty) a hospodaření. V roce 2010 bylo oblesláno 692 zpravodajských jednotek (tedy o 270 subjektů více než v roce 2007), přičemž z tohoto počtu bylo vyřazeno 181 subjektů a 57 jednotek výkaz neposlalo. Celkem tedy v šetření bylo 454 zpravodajských jednotek [Statistika kultury... 2011d: 22]. Databáze však není konečná, seznam je stále doplňován a aktualizován, a není ještě možné z šetření vyvozovat obecnější závěry. Největší možnosti pro rozbor jsou zatím u objektů zřizovaných státními orgány, které mají dlouholetou tradici. Zdlouhavost celého procesu komplikuje jednak fakt počtu 6000 sídel v České republice (v roce 2010 se nově oslovovaly zejména všechny obce a města nad 1000 obyvatel), jednak situace, kdy se ve městech nachází větší počet kulturních zařízení, stejně tak je třeba dořešit podchybení občanských sdružení, o.p.s., akciových společností, s.r.o., jakož i církevních subjektů a kulturních zařízení etnických menšin.

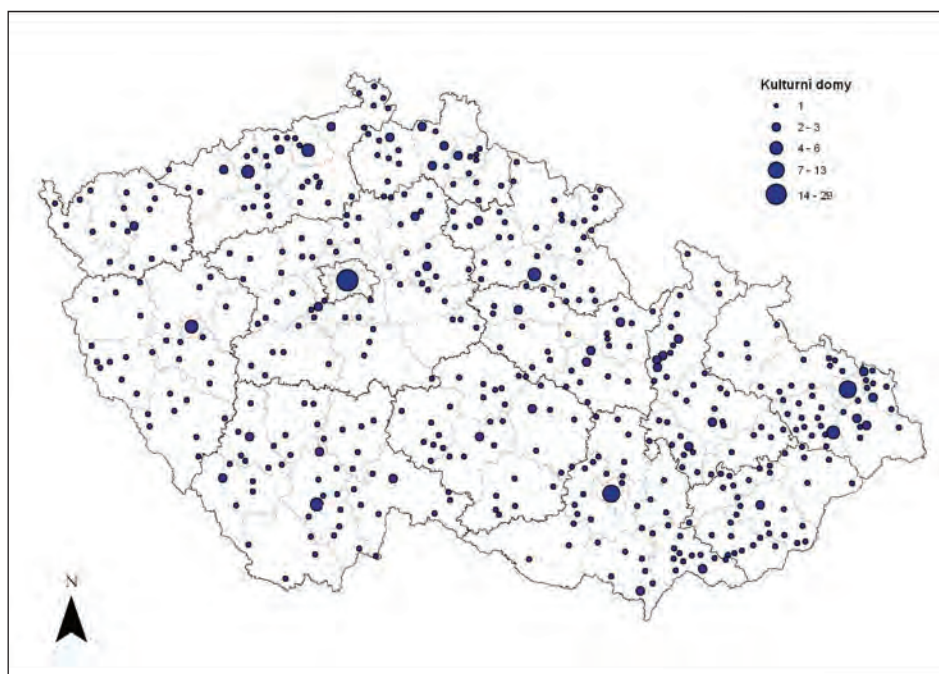
Tabulka 6.4. Přehled kulturních domů podle zřizovatele a podle činnosti

Zřizovatel	2007	2008	2009	2010
Státní správa	235	252	308	389
Občanská sdružení, o.p.s. a církve	11	7	21	22
Podnikatelské subjekty	39	36	44	43
Celkem	285	295	373	454

Zdroj: Statistika kultury 2010 – IV. díl – edukace a veřejná osvěta [2011d].

Prostorové rozmístění kulturních domů, o nichž máme dostupné informace, představuje obrázek 6.35, který byl zpracován na základě registru kulturních subjektů uvedeného na webových stránkách NIPOSu (aktualizovaný k 18. 6. 2010).

Obrázek 6.35. Počet kulturních domů (2010)

Zdroj: vlastní kartogram podle registru kulturních subjektů uveřejněného na webových stránkách <http://www.nipos-mk.cz>.

Z obrázku je zřejmé, že síť kulturních domů je rozmístěna víceméně rovnoměrně po celém území České republiky. Údaje o rozsáhlejších územích bez kulturních domů mohou být ovlivněny skutečností, že stále ještě všechny kulturní domy nejsou podchyceny v databázi NIPOSu.

Amatérské aktivity, lidová kultura

Vedle profesionálních aktivit nelze nezmínit velké a obtížně evidovatelné množství činností neprofesionálních subjektů, kam lze zařadit aktivity jednotlivců či souborů v hudební, taneční či divadelní oblasti, lidová řemesla, výtvarné či literární umění, projevy lidové či zlidovělé kultury. Charakteristiky neprofesionálních uměleckých činností sleduje ARTAMA, což je jeden z útvarů NIPOSu. Mezi obory, o kterých informuje, jak z hlediska vzdělávacích kurzů či seminářů, tak konajících se festivalů a přehlídek či vycházejících tematických publikací a periodik, patří dětské estetické aktivity, divadelní a hudební obory, film a fotografie a taneční obory.

Tabulka 6.5. Amatérské aktivity a lidová kultura v regionech České republiky (2012)

Kraj	Amatérské divadlo	Dechová hudba	Pěvecké sbory	Folklorní soubory	Folklorní festivaly	Lidová řemesla
Praha	147	18	205	29	9	27
Středočeský	1618	20	103	13	5	33
Jihočeský	875	28	80	14	6	27
Plzeňský	744	22	63	11	3	15
Karlovarský	168	15	25	4	2	1
Ústecký	540	14	109	7	2	5
Liberecký	439	4	78	6	1	13
Královéhradecký	741	11	83	16	3	34
Pardubický	597	6	84	15	3	122
Vysočina	909	14	49	22	2	11
Jihomoravský	779	82	126	79	14	74
Olomoucký	491	15	63	27	5	19
Zlínský	385	35	68	61	14	226
Moravskoslezský	509	31	148	56	11	14
Celkem	8942	315	1284	360	80	621

Zdroje: Databáze českého amatérského divadla, Dechová hudba v ČR, České-sbory.cz, Folklorní sdružení České republiky, Lidovaremesla.cz.

K jistému přehledu současné situace z hlediska činnosti amatérských subjektů může sloužit následující tabulka, která ukazuje počet souborů českého amatérského divadla, souborů dechové hudby, českých pěveckých sborů, folklorních souborů, konajících se festivalů a výrobců lidových řemesel. Na současné územní rozvrstvení má vliv počet obyvatel, demografický charakter kraje, jeho kulturní tradice, stejně tak i případné existence vysokoškolských pracovišť a odborných institucí, které danou činnost podporují.

Česká republika má velkou tradici zejména v oboru amatérského divadla, které vždy přinášelo kulturní, ale i mravní zásady nejširším vrstvám obyvatel. Jak se zmiňuje ředitelka Národního informačního a poradenského centra pro kulturu Lenka Lázňovská, amatérské divadlo lze považovat za jednu z nejstarších organizovaných občanských kulturních aktivit, jeho novodobá historie se začala odvíjet od konce 18. století a právě skrze jeho činnost docházelo k posilování národní kulturní identity [Lázňovská 2010: 6]. Amatérská divadla také napomohla ke vzniku divadelní alternativy a tzv. autorského divadla, které používalo metaforické obrazy k vystižení aktuální společenské situace. Na amatérské bázi také začínala například tzv. divadla malých forem (Semafor, Husa na provázku). Na území České republiky se nachází k roku 2012 téměř devět tisíc amatérských divadelních souborů. Tabulka 6.5 ukazuje, že nejvíce amatérských divadelníků se sdružuje ve Středočeském kraji a dále pak v Kraji Vysočina. To se ukazuje zejména při přepočtu na obyvatele v kraji, kdy v Kraji Vysočina připadá na tisíc obyvatel 1,7 amatérského divadelního souboru. Lázňovská uvádí, že v činnosti amatérského divadla převažují právě malé obce do pěti tisíc obyvatel¹⁰, kde divadelníci bývají vedle dobrovolných hasičů a myslivců nejvíce zformovanou skupinou, která tvoří jádro místní kultury [ibid.]. Jak již bylo řečeno výše, na Vysočině byla vysledována nejmenší kapacita kamenných divadel, ale při porovnání s ostatními kraji je jejich kapacita využívána nejvíce.

Největší počet amatérských souborů dechové hudby je možné najít v oblastech se silnou tradicí původní lidové hudby, tedy na jižní Moravě, v jižních Čechách či Plzeňském kraji.

Pěvecké sbory mají největší zastoupení v krajích s největší hustotou zalidnění – v Praze a v Ústeckém kraji a pak také v Jihomoravském a Moravskoslezském kraji, kde se dá předpokládat lidovější charakter jejich repertoáru [srov. Heřmanová, Chromý et al. 2009: 278].

Jako významný zdroj národní, případně regionální identifikace a historické paměti jednotlivých regionů si dále představíme lidovou kulturu. Patočka a Heř-

¹⁰ Např. přes 50 % obyvatel Kraje Vysočina a Středočeského kraje žije v malých obcích do 5000 obyvatel (viz výsledek SLDB 2011, www.czso.cz).

manová z tohoto hlediska hovoří jednak o tradiční lidové kultuře coby venkovské kultuře, jejíž hlavní rozmach byl v období od 18. století do poloviny 19. století. Některé její prvky však v tzv. živých národopisných oblastech přežívají dodnes. Vedle toho lze hovořit i o soudobé lidové kultuře, která se projevuje v podobě vytvořů současných profesionálních i neprofesionálních tvůrců žijících v časovém horizontu několika posledních desítek let [Patočka, Heřmanová 2008: 27]. Dále dochází ke vzniku novodobých tradic, které se vztahují ke konkrétnímu místu v daném regionu (otevírání řeky, vinohradské vinobraní atd.).¹¹

Ucelená data o všech možných prvcích lokální kultury nejsou k dispozici, přesto probíhalo několik výzkumných šetření, jejichž cílem bylo přispět ke komplexnější představě o lokální lidové kultuře. Za podpory Ministerstva kultury ČR uskutečnil v roce 1999 Ústav lidové kultury ve Strážnici dotazníkové šetření, které bylo zaměřené na současný stav dodržování zvyků, tradic a slavností.

Respondenty dotazníků, které byly rozeslány do všech obcí ČR, byli starostové, pracovníci obecních a městských úřadů či lidé pracující v oblasti kultury. Výzkumem bylo podchyceno přibližně 76 % administrativně samostatných obcí v ČR. Otázky v dotazníku zjišťovaly výskyt lidových tradic, obyčejů a slavností, u kterých lze předpokládat všeobecnou známost a celoplošné rozšíření. Na základě výsledků daného dotazníkové šetření rozděluje Lukáš Zemánek rozšíření tradic a zvyků podle zemského hlediska a podle sídelně-velikostního hlediska. V první skupině hovoří o všeobecně přijímaných zvycích, které se dodržují na celém území ČR (např. velikonoční koledy s pomlázkami, chození Mikuláše, čerta a anděla), o tradicích a zvycích převážně se vyskytujících na území Čech (jarní či letní pálení ohňů, posvícení), těch, které se převážně vyskytují na území Moravy a Slezska (např. masopustní zábava, průvod masek, obchůzka Tří králů po domech), zvycích a tradicích známých na celém území, ale pomalu ustupujících (např. pouť, stavění máje, společný vánoční stromek na návsi) a málo častých na celém území Česka (např. vynášení Smrti/Morany, dožínky, vinobraní, adventní zvyky – obchůzky Lucek či Barbor). Ze sídelně-velikostního hlediska Zemánek dělí tradice a svátky na převážně venkovské (např. velikonoční dětské obchůzky s řehtačkami, stavění máje, pouť, dožínky), městské (např. vynášení Smrti/Morany, vánoční vystavování jesliček, obchůzky Tří králů po domech) a univerzální, které nejsou dominantně vázané na venkov či město (např. masopustní zábava, průvod masek, vinobraní, chození Mikuláše, čerta a anděla) [Zemánek 2003: 134–136]. Další dotazníkový průzkum Národního ústavu li-

11 O lidovou kulturu se v České republice pečuje systematicky na základě *Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice na léta 2011 až 2015*, která navazuje na předcházející dokument s platností 2003–2010. Podrobněji k této koncepci viz kapitulu 4.

dové kultury na poli identifikace jevů tradiční lidové kultury probíhal mezi lety 2006–2010 ve všech regionech České republiky. V průběhu jednotlivých let tak byly zjišťovány údaje ohledně folkloru, tradičního způsobu obživy, lidové religiozity, obyčejových tradic, lidové stravy či společenských vztahů a výtvarné kultury. Výsledky tematicky zaměřených dotazníků byly každoročně zpracovány jak za celou Českou republiku, tak za každý kraj samostatně. Obsáhlá databáze výsledků šetření o současné podobě tradiční lidové kultury v České republice je zveřejněná na webových stránkách www.lidovakultura.cz, které redakčně spravuje a aktualizuje NÚLK. Na těchto stránkách jsou také veřejnosti přístupné informace o akcích, které jsou zaměřené na uchování, prezentaci a šíření projevů tradiční lidové kultury.

Na prezentaci a předávání hodnot tradiční lidové kultury se významně podílí rovněž různé občanské iniciativy. V oblasti lidové hudby a tance je to zejména Folklorní sdružení České republiky, které má celostátní působnost a sdružuje převážně folklorní soubory a pořadatele folklorních festivalů¹². K obohacení současné kultury a k uchování tradičních znalostí a dovedností přispívají výrobci z oblasti tradiční řemeslné technologie, která se stává součástí kulturního dědictví¹³.

Z hlediska krajského rozmístění folklorních souborů a festivalů a lidových řemeslníků je opět potřeba vzít v potaz, že situace je ovlivněná populační strukturou a velikostí srovnávaných územních jednotek. Nepřekvapuje, že největší počet folklorních souborů a festivalů je na Moravě, tedy v Jihomoravském, v Moravskoslezském a Zlínském kraji. Nejvíce výrobců tradičních lidových řemesel je evidováno ve Zlínském a Pardubickém kraji. Větší počet těchto subjektů vykazuje rovněž Jihomoravský kraj. Ve všech uvedených projevech tradiční lidové kultury je na tom nejhůře Karlovarský, Liberecký a Ústecký kraj, kde míra uchování těchto tradic může být výrazně ovlivněna tím, že po druhé světové válce došlo k odsunu sudetských Němců a následnému dosídlení některých území obyvateli z jiných částí republiky a také vysokou mírou urbanizace.

Závěr

Předmětem této kapitoly byla analýza rozložení kulturní infrastruktury v rámci regionů České republiky. Touto analýzou lze zmapovat určitý kulturní potenciál rozvoje sídel, který vytváří podmínky pro rozvoj kultury a uchování kultur-

12 www.folklornisdruzeni.cz

13 Databázi lidových řemesel a lidové umělecké výroby představují webové stránky www.lidovaremesla.cz.

ního dědictví. Vedle toho kulturní infrastruktura přispívá k regionální identitě obyvatel neboli sounáležitosti a identifikaci obyvatel s místem, což napomáhá i participaci na tvorbě místní kultury a v neposlední řadě může mít velký význam pro turistickou atraktivitu daného regionu i jeho budoucí hospodářský rozvoj. Z daného hlediska nás zajímal zejména počet, kapacita, rozmístění, vlastnická struktura a reálné využívání jednotlivých zařízení. Konkrétně jsme se pak v rámci našich prostorových analýz zaměřili na regionální rozložení sítě památkových objektů, muzeí a galerií, divadel, kulturních domů, kin, knihoven, hvězdáren a planetárií a síť amatérských aktivit lidové kultury.

Je patrné, že sídelní struktura podporuje většinu rozdílů mezi kraji. Při hodnocení kulturní infrastruktury má pak zcela bezkonkurenční postavení Praha, která je kulturním a turisticky nejatraktivnějším centrem naší republiky. K atraktivitě území přispívají zejména historické památkové objekty. Z hlediska nabídky a využívání památkových objektů jsme mimo Prahu identifikovali jako nejrozvinutější regiony Středočeský kraj, Jihočeský a Jihomoravský kraj. V uvedených srovnáních pak dopadl nejhůře kraj Ústecký. Výjimečné postavení v památkových objektech mají památky zařazené do *Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO*, které by měly mít charakter „hlavních pólů turistického ruchu mezinárodního významu“. Zde se ukazuje určitá potence z hlediska budoucího vývoje v Kraji Vysočina, kde je největší koncentrace památek UNESCO v rámci celé republiky. Tyto památky zde vytvářejí prostorový trojúhelník, jehož vrcholy jsou Žďár nad Sázavou, Třebíč a Telč.

Středočeský kraj je rovněž nejbohatší počet muzeí a památníků, což na jedné straně souvisí s jeho plošnou velikostí, vedle toho však jeho potenciál a poptávku po kulturních aktivitách ovlivňuje blízkost Prahy. Větší návštěvnost těchto kulturních zařízení byla rovněž pozorovaná v Jihomoravském kraji.

U divadel je patrná jejich vázanost na větší města celostátního kulturního významu, zejména Prahu a Brno, která mají dostředivou působnost, a logicky se předpokládá, že pokud budou chtít lidé navštívit divadelní představení, budou do těchto větších měst dojíždět. Z pohledu kapacitního využití divadel je zajímavým krajem Vysočina. Ačkoli samotná návštěvnost divadel v tomto kraji není příliš vysoká, z kapacitního hlediska jsou zde divadla výrazně využívanější než jinde.

Rozložení sítě více jak 700 fungujících kin v České republice víceméně odpovídá sídelní struktuře jednotlivých krajů. V prostorových analýzách se však ukázala významová polarita mezi klasickými kiny a multikiny. Multikina se postupně rozšiřují i do menších krajských měst, vedle toho pokračuje redukce sítě klasických kin. Mnohá klasická kina byla z důvodu své ekonomické nevýnosnosti a v reakci na vstup multiplexů nucena ukončit svůj provoz nebo se trans-

formovat na artová kina se zaměřením na náročnějšího diváka. Dalším aspektem, který ovlivní budoucnost klasických kin, je fenomén digitalizace. Je pravděpodobné, že finančně náročný požadavek digitalizace se pro mnohá menší kina stane fatálním. K roku 2011 byla digitalizovanými kiny nejlépe vybavena Praha, kde byly digitalizovány dvě třetiny biografů (87 % sedačkové kapacity v Praze). Oproti tomu nejhorší situace je v Pardubickém a Karlovarském kraji, kde je pro projekce v nových formátech připraveno pouze okolo 20 % sedačkové kapacity kin v kraji.

U knihoven je patrné, že jejich počet je značně ovlivněn hustotou sídelní sítě, k čemuž přispěl i výše zmíněný zákon o veřejných knihovnách obecních z roku 1919, který nařizoval zřízení knihovny každé politické obci na území ČR. Naše analýzy ukázaly, že nejhustší knihovní síť je na Vysočině a dále v Jihočeském a Plzeňském kraji. V daném srovnání se opět výrazně vydělovala Praha. Praha a Brno jsou největší česká univerzitní města, ve kterých se nachází celá řada specializovaných knihoven, a disponují nejrozsáhlejším knihovním fondem.

Vedle toho v malých obcích se knihovna coby jediné kulturní zařízení stává centrem veškerého kulturního dění.

Přibližně dvě třetiny návštěvníků veřejně přístupných hvězdáren, planetárií a observatoří směřují do pěti největších z nich. Zbylé instituce jsou již menší a často slouží spíše aktivním zájemcům o poznávání vesmíru (profesionálové, amatérští astronomové apod.).

V současné době je v databázích NIPOSu podchyceno asi 450 kulturních domů, což je výrazně méně oproti asi 4000 kulturních domů, které byly vystavěny v období komunistického zřízení [Novotná 2011: 70]. I u tohoto omezeného počtu, který je podchycen, je zřejmé, že kulturní domy jsou rozmístěny rovnoměrně po celém území České republiky.

Nejrůznější amatérské aktivity a spolu s nimi také projevy lidové kultury se vyskytují na celém území České republiky. Jejich rozmístění však není rovnoměrné, ale je poplatné sídelní struktuře (amatérské divadlo), tradici (folklor) či velikosti sídel (pěvecké sbory).

V analýzách hmotného zázemí pro kulturní aktivity si je ale třeba uvědomit, že mimo oficiálně mapované objekty probíhá kulturní život i v dalších místech, která nemusí mít svůj primární účel pro jejich konání – jsou to například místní sokolovny, pohostinství, školy, administrativní budovy, tělocvičny aj.

Většina kulturních zařízení se aktuálně setkává s požadavky na modernizaci a zvýšení atraktivnosti pro širší veřejnost. V dané souvislosti se vznáší otázka, jakým způsobem technologická inovace ovlivňuje kulturní projevy a v jakém rozsahu budou následující generace nějaké „hmotné zázemí pro kulturní vyžití“ potřebovat. Touto otázkou se zabývá i Evropská komise, která se ve zprávě vý-

boru „Comité de Sages“ z roku 2011 zmiňuje o „nové renesanci“. Nové informační technologie vytvářejí možnost, jak společné kulturní dědictví zpřístupnit pro všechny. Spíše než o mezigeneračním a mezikulturním předávání artefaktů, sociokulturních regulativů a idejí se tak stále častěji hovoří o jejich „sdílení“. Nakolik však jsou sdílené digitalizované knihy, obrazy či virtuální prohlídky památkových objektů schopny adekvátně nahradit vlastní prožitek a jejich předávání budoucím generacím? Již v 90. letech francouzský sociolog a filozof Jean Baudrillard upozorňoval, že lze v současné době jen velice obtížně rozlišit simulaci od skutečného – jednotlivé znaky přestávají odkazovat k reálným objektům a jejich jednotlivé prvky pouze „simulují“. Samotná simulacra jsou pak pod vlivem zákonů tržního prostředí nucena svůj vzor rekonstruovat stále dokonaleji a nastolovat iluzi reálného, jinými slovy: „když má být svět dokonalý, musí být vyroben“ [Baudrillard 1996: 48]. Neztrácí se však touto reprodukcí „aura“ původního objektu, jeho společensko-historický kontext a výpovědní hodnota? A jakým způsobem lze ve světě simulovaného nalézt původní skutečnost?

7. Ekonomický rámec kultury v krajích České republiky

Radmila Lorencová

Ekonomický význam kultury

Z pohledu tradičního ekonoma je sektor kultury producentem jen mála viditelných, a proto nesnadno měřitelných výsledků. To v době orientované především na hmotnou produkci odsuzovalo kulturu na okraj ekonomického zájmu. V současnosti získávají v makroekonomických ukazatelích stále větší váhu produkty nehmotné, tedy neuchopitelné. Podle Sedláčka [Sedláček 2009] lze dnešní dobu přirovnat k Nietzscheho věku dítěte – chceme se bavit a tvořit. Zde tkví značný potenciál sektoru kultury, a to nejen v případě kulturního a kreativního průmyslu, který již na zvýšenou poptávku zareagoval, ale také v oblasti tradiční kultury.

Mnohé z kulturních činností již přesvědčily, že dokáží generovat zisk. První srovnání produkce jednotlivých sektorů kultury v různých zemích Evropy bylo rozpracováno konzultační skupinou KEA [The Economy of Culture 2006]. V uplynulých letech se však ukázala vysoká míra oborové diferenciaci. Stále častěji se dnes proto používá rozdělení kultury na oblast průmyslovou a neprůmyslovou. Rozlišujeme kulturní a kreativní průmysl a neprůmyslová kulturní odvětví (v zahraničí často označovaná jako tradiční oblasti kultury). Pod pojmem tradiční oblast kultury se rozumí například vizuální umění, divadlo, tanec, hudba, muzea, památky apod., tedy obory, které nejsou určeny pro masovou spotřebu, ale mají význam pro posilování spíše lokální či regionální sociální integrace a teritoriální koheze. Kulturní průmysl je orientován na globální úroveň, sem spadá například film, video či audio nahrávky, televizní produkce, knihy apod. Kreativní sektor zahrnuje například design či reklamu. Rozdělení kultury na průmyslová a neprůmyslová odvětví reflektuje také Statní kulturní politika z roku 2009 (viz kapitolu 4). V rámci veřejných rozpočtů i klasifikace oborových činností však dosud k explicitnímu rozdělení průmyslových a neprůmyslových kulturních odvětví nedošlo, přestože se takové návrhy již objevily.

Pro účely sledování a vyhodnocování přínosů kultury, zejména pokud jde o ekonomické hodnocení, byl v České republice vytvořen satelitní účet kultury. Jeho úkolem je identifikace finančních zdrojů kultury, analýza objemu produkce a změření efektivnosti jednotlivých oborů kultury. Ze své povahy je, a do bu-

doucná zřejmě zůstane, nedokonalým nástrojem, avšak může nám poskytnout alespoň rámcovou představu o ekonomice kultury. Na základě hodnocení sátlitního účtu kultury [Výsledky účtu... 2011] se na objemu produkce kulturního sektoru v minulých letech nejvíce podílela vydavatelská činnost, tvorba a vysílání televizních a rozhlasových programů, design, reklama či architektonická činnost. Společným znakem těchto významně produktivních oborů kulturního sektoru je jejich celorepublikový či nadnárodní dopad přesahující rámec regionu. Naopak, činnosti omezené na menší oblast působnosti vykazují podprůměrnou produkci i dynamiku růstu. Do této skupiny patří divadla, koncerty, tvůrčí umělecká činnost, knihovny, archivy a muzea. Uvedené kulturní činnosti s lokálním či regionálním dopadem, a to zejména ve vztahu k jejich financování, budou v následujícím textu středem našeho zájmu.

Financování kulturních činností, které patří mezi tzv. neprůmyslová kulturní odvětví, je stále diskutovaným tématem. Mezi zainteresovanými účastníky kultury panuje značná neshoda v míře podpory z veřejných prostředků a způsobu jejího přerozdělování. Diskuze probíhají na všech úrovních a napříč všemi sektory. Zmíňme například názory hejtmanů na zdroje financování kultury ve Sborníku statí o kultuře v letech 1993–2003 [2004], diskuzní projekt iniciativy Za Česko kulturní (www.zaceskokulturni.cz) či polemiky v odborných publikacích [např. Hamerníková 1996a,b; Škarabelová et al. 2007]. I přes rozdílné názory na výši a přerozdělení podpory můžeme vysledovat společný zájem vyplývající z povahy mnoha kulturních statků. Pro jejich veřejný charakter by měla být zaručena dostupnost kulturních statků pro nejširší vrstvy společnosti. Není proto možné zahrnout všechny náklady do jejich ceny. Podpora z veřejných rozpočtů zůstává proto nezbytná. To ovšem neznamená, že by veřejné rozpočty měly být jediným zdrojem financování kultury. Kultura je dnes oblastí, kde se využívá vícezdrojového financování, a ve veřejném zájmu by měla být podpora tohoto systému a vytváření nových příležitostí, ať už ve vztahu k zahraničním zdrojům¹, nebo ve vztahu k neziskovému či podnikatelskému sektoru².

Veřejné prostředky vložené do kultury se veřejným institucím vrací v jiných oblastech. Kultura má značný potenciál pro ekonomický rozvoj ostatních odvětví³ a kulturní infrastruktura je považována za předpoklad hospodářského rozvoje měst a regionů. V České republice je kultura základním pilířem sektoru cestovního ruchu, jehož příjmy v 90. letech pomáhaly spolufinancovat obnovu české

1 Zejména máme na mysli podporu úspěšných žadatelů v oblasti spolufinancování či předfinancování projektů podpořených z programů EU.

2 Výsledky hodnocení naplňování vytyčené koncepce podpory umění za uplynulé období předkládá Smolíková [2011].

3 K ekonomickým přínosům kultury viz např. [Raabová 2010].

ekonomiky [Hrala 1997]. Výdaje kulturních institucí také představují příjmy pro průmyslová odvětví, jako je stavebnictví (např. oprava památek, výstavba či rekonstrukce kulturních center), doprava, technika (počítačové a internetové vybavení, zabezpečení). Podle údajů Českého statistického úřadu představuje sektor kultury okolo 3 % pracovních míst České republiky. Ekonomicky sice nevyčíslitelná, pro společnost však nezanedbatelná, je také schopnost kultury udržovat tradiční znalosti (např. výroba šindele, intarzií apod.) a její vzdělávací funkce.

V následujícím textu se zaměříme na to, jak jsou jednotlivé obory kultury podporovány z různých finančních zdrojů a jaké jsou rozdíly ve financování kultury v rámci jednotlivých krajů České republiky a zúčastněných institucí. Předmětem této kapitoly není zmapovat veškeré finanční toky z veřejných či zahraničních rozpočtů. Naše rozdělení zdrojů na veřejné či zahraniční nevystihuje vzhledem k jejich vysoké provázanosti přesný původ peněžních prostředků,⁴ ale je pouze orientačním ukazatelem vztaheným k oborové a prostorové diferenciaci výdajů na kulturu. Jádrem našeho zájmu spočívá v regionální a institucionální podmíněnosti podpory tradiční oblasti kultury.

V první části se zaměříme na výdaje na kulturu z veřejných zdrojů, zejména pak z rozpočtů územně správních celků, které vztáhneme k jejich regionální a oborové alokaci. Ve druhé části se zaměříme na tzv. zahraniční zdroje a podrobně rozebereme oborovou, institucionální a regionální diverzifikaci finanční pomoci zejména z Regionálního operačního programu a Programu rozvoje venkova Evropské unie, které významně napomáhají mimo jiné i rozvoji kultury a cestovního ruchu v regionech. V poslední části velmi stručně pojednáme o situaci v neziskovém sektoru. Jak již bylo uvedeno, zaměříme se na neprůmyslová odvětví kultury, která mají často jen regionální či lokální dopad a jsou více odkázána na financování z veřejných zdrojů.

Financování kultury z veřejných zdrojů

Výdaje státního rozpočtu

Výdaje veřejného sektoru jsou sledovány v rámci jednotlivých rozpočtových kapitol v členění podle vyhl. č. 323/2002 Sb., o rozpočtové skladbě. V rámci veřejných výdajů je v České republice nejvíce prostředků na kulturu věnováno z územních rozpočtů. Výdaje státního rozpočtu představují zhruba třetinu veřejných výdajů na kulturu [Mockovčiaková 2010]. Priority finanční podpory ze

4 K tomuto tématu viz např. [Netolický 2010].

státního rozpočtu jsou dány dokumenty kulturně politické povahy. Nejnovějším dokumentem je *Státní kulturní politika České republiky 2009–2014* (podrobněji k obsahu viz kapitolu 4), která počítá s postupným zvýšením výdajů na kulturu na úroveň nejméně 1 % státního rozpočtu. Tento závazek se dosud nepodařilo splnit. Výdaje na kulturu Ministerstva kultury se za posledních 10 let pohybovaly mezi 0,6 % – 0,7 % státního rozpočtu, a to včetně výdajů na činnost církví. Vývoj podílu výdajů Ministerstva kultury na kulturu ukazuje tabulka 7.1.

Tabulka 7.1. Procento výdajů Ministerstva kultury (kap. 334) z celkových výdajů státního rozpočtu za období 2000 až 2010

Rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Procento výdajů MK z celkových výdajů SR (včetně církví)	0,85	0,69	0,64	0,77	0,75	0,7	0,7	0,76	0,72	0,68	0,65
Procento výdajů MK z celkových výdajů SR (bez církví)	0,72	0,55	0,51	0,62	0,61	0,56	0,53	0,61	0,57	0,55	0,53

Zdroj: Financování kultury z veřejných rozpočtů v roce 2010, NIPOS 2011.

V roce 2010 činily celkové výdaje na kulturu Ministerstva kultury (kapitola 334) 7,7 miliard Kč. Z toho byla největší část alokována příspěvkovým organizacím zřízeným Ministerstvem kultury (4,6 mld. Kč) a církevním organizacím (1,5 mld. Kč). Ministerstvo kultury bylo v roce 2010 zřizovatelem 30 příspěvkových organizací. Z toho bylo 14 muzeí, 4 galerie, 3 knihovny, 2 divadla, 2 filharmonické sbory a 5 institucí působících v ostatních oblastech kultury. Podíl jednotlivých oborů na objemu financí pro příspěvkové organizace Ministerstva kultury ukazuje obrázek 7.1.

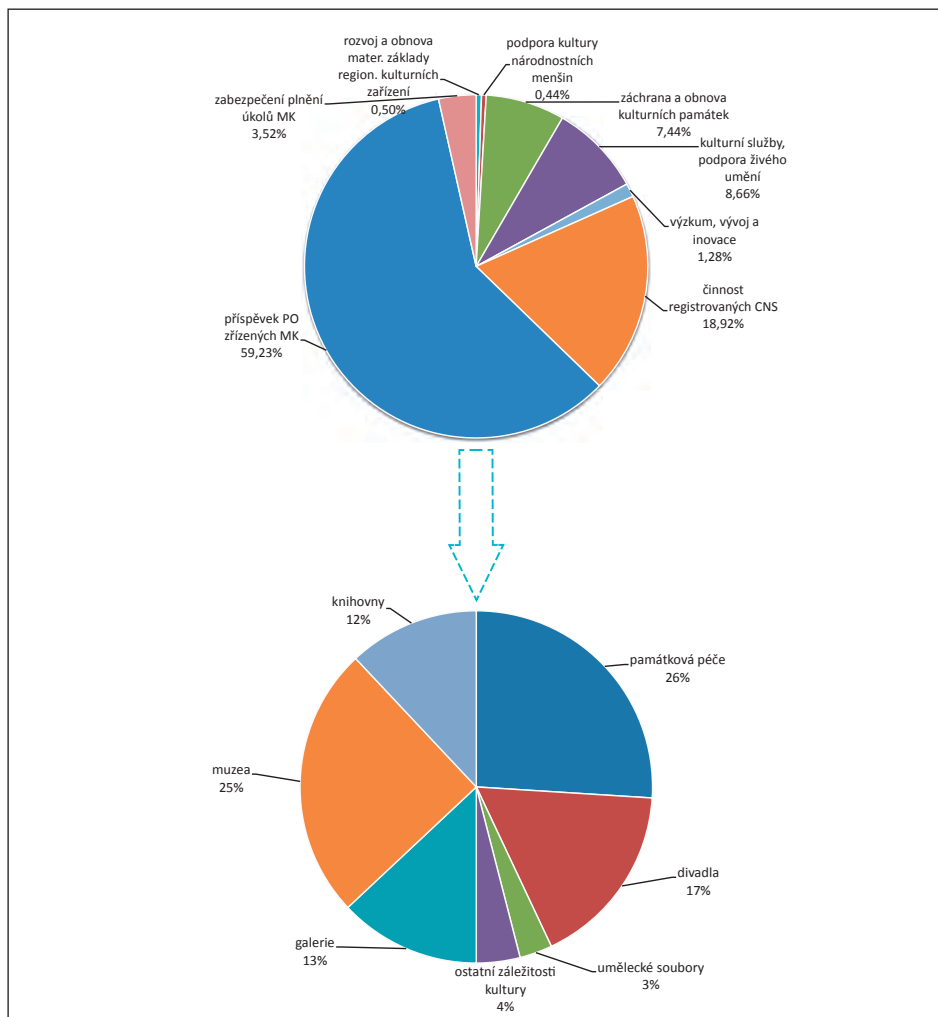
Celkové náklady těchto organizací byly téměř ze tří čtvrtin (72,44 %) dotovány z příspěvků Ministerstva kultury. I přesto vykázaly dvě organizace ztrátu ve výši celkem téměř 25 milionů Kč [Závěrečný účet... 2011].⁵

Vedle vlastních příspěvkových organizací poskytuje Ministerstvo kultury ČR finanční podporu také pro ostatní typy organizací působících v kultuře, a to v rámci dotačních a grantových programů. Přehled výdajů vybraných programů je uveden v tabulce 7.2. Podle zprávy Ministerstva kultury se daří uspokojovat přibližně 20 % žadatelů [Státní kulturní politika... 2009]. Vedle žádostí o pod-

⁵ Nejvyšší ztrátu vykázala Státní opera, která vyčerpala i budoucí rezervy. Druhou organizací bylo Muzeum romské kultury, jehož ztráta souvisí s vyměřením sankcí za nedodržení termínu dokončení stálé expozice, spolufinancované z evropských zdrojů.

poru projektů spolufinancovaných z některých evropských programů a projektů mezinárodní spolupráce je možné žádat o podporu v oblasti literatury, muzejnictví, ochrany památek, profesionálního umění či regionální a národnostní kultury. Rozložení celkových výdajů MK na jednotlivé oblasti ukazuje obrázek 7.1.

Obrázek 7.1. Rozložení výdajů MK v roce 2010 (v tis. Kč) a oborová diferenciacie finanční podpory příspěvkových organizací Ministerstva kultury

Zdroj: Závěrečný účet MK za rok 2010 [2011], NIPOS.

Tabulka 7.2. Přehled transferů v roce 2010 na vybrané dotační programy MK ČR (v tis. Kč)

v tis. Kč	Realizace programu záchrany architekt. dědictví	Havárie střech památek	Restaurovaná-ní movitých kulturních památek	Regenerace městských památko-vých rezervací a městských památko-vých zón	na program péče o vesnické památkové rezervace a zóny a krajinné památkové zóny	na podporu památek UNESCO	na podporu obnovy kulturních památek prostřed-nictvím obcí s rozšířenou působností	na podporu aktivit národnost-ních a etnických menšin	na podporu projektů integrace příslušníků romské komunity	na podporu rozšiřování a přijímání informací v jazycích národnost-ních menšin	na akce zařazené do programů státní podpory profesionálních divadel	na veřejné informační služby knihoven - VISK
PO MK ČR	69 000		3289		635	1413		100	60	23 183		35 238
Podnikatelé (FO)	475	540				260	2211					
Podnikatelé (PO)	7240	3310	85		348	1040	3251				520	132
NO – o. p. s.	0	170									14 536	40
NO – o. s.	425	2748	59		190	300	2642	8504	1172			139
NO – církev a náb. spol.	71 167	32 766	6596	1126	725		59 313		140			242
NO – nadace	1352	187				137	300					
NO – ostatní												355
NO – spol. vlastníků		658					150					
Obce či DSO	29 139	7391	450	91 237	835	1903	35 299	41	90		51 160	12 255
Kraje	2295	0	142		9787	250	59			664	2520	5180
Veřej. územní rozp.												
Nepodnikatel. FO	14 550	21 068	229	20 922			21 948					
Vysoké školy						200						2317
Veřej. výzk. instituce						451						416
Celkem	195 643	68 838	10 850	113 535	12 520	5954	125 173	8645	1462	23 847	68 736	56 314
Celkem s nároky z nespotebovaných vydatků	195 796	69 355		113 285	13 128							

Zdroj: Závěrečný účet MK za rok 2010 [2011].

V rámci státního rozpočtu vykazují výdaje na kulturu také další ministerstva a rezorty, a to opět zejména na provoz vlastních příspěvkových organizací (např. Ministerstvo vnitra zřizuje Muzeum policie Praha, Ministerstvo zemědělství zřizuje Národní zemědělské muzeum atd.). Mimo to působí v oblasti kultury dva státní fondy.

Předmětem činnosti Státního fondu kultury České republiky je poskytování finančních prostředků formou dotací, půjček nebo výpomocí na podporu uměleckých děl, publikací, kulturních a sbírkových předmětů, výstavní a přednáškové činnosti, festivalů, přehlídek a dalších kulturních akcí. Podpořeny mohou být také kulturní projekty sloužící k uchování a rozvíjení kultury národnostních menšin v ČR, vysoce hodnotné neprofesionální umělecké aktivity či propagace české kultury v zahraničí. Státní fond kultury byl založen v roce 1992. Měl být nezávislý na státním rozpočtu, avšak téměř od začátku se potýkal s výraznými finančními problémy. Několik let v podstatě nefungoval (nebyla zvolena Rada fondu) a ministerstvem byl průběžně navrhován na zrušení. Nakonec došlo ke konsolidaci fondu a v roce 2012 opět zahájil přijímání žádostí. V polovině roku 2012 bylo podpořeno 50 projektů za celkem 4,39 milionů Kč (zdroj: MK ČR).

Předmětem činnosti *Státního fondu České republiky pro podporu a rozvoj české kinematografie* je poskytování prostředků z finančních zdrojů Fondu formou dotací, půjček nebo výpomocí na tvorbu, výrobu a distribuci hodnotného kinematografického díla, propagaci české kinematografie, technický rozvoj a modernizaci české kinematografie.

Na základě úkolu vyplývajícího ze Státní kulturní politiky na roky 2009 až 2014 přerozděluje Fond prostředky určené na digitalizaci kin, čímž by mělo být v budoucnu dosaženo levnějšího provozu i vyšší flexibility. Do programu digitalizace je zařazeno 376 stálých kin, nichž 313 sídlí v budově v majetku obce a 168 je přímo obcí provozovaných. O prostředky z Fondu se mohou ucházet především kina, která již jsou na digitalizaci připravená a mají ve svých rozpočtech vyčleněnou část prostředků na náklady s ní spojené. Podpora z Fondu činí maximálně 50 % z plánovaných nákladů. Časový horizont vlastní digitalizace kin v České republice byl stanoven na období 2009–2012. Náklady na realizaci byly odhadnuty v průměru na 50 mil. Kč ročně a postupně se budou snižovat [Digitalizace kin v ČR 2009].

V roce 2008 (tedy před zahájením digitalizace kin) byly prostředky Fondu poskytnuty zejména na výrobu českého kinematografického díla (145,4 mil. Kč), na propagaci české kinematografie (30 mil. Kč) a distribuci kinematografického díla (18 mil. Kč). Na modernizaci kinematografie bylo vynaloženo 15 mil. Kč. V roce 2010 rozdělil Fond 224,8 milionů Kč, z nichž značná část byla ur-

čena na digitalizaci jednosálových kin [Tisková zpráva SFPRČK 2011]. V roce 2011 vydalo Ministerstvo kultury tiskovou zprávu, ve které Rada fondu uvádí, že jsme se stali „jedním ze států EU s největším podílem digitalizovaných jednosálových kin“. V polovině roku 2011 rozdělil Fond 103,175 mil. Kč, z čehož byla největší část (65 %) věnována na výrobu českého kinematografického díla [Tisková zpráva Rady SFPRČK 2011]. Na konci roku 2011 došlo ke změně financování Fondu, který se tak nyní potýká s nedostatkem peněžních prostředků. Rada fondu uvádí, že do konce roku 2012 disponuje na podporu nových projektů částkou ve výši asi 6 až 10 milionů Kč, což představuje desetinu částky z předchozího období [ibid.].

Veřejné územní rozpočty ve vztahu k podpoře kultury⁶

Podstatnou část veřejných výdajů na kulturu vynakládají územně správní celky. Jestliže si kraje či obce stanovují priority v oblasti výdajů na kulturu, obvykle se soustřeďují na vlastní zřizovaná kulturní zařízení či na podporu kulturních aktivit občanských sdružení. Podporované jsou také projekty spojené s propagací obce či kraje, zejména s orientací na cestovní ruch. V těchto prioritách se odráží i specifika daného regionu [Mockovčiaková 2006].

1. Výdaje krajů na kulturu

Kraje jsou zřizovateli krajských knihoven, muzeí a galerií, krajských divadel a souborů, orchestrů a dalších příspěvkových organizací působících v oblasti kultury. Kraje by měly spoluvytvářet finanční, koncepční a legislativní předpoklady pro rozvoj kultury v kraji a reagovat na aktuální potřeby v souladu s koncepcemi vlády ČR a doporučením Ministerstva kultury ČR. Státní kulturní politika na roky 2009 až 2014 [Státní kulturní... 2009] počítá dále s krajskou podporou lidových tradic, která je významná jak pro identifikaci obyvatel s územím, tak pro zvýšení atraktivity z hlediska cestovního ruchu, s podporou rozvoje aktivit volného času s důrazem na stimulaci rozvoje mezinárodní kulturní spolupráce a s podporou spolkové a zájmové činnosti obyvatel a oblasti neprofesionálního umění. Některé z krajů mají vypracované vlastní koncepční a strategické dokumenty (viz kapitolu 5). Finanční podpora kulturních aktivit bývá realizována formou grantových programů i přímou podporou významných kulturních

⁶ Zpracováno na základě údajů ÚFIS Ministerstva financí, šetření NIPOS publikovaného ve *Financování kultury z veřejných rozpočtů* [Mockovčiaková 2010] a na základě expertní studie vypracované pro Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. [Kameníčková 2011].

a společenských akcí. Kulturní aktivity v kraji by měly být propagovány zejména krajskými kulturními centry a informačními středisky.

Výdaje krajů představují nejnižší podíl výdajů na kulturu z veřejných rozpočtů. Výdaje jsou z více než 70 % alokovány na financování krajských příspěvkových organizací, což je v rámci veřejných rozpočtů vysoce nadprůměrná částka. V roce 2010 byly výdaje krajů na kulturu téměř pětikrát menší než výdaje obcí. Na jednoho obyvatele⁷ vydaly kraje v roce 2010 v průměru 337,40 Kč. Největší částku na jednoho obyvatele věnoval kultuře kraj Plzeňský (557,30 Kč), nejnižší částku kraj Jihomoravský (185,60 Kč). Výdaje Prahy na kulturu jsou vykazovány jako obecní výdaje, proto se jim budeme více věnovat v části o obecních výdajích a v této podkapitole je zmíníme jen pro případné srovnání. Odvětvové členění výdajů na kulturu je dáno vyhláškou č. 323/2002 Sb., o rozpočtové skladbě, jejíž znění je uvedeno v Příloze 1. Údaje o jednotlivých výdajích na kulturu uváděné v této kapitole jsou členěny na základě rozdělení výdajů touto vyhláškou.

Výdaje krajů na kulturu rostly v letech 2006–2010 pomaleji než výdaje obcí. Nejprogresivnějšími v tomto ohledu jsou kraje Ústecký a Zlínský, jejichž průměrný přírůstek výdajů na kulturu za období 2006 až 2010 je 9,7 %, resp. 8,5 %. Naopak největší průměrný pokles výdajů na kulturu mezi roky 2006 až 2010 byl v kraji Královéhradeckém (o 5,7 %) a Olomouckém (o 2,1 %).

Z celkových výdajů krajů se výdaje na kulturu pohybují okolo jednoho až dvou procent a jejich podíl v poslední době klesá. V roce 2011 vydal největší procento na kulturu ze svých celkových výdajů kraj Zlínský (2,21 %). Méně než jedno procento z celkových výdajů směřovalo do kultury v krajích Jihomoravském, Moravskoslezském, Pardubickém a v Kraji Vysočina. Pro srovnání, výdaje Prahy na kulturu v roce 2011 představovaly 2,46 % (v roce 2009 to bylo ještě 2,79 %) z celkových výdajů. V každém roce se však procento výdajů na kulturu z celkových krajských rozpočtů mění. Jistou roli zde hrají i investice do kultury, které dosahují v průměru okolo pětiny z celkových výdajů krajů na kulturu. Jejich výše souvisí zejména s investičními výdaji z dotací fondů EU a jejich kofinancováním. V roce 2011 vykázaly největší kapitálové výdaje kraje Zlínský (39,9 %) a Olomoucký (25,3 %).

Více než polovinu krajských výdajů na kulturu představovaly v roce 2009 výdaje na činnost muzeí a galerií a téměř čtvrtina výdajů je určena na činnost

7 Pro srovnání výdajů z regionálního hlediska budeme v textu často využívat přepočtení na jednoho obyvatele. Takový ukazatel je jistě smysluplnější než absolutní částka za kraj, avšak musíme vzít v úvahu, že některé výdaje na kulturu se neodvíjejí od počtu obyvatel. Budou-li dva kraje vydávat na krajskou knihovnu stejnou částku, avšak budou mít různý počet obyvatel, bude se na základě přepočtu na obyvatele jevit lépe kraj s nižším počtem obyvatel.

knihoven. Méně než desetiprocentní podíl zaujímají výdaje na zachování či obnovu kulturních památek (7 %) či výdaje na divadelní a hudební činnost, které si od roku 2008 mírně polepšily (zhruba 5 %, resp. 3 %). Zájmová činnost v kultuře není ze strany krajů finančně podporována. Výjimku představují kraje Olomoucký a Ústecký.

V roce 2009 vykázaly nejvyšší výdaje na divadelní činnost kraje Moravskoslezský a Kraj Vysočina (více než dvě třetiny výdajů za všechny kraje), které jako jediné provozují krajská divadla se souborem. Z ostatních krajů vykázaly vyšší podíl výdajů na divadlo kraje Jihočeský (který je zřizovatelem divadla bez souboru)⁸ a Ústecký. Hudební činnost byla v roce 2009 nejvíce podporována v jižních oblastech Čech a Moravy, zejména v kraji Jihočeském (27,4 % ze všech krajských výdajů na hudební činnost), který je jako jediný z krajů zřizovatelem vlastního symfonického orchestru. Vysoký podíl výdajů na hudební činnost za všechny kraje měly i kraje Zlínský (19 %) a Jihomoravský (13,8 %).

V rámci krajských prostředků tvoří výdaje na knihovny zhruba půl miliardy Kč. Mezi roky 2004 až 2007 docházelo každoročně k nárůstu výdajů na knihovny, v letech 2008 a 2009 zaznamenaly pokles na průměrnou hodnotu předchozího období a v roce 2010 se opět mírně zvýšily. Oproti tomu dosahovaly výdaje obcí nejvyšších hodnot právě v letech 2008 a 2009. V každém z krajů nalezneme knihovnu, jejímž zřizovatelem je kraj. Výjimkou je Moravská zemská knihovna, která plní funkci krajské knihovny Jihomoravského kraje, avšak jejím zřizovatelem je Ministerstvo kultury. Proto nepřekvapí, že nejmenší podíl výdajů na knihovny v rámci součtu výdajů na knihovny za všechny kraje (bez Prahy) vykázal v roce 2009 kraj Jihomoravský (2,9 %), největší podíl výdajů vykazují kraje Plzeňský (12,3 %) a Královéhradecký (10,8 %).

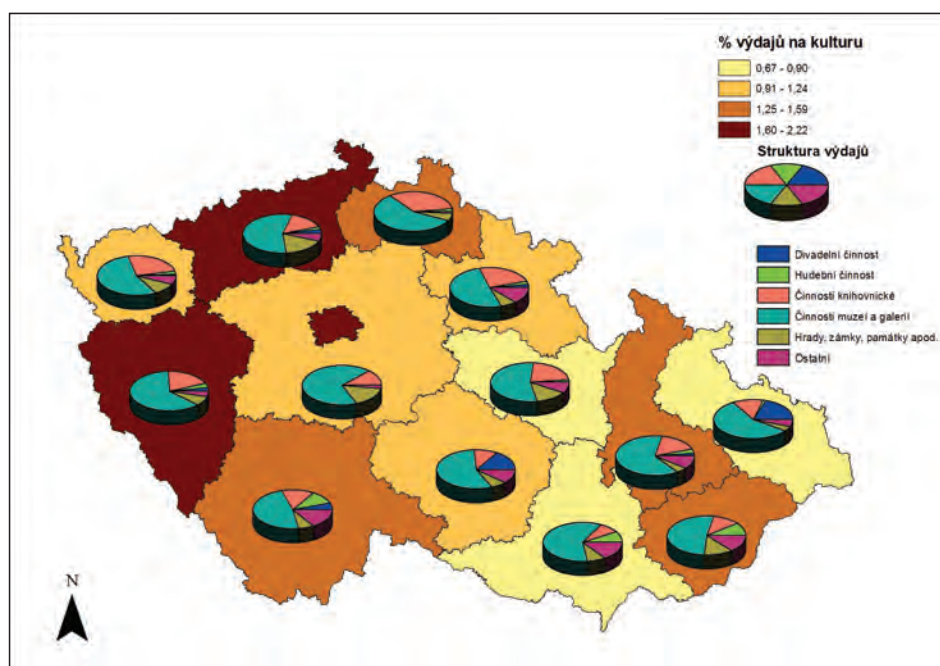
Na činnost muzeí, galerií a památníků vydal v roce 2009 největší podíl ze svých výdajů na kulturu kraj Středočeský (72 %), což je dáno nejvyšším počtem krajských příspěvkových organizací tohoto typu ve srovnání s ostatními kraji. Více než šedesát procent vydávají na muzea ještě kraje Plzeňský, Jihomoravský a Olomoucký. Nejmenší podíl ze svého rozpočtu vydává kraj Jihočeský (47 %), v ostatních krajích se výdaje na muzea, galerie a památníky pohybují okolo poloviny celkových výdajů.

Nejvyšší výdaje na kulturní památky vynakládají kraje Ústecký (18,6 %) a Středočeský (15 %). Podstatnou část z těchto výdajů představují výdaje na činnost památkových ústavů, hradů a zámků (v Ústeckém kraji dokonce 76 % z výdajů na památkovou péči), čímž se tyto dva kraje významně liší od ostatních krajů, kde naopak převažují výdaje na zachování a obnovu kulturních památek.

8 Zřizovatelem divadla bez souboru je dále Plzeňský kraj.

Srovnání podílu krajských výdajů na kulturu na celkových krajských výdajích a jejich oborové rozložení ukazuje obrázek 7.2.

Obrázek 7.2. Podíl krajských výdajů na kulturu z celkových krajských výdajů a složení výdajů na kulturu podle druhu činnosti v roce 2009 (bez Prahy)

Zdroj dat: NIPOS.

2. Výdaje obcí na kulturu

Výdaje obcí představují největší část veřejných výdajů na kulturu (zhruba 60 %). Obce zřizují vlastní kulturní instituce, zejména knihovny, galerie a muzea či divadla a orchestry. Některá velká města mají vlastní kulturní politiku a řada měst vyhláší vlastní grantová řízení na podporu kulturních aktivit. Města, která jsou zapojena do Programu regenerace městských památkových rezervací a městských památkových zón mají za úkol přispívat ze svých rozpočtů také (soukromým) vlastníkům kulturních památek. Velké sídelní celky s vysokým počtem potenciálních návštěvníků kulturních zařízení a s velkou spádovostí jsou ideálním místem pro fungování divadel, muzeí či hudebních sálů. To se odráží také ve složení veřejných výdajů na kulturu těchto městských úřadů.

Tabulka 7.3. Mezikrajské srovnání výdajů obcí na kulturu v průměru na 1 obyvatele kraje (v Kč) v roce 2010

výdaje obcí na:	kulturu								
	z toho:	památky	kulturní činnosti						
			z toho:	divadla	hudba	kina	knihovny	muzea	nespeci- fikované
Středočeský kraj	795	151	423	106	5	31	146	59	73
Jihočeský kraj	1404	418	666	206	6	62	157	36	196
Plzeňský kraj	1440	283	985	360	2	13	206	39	362
Karlovarský kraj	1402	238	886	234	106	59	261	32	192
Ústecký kraj	1697	415	995	149	41	186	207	283	127
Liberecký kraj	1448	399	742	251	6	208	117	40	88
Královéhradecký kraj	1677	230	809	119	69	81	312	80	143
Pardubický kraj	1364	278	729	78	43	28	215	96	263
Kraj Vysočina	1252	299	356	9	3	16	164	31	129
Jihomoravský kraj	1737	203	1095	500	73	22	166	128	191
Olomoucký kraj	1388	332	725	191	60	55	149	7	262
Zlínský kraj	2130	227	1509	119	35	99	178	32	1043
Moravskoslezský kraj	1583	191	815	298	60	31	235	51	136
Praha	2002	230	1087	343	79	1	266	226	161

Zdroj: ÚFIS MF ČR, Kameníčková 2011.

V roce 2010 vydaly obce (bez Prahy) na kulturu průměrně na jednoho obyvatele 1490 Kč. V Praze byl průměrný výdaj 2002 Kč na obyvatele. Nejméně vydaly obce Středočeského kraje (795 Kč), naopak nejvíc obce kraje Zlínského (2130 Kč), jejichž výdaje na 1 obyvatele převýšily i výdaje hlavního města.⁹ V průměru výdaje obcí na kulturu vzrostly za období 2007 až 2010 o více než třeti-

⁹ Je však třeba zmínit, že výši průměrných výdajů na jednoho obyvatele jednotlivých krajů významně ovlivňuje sídelní struktura jednotlivých krajů. Zároveň například přepočtení výdajů na jednoho obyvatele v Praze ve skutečnosti není ideální údaj vzhledem k tomu, že pražská divadla jsou spádová i pro obyvatele z jiných krajů.

nu. Nejvyšší dynamiku růstu zaznamenaly obce v krajích Ústeckém (o 71 %), Zlínském (o 65 %) a Královéhradeckém (o 56,5 %). Výdaje obcí Karlovarského kraje na kulturu se naopak jako jediné snížily o 3,7 %. Největší část výdajů obcí z celkových výdajů na kulturu se týká činnosti divadel (20 %) a knihoven (16 %). Oborové složení obecních výdajů na kulturu na jednoho obyvatele v rámci jednotlivých krajů ukazuje tabulka 7.3. Rozdíly v objemu i struktuře výdajů na kulturu jsou mnohem výraznější na úrovni velikostních kategorií obcí, protože velikost obce má na výdaje větší vliv než příslušnost obce k určitému kraji. Proto bude velikost obce zohledněna v následující části o oborové diferenciaci obecních výdajů na kulturu.

2.1. Výdaje na kulturní činnosti v obcích

Kulturní činnosti v obcích zahrnují výdaje na divadelní a hudební činnost, muzea, knihovny, kina, výstavy a další činnosti. Podíl obecních výdajů na kulturní činnosti v rámci celkových výdajů na kulturu se zvětšuje v souvislosti s velikostí obce. U nejmenších obcí do 500 obyvatel představují 18 % všech výdajů, zatímco u největších obcí s počtem obyvatel nad 50 000 je to již 80 % ze všech výdajů na kulturu. V případě nejmenších obcí tvoří největší část výdajů na kulturu nespécifikované výdaje (viz dále podkapitulu Ostatní záležitosti kultury), jejichž podíl je u velkých obcí minimální.

Divadelní činnost

Od pádu komunistického režimu se počet divadel ztrojnásobil [Kultura České republiky v číslech 2011] a systém jejich financování se diverzifikoval. Vedle divadel financovaných z veřejných prostředků vznikla divadla v rámci neziskového i podnikatelského sektoru. Soběstačnost divadel, která jsou nadále financována z veřejných prostředků jako příspěvkové organizace se v průměru pohybuje okolo 30 % [Statistika kultury... 2011b: 10].

Největší objem veřejných výdajů na činnost divadel představují výdaje obcí (a svazků obcí). V roce 2009 to bylo téměř 2,5 miliardy Kč (včetně Prahy). Z této částky byly čtyři pětiny vynaloženy na příspěvky divadlům zřizovaným městy jako příspěvkové organizace, které je využily zejména na krytí provozních nákladů. V přepočtu na 1 obyvatele kraje vynaložily největší výdaje na divadelní činnost obce Jihomoravského kraje (500 Kč), nejmenší naopak obce Kraje Vysočina (9 Kč). Rozdíl je dán počtem divadel, jejich velikostí a typem zřizovatele divadel. V tomto konkrétním srovnání zvyšují výdaje obcí Jihomoravského kraje výdaje města Brna na divadla, která zřizuje. V případě Vysočiny jsou výdaje obcí nízké, protože divadelní činnost největšího regionálního divadla v Jihlavě financuje krajský úřad.

V případě malých obcí do dvou tisíc obyvatel nedosahují výdaje na divadelní činnost ani jednoho procenta z celkových výdajů na kulturu. Podobně jsou na tom obce s počtem obyvatel mezi 5 až 10 tisíci. V obcích s 2 až 5 tisíci obyvateli došlo v období let 2006 až 2010 k pětinašobnému nárůstu výdajů na divadelní činnost. V roce 2010 vydaly tyto obce na divadlo již tři procenta z výdajů na kulturu. O jeden a půl procentního bodu více vydaly obce v kategorii 10 až 20 tisíc obyvatel, kde ve sledovaném období došlo ke zvýšení výdajů na divadelní činnost na dvojnásobek. Kapitálové výdaje na divadelní činnost v těchto obcích rostly mnohem rychleji, až na pětinašobek v roce 2010. Zatímco menší i větší obce vydaly téměř všechny prostředky na provoz, v této velikostní kategorii představují investice zhruba polovinu z celkových výdajů na divadelní činnost.

V obcích s 20 až 50 tisíci obyvatel představují výdaje na divadelní činnost necelou desetinu z výdajů na kulturu. V rámci kulturních činností je to však již čtvrtina a třetí nejvyšší částka. V obcích nad 50 tisíc obyvatel (bez Prahy) představovaly výdaje na divadlo více než třetinu z celkových výdajů na kulturu a v rámci kulturních činností zaujímají největší podíl výdajů (44 % v roce 2010). Hlavní město vydalo v roce 2010 na činnost divadel méně než pětinu z celkových výdajů na kulturu (31 % z výdajů na kulturní činnosti). V přepočtu na jednoho obyvatele vydala Praha na divadlo 343 Kč.

V ČR existuje dalších 109 divadel [Statistika kultury... 2011b: 5], která mají v repertoáru podobné množství her jako divadla zřizovaná územními celky nebo Ministerstvem kultury. Přestože neznáme výši jejich příjmů a výdajů, soběstačnost je odhadována na 60–100 % [Šimek 2005]. Vedle vyšších cen vstupenek (oproti příspěvkovým organizacím) tvoří část příjmů různé dotace z grantových programů neziskového i veřejného sektoru.

V krajském srovnání vynaložily největší podíl na divadelní činnost obce v Jihomoravském kraji (28,8 % z celkových výdajů na kulturu), a to pouze díky výdajům města Brna na brněnská divadla. Téměř nulový podíl výdajů na divadlo z obecních výdajů na kulturu zaznamenal Kraj Vysočina z již výše uvedeného důvodu. Výdaje obcí do 50 tisíc obyvatel na divadlo jsou zanedbatelné téměř ve všech krajích, kromě Karlovarského a Středočeského.

Hudební činnost

Ve srovnání s divadelní činností jsou výdaje veřejného i soukromého sektoru na hudební činnost mnohonásobně nižší, zatímco finanční podpora ze zahraničních zdrojů je podle satelitního účtu kultury pro rok 2009 více než dvacetinásobně vyšší.

Celkové výdaje obcí (bez Prahy) na hudební činnost se v období od roku 2006 pozvolna zvyšovaly na 360 mil. Kč v roce 2010, avšak jejich podíl na celkových

výdajích na kulturní činnost se nepatrně snížil. Zatímco na divadelní činnost připadla na jednoho obyvatele v roce 2010 v rámci výdajů na kulturní činnost druhá nejvyšší částka (219 Kč), na hudební činnost byly výdaje na jednoho obyvatele třetí nejnižší částkou (39 Kč). V průměru vydaly obce na hudební činnost necelá tři procenta z výdajů na kulturu. Výdaje obcí do 500 obyvatel v součtu kolísaly v období let 2006–2009 okolo milionu Kč, v roce 2010 však prudce klesly na polovinu. V obcích od 500 do 1000 obyvatel naopak hudební činnost výrazně posílila. V roce 2010 vydaly obce s 500 až 1000 obyv. v součtu téměř 2,5 mil. Kč na hudební činnost, což je třikrát více, než vydaly na divadelní činnost. V tomto srovnání se liší od ostatních velikostních kategorií obcí, kde je podíl výdajů na divadlo vždy vyšší než podíl výdajů na hudební činnosti. Výdaje obcí nad 50 tisíc obyvatel tvořily 89 % výdajů všech obcí na hudební činnost vyjma Prahy. Zatímco na 1 obyvatele tak průměrný příspěvek všech obcí do 50 tisíc činil zhruba 39 Kč, ve dvaceti největších obcích činil 150 Kč a v Praze 79 Kč. V hlavním městě dosáhly v roce 2010 výdaje na hudební činnost 95 mil. Kč, což představuje zhruba čtyři procenta všech výdajů na kulturu.

Obecní výdaje na hudební činnost se od roku 2006 zvýšily pouze o 3 %. Zatímco běžné výdaje na hudební činnost vykazovaly pozvolný růst, kapitálové výdaje na hudební činnost významně kolísaly. Porovnáme-li výdaje obcí podle jejich krajové příslušnosti, pak největšího výdaje na 1 obyvatele dosáhly obce Karlovarského kraje (106 Kč). To je dáno skutečností, že město Karlovy Vary je zřizovatelem dvou symfonických orchestrů. Také ostatní kraje, jejichž obecní výdaje na 1 obyvatele se pohybují okolo průměrné hodnoty (39 Kč), jsou zřizovateli městských symfonických orchestrů. V krajích, jejichž obce nezřizují žádný symfonický orchestr, se výdaje na hudební činnost pohybují od 2 do 6 Kč na obyvatele.

Kina

V současné době je na území České republiky okolo sedmi set kin [Kultura České republiky... 2011]. Ve velkých městech se častější variantou staly multiplexy, v menších obcích však stále přežívají jednosálová kina, která jsou víceméně závislá na financích z obecních rozpočtů. V roce 2008 bylo nejvíce kin s obecním příspěvkem ve výši od 50 do 75 % [Digitalizace kin... 2009].

V průměru představují výdaje na kinematografii zhruba 4 % z obecních výdajů na kulturu. Tento podíl zvyšují obce od 5 do 10 tis. obyvatel, jejichž výdaje na kina dosahují více než 10 % výdajů na kulturu a od roku 2006 se více než zdvojnásobily. Z celkové částky byly v roce 2010 téměř tři čtvrtiny určeny na investice, což souvisí se spolufinancováním probíhající digitalizace kin. Od této velikostní kategorie obcí se podíl výdajů na kina z celkových výdajů v obou

směrech snižuje. To je dáno zřejmě malým zastoupením kin v menších obcích a zvyšujícím se zastoupením kin vedených podnikatelskými subjekty ve větších obcích. V absolutních číslech je součet celkových výdajů těchto obcí na kina srovnatelný se součtem výdajů dvaceti největších měst (bez Prahy).

V nejmenších obcích (do 500 obyv.) byla kinematografie financována zhruba stejně velkou částkou jako hudební a divadelní činnost dohromady. Až v roce 2010 se výdaje na divadelní činnost výrazně zvýšily, zatímco výdaje na kinematografii zůstaly v podstatě na úrovni předchozích let. V obcích od 500 do 1000 obyvatel byla v roce 2006 kina financována téměř poloviční částkou v porovnání s výdaji na muzea a galerie. V následujících letech se postupně výdaje na muzea snižovaly, zatímco výdaje na kinematografii stoupaly, až nakonec v roce 2010 výdaje na kina převýšily výdaje na muzea zhruba o třetinu. Opačný trend vykázaly obce s 1 až 5 tisíci obyvateli. V roce 2006 byly výdaje na kinematografii o třetinu vyšší než výdaje na muzea. O čtyři roky později již výdaje na muzea a galerie převýšily o třetinu výdaje na kinematografii. Ve srovnání s ostatními činnostmi kultury vynakládá nejnižší částku na kinematografii z veřejných zdrojů hlavní město Praha, a to díky naprosté převaze komerčních multiplexů. Praha v roce 2010 vydala na kinematografii 0,07 % z celkových výdajů na kulturu, což je v průměru 1,36 Kč na obyvatele.

Nejvyšší výdaje na kinematografii v přepočtu na 1 obyvatele kraje vykázaly obce Libereckého (208 Kč) a Ústeckého kraje (127 Kč), nejnižší částku na 1 obyvatele vydaly obce Plzeňského kraje (13 Kč). Výdaje na kinematografii činily v obcích Libereckého kraje 28 % z výdajů na kulturní činnosti.

Knihovny

Jedním z nejlépe propracovaných oborů kulturních činností jsou činnosti knihoven. Od roku 2004 jsou zpracovávány koncepce rozvoje knihoven pro čtyřletá období. Plnění cílů vytyčených v těchto koncepcích je významně podporováno z veřejných rozpočtů, na kterých jsou knihovny zcela závislé. Podle satelitního účtu kultury tvořily v roce 2009 veřejné finance 87 % z veškerých zdrojů financování knihoven, které byly zároveň nejvíce finančně ztrátovou kulturní činností. Knihovny od roku 2004 procházejí modernizačními programy digitalizace a internetizace. V rámci programu digitalizace knihovního fondu jsou vynakládány nemalé prostředky ze státního rozpočtu za pomoci fondů EU pro knihovny zřizované MK – Národní knihovnu v Praze a Moravskou zemskou knihovnu v Brně. Malých knihoven se týká zejména cíl internetizace, kterým by měl být mimo jiné odstraněn omezující potenciál regionů a zvýšena flexibilita a dostupnost informací [Koncepce rozvoje knihoven n.d.]. V roce 2010 bylo v ČR registrováno 5400 knihoven, z toho 5382 zřizovaných obcemi. Většina obecních knihoven je

obsluhována dobrovolným knihovníkem (téměř 90 % knihoven) [Statistika kultury... 2011c]. Finanční prostředky vynaložené na internetizaci knihoven splnily očekávání. Za období 2008–2010 zaznamenaly knihovny významný nárůst návštěvníků z 20 913 224 na 37 893 956, což představuje navýšení o 82 %. Z celkového počtu návštěvníků využilo v roce 2010 on-line služeb 41,7 % návštěvníků [Kultura České republiky... 2011].

Výdaje na knihovny představují významnou část obecních výdajů na kulturu. S velikostní kategorií obcí narůstá podíl výdajů na knihovny, teprve až ve 20 největších městech (bez Prahy) se jejich podíl opět snižuje. V rámci kulturních činností je výdajová diference ještě výraznější. V nejmenších obcích představovaly v roce 2010 běžné výdaje na knihovny téměř třetinu všech běžných výdajů na kulturní činnosti. V obcích od 1 do 5 tisíc obyvatel dosahovaly běžné výdaje na knihovny téměř poloviny z celkových výdajů na kulturní činnosti.

Ve větších obcích s 20 až 50 tisíci obyvateli byly výdaje na knihovny nejvyšší položkou ve struktuře výdajů na kulturní činnosti. V součtu absolutních částek jde čtvrtina celkových výdajů na knihovny z rozpočtů 20 největších obcí (bez Prahy), což odpovídá skutečnosti, že obsluhují čtvrtinu obyvatel v regionech. Praha vykázala v roce 2010 na činnosti knihoven 319 mil. Kč, což představuje výdaj 266 Kč na 1 obyvatele.

Nejvyšší částku na 1 obyvatele ze všech krajů věnovaly na knihovny obce Královéhradeckého kraje (312 Kč), nejnižší obce Libereckého kraje (117 Kč). Největší podíl ze svých výdajů na kulturu směřují na činnost knihoven obce Královéhradeckého (18,4 %) a Středočeského kraje (18,4 %).

Muzea a galerie

Zatímco v případě krajů tvořily výdaje na muzea většinu jejich výdajů na kulturu, v případě obcí mají v průměru jen pětiprocentní zastoupení. Nejvyšší podíl výdajů na muzea a galerie vynakládají největší obce (bez Prahy), a to zejména díky vysokým investicím, které představují 75 % celkových výdajů na muzea a galerie, jejichž tempo vývoje se zrychluje. 20 největších obcí (bez Prahy) v roce 2010 přispělo na muzea a galerie průměrnou částkou 89 Kč na 1 obyvatele, zatímco všechny ostatní obce (bez Prahy) přispěly v průměru 54 Kč na obyvatele. V Praze činily v roce 2010 výdaje na muzejnictví 226 Kč na jednoho obyvatele.

V obcích do 2 tisíc obyvatel se celkové výdaje na muzea a galerie pohybují kolem jednoho procenta z celkových výdajů na kulturu. V případě nejmenších obcí (do 500 obyv.) se běžné výdaje na muzea a galerie mezi roky 2006–2010 zdvojnásobily. V roce 2010 představovaly o čtvrtinu vyšší částku, než byly běžné výdaje na divadlo, hudbu a kinematografii dohromady. Kapitálové výdaje znač-

ně kolísaly, avšak jejich podíl na celkových nákladech za sledované období klesl na polovinu.

V obcích od 2 do 5 tisíc obyvatel měl vývoj běžných výdajů stejný trend jako u předchozí velikostní kategorie. V letech 2009 a 2010 byl na muzea vynaložen největší podíl z kapitálových výdajů na kulturní činnosti, pomineme-li položku „ostatní“. V obcích s 10 až 20 tisíci obyvateli byly ještě v roce 2006 celkové výdaje na muzea a galerie o 10 % vyšší než výdaje na divadlo, hudbu a kinematografii dohromady. V následujících letech sice zaznamenaly růst, ten byl však nižší než u ostatních jmenovaných skupin, a tak v roce 2010 byly výdaje na muzea a galerie srovnatelné už jen s výdaji na samotnou kinematografii. Naopak významný růst zaznamenaly ve sledovaném období výdaje na muzea a galerie v obcích s 20 až 50 tisíci obyvateli, a to v případě běžných výdajů o 50 %, u investic dokonce o 175 %.

Nejvyšší průměrnou částku v přepočtu na 1 obyvatele věnovaly v roce 2010 na muzea a galerie obce Ústeckého kraje (283 Kč) a Jihomoravského kraje (128 Kč). V případě Ústeckého kraje je to nejvyšší průměrná částka, kterou vynaložily obce na jednotlivé položky kulturních činností. V žádném z dalších krajů nepřesáhly výdaje na muzea a galerie částku 100 Kč na 1 obyvatele. V průměru nejnižší částku na 1 obyvatele vynaložily obce Olomouckého kraje (7 Kč).

Výstavy

Podle odhadů satelitního účtu kultury za rok 2009 jsou výstavní sály financovány nejvíce ze zdrojů soukromého sektoru, a to zejména ze zdrojů finančních a nefinančních podniků. Součet výdajů soukromého sektoru a zahraničí je dvakrát vyšší než výdaje veřejného sektoru.

Výdaje obcí (bez Prahy) na výstavní činnost byly v roce 2010 o 44 % vyšší než v roce 2006. V roce 2010 vydaly obce na výstavy zhruba 42 milionů Kč. V průběhu sledovaného období výdaje na výstavní činnost značně kolísaly, což souviselo s délkou trvání a četností a finanční náročností nových výstav. Lze však stručně říci, že výdaje na výstavy se v letech 2006 až 2010 pohybovaly pod úrovní jednoho procenta z obecních výdajů na kulturu.

Ve dvaceti největších městech (bez Prahy) zaznamenaly výdaje na výstavy za sledované období třicetiprocentní nárůst. Nejvyšší dynamiku však zaznamenalo výstavnictví v obcích s 20 až 50 tisíci obyvateli. Součet výdajů těchto obcí se v roce 2006 pohyboval v řádu několika desetitisíců, v roce 2010 to již bylo několik milionů. Zatímco v roce 2006 nebyly vynaloženy žádné kapitálové výdaje na výstavní činnost, v roce 2010 představovaly investice téměř tři čtvrtiny celkových výdajů na výstavní činnost. V roce 2006 představovaly v obcích s 20 až 50

tisíci obyvateli výdaje na výstavy nejmenší podíl z výdajů na kulturní činnosti, v roce 2010 předstihly i výdaje na hudební činnost.

V průměru je podíl výdajů na výstavy z obecních výdajů na kulturu velmi nízký, nedosahuje ani jednoho procenta. Výjimkou je Liberecký kraj, kde obce v roce 2010 vydaly na výstavy 2 % z celkových výdajů na kulturu.

Ostatní záležitosti kultury

Z ostatních oblastí kultury zaujímají největší část nespecifikované činnosti v kultuře (výdajová kapitola 3319 Ostatní záležitosti kultury). V průměru výdaje na ostatní záležitosti kultury představují 15% podíl na obecních výdajích na kulturu, v Praze je to pouze 8 %. Avšak v případě výdajů určených pouze na kulturní činnosti můžeme vysledovat výrazné rozdíly mezi různými velikostními kategoriemi obcí. Platí pravidlo, že čím menší je obec, tím se tento podíl zvyšuje. V obcích do 500 obyvatel tvoří položka ostatní záležitosti kultury téměř tři čtvrtiny výdajů na kulturní činnosti. Na základě zkušenosti nejmenších obcí zahrnují nespecifikované výdaje různé cyklické oslavy, jako například masopustní veselice, karnevaly, pálení čarodějnic, adventní či vánoční besídky; také různé tradiční či nahodilé akce (dětská představení, posezení pro seniory, přednášky, kulturní večery, soutěže apod.). Zároveň sem spadá například i psaní obecní kroniky a další dokumentační, informační a ediční činnost.

Významná váha nespecifikovaných výdajů na kulturní činnost tak nasvědčuje rozmanitosti kulturního života malých obcí, jež nelze kategorizovat na základě kulturního života velkých měst.

V průměru se obecní výdaje na ostatní záležitosti kultury pohybují od sedmi do více než dvaceti procent. Téměř polovinu výdajů na kulturu vykazují výdaje na ostatní záležitosti kultury u obcí kraje Zlínského, čtvrtinu z celkových výdajů pak u obcí Plzeňského kraje.

2.2. Výdaje na ochranu památek

Významné kulturní památky jsou obhospodařovány státem a jejich činnost je financována přímo ze státního rozpočtu prostřednictvím Ministerstva kultury ČR. Proto tvoří výdaje obcí na památky a kulturní dědictví jen menší část z celkových veřejných výdajů na tuto oblast kultury. Přesto vzrostly v průběhu let 2006 až 2010 obecní výdaje na ochranu památek o třetinu a v roce 2010 tvořily 18 % z celkových výdajů na kulturu. Běžné výdaje obcí (bez Prahy) na ochranu památek představovaly v roce 2010 zhruba desetinu ze všech běžných výdajů na kulturu a investice do památek zhruba třetinu veškerých kapitálových nákladů. Hlavní město vynaložilo v roce 2010 na ochranu památek 11 % ze svých výdajů na kulturu.

V případě obcí představují výdaje na památkové ústavy, hrady a zámky minimální podíl, pouhá 3 %, což souvisí s vlastnickou strukturou těchto kulturních zařízení (nejčastěji stát nebo soukromý vlastník). Největší část výdajů na ochranu památek tak směřovala na zachování a obnovu kulturních památek (zhruba 75 %) a hodnot místního kulturního významu (20 %).

Největší podíl běžných výdajů na památky a kulturní dědictví na celkových běžných výdajích na kulturu vykazaly v roce 2010 nejmenší obce (24,5 %), nejnižší naopak obce s více než 50 tisíci obyvateli (bez Prahy). S rostoucí velikostí obce klesá podíl běžných výdajů na ochranu památek. Z celkových výdajů na památky můžeme u menších obcí vysledovat nižší podíl investičních nákladů (30–50 %) než u největších obcí (zhruba 70 %). Výjimkou je Praha, kde investice představují jen 38 % z celkových nákladů na ochranu památek. Třetinu z výdajů na kulturu vydávají na ochranu památek obce kraje Jihočeského, čtvrtinu z rozpočtu obce Olomouckého kraje a Kraje Vysočina.

2.3. Výdaje na zájmovou činnost v kultuře

Srovnatelnou výši s výdaji na památky vykazují obecní výdaje na zájmovou činnost v kultuře. Zatímco v případě krajů je to jen čtvrt procenta z celkových výdajů na kulturu, v případě obcí představují výdaje na zájmovou činnost v kultuře okolo jedné pětiny. Obce tak, vedle neziskového sektoru, poskytují významnou podporu zájmovým spolkům a sdružením. Výdaje nejmenších obcí na zájmovou činnost v kultuře představují třetinu všech výdajů na kulturu. Podpora zájmové činnosti v kultuře u ostatních velikostních kategorií obcí se pohybuje v rozmezí 19–29 %. Jen v případě největších měst (bez Prahy) představovala v roce 2010 málo přes 7 %. V Praze se podíl výdajů na zájmovou činnost v kultuře pohybuje okolo 13 %.

Na zájmovou činnost v kultuře vydávají největší podíl svých výdajů na kulturu obce Kraje Vysočina (35,4 %), Královéhradeckého (32,5 %) a Moravskoslezského (27,9 %). Nejméně vydávají obce Plzeňského kraje.

Financování kultury ze zahraničních zdrojů

Programy Evropské unie¹⁰

1. Integrovaný operační program

Kulturní organizace mohou čerpat finanční prostředky ze strukturálních fondů Evropské unie v rámci několika programů. V rámci *Integrovaného operačního programu* (IOP) pro období 2007–2013 je podpora kultury zahrnuta v prioritní ose 5 „Národní podpora územního rozvoje“, konkrétně v oblasti intervence 5.1 Národní podpora využití potenciálu kulturního dědictví, která není určena pro Prahu. Zprostředkujícím subjektem pro tuto oblast intervence je přímo Ministerstvo kultury. O finanční prostředky mohou žádat organizační složky státu a jimi zřizované příspěvkové organizace; obce a jimi zřizované organizace; svazky obcí; NNO a zájmová sdružení právnických osob. Pro tuto oblast intervence je na celé období alokována částka 250 308 778 EUR (včetně spolufinancování ve výši 15 %, hrazeného ze státního rozpočtu) určená na investiční projekty v řádech stamilionů Kč. Rozmístění stěžejních projektů financovaných z IOP v rámci oblasti intervence 5.1b Realizace vzorových projektů obnovy a využití nejvýznamnějších součástí nemovitého památkového fondu ČR ukazuje obrázek 7.3.

Projekty prezentující a propagující komplexně určitou oblast využívanou pro cestovní ruch a mající národní či nadnárodní charakter (např. národní kulturní památky, památky UNESCO, městské památkové rezervace a zóny, památky lidové architektury, hrady a zámky, technické a církevní památky), mohou být podpořeny v rámci prioritní osy 4.1a Národní podpora cestovního ruchu (Cíl Konvergence) a 4.1b Národní podpora cestovního ruchu (Cíl Konkurenceschopnost). Na podporu těchto projektů je pro programové období alokována částka 71,2 mil. EUR pro program 4.1a a částka 5,4 mil. EUR v programu 4.1b. Zprostředkujícím subjektem je Centrum pro regionální rozvoj. Žadatelé mohou být organizační složky státu a jimi zřizované příspěvkové organizace, NNO a zájmová sdružení právnických osob s celorepublikovou působností v cestovním ruchu.

Příspěvkové organizace organizačních složek státu mají také možnost získat finanční prostředky z IOP v rámci oblastí intervence 1.1 Rozvoj informační společnosti ve veřejné správě (1.1a i 1.1b), a to konkrétně prioritních os 1.1a Modernizace veřejné správy (Cíl Konvergence) a 1.1b Modernizace veřejné správy (Cíl Konkurenceschopnost), které má na starosti Ministerstvo vnitra. Jedná se o pro-

¹⁰ Zpracováno na základě informačních brožur a webových stránek jednotlivých programů, monitorovacích zpráv, analýz čerpání vydávaných zprostředkovateli programů a expertních studií vypracovaných pro SOÚ AV ČR, v.v.i. [Šauer 2011; Maříková 2011].

středky na poskytování služeb elektronické veřejné správy, mimo jiné i elektronizace služeb veřejné správy v oblasti kultury (e-kultura) a digitalizaci vybraných datových zdrojů, včetně podpory vybavení Národní digitální knihovny, Národního datového úložiště a vzájemně propojených regionálních datových úložišť. Na podporu projektů této oblasti intervence je alokována částka 365,4 mil. EUR (osa 1.1a) a 28,1 mil. EUR (osa 1.1b).

Obrázek 7.3. Rozmístění vzorových projektů financovaných z IOP v rámci oblasti intervence 5.1b

Zdroj: Indikativní seznam projektů v oblasti intervence 5.1b, dostupné z: <http://www.strukturalni-fondy.cz/CMSPages/GetFile.aspx?guid=1f916d55-7770-42d1-989d-33ca7344ad40> [cit. 31. 3. 2012].

2. Regionální operační program

Pro větší obce se otevírá možnost získat finanční prostředky pro oblast kultury z *Regionálních operačních programů* (ROP) pro jednotlivé regiony soudržnosti NUTS2 (mimo hlavní město Prahu). Vymezení podpory kultury je v jednotlivých regionálních operačních programech různé, často je součástí podpory rozvoje cestovního ruchu nebo rozvoje rozvojových center, měst a venkovských oblastí. Žádat o podporu mohou organizace veřejnoprávní i soukromoprávní povahy, u kterých je vyžadována různě velká míra spolufinancování. Výše podpory alokované na jednotlivé oblasti intervence v jednotlivých regionech soudržnosti jsou uvedeny v následující tabulce 7.4.

Tabulka 7.4. Podpora kultury v rámci jednotlivých ROP na období 2007–2013 (v EUR) podle rozhodnutí Komise o daném OP

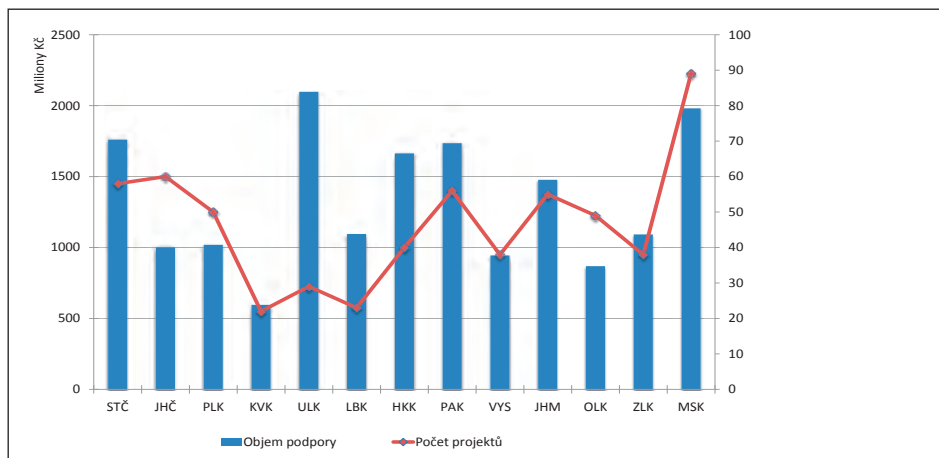
Oblast podpory	Severozápad	Severovýchod	Střední Čechy	Jihozápad	Jihovýchod	Moravskoslezsko	Střední Morava
Ochrana a zachování kulturního dědictví	22 287 657	16 010 481	12 419 527	32 221 865	16 864 428	23 639 266	12 938 071
Rozvoj kulturní infrastruktury	34 599 326	0	8 688 163	23 596 320	11 376 797	12 000 000	35 243 049
Integrované projekty pro obnovu měst a venkova	135 754 269	87 051 270	80 006 740	88 328 187	81 511 404	107 145 448	91 943 119
Jiná podpora zlepšení kulturních služeb	3 494 146	0	8 688 163	0	3 494 146	0	5 200 000
Jiná podpora zlepšování služeb cestovního ruchu	69 266 089	96 062 885	63 409 715	36 931 215	102 833 444	58 882 775	93 323 197

Zdroj: Šauer 2011.

Největší objem peněz byl do poloviny roku 2011 přerozdělen na kulturu v regionu soudržnosti Severovýchod (4,494 mld. Kč), kde bylo zároveň realizováno nejvíce projektů. Rozdíly mezi ostatními regiony soudržnosti nejsou výrazné a pohybují se v rozmezí od 1,760 mld. Kč do 2,692 mld. Kč. Finanční prostředky na podporu kultury směřovaly od roku 2007 do poloviny roku 2011 do 380 obcí. Zhruba třetina financí směřovala do obcí s národní kulturní památkou, pětinu prostředků získalo 40 městských památkových rezervací. Zbývající polovina připadla 115 městským památkovým zónám. Třetinu z úspěšných projektů podali žadatelé z obcí do tří tisíc obyvatel. S velikostí obcí se počet projektů ROP snižuje, avšak průměrná velikost projektu roste. Největší podíl finanční podpory získaly projekty z obcí s 50 až 100 tisíci obyvateli. Tyto projekty jsou v průměru nejdražší. Jejich velikost je více než dvojnásobná oproti průměru. V absolutních hodnotách získaly nejnižší podíl na celkových zdrojích z ROP projekty ze čtyř největších měst ČR (bez Prahy) s více než 100 tisíci obyvateli. Tyto projekty však získaly největší část podpory v přepočtu na obec.

V průměru nejvyšší podporu na projekt získaly kraje a obce (37,65 mil. Kč, resp. 31,75 mil. Kč). Průměrná hodnota projektu podnikatelských subjektů je kolem 21,27 mil. Kč, u neziskového sektoru představuje zhruba polovinu oproti obecním projektům. Výši získané podpory a počet úspěšných projektů v jednotlivých krajích ukazuje obrázek 7.4.

Obrázek 7.4. Objem získané podpory z ROP v jednotlivých krajích (v mil. Kč) a počet podpořených projektů do 30. 6. 2011

Zdroj: Šauer 2011, vlastní zpracování.

Nejvyšší objem podpory dosud získaly kraje Ústecký a Moravskoslezský, nejméně kraj Karlovarský. Ústecký kraj podal jen 29 projektů, ve srovnání s 89 projekty Moravskoslezského kraje, ale jejich průměrná hodnota je nejvyšší ze všech krajů. To je dáno několika velkými projekty realizovanými v Žatci, Ústí nad Labem a Děčíně. Největší podíl podpory získaly galerie a muzea, knihovny a nemovité kulturní památky.

V Moravskoslezském kraji bylo podpořeno nejvíce projektů, jejich hodnota je však podprůměrná. Více než polovinu ze všech prostředků získala města s 50 a 100 tisíci obyvateli. Významná část prostředků směřovala do Opavy, Havířova, Frýdku-Místku a Ostravy. Podpora v tomto kraji směřovala zejména na stavbu či rekonstrukce kulturních domů a podporu nemovitých kulturních památek.

Třetí nejvyšší částku z ROP získal Středočeský kraj prostřednictvím 58 projektů. Nejvíce byly podpořeny obce do 10 tisíc obyvatel, avšak relativně vysokou část podpory získala středně velká města, zejména Mladá Boleslav, Kutná Hora a Mělník. Nejvyšší finanční podpora směřovala na rekonstrukci historických center, další finance byly určeny na podporu muzejnictví a záležitostí volného času.

V přepočtu na jednoho obyvatele je nejvýraznější Pardubický kraj (3414 Kč/obyv.). Zde nejčastěji směřovala podpora do obcí s 10 až 20 tisíci obyvateli. Oproti předchozím krajům je podpora obcí s více než 20 tisíci obyvateli minimální. Téměř třetina prostředků byla věnována na podporu muzeí a galerií, o něco méně do nemovitých kulturních památek a různých záležitostí volného času. V Pardubickém kraji byla podpora z ROP nejlépe prostorově rozložena. Větší objem podpory získaly Chrudim a Litomyšl.

V přepočtu výše podpory na jednoho obyvatele vystupuje na dalším místě kraj Královéhradecký. Na realizaci 40 projektů získal celkovou částku 1,67 mld. Kč. Na jednoho obyvatele činí výše podpory 3021 Kč, a také v přepočtu na jeden projekt je kraj vysoce nadprůměrný. Nejvyšší díl podpory získala města s 20 až 50 tisíci obyvateli, a to zejména Trutnov, Dvůr Králové nad Labem a Hradec Králové. Největší část investic byla čerpána v rámci podpory výstavby a rekonstrukce kulturních domů. Oproti Pardubickému kraji není podpora rovnoměrně rozprostřena, ale naopak koncentrována ve větších městech nad 20 tisíc obyvatel.

Dalším krajem s vysokou podporou v přepočtu na jednoho obyvatele je kraj Liberecký, který prostřednictvím 23 projektů získal celkovou částku ve výši 1,01 mld. Kč. Také výše podpory v přepočtu na jeden projekt je významně nadprůměrná. Velký objem peněz směřoval do jediného velkého města (Liberec), vysokou podporu získaly také obce do 10 tisíc obyvatel, tedy Frýdlant, Jilemnice či Hrádek nad Nisou. Nejvíce investic bylo určeno na muzea a galerie, zejména díky libereckému projektu revitalizace městských lázní na galerii.

V přepočtu nejnižší podporu na 1 obyvatele (1302 Kč) vykázal kraj Jihomoravský, jež doposud získal 1,48 mld. Kč na podporu kultury. Více než polovina získaných prostředků byla určena na podporu brněnských projektů, další částky směřovaly do Znojma a Slavkova u Brna. Největší podíl investic směřuje do revitalizace historických center měst, podpořeno bylo také muzejnictví a nemovité kulturní památky.

Jihočeský kraj získal na podporu 60 projektů kultury 1 mld. Kč. Výše podpory v přepočtu na jednoho obyvatele (1602 Kč/obyv.) či na jeden projekt je pod republikovým průměrem. Největší podíl podpory směřoval obcím do 10 tisíc obyvatel. Největší část se týkala podpory nemovitých kulturních památek.

Srovnatelnou výši podpory (1,01 mld. Kč) získal kraj Plzeňský s 50 podpořenými projekty. V přepočtu na obyvatele či projekt jde opět o kraj podprůměrný. Největší díl podpory zaujímají dva konce velikostního spektra obcí, tedy malé obce či naopak centrum kraje Plzeň. Čtvrtina podpory se týkala revitalizace historických center obcí, relativně velkou část získala také plzeňská zoo (13 %). Rozdíly mezi podporou jednotlivých oblastí v rámci kraje patří k těm menším.

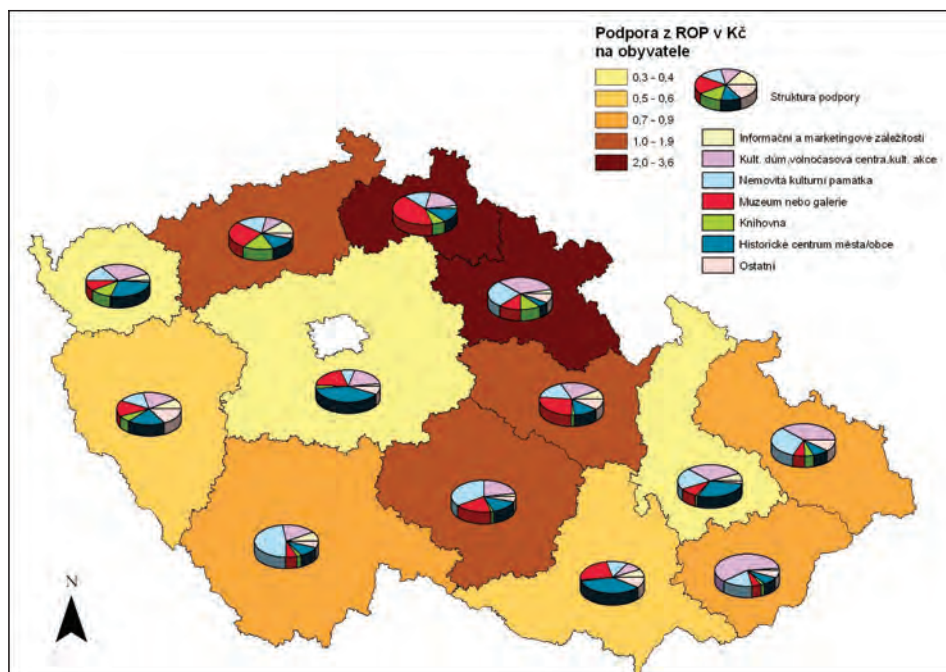
Také kraj Zlínský získal okolo miliardy Kč (1,1 mld. Kč). V přepočtu na jednoho obyvatele či jeden projekt jsou hodnoty průměrné. Největší objem podpory získal Zlín, a to zejména na podporu Kulturního a univerzitního centra Zlín. Také ostatní příjemci dotace jsou spíše větší města jako Uherské Hradiště, Uherský Brod, Kroměříž či Luhačovice.

Poslední tři kraje získaly z ROP každý méně než miliardu Kč. Nejlépe si stojí Kraj Vysočina, jež prostřednictvím 38 projektů získal na podporu kultury 0,94 mld. Kč. Nejvíce podpory bylo alokováno do obcí s 20 až 50 tisíci obyvatel, zejména Třebíče a Havlíčkova Brodu, velká část šla i obcím do 10 tisíc obyvatel. Zhruba třetina podpory šla na projekty záchrany nemovitých kulturních památek.

Olomoucký kraj do poloviny roku 2011 získal částku 0,87 mld. Kč, z níž největší část využily nejmenší obce, čímž se odlišuje od ostatních krajů. Výrazně byla podpořena také Olomouc. Značně vysoký podíl výdajů šel na kulturně-sportovní areály, a předčil tak výdaje na revitalizaci historických center měst a obcí. Významná je v Olomouckém kraji i podpora památek (17 %).

Nejmenší objem podpory (0,6 mld. Kč) do poloviny roku 2011 získal kraj Karlovarský, který zároveň podal nejméně úspěšných projektů (22). V přepočtu na jednoho obyvatele je však postavení kraje s průměrnou částkou 1956 Kč na 1 obyvatele ve srovnání s ostatními kraji těsně nadprůměrné. Přes polovinu podpory bylo alokováno pro města od 10 do 50 tisíc obyvatel. Nejvyšší podporu nezískalo centrum kraje (Karlovy Vary), ale město Ostrov. Necelou třetinu podpory představuje podpora revitalizace historických center, následovaná podporou kulturně-sportovních areálů, nemovitých kulturních památek, kulturních domů a knihoven.

Obrázek 7.5. Regionální a oborová diferenciacie podpory kultury z ROP v jednotlivých krajích do 30. 6. 2011

Zdroj: Šauer 2011.

3. Program rozvoje venkova

Zatímco předchozí program je určen spíše pro kulturní projekty s regionálním či nadregionálním dopadem, lokální záležitosti kultury malých obcí lze financovat z *Programu rozvoje venkova* (PRV). Celkový rozpočet PRV by alokovan ve výši 3 615 803 370 EUR, a to včetně příspěvku ČR. Tato částka byla pro roky 2009, 2010 a 2013 dále navýšena o dalších 10 360 001 EUR, včetně příspěvku ČR. Ve čtyřech výzvách uskutečněných do února 2011 bylo podáno 732 projektů v celkové požadované částce 1,7 miliardy korun. Úspěšnost žádostí byla 60 %.

Pro projekty v oblasti kultury je možné získat podporu v rámci Osy III Kvalita života ve venkovských oblastech a diverzifikace hospodářství venkova, zejména pak v opatření III.2.2 Ochrana a rozvoj kulturního dědictví venkova. Žadatelé v tomto opatření mohou získat finanční podporu na zpracování studií obnovy a využití památek, programů regenerace památkově významných území, soupisů a map památek na venkově, plánů péče, geodetických prací; na rekonstrukci a modernizaci památkových budov a ploch, revitalizaci historických parků, his-

torických zahrad a alejí; a na nákup budov, strojů, zařízení, vybavení, hardware, software, investice na realizaci výstavních expozic a muzeí s nabídkou místních kulturních a historických zajímavostí. Ve 12. kole příjmu žádostí byla pozměněna pravidla přidělování dotace PRV a není již možné žádat o podporu památek UNESCO, pro národní kulturní památky nebo kulturní památky již využívané pro účely služeb cestovního ruchu – ubytování, kongresové využití a stávající muzea. Struktura dotace PRV v Ose III se skládá ze 75 % příspěvku Evropské unie, 25 % přispívá Česká republika. Pro období 2007 až 2013 je vyčleněna částka 57 199 827 EUR.

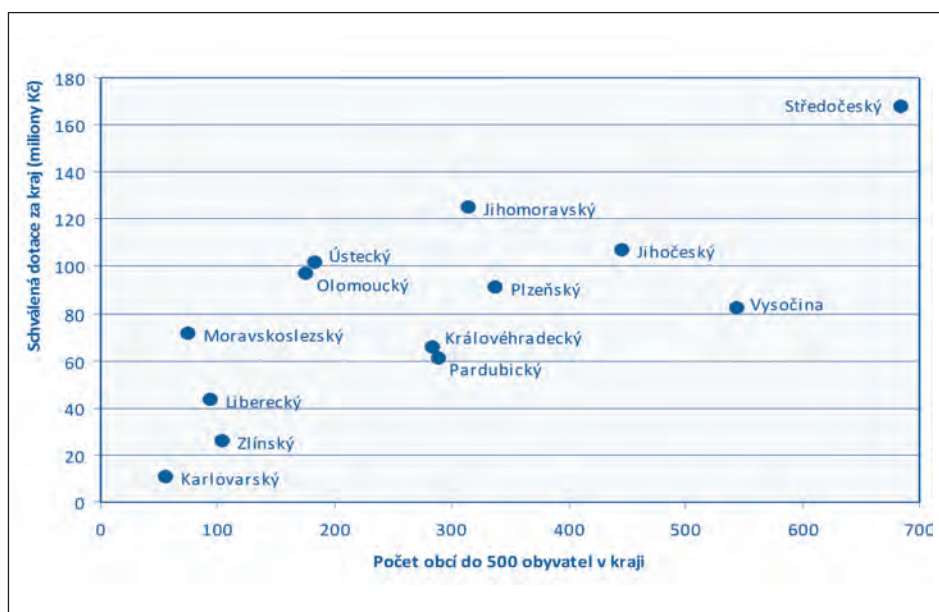
Projekty ve výši alespoň 50 000 Kč jsou určeny pro realizaci v obcích do 500 obyvatel (výjimečně do 2000 obyvatel). Nutností je obvykle 10% spolufinancování a zároveň předfinancování celého projektu. Žadatelé projektů mohou být nestátní neziskové organizace (občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti a nadace), zájmová sdružení právnických osob, jsou-li jejich členy obce nebo svazky obcí, církve a jejich organizace a obce nebo svazky obcí. Mezi úspěšnými 438 žadatelé o projekty v oblasti kultury bylo 201 obcí (45,9 %), 9 svazků obcí či mikroregionů (2,1 %), 178 církevních organizací (40,6 %). Zbývajících 50 projektů (11,4 %) je řešeno různými nadačními fondy, občanskými sdruženími a obecně prospěšnými společnostmi.

Z pohledu oborové diverzity žádostí o dotace dosud jednoznačně převažují projekty na obnovu a zhodnocování kulturního dědictví venkova (celkem 421 ze 438). Oproti tomu projekty na podporu stálých výstavních expozic a muzeí tvořily jen 2,74 % ze všech podpořených projektů a projekty na vypracování studií a programů obnovy a využití kulturního dědictví dokonce jen 1 %. Důvodem může být nižší potřeba investičních výdajů na lokální muzejní expozice oproti muzejním sbírkám ve středně velkých a velkých městech.

Nejvyšší částku získaly obce Středočeského kraje (168 mil. Kč), nejnižší pak obce kraje Karlovarského (10 mil. Kč). Získaná celková částka souvisí s počtem malých obcí (tedy obcí způsobilých projekty PRV podávat). Z tohoto pohledu má nadprůměrnou úspěšnost kraj Olomoucký a kraj Ústecký. Těmto krajům se podařilo získat téměř stejnou výši podpory jako kraji Jihočeskému, a to i přesto, že mají ve srovnání téměř poloviční počet obcí způsobilých žádosti o podporu z PRV. Celkovou výši dotace ve vztahu k počtu obcí do 500 obyvatel v kraji ukazuje obrázek 7.6.

Rozpětí finanční podpory se pohybovalo od 67 tisíc do 13 mil. Kč. Porovnáme-li kraje z hlediska průměrné částky na projekt, pak nejdražší projekty v rámci opatření III.2.2 Ochrana a rozvoj kulturního dědictví venkova byly realizovány v Libereckém kraji (průměr přes 3,6 mil. Kč). Naopak Karlovarský kraj představuje zástupce s průměrně nejlevnějšími projekty (necelých 1,5 mil. Kč).

Obrázek 7.6. Získaná výše dotace z PRV ve vztahu k počtu obcí do 500 obyvatel v jednotlivých krajích do února 2011

Zdroj: Maříková 2011.

Z hlediska průměrné výše podpory pro jednu obec získali nejvíce žadatelé z Moravskoslezského kraje (necelý 1 mil. Kč). Dalšími v pořadí jsou obce kraje Ústeckého a Olomouckého (přes 0,5 mil. Kč) a naopak nejnižší průměrnou dotaci na obec (méně než 200 tis. Kč) získali žadatelé z kraje Karlovarského a Kraje Vysočina.

Ačkoli obce jednoznačně vedou v počtu získaných dotací v rámci opatření III.2.2 Programu rozvoje venkova, jejich průměrná částka na projekt byla téměř poloviční ve srovnání s žadateli ze strany církví či neziskových organizací. To může být způsobeno nákladnějšími stavebními úpravami v projektech církví (např. rozsáhlé opravy kostelů) a zároveň také průměrnými objemnějšími projektovými záměry neziskových organizací, které si dobře uvědomují, že rozsáhlá administrativní zátěž související s řešením projektu a také s přípravou dotačního návrhu (grantové přihlášky) se vyplatí zejména v případě vyšší navrhované částky na jeden podávaný projekt.

Z hlediska zaměření projektů převažují jednoznačně opravy kostelů (45,2 %), což koresponduje s již zmiňovanou výší průměrné částky na projekty církevních

organizací. Významný poměr představují rovněž drobné sakrální stavby (15,5 %) a kulturní dědictví obecně (9,6 %). Projekty muzeí a expozic tvoří 5,3 %, oprava hradů a zámků pak pouze 4,8 % podpořených projektů. Charakteristiky k podpoře z PRV jsou uvedeny v tabulce 7.5.

Tabulka 7.5. Projekty na rozvoj venkova schválené v opatření III.2.2 v letech 2007–2011 podle regionů

Kraj	Počet schválených projektů podle zaměření			Počet realizovaných projektů	Podpořených obcí	Podíl podpořených obcí v kraji	Celková požadovaná částka u schválených projektů v tis. Kč	Průměrná částka na jeden projekt v tis. Kč v kraji
	Studie	Kulturní dědictví venkova	Expozice a muzea					
Jihočeský	-	45	-	44	39	8,74%	106 675,9	2370,6
Středočeský	1	54	5	48	40	12,70%	167 974,2	2799,6
Plzeňský	1	38	2	6	5	8,93%	90 726,6	2212,8
Karlovarský	-	7	-	40	33	11,62%	10 375,5	1482,2
Ústecký	-	32	1	12	10	10,64%	101 273,7	3068,9
Liberecký	-	12	-	22	20	26,67%	43 306,5	3608,9
Královéhradecký	1	38	1	48	43	24,43%	65 590,4	1639,8
Pardubický	-	26	-	26	24	8,30%	60 864,3	2340,9
Jihomoravský	1	47	-	40	28	8,28%	125 097,7	2606,2
Zlínský	1	11	1	58	44	6,42%	25 892,4	1991,7
Vysočina	-	41	1	32	29	15,85%	81 959,1	1951,4
Olomoucký	-	47	1	41	38	6,97%	96 778,6	2016,2
Moravskoslezský	-	23	-	13	9	8,65%	71 568,0	3111,6
Celkem	5	421	12	430	362	10,08%	1 048 082,9	2392,9

Zdroj: Maříková 2011.

4. Programy mezinárodní spolupráce

Dalšími programy, ze kterých lze získat podporu kulturních projektů, jsou operační programy přeshraniční a meziregionální spolupráce a komunitární pro-

gramy Evropské unie. Prostřednictvím operačních *programů přeshraniční spolupráce* lze čerpat finance ve vybraných regionech ČR. Jedná se o programy spolupráce ČR – Bavorsko, ČR – Polsko, ČR – Rakousko, ČR – Sasko a ČR – Slovensko. Finanční prostředky lze získat na projekty spolupráce partnerů z příslušných zemí či regionů, v případě kultury zejména ve vazbě na cestovní ruch. Žadatelé jsou obvykle územní samosprávy a jejich organizace a neziskové organizace.

Další finanční prostředky na podporu kultury je možné žádat z *komunitárních programů* přímo u Evropské komise, jedná se však opět o podporu projektů mezinárodní spolupráce. V případě některých komunitárních programů je odpovědnost přenesena na státní orgány jednotlivých zemí. V případě ČR jsou to programy Kultura a Média, které byly schváleny pro období 2007–2013 a jejichž administrátorem je Ministerstvo kultury. Hlavním cílem programu Kultura je rozvoj kulturní spolupráce mezi tvůrci, kulturními aktéry a kulturními institucemi v zemích účastnících se tohoto programu. Jedná se zejména o projekty nadnárodní mobility kulturních aktérů, uměleckých děl a kulturních produktů a podpory mezikulturního dialogu. Program podporuje jednoleté i víceleté projekty a vyžaduje 50% spolufinancování.

Posláním programu Média je podpora činností spojených s utvářením předpokladů pro tvorbu audiovizuálních děl (vzdělávání, vývoj) a jejich uplatnění v kulturním životě (distribuce, propagace). Hlavními cíli programu jsou zachování a posílení evropské kulturní a jazykové rozmanitosti a kinematografického a audiovizuálního dědictví, zajištění jeho dostupnosti pro veřejnost a podpora dialogu mezi kulturami; rozšíření oběhu a sledovanosti evropských audiovizuálních děl uvnitř Evropské unie i mimo ni; posílení konkurenceschopnosti evropského audiovizuálního odvětví v rámci otevřeného a konkurenčního evropského trhu. Rozpočet programu na roky 2007–2013 činí 755 mil. EUR.

Kulturní instituce i jednotlivci působící v oblasti kultury mohou žádat podporu také v dalších mezinárodních programech, jako je např. program *Vzdělávání*, program *Mládež* apod. Podrobněji k těmto i dalším zdrojům podpory z EU doporučujeme publikaci *Podpora umění a kultury z Evropské unie* [Podpora umění... 2006].

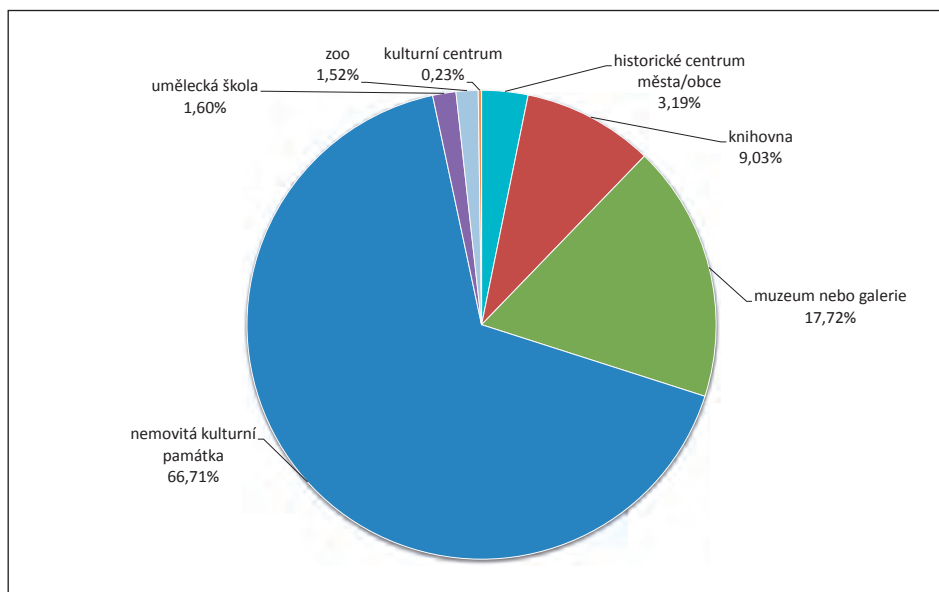
Další vybrané zahraniční zdroje

Mezi roky 2004–2009 měla Česká republika možnost čerpat finanční prostředky z *Finančního mechanismu (FM)*, *Evropského hospodářského prostoru (EHP)* a *Norského finančního mechanismu*, známého jako tzv. *Norské fondy*. V uve-

dených letech bylo Českou republikou čerpáno 104,6 mil. EUR, z toho bylo přes 45 mil. EUR (více než 1,1 mld. Kč) určeno na projekty v oblasti kultury. Téma Uchovávání evropského kulturního dědictví bylo první prioritní oblastí FM EHP/Norska a zahrnovalo ochranu a obnovu movitého a nemovitého kulturního dědictví, obnovu historických městských území a historických území v regionech, obnovu historického a kulturního dědictví v regionech a odstraňování starých ekologických zátěží na pozemcích menšího rozsahu ve městech a obcích (*brownfield*).

Jednoznačně největší objem podpory z finančních mechanismů (67 %) byl alokován na podporu nemovitých kulturních památek. Za uplynulé období bylo podpořeno celkem 62 projektů ve 41 obcích. Kromě revitalizace sakrálních památek, zámeckých objektů a hradeb směřovala podpora také do stavebních úprav divadel a ostatních kulturních domů. V některých případech byla rekonstrukce hlavní nemovité kulturní památky spojena také s dalším projektovým záměrem, např. s rekonstrukcí kulturního centra či kulturně-sportovního areálu, se zřízením muzea či knihovny.

Obrázek 7.7. Objem podpory jednotlivých oblastí kultury z FM EHP/Norska za období 2004–2009

Zdroj: Šauer 2011.

Zhruba pětina podpory byla schválena pro muzea a galerie. Do této kategorie spadají i zábavní a vzdělávací centra, která často obsahují i konferenční a společenské sály pro prezentaci tzv. „živé kultury“. Podpora knihoven představuje 9 % celkové podpory z finančních mechanismů EHP/Norska. Projekty knihoven jsou typické pro malé obce (polovina všech projektů byla realizována právě v nejmenších obcích do 3000 obyvatel). Z hlediska finančního objemu se však řadí k menším projektům. I přesto mají tyto projekty velký význam, a to zejména díky zlepšení přístupu k informacím ve středních a malých obcích.

Projekty zaměřující se na rozvoj historických center měst a obcí, uměleckých škol a zoologických zahrad představují v dotačním mechanismu EHP/Norska vzhledem k objemu přidělených financí spíše marginální zastoupení. Oborové rozložení podpory EHP/Norska znázorňuje obrázek 7.7.

Pro následující období 2009–2014 je v dotačním mechanismu EHP/Norska plánována celková podpora 131,8 mil. EUR. První výzvy k podávání projektů by měly být vyhlášeny až v polovině roku 2012. Podpora je tentokrát určena zejména na projekty v oblasti zdravotnictví, vědy, životního prostředí a podpory mládeže. Přesto ochrana kultury zůstává jednou z dalších oblastí, ve které je možné žádat finanční prostředky. Pro roky 2009 až 2014 je v programu CZ06 Kulturní dědictví a současné umění alokováno 21,5 mil. EUR, což je zhruba polovina oproti předchozímu období.

Dalším zdrojem finančních prostředků je *Mezinárodní fond na podporu kultury*, který řídí správní rada zřízená Generální konferencí UNESCO. Opět se jedná o podporu projektů přesahujících národní úroveň, jako například řízení národních a nadnárodních uměleckých a kulturních institucí, výzkum kulturního rozvoje, produkce a šíření kultury, podpora kultury prostřednictvím organizování výměn a rozvoje sítí.

Na podporu kulturní spolupráce zemí Visegrádské čtyřky je možné žádat peněžní prostředky od mezinárodní organizace *International Visegrad Fund (IVF)*, která byla založena v roce 2000 v Bratislavě vládami Visegrádské čtyřky. V rámci Malých grantů se jedná o jednorázové akce (např. výstavy, workshopy, performance apod.), dlouhodobější a větší projekty jsou podporovány v rámci Standardních nebo Strategických grantů. Podpora z IVF předpokládá 50% spolufinancování. Výhodou je relativně nízká náročnost projektového řízení a rychlé rozhodnutí o přidělení finanční podpory (uzávěrky bývají vícekrát za rok). Podpořené projekty obvykle nejsou hlavními tahouny podpory rozvoje kulturního života v regionech.

Financování kultury ze soukromých zdrojů a neziskový sektor

V předchozím textu, v případě veřejných i zahraničních zdrojů, jsme pro přehled financování kultury sledovali výdajovou stranu. V případě soukromých zdrojů neexistuje žádný veřejný registr finančních toků. Jistý pokus o podchycení výdajů soukromého sektoru na kulturu byl učiněn při sestavování satelitního účtu kultury (SÚK) za rok 2009. Ten vychází ze statistických šetření v domácnostech (rodinné účty), specializovaných šetření v kulturních institucích (výběrová statistická šetření KULT prováděná NIPOS a ČSÚ) a šetření ČSÚ v podnicích. Výsledky však poskytují jen velmi rámcovou představu o výdajích soukromého sektoru, protože data jsou zjišťována jen na dílčím vzorku (v případě rodinných účtů jde o data pouze od 3000 domácností) a následně dopočítávána. Podle odhadů SÚK utratily v roce 2009 domácnosti nejvíce prostředků za sféru médií (kino, rozhlas, televize, knihy, tisk atd. – 43,2 mld. Kč, tj. 86 %). Z této částky činilo např. vstupné v kinech 1,3 mld. Kč, na koncesionářské poplatky za rozhlas připadly téměř 2 mld. Kč a za televizi 5,8 mld. Kč. Na knihy a tisk vydaly domácnosti zhruba 13 mld. Kč. Mnohem méně prostředků domácnosti utratily ve sféře živé umělecké tvorby (4,8 mld. Kč, tj. 9,6 %) a kulturního dědictví (2,2 mld. Kč, tj. 4,4 %). V obou případech měly výdaje domácností podobu vstupného.

V případě výdajů finančních a nefinančních podniků a neziskových organizací již nedokážeme výdajovou stranu vůbec podchytit. A tak jsou finance plynoucí do kultury odhadovány v rámci satelitního účtu kultury na základě příjmů kulturních institucí, jež jsou zjišťovány statistickými šetřeními. V roce 2009 byly výdaje podniků na kulturu odhadnuty (podle statistických šetření KULT a NI) na více než 30,1 mld. Kč. Jako v případě domácností, směřoval největší objem peněz do sféry médií (25,5 mld. Kč, tj. téměř 85 %). Na živé umění vydaly podniky 3,7 mld. Kč (12,3 %) a na oblast kulturního dědictví 0,9 mld. Kč (2,9 %). Příspěvek neziskových institucí k financování kultury činil dle výsledků šetření NI v roce 2009 téměř 8,7 mld. Kč¹¹, což podle SÚK představuje zhruba 7,4 % celkových zdrojů financování kultury.

I přes tyto odhady SÚK je pro mnohé nestátní neziskové organizace působící v oblasti kultury důležitým či dokonce zásadním zdrojem financí stát a jeho organizační složky a stále častěji také fondy Evropské unie. Neziskové organizace získávají finanční zdroje také od domácích a zahraničních nadací a nadačních fondů. V žádostech o prostředky zejména z veřejných zdrojů bývají úspěšnější již etablované organizace, zatímco financování inovativních, progresivních akti-

11 Tuto částku tvoří příjmy neziskových institucí s převažujícími kulturními aktivitami snížené o dotace z veřejných rozpočtů (zdroj: SÚK).

vit nebo aktivit, které jsou interdisciplinární či přesahují do jiných oblastí zůstává problematické [Smolíková 2011b]. Situaci nepříspěvá ani skutečnost, že většina vedoucích osobností neziskových organizací je často zaujata svým oborem a jejich zkušenosti s řízením a ekonomikou jsou na nízké úrovni [Mockovčiaková 2010].

Navíc nově vytvořené či mladé neziskové organizace často nezískají finance právě z důvodu neprokázání dostatečné historie či úspěšnosti předchozích projektů. Dalším problémem týkajícím se zejména malých, lokálně působících neziskových organizací je nesplnění formálních kritérií či nedostatečné finanční zázemí při žádání ze zdrojů s povinným spolufinancováním.

Ještě horší podmínky mají individuální umělci, jejichž možnosti získání podpory jsou velmi omezené. V žádostech o granty je obvykle vyžadováno živnostenské oprávnění. Jedinou přímou podporou umělců jsou různé ceny či tvůrčí a studijní stipendia [Petrová 2011].

Neziskové organizace působící v oblasti kultury mohou žádat o finanční podporu v různých grantových/dotačních programech Ministerstva kultury. Také krajské a obecní úřady vyhláší grantová řízení na podporu projektů v oblasti kultury. Avšak, jak již bylo uvedeno výše v rámci této kapitoly, většina výdajů ministerstva i krajských a obecních úřadů na kulturu směřuje na financování provozu jejich příspěvkových organizací, a na projekty neziskových organizací tak zbývá poměrně malá část. Ve srovnání s jinými zdroji je však tato částka stále velmi významná. Přehled o financích, které získaly nestátní neziskové organizace z veřejných rozpočtů v roce 2010, byl publikován Centrem pro výzkum neziskového sektoru (dostupné z: http://www.e-cvns.cz/publikace/analyzy_a_studie/). Podle této studie získaly neziskové organizace (o.s., o.p.s., církve a nadace) v oblasti kultury z veřejných rozpočtů celkem 1173 mil. Kč. Kultura je tak třetí nejčastěji podporovanou oblastí v rámci neziskového sektoru. Největší část podpory z veřejných rozpočtů směřovala z rozpočtů obcí (44,2 %), ze státního rozpočtu představuje podpora kultury neziskovému sektoru jen 3,7 % [Prouzová, Almani Tůmová 2012].

Kromě veřejných zdrojů se mohou neziskové organizace ucházet o finanční podporu jak v programech podpory EU a EHP/Norska, tak u mnoha zahraničních nadací, které se zaměřují na podporu kulturních aktivit či obnovy kulturních památek. Jak jsou neziskové organizace úspěšné v získávání podpory ze zahraničních zdrojů nedokážeme, vzhledem k různorodosti aktivit a zdrojů, zhodnotit. Představu si můžeme udělat na příkladu Projektů rozvoje venkova, v opatření III.2.2. Ochrana a rozvoj kulturního dědictví venkova, kde získaly neziskové organizace (bez církví) za období 2007–2011 podporu 50 projektů v celkové výši 187,939 mil. Kč. Průměrná částka na jeden projekt představuje asi 3,758 mil. Kč.

Nejvíce úspěšných projektů předložily neziskové organizace z kraje Středočeského (15) a Plzeňského (12).

Neziskové organizace mohou dále získat peníze na své projekty z podnikatelského sektoru, ať již od firem přímo, nebo přerozdělované prostřednictvím firemních fondů či nadací. Některé z nadací se soustředí na určitý region či vybranou oblast. Jednou z větších nadací, která pokrývá svoji činností území celé republiky, je nezávislá nadace VIA¹², která vznikla v roce 1997. Vedle svých programů, kterými jsou Fond místních iniciativ a Fond kulturního dědictví, je zároveň správcem firemního fondu ČSOB, a.s., a administruje tzv. velké komunitní granty, které se zaměřují na nákladnější úpravy veřejných prostranství, tzv. menší komunitní granty, které mají stimulovat občany k vlastní aktivitě a zájmu o dění v regionech, a dále soutěž „ERA starosta roku“.

V rámci Fondu místních iniciativ jsou podporovány menší projekty neziskových organizací (zahrnující i církve a příspěvkové organizace) zaměřené na zlepšení kulturního, sociálního a životního prostředí obce či regionu. V oblasti kultury se to týká například obnovy místních tradic, rozvoje amatérské kultury, ochrany kulturního dědictví či záchrany drobných památek. Pravidla programu vyžadují 10% kofinancování (u příspěvkových organizací 50%). Za období 2007–2011 bylo podpořeno 34 projektů v celkové výši 1,582 mil. Kč. Nejvíce projektů bylo podpořeno v kraji Ústeckém (6) a Středočeském (5), nejvyšší podporu získaly neziskové organizace kraje Zlínského (celkem 237 350 Kč).

Finanční podporu z Fondu kulturního dědictví Nadace VIA, který je zaměřen na záchranu drobných památek, mohou vedle neziskových organizací žádat také obce, které jsou z předchozího programu vyloučeny. Za období 2004–2011 bylo podpořeno 122 projektů v celkové částce 5,567 mil. Kč. Nejvíce podpořených projektů a zároveň největší objem odpory byl v krajích Libereckém (21 projektů za celkem 1096 tis. Kč) a Středočeském (18 projektů v celkové výši 913 tis. Kč).

Z programů financovaných ČSOB, a.s., které Nadace VIA spravuje, mohou v rámci menších komunitních grantů (které se dále dělí na Fond ČSOB se zaměřením na památky a Fond ERA se zaměřením na obnovu tradic) žádat podporu jak neziskové organizace, tak i církve, příspěvkové organizace a obce. Za období 2009–2011 bylo podpořeno 85 projektů (úspěšnost žadatelů je velmi nízká – okolo 9%) v celkové výši 4,348 mil. Kč. Nejvíce podpořených projektů zaznamenaly kraje Středočeský (12) a Vysočina (10), které také získaly největší objem finančních prostředků.

12 Následující text o grantových programech nadace VIA byl zpracován na základě expertní studie vypracované pro SOÚ AV ČR, v.v.i. [Krausová 2011].

Firemní filantropie a firemní dárcovství by se měly stát do budoucna důležitým zdrojem podpory neziskového sektoru, jak je tomu v jiných západních zemích. Mnohé firmy již zakládají své vlastní fondy nebo přispívají do jiných nadací či fondů. Přesto se, jak zjistil výzkum centra ProCulture, v oblasti kultury rozvíjí spolupráce firem a kulturních organizací pomalu. Na základě dotazování, které zahrnovalo vzorek 460 firem, bylo zjištěno, že „*je dárcovství především rozvíjeno v oblasti sociální a charitativní, případně environmentální, teprve poté v oblasti kulturní*“ [Smolíková 2011b]. V rámci dárcovství převažují dlouhodobě utvářené vztahy a většina firem má zájem o podporu kultury v blízkém okolí jejich působnosti. Nejvíce podporovanými oblastmi kultury jsou divadlo, divadelní představení, festivaly (82 %) [Smolíková 2011]. V neposlední řadě využívají neziskové organizace působící zejména v oblasti obnovy kulturních památek také formy veřejné sbírky. Přehled o sbírkách a dotacích v oblasti kultury poskytuje Institut pro památky a kulturu, o.p.s., na svém webovém portálu Pro-pamatky.info. Na tomto serveru Institut zveřejnil informace o 156 sbírkách určených na obnovu památek a památkově hodnotných objektů, z nichž třetina byla vyhlášena nově. V rámci 48 sbírek ukončených v roce 2011¹³ bylo vybráno 10,3 mil. Kč, přičemž průměrná výše jedné sbírky byla 214 753 Kč. Nejvíce sbírek bylo vyhlášeno na nemovité památky a nejčastěji byly organizovány občanskými sdruženími, spolky a nadacemi.

Závěr

Předmětem této kapitoly bylo zmapování finanční podpory kultury z různých zdrojů a její institucionální, prostorová a oborová podmíněnost. Stěžejní zájem spočíval v podpoře tradiční oblasti kultury, která je nejméně ekonomicky produktivní oblastí a podpora z veřejných i dalších zdrojů je pro její udržení zásadní.

Z pohledu *rozložení (institucionální) podpory* jsou v rámci národních veřejných výdajů největším dílem podporovány příspěvkové organizace státu a jeho složek. Téměř dvě třetiny výdajů Ministerstva kultury jsou určeny na činnost státem zřízených příspěvkových organizací. Z toho představují největší podíl výdaje na muzea a galerie a na památkovou péči. Z krajských rozpočtů jsou na činnost krajských příspěvkových organizací věnovány tři čtvrtiny z výdajů na kulturu. Největší objem podpory krajů směřuje opět na činnost muzeí a galerií. Výdaje na činnost divadel, knihoven a na opravy památek představují největší díl z obecních výdajů na kulturu. Vysoké procento výdajů na divadla mají

13 Jednalo se o veřejné sbírky přihlášené do projektu „Máme vybráno“.

na svědomí velká města, zatímco menší obce naopak posilují kategorii výdajů na ostatní záležitosti kultury a na zájmovou činnost v kultuře.

Obce jsou obvykle příjemci podpory na kulturu z evropských rozvojových programů. V případě ROP jsou obce zastoupeny nejčastěji a jejich projekty jsou podpořeny v průměru nejvyššími částkami. V případě PRV představují projekty obcí zhruba polovinu z podpořených projektů, dvě pětiny úspěšných projektů podaly církevní organizace. Podpora projektů soukromého sektoru je dána pravidly jednotlivých programů a zároveň odráží potenciál velkých a malých obcí. V případě ROP představovaly podnikatelské projekty v oblasti cestovního ruchu 17 % a projekty neziskových organizací 10 % z podpořených projektů. Srovnatelný podíl podpory získaly neziskové organizace i v případě PRV.

Z pohledu *oborové diferenciace* podpory jsou ze zahraničních programů finanční pomoci podporovány nejvíce projekty péče o nemovitě kulturní památky. V případě ROP je často podporována také výstavba či rekonstrukce kulturních domů, volnočasových center či multifunkčních areálů pro sportovní a kulturní využití. Nejvíce takových projektů bylo podpořeno ve Zlínském, Moravskoslezském, Olomouckém a Královéhradeckém kraji. Většina projektů byla určena k realizaci ve velkých městech, zejména v krajských centrech.

Nedostatek prostorů pro celoroční provozování kulturních a společenských aktivit se však týká zejména malých obcí [Petrová 2011]. Přitom v těchto malých sídlech dnes žije zhruba třetina populace České republiky. Počty kulturních zařízení, ve kterých se odehrávají společenské akce obcí, nejsou předmětem statistického zjišťování. Ze šetření ARES z roku 1999 vyplývá, že nejméně bylo kulturních domů a osvětových besed vedle nejmenšího kraje Karlovarského v krajích Vysočina, Zlínském, Královéhradeckém, Pardubickém, Libereckém. Obce často zdědily kulturní domy či jiná kulturní zařízení ve špatném technickém stavu, a nesou tak následky dřívějšího nešetrného užívání těchto objektů. Stav a vybavení kulturního zařízení ovlivňuje kvalitu místního společenského života, protože v kulturních domech bývají pořádány různé místní slavnosti a aktivity. Tam, kde takové zařízení chybí, využívají mnohé obce pro kulturní a společenské aktivity zařízení jiných, zejména sportovních organizací (sokolovny). Na druhé straně, využívání stejných prostor pro různé účely přináší značné úspory z rozsahu. Proto dnes obce, které mají k dispozici jednoúčelové zařízení, často při rekonstrukci mění zařízení na víceúčelové. Mnoho kulturních domů, zejména v malých obcích, tak zároveň funguje jako informační centrum a případně muzeum či knihovna dohromady (kulturní domy). Financování objektů pro realizaci lokálních kulturních aktivit na úrovni obcí souvisí se sociální soudržností obyvatel těchto obcí a zvyšuje rozmanitost jejich kulturního využití v místě bydliště. Místní pamětihodnosti zase napomáhají k identifikaci obyvatel s obcí.

Oborová diferenciacie podpory kultury z obecních rozpočtů je značně odlišná ve vztahu k velikostní kategorii obcí. To souvisí s počtem potenciálních uživatelů (diváků, návštěvníků) kulturních zařízení. Například zřizování divadel má vzhledem k velkým nákladům opodstatnění ve větších obcích. Proto bývají městská divadla zřizována obvykle v krajských centrech, která představují významnou spádovou oblast regionu. Ve velkých obcích je na jejich provozování věnována největší část z celkových výdajů na kulturu. V případě obcí s méně než 20 tisíci obyvateli nedosahují výdaje na divadlo, až na několik výjimek, ani jednoho procenta z celkových výdajů.

Další významnou část obecních výdajů na kulturu představují výdaje na činnost knihoven. Vzhledem k tomu, že knihovny působí jak ve velkých, tak i v nejmenších obcích, jsou výdaje na ně zastoupeny v rozpočtech všech velikostních kategorií obcí. Nejmenší podíl výdajů na knihovny (do 10 %) vykazují nejmenší obce, kde obvykle knihovnu vede pouze dobrovolný knihovník a kvůli úsporám je přístupná jen několik hodin týdně; a největší města (nad 50 tisíc obyvatel), pro která ve srovnání s náklady jiných kulturních zařízení nepředstavuje činnost knihovny zásadní položku. Výjimku představuje Kraj Vysočina, kde Jihlava vydává na knihovny třetinu svých výdajů na kulturu.

Značný objem obecních výdajů, vedle nespecifikovaných výdajů na ostatní kulturní činnosti, směřuje také na ochranu kulturních památek. Největší podíl ze svých výdajů na kulturu vynakládají na ochranu kulturních památek obce do 20 tisíc obyvatel, a to v rozpětí od jedné desetiny do poloviny z celkových nákladů na kulturu. Vzhledem k prostorovému rozmístění památek nemá velikostní kategorie v rámci těchto obcí vliv na podíl výdajů. Nejmenší část z výdajů na kulturu ve velkých městech směřuje na ochranu kulturních památek. To souvisí s tím, že mnoho kulturních památek má nadregionální význam a jejich činnost je financována ze státního rozpočtu.

Výdaje na zájmovou činnost v kultuře jsou v obecních výdajích, až na několik výjimek, zastoupeny obvykle od jedné desetiny do jedné třetiny z celkových výdajů na kulturu. Vzhledem k velikostní kategorii obcí zde nelze vysledovat jednoznačný trend, avšak lze konstatovat, že malé obce věnují na zájmové činnosti v kultuře relativně vysoké procento ze svých výdajů na kulturu. V případě krajů Pardubického, Jihomoravského, Zlínského či Vysočiny jsou však nejmenší obce na předních místech ve srovnání podílu výdajů na zájmovou činnost v kultuře, který se pohybuje v rozmezí od 40 % do 60 % .

Menší podíl výdajů obcí na kulturu zaznamenala kinematografie a hudební či výstavní činnost. V případě hudby jsou výdaje různě velkých obcí ve většině krajů srovnatelně nízké. Výjimku představují regiony s hudební tradicí, nejčastěji pak souvisí s výdaji města na provozování symfonických orchestrů či pořádání

hudebních festivalů nadregionálního významu. Podobně jsou na tom také kina, kde se tradice kinematografie v regionu odráží v obecních výdajích. Obecně jsou kina ve velkých městech schopna uživit se sama, a jsou proto častěji provozována podnikateli. Se snižující se velikostí obce však ziskovost kina klesá a zejména menší obce musí na provoz kin obvykle poskytovat příspěvek, což platí i pro kina provozovaná podnikateli. Kino samotné není v malé obci ziskové, a tak je nutné provozovat k němu další činnosti (např. videopůjčovnu, letní kino), ze kterých je třeba hlavní činnost dotovat. Přesto zůstávají kina vedle knihoven v malých a středně velkých obcích důležitým kulturním zařízením.

V *regionálním srovnání* výdajů veřejných rozpočtů vynakládají na kulturu nejvyšší podíl ze svých celkových výdajů kraje Ústecký a Plzeňský. Největší dynamiku růstu objemu výdajů na kulturu zaznamenal kraj Zlínský, pokles naopak kraje Královéhradecký a Jihočeský. Ve Zlínském kraji byly zaznamenány také nejvyšší výdaje obcí na kulturu v přepočtu na jednoho obyvatele, které jako jediné předčily dokonce i hlavní město Prahu. Ústecký kraj získal největší objem podpory kultury z ROP, nejvíce podpořených kulturních projektů předložil kraj Moravskoslezský. V přepočtu na jednoho obyvatele získaly v průměru nejvyšší podporu z ROP na kulturu kraje Královéhradecký a Liberecký. V případě podpory z PRV bylo nejvíce kulturních projektů realizováno v kraji Zlínském, největší objem podpory kultury získal kraj Jihomoravský, vzhledem k potenciálu regionu (počet způsobilých obcí) byl neúspěšnějším žadatelem kraj Moravskoslezský.

Kultura hraje důležitou úlohu v ekonomickém rozvoji regionu. Nestačí však podporovat jen jednu oblast kultury. Pro oslovení širšího spektra potenciálních uživatelů/konzumentů je třeba vytyčit několik hlavních pilířů, které zviditelní region v očích návštěvníků. Důležitá je také spolupráce veřejného a soukromého sektoru. Jak jsme viděli výše, každý může přispět jiným způsobem a v různých oborech kultury.

8. Kultura v představách české veřejnosti

Věra Patočková

Následující kapitoly přináší poznatky získané z vlastního rozsáhlého dotazníkového šetření Kultura v regionech České republiky 2011. Sběr dat formou osobního rozhovoru tazatele s respondentem na základě formalizovaného a standardizovaného dotazníku realizovalo Centrum pro výzkum veřejného mínění SOÚ AV ČR, v.v.i., na podzim roku 2011 ve všech krajích České republiky. Proveden byl kvótní výběr podle následujících znaků: kraj (NUTS 3), velikost místa bydliště, pohlaví, věk, vzdělání. Výzkumu se zúčastnilo 2710 respondentů.

První z kapitol analyzujících výsledky dotazníkového šetření je věnována významu kultury v hodnotovém žebříčku současné české společnosti a tomu, co vůbec dnes kultura podle laických představ české veřejnosti je. V této kapitole se nejprve zaměříme na to, jakou důležitost má kultura v dnešní české společnosti, a poté se podíváme na to, co si lidé s termínem kultura především spojují. Nakonec se budeme věnovat tomu, co se české populaci vybaví pod pojmem „národní kulturní dědictví“.

Kultura jako hodnota

Pro zjištění pozice kultury v hodnotovém žebříčku současné české populace jsme použili osmipoložkovou baterii otázek, která vedle kultury jako hodnotové preference zjišťovala také důležitost hodnot práce, rodiny, přátel a známých, volného času, politiky, náboženství a ekonomického úspěchu a majetku.¹ Jedná se vlastně o původně šestipoložkovou baterii, která je dlouhodobě používána ve výzkumech hodnot (např. mezinárodní výzkumy World Value Survey, European Value Survey, ISSP, výzkum české populace Sociální soudržnost 2006), kterou jsme doplnili o dvě položky – „kulturu“ a „ekonomický úspěch a majetek“².

1 Položena byla otázka: „Nyní Vám postupně přečtu několik věcí, které mohou být pro lidi v jejich životech různě důležité. Posudte prosím každou z nich, a řekněte mi, jak je důležitá pro Vás osobně?“

2 Položka zkoumající orientaci na materiální hodnoty spojené s ekonomickým úspěchem byla v trochu jiném znění do výzkumu české společnosti zařazena již dříve, jednalo se o výzkum Sociální soudržnost 2006, kde došlo k rozšíření o položku „vysoká životní úroveň, ekonomický úspěch“.

Jak upozorňuje L. Prudký et al. [2009], původní šestipoložková baterie kromě toho, že je dlouhodobě využívána v řadě mezinárodních výzkumů a umožňuje jak srovnání mezi jednotlivými společnostmi, tak i zachycení proměn hodnotové struktury v čase,³ má také svou obecnější symbolickou váhu. Hodnota „politika“ zahrnuje symbolické vyjádření váhy veřejné nebo občanské dimenze života; hodnota „náboženství“ nevyjadřuje pouze význam náboženství v životě respondentů, ale také váhu duchovně-transcendentální dimenze života; hodnota „volný čas“ je spojována s tendencí přijetí či odmítnutí orientací na hédonistický přístup k životu. Hodnota „rodina“ je dávana do souvislosti se symbolikou identity, neanomické existence a potřebou zakotvení především prostřednictvím rodiny; hodnota „přátelé a známí“ v podobném duchu zahrnuje i váhu nejbližšího nerodinného sociálního prostředí. Konečně hodnota „práce“ vypovídá i o míře aktivity a ochoty realizovat se prostřednictvím pracovních aktivit [Prudký 2009: 234].

Vratme se nyní k naší otázce týkající se důležitosti jednotlivých hodnot v dotazníkovém šetření *Kultura v regionech České republiky 2011*. Pro každou z osmi výše uvedených položek jsme sledovali, jak je daná hodnota důležitá v životě jednotlivých respondentů, přičemž respondenti svou odpověď volili na škále velmi důležitá – dost důležitá – ne příliš důležitá – vůbec není důležitá. Základní rozložení odpovědí respondentů přináší obrázek 8.1.

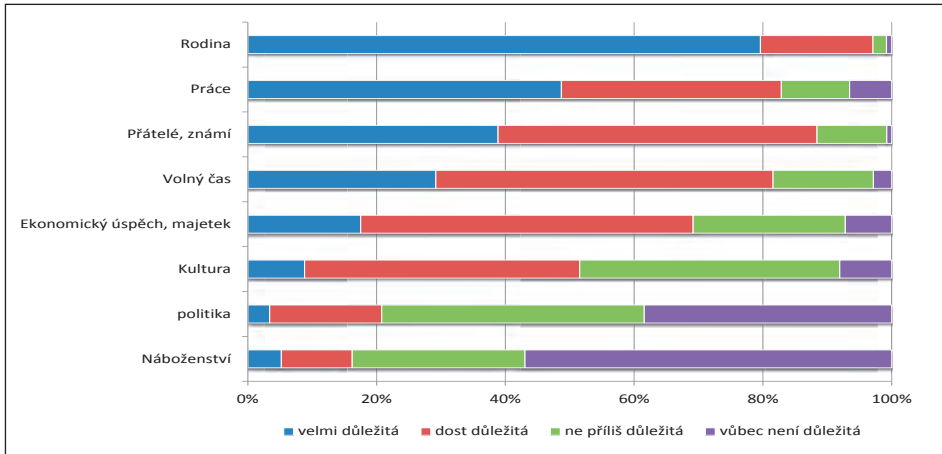
Podobně jako v předchozích výzkumech hodnotových preferencí v České republice patří nejdůležitější místo „rodině“, která není důležitá pouze pro pouhých 3 % populace a pro čtyři pětiny populace je dokonce velmi důležitá. S významným odstupem následuje skupina tří hodnot: „práce“, „přátel a známých“ a „volného času“,⁴ které považuje za (velmi nebo dost) důležité více než 80 % populace. Naopak poslední dvě položky původní šestice, „politika“ a „náboženství“, pro 80 % populace nejsou důležité. „Kultura“ rozděluje českou společnost na dvě zhruba stejně velké skupiny: pro polovinu české populace je důležitá, zatímco pro druhou nikoliv, přičemž přes 80 % populace volilo v tomto případě jednu z prostředních variant možných odpovědí. Obecně je tedy sice „kultura“ důležitější než „politika“ a „náboženství“, nicméně z osmi sledovaných hodnot obsadila až šesté místo pomyslného žebříčku. Vedle „rodiny“, „práce“, „přátel

3 Např. publikace *Changing Values and Beliefs in 85 Countries: Trends from the Values Surveys from 1981 to 2004* [Halman et al. 2008] nebo *Inventura hodnot: výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky* [Prudký et al. 2009], která, pokud jde o námi zmíněnou šestibodovou baterii, sleduje vývoj hodnotových preferencí české společnosti v období 1991–2007.

4 Jak uvádí Prudký, význam hodnoty práce v české společnosti klesá, před rokem 2000 byla hodnota práce zařazena do první skupiny spolu s hodnotou „rodiny“, která si uchovává první pozici, zatímco hodnoty „přátel a známých“ a „volného času“ jsou jediné ze šesti sledovaných hodnot, jejichž význam roste [Prudký et al. 2009: 236].

a známých“ a „volného času“, větší význam přikládají Češi i „ekonomickému úspěchu a majetku“, pro 70 % z nich je (velmi nebo dost) důležitý.

Obrázek 8.1. Hodnotové preference v České republice v roce 2011 (v %)

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2645–2709, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

Faktorová analýza rozřadila našich osm sledovaných položek do čtyř skupin. Samostatně vydělila „rodinu“, druhou skupinu tvoří „politika“ a „náboženství“, „kultura“ patří spolu s „volným časem“ a „přáteli a známými“ do další skupiny a poslední skupina zahrnuje „práci“ a „ekonomický úspěch, majetek“. To koresponduje se zjištěními Prudkého, který posun v umístění „práce“ v životních žebříčcích české populace spojuje „s poklesem významu hodnoty ‚práce‘ jako zdroje sociálních kontaktů a prostoru pro seberealizaci a s jeho posílením podmínek jako zdroje obživy a vytváření podmínek především pro aktivity ve volném čase“ [Prudký et al. 2009: 236].

Sledované hodnoty samozřejmě nejsou pro všechny stejně důležité. Významné odlišnosti můžeme najít, pokud sledujeme důležitost těchto hodnot pro různé věkové a vzdělanostní skupiny, určité rozdíly lze najít i mezi muži a ženami a také mezi obyvateli různě velkých sídel, do čehož se však do značné míry promítá věk a vzdělání obyvatel těchto sídel. Kdo jsou tedy nositelé námi sledovaných hodnot, pro koho jsou tyto hodnoty více důležité? Jaké nejvýznamnější odlišnosti můžeme sledovat?

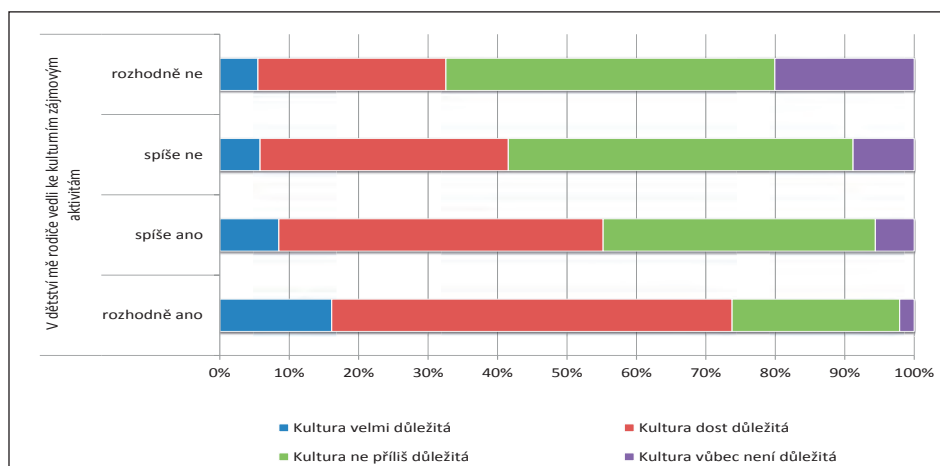
„Rodina“, která je obecně velmi důležitá, je o něco důležitější pro ženy a její důležitost roste se vzrůstajícím vzděláním. Hodnota „rodiny“ je v porovnání s ostatními kraji o něco méně důležitá pro obyvatele Prahy. „Přátelé a známí“ jsou nejdůležitější pro nejmladší věkové skupiny, zejména pro respondenty do 30 let. „Kultura“ je důležitější spíše pro mladší věkové skupiny a ženy, významně v tomto případě diferencuje vzdělání. Zatímco v případě absolventů základní školy považovalo „kulturu“ za (velmi nebo dost) důležitou 40 % respondentů, mezi vysokoškoláky jich bylo již 74 %. Připomeňme, že v rámci celé populace byla „kultura“ (velmi nebo dost) důležitá pro polovinu respondentů. Také „volný čas“ je důležitější pro mladší věkové skupiny a pro respondenty s vysokoškolským vzděláním. Naopak „politiku“ častěji označovali za důležitou spíše lidé nad 46 let – a spíše muži – a také v tomto případě hraje významnou roli vzdělání, především vysokoškolské. „Náboženství“ je důležitější pro nejstarší věkové skupiny, hlavně pro obyvatele venkova a malých měst, pro respondenty žijící na Moravě a samozřejmě pro respondenty hlásící se k některé z církví. „Práce“ je o něco důležitější pro respondenty, kteří patří mezi střední a starší produktivní věk, v důchodovém věku význam práce v hodnotovém žebříčku poněkud klesá, „práce“ je důležitější pro muže a pro respondenty s maturitním a vyšším vzděláním. Rovněž „ekonomický úspěch a majetek“ označovali za důležitý častěji muži a dále respondenti mladších věkových kategorií.

Na hodnotový systém jednotlivce má vedle celé řady faktorů významný vliv socializace a enkulturace. Data z našeho dotazníkového šetření nám umožňují získat informaci o tom, zda respondent vyrůstal v kulturně podnětném rodinném prostředí a zda byl rodiči v dětství veden ke kulturní participaci (ať již pasivní nebo aktivní). Konkrétně respondenti odpovídali na otázku, zda je rodiče v dětství vedli ke kulturním zájmovým aktivitám (např. hra na hudební nástroj, návštěva divadel a koncertů), zda v době, kdy jim bylo 14 let, jejich rodiče často navštěvovali divadla, koncerty vážné hudby, výstavy, rádi četli knihy nebo se účastnili činnosti v amatérském sdružení a kolik knih v době respondentova dětství měla jeho rodina doma. Můžeme tedy sledovat, jaká je souvislost mezi odpověďmi na tyto otázky a postavením kultury v hodnotovém žebříčku respondenta.

Mezi těmi, kteří rozhodně souhlasí s výrokem, že je rodiče v dětství vedli ke kulturním zájmovým aktivitám, jen 2 % respondentů uvedla, že je pro ně kultura zcela nedůležitá. Naopak mezi těmi, kteří uvedli, že je rodiče ke kulturním aktivitám rozhodně nevedli, byl podíl respondentů, pro které kultura není vůbec důležitá, desetkrát větší. Kultura je (velmi nebo dost) důležitá pro téměř tři čtvrtiny těch, kteří rozhodně potvrdili, že je rodiče v dětství ke kulturním aktivitám vedli, a naopak pouze pro necelou třetinu těch, které rodiče ke kultuře rozhodně nevedli (podrobněji viz obrázek 8.2). Podobný vliv lze sledovat i v přípa-

dě vlastního příkladu rodičů při zapojení do aktivní i pasivní kulturní participace (kultura je důležitá přibližně pro 70 % dotázaných, kteří se vyjádřili, že v době jejich dětství rodiče rozhodně navštěvovali divadla, koncerty vážné hudby, výstavy, rádi četli knihy nebo se účastnili činnosti v amatérském sdružení, a pouze pro 37–48 % respondentů, kteří uvedli, že se rodiče uvedeným aktivitám rozhodně nevěnovali). Podobnou souvislost lze sledovat také v případě objemu domácí knihovny v době dětství respondenta (kultura je důležitá pro 68 % dotázaných, jejichž rodina měla v době jejich dětství více než 500 knih, a pouze pro 39 % těch, jejichž rodina nevlastnila v době jejich dětství žádnou knihu nebo maximálně 25 knih).

Obrázek 8.2. Vedení rodičů ke kulturní participaci v dětství a důležitost kultury

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2653, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

To, zda byl jedinec veden ke kulturním aktivitám v dětství, má významný vliv rovněž na to, zda ke kulturním aktivitám vede také své děti. Děti respondentů, kteří byli ke kulturním aktivitám vedeni svými rodiči, nejenže častěji pravidelně navštěvují umělecké kroužky, lidovou školu umění a podobné aktivity, ale také se těmto aktivitám věnují dlouhodoběji.⁵

⁵ Položena byla otázka: „Pokud máte dítě ve věku do 18 let, provozuje nebo provozovalo někdy dříve některou z následujících zájmových aktivit: pravidelné umělecké kroužky či podobné aktivity (ZUŠ, LŠU apod.)?“ Respondenti vybírali jednu z variant odpovědí: ano, více než 2 roky; ano, méně než 2 roky; ne, nikdy; nemá dítě do 18 let; neví.

Hodnoty, kterým jedinec přikládá důležitost, významně ovlivňují vedle další řady faktorů životní styl jedince a také to, jak tráví volný čas. Postavení kultury v hodnotovém žebříčku se odráží ve značné míře také ve vlastní kulturní participaci, a to jak zapojením do jednotlivých aktivit, tak jejich frekvencí.

Ti, pro které je kultura důležitá, výrazně více čtou, a to nejen knihy,⁶ ale i časopisy, a výrazně více se věnují rovněž sebevzdělávání. Navštěvují také významně častěji divadelní představení, koncerty vážné hudby, galerie a výstavy výtvarného umění a více se věnují vlastní umělecké činnosti. Zapojení do těchto aktivit je rovněž významně podmíněno vzděláním (podrobněji viz kapitolu 11), a jak již bylo uvedeno výše, vzdělání je zároveň jedním z faktorů, který významně ovlivňuje důležitost hodnoty kultury v životě jednotlivých respondentů. Nicméně zmíněné rozdíly jsou statisticky významné i v rámci jednotlivých vzdělávacích skupin.

Co je kultura? – laické představy o kultuře

Úvodní kapitola zmínila různé přístupy ke kultuře, které se liší šíří toho, co do kultury zahrnují, i základním úhlem pohledu. Zmínila přístupy, v rámci kterých je kultura spojována především se sférou pozitivních hodnot, které přispívají ke kultivaci a humanizaci člověka a k progresivnímu rozvoji lidské společnosti, přístupy omezující kulturu na umění a tvůrčí činnost, které byly doménou především elitních vrstev společnosti, výklady spojující kulturu s kvalitou mezilidských vztahů vedoucí ke snaze o zlepšování, zdokonalování či „zjemňování“ vztahů mezi lidmi nebo odkazující k duchovní a náboženské kultuře a k různým ideologiím. Zmínili jsme rovněž široké antropologické pojetí, v němž je kultura vnímaná jako systém artefaktů (výtvořů lidské činnosti či práce), sociokulturních regulativů (hodnoty, normy, kulturní vzory) a idejí sdílených a předávaných členy určité společnosti v čase a prostoru.

Zajímalo nás, s čím si pojem kultura spojuje česká veřejnost, jaké jsou laické představy o kultuře. Položili jsme proto respondentům otázku, co podle nich do kultury patří nejvíce a co podle nich do kultury patří nejméně.⁷ Respon-

6 30% těch, pro které je kultura velmi důležitá, čte knihy denně a 12% vůbec, oproti 8% denních čtenářů knih mezi těmi, pro které je kultura zcela nedůležitá. V této skupině nečte knihy vůbec téměř polovina dotázaných.

7 Položeny byly následující dvě otázky: „Různí lidé mohou mít různé představy o tom, co je to kultura, a nás nyní zajímá, co kultura představuje pro Vás osobně. Prohlédněte si prosím následující seznam a vyberte z něj tři skutečnosti, které *nejvíce* patří do toho, co je podle Vás kultura.“ „Nyní prosím z tohoto seznamu vyberte tři takové, které do toho, co je podle Vás kultura, patří *nejméně*.“

ti vybírali z předloženého šestnáctipoložkového seznamu tři položky pro každou z těchto dvou otázek, pro obě otázky byl seznam stejný. Respondentům jsme nabídli na výběr tyto možnosti: církevní obřady; posezení v hospodě, restauraci; památky, hrady, zámky; festival rockové nebo populární hudby; vzhled a prostředí obce, veřejných prostor; film; tradice, zvyky, obyčeje; lidové kroje, písně, tance; TV seriály; diskotéka nebo vesnická tancovačka s rockovou kapelou; divadlo, výtvarné umění, koncerty vážné hudby; úroveň vztahů mezi lidmi; literatura; spisovný jazyk; typická jídla, nápoje; něco jiného. Základní frekvence odpovědí obsahují tabulky 8.1. a 8.2.

Tabulka 8.1. Do kultury patří nejvíce (v %)

	1. volba	2. volba	3. volba	% odpovědí	% případů
Církevní obřady	2,4	1,2	1,8	1,8	5,4
Posezení v hospodě, restauraci	3,3	1,8	2,1	2,4	7,1
Památky, hrady, zámky	26,6	14,8	15,9	19,1	56,9
Festival rockové nebo populární hudby	3,5	3,9	2,4	3,3	9,7
Vzhled a prostředí obce, veřejných prostor	2,6	5,2	4,8	4,2	12,5
Film	4,9	7,4	5,3	5,9	17,4
Tradice, zvyky, obyčeje	14,8	16,1	12,9	14,6	43,4
Lidové kroje, písně, tance	4	9,3	9,1	7,4	22,2
TV seriály	0,7	1,2	0,9	0,9	2,8
Diskotéka nebo vesnická tancovačka s rockovou kapelou	1,3	1,6	1,5	1,5	4,4
Divadlo, výtvarné umění, koncerty vážné hudby	20,5	15,4	13,6	16,5	49,2
Úroveň vztahů mezi lidmi	4,8	4,8	6,4	5,3	15,8
Literatura	6,4	11,6	12,8	10,3	30,6
Spisovný jazyk	2	2,5	4,6	3	9
Typická jídla, nápoje	1,2	2,4	4,8	2,8	8,4
Něco jiného	1	0,9	1	1	2,9
	100	100	100	100	297,7

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2631–2679.

Respondenti si kulturu nejčastěji spojují s kulturním dědictvím, tedy s památkami, které nejčastěji reprezentují hrady a zámky (19,1 % odpovědí), dále s oblastí tzv. vysoké kultury, již v našem výzkumu reprezentovalo divadlo, výtvarné umění a koncerty vážné hudby (16,5 % odpovědí). Třetí nejčastěji zmiňovanou ob-

lastí byla další významná součást národního kulturního dědictví, tentokrát jeho nehmotná složka, a sice tradice, zvyky a obyčeje (14,6 % odpovědí). Zhruba desetina respondentů zařadila mezi nejdůležitější tři položky, které patří do kultury, literaturu. V první polovině se vedle lidové kultury a filmu, který bývá řazen mezi kulturní průmyslová odvětví, objevily také dvě položky obsahující kulturní aspekt, a sice položka úroveň vztahů mezi lidmi a položka vzhled a prostředí obce. Nejméně pak na první tři místa řadili respondenti kromě položky „něco jiného“ (1 %) a církevní obřady (1,8 %), položky patřící do oblasti masové a zábavné podoby kultury – televizní seriály (0,9 %) a diskotéky nebo vesnické tancovačky s rockovou kapelou (1,5 %).

Tabulka 8.2. Do kultury patří nejméně (v %)

	1. volba	2. volba	3. volba	% odpovědí	% případů
Církevní obřady	16	8,3	9,3	11,3	32,9
Posezení v hospodě, restauraci	31,2	19,2	12,7	21,2	62
Památky, hrady, zámky	0,1	0,3	0,4	0,3	0,8
Festival rockové nebo populární hudby	3,8	9	8,2	7	20,3
Vzhled a prostředí obce, veřejných prostor	1,9	4,2	4,4	3,5	10,2
Film	2,5	4,9	5	4,1	12,1
Tradice, zvyky, obyčeje	0,1	0,5	0,4	0,3	1
Lidové kroje, písně, tance	0,4	1,1	1	0,8	2,5
TV seriály	18,4	21,4	17,7	19,2	56
Diskotéka nebo vesnická tancovačka s rockovou kapelou	8,6	11,8	15,6	11,9	34,8
Divadlo, výtvarné umění, koncerty vážné hudby	0,2	0,3	0,3	0,3	0,8
Úroveň vztahů mezi lidmi	3,8	5,8	7,8	5,7	16,8
Literatura	0,8	0,9	0,8	0,9	2,5
Spisovný jazyk	3,1	3,3	3,5	3,3	9,7
Typická jídla, nápoje	8,5	8,4	11,3	9,4	27,4
Něco jiného	0,5	0,5	1,4	0,8	2,3
	100	100	100	100,	292,1

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2469–2626.

Nejméně podle názoru respondentů patří do kultury posezení v hospodě či restauraci, které na první až třetí místo zařadila přibližně pětina respondentů. Je zajímavé si povšimnout, že v první volbě zvolilo tuto možnost přes 30 % re-

spodentů. Přitom pokud bychom stanovovali pořadí podle pozitivní volby respondentů, obsadila by tato položka až páté místo od konce. Necelá pětina respondentů rovněž uvedla, že do kultury patří nejméně televizní seriály. S určitým odstupem pak byly zmiňovány položky, které respondenti vybírali sporadicky již v pozitivní volbě, a to diskotéka nebo vesnické tancovačky s rockovou kapelou a církevní obřady. Nejméně často respondenti zmiňovali, že do kultury nepatří divadlo, výtvarné umění a koncerty vážné hudby, památky, hrady, zámky a tradice, zvyky a obyčejy (0,3 %).

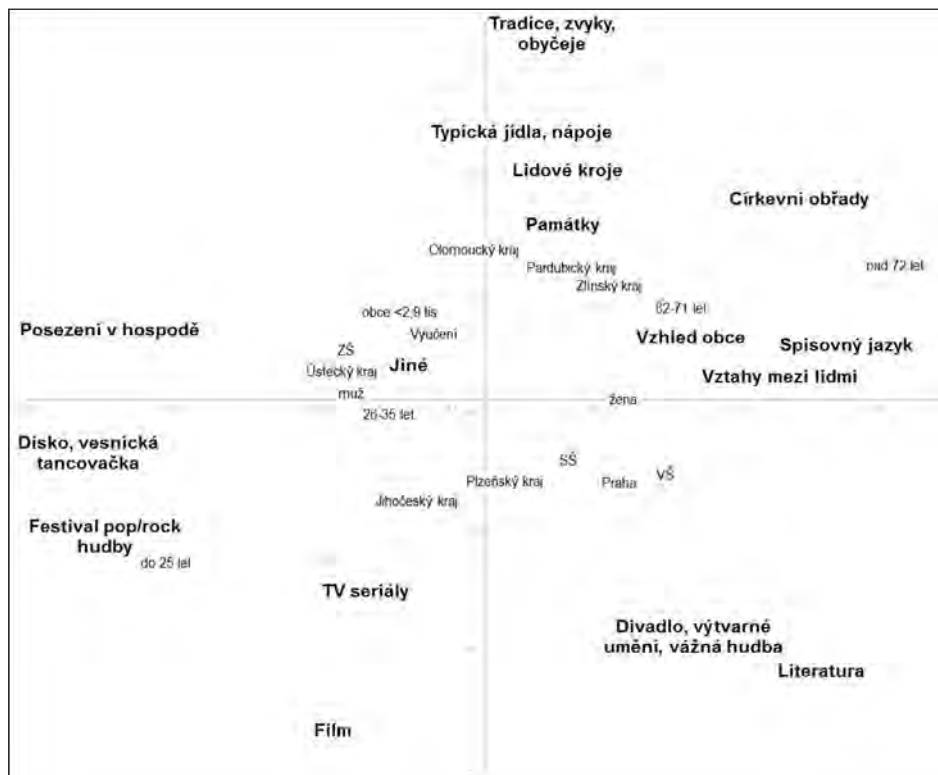
Uvážíme-li vzájemný spoluvýskyt jednotlivých odpovědí, tedy jejich strukturu, můžeme se pokusit rekonstruovat sémantický prostor odlišných významů přisuzovaných slovu kultura, tj. podat výpověď o tom, jak lidé o kultuře přemýšlejí, resp. zda a případně s jakými sémantickými strukturami se lze setkat. Budeme analyzovat vzájemný výskyt tří pozitivních a tří negativních odpovědí a brát přitom ohled na jejich pořadí.

Výsledky promítnuté do dvourozměrného prostoru pomocí metody hlavních komponent ukazuje obrázek 8.3. Připomeňme, že jde o významy nabídnuté respondentům členy výzkumného týmu, tedy pouze o odpovědi, jež byly respondentům k dispozici. Graf je založen na nezávislých analýzách, struktura významů *Co je kultura* (objekty) je tak zcela nezávislá na kategoriích nezávislých znaků, u nichž je zobrazena typická pozice pro tu kterou skupinu/kategorii.

Patrné je, že se lze setkat se čtyřmi hlavními skupinami laického významu slova kultura: významný důraz je kladen na širokou oblast kulturního dědictví, hmotného i nehmotného, které je reprezentováno dvěma ze tří nejčastěji zmiňovaných položek, památkami a tradicemi, zvyky a obyčejy, a dále lidovými kroji a písněmi a typickými jídly – jedná se o položky, které se nacházejí v horní části obrázku mírně vpravo od osy y. Posuneme-li se vpravo, narazíme na aktivity, které spojuje orientace na hodnoty, normy a rituály. Patří sem jednak položky, které spojuje určitý kultivační náboj, jako jsou vztahy mezi lidmi, vzhled obce a spisovný jazyk, v jejichž pozadí stojí dodržování určitých norem, jednak církevní obřady. Pravý dolní kvadrant je spjat s kánonem vysoké kultury, který reprezentují divadlo, výtvarné umění a koncerty vážné hudby a literatura. Od osy y na levé straně obrázku se vydělují aktivity spjaté spíše se zábavně oddychovou složkou kultury, přes kulturu masovou a populární až po fenomén českých hospod (film, televizní seriály, festivaly populární a rockové hudby, diskotéky a vesnické tancovačky, posezení v hospodě). Z této hlavní skupiny je možné vydělit podskupinu položek, které vedle zábavně oddychové složky zahrnují ještě významný společenský aspekt kontaktů a setkávání. Je to zároveň oblast aktivit, které do kultury dle názoru respondentů patří spíše méně. Zatímco v horní polovině obrázku nacházíme spíše složky kultury spjaté s odkazem na minulost, s do-

držováním určitých tradic a norem, hodnot a rituálů, dolní polovina je spíše spojena s oblastí tzv. živé kultury a uměním a především s kulturními statky, jejichž konzumace může být vázána na určitý čas a případně též prostor.

Obrázek 8.3. Představy o tom, co je a není kultura – ČR 2011, metoda hlavních komponent, pozice (průměrné hodnoty) kategorií nezávislých proměnných

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

Poznámka: Rotace Varimax; zobrazeny jsou pouze první dvě dimenze, které vysvětlují 23% variance. Uvedeny jsou pouze kategorie nezávislých proměnných, u nichž je statisticky významná odlišnost od průměru alespoň u jedné dimenze ($p < 0,05$).⁸

⁸ Zobrazeny tak nejsou od průměru se statisticky neodlišující kategorie: kraje Středočeský, Karlovarský, Liberecký, Královéhradecký, Vysočina, Jihomoravský, Moravskoslezský, věkové kategorie 36–45, 46–55, 56–61 let, města do 40 tisíc obyvatel a statutární města (nad 40 tisíc obyvatel).

Významným diferenciacním faktorem je v tomto případě věk, jehož vliv můžeme sledovat na pomyslné ose, která je oproti hlavním osám natočená přibližně o 45 stupňů a vede z levého dolního kvadrantu do pravého horního kvadrantu. Nejstarší respondenti častěji řadili do kultury církevní obřady a tradice, zvyky a obyčeje, zatímco mladší spíše festivaly populární hudby a diskotéky. Významnou rolí v představě o tom, co je kultura, hraje také vzdělání, kde najdeme zejména odlišnosti mezi základním vzděláním a vyučením na jedné straně a minimálně středoškolským vzděláním na straně druhé, případně se ještě částečně odlišuje také vysokoškolské vzdělání od středoškolského. Zatímco respondenti s vysokoškolským vzděláním častěji než ostatní řadili do kultury možnosti reprezentující vysokou kulturu nebo církevní obřady, respondenti se základním vzděláním a vyučením častěji vybírali položky reprezentující kulturu zábavnou a oddychovou, např. posezení v hospodě, diskotéky a seriály. Diferenciacním faktorem je také pohlaví, kdy muži častěji spojovali kulturu s položkami reprezentujícími její zábavně relaxační podobu. V obrázku 8.3 dále můžeme sledovat pozici sídel podle velikosti a jednotlivých krajů. Pro přehlednosti jsou však zařazeny pouze kategorie nezávislých proměnných, u nichž je statisticky významná odlišnost od průměru alespoň u jedné dimenze ($p < 0,05$).

Představy o národním kulturním dědictví

Vnímání kultury se do určité míry odráží také v tom, co je spojováno s pojmem „národní kulturní dědictví“. Nyní se budeme věnovat tomu, co si s tímto pojmem spojovali respondenti dotazníkového šetření Kultura v regionech České republiky 2011. V tomto případě byli respondenti vyzváni, aby vyjmenovali až tři věci, které podle jejich názoru mezi kulturní dědictví určitě patří.⁹ Respondenti tedy nevybírali podle předem daného seznamu, ale záleželo jen na nich, co uvedou a s jakou mírou detailu.

Odpovědím na tuto otázku se budeme věnovat ze dvou úhlů pohledu: jednak budeme sledovat zastoupení jednotlivých oblastí, do kterých jsme odpovědi respondentů zařadili podle jejich věcného obsahu, jednak se zaměříme na to, jak se v odpovědích odráží regionální aspekt, tedy zda je uvedenou odpověď možné spojit s konkrétním územím, v našem případě s konkrétním krajem.

Nejprve se tedy podívejme na to, co si česká populace s pojmem „národní kulturní dědictví“ spojuje. Odpovědi respondentů jsme nejprve zakódovali

⁹ Respondentům byla položena otázka: „Často se mluví o tzv. „národním kulturním dědictví“ České republiky. Kdyby bylo jen na Vás, které tři věci byste do něj určitě zařadil Vy osobně?“

do 53 pracovních kategorií, z nichž vzniklo následujících 18 kategorií: památky UNESCO (bez Prahy); Praha – historické centrum; památky, památná místa; historická města a části měst; umění; lidová a tradiční kultura; vzdělanost a odkaz předků; jazyk; symboly české státnosti a národní symboly; historie, dějiny a historické osobnosti; církve; kulturní instituce; české tradiční výrobky, značky a gastronomie; sport; populární kultura; společenské vztahy; přírodní dědictví; ostatní. Zastoupení jednotlivých kategorií představuje obrázek 8.4.

V předchozí části této kapitoly jsme viděli, jak významné místo přisuzuje česká populace památkám. Není proto překvapivé, že s památkami si spojila značná část respondentů i termín národní kulturní dědictví. K nejvýznamnějším památkám patří ty, které jsou zapsány na Seznam světového dědictví¹⁰, proto jsme se rozhodli sledovat jejich zastoupení odděleně v samostatné kategorii a z této kategorie jsme dále vyčlenili historické centrum Prahy.

Kategorie „památky a památná místa“ tvoří více než čtvrtinu všech odpovědí a zahrnuje nejobecnější odpovědi jako „památky“, „historické stavby“, ale i konkrétní, jmenovitě uvedené památky nejrůznějšího typu. Více než 40 % odpovědí v této kategorii představují obecnější formulace odkazující na široký pojem památky nebo historické budovy, dalších 38 % pak zmínky a odkazy na hrady, zámky a tvrze, ať již jsou zmíněné obecně nebo jmenovitě. Nejčastěji zmiňovaným hradem byl Karlštejn (6,5 % v kategorii „památky a památná místa“ a 1,8 % celkově). 10 % odpovědí z kategorie „památky a památná místa“ odkazuje na církevní stavby (nejčastěji je zmíněna katedrála svatého Víta na Pražském hradě), kolem 2 % odpovědí se vztahuje k technickým a vojenským stavbám, další 2 % se týkají lidových staveb, skanzenů a zhruba stejné množství odpovědí uvádí památná místa, archeologická naleziště apod.

Pokud jde o „památky UNESCO (bez Prahy)“ sledované samostatně, odpovědi zařazené do této kategorie reprezentují 2 % všech odpovědí a nejčastěji byly zmiňovány konkrétní památky zapsané na Seznam světového dědictví, jmenovitě Český Krumlov, Kutná Hora, Telč a Lednicko-valtický areál.

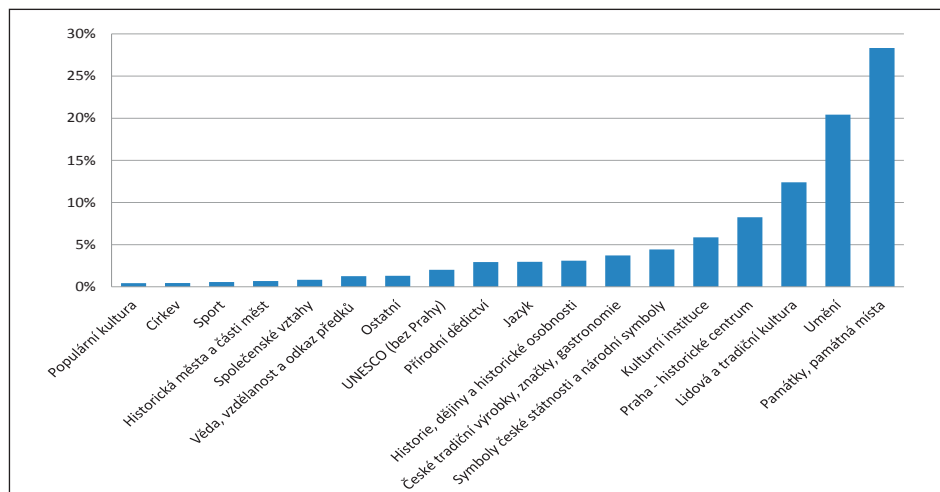
Do kategorie „Praha – historické centrum“ jsme zahrnuli jednak obecnější odpovědi zmiňující historické jádro Prahy, které odpovídají vymezení jedné z dvanácti českých památek UNESCO, odpovědi uvádějící jednotlivá historická pražská města a dále konkrétně jmenované nejcharakterističtější památky, které se nacházejí na území pražské památkové rezervace, jako jsou Pražský hrad a Karlův most.¹¹ Tato kategorie reprezentuje více než 8 % všech odpovědí, přičemž té-

10 Jak již bylo zmíněno dříve v kapitole 3, Česká republika měla na začátku roku 2012 na tomto seznamu uvedeno 12 lokalit a další 4 kulturní statky měla uvedeny na Seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva.

11 Další pražské památky jsou řazeny do kategorie „památky, památná místa“.

měř polovina z nich patří Pražskému hradu a o zbytek se dělí zhruba stejným dílem Karlův most a obecnější zmínky historického centra Prahy.

Obrázek 8.4. Co patří mezi národní kulturní dědictví (v %)

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2605, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

Tyto kategorie doplňují „historická města a části měst“, která nejsou zahrnuta v žádné z předchozích skupin. Jedná se například o pražskou čtvrť Vinohrady, město Tábor nebo lázeňská města Karlovy Vary, Mariánské a Františkovy Lázně. Tato kategorie patří k nejméně zastoupeným.

Druhou nejfrekventovanější skupinou uvedených příkladů národního kulturního dědictví je kategorie „umění“, kam byla zahrnuta pětina všech odpovědí. Zmiňovány byly různé umělecké obory a v obecné i konkrétní rovině tvůrci a umělecká díla. V rámci této kategorie je možné dále sledovat, jak jsou zastoupeny jednotlivé umělecké obory, včetně konkrétních umělců a jejich děl.

Nejčastěji byla zmiňována literatura, která představuje 43 % odpovědí v kategorii „umění“. Pokud jde o konkrétní spisovatele, jmenováni byli Božena Němcová, Alois Jirásek, Karel Čapek, Jan Amos Komenský, Karel Havlíček Borovský, Josef Václav Rais, Franz Kafka, Jaroslav Seifert a Milan Kundera. Z konkrétních děl byla uvedena Bible kralická, Dalimilova kronika, Babička, Dášeňka, Staré pověsti české, Psohlavci, F. L. Věk, pohádky Karla Jaromíra Erbena, Haškův Švejk, Seifertova poezie a dílo J. A. Komenského.

Druhým nejčastěji jmenovaným uměleckým oborem bylo výtvarné umění (18 % odpovědí v kategorii „umění“). Zmíněni byli Alfons Mucha, Josef Mánes, Jan Zrzavý, Mikoláš Aleš, Vojtěch Hynais, pokud jde o konkrétní díla, pak zejména Muchova Slovanská epopej¹², dále Hynaisova opona v Národním divadle, Třebechovický betlém a výtvarná díla Úprky, Mánesa, Lady a Millera.

Hudba získala 15 % odpovědí v kategorii „umění“. Konkrétně byli jmenováni Antonín Dvořák a Bedřich Smetana a kromě jejich díla byla dále zmíněna tvorba Janáčka a Martinů.

Divadlo a film obdržely 11 % odpovědí v kategorii „umění“. Vedle jinak formulovaných obecných odpovědí bylo zmíněno také ochotnické divadlo na venkově a loutkové divadlo. Z konkrétních osobností byli uvedeni J. K. Tyl, Jan Werich, Jiří Voskovec, Jaroslav Ježek, Vlasta Burian, Karel Höger, Vladimír Menšík, Jiří Suchý, Jiří Šlitr. Zmíněn byl také Spejbl a Hurvínek. Pokud jde o díla, byly jmenovány filmy z doby první republiky, konkrétně snímky s Vlastou Burianem a Jaroslavem Marvanem, filmy Otakara Vávry a film *S tebou mě baví svět*. Zbýlých 12 % v kategorii umění pokrývají obecné odpovědi, většinou zmiňující více uměleckých oborů.

Třetí nejčastěji zastoupenou kategorií příkladů národního kulturního dědictví je „lidová kultura“ (12,4 % všech odpovědí), která zahrnuje širokou škálu odpovědí od lidových krojů, písní a tanců, přes báje, pověsti a české pohádky, masopustní průvody, jízdy králů, tradice, zvyky a obyčeje až po stará tradiční řemesla.

Téměř 6 % všech odpovědí odkazuje na různé „kulturní instituce“, nejčastěji bylo uvedeno Národní divadlo, které obdrželo téměř polovinu odpovědí této kategorie a celkově reprezentuje 2,9 % odpovědí na otázku, co patří do kulturního dědictví.

Méně než 5 % odpovědí připadlo kategoriím „jazyk“ (český nebo spisovný jazyk), „symboly české státnosti a národní symboly“ (např. korunovační klenoty, vlajka, hymna apod.), „historie, dějiny a historické osobnosti“ (konkrétně uveden nejčastěji Karel IV.), „přírodní dědictví“ (v obecné i konkrétní rovině – např. národní parky, přírodní památky, Macocha, Šumava apod.) a „české tradiční výrobky, značky a gastronomie“. V poslední jmenované kategorii je větší prostor věnován gastronomii a v rámci ní konkrétně pivu. Pokud jde o tradiční výrobky a značky, zmiňovány jsou české automobilky Škoda a Tatra, české sklo a porcelán.

Velmi malé zastoupení pak mají následující kategorie: „sport“, kde je nejčastěji uváděn hokej a národní hokejový tým s jeho úspěchy, ale odpovědi také od-

12 Sběr dat probíhal v době, kdy bylo jedním z aktuálních témat stěhování Muchovy Slovanské epopeje z Moravského Krumlova do Prahy.

kazují například k Sokolu; kategorie „populární kultura“ (nejčastěji je zmiňován Karel Gott); „církev“ (zejména relikviář sv. Maura na bečovském zámku); „věda, vzdělanost a odkaz předků“ (nejčastěji v obecné rovině významné osobnosti, ale např. i české lázeňství nebo chov koní v Kladrubech); „společenské vztahy“ (zachycující pozitivní hodnocení společenské reality) a „ostatní“ (mimo jiné Švejk, Cimrman, ale například i negativní hodnocení společenské reality, jako je třeba korupce 21. století).

Většina příkladů národního kulturního dědictví, které respondenti uváděli, byla zmíněna v obecnější rovině a odpověď respondenta nebylo možné regionálně přiřadit k žádnému z krajů. Odpovědi bez regionálního aspektu tvořily plně tři čtvrtiny odpovědí. My ale nyní budeme věnovat pozornost zbývajícím čtvrtině odpovědí, tedy těm, které uváděly konkrétní kulturní nebo přírodní památku, případně město nebo jeho část s architektonickými památkami, bohatou kulturní minulostí či místo jinak významné, příklady lidové kultury, konkrétní kulturní instituce, slavného rodáka nebo tradiční výrobky a značky, které je možné místně zařadit.

Tabulka 8.3. Regionální příslušnost kulturního dědictví (v %)

	N	celkem % odpovědí	% odpovědí v rámci regionálně zařazených
Bez regionální příslušnosti	5693	76,8	
Praha	1030	13,9	60
Středočeský	178	2,4	10,4
Jihočeský	88	1,2	5,1
Plzeňský	37	0,5	2,1
Karlovarský	34	0,5	2
Ústecký	36	0,5	2,1
Liberecký	20	0,3	1,2
Královéhradecký	22	0,3	1,3
Pardubický	32	0,4	1,9
Kraj Vysočina	20	0,3	1,2
Jihomoravský	85	1,1	4,9
Olomoucký	28	0,4	1,6
Zlínský	38	0,5	2,2
Moravskoslezský	29	0,4	1,7

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

Zhruba 60 % regionálně zařaditelných odpovědí je možné spojit s Prahou. Významnější zastoupení má také Středočeský kraj (10 % regionálně zařaditelných odpovědí), a to zejména díky hradu Karlštejn, dále kraje Jihočeský a Jihomoravský (každý 5 %).

Pokud jde o Prahu, vedle odpovědí odkazujících v obecnější rovině na historické centrum Prahy a jeho památky, byla zmíněna i řada konkrétních staveb a institucí. Jedná se přitom nejen o architektonicky významné stavby a instituce, ale také o stavby a instituce spojené s českou historií, které mají často symbolický význam. Respondenti nejčastěji uváděli Pražský hrad, Národní divadlo, Karlův most a Chrám sv. Víta. V již menší míře pak jmenovali Karlovu univerzitu, Národní muzeum, Národní knihovnu a Národní galerii, Národní technické a Židovské muzeum, Pražské jaro, Staroměstský orloj, sochu sv. Václava, Staroměstské a Václavské náměstí, Vyšehrad, Loretu, Zlatou uličku, památník na Vítkově a některé další památky. Jednotlivě dotazovaní zmiňovali i některé méně tradiční položky, jejichž historie je v porovnání s předchozími poměrně krátká, např. Muzeum policie ČR, Tančící dům, divadlo Semafor, Strahovský stadion, stadion na Letné nebo i Sazka arénu.

Z památek Středočeského kraje byl jmenován zejména státní hrad Karlštejn a dále město Kutná Hora, konkrétně chrám sv. Barbory, s určitým odstupem pak státní hrad Křivoklát a státní zámek Konopiště. Zmíněn byl rovněž významný rodák Antonín Dvořák. Dále se mezi odpověďmi objevily Lidice, zámky Dobříš, Poděbrady, Lány, automobilka Škoda, Královské Krušovice a rekreační oblast Živohošť.

Z památek spjatých s Jihočeským krajem respondenti uváděli zejména Český Krumlov, ať již jde o celé město, zámek nebo divadlo s otáčivým hledištěm, dále státní zámek Hluboká a pivo a pivovar Budvar. Již pouze v jednotlivých odpovědích se objevuje další ze seznamu památek UNESCO v tomto kraji: vesnice Holašovice a její náves. Dále bylo zmíněno Třeboňsko a jihočeské rybníky, město Tábor, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích a Černá věž, státní zámek Červená Lhota, Řetězový most u Bechyně a památník Jana Žižky u Trocnova.

Národní kulturní dědictví spojené s Plzeňským krajem zastupovalo především pivovarnictví s plzeňským pivovarem a pivem. Jednotlivě bylo zmíněno Muzeum techniky a řemesel Koloveč, Chodské slavnosti a pouť, vodní hrad Švihov, konvent v Plasích a obraz Panny Marie Klatovské.

Regionálně zaměřené odpovědi spjaté s Karlovarským krajem odkazovaly především na jednotlivá lázeňská města (Karlovy Vary, Františkovy a Mariánské Lázně) a dále na významnou církevní památku, kterou je relikviář sv. Maura umístěný na státním zámku Bečov. Také Karlovarský kraj má svého zástupce z oblasti gastronomie, a sice Becherovku. Jednotlivé odpovědi zmiňovaly stát-

ní zámek Kynžvart, hrad Loket, karlovarský porcelán a Rudou věž smrti (Dolní Ždár/Ostrov).

Pokud jde o Ústecký kraj, respondenti zmiňovali především přírodní památky, zejména horu Říp, která má rovněž značný symbolický význam, a dále České Švýcarsko, Tiské skály nebo Pravčickou bránu. Kromě přírodních památek byly uváděny památník Tereziín, hrady Střekov a Hněvín a jezero Most.

V případě regionálně zaměřených odpovědí, které se pojí s Libereckým krajem, bylo zmíněno spíše několik jednotlivých památek: státní hrady Bezděz, Trosky, státní hrad a zámek Frýdlant, televizní vysílač na Ještědu, bazilika Navštívení Panny Marie v Hejnicích, židovský hřbitov v Liberci a Máchovo jezero.

Konkrétní příklady národního kulturního dědictví spjatého s Královéhradeckým krajem se týkají především osobnosti Boženy Němcové, Babiččina údolí a Ratibořic. Mezi jednotlivými odpověďmi se objevovaly Broumovský klášter, Kuks, Třebechovický betlém, ZOO Dvůr Králové, Jičín, Bílá věž v Hradci Králové, státní zámek Hrádek u Nechanic a Prachovské skály.

Regionálně zaměřené odpovědi související s Pardubickým krajem odkazovaly nejčastěji na slavného rodáka Bedřicha Smetanu a jeho rodiště Litomyšl, které je zároveň sídlem jedné z památek UNESCO, dále je častěji zmíněn skanzen Veselý kopec a hřebčín v Kladrubech, jednotlivě se pak objevují odpovědi jako Kunětická hora a státní zámek Slatiňany.

Pokud jde o příklady národního kulturního dědictví, které jsou spjaty s Krajem Vysočina, respondenti nejčastěji zmiňovali některou ze tří tamních památek UNESCO: město Telč a jeho historické centrum s náměstím, poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou a židovskou čtvrť a baziliku sv. Prokopa v Třebíči. V jednotlivých odpovědích tyto památky doplňoval státní zámek v Jaroměřicích nad Rokytnou, Želivský klášter, kostel Nanebevzetí Panny Marie v Polné, ZOO Jihlava a Muzeum rekordů a kuriozit v Pelhřimově.

Z Jihomoravského kraje bylo zmíněno několik různorodých typů kulturního dědictví. Nejčastěji šlo opět o památky UNESCO vilu Tugendhat a Lednicko-valtický areál, zmíněn byl rovněž slovácký tanec verbuňk či slovácké kroje. Dále byl uveden brněnský hrad Špilberk a státní zámek Milotice, scény Národního divadla Brno – Mahenovo a Janáčkovo divadlo, Expozice Vladimíra Menšíka v Ivančicích a významná archeologická památka Věstonická venuše. Přírodní dědictví bylo reprezentováno propastí Macocha. Svého zástupce má jihomoravský kraj i mezi tradiční gastronomií v podobě vinných sklepů a znojemských okurek. Několikrát byla zmíněna také Slovanská epopej, která v době sběru dat sídlila v Moravském Krumlově.

Také Olomoucký kraj má svého významného gastronomického zástupce, kterým jsou olomoucké tvarůžky. Na území kraje se nachází rovněž jedna památka

UNESCO, Sloup nejsvětější trojice v Olomouci, nicméně častěji byl zmiňován státní hrad Bouzov. Již jednotlivě byly dále uváděny pivovar Hanušovice, státní zámek Jánský vrch v Javorníku, Plumlovský zámek, Svätý Kopeček, Arcibiskupský palác v Olomouci, vodní nádrž Dlouhé stráně a ruční papírna Velké Losiny.

Zlínský kraj byl nejčastěji zastoupen svou památkou UNESCO, Arcibiskupským zámkem a zahradami v Kroměříži. S určitým odstupem pak bylo jmenováno Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, bazilika na Velehradě a poutní místo Svätý Hostýn. Jednotlivě byly zmiňovány moravské vinohrady, jízda králů ve Vlčnově, zvyky na Moravském Slovácku, osobnost Tomáše Bati, lázně Luhačovice, státní zámek Buchlovice a také Zlínské divadlo.

V příkladech konkrétních kulturních památek svázaných s Moravskoslezským krajem se objevuje silná vazba k hornickému, hutnímu a částečně automobilovému průmyslu, který je pro kraj typický. Zmiňovány jsou v obecné rovině průmyslové stavby v Ostravě, konkrétně pak Vítkovické železárny, ostravské šachty, hornická muzea a slavnosti, dále automobilka Tatra a Technické muzeum Kopřivnice. Další příklady jsou velmi různorodé: od opevnění v Darkovičkách, přes znak Ostravy, Stodolní ulici v Ostravě, Slezskoostravský hrad, radnici v Ostravě, státní zámek Raduň až po slezské písně a tance.

Závěr

V rámci této kapitoly jsme se zaměřili na některé z otázek dotazníkového šetření Kultura v regionech České republiky 2011. Nejprve jsme věnovali pozornost pozici kultury v hodnotovém žebříčku současné české populace. Z osmi sledovaných oblastí se kultura umístila až na šestém místě. Je důležitější než politika a náboženství, ale méně důležitá než ekonomický úspěch, volný čas, přátelé a známí, práce a rodina. Důraz na význam kultury v životě rozděluje českou společnost na dvě zhruba stejně velké skupiny: pro polovinu populace je (rozhodně nebo spíše) důležitá, pro druhou (spíše nebo rozhodně) nedůležitá. Data z našeho dotazníkového šetření poukázala na významný vliv socializace a enkulturace. Kultura je (velmi nebo dost) důležitá pro téměř tři čtvrtiny těch, kteří rozhodně potvrdili, že je rodiče v dětství vedli ke kulturním aktivitám, a naopak pouze pro necelou třetinu těch, které rodiče ke kultuře rozhodně nevedli. Důležitost hodnoty kultury také významně koreluje s kulturní participací. Ti, pro které je kultura důležitá, výrazně více čtou a častěji se účastní aktivit označovaných jako vysoká kultura. Zapojení do těchto aktivit je sice významně pod-

míněno vzděláním,¹³ jež je také jedním z faktorů, který významně ovlivňuje důležitost hodnoty kultury v životě jednotlivých respondentů, nicméně zmíněné rozdíly v kulturní participaci jsou statisticky významné i v rámci jednotlivých vzdělanostních skupin.

Dále jsme se v této kapitole soustředili na představy respondentů o tom, co do kultury patří nejvíce a co naopak nejméně. Připomeňme, že v případě těchto dvou otázek dotazovaní volili z předloženého šestnáctipoložkového seznamu a u každé z otázek mohli vybrat až tři položky. Respondenti si kulturu nejčastěji spojují s kulturním dědictvím, a sice s jeho hmotnou i nehmotnou složkou, které na jedné straně reprezentují památky a na straně druhé tradice, zvyky a obyčeje, a dále s oblastí tzv. vysoké kultury, kterou v našem výzkumu reprezentovalo divadlo, výtvarné umění a koncerty vážné hudby. V menší míře pak byly do kultury řazeny položky, které spojuje určitý kultivační náboj, jako jsou vztahy mezi lidmi, vzhled obce a spisovný jazyk. Nejméně často řadili respondenti do kultury položky související s masovou kulturou, méně náročné aktivity a také církevní obřady.

Vnímání kultury se do určité míry odráží také v tom, co je spojováno s pojmem „národní kulturní dědictví“. V tomto případě respondenti odpovídali na otevřenou otázku a bylo zcela na nich, co uvedou a jak detailně. Každý z respondentů mohl uvést až tři odpovědi. Odpovědi jsme zařadili do 18 kategorií, z nichž nejpočetnější byly památky a památná místa, umění a lidová a tradiční kultura. Do těchto tří kategorií bylo zahrnuto více než 60 % všech odpovědí. Výrazná orientace na minulost se odráží v kategorii umění ve volbě konkrétních osobností a děl, z nichž převážná část spadá do 19. století nebo první poloviny 20. století.

Většina příkladů kulturního dědictví, které respondenti uváděli, byla zmíněna v obecnější rovině a odpověď respondenta nebylo možné regionálně přiřadit k žádnému z krajů. Odpovědi bez regionálního aspektu tvořily plně tři čtvrtiny odpovědí. V rámci odpovědí, které můžeme přiřadit k určitému kraji, mají významnější zastoupení Středočeský kraj s 10 % a kraje Jihočeský a Jihomoravský, každý s 5 % regionálně zařaditelných odpovědí, plných 60 % těchto odpovědí se však pojí s Prahou. Výrazně se na tomto počtu podílejí nejvýznamnější památky a kulturní instituce spojené s českou historií, které mají často také symbolický význam, jako jsou Pražský hrad, Národní divadlo a Karlův most, dále pak Karlova univerzita, Národní muzeum, Národní knihovna nebo Chrám sv. Víta.

13 Podrobněji viz dále kapitolu 11.

9. Životní styl po roce 1989

Jiří Šafr

Česká společnost od přelomového roku 1989 urazila dlouhou cestu. Byrokraticko-rovnostářské zřízení, jakož i ve většině sfér života nivelizované společenské upřádání, prošlo transformací směrem ke kapitalistickému systému. Došlo k nárůstu společenských nerovností: velkých změn v důsledku hospodářské transformace v první polovině devadesátých let 20. stol. doznala třídní struktura. Své vykonala i globalizace – objevily se u nás nové formy organizace práce, stejně tak jako nové formy trávení volného času. Liberalizace, pluralita, emancipace a seberealizace, to jsou hlavní znamení doby, tedy to, co v sociologii souhrnně označujeme jako individualizace. Pozvolna se měnil i životní způsob. Po letech omezení se uvolnila stavidla, rozšířila se paleta způsobů trávení volného času, od možnosti cestovat prakticky kamkoliv na světě až po možnost sledovat geometricky narůstající řadu televizních kanálů. Slovy Iva Možného: „Nikdy nebyla česká společnost tak zjevně a sebevědomě různorodá, nikdy v ní nežilo vedle sebe tolik skupin různých životních stylů a nikdy nenabízela takový individualizovaný výběr životního způsobu.“ [Možný 2002: 145] Proměnily se také životní podmínky – mantinely, v nichž se formování životního způsobu odehrává. Ty se však neměnily pro všechny stejně. Pro někoho se realizace potřeb a zájmů stává čím dále nedostupnější (ekonomicky či časově), pro jiného naopak ekonomický úspěch přinesl možnost uskutečnění dříve nerealizovatelných snů. V diferenciaci způsobu života tak začaly nabývat na významu kritéria ekonomická (životní úroveň) a sociální (generační rozdíly) [Duffková, Tuček 2003].

Nicméně proměna životních podmínek související s přechodem k postindustriální společnosti je procesem dlouhodobým. Zkrácení pracovní doby a zavedení volných sobot spolu s rozvojem některých služeb a automatizací domácích prací přinesly lidem nárůst volného času již na konci šedesátých let. Postupně budovaná infrastruktura kulturních institucí (a pochopitelně i obchodní sítě) znamenala, že do sedmdesátých let vstupovala česká společnost jako do poklidné oázy „socialisticky přiškrčeného“ konzumu. Příznačné bylo stažení se do soukromí a uspokojování životních potřeb v úzkém kruhu rodiny; typickým fenoménem doby bylo chataření a chalupaření (alespoň někde tak bylo možno realizovat akumulaci jinak *de facto* zakázaného ekonomického kapitálu). Tváří in tvář jakési „relativní deprivaci“ při pohledu přes hranice k západním sousedům doznalo nic-

méně uspokojování potřeb koncem osmdesátých let značné trhliny, a tak za pádem starého socialistického režimu můžeme vidět i touhu po realizaci spotřeby stříhu „západního světa“ (tím nikterak neopomíjíme touhu po svobodě a racionalitě, které byly na čele razícího štítu sametové revoluce roku 1989). Změny po roce 1990 přinesly i diferencovanou proměnu disponibilního volného času – pro někoho se jeho objem zmenšil, pro jiného zvětšil. Typickým znakem nové doby je bezbřehá mnohost kulturních forem, vydatně živená intenzivním rozvojem volnočasového, kulturního průmyslu, což souvisí s rozmachem mnoha oblastí podnikání po roce 1989, které se využíváním volného času přímo zabývají (např. sportoviště, cestovní kanceláře, zábavní průmysl).

V této stati nebudeme chápat volný čas ani tak jako dobu vyplněnou svobodně vybranými činnostmi, které slouží vlastnímu uspokojení a jejichž významnou funkcí je odpočinek a regenerace sil pro další pracovní proces, ale zaměříme se především na jednu část volnočasových aktivit – kulturní participaci. Nebudeme na ni ovšem nahlížet optikou „rekreační funkce“ a „svobodné volby“, kdy na volný čas pohlížíme jako na dobu, ve které se jedinci věnují zábavě, odpočinku, rozvoji osobnosti a tvořivých sil. Kulturní praxe pro nás bude představovat základ sociokulturních, symbolických nerovností. Ty vyplývají z hodnocení, klasifikace jednání druhých. Spotřební vzorce, estetické preference, kulturní participace, to vše vytváří symbolické platidlo, ale také prostředek v zápase o vymezení společenského postavení, které Pierre Bourdieu označil za „kulturní kapitál“. Ten se stává nástrojem re-produkce společenské struktury [Bourdieu (1979) 1984]; pomlčka ve slově reprodukce zde odkazuje k dvojímu aspektu kulturního kapitálu: k produkci symbolického postavení, neboť pomocí kulturního kapitálu vymezujeme svou pozici v symbolickém společenském prostoru (a také v něm umísťujeme druhé), a zároveň je to vlivný nástroj rodin v zápase o mezigenerační transmisi společenského postavení (specifické kulturní vědění a orientace předané rodiči zvýhodňuje děti z vyšších vrstev během školní docházky).

Teoretická východiska: kulturní homologie vs. individualizace, anebo model kulturního všežroutství?

Životní styl, specificky kulturní spotřeba, je v moderních společnostech vždy nějakým způsobem spjat se sociálním postavením. Spor se ovšem vede o to, jakým způsobem, jakou konkrétní podobou statusu a do jaké míry. V zásadě existují dvě hlavní, zcela rozdílné teoretické perspektivy, které vztah „kultury“ (kulturních praktik, vkusu, spotřeby či obecně vzato životního způsobu) a pozice v soci-

ální struktury vysvětlují. První je spojena s teorií P. Bourdieua [Bourdieu (1979) 1984], konkrétně s propozicí, podle níž mají různé třídy k dispozici různou velikost a kombinaci specifických forem kapitálu (ekonomický, kulturní, sociální) a v důsledku toho získávají rozdílné životní styly (*argument homologie*). A nejen to, kulturní praktiky se zpětně stávají nástrojem vytyčování pozice v sociálním prostoru. Kulturní obeznámenost, a vkus především, umožňuje v tomto prostoru identifikovat různé pozice a následně tedy i klasifikovat druhé lidi (či celé skupiny) – symbolicky je hodnotit a v prostoru řadit výše či níže, jinými slovy velebit či zatracovat jejich kulturní praxi, obecně životní způsob. Podle Bourdieua není tento proces zcela individualizovaný či dokonce voluntární, nýbrž je naopak úzce spjatý právě s třídní pozicí, na jejíž re-produkci se podílí.

Na druhé straně se lze, i mimo sociologii, setkat s vlivným postmoderním tvrzením, podle něž se rozdíly mezi sociálními třídami v oblasti kulturní spotřeby staly marginálními – masová spotřeba postupně mizí spolu s tím, jak se životní styly více a více rozrůžňují do detradicionalizovaných životních forem [Beck (1986) 2004]. Nově se vynořivší postmoderní kultura popírá možnost autoritativních kulturních názorů i absolutních standardů vkusu a zároveň mísí estetiku z různých koutů světa. Tradiční rozlišování a hierarchie se zhroutily. Oslavován je vkus spjatý s populární kulturou a co největší rozmanitostí. Mezi intelektuály je stále více přijímána perspektiva polykulturalismu (kulturní diverzita jako hodnota), což ve svém důsledku vede na jedné straně k demonopolizaci moci intelektuálů ustavovat symbolické hierarchie, na straně druhé však k tomu, že spotřebitelský trh, který je založený na symbolickém zboží, prahne po nových a nových interpretacích významů a obsahů a nabízí tak symbolickým specialistům nové příležitosti [Featherstone 1991].

Životní styl a kulturní spotřeba se postupně fragmentovaly díky inflaci spotřebního vkusu, a proto je nelze vysvětlovat pouhým vertikálním sociálním postavením. Jak poukazuje U. Beck, „třídní světy“ mizí a místo nich nastupují „nerovné konzumní styly“ (vybavení bytů, odívání, masová média, osobní prezentace atd.). Ty „však – i při veškeré demonstrativní rozdílnosti – odložily atributy třídní kultury“ [Beck (1986) 2004: 125].¹ Zanikají tak předpoklady kolektivní identity, třídního vědomí, a tedy i potenciálu kolektivního jednání. O tomto modelu vztahu kultury a sociální struktury, v němž neexistuje přímá (a dostatečně silná) vazba na profesně-třídní postavení a v němž je životní styl utvářen především jinými, nevertikálními charakteristikami (gender a věk či přesněji životní cyklus), hovoříme jako o teoretickém *argumentu individualizace*.

1 Právě v tomto ohledu – ztráta významu kultury pro třídní identitu – se Beck fundamentálně rozchází s Bourdieuem.

K těmto dvěma modelům je však třeba přidružit ještě model třetí, který je do určité míry propojuje a reaguje tak na aktuální proměny soudobých postindustriálních společností vyznačujících se globalizací a fragmentací kulturních forem, zároveň však zcela nepopírá homologii. Máme na mysli model příhodně pojmenovaný *kulturní všežroutství* [podrobněji viz Šafr 2008]. Spolu s tím, jak společenské změny postupně vedly k čím dál větší rozvolněnosti vzájemných vztahů v rámci sociální struktury, byli sociologové konfrontováni s otázkou, co se s tradiční homologii stratifikační pozice a kulturní participace vlastně stalo. Zmizela, a vše se stalo otázkou individuálního, zcela „ne-třídního“ vkusu, jak tvrdí model individualizace? Společenská realita je ovšem poněkud složitější, než jak by ji rádi viděli někteří postmoderní teoretici. Empirické studie stále přinášejí důkazy o tom, že vliv společenského postavení, tedy alespoň chápeme-li je v té nejobecnější podobě, na životní styl přetrvává [pro soudobou britskou společnost viz např. Bennett et al. 2009]. Obliba masové kultury však na druhé straně nepochybně proniká i do vyšších pater společnosti a spolu s tím dochází k rozpadu kánonu vysoké kultury.

S řešením tohoto dilematu přišel americký sociolog Richard Peterson, který formuloval teorii, podle níž distinktivní vysokou kulturu ve funkci statusově vymezujícího znaku postupně nahrazuje systém kosmopolitního všežroutství. Z hlediska účasti na umění můžeme tedy v dnešní společnosti sledovat spíše rozdělení na všekonzumenty (*omnivores*) a vyhraněné (*univores*) než na elitu a masu [Peterson, Kern 1996]. Kulturní všežrouti jsou lidé, kteří konzumují velký rozsah kulturních statků a jejichž estetické preference překračují konvenční hranice vkusu. Na rozdíl od striktních zastánců postmoderní teorie stratifikace, kteří zdůrazňují zánik sociálních tříd, autoři omnivorní teze nepopírají existenci statusového uspořádání ani jeho vazby na kulturní praxi, ta však nemá povahu čisté homologie. Dolní vrstvy (či třída) si uchovávají vkus nízké/masové kultury – zůstávají tedy kulturně vyhraněnými – zatímco horní vrstva si podržela svoji vysokou kulturu a k ní přibrala jak populární, tak dokonce i nízkou kulturu dříve vlastní pouze nižším třídám. Status je získáván a udržován pomocí vědění a participace v co největším počtu kulturních forem. Zběhlost v kulturních kódech odpovídajících různému sociálnímu prostředí a schopnost „kulturního přehazování výhybky“ podle aktuální potřeby se dnes stává mnohem užitečnější než znalost omezeného rozsahu symbolů vysoké kultury [Ollivier, Friedman 2001].

Cíle analýzy, použité zdroje dat

Cílem této studie je nastínit krátký přehled vývoje vybraných indikátorů trávení volného času v české společnosti za poslední tři dekády, zjistit, jaké jsou hlavní determinanty životního způsobu ve sféře trávení volného času, a především pak posoudit případnou proměnu vlivu sociální třídy na životní styl po roce 1989 a dále nalézt odpověď na otázku, zda dochází k přibližování kulturního života na vesnici a ve městě.

Nejprve se v krátké poznámce věnujeme proměně životního stylu v oblasti trávení volného času mezi lety 1984, 1993, 1999, 2006 a 2011, v další části se následně budeme zabývat podrobnější analýzou strukturace jedné jeho složky spojené s dominantní kulturou (vysokokulturní kapitál) podle sociální třídy a vzdělání. Jednoduchým způsobem tak ověříme hypotézu o postupném posilování třídní homologie v průběhu období postkomunistické transformace. Ta vychází z předpokladu, že zatímco vyspělé západní společnosti prožívají v důsledku zmenšování socioekonomických rozdílů (mj. díky působení sociálního státu) a díky nárůstu vlivu individuálních vlastností na životní šance člověka (zejména jde o vzdělání) již několik desetiletí určité oslabování třídních rozdílů a identit, přičemž nerovnosti sice nemizí, ale posouvají se více do roviny horizontálních statusů [srov. Beck 2007], tak u nás k jejich formování – tím máme na mysli vznik specifické třídní kultury – s postupným rozvojem kapitalismu teprve dochází.

V druhé části textu se detailněji věnujeme otázce, zda a jak je v současné společnosti strukturován a vzájemně provázán prostor sociálních pozic a prostor životních stylů.

Za účelem ověření trendů v determinaci životního stylu byl vytvořen unikátní soubor spojující data z několika sociologických výběrových šetření. Ta pocházejí z rozsáhlých stratifikačních výzkumů, které realizoval Sociologický ústav AV ČR. Jedná se o výzkumy „Šetření třídní a sociální struktury obyvatelstva ČSSR v roce 1984“ (dále Data 1984), „Sociální stratifikace ve východní Evropě po roce 1989“ z roku 1993 (dále Data 1993), „Deset let transformace české společnosti“ z roku 1999 (Data 1999) a „Sociální a kulturní soudržnost“ z přelomu let 2005 až 2006 (Data 2006).² Nejnovější datová báze pochází z výzkumu „Kultura v regionech České republiky 2011“ (Data 2011), ve kterém bylo problematice kulturní participace a vkusu věnováno podstatně více prostoru. Výsledky analýz se z důvodu potřeby standardizovat data z výzkumů s odlišně definovanými

² Podrobné informace o starších výzkumech a datových souborech (Data 1984, 1993, 1999) jsou uvedeny v [Tuček et al. 2003: 19–21].

základními soubory vztahují k populaci ekonomicky aktivního obyvatelstva ČR ve věkové skupině 20–60 let.³

Proměny způsobu trávení volného času v letech 1984 až 2011

Sociální struktura české společnosti prodělala od konce osmdesátých let významné změny, v první řadě v souvislosti s transformací ekonomického systému na kapitalistický, v pozdějším období se nicméně projevují i další vlivy související s globalizací, zejména změny v organizaci práce spojené s modernizačními procesy a s přechodem na znalostní ekonomiku, projevují se ovšem také například proměny demografické struktury obyvatelstva. Hlavní trend proměny v posledním čtvrtstoletí představuje postupné zmenšování dělnické třídy, ke kterému došlo již během transformace v průběhu první poloviny devadesátých let. V posledních několika letech se postupně mění také vzdělanostní struktura (klesá počet lidí se základním vzděláním a naopak roste počet vysokoškoláků).⁴ Tento všeobecný růst vzdělanostní úrovně by se měl projevit v rostoucí úrovni kulturní participace. Jak ale uvidíme dále, vazba kulturního kapitálu na vzdělání po roce 1990 zůstává prakticky stejná, vzdělání samo kulturní zájmy nepodněcuje a inflace akademických titulů může paradoxně vést i k postupnému oslabování této vazby, neboť k osvojení si kulturně náročného způsobu života v dospělosti napomáhá především kulturní kapitál dostupný v době dětství a dospívání.

Vezmeme-li v úvahu všechny tyto změny, pak se nabízí otázka, zda se také v důsledku transformace sociální struktury proměnil životní způsob. Konkrétně zda oslabila či naopak posílila vazba mezi kulturním kapitálem a třídním postavením. K naznačení odpovědi na tuto otázku, zda v průběhu posledních bezmála třiceti let od pádu komunismu docházelo k procesu třídní strukturace v oblasti kulturních praktik, využijeme analýzu vztahu mezi třídním postavením a náročnějšími volnočasovými aktivitami spjatými s vyšší kulturou. Klademe si přitom výzkumnou otázku, zda v naší společnosti dlouhodobě existuje a jakým případným vývojem prochází homologický vztah mezi postavením v třídním systému a vysokokulturním kapitálem, zde operacionalizovaným jako kulturně náročné

3 Následující analýzy jsou z důvodu zajištění srovnatelnosti výsledků provedeny na spojeném souboru, kdy původní soubory byly převedeny na stejnou velikost pomocí náhodného výběru na $N = 1500$ a následně převáženy podle sociální a demografické struktury v daném období.

4 Zatímco v roce 1991 byl podíl lidí starších patnácti let se základním vzděláním 39 % a jen 4 % získalo vysokoškolský diplom, tak podle nejnovějšího Sčítání lidu, domů a bytů z roku 2011 klesl počet lidí se základním vzděláním na 22 %, zatímco počet vysokoškoláků vzrostl na 8 % [Předběžné výsledky... 2012].

trávení volného času. Nejprve ale v krátkosti představíme vývoj strukturace volnočasových aktivit mezi lety 1984 až 2011.

Indikátorem životního způsobu budou v následujících analýzách aktivity ve volném čase. Možnosti komparativní analýzy za delší časové období jsou zde ovšem značně omezené. Baterie otázek zjišťující frekvence činností volného času ve výzkumech z let 1984, 1993, 1999, 2006 a 2011 byly bohužel uplatněny v poněkud odlišných verzích. Výčet aktivit není ve všech datových souborech zcela totožný a rozdílné je v některých výzkumech dokonce i znění otázky. Pro účely následujících analýz jsme proto vybrali pouze devět víceméně shodných položek. V letech 1984, 1993 a 2011 byla navíc použita odlišná škála odpovědí (7 kategorií) než ve výzkumech ostatních, ve kterých byla uplatněna osmibodová stupnice (Data 1999, Data 2006). Kategorie některých odpovědí bylo proto třeba sloučit, aby bylo možné alespoň hrubé srovnání vlivu sociální třídy. Sloučeny byly odpovědi: méně než jednou za rok a několikrát za rok, jednou a několikrát za měsíc, několikrát týdně a denně. Musíme mít proto na paměti, že výsledky mohou být do určité míry ovlivněny spojením těchto časových intervalů.

Změnu životního stylu české populace během bezmála třiceti let od roku 1984 do současnosti dokumentuje proměna frekvence devíti aktivit spjatých s trávením volného času v tabulce 9.1. Vzhledem k odlišnému znění otázek a rozdílnosti škál je smysluplné porovnávat pouze frekvenci návštěvnosti divadel, koncertů a výstav spolu s četbou knih a sledováním televize (s určitou výjimkou za rok 1993). Návštěvování divadel, koncertů a výstav prodělalo po roce 1990 výrazný pokles, od druhé poloviny 90. let jsme svědky trendu narůstajícího počtu pravidelných návštěvníků (týdně/měsíčně), který, zdá se, nepolevuje ani na prahu 21. století. Také čtení beletrie zaznamenalo ve sledovaném období mezi roky 1984 a 2011 určitý pokles. Pravidelných čtenářů, kteří čtou alespoň jednou měsíčně, od počátku nového století pozvolna ubývá (z 63 % na 52 %). Naproti tomu kontinuálně po celé období po roce 1989 roste počet lidí, kteří se věnují sebevzdělávání, ať už jde o samostudium jazyků nebo různé kurzy: v roce 1984 se této aktivitě věnovalo alespoň jednou týdně 10 % lidí, dnes je to již plná čtvrtina ekonomicky aktivních.

Celkově poukazuje porovnání situace zachycené ve výsledcích z opakovaných výzkumů CVVM z devadesátých let (viz graf v obrázku 9.2) se současnou situací i s výsledky frekvencí uvedených aktivit za delší časový horizont od konce sedmdesátých let minulého století [Duffková, Tuček 2003: 187] na to, že hlavní proměna životního stylu, alespoň ve vztahu k výše uvedeným dvěma aktivitám vysoké kultury – návštěvnost divadel, koncertů a galerií a četba beletrie – proběhla již na přelomu osmdesátých a devadesátých let.

Tabulka 9.1. Činnosti ve volném čase 1984, 1993, 1999, 2006, 2011 (řádková procenta)

	Rok	Vůbec ne	Méně než jednou za rok	Několikrát za rok	Jednou za měsíc	Několikrát za měsíc	Jednou týdně	Několikrát týdně	Denně
Návštěva divadel, koncertů, vystav	1984	60,0	–	28,3	9,8	–	1,0	0,7	0,2
	1993	34,1	23,7	36,9	3,2	–	1,0	1,1	–
	1999	42,6	–	39,4	9,1	5,8	2,2	0,4	0,3
	2006	43,9	–	39,8	9,2	4,5	1,4	0,8	0,3
	2011	28,5	12,3	41,7	13,6	–	3,5	–	,4
Čtení beletrie	1984	28,1	–	21,7	7,5	–	9,0	19,3	14,4
	1993	12,1	7,2	33,2	16,9	–	12,8	17,8	–
	1999	18,3	–	18,7	9,8	12,9	9,8	16,9	13,6
	2006	23,1	–	17,3	9,9	13,5	8,8	16,9	10,5
	2011	22,2	6,7	19,3	16,7	–	24,3	–	10,8
Studium jazyků, odborné literatury	1984	74,1	–	9,8	5,9	–	3,6	4,1	2,5
	1993	58,9	7,0	13,4	5,4	–	7,7	7,6	–
	1999	59,7	–	8,7	4,4	6,0	6,4	9,4	5,4
	2006	61,4	–	8,9	5,0	6,7	6,3	8,0	3,6
	2011	29,6	8,1	20,8	17,2	–	18,4	–	5,9
Domácí práce	1984	6,3	–	5,3	2,7	–	10,8	17,4	57,6
	1993	19,0	4,2	23,6	11,1	–	17,9	24,2	–
	1999	7,2	–	2,8	2,8	7,7	11,3	23,1	45,2
	2006	5,2	–	3,8	3,7	8,0	11,1	26,5	41,7
	2011	77,3*	–	–	–	–	–	–	–
Koničky, záliby	1984	32,3	–	11,4	8,5	–	15,5	18,7	13,6
	1993	23,5	5,5	21,6	13,1	–	16,3	20,1	–
	1999	14,4	–	5,3	6,6	13,5	19,0	23,8	17,5
	2006	9,0	–	4,6	5,8	14,5	20,2	26,3	19,5
	2011	29,0	6,1	17,9	22,1	–	19,1	–	5,7
Cvičení, sport, turistika	1984	21,1	–	18,3	11,6	–	24,0	17,6	7,4
	1993	14,3	4,7	24,6	15,6	–	21,8	19,0	–
	1999	8,3	–	8,8	9,5	17,3	20,9	24,5	10,8
	2006	9,9	–	7,6	8,8	17,7	20,1	25,6	10,2
	2011	2,6	1,2	11,2	25,1	–	48,7	–	11,4
Návštěva restaurace, diskoték apod.	1984	44,1	–	29,1	11,9	–	10,0	4,0	0,9
	1993	37,4	8,7	30,9	11,7	–	7,7	3,7	–
	1999	32,0	–	21,6	13,1	12,1	12,1	7,8	1,4
	2006	42,7	–	13,7	10,5	11,4	12,5	7,5	1,8
	2011	4,3	2,1	23,6	38,5	–	28,7	–	2,8

	Rok	Vůbec ne	Méně než jednou za rok	Několikrát za rok	Jednou za měsíc	Několikrát za měsíc	Jednou týdně	Několikrát týdně	Denně
Návštěvy přátel	1984	22,1	–	29,5	24,3	–	16,4	5,9	1,8
	1993	4,6	3,5	30,9	25,6	–	20,4	15,1	–
	1999	1,5	–	10,5	11,5	27,5	23,7	20,2	5,2
	2006	3,0	–	12,0	14,1	26,3	20,6	20,3	3,7
	2011	0,4	0,3	10,2	35,8	–	46,8	–	6,5

Zdroj: Data 1984, 1993, 1999, 2006, 2011, spojený soubor N = 2000, věk 20 až 60 let, ekonomicky aktivní, vážené soubory.

Poznámka: Domácí práce a práce na zahradě nebyly v roce 2011 zjišťovány pomocí otázky po frekvenci, místo toho je uveden podíl těch, kdo nějakou takovouto činnost mezi oblíbenými způsoby trávení volného času nezminili.

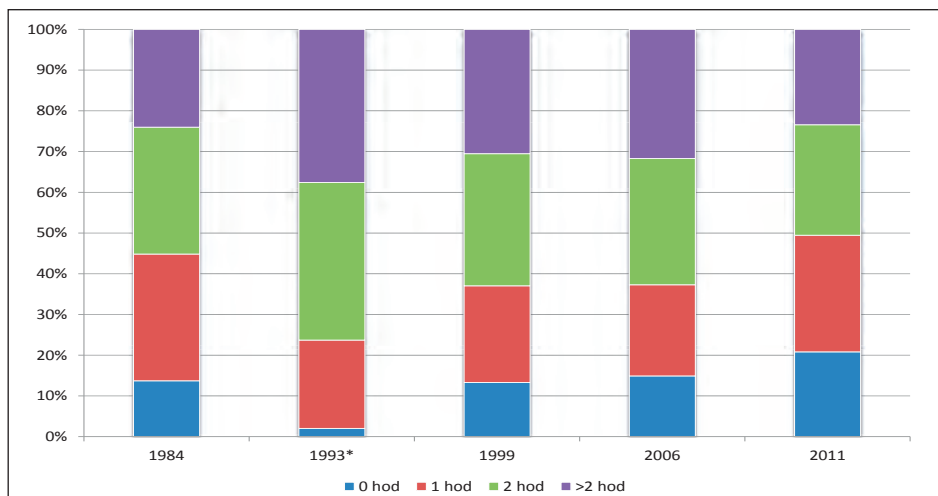
Relativně spolehlivě porovnatelným je dále údaj ohledně doby strávené sledováním televize (s výjimkou výzkumu z roku 1993, kde byla položena otevřená otázka přímo po počtu hodin).⁵ V průměru se zde, možná poněkud překvapivě, uvážíme-li nárůst počtu televizních kanálů i doby vysílání, žádná výraznější změna neodehrála; průměrně strávíme před TV obrazovkou asi 1,7 hodiny (podrobněji viz obrázek 9.1). Jak uvidíme dále, nepatrně se proměnila věková skladba televizních diváků.

Obecně lze rozlišit dva nejzákladnější typy aktivit volného času [Filipcová 1967; Duffková, Tuček 2003]. Volné aktivity označují komplex činností, pro které se jedinec rozhodnul víceméně sám, z vlastní vůle, a vykonává je zpravidla pro ně samé a tedy pro své potěšení ve volném mimopracovním čase. Druhou kategorií jsou vázané či polovázané aktivity, které představují rutinně se opakující činnosti každodenního života (spánek, jídlo, hygiena), ale i mimopracovní povinnosti spojené se zajištěním chodu domácnosti a rodiny. Jejich význam v našem životě se pochopitelně v období transformace a modernizace společnosti během 90. let proměnil, zejména v důsledku rapidního rozvoje sektoru služeb a částečně také příchodem nových technologií. Tyto činnosti lze v našem výběru

⁵ Frekvence sledování televize byla v dotaznících z let 1984, 1999 a 2006 zjišťována pomocí čtyř kategorií, které jsme při určité míře zaokrouhlení převedli na údaj v hodinách za den následujícím způsobem tak, aby bylo možno provést srovnání s rokem 1993, kdy se dotazník dotazoval pomocí otevřené otázky přímo na počet hodin: 1. více než 2 hodiny denně (> 2 hod.), 2. méně než 2 hodiny denně (2 hod.), 3. pravidelně, několikrát týdně (1 hod.) a 4. jednou týdně a méně často (0 hod.); v roce 2011 byla k dispozici navíc kategorie více než 3 hodiny denně, která byla sloučena s kategorií 1.

volnočasových aktivit nalézt bohužel pouze v domácích pracích/pracích na zahradě a částečně snad i v rukodělných koníčcích. Zdůrazněme však, že informace o proměnách trendů jsou zde nespolehlivé, neboť otázky zněly v jednotlivých výzkumech odlišně. Pokles podílu kategorie „vůbec ne“ by mohl ukazovat na to, že domácích prací poněkud překvapivě přibýlo. Zdůrazněme však, že se zde liší znění otázky: v letech 1999 a 2006 šlo o širší vymezení „domácí práce, práce na zahradě“, v roce 1993 však byla otázka definována specificky jako „náročnější fyzické práce“. Dodejme ještě, že v údajích pro rok 1984 jde o spojené odpovědi na otázku týkající se běžných domácích prací (praní, uklízení) a prací na domácím hospodářství, zahradě či poli.⁶ Pokud ale naopak přijmeme interpretaci o růstu času věnovaného domácím pracím, pak lze argumentovat tím, že ceny služeb vzrostly, takže samozásobitelství a kutilství, přinejmenším na venkově, rozhodně nemizí.

Obrázek 9.1. Sledování televize 1984, 1993, 1999, 2006, 2011 (v %)

Zdroj: Data 1984, 1993, 1999, 2006, 2011. ekonomicky aktivní ve věku 20–60 let, spojený soubor N = 1500, vážená data.

Poznámka: V datech z roku 1993 byl použit jiný formát otázky (otevřená otázka na počet hodin denně).

⁶ V roce 2011 nebyla otázka po frekvenci domácích prací a prací na zahradě položena, určitou informaci o těchto činnostech jsme získali z otevřených odpovědí na oblíbené aktivity volného času. Tento druh činností má v oblíbě necelá čtvrtina ekonomicky aktivní populace.

Podobně je tomu i v případě koníčků, u kterých ukazují dostupné indikátory určitý nárůst. I zde však čelíme problému s odlišným zněním otázky. V roce 1984 šlo o „pěstování zálib (sběratelství, ruční práce, zahrádkaření, rybaření apod.)“, v letech 1993 a 2011 se jednalo pouze o „rukodělné koníčky“, respektive o „rukodělné práce, jako je např. šití, kutilství apod.“, ve zbývajících dvou výzkumech z let 1999 a 2006 měla otázka opět širší vymezení jako „koníčky a záliby“. Uvážíme-li pouze srovnatelné indikátory (Data 1984, 1999 a 2006), pak vývoj v období mezi rokem 1984 a roky 1999 až 2006 naznačuje, že lidé se ve volném čase věnují zálibám a koníčkům čím dál více, přičemž ke zvýšení zájmu o tyto činnosti došlo pravděpodobně již na počátku devadesátých let. A podobně je tomu i v případě sportu, turistiky a chození do přírody.⁷ Rostoucí zájem jak o koníčky, tak také o pohybové aktivity souvisí s růstem životní úrovně, s rostoucí nabídkou možných činností a s rozšiřujícím se prostorem k jejich realizaci, ale i s proměnou hodnot a s důrazem kladeným na aktivní životní styl. Největší míru heterogenity v rámci sledovaných kategorií volnočasových aktivit vykazuje návštěvnost restaurací a kaváren – ve výzkumech z roku 1993 a 1999 je bohužel zjišťována extrémně širokým formátem otázky – spolu s návštěvou diskoték a tanečních zábav. Tendence je však podobná i zde: po určitém počátečním útlumu z počátku 90. let chodí lidé do společnosti stále více. To potvrzuje i skutečnost, že od počátku 90. let dochází k nárůstu setkávání se s přáteli a známými (nicméně zlom mezi 80. a 90. léty nebude tak výrazný, neboť nižší podíly v letech 1984 a 1993 jsou zjevně způsobeny užším zněním otázky, která byla omezena pouze na návštěvy).⁸

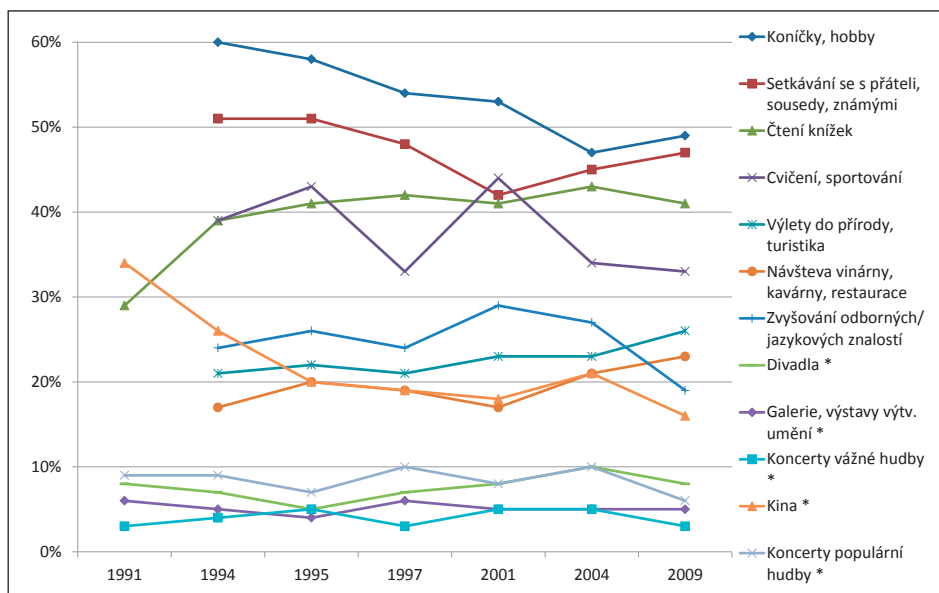
Vzhledem k tomu, že výzkumy z let 1984 až 2011 používaly odlišné frekvenční škály a bohužel i různé formulace některých otázek, je adekvátní deskripce proměn času věnovaného mimopracovním činnostem v podstatě nemožná. Není však vyloučena možnost zkoumat v jednotlivých letech vliv faktorů ovlivňujících životní způsob. Než se budeme věnovat těmto analýzám, uvedeme pro přehled také dříve publikované výsledky z opakovaného výzkumu CVVM – Naše společnost za roky 1991/1994 až 2009 a z oficiálních statistik návštěvnosti od roku 1989. Důvodem je skutečnost, že dotazníky v rámci kontinuálního výzkumu CVVM, kdy je přibližně jednou za dva roky sledováno poměrně široké

7 V letech 1999 a 2006 byla otázka bohužel položena takto široce, proto bylo třeba i v ostatních datech z let 1984, 1993 a 2011 sloučit původně odděleně sledované položky sportování a výlety do přírody (určující byla vyšší frekvence).

8 Zatímco výzkum v roce 1984 se ptal na „návštěvy sousedů, přátel, známých“ a v roce 1993 zněl dotaz „Jak často navštěvujete přátele nebo oni Vás?“, v pozdějších výzkumech nebyla interakce omezena jen na návštěvu: v roce 1999 byla položena otázka „Jak často se scházíte ve volném čase s přáteli a známými?“, v letech 2006 a 2011 se jednalo o „setkávání s přáteli a známými“.

spektrum aktivit volného času, používají stejné odpovědní škály. Podíly lidí starších 15 let věnujících se dané činnosti buď minimálně jednou týdně anebo alespoň jedenkrát měsíčně v případě méně frekventovaných aktivit uvádí graf v obrázku 9.2. Ve světle těchto výsledků můžeme s jistotou konstatovat v podstatě pouze trend poklesu návštěv kin na počátku devadesátých let. Patrný je také pozvolný pokles zájmu o koníčky a záliby, což je však trend opačný, než ukazují námi analyzovaná data z výzkumů z let 1984 až 2011 (nezapomeňme však, že výzkumy CVVM zobecňují na výrazněji širší populaci, data zahrnují jedince starší 15 let a také nad 60 let, a to včetně ekonomicky neaktivních).

Obrázek 9.2. Činnosti volného času 1991–2009 (procenta 1x týdně a * 1x měsíčně)

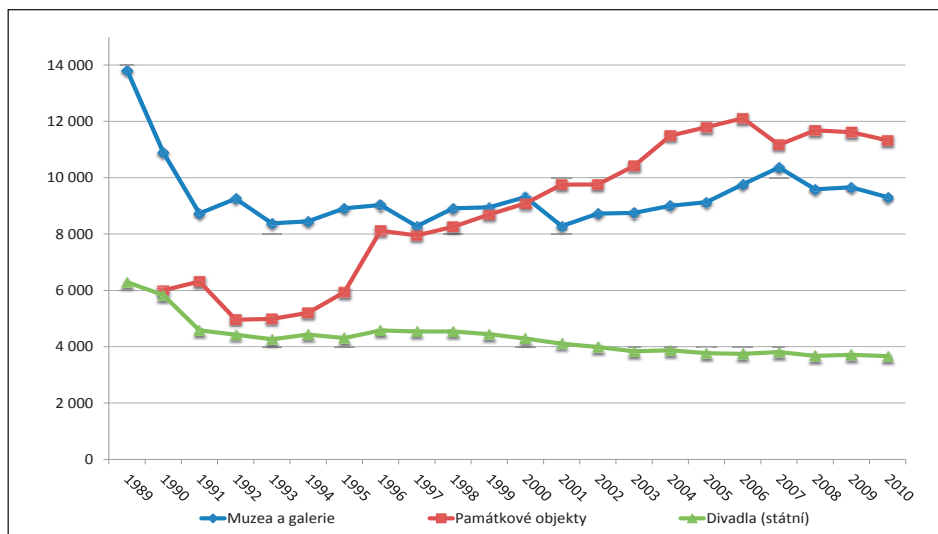
Zdroj: Šamanová [2010], opakované výzkumy CVVM Naše společnost 1991–2009.

Poznámka: * 1x měsíčně

Jelikož uvedené výsledky různých výzkumů se z metodologického hlediska v leccems rozcházejí a neposkytují tak dostatečně průkazný obraz nějakého robustního trendu v rámci vývoje kulturní participace v České republice, doplníme je ještě o informace z oficiálních statistik o počtech návštěvníků, a to ve třech typech kulturních zařízení. Oblast participace na vysoké kultuře mimo domov byla totiž v našich datech sledována pouze skrze jednoduchou otázku zjišťující frek-

venci návštěv divadel, koncertů vážné hudby, výstav a galerií souhrnně (to neplatí pro výzkum z roku 2011, který paralelně sledoval také samostatně jednotlivé aktivity; podrobněji se kulturní participaci v současnosti věnuje kapitola 11). V české společnosti došlo po roce 1989 v rámci těchto jednotlivých kulturních zařízení k proměně návštěvnosti, námi použitý indikátor však tuto změnu zachytit nemůže, třebaže odpovídající dotaz se v dotaznících z jednotlivých let objevuje opakovaně, protože se odehrála uvnitř takto široce pojaté kategorie. Z oficiálních statistik ČSÚ [Česká republika... 2012], které jsou zobrazeny v grafu v obrázku 9.3, vyplývá klesající počet návštěvníků divadel, který se na počátku 90. let propadl (z 6,3 mil. v roce 1989 na 4,3 mil. návštěvníků v roce 1993), ke konci dekády však pozvolna začal stoupat. Vezmeme-li v úvahu i divadla soukromá, pak došlo v podstatě k návratu na porevoluční úroveň (v roce 1999 5,6 mil. diváků) [Možný 2002: 153]. Po roce 2000 ovšem počet diváků státních divadel, tj. zřizovaných veřejným sektorem, pozvolna klesá (údaje zde ovšem nejsou zcela přesné, návštěvnost za soukromá divadla vzhledem k jejich neúplnosti ČSÚ neuvádí; podrobněji se lze o divadlech dočíst v kapitole 6 na str. 152–159). Obliba návštěv památkových objektů trvale roste od první poloviny 90. let: v roce 2010 dosáhla s 11,3 miliony návštěvníků 189% úrovně z roku 1990 (podrobněji se této problematice věnuje kapitola 10). Počet návštěvníků muzeí a galerií po velkém propadu z počátku 90. let minulého století (z 13,8 mil. v roce 1989 na 8,4 mil. návštěvníků v roce 1993) víceméně stagnuje, od první poloviny nového desetiletí pak nepatrně roste (na současných 9,3 mil.). Lze tedy říci, že údaje z reprezentativních sociologických výzkumů o návštěvnosti divadel, koncertů, výstav či galerií se ve skutečnosti týkají převážně pouze návštěvnosti divadel [srov. Duffková, Tuček 2003: 187].

Obrázek 9.3. Vývoj počtu návštěvníků v kulturních zařízeních 1989–2010 (v tisících)

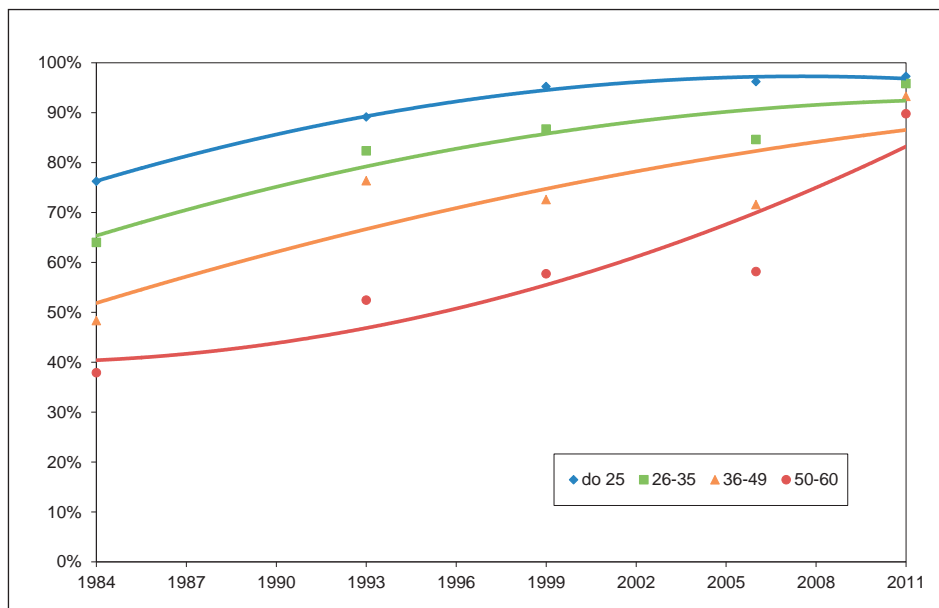

Zdroj: Česká republika od roku 1989 v číslech 2012: tab. 12.09.

Některé souvislosti vybraných aktivit volného času

Rozrůzněnost způsobu trávení volného času je ovlivněna mnoha faktory. Jedním z nich je věk. Ten nejsilněji podmiňuje frekvenci sportování, navštěvování přátel a známých, chování do restaurací, kaváren a na diskotéky. Tento způsob využití mimopracovní doby „mimo domov“ je typický zejména pro mladší ročníky. Obrázek 9.4 ukazuje, že dochází k postupnému stírání věkových rozdílů mezi návštěvníky zábavních akcí mimo zázemí domova, ať už jde o restaurace, kavárny nebo diskotéky, taneční akce a koncerty populární hudby. Jde ovšem o trend jen slabě zřetelný (nezapomeňme také na odlišnou podobu této otázky v jednotlivých letech). Obliba tohoto způsobu trávení volného času zůstává sice stále výhradní doménou mladého věku, ale díky postupné generační proměně nepolevuje zájem o zábavu mimo domov ani mezi staršími ročníky. Vysvětlení je v případě nejstarší věkové kategorie 50–60 let prosté: postupně se do ní dostávají lidé socializovaní v pozdějších dobách po druhé světové válce. V současnosti je to kohorta lidí dospívajících v šedesátých letech, jejichž kulturní vkus se formoval v období, kdy ve společnosti došlo k celkovému uvolnění spjatému s rozmachem progresivních kulturních forem, mimo jiné v době, kdy se u nás v populární hudbě prosadil rokenrol a bigbít.

Obrázek 9.4. Návštěva restaurací, kaváren, diskoték a koncertů popmusic podle věkových kategorií v letech 1984, 1993, 1999, 2006, 2011 (procento min. několikrát do roka, odhad trendu)

Zdroj: Data 1984, 1993, 1999, 2006, 2011, ekonomicky aktivní ve věku 20–60 let, spojený soubor N = 1500, vážená data.

Poznámka: Odhad trendu byl proveden pomocí polynommické regrese.

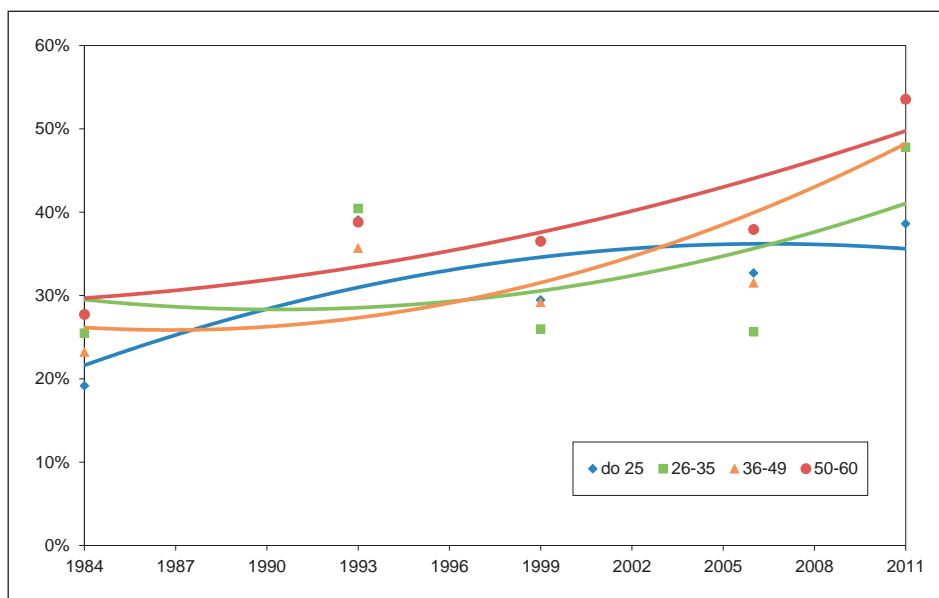
V případě sledování televize je naproti tomu patrný spíše opačný trend, byť je třeba říci, že jde o tendenci velmi slabou. V posledních letech počet diváků v nejmladší kohortě do 25 let roste ze všech věkových skupin nejméně (viz obrázek 9.5), což může souviset s posunem k zábavě realizované na počítači, včetně stále populárnějšího sledování filmů na internetu.

Dříve než přistoupíme k analýze podmíněnosti některých aktivit volného času sociálně ekonomickou pozicí, zejména aktivit spjatých s participací na vysoké kultuře, zastavme se ještě u vztahu kulturní participace a charakteru sídelní jednotky.

Nejen, že zájem o návštěvy restaurací, kaváren, diskoték a koncertů populární hudby od poloviny osmdesátých let podstatně vzrostl, ale také se u této formy trávení volného času změnilo územní zázemí auditoria. Zatímco v roce 1984 byla zábava mimo domov nepatrně frekventovanější ve venkovském prostředí, v 90. letech se rozdíly podle velikosti místa bydliště setřely a v novém deseti-

letí nabyly v podstatě opačného charakteru: po roce 2000 se zvýšil zájem o zábavu mimo domov v celé republice, ovšem v Praze je tento trend nejméně výraznější.

Obrázek 9.5. Sledování televize podle věkových kategorií v letech 1984, 1993, 1999, 2006, 2011 (procento více jak 2 hodiny denně, odhady trendu)

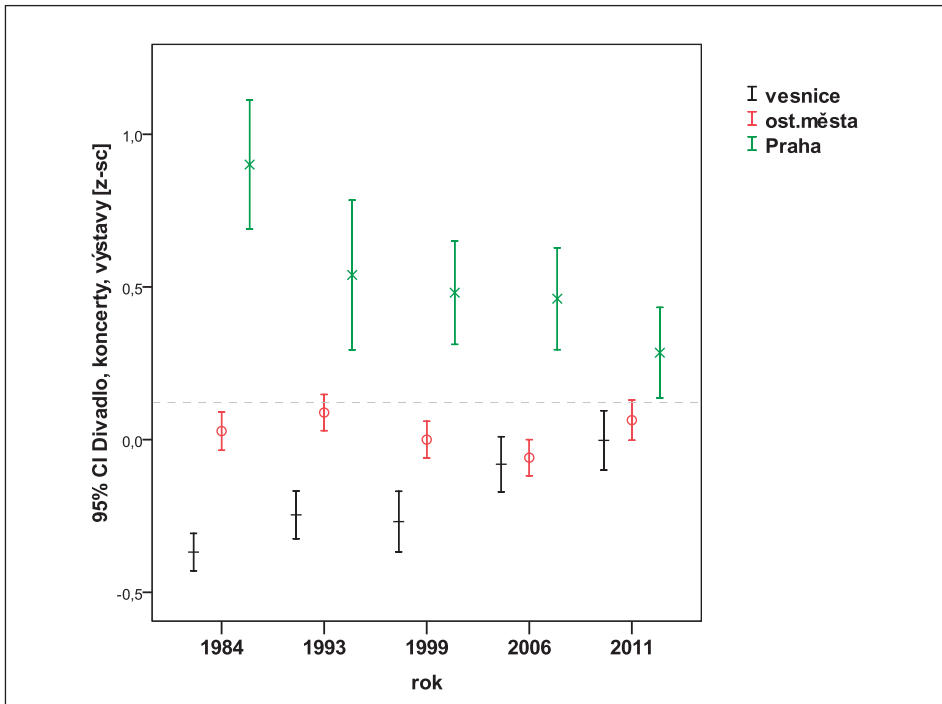

Zdroj: Data 1984, 1993, 1999, 2006, 2011, ekonomicky aktivní ve věku 20–60 let, spojený soubor N = 1500, vážená data.

Poznámka: Odhad trendu byl proveden pomocí polynomičké regrese.

Jiná situace je v případě návštěv divadel, koncertů vážné hudby a výstav, kde lze pozorovat trend postupného přibližování městského a venkovského prostředí (viz obrázek 9.6). Ten je veden dvěma směry: jednak nepatrně klesá tato kulturní participace mezi Pražany, a jednak o ni roste zájem na vesnici. Kromě všeobecného růstu vzdělanosti – jak ještě uvidíme, vzdělání a socioprofesionální postavení představují klíčové determinanty participace na vysoké kultuře – může být příčinou také proces suburbanizace některých oblastí kolem velkých měst poskytujících potřebné zázemí kulturní infrastruktury. Nicméně vzhledem k tomu, že nemáme potřebné informace, abychom uvedený trend nějak hlouběji osvětlili, ponecháme tuto myšlenku v rovině hypotézy pro budoucí analýzy.

Obrázek 9.6. Návštěva divadel, koncertů, výstav podle velikosti bydliště v letech 1984, 1993, 1999, 2006, 2011 (průměry z-skórů s 95% intervaly spolehlivosti)

Zdroj: Data 1984, 1993, 1999, 2006, 2011, ekonomicky aktivní ve věku 20–60 let, spojený soubor N = 1500, vážená data.

Poznámka: x Praha, o ostatní města, – vesnice

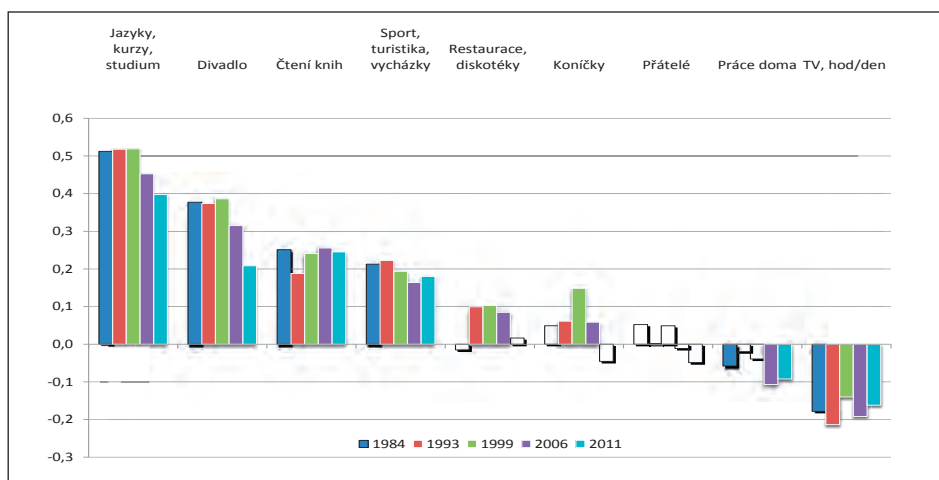
Trávení volného času a společenská pozice

Přejdeme nyní k naší hlavní výzkumné otázce: Existuje vztah mezi společenským postavením a způsoby využití mimopracovní doby? Zda a případně jak se tento vztah přechodem ke kapitalismu proměnil? Nejprve uchopíme tento problém jednoduše pomocí bivariální analýzy rozdílů u jednotlivých aktivit volného času podle vzdělání a profesně třídní pozice.

Základní konturu vztahu mezi pozicí v sociální struktuře a životním stylem ukazuje graf v obrázku 9.7, v němž jsou zobrazeny korelace mezi vzděláním a jednotlivými aktivitami volného času. K výrazným proměnám vlivu vzdělání pravděpodobně nedochází. Nejvíce je vzdělanostní úroveň podmíněno samostudium

(jazyky, kurzy). Nicméně vazba na vzdělání zde, podobně jako v případě druhé aktivity nejvíce podmíněné vzděláním – navštěvování divadel, koncertů a výstav – v posledním desetiletí nepatrně klesá (z $R = 0,51$ na $0,40$, resp. $0,38$ na $0,21$). Stabilní je naopak v případě čtení beletrie a také u sportování/chození na vycházky. Také zde jde o aktivity, které jsou typické pro obyvatelstvo s vyšším vzděláním: podle údajů za rok 2011 knihy vůbec nečetlo 39 % populace se základním vzděláním nebo vyučením, zatímco mezi lidmi se středoškolským vzděláním s maturitou je tento podíl pouze 23 % a mezi vysokoškoláky dokonce jen 14 %.

Obrázek 9.7. Volnočasové aktivity a vzdělání (Pearsonovy korelační koeficienty)

Zdroj: Data 1984, 1993, 1999, 2006, 2011, ekonomicky aktivní ve věku 20–60 let, spojený soubor N = 1500, vážená data.

Poznámka: □ koeficient se statisticky významně neliší od nulové hodnoty ($p < 0,05$)

Na druhý pól pak lze umístit domácí práce (byť zde jsou korelace do roku 2006 prakticky nulové a formulace otázky v dotaznících zde výrazněji variuje) a především sledování televize: jde o volnočasové aktivity, jejichž obliba naopak s rostoucí úrovní dosaženého vzdělání klesá. Pozoruhodná je proměna vztahu mezi vzděláním a zábavou mimo domov – návštěvami restaurací, kaváren, diskoték či koncertů populární hudby. V polovině osmdesátých let se zde vzdělanostní diference výrazněji neprojevovaly (přesto platí, že nejčastěji trávili tímto způsobem volný čas lidé s vyučením), v devadesátých letech činil rozdíl mezi nejméně a nejvíce vzdělanými, kteří se těchto aktivit účastnili alespoň jednou ročně, při-

bližně deset procent, v současnosti se již odlišnosti podle vzdělání opět neprojevují. Zda jde o proměnu náhodnou, způsobenou mj. nepřesností měření,⁹ nebo o započatý trend, který by, spolu s přetrvávající vazbou vzdělání na aktivity spjaté s vysokou kulturou, potvrzoval rozvoj kulturního všežroutství, bude třeba potvrdit dalšími výzkumy.

Podmíněnost jednotlivých aktivit volného času pozicí v sociální struktuře v jednoduchosti dokumentuje tabulka 9.2, která uvádí korelace se sociální třídou EGP¹⁰. V zásadě je vliv třídy v uplynulých letech, podobně jako u vzdělání, stabilní a projevuje se zejména u intelektuálně náročnějších aktivit spojených s uměním a rozvojem osobnosti: návštěvy divadel, koncertů či výstav, čtení beletrie a hlavně u studia jazyků či odborné literatury. K těmto aktivitám volného času lze ještě připočítat sportování a chození do přírody. Provozování těchto aktivit rovněž vzrůstá s pohybem vzhůru po třídním žebříčku. Pro nižší třídy je naopak zčásti typická obliba domácích prací (připomeňme, že zde ovšem čelíme problému s odlišným zněním otázek) a především sledování televize. S příslušností k sociální třídě, podobně jako v případě vzdělání, nesouvisí ze sledovaných činností volného času v podstatě pouze setkávání se s přáteli a také koníčky a záliby.

Jak jsme již viděli v případě vzdělání, zajímavý je vývoj vazby sociální třídy na zábavu mimo domov reprezentovanou ve výzkumech návštěvami restaurací, kaváren, diskoték a koncertů popmusic. Zatímco v osmdesátých letech byla tato forma trávení volného času typická spíše pro lidi s nižším společenským postavením – nejčastěji se jí účastnili kvalifikovaní dělníci – v průběhu devadesátých let se spojitost se sociální třídou poněkud proměnila. Vzrostl zájem o tyto aktivity mezi vyššími odborníky a zejména rutinně nemanuálními pracovníky v administrativě. V letech 1993 a 1999 byla tato forma trávení volného času nejty-

9 Vzhledem ke značné šíři otázky, která na jedné straně zahrnuje tak specifickou aktivitu, jako je chození do restaurací, a na straně druhé návštěvy diskoték, je oprávněné se domnívat, že tento indikátor zábavy mimo domov by mohl být v analyzovaných datech jedním z nejméně validních. Nicméně v datech z roku 2011, kde jsou tyto aktivity sledovány samostatně (chození do restaurací, kaváren; diskotéky, taneční akce; odděleně koncerty populární a rockové hudby), lze dokumentovat značnou míru konzistence této sféry trávení volného času (vzájemné korelace jsou $R = 0,33$ až $0,45$). Na to poukazuje jednak výsledek faktorové analýzy, která extrahovala pouze jeden faktor, tak i koeficient reliability Cronbachovo alfa dosahující odpovídající hodnoty 0,7. Navíc na validitu této jedné otázky jakožto indikátoru zábavy mimo domov poukazuje také skutečnost, že faktorová analýza k této sféře trávení volného času přiřadila i návštěvy kina.

10 K určení třídní pozice jedince vycházíme z neoweberianského konceptu sociální třídy J. Goldthorpea (označovaný zkratkou EGP), který představuje v současné empirické sociologii jeden z nejrozšířenějších modelů popisu třídní struktury. Použita je zde upravená verze EGP pro české podmínky [Machonin 2003], která se odlišuje od původního mezinárodně používaného schématu v kompozici některých tříd a jejich odlišným uspořádáním, které lze považovat za kvaziordinální.

pičtější pro třídu podnikatelů. Třídní rozdíly se tak postupně zcela setřely, což naznačuje – spolu se skutečností, že vazba sociálního postavení na frekvenci návštěv divadel, koncertů a galerií pouze mírně oslabuje – že v naší společnosti od devadesátých let dochází k výše popsanému trendu kulturního všežroutství. Příslušníci vyšších sociálních tříd i nadále participují na vysoké kultuře (byť méně než v minulosti), paralelně u nich ale dochází také k rozšiřování vkusu spjatého s masovou kulturou a zábavou.

Tabulka 9.2. Volnočasové aktivity a sociální třída (EGP) (Pearsonovy korelační koeficienty, statistická významnost)

	1984		1993		1999		2006		2011	
	R	sig.	R	sig.	R	sig.	R	sig.	R	sig.
Návštěva divadel, koncertů, výstav	-,377	,000	-,315	,000	-,296	,000	-,262	,000	-,222	,000
Čtení beletrie	-,289	,000	-,170	,000	-,203	,000	-,202	,000	-,232	,000
Studium jazyků, odbor. literatury	-,512	,000	-,481	,000	-,420	,000	-,401	,000	-,397	,000
Cvičení, sport, turistika	-,205	,000	-,200	,000	-,128	,000	-,112	,000	-,206	,000
Navštěvování se s přáteli	-,043	,094	,035	,151	-,032	,210	,038	,139	,078	,002
Návštěva restaurací, diskoték, kaváren	,073	,005	-,057	,019	-,075	,004	-,073	,004	,004	,866
Koníčky, záliby	-,086	,001	-,034	,163	-,126	,000	-,033	,202	,010	,685
Domácí práce, práce na zahradě	-,003	,898	,088	,000	,041	,120	,078	,002	,073	,004
Sledování TV (hod/den)	,143	,000	,162	,000	,129	,000	,113	,000	,151	,000

Zdroj: Data 1984, 1993, 1999, 2006, 2011, ekonomicky aktivní ve věku 20–60 let, spojený soubor N = 1500, vážená data.

Poznámka: zvyrazněny koeficienty s $p > 0,05$

Struktura trávení volného času a index vysokokulturního kapitálu

Existují nějaké vnitřní souvislosti mezi zájmem o jednotlivé kulturní aktivity a rekreační činnosti volného času? K zodpovězení této otázky jsme použili metodu hlavních komponent, která nám umožnila odhalit vnitřní strukturu životního

stylu a zkonstruovat konzistentní index měřící participaci na vysoké kultuře. Výsledky analýzy provedené na spojeném souboru dat ze všech pěti výzkumů (viz tabulku 9.3) ukazují, že v české společnosti je životní styl dlouhodobě strukturován minimálně do tří odlišných sfér diferencovaných na základě kulturního vkusu. Pro první dimenzi je charakteristická jednak orientace na kulturně náročnou formu trávení volného času, a jednak intelektuálně náročné zaměření na osobní rozvoj – návštěva divadel, koncertů a galerií, čtení beletrie a sebevzdělávání (studium jazyků, návštěvy kurzů). Pro tuto formu trávení volného času je také příznačné sportování, chození na vycházky a turistika. Proto bychom v případě této dimenze spjaté s vysokou – legitimní (dominantní) kulturou mohli v širším slova smyslu hovořit také o aktivním životním způsobu. Druhá sféra činností volného času je spjata se zábavou mimo domov, ať už jde o návštěvy restaurací, kaváren, diskoték, koncertů populární hudby nebo o navštěvování se s přáteli a známými; i zde se ostatně uplatňuje zájem o sport a turistiku. Konečně poslední dimenze je charakteristická trávením volného času doma, ať už aktivně – domácími pracemi, opravami, péčí o zahradu, péčí o hospodářské zvířectvo či rozvíjením různých koníčků a zálib, především rukodělných prací, nebo spíše pasivně před televizní obrazovkou.

Tabulka 9.3. Struktura aktivit ve volném čase v letech 1993, 1999, 2006, 2011 (metoda hlavních komponent, faktorové zátěže)

	Komponenta		
	1	2	3
Jazyky, kurzy, studium	,721	,047	-,141
Divadlo, koncerty, galerie	,719	,117	-,108
Čtení knih	,651	-,135	,179
Sport, vycházky, turistika	,505	,309	,245
Restaurace, kavárny, diskotéky, pop-koncerty	,072	,773	-,158
Přátelé a známí	,011	,770	,131
Domácí práce, práce na zahradě	-,020	-,216	,689
Koníčky, rukodělné práce	,291	,134	,632
Televize (hod/ den)	-,315	,120	,501
Vysvětlená variace: celkem 51,1%	21,2%	15,5%	14,3%

Zdroj: Data 1984, 1993, 1999, 2006, 2011, ekonomicky aktivní ve věku 20–60 let, spojený soubor N = 1500, vážená data.

Poznámka: K extrakci faktorů bylo použito Kaiserovo kritérium, rotace Varimax, zvýrazněny jsou koeficienty $s > 0,3$.

Dodejme, že výsledky faktorové analýzy provedené pro jednotlivé roky sice v dílčích souvislostech přinášejí poněkud odlišné výsledky, nicméně základní kontury latentních struktur trávení volného času zůstávají prakticky stejné. Uvedené dimenze životního stylu ostatně v zásadě odpovídají zjištěním předchozích analýz [srov. Gabal 1990; Duffková, Tuček 2003], při kterých bylo využito většího počtu aktivit volného času, než kolik nabízí námi relativně úzce vymezený průnik sloužící k zachycení dlouhodobé časové řady. Zdůrazněme však, že se jedná o vskutku nejjobecnější způsob zachycení rozrůzněnosti životního stylu: nejenže počet sledovaných činností je silně omezen, ale ani formulace otázek a škály odpovědí nebyly vždy stejného znění a rozsahu (z tohoto důvodu jsme data za jednotlivé roky nejprve standardizovali na z-skóry). Česká společnost v uplynulých desetiletích nepochybně prodělala dynamickou proměnu forem trávení volného času, lze si proto představit mnohem plastičtější zobrazení životního způsobu. Zde uplatněná operacionalizace má tak z povahy věci spíše statický charakter, nezahrnuje kupříkladu stále rostoucí sféru času tráveného u počítače, resp. internetu. K rozboru širší palety aktivit volného času proto přistoupíme v další části, kde budeme zkoumat sociální prostor životního způsobu na základě dat z výzkumu z roku 2011.

Abychom získali představu o vývoji vztahu mezi sociální třídou a vysokokulturním kapitálem, vytvořili jsme ze tří proměnných majících nejvyšší zátěž na první komponentě a reprezentujících aktivity spojené s vyšší kulturou – návštěva divadel, koncertů, výstav; čtení beletrie; studium jazyků, odborné literatury – novou součtovou proměnnou (standardizována byla na z-skóry).¹¹ Je třeba podotknout, že takto zkonstruovaný index vysokokulturního kapitálu zcela nedosahuje dostatečné položkové reliability (Cronbachovo alfa je v roce 1984 0,57; pro rok 1993 0,53; v roce 1999 0,58; v roce 2006 0,61 a v roce 2011 0,62), znamená to, že vzniklá škála není vnitřně zcela konzistentní (doporučená hodnota je 0,7). Nízkou hodnotu koeficientu reliability lze nicméně připsat na vrub malému počtu položek zahrnutých v indexu. Hodnoty indexu vysokokulturních aktivit v závislosti na příslušnosti k sociální třídě nám umožní posoudit platnost hypotézy o postupném posilování třídní homologie po roce 1989. Dodejme, že o sestavení podobného indexu jsme se pokusili i v případě zábavy mimo domov a domácích činností. Extrémně nízké hodnoty Cronbachova alfa však ukazují, že

11 Pro ověření hypotézy třídní homologie by pochopitelně bylo relevantní analyzovat i třídní podmíněnost zbývajících dvou latentních dimenzí. Redukce počtu položek z baterie životního stylu, provedená z důvodu srovnatelnosti v čase, však neumožňuje smysluplné naplnění takovýchto škál. Především ve výzkumu z roku 1993 proto chybí aktivity typicky reprezentující masovou kulturu, jakými je vedle sledování TV ještě četba časopisů či zábavné literatury, nebo dokonce pasivní nicnedělání, které je typické pro nižší statusové vrstvy [viz Špaček, Šafr 2010].

chození do restaurací, kaváren a na taneční zábavy nejsou spolu s navštěvováním se s přáteli vzájemně zcela konzistentně provázané aktivity, a tudíž z nich nelze vytvořit homogenní index; podobně je tomu v případě sledování televize, věnování se rukodělným koníčkům a provádění domácích prací.

Determinanty náročné formy trávení volného času – vysokokulturní kapitál v letech 1984 až 2011

Na stabilitu třídní podmíněnosti strukturace volného času obecně poukazuje míra asociace mezi třídním postavením EGP a vysokokulturním kapitálem vyjádřená koeficientem EtaSq. Ta má sice klesající tendenci (hodnoty EtaSq jsou pro rok 1984 0,28, pro rok 1993 0,22, pro rok 1999 0,19, pro rok 2006 0,18 a pro rok 2011 0,18), rozdíly v poklesu jsou nicméně statisticky nevýznamné. Také vazba se vzděláním je stabilní, s výjimkou poklesu v roce 2011 (EtaSq pro jednotlivé roky: 0,26 / 0,26 / 0,27 / 0,24 / 0,16). Určitý úbytek působení třídně profesní příslušnosti i vzdělanostní úrovně na podmíněnost životního stylu měřeného indexem kulturní aktivity byl patrný již na přelomu osmdesátých a devadesátých let, kdy bychom jej mohli interpretovat v duchu argumentu postmoderní (v našem případě spíše post-socialistické) individualizace jako „jistou míru emancipace životního stylu (...) od soustavy sociálních vztahů ve prospěch svobodnější, méně sociálně určené volby“ [Machonin 1996: 110]. Ta byla umožněna jak růstem vzdělanostní úrovně, tak zejména liberalizací společenského života po roce 1989. Na druhé straně vzrostl v devadesátých letech díky komercializaci a nárůstu nákladnosti provozování kulturních aktivit vliv výše příjmu, což by naopak mohlo vést k tomu, že kulturně-třídní homologie bude v české společnosti po roce 1989 vzrůstat.

Uvedené souvislosti vypovídají pouze o vztahu třídy a kulturního kapitálu na bivariátní úrovni. Společnost však prošla také demografickými změnami, proto hypotézu o posilující vazbě vysokokulturního kapitálu na třídní postavení zhodnotíme s využitím vícerozměrné analýzy. K posouzení proměny velikosti vlivu třídy nám poslouží analýza kovariance (GLM): jde o metodu, která kombinuje vlastnosti analýzy rozptylu a regresní analýzy, v níž budeme kontrolovat vliv věku, pohlaví a také vzdělání. Zároveň vedle hypotézy o narůstající třídní homologii budeme také v jednoduchosti ověřovat hypotézu o klesajících rozdílech v kulturní participaci podle typu osídlení, se základním rozlišením sídel na vesnice, Prahu a ostatní města. Na základě dlouhodobých trendů předpokládáme pokles rozdílů mezi venkovem a městem [srov. Cejp et al. 1986; Machonin 1996].

Výsledky analýzy jsou uvedeny v tabulce 9.4. Předně, klesající podíly vyčerpané variance pro jednotlivé roky ukazují, že determinace kulturně náročného

způsobu využití mimopracovní doby od poloviny osmdesátých let dvacátého století pomalu klesá: zatímco pro rok 1984 model celkově vyčerpal 35 % variance vysokokulturního kapitálu, v roce 2011 je to jen 25 %.

Z hlediska naší hypotézy o homologii je podstatné, že sociální třída podmiňuje aktivity spojené s vysokou kulturou, i pokud kontrolujeme další sociodemografické charakteristiky. Třídní postavení se podílí na vysvětlené varianci vysokokulturního kapitálu v jednotlivých letech od dvou do pěti procent, přičemž v letech 1993, 1999 a 2006 jde v porovnání se vzděláním o podstatně nižší hodnotu. V roce 2011 však vliv sociální třídy dosahuje srovnatelné hodnoty se vzděláním, u něž předpokládáme, že reprezentuje spíše individuální statusovou pozici a silněji na sebe váže vlivy socializace během dětství a dospívání, tj. vliv rodinného původu. Ve všech letech je viditelná nepatrně vyšší účast na kulturní participaci u žen než u mužů, tento rozdíl v posledních deseti letech, zdá se, narůstá. Vliv věku se v podstatě neprojevuje (slabě pouze v roce 1999), připomeňme však, že zde sledujeme pouze ekonomicky aktivní část populace ve věku 20–60 let.

Tabulka 9.4. Determinanty kulturního kapitálu. Analýza rozptylu (GML) indexu vysokokulturních aktivit ve volném čase (parciální koeficienty Eta Sq), sociální třída, vzdělání, pohlaví, věk a velikost bydliště v letech 1984, 1993, 1999, 2006, 2011

	1984		1993		1999		2006		2011	
EGP7	0,053	***	0,031	***	0,019	***	0,018	**	0,040	***
Vzdělání	0,031	***	0,087	***	0,098	***	0,109	***	0,049	***
Pohlaví (žena)	0,005	**	0,004	*	0,004	*	0,013	***	0,022	***
Věk	0,001		0,002		0,008	**	0,001		0,000	
Vesnice	0,020	***	0,003	*	0,008	**	0,000		0,000	
Praha	0,024	***	0,001		0,008	***	0,004	*	0,004	*
EGP7 * Vesnice	0,008	*	0,004		0,006	***	0,005		0,010	***
konstanta	0,008	***	0,002	*	0,024		0,008	**	0,001	***
Adj. Rsq	0,349		0,288		0,301		0,281		0,248	

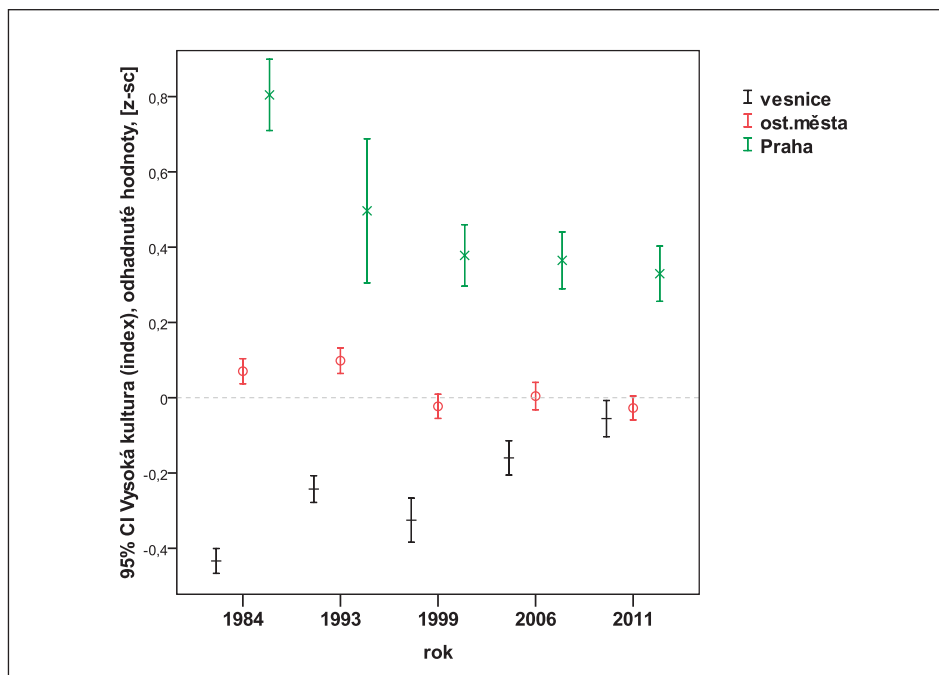
Zdroj: Data 1984, 1993, 1999, 2006, 2011, ekonomicky aktivní ve věku 20–60 let, spojený soubor N = 1500, vážená data.

Poznámka: * $p > 0,05$; ** $p > 0,01$; *** $p > 0,001$

Za další podstatné zjištění lze považovat skutečnost, že dochází k postupnému snižování diferenciací v kulturní spotřebě podle velikosti sídla. Zatímco vesnické prostředí postupně absorbuje prvky vysoké kultury – v novém století rozdíl

mezi vesnicí a městem při kontrole ostatních vlivů vymizel – tak tendence Pražanů k vysoké kultuře na přelomu osmdesátých let naopak poněkud oslabila, kulturní dominanci si však česká metropole uchovává dodnes (viz obrázek 9.8). Hypotézu o pokračujícím zmenšování rozdílů v kulturní participaci mezi venkovem a městem, zdá se, můžeme přijmout. Trend postupného smýváním kulturních rozdílů mezi venkovským a městským prostředím vrcholící v sedmdesátých letech minulého století pokračuje, tedy alespoň co se týče tradiční intelektuální podoby kultury. Jak nicméně ukazuje interakce, byť relativně slabá, mezi třídním postavením a bydlištěm na vesnici, účast na kulturních aktivitách je ve vesnickém prostředí stále silněji stratifikována než ve městech. Konkrétně pro roky 1999 a 2011 pozorujeme výraznější kulturní aktivitu u nejvyšší postavené třídy vysokých odborníků bydlicích na vesnici.

Obrázek 9.8. Index vysokokulturních aktivit ve volném čase podle velikosti bydliště (hodnoty odhadnuté z GLM modelu, průměry s 95% intervaly spolehlivosti)

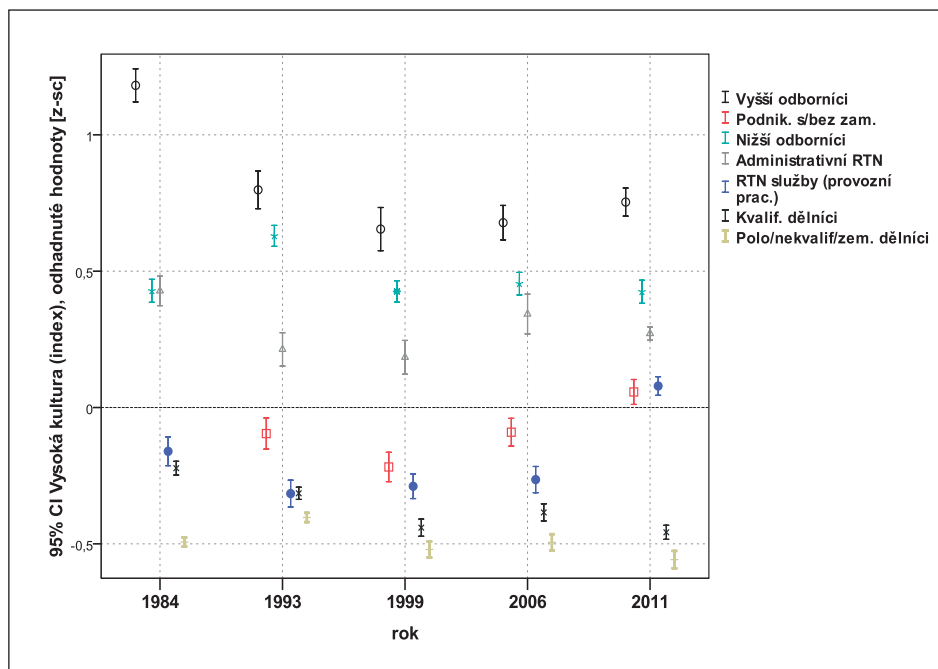

Zdroj: Data 1984, 1993, 1999, 2006, 2011, ekonomicky aktivní ve věku 20–60 let, spojený soubor N = 1500, vážená data.

Poznámka: x Praha, o ostatní města, – vesnice

Celkový vliv sociální třídy je jedna věc, neméně důležitá je však také případná proměna rozdílů mezi konkrétními socioprofesionálními skupinami. Podrobněji dokumentuje proměnu rozložení průměrných hodnot indexu vysoké kultury ve volném čase podle jednotlivých tříd EGP graf v obrázku 9.9, v němž jsou zobrazeny hodnoty odhadnuté v předchozím modelu (znamená to, že ukazujeme čisté rozdíly mezi třídami očištěné o vliv ostatních charakteristik).

Obrázek 9.9. Index vysokokulturních aktivit ve volném čase podle sociální třídy (EGP) (hodnoty odhadnuté z GLM modelu, průměry s 95% intervaly spolehlivosti)

Zdroj: Data 1984, 1993, 1999, 2006, 2011, ekonomicky aktivní ve věku 20–60 let, spojený soubor N = 1500, vážená data.

Poznámka: ○ vyšší odborníci, □ podnikatelé (s/bez zam.), * nižší odborníci, Δ administrativní RTN, ● RTN služby (provozní pracovníci), × kvalifikovaní dělníci, – polo/kvalifikovaní dělníci

Zajímavé je postavení drobných podnikatelů (se zaměstnanci i bez nich). Úroveň jejich participace na vysoké kultuře nejen že je podstatně nižší než u třídy středních odborníků složené z technických pracovníků, odborných pracovníků v obchodu či ve zdravotnictví a školství, nedosahuje však ani v jednom roce úrovně

nižších administrativních pracovníků (administrativní a nižší úřednické profese): odpovídá přibližně hodnotám třídy rutinně nemanuálních pracovníků v oblasti služeb. Jedno z možných vysvětlení nabízí skutečnost, že po roce 1989 se nově vzniklá třída živnostníků rekrutovala v nemalé míře z lidí původně pracujících v dělnických profesích. Zařazení kategorie samostatně výdělečně činných je však záležitostí poněkud složitější. Ve vztahu ke kulturní participaci je podstatná činnost, jaké se jedinec věnuje, v jakém prostředí se při podnikání pohybuje a jaké kulturní nároky na něj toto prostředí klade. V druhé části kapitoly zkoumající rozrůzněnost životního stylu v současnosti (Data 2011), proto osoby samostatně činné podrobněji rozčleníme.

V naší společnosti zřejmě stále přetrvává jistá oddělenost světa nemanuální a manuální práce, což je trend dlouhodobý: empirické výzkumy dokládají, že tomu tak bylo již minimálně od konce šedesátých let [Linhart 1969] a tento stav přetrvával i přes homogenizační tendence let sedmdesátých a osmdesátých [Machonin 1996]. Na jedné straně nacházíme třídu vyšších a nižších odborníků spolu s rutinně nemanuálními zaměstnanci v administrativě vyznačující se vysokou hodnotou kulturního kapitálu a na straně druhé dělnickou třídu spolu s rutinně nemanuálními pracovníky ve službách a obchodě, jimž se v míře kulturních aktivit postupně vzdaluje třída podnikatelů. Nicméně vzhledem k tomu, že mezitřídní rozdíly se zdají relativně malé, je otázkou, do jaké míry se mohou podílet na vytváření třídně podmíněných specifických forem životního stylu. V případě zde sledovaných finančně relativně dostupných forem trávení volného času a relativně otevřeného prostředí (divadla, galerie, koncertní sál bezesporu nejsou výhradně exkluzivním prostředím dostupným jen úzkému okruhu vyvolených) jistě nejde o nepřekonatelnou třídní bariéru. Tu lze spatřovat spíše v kulturní kompetenci a vkusu (internalizované formě kulturního kapitálu), která je k systematictější participaci na sledovaných aktivitách nezbytná. Lze si však představit aktivity volného času, které vyžadují větší objem ekonomického a sociálního kapitálu (například nákladné sporty jako golf a jejich klubová organizace nebo aukce výtvarného umění, vernisáže či předpremiérová představení), a tudíž se mohou stát základem sociokulturní vyhraněnosti životního způsobu.

Shrňme-li dosavadní zjištění, pak lze konstatovat, že celkově se vliv sociální třídy na vysokokulturní kapitál reprezentovaný participací na třech typech volnočasových aktivit (návštěva divadel a koncertů, četba knih a studium jazyků) za dvacet sedm let nijak výrazněji neměnil. Můžeme pouze konstatovat, že k poklesu zájmu o vysokou kulturu dochází u vyšších odborníků a dělníků, k nepatrnému růstu došlo naopak u rutinně nemanuálních pracovníků ve službách a obchodu a také mezi podnikateli. Od 90. let až do roku 2006 se vliv sociální třídy v porovnání se vzděláním uplatňoval podstatně méně. Nicméně data z výzkumu

z roku 2011 (ve srovnání s předchozím obdobím 1999 až 2006) ukazují, že třídní vlivy pravděpodobně rostou, neboť efekt třídy se zdvojnásobil – v případě EGP jde o strukturálně vymezené pozice na trhu práce – zatímco vliv vzdělání jakožto individuální statusové charakteristiky klesl až na polovinu. Tento výsledek bude ovšem třeba ověřit dalšími výzkumy. Oddělit od sebe vliv třídy a vzdělání však jednoznačně nelze, vzdělání vytváří předpoklad profesního uplatnění, které následně determinuje postavení třídní.

Výsledky analýzy rozptylu indexu vysokokulturních aktivit ve volném čase tedy hypotézu o vzrůstající vazbě mezi sociální třídou a kulturním kapitálem během transformace jednoznačně nepotvrzují. Tvrdit, že od poloviny desátých let nového tisíciletí dochází k obnově trendu třídní homologie, by bylo zatím předčasné. Ostatně trend variance v kulturní participaci je mezi jednotlivými třídami vnitřně nejednoznačný: kulturní participace klesá na jedné straně u nejnižších tříd, na straně druhé i u třídy nejvyšší. Spíše proto půjde o celkový úpadek zájmu o tradiční formy vysoké kultury, příznačný pro celou společnost. Rozhodně ovšem dlouhodobě platí, že na diferenciaci v objemu vysokokulturního kapitálu, konkrétně na jeho vtělené formě manifestované kulturní participací ve volném čase, se třídní postavení v nezanedbatelné míře podílí. Z tohoto důvodu se budeme v následující části podrobněji věnovat diferenciaci v sociálním prostoru v současnosti, a to jednak s ohledem na detailnější mapu volnočasových aktivit, kterou nám poskytuje výzkum z roku 2011 zaměřený na kulturní participaci spolu s uplatněním detailnějšího členění socioprofesionálních skupin, a jednak s ohledem na konceptuální uchopení životního stylu.

Sociální prostor životního stylu v současnosti: homologie volného času a sociální třídy

V této závěrečné části nahlédneme do sociálního prostoru mnohem zevrubněji, a to jednak díky širší paletě indikátorů životního způsobu a jednak prostřednictvím relačního principu. Data za rok 2011 nám totiž umožňují mnohem plastičtější pohled na životní styl v současné české společnosti. Kromě výše sledovaných činností volného času zde máme k dispozici širokou paletu frekvence volnočasových aktivit spjatých zejména s různými formami kulturní participace a kulturního vkusu (např. chození do kina, typ čtených novin).

K detailnímu rozboru využijeme jednak metodu korespondenční analýzy, která nám umožní na základě principu homologie zkonstruovat sociální prostor život-

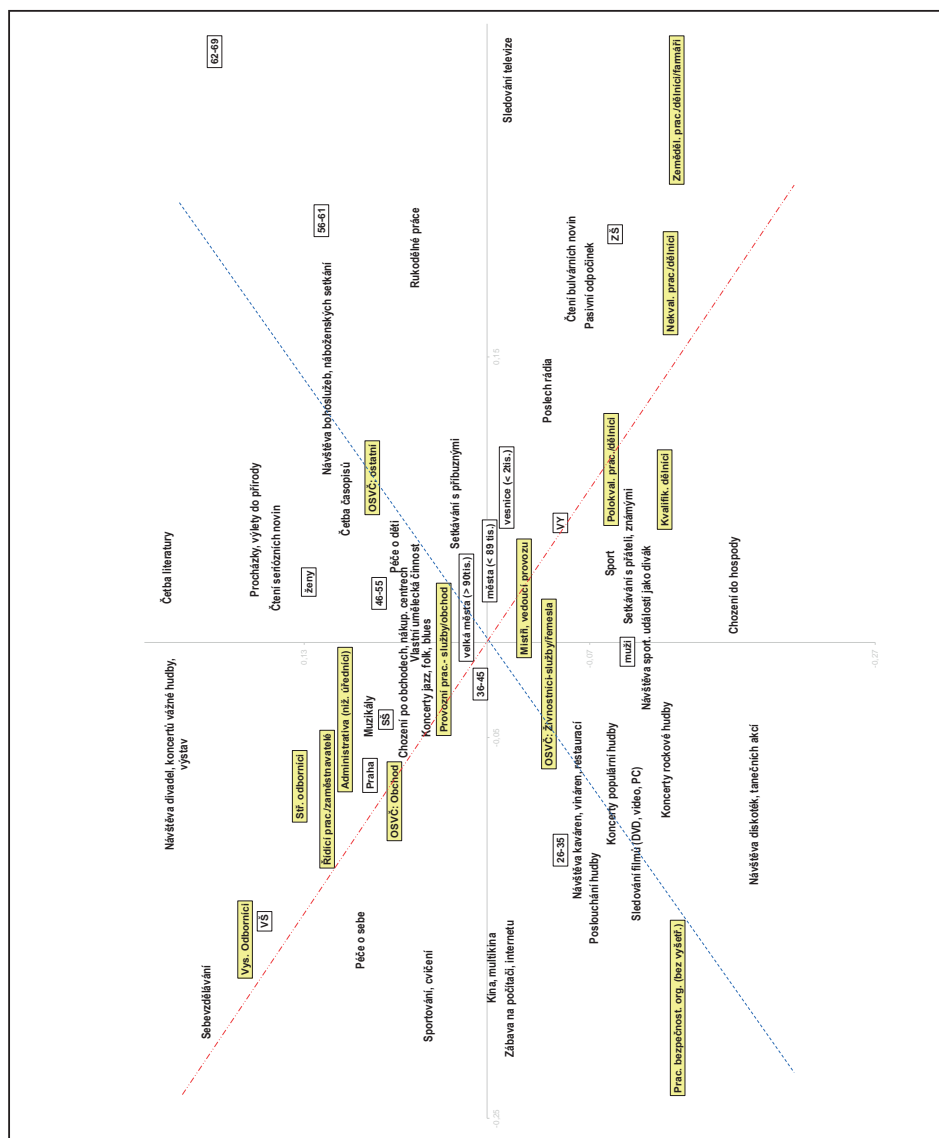
ních stylů a postavení v sociální struktuře.¹² Vstupními daty jsou profily za jednotlivé sociální skupiny – průměrné hodnoty frekvence, s jakou se té které aktivitě věnují, případně intenzity, s jakou zastávají určitou hodnotu. Do analýzy vstupuje kromě sociální třídy, zde reprezentované detailnějším členěním do 14 profesních skupin¹³, také vzdělání, pohlaví, věk a velikost místa bydliště.¹⁴ Činnostem volného času se oddáváme s rozdílnou časovou intenzitou, vstupní matici průměrů jsme proto za účelem souhrnnější prezentace vzájemných shod a rozdílů jednotlivých typů trávení volného času nejprve standardizovali na z-skóry, a poté pomocí korespondenční analýzy zobrazili do dvourozměrného prostoru (viz obrázek 9.10). V následující interpretaci uplatňujeme v první řadě relační pohled. Nejde nám zde o popis pomocí absolutních hodnot intenzity, s jakou se lidé jednotlivým aktivitám věnují, nýbrž o celkovou strukturu relativních odlišností ve způsobu trávení volného času a kulturní participace mezi různými seskupeními, ať už jde o profesní kategorie (tvořící součást sociálních tříd), nebo o věkové skupiny a gender. Kupříkladu občané ČR v průměru sledují televizi denně přibližně necelé dvě hodiny, zatímco do kina chodí pouze několikrát do roka, na koncerty populární hudby dokonce ještě méně často. Rozdíly mezi jednotlivými profesními skupinami jsou ovšem v případě koncertů populární hudby relativně malé (na to ukazuje velmi nízký koeficient asociace $EtaSq$ 0,013; nejčastěji na ně chodí provozní pracovníci ve službách a obchodu, nejméně často nekvalifikovaní a zemědělní dělníci), zatímco pokud jde o čas strávený před televizí, tak profesní příslušnost diferencuje silněji ($EtaSq$ 0,047; nejméně, přibližně hodinu a půl, ji sledují vysocí odborníci a podnikatelé v oblasti obchodu, naopak nejvíce času – zhruba o hodinu více – stráví před televizní obrazovkou právě nekvalifikovaní a zemědělní dělníci). Jinými slovy, jde o to, jakou má pro danou sociální skupinu určitá činnost ve volném čase relativní váhu vzhledem k činnostem jiným. Tyto preference pak, jak poukázal P. Bourdieu, vytvářejí systematický celek aktivit a vlastněných komodit navzájem spjatých stylovou příbuzností. Ten diferencuje prostor životních stylů, který je homologicky svázán s určitými sociálními pozicemi.

12 Analýza v této části je z důvodu co největší plasticity sociálního prostoru založena na souboru dospělé populace ve věku 20 až 69 let, tedy včetně ekonomicky neaktivních.

13 Profesní skupiny vycházejí z hlavních tříd mezinárodní klasifikace povolání ISCO obohacené o detailnější rozdělení osob samostatně výdělečně činných. Jejich členěním na podnikatele v oblasti obchodu, řemesel/služeb a ostatní (odborné svobodné profese jako lékaři, advokáti či překladatelé jsou zařazeni do skupiny vysokých odborníků) se snažíme řešit problém kulturní heterogenity kategorie „podnikatel“.

14 Z hlediska hlavního diferenciačního faktoru, který je předmětem zájmu této studie – sociální třídy – je podstatné, že vždy alespoň jedna ze 14 socioprofesionálních skupin se statisticky významně odlišuje od skupin ostatních (na hladině statistické významnosti 1%) u všech aktivit volného času s výjimkou setkávání se s přáteli.

Obrázek 9.10. Sociální prostor životního stylu: profesních kategorií a dalších charakteristik (korespondenční analýza), populace ČR ve věku 20–69 let

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2276 (listwise), věk 20–69 let (vč. ekonomicky neaktivních).

Poznámka: Korespondenční analýza, vstupní maticí jsou průměry z-skórů frekvenčních škál; vysvětleno 73,9% variance (1. dimenze 41,9% a 2. dimenze 32,1 %).

Na obrázku 9.10 na první pohled vidíme, že v pozadí pozice jednotlivých aktivit volného času a zároveň postavení vertikálního/stratifikačního, jakož i horizontálního, jež odráží především životní cyklus (pohlaví, věk), působí jakási vzájemná přitažlivost. Sociální prostor životního stylu české společnosti je v důsledku toho poměrně jednoznačně vyprofilován. Hlavní dimenze (osa X) reprezentuje vertikální uspořádání společnosti: na levé straně je patrné maximum kulturního kapitálu – volnočasové aktivity spjaté s prvky souvisejícími s vyšším statusovým postavením (péče o sebe, sportování), participací na vysoké kultuře (sebevzdělávání, návštěva divadel, koncertů vážné hudby a výstav) spolu s vysokým profesním postavením a vzděláním, na pravé straně horizontály pak vidíme spíše trávení volného času spjaté s masovou kulturou, zábavou, trávením volného času doma, ba dokonce s jakousi pasivitou (příhodně to vyjadřuje sledování televize) ve vazbě na nízké vzdělání a profesní status (manuální dělnické profese a práce v zemědělství). Nicméně životní styl neurčuje pouze vertikální statusová pozice. Druhou dimenzí (svázaná je s osou Y), která se spolupodílí na tom, čemu se člověk věnuje ve volném čase, je gender spolu s životní fází reprezentovanou věkovými kategoriemi. Tyto dva faktory související s horizontální pozicí v sociální struktuře jsou navíc vzájemně provázány. Dodejme, že vliv velikosti místa bydliště je minimální (navíc u mnoha ze sledovaných položek aktivit volného času statisticky nevýznamný), váže se na dimenzi (podél osy X) spjatou se socioekonomickým statutem.

Trávení volného času je vymezeno vzájemným spolupůsobením dvou hlavních dimenzí, které jsou v grafu znázorněny diagonálními osami. První (čerchovaná červená čára) na sebe silně váže socioekonomický status (profesní kategorie jsou z hlediska statusu uspořádány podél tohoto kontinuita),¹⁵ druhá (přerušovaná modrá čára) je pak kombinací genderu – blízko k ose Y je patrný diferenciativní vliv pohlaví a věku, jehož diferenciativní linie vede dále, s tím jak se posouváme směrem k ose X. Kromě formativního vlivu genderu a životní fáze se na diferenciaci volného času projevuje také skutečnost, že jednotlivé profesní kategorie jsou častěji obsazeny muži či naopak ženami. Například skupinu pracovníků v bezpečnostních složkách (policisté, vojáci, hasiči) tvoří z 84 % muži, podobně u kvalifikovaných dělníků to je 74 %, zatímco v nižší administrativě, službách a obchodě nalezneme častěji ženy: 80 %, respektive 75 %.

Kombinací těchto dvou faktorů – socioekonomického statusu na jedné straně a věku spolu s genderem na straně druhé – dostáváme mnohem plastičtější a realističtější obraz homologie životního stylu, než jaký bychom získali pouhým

¹⁵ Korelace osy průměrných hodnot spjatých s první dimenzí (osa X) s Mezinárodním indexem socioekonomického statusu ISEI jednotlivých profesních kategorií dosahuje vysoké hodnoty 0,86.

promítnutím pozic jednotlivých hlavních sociálních tříd (podrobněji pro jednotlivé oblasti viz [Špaček, Šafr 2010]). V levém dolním kvadrantu je patrná „mladá zábavní/masová kultura“ (věk do 35 let, návštěva koncertů populární a rockové hudby, diskoték, tanečních akcí, sledování filmů na DVD či jinak). V levém horním kvadrantu nacházíme nejvyšší objem vysokokulturního kapitálu: volnočasové aktivity tradičně vázané na vysokou kulturu i prestižní atributy spjaté se sebe prezentací (kultivace těla: péče o sebe, sportování) spolu s profesními kategoriemi patřícími k vyšší či střední třídě (vysocí a střední odborníci, manažeři, podnikatelé z oblasti obchodu).

Posuneme-li se do pravého horního kvadrantu, vidíme v blízkosti osy Y činnosti typické zejména pro ženy (četba knih, časopisů a péče o děti) a činnosti reprezentující spíše domácí svět (rukodělné práce). Tomuto prostoru také dominují nejstarší věkové kategorie (vyšší produktivní a seniorský věk). Na rozhraní tohoto kvadrantu s kvadrantem posledním (vpravo dole) nacházíme sledování televize, volnočasovou aktivitu typickou jak pro muže, tak i ženy ve vyšším věku. Tento kvadrant se vyznačuje nejnižším socioekonomickým statutem aktérů a nízkou hodnotou kulturního kapitálu. Typická je zde, vedle inklinace k masové či „nižší“ kultuře (kromě sledování TV ještě čtení bulvárních novin), také pasivita (pasivní odpočinek, nicnedělání), a s tím, jak se přibližujeme k ose Y, nabývají na významu také typicky mužské volnočasové aktivity pasivní zábavy, jako je sportovní diváctví a chození do hospody takzvaně „na pivo“.¹⁶

Dodejme, že faktory působící v pozadí strukturace takto empiricky konstruovaného prostoru sociálních pozic a životních stylů (socioekonomický status a životní cyklus/gender) jsou poněkud odlišné od toho, jak vznik a reprodukci sociálního prostoru interpretoval v situaci francouzské společnosti sedmdesátých let minulého století P. Bourdieu [(1979) 1984]. Podle něj je sociální prostor univerzálně, v jakékoliv společnosti, utvářen na základě vlastnictví dvou typů kapitálu – ekonomického a kulturního – jež ve vzájemné kombinaci vymezují pozici aktérů z hlediska objemu celkového kapitálu a jeho vnitřní kompozice. Námi identifikovaná dimenze socioekonomického statusu zhruba odpovídá celkovému objemu kapitálu, její struktura – poměr jednotlivých kapitálů – se však v současné české společnosti neprojevuje (tedy alespoň v takto principiálně založené ana-

¹⁶ Pozorný čtenář si jistě všimnul, že levá strana grafu je hustě poseta mnoha aktivitami volného času, zatímco ta pravá je spíše poloprázdná. Je to způsobeno dvěma okolnostmi. Zprv, výzkum z roku 2011 z povahy svého zadání sledoval prvky kulturní participace spjaté především s vysokou kulturou (opomenuty tak byly například typické aktivity volného času jako péče o zahradu či domácí zvířectvo), zadruhé to souvisí s tím, že měřit kulturní neaktivitu či obecně pasivitu trávení volného času je úkol operacionálně náročný. Bílá místa v mapě sociálního prostoru tak tuto pasivitu *de facto* jen dokumentují.

lýze), místo ní je patrný silný vliv životní fáze spjaté s genderem. Ostatně právě zahrnutím genderových a věkových rozdílů jsme reagovali na kritiku Bourdie-
uho přístupu, že opomíjí genderové stránky společenské diferenciace. Tím však nezpochybujeme formativní sílu druhé dimenze sociálního prostoru odrážející strukturu kapitálu, která jistě působí i u nás. Naše společnost se nicméně dlouhodobě vyznačovala nízkou diferenciací příjmů a majetku a mj. i v důsledku toho také ještě v polovině 90. let 20. století nezanedbatelnou statusovou inkonzistencí [srov. Machonin, Tuček et al. 1996], která je *de facto* opakem principu homologie.

Závěry – kulturní sblížení města a venkova, přetrvávající třídně kulturní homologie ve sféře trávení volného času

Cílem této kapitoly bylo poskytnout informaci o obecnějších trendech v proměně determinant životního stylu po roce 1989. Shrňme-li výsledky analýz dat ze sociologických výzkumů z let 1984, 1993, 1999, 2006 a 2011, sledujících sféru trávení volného času (byť pomocí relativně omezeného počtu indikátorů, které jsou navíc místy jen obtížně srovnatelné), pak lze pro období posledních bezmála třiceti let konstatovat tyto závěry.

Determinovanost kulturně náročného způsobu využití volného času na základě sociodemografických charakteristik celkově klesá, jde však o trend velmi plovlný. Narůstá tak vliv individuálních rozdílů, které nejsou spjaty s postavením ve společenské struktuře. Pokud jde o proměnu determinovanosti aktivit spjatých s vysokou kulturou, sledovali jsme konkrétně dvě hypotézy.

První hypotézu, podle níž od konce 80. let 20. století docházelo k pokračujícímu zmenšování rozdílů v účasti na kulturně náročnějších aktivitách volného času mezi venkovem a městem, jsme potvrdili. Trend přibližující se úrovně kulturního života na venkově městskému prostředí, který probíhal nejsilněji na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let minulého století, pokračuje i po roce 1990.

Druhou hypotézu o postupném posilování třídní homologie po roce 1989, kterou jsme odvodili z obecného trendu nárůstu socioekonomických nerovností v procesu transformace ke kapitalismu, sice nelze jednoznačně potvrdit, přesto však podmíněnost kulturních praktik třídní příslušnosti v české společnosti na úsvitu 21. století rozhodně nemizí, dost možná, že v posledních několika letech spíše vzrůstá. Výsledky analýzy za období 1984 až 2011 ukazují, že třídně kulturní homologie – souvislost třídy (a také vzdělání) s kulturně náročnějšími aktivitami volného času – je v české společnosti přítomná již minimálně od poloviny 80. let. Ačkoliv ji nepochybně od počátku devadesátých let postupně na-

rušuje postupující individualizace životního způsobu, rozhodně nemůžeme tvrdit, že by ztrácela na významu, ba naopak: podrobnější analýzy životního stylu [Šafr 2008]¹⁷ ukazují, že nabývá poněkud jemnějších a složitějších forem, které prostupují širokou paletou odlišných sfér životního způsobu, zejména pokud jde o kulturní vkus a spotřebitelské preference.

Také v naší společnosti se postupně objevuje fenomén kulturního všežroutství. Nepřímo na to ukazuje skutečnost, že v případě intelektuálně náročných forem trávení volného času (návštěvy divadel, koncertů a galerií, čtení beletrie a samostudium) souvislost stratifikačního postavení s životním stylem na jedné straně jen mírně oslabuje, ve sféře zábavy mimo domov (návštěvy restaurací, kaváren, diskoték a koncertů popmusic) se na straně druhé proměňuje. Zatímco v osmdesátých letech byla tato forma trávení volného času typická spíše pro lidi s nižším společenským postavením, v průběhu devadesátých let vzrostl zájem o tyto aktivity mezi vyššími odborníky a zejména mezi rutinně nemanuálními pracovníky v administrativě. Třídní rozdíly ve sféře zábavy a konzumace masové kultury se tak postupně stírají. Vyše postavené sociální třídy si zachovávají afinitu k vysoké kultuře, zároveň však u nich dochází k osvojování vkusu spjatého s masovou kulturou a zábavou. K detailnějšímu ověření tohoto trendu by ale byla vhodnější časová řada mapující spíše preference, například ne/oblíba různých hudebních žánrů.

Podstatné je, že v české společnosti přetrvává nerovná distribuce kulturního kapitálu. Na podmíněnost náročnějších kulturních aktivit sociálním postavením, ať už jde o vzdělání či zaměstnanecký status, ostatně poukázaly již výsledky z výzkumů v šedesátých [Linhart 1969; Hrdý et al. 1969; Filipcová 1974], sedmdesátých a osmdesátých letech, ačkoliv od počátku sedmdesátých let nepochybně docházelo k dílčímu oslabování této vazby [Linhart 1980a,b; Machonin, Tuček et al. 1996]. Ostatně období po roce 1970 lze charakterizovat jako období pokračující homogenizace způsobu života sociálních vrstev. Rok 1989 přinesl zásadní změny ve sféře životních podmínek, objevilo se obrovské množství nových příležitosti k trávení volného času – kupříkladu počet galerií se bezmála ztrojnásobil [Česká republika... 2012], a opominout nesmíme ani vznik celé nové sféry počítačové/internetové zábavy – současně se však také snížila oblíba některých tradičních forem trávení volného času, tedy přinejmenším v některých lokalitách – kupříkladu rapidně poklesl počet aktivně organizovaných zahrádkářů (členství v ČZS); spolu se snižujícím se počtem kin klesal i počet diváků, což

17 Analýza dat z rozsáhlého výzkumu MML TGI z roku 2004, který podrobně mapuje spotřebitelské a kulturní preference, se problematice strukturace životního stylu věnuje v oblastech vysoké a masové kultury, elegance v odívání, zdravého způsobu života a neokázalosti spotřeby.

je pochopitelně vzájemně provázáno a souvisí to s obecným trendem, kdy lidé začali stále více sledovat filmy nejprve na videokazetách a DVD, později i na internetu. Trávení volného času tak určují v mnohem větší míře než dříve individualizované preference a zároveň se s rostoucí náročností, a tedy i symbolickou diferenciací funkcí některých aktivit, zvyšuje vliv ekonomického kapitálu (ku příkladu cena za výtvarné kurzy vzrůstá; v oblasti sportu zůstává sice zázemí pro většinu sportů relativně dostupné, rostou však nároky na cenu sportovního vybavení).

Karty determinant kulturního vkusu byly rozdány v kulisách socialistické třídní struktury sedmdesátých let (a možná již dříve) a míra homologie se díky působení mezigenerační reprodukce kulturního kapitálu (vedení ke kulturním aktivitám v dětství ze strany rodičů) od té doby příliš nemění. Je však také možné, že tento závěr platí pouze z hlediska toho, co dokáží zachytit velká dotazníková šetření, která (alespoň v devadesátých letech) neoplývala velkou rozmanitostí otázek směřujících k podchycení možných forem trávení volného času.

10. Navštěvování památek – kulturní aktivita a rozšířený vzorec trávení volného času

Josef Bernard

Navštěvování památek nejrůznějšího typu patří v české populaci k rozšířeným způsobům trávení volného času. Návštěvy památek ovšem zpravidla vyžadují větší množství času, koncentrují se tedy do víkendů a období dovolených a tvoří součást inventáře typických rekreačních aktivit.

Sám pojem „kulturní památka“ zahrnuje značné množství různých typů objektů. Atlas cestovního ruchu České republiky zmiňuje následující kategorie národních kulturních památek: architektonické památky, církevní památky, hradíště, hrady a zámky, technické památky a vojenské památky. Celkové množství 194 národních kulturních památek se nachází celkem ve 134 obcích a jsou rozmístěny na celém území České republiky (viz kapitolu 6). Zdaleka ne všechny kulturní památky, které tvoří turistické cíle, ovšem mají statut národní kulturní památky. Celkový počet turisticky atraktivních památek nelze přesně odhadnout. Území České republiky je ovšem na podobné typy objektů bohaté. Atlas cestovního ruchu uvádí existenci více než 2200 architektonických objektů typu hrad, hrádek, zámek, letohrádek nebo zřícenina. Ne všechny jsou však přístupné veřejnosti. Ještě výrazně větší množství je církevních památek (přes 5800), značné množství je též technických památek (přes 2600) [viz Vystoupil et al. 2006].

Území České republiky není kulturními památkami pokryto zcela rovnoměrně. K jejich největší koncentraci dochází ve velkých městech, mezi nimiž vyniká zejména Praha. V regionálním pohledu ovšem nelze nalézt jednoznačné vzorce rozložení památek.

Informace o počtu a umístění kulturních památek či o návštěvnosti jednotlivých památkových objektů České republiky jsou snadno dostupné. Seznam kulturních památek vede Národní památkový ústav, informace o návštěvnosti památek pak shromažďuje Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS). Podrobnější analýzu těchto údajů obsahuje kapitola 6. Tato data ovšem vypovídají jen málo o samotných návštěvnicích památek. K dispozici jsou jen jejich celkové počty, nikoliv podrobnější informace o jejich složení podle demografických či socioekonomických znaků. Je přitom více než pravděpodobné, že památky nejsou navštěvovány všemi sociálními skupinami v populaci stejně často.

V této kapitole se budeme podrobněji věnovat frekvenci návštěv památek v české populaci a také faktorům, které návštěvnost památek v různých sociálních skupinách zvyšují či snižují. Dále se zaměříme na prostorové aspekty návštěvnosti památek, podíváme se na to, do jakých regionů jezdí lidé za památkami nejčastěji, a budeme se věnovat též dojíždkovým proudům za památkami, tedy kde navštěvují památky obyvatelé různých krajů. Poslední část kapitoly je věnována otázce, kdy a při jakých příležitostech jsou památky navštěvovány.

Kdo a jak často navštěvuje kulturní památky?

Navštěvování památek lze chápat dvojím způsobem. Můžeme ho řadit ke kulturním aktivitám, jimiž se lidé podílejí na spotřebě kulturních statků. Navštěvování památek pak budeme interpretovat podobně jako návštěvy různých kulturních představení – divadel, koncertů, kin, galerií a dalších, tedy jako součást životního stylu vyplývajícího z kulturního kapitálu každého jedince a zároveň jako aktivitu, která kulturní kapitál vytváří. Kulturní památky se od sebe ovšem výrazně odlišují svou povahou. Je rozdíl mezi návštěvou zříceniny hradu, která je veřejnosti přístupná bez průvodce a v níž neprobíhají žádné doprovodné programy, návštěvou barokního zámku s prohlídkovými trasami, návštěvou hradu, v jehož prostorách je instalováno muzeum, nebo návštěvou betonových vojenských pevností postavených před druhou světovou válkou. Je pravděpodobné, že různé typy památek přitahují různé návštěvníky. Kulturní památka je však v každém případě jakožto součást kulturního dědictví nositelem kulturně-historické hodnoty a její návštěvu tak můžeme řadit k repertoáru kulturních aktivit.

Vzhledem k tomu, že lidé vyhledávají památky především v období rekreace, můžeme ovšem jejich navštěvování interpretovat rovněž jako součást rekreačních aktivit, a pak ho budeme řadit k takovým činnostem, jako jsou výlety do přírody, rekreace u vody či třeba pěstování zimních sportů.

O obou typech aktivit, k nimž lze navštěvování památek řadit, platí, že se jim různé skupiny v populaci věnují v různé míře a různým způsobem. Ve výzkumu participace na kulturních aktivitách jsou zkoumány především rozdíly vkusu a celkové kulturní spotřeby v závislosti na vertikálním postavení jedince ve společnosti. Kulturní aktivity pak lze chápat v návaznosti na práci Pierra Bourdieua jako součást kulturního kapitálu jedince, jehož množství vyplývá z jeho sociálního postavení a je zároveň jedním ze zdrojů sociálních nerovností. Empirické výzkumy ukazují, že podobně jako v ostatních moderních společnostech jsou i v České republice kulturní vkus a kulturní spotřeba diferencovány podle sociálního postavení. Příslušnost k sociální třídě, vzdělání a příjem ovlivňují spotřebu

kulturních statků. Příslušníci vyšších tříd, vzdělanější lidé a lidé s vyšším vzděláním se častěji věnují aktivitám, které lze řadit k vysoké kultuře. Zároveň hraje roli i místo bydliště. Obyvatelé Prahy se kulturním aktivitám věnují více než ostatní [Šafr 2006]. Můžeme pak očekávat, že podobné faktory budou ovlivňovat také návštěvnost kulturních památek.

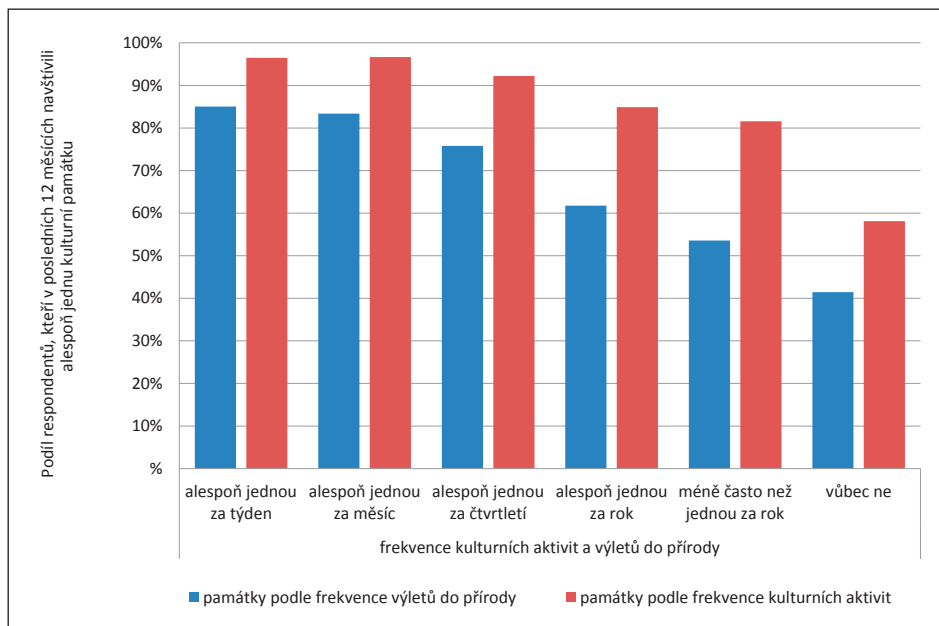
Rovněž způsoby trávení dovolené jsou v populaci různorodé a souvisejí s celkovým životním stylem, ale též sociálním postavením obyvatel. Poměrně často se rozlišuje mezi aktivním a pasivním způsobem trávení dovolené, přičemž aktivní trávení zahrnuje především turistické a sportovní aktivity. Navštěvování památek pak můžeme rovněž řadit do oblasti aktivního trávení dovolené. Spolehlivé informace o tom, co ovlivňuje preferovaný způsob trávení dovolené u obyvatel České republiky, nemáme k dispozici. Lze ale předpokládat, že sociální postavení a finanční situace hraje nikoliv nevýznamnou roli, protože rekreační náklady mohou být spojeny se značnými výdaji. K faktorům, které ovlivňují způsob trávení dovolené, dále s vysokou pravděpodobností patří rodinná situace obyvatel. U dospělých, kteří vychovávají nezletilé děti, můžeme zřejmě očekávat vyšší tendenci k aktivnímu trávení dovolené a také k návštěvám památek s tím spojeným. Jedná se totiž o aktivity, kterým se může snadno věnovat celá rodina. Dále předpokládáme, že vliv bude mít rovněž věk, a očekáváme pokles tendence k aktivnímu trávení dovolené ve vyšším věku.

V dotazníkovém šetření Kultura v regionech České republiky 2011 byly frekvenci návštěv kulturních památek věnovány dvě otázky. První z nich byla zařazena do baterie otázek zkoumajících frekvenci různých kulturních aktivit a respondenti na ni odpovídali pomocí ordinální šestibodové škály sahající od „alespoň jednou za týden“ po „vůbec ne“. Ve druhé otázce byli respondenti tázáni, zda v posledních dvanácti měsících navštívili nějakou kulturní památku a v jakém regionu. Jejich odpovědi potvrzují, že navštěvování památek je dosti frekventovanou aktivitou. Na první otázku odpovídá jen 15 % respondentů, že kulturní památky nenavštěvují vůbec. Naopak 28 % respondentů udává, že památky navštěvuje minimálně jednou za čtvrt roku, a více než dvě třetiny respondentů pak alespoň jednou ročně. Na druhou otázku odpovídá ještě větší podíl respondentů, téměř 80 %, že v posledních dvanácti měsících nějakou památku navštívili.

Při snaze o potvrzení vlivu nezávislých faktorů, které ovlivňují, zda respondent navštěvuje památky nebo ne, jsme se nejprve zaměřili na ověření toho, jestli navštěvování památek souvisí se zájmem o kulturní aktivity a s aktivním způsobem trávení dovolené, jak je postulováno výše v textu. Baterie otázek zkoumající životní styl respondentů obsahovala dvě položky, které mohou dobře posloužit pro tento účel. První z nich se týkala frekvence návštěv divadel, galerií a koncertů. Bude v analýze použita jako indikátor míry participace respondenta na akti-

vitách řazených k vysoké kultuře. Druhá se týkala frekvence procházek a výletů do přírody. Bude využita jako indikátor tendence k aktivnímu trávení volného času, především dovolené. Graf na obrázku 10.1 zobrazuje závislost návštěvnosti památek na frekvenci aktivit řazených k vysoké kultuře a na frekvenci výletů do přírody, které indikují aktivní trávení volného času.

Obrázek 10.1. Návštěvnost památek v závislosti na frekvenci kulturních aktivit a výletů do přírody

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2677.

Poznámka: Obě souvislosti jsou statisticky významné na hladině alfa < 0,01. Spearmanův korelační koeficient pro souvislost s frekvencí kulturních aktivit má hodnotu 0,370; pro souvislost s frekvencí výletů do přírody hodnotu 0,215.

Obě předpokládané souvislosti se v dotazníkových datech potvrzují, přičemž souvislost mezi navštěvováním památek a kulturními aktivitami je o něco silnější než souvislost mezi navštěvováním památek a aktivním trávením volného času vyjádřeným frekvencí výletů do přírody. Zřejmě tedy platí obě původní interpretace navštěvování památek. Jednak se jedná o součást životního stylu vyplývajícího z dosažené míry kulturního kapitálu a jednak o projev tendence k aktivnímu trávení volného času a aktivnímu prožívání dovolené.

Ve druhém kroku analýzy jsme zkoumali, jestli na individuální návštěvnost památek působí stejné faktory, které lze očekávat u kulturní participace na vysoké kultuře a u aktivního způsobu trávení dovolené.

Rozdíly ve frekvenci navštěvování památek odpovídají výše zmíněným předpokladům o tom, že návštěvnost památek je podobně jako ostatní kulturní aktivity závislá na sociálním postavení jedinců. Tabulka 10.1 zobrazuje podíl respondentů, kteří navštívili nějakou památku za posledních dvanáct měsíců, podle jejich vzdělání, příjmu domácnosti a třídního postavení.

Tabulka 10.1. Závislost návštěvnosti památek na vzdělání, příjmu domácnosti a třídním postavení respondenta (v %)

		Navštívil nějakou památku v posledních 12 měsících	
		nenavštívil	navštívil
Nejvyšší ukončené vzdělání	ZŠ	40,6	59,4
	vyučen	23,0	77,0
	SŠ	16,4	83,6
	VŠ	6,9	93,1
	dosud studuje	11,6	88,4
Čistý měsíční příjem domácnosti	do 10 000	33,2	66,8
	10 001 – 20 000	28,4	71,6
	20 001 – 30 000	21,1	78,9
	30 001 – 40 000	8,5	91,5
	40 001 +	8,4	91,6
Třídní postavení	servisní	10,2	89,8
	mezilehlé	16,5	83,5
	dělnické/RTN	27,4	72,6

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2684, resp. 2371, resp. 2284.

Poznámka: Souvislosti jsou statisticky signifikantní na hladině významnosti 0,01.

Ze tří sledovaných nezávislých proměnných indikujících sociální postavení respondenta má nejsilnější vliv dosažené vzdělání, a to zejména kvůli relativně nízkému podílu návštěvníků památek mezi respondenty, kteří dosáhli pouze základního vzdělání. I mezi nimi ovšem nějakou památku navštívila v posledním roce nadpoloviční většina. Ačkoliv je tedy zřejmé, že navštěvování památek souvisí s vertikálním sociálním postavením jedinců, nejedná se ani zdaleka o aktivitu, která by měla nádech exkluzivity, a stále platí, že památky jsou poměrně běžně navštěvovány obyvateli ze všech sociálních vrstev.

Při analýze faktorů, které ovlivňují aktivní trávení rekreace, se zaměřujeme především na vliv rodinné situace (předpokládáme, že lidé s dětmi tráví dovolenou aktivněji a také častěji navštěvují památky). Respondenti byli rozděleni na ty, kdo mají nezaopatřené děti, a ty, kdo nikoliv. Tabulka 10.2 ukazuje podíly respondentů, kteří navštěvují památky, v závislosti na tom, zda mají či nemají nezaopatřené děti.

Tabulka 10.2. Závislost návštěvnosti památek na tom, zda respondent má nebo nemá nezaopatřené děti (v %)

	Navštívil nějakou památku v posledních 12 měsících	
	nenavštívil	navštívil
nemá nezaopatřené děti	24,1	75,9
má nezaopatřené děti	14,6	85,4

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2686.

Poznámka: Souvislost je statisticky signifikantní na hladině významnosti 0,01.

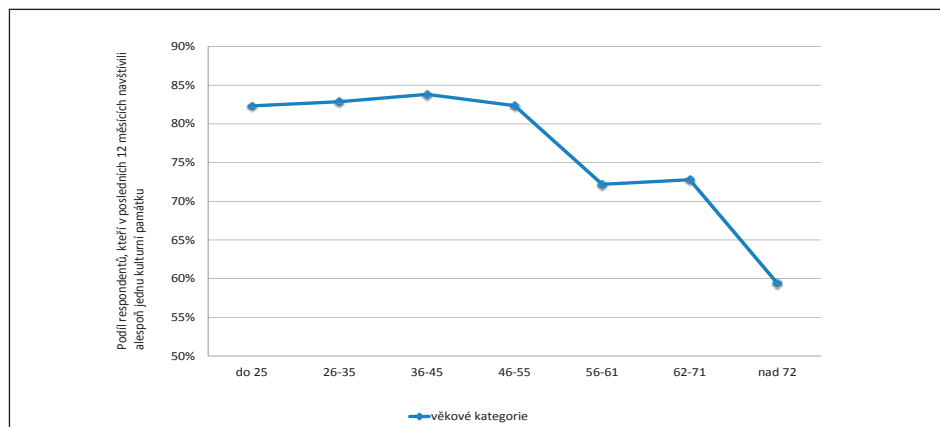
Respondenti s dětmi navštěvují památky častěji než respondenti bez dětí. Rozdíl mezi oběma skupinami činí asi 10 % bodů, je tedy zhruba stejně velký jako rozdíl mezi vysokoškoláky a středoškoláky. Je ovšem třeba ověřit, jestli vliv výchovy dětí není spíše skrytým vlivem věku respondenta, protože výchova dětí spadá zpravidla do střední části životního cyklu. Závislost návštěvy památek na věku zobrazuje graf na obrázku 10.2. Vyplyvá z něj, že návštěvnost památek se poněkud snižuje kolem šedesátého roku života a dále klesá po sedmdesátce. I u seniorů je však stále dost vysoká a neklesá pod 50 %.

Potvrzená souvislost mezi návštěvností památek a věkem respondentů odpovídá i zjištěné souvislosti týkající se péče o děti. Starší lidé, kteří zpravidla již nemají ve vlastní péči děti, navštěvují památky méně často než ostatní. Jednoduchá analýza tohoto typu ovšem neumožňuje určit logiku kauzálních vztahů. Vyhledávají senioři památky méně často proto, že nemají děti, nebo kvůli svým odlišným preferencím v trávení volného času nebo nějakým omezením (obtížnější možnosti dopravy, zdravotní omezení, finanční obtíže)? Je možné, že děti hrají určitou roli ve vysvětlení, proč senioři navštěvují památky podprůměrně často, pravděpodobně však nikoliv dominantní.

Z provedených analýz lze určit nejtypičtějšího domácího návštěvníka památek v České republice. Patří k nim lidé v produktivním věku starající se o děti, spíše vysokoškoláci s vyššími příjmy. Navštěvování památek ovšem není exkluzivní aktivitou, kterou by se odlišovali od ostatních skupin v populaci. Během svých návštěv se na hradech, zámcích, v kostelích i technických památkách setkávají

i se zástupci dalších sociálních skupin. Navštěvování památek tak patří k aktivitám, které mohou přispívat spíše k sociální integraci, než k segregaci.

Obrázek 10.2. Navštěvnost památek v závislosti na věku respondenta

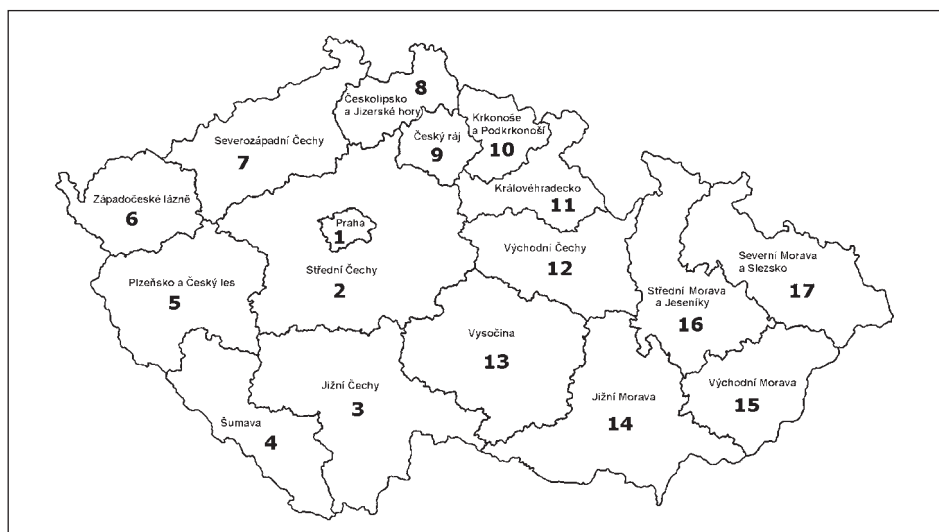

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2687.

Kde navštěvují Češi památky nejčastěji?

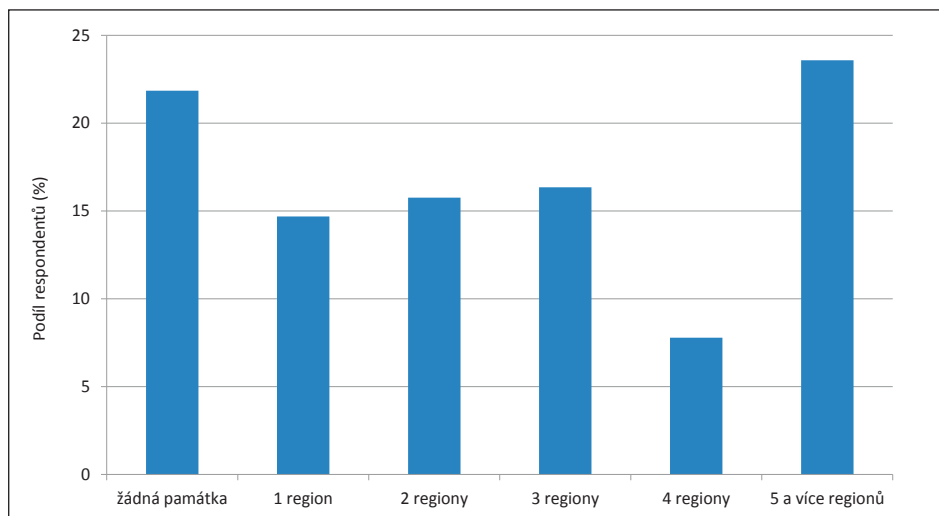
Češi navštěvují památky nejen v blízkosti svého bydliště, ale jsou ochotni dojíždět za nimi i přes poměrně velké vzdálenosti. V dotazníku měli respondenti možnost vybrat až pět turistických regionů, ve kterých v posledních dvanácti měsících navštívili nějakou památku. Polohu turistických regionů, které dostali respondenti na výběr, znázorňuje obrázek 10.3. O něco více než jedna pětina respondentů nenavštívila žádnou památku. Pokud ale někdo památky navštívil, je velmi typické, že takových památek bylo větší množství a ležely v různých regionech České republiky. Graf na obrázku 10.4 ukazuje podíl respondentů, kteří navštívili památky v různém počtu regionů. Téměř čtvrtina z nich přitom využila při určování, kde navštívili památky, všech pět možností, které jim dotazník nabízel. Velký prostorový rozptyl navštívených památek je překvapivý. Pokud patří navštěvování památek k aktivitám provozovaným typicky během dovolené (viz poslední část této kapitoly), očekávali bychom, že většina respondentů uvede jeden až dva regiony. Výsledky tak naznačují, že kromě dovolených lidí navštěvují památky často i při jiných příležitostech a často se jedná o památky, které jsou dosti vzdálené od jejich bydliště.

Obrázek 10.3. Turistické regiony, pomocí nichž respondenti určovali, kde navštívili kulturní památky

Zdroj: CzechTourism.

Obrázek 10.4. V kolika turistických regionech respondenti navštívili památky za posledních dvanáct měsíců

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2710.

Mezi regiony, kde lidé navštěvují památky nejčastěji, silně dominuje Praha. V uplynulých dvanácti měsících navštívila nějakou památku v Praze více než třetina respondentů.¹ Následuje jižní Morava (zahrnující též Brno) a střední a jižní Čechy. Tyto regiony přilákaly zhruba pětinu až čtvrtinu respondentů. Celkové pořadí turistických regionů podle podílu osob, které v nich navštívily nějakou památku, ukazuje tabulka 10.3.

Tabulka 10.3. Podíl respondentů, kteří navštívili v posledních dvanácti měsících nějakou památku v jednotlivých turistických regionech

Turistický region	Podíl respondentů (v %)
Praha	37,2
Jižní Morava	23,6
Střední Čechy	20,1
Jižní Čechy	19,3
Zahraničí	18,6
Český ráj	14,4
Šumava	13,9
Střední Morava a Jeseníky	12,6
Vysočina	12,4
Severní Morava a Slezsko	12,0
Krkonoše a Podkrkonoší	12,0
Východní Čechy	9,8
Západočeské lázně	8,2
Plzeňsko a Český les	7,1
Severozápadní Čechy	7,0
Královéhradecko	6,9
Východní Morava	6,6
Českolipsko a Jizerské hory	6,4

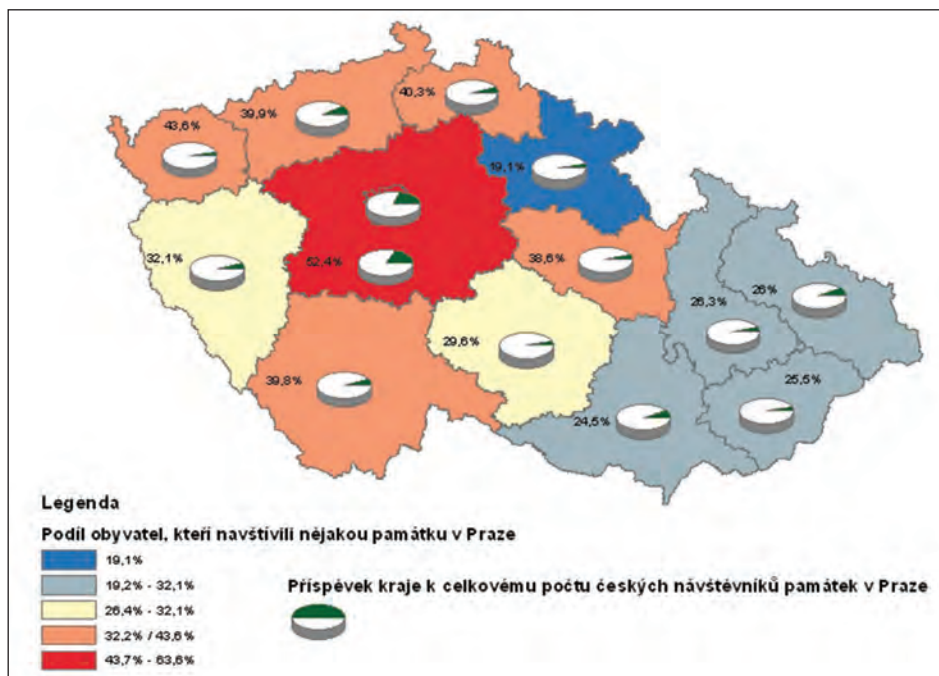
Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2710.

Podíly respondentů u jednotlivých regionů jsou vysoké. Je možné, že hodnoty udávané respondenty do dotazníku jsou mírně nadsazené, přesto je překvapující, že více než třetina obyvatel České republiky navštíví ročně nějakou pražskou památku, zhruba čtvrtina pak památku na jižní Moravě a jen o něco méně ve střed-

¹ Tento údaj odpovídá hodnotám návštěvnosti jednotlivých turistických objektů, které jsou u pražských památek v rámci České republiky nejvyšší. Výraznou měrou se na nich ovšem podílejí i zahraniční turisté.

ních nebo jižních Čechách. Další pětina pak navštíví památku v nějaké zahraniční destinaci. Pořadí regionů podle návštěvnosti památek napovídá, že o množství návštěvníků určitého regionu rozhodují především dvě okolnosti. Především je to přítomnost turisticky nejatraktivnějších památek, které přitahují návštěvníky ze širokého okolí. V Praze je těchto objektů koncentrováno největší množství (Pražský hrad, Staré město aj.). Rovněž střední a jižní Čechy jsou na podobné objekty bohaté (Karlštejn, Kutná Hora, Křivoklát, Český Krumlov, Hluboká nad Vltavou, Jindřichův Hradec aj.). Dalším faktorem, který zřejmě hraje roli, je přítomnost dalších turistických atraktivit, které přitahují návštěvníky (skalní útvary v Českém ráji nebo brněnské veletrhy). Důležitou roli ovšem hraje i počet obyvatel regionu. Větší a lidnatější regiony mají vyšší návštěvnost svých památek.

Obrázek 10.5. Regionální rozložení návštěvníků památek v Praze

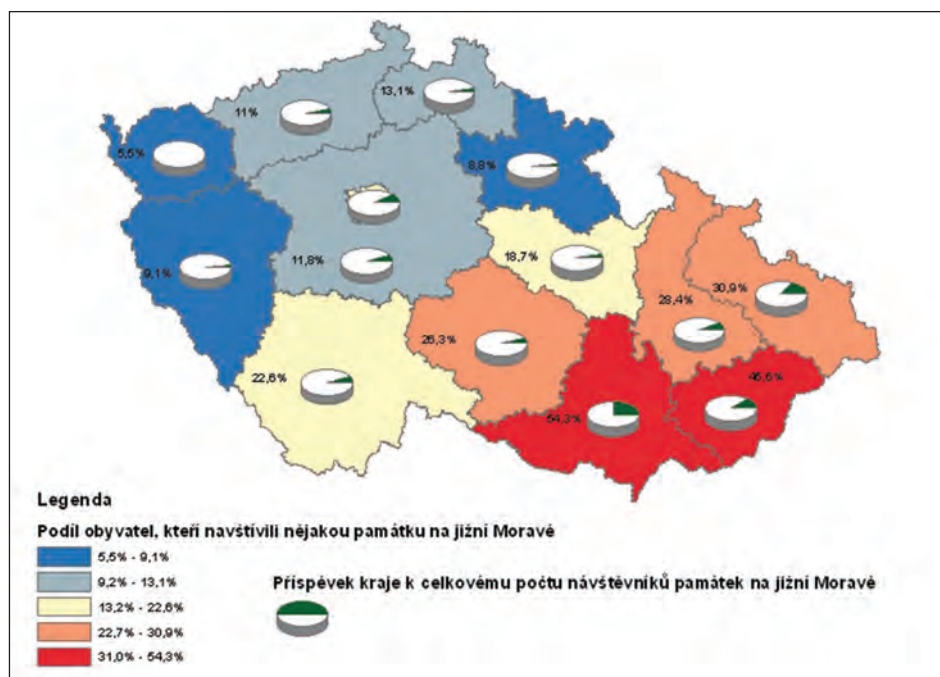
Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2710.

Přesto, že mnoho obyvatel je ochotno jezdit za památkami do různých regionů, stále platí, že nejčastěji lidé navštěvují památky v okolí svého bydliště. Díky tomu, že jsme v dotazníku zjišťovali mimo jiné, v jakém kraji který respondent bydlí,

můžeme alespoň zhruba zkoumat dojížďkové proudy návštěvníků do jednotlivých turistických regionů. Ze získaných dat vyplývá, že v každém kraji lidé nejčastěji navštěvují památky, které leží přímo na území tohoto kraje, a menší část z nich dojíždí do jiných krajů. Výjimku představují Praha a Středočeský kraj. V českém sídelním systému je Středočeský kraj možno vnímat jako zázemí pražského metropolitního regionu. Vztahy mezi centrem a zázemím jsou intenzivní, a to se projevuje i na dojíždce za památkami. Podíl obyvatel Prahy, kteří navštěvují památky ve Středočeském kraji a naopak podíl obyvatel Středočeského kraje, kteří navštěvují památky v Praze, jsou vyšší než v případě jakékoliv jiné dvojice krajů.

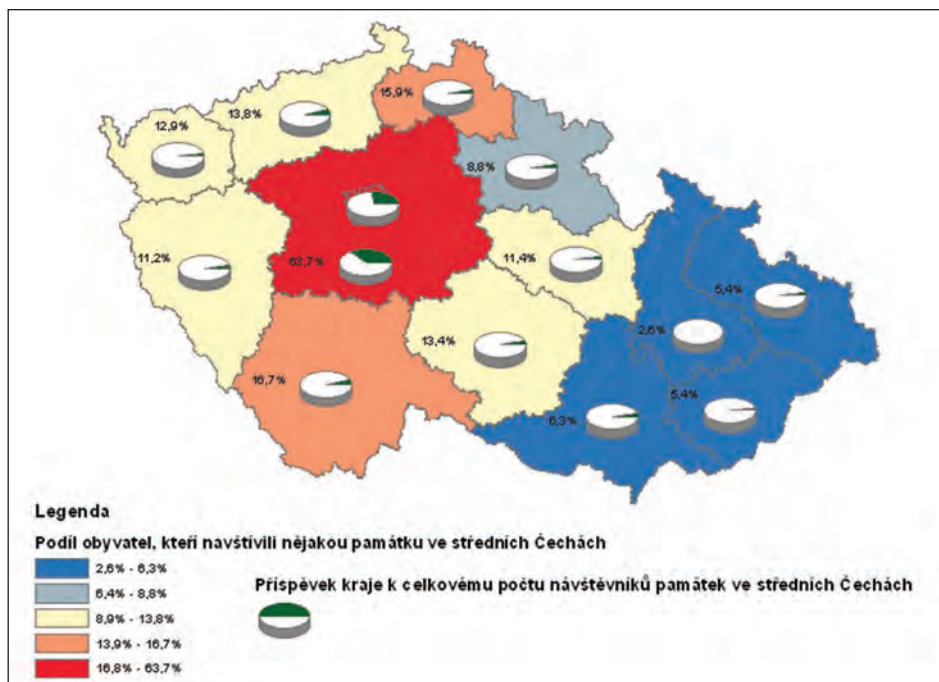
Také lze formulovat obecné pravidlo, že čím vzdálenější je turistický region od určitého kraje, tím menší podíl obyvatel daného kraje navštívil v tomto regionu nějakou památku. Toto pravidlo je však narušováno řadou výjimek. Obrázky 10.5 až 10.7 ukazují podíly obyvatel jednotlivých krajů, kteří navštěvují jeden ze tří nejčastěji navštěvovaných turistických regionů.

Obrázek 10.6. Regionální rozložení návštěvníků památek na jižní Moravě

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2710.

Obrázek 10.7. Regionální rozložení návštěvníků památek ve středních Čechách

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2710.

K celkovému počtu návštěvníků Prahy přispívají významným dílem všechny české kraje, přeci jen lze ale v mapě zaznamenat, že z krajů ležících na Moravě jezdí do Prahy za památkami menší podíl obyvatel než z krajů v Čechách. Mnohem výraznější regionální vzorec však vykazuje návštěvnost památek na jižní Moravě a ve Středočeském kraji. Zde se jasně projevuje vliv vzdálenosti, kdy prostorově vzdálené kraje přispívají k celkovému počtu návštěvníků jen velmi slabě. Ve středních Čechách pak lze pozorovat výraznou koncentraci návštěvníků z tohoto kraje a z Prahy. Dohromady obyvatelé těchto dvou krajů tvoří téměř dvě třetiny všech návštěvníků místních památek. Podobně vysoké koncentrace návštěvníků památek z kraje, v němž tyto památky leží, dosahuje severní Morava a vysokou koncentraci má též severozápadní české pohraničí. Na rozdíl od středních Čech však tyto dva regiony zároveň patří k regionům s poměrně nízkým počtem návštěvníků. To může vyplývat ze spíše nižší atraktivity jejich památek, které nemají potenciál přilákat turisty z jiných regionů, nebo též z celkově nižší turistické atraktivity těchto oblastí a jejich negativního obrazu těžce industrializovaných oblastí se znečištěným prostředím.

Při jakých příležitostech navštěvují Češi památky?

Poslední část analýzy návštěvnosti památek je věnována otázce, při jakých příležitostech Češi památky navštěvují. Odpovědi na přímou otázku, kdy respondent navštívil v posledních dvanácti měsících nějakou kulturní památku, nejsou překvapivé. O něco více než třetina respondentů navštěvuje památky o dovolené, zhruba třetina převážně o víkendech a necelá třetina půl napůl o víkendech a o dovolené. Data ukazují, že lidé s dětmi preferují pro návštěvu památek spíše dovolenou, naopak lidé s nižším sociálním postavením o něco častěji navštěvují památky o víkendech. To může souviset i s jejich omezenými finančními možnostmi a z nich vyplývajícím trávením dovolené doma. Lidé v předproduktivním a poproduktivním věku logicky častěji navštěvují památky o víkendech, protože dovolenou si nevybírají. Lidé, kteří navštívili památky ve větším množství regionů, kombinují při návštěvách památek častěji víkendy i dovolenou. To je opět výsledek, který se dal snadno očekávat. Jen v průběhu dovolené by většina lidí neměla možnost navštívit památky v různých lokalitách, které jsou od sebe navzájem vzdálené.

Ve snaze zvýšit svou atraktivitu pro návštěvníky pořádají provozovatelé jednotlivých památek často různé doprovodné aktivity, ať už kulturního typu (koncerty, divadelní představení aj.), nebo obecně volnočasové aktivity (soutěže pro děti, tematické prohlídky aj.) Zhruba třetina návštěvníků tyto doprovodné aktivity vyhledává (10 % navštěvuje památky záměrně v době doprovodného programu často, cca 28 % občas). Pro ostatní návštěvníky jsou podobné aktivity spíše náhodným doplňkem návštěvy památky. Z hlediska věku, sociálního postavení či péče o děti se návštěvníci památek v preferencích doprovodného programu nijak neliší. Specifickou skupinu ovšem tvoří opět ti, kdo navštěvují památky ve větším množství regionů. Tito respondenti preferují doprovodný program častěji než ostatní. Z těch, kdo udávají, že v uplynulých dvanácti měsících navštívili památky v pěti a více regionech, vyhledávala doprovodný program celá polovina. Doprovodný program tak spíše plní funkci lákadla pro zkušené návštěvníky památek, kteří je navštěvují s vyšší frekvencí a jsou ochotni za nimi jezdit do větších vzdáleností. Občasní návštěvníci památek ho vyhledávají méně často.

Závěr

Informace, které nám o sobě poskytli respondenti dotazníkového šetření, ukazují, že navštěvování kulturních památek je v české populaci široce rozšířenou aktivitou, které se běžně věnují lidé různého věku a různého sociálního postave-

ní. Navštěvování památek je projevem zájmu o kulturu a láká tak především ty respondenty, kteří projevují zájem i o další kulturní aktivity. Na druhou stranu je ovšem navštěvování památek spojeno s aktivním životním stylem a zejména s aktivním způsobem trávení dovolené. Památky tak často navštěvují i lidé, kteří rádi chodí do přírody a na výlety. „Jít na hrad“ je nejen projevem zájmu o kulturu a historii, ale také formou turistiky. Hlavním magnetem, který návštěvníky památek v České republice přitahuje, je Praha, kde je nejvyšší koncentrace památkových objektů. Obecně lze říci, že mezi faktory, které zvyšují návštěvnost památek v určitém regionu, patří vedle množství a atraktivity jeho památek také přítomnost dalších turistických atraktivit, počet obyvatel regionu, ale také celková image regionu.

11. Kulturní participace

Jiří Šafr

V této kapitole se budeme věnovat podrobněji kulturní participaci v současnosti – účasti na různých formách kulturních aktivit a akcí, ať už půjde o formu *pasivní*, za niž považujeme návštěvy kulturních akcí a podniků, a to s rozlišením na sféru tzv. městské kultury (návštěvy divadel, kina, koncertů či výstav) a tzv. lokální kultury (folklorní oslavy, plesy, ochotnická představení), nebo o formu *aktivní*, kterou zde představuje vlastní umělecká činnost a členství v uměleckých souborech.

Nejprve ve stručnosti popíšeme frekvenci navštěvování různých kulturních akcí, zařízení a vlastní tvůrčí činnosti. Zaměříme se přitom na dva typy prostorových diferencí: na základě velikosti místa bydliště a částečně také, s přihlédnutím k omezené regionální reprezentativitě datového souboru, mezi kraji. Sledujeme také dojíždění za různými druhy kulturního vyžití. Dále se věnujeme otázce, zda mezi jednotlivými druhy kulturních aktivit existují určité vnitřní souvislosti (dimenze), zároveň tak představíme koncept měření intenzity kulturní participace v dimenzích zahrnujících odlišné kulturní formy pomocí souhrnných indexů. Ty využijeme v další části, ve které budeme sledovat, jaké jsou hlavní determinanty těchto obecnějších dimenzí kulturní participace. V neposlední řadě věnujeme pozornost dalším souvislostem kulturní participace. Hledáme odpovědi mj. na následující otázky: Jaké jsou motivy toho, že se věnujeme kulturním aktivitám? S kým chodíme nejčastěji za kulturou?

Cíle analýzy a metodologické poznámky

Také v této kapitole analyzujeme data z dotazníkového šetření Kultura v regionech České republiky 2011 (viz kapitolu 8). Výsledky jsou zde založeny na pod-souboru dat reprezentativního pro dospělé obyvatelstvo ČR starší osmnácti let s ukončeným vzdělávacím cyklem na středoškolském stupni. Jsou rovněž převážena podle sociodemografických charakteristik (vzdělání, pohlaví, věk, velikost obce, studium) a podle populační velikosti kraje. Základní velikost tohoto souboru je po převážení 2723 případů.

Zkoumáme-li kulturní participaci v různých sférách, jsme při tom vedeni otázkou *jak* (často), *kdo* (jaké sociální skupiny se vyznačují danou kulturní aktivitou) a konečně i – *kde*. Možnosti zodpovědět poslední zmíněnou otázku – kde je v naší zemi kulturní participace nejrozvinutější, či naopak kde zaostává z hlediska prostorového a regionálního – jsou omezeny kvalitou reprezentativity datového souboru. Ten ovšem i po převážení není uvnitř všech krajů zcela reprezentativní z hlediska pozice v sociální struktuře (vzdělání v kombinaci s věkem) a její provázanosti s velikostí sídelní jednotky. Hledání diferencí mezi kraji či dokonce uvnitř nich se ukázalo v průběhu analýz nevhodné také s ohledem na relativně malé velikosti podsouborů za jednotlivé kraje. V některých případech by tak mohlo dojít ke zkreslení odhadů výsledků za populace jednotlivých krajů České republiky.¹ S přihlédnutím k těmto skutečnostem interpretujeme především rozdíly podle míry urbanizace a regionální/krajské rozdíly uvedeme pouze okrajově. Vycházíme při tom z členění podle velikosti, resp. statutu sídelní jednotky. Rozlišujeme obce do 3 tisíc obyvatel, kdy jde převážně o vesnice, městyse a nejmenší města, dále pak města od 3 do 40 tisíc obyvatel a města s populací nad 40 tisíc. Ta jsou zároveň městy statutárními, v nichž existuje nejen rozvinutá kulturní infrastruktura (divadla, kina atd.), ale také jsou charakteristická historickou kontinuitou a kulturní tradicí.

Postupovat budeme následovně. Nejprve přinášíme popis jednotlivých sfér kulturní aktivity, kdy zároveň představujeme hlavní faktory, které je ovlivňují (nejčastěji věk, vzdělání), spolu s prostorovými souvislostmi, tedy zejména rozdíly podle velikosti sídelní jednotky. Následně vytváříme pro tu kterou sféru souhrnné indexy kulturní participace, které integrují jednotlivé aktivity z hlediska podobnosti jejich návštěvníků do obecnějších dimenzí. V druhé části pak tyto indexy analyzujeme pomocí regresní analýzy – vícerozměrné metody, která ukazuje vlivy jednotlivých faktorů při kontrole vlivu ostatních. Jednotlivé sociální, demografické i prostorové vlivy totiž determinují kulturní aktivitu ve vzájemných souvislostech. Kupříkladu chození do divadla je významně ovlivněno nejen dosaženým vzděláním, ale také velikostí místa bydliště. Vzdělanější lidé jsou koncentrováni ve větších městech a čistý vztah mezi velikostí bydliště a návštěvami divadel – o který nám jde z hlediska pochopení zákonitostí prostorových diferencí kulturní participace především – je tak částečně zastřen právě odlišnou vzdělanostní kompozicí vesnic a měst.

1 Týká se to zejména krajů Jihomoravského a Libereckého.

Participace na městské a lokální kultuře – pasivní účast

Městská kultura

Mezi nejoblíbenější kulturní aktivity ve sféře, kterou označujeme jako městská kultura, patří návštěva kina či multikina, navštěvování veřejných knihoven, památek a divadelních představení pro dospělé.² Do těchto kulturních institucí se vypravuje minimálně čtvrtina obyvatel ČR alespoň jednou za čtvrt roku (viz tabulku 11.1). Z hlediska návštěvnosti představují mezi těmito kulturními akcemi minoritní žánry taneční či baletní představení, jazz/folk/bluesové koncerty a literární kluby/večery. Až tři čtvrtiny dospělé populace ČR udávají, že nikdy takovouto kulturní událost nenavštívily (to ovšem platí také o koncertech rockové i vážné hudby).

Druhá část tabulky 11.1 uvádí frekvenci návštěv kulturních podniků v členění podle velikosti, resp. statutu sídelní jednotky. Porovnáváním těchto rozdílů sledujeme především otázku, zda existují v tomto ohledu rozdíly mezi městským a venkovským prostředím. Obecně lze říci, že rozdíly v kulturní participaci jsou mezi sídelními útvary nevýrazné, významněji se vyčleňuje v podstatě jen Praha. V případě návštěv muzikálů, tance/baletu, veřejných knihoven, přednášek/besed, literárních klubů, večerů a památek, ale také koncertů rocku, jazzu, folku či blues, je dokonce nenacházíme vůbec. Určité diference mezi venkovským a městským obyvatelstvem shledáváme, pokud jde o navštěvování kulturních akcí, které patří především do oblasti vysoké kultury a jejichž návštěvnický okruh je poměrně úzký. Jedná se o divadelní představení pro dospělé, galerie/výstavy výtvarného umění, koncerty vážné hudby, kde návštěvnost roste s velikostí místa bydliště (nejvyšší je v Praze).³ Také v případě muzeí a kin, resp. multikin je návštěvnost jednoznačně nejvyšší v Praze, zatímco mezi ostatními sídly se již statisticky významně neodlišuje. Co se týče koncertů populární hudby, velikost bydliště výrazněji nediferencuje, pozorujeme zde ale zajímavý trend, kdy v návštěvnosti vyniká Praha, nýbrž menší města do 40 tisíc obyvatel společně s velkými, statutárními městy. Obdobnou souvislost s velikostí místa bydliště nacházíme i u divadelních a dalších představení pro děti, kdy nejmenší zájem je právě v hlavním městě.

2 Otázka dotazníku zněla: „Zamyslete se, prosím, a řekněte mi, jestli a jak často obvykle navštěvujete následující kulturní akce či zařízení.“ (Odpovědi na původní sedmibodové frekvenční škále zahrnovaly též řídce zastoupené kategorie „alespoň jednou týdně“ a „alespoň jednou za měsíc“, které jsme sloučili do kategorie „alespoň jednou za měsíc“. Kategorie „nikdy“ zahrnuje odpovědi „vůbec ne, nemá zájem“ a „vůbec ne, nemá příležitost“.)

3 Platí na hladině statistické významnosti $p < 0,05$.

Tabulka 11.1. Participace na městské kultuře – frekvence návštěv kulturních akcí: celková populace ČR a podle velikosti místa bydliště (řádková procenta)

	Nikdy	< 1x rok	> 1x rok	> 4x rok	> 1x měsíc	4x za rok a častěji				
						Vesnice (< 2,9 tis.)	Města (3–40 tis.)	Velká – stat. města (> 40 tis.)	Praha	Celá ČR
Kina, multikina	32	13	17	24	14	35	39	39	43	38
Veřejné, odborné knihovny	53	8	8	12	19	31	33	29	34	32
Památky	16	17	38	22	7	26	29	28	33	28
Divadlo pro dospělé	37	18	23	16	7	18	23	24	32	23
Divadlo a jiné pro děti	65	8	11	11	4	15	17	16	13	16
Přednášky, besedy, kurzy	57	14	14	10	6	15	16	15	16	15
Muzea	37	22	26	12	3	14	15	12	25	15
Galerie, výstavy výtvarného umění	56	15	15	10	4	10	13	15	24	14
Koncerty populární hudby	52	19	17	10	3	13	14	13	9	13
Koncerty rockové hudby	70	10	11	6	3	10	10	9	7	9
Koncerty vážné hudby, opera	72	12	9	6	2	6	8	9	11	8
Muzikály	60	18	16	6	2	7	7	9	6	7
Koncerty jazz, folk, blues	72	12	10	4	2	7	6	5	5	6
Literární kluby, večery	80	8	6	4	2	6	7	5	4	6
Tanec a balet	77	13	6	3	2	6	4	5	3	5

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2618 (listwise), populace pouze se završeným vzděláním, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

Diference v návštěvnosti v závislosti na velikosti bydliště jsou jedna věc, z hlediska kulturní politiky je nicméně klíčová spíše dostupnost kulturních institucí. Z tohoto důvodu výzkum dále zjišťoval pro šest hlavních oblastí kulturní participace – divadlo; koncerty; kino; knihovna; muzea, galerie, výstavy; zájmová kulturní sdružení – následující informace: kam se za nimi lidé vydávají a zda realizují své kulturní potřeby přímo v místě bydliště nebo někde jinde (viz tabulku 11.2).

Tabulka 11.2. Nejčastější místo návštěvy kulturních akcí a zařízení podle velikosti místa bydliště (v %)

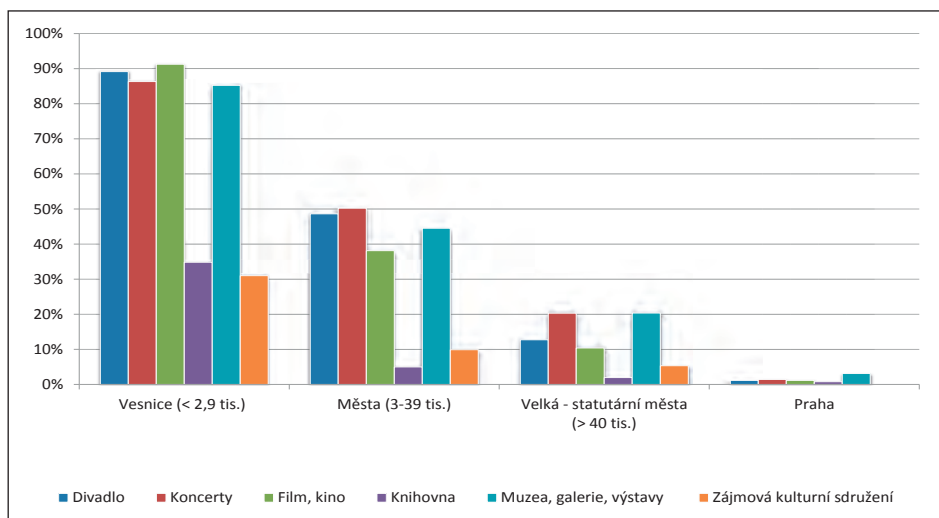
		Divadlo	Koncerty	Film, kino	Knihovna	Muzea, galerie, výstavy	Zájmová kulturní sdružení
Vesnice (< 2,9 tis.)	Nenavštěvuje	56,2	58,0	42,6	58,7	58,3	87,2
	V bydlišti	4,7	5,8	5,0	26,9	6,2	8,9
	Jinde	39,0	36,3	52,4	14,4	35,6	4,0
	Celkem	100	100	100	100	100	100
Města (3-40 tis.)	Nenavštěvuje	47,0	49,4	35,2	56,0	50,5	86,4
	V bydlišti	27,2	25,2	40,1	41,8	27,4	12,2
	Jinde	25,8	25,4	24,7	2,2	22,0	1,3
	Celkem	100	100	100	100	100	100
Velká – statutární města (> 40 tis.)	Nenavštěvuje	43,1	45,8	33,4	59,0	45,2	91,6
	V bydlišti	49,6	43,2	59,7	40,2	43,6	7,9
	Jinde	7,2	11,0	6,9	,8	11,2	,4
	Celkem	100	100	100	100	100	100
Praha	Nenavštěvuje	31,9	43,3	30,8	52,4	24,1	93,8
	V bydlišti	67,3	55,9	68,4	47,3	73,6	6,2
	Jinde	0,8	0,8	0,8	0,4	2,4	0,0
	Celkem	100	100	100	100	100	100

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2597 (listwise), populace pouze se završeným vzděláním, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

Největší rozdíly v dojíždění podle velikosti bydliště jsou u návštěv divadel s profesionálními soubory a také u muzeí, galerií a výstav. Jistě není překvapením, že obyvatelé Prahy za kulturou v podstatě nedojíždí (nepatrnou výjimku tvoří muzea, galerie a výstavy), ani že na venkově je situace zcela odlišná. Pro drtivou většinu dotázaných z nejmenších obcí do 3 tisíc obyvatel je nutností za divadlem, koncerty, do kina a do muzeí či na výstavy dojíždět. Z těch, kdo žijí v menších obcích a danou kulturní aktivitu vyhledávají, vyjíždí více než 90 % mimo své bydliště. Kulturní akce tohoto typu vyžadují zázemí profesionální produkce, ostatně i proto ji označujeme jako kulturu městskou. Poněkud jiná je ovšem situace v případě knihoven a zájmových kulturních sdružení, za kterými na vesnicích dojíždí pouze asi třetina návštěvníků knihoven a členů kulturních sdružení (z cel-

kového počtu všech obyvatel jde o 27 %, resp. 9 % těch, kdo žijí na vesnici). Návštěvy knihoven a činnost v zájmových kulturních sdruženích (ochotnické soubory, folklorní soubory, hudební školy apod.) nejsou tak úzce vázány na městské prostředí, představují jiný typ kulturní participace, která může být uskutečňována lokálně v místě, ve kterém člověk žije. Dodejme, že bez ohledu na velikost místa bydliště je dojížďka častější ve Středočeském, Ústeckém a Libereckém kraji a částečně také v Kraji Vysočina. Tyto rozdíly je však třeba s ohledem na limitovanou reprezentativnost dat za krajskou úroveň brát s určitou rezervou.

Obrázek 11.1. Dojíždění za kulturními akcemi a zařízeními podle velikosti místa bydliště (procento z těch, kdo se kulturních akcí účastní)

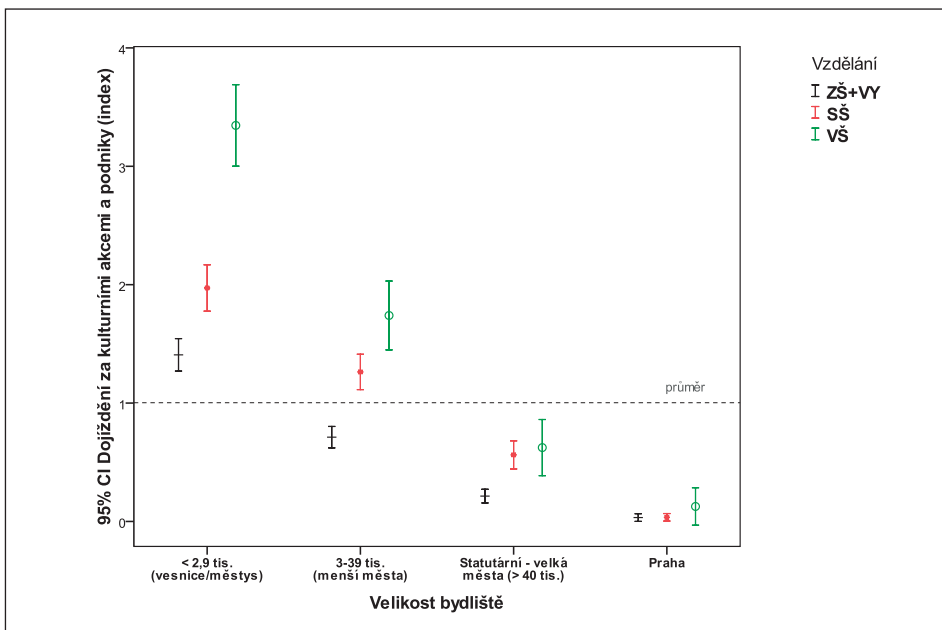

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 284 (pro zájmová kulturní sdružení) až 1616 (kino) (listwise), populace pouze se završeným vzděláním, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

Graf v obrázku 11.2 zobrazuje intenzitu dojížďky za kulturou (zjednodušeně počet akcí či podniků, za nimiž jedinec dojíždí) podle velikosti bydliště a vzdělání. Vysokoškolsky vzdělaní obyvatelé žijící v menších venkovských sídlech, s méně rozvinutým kulturním zázemím, za kulturou, podobně jako za prací, dojíždí častěji než lidé s nižším vzděláním. Dodejme, že dojížďka u vysokoškoláků z vesnic je statisticky významně vyšší oproti ostatním vzdělanostním kategoriím, konkrétně pokud jde o kina, knihovny a muzea, galerie či výstavy. Jak jsme viděli

výše, samotná velikost místa bydliště a s ní související dostupnost infrastruktury je klíčovým faktorem podmiňujícím participaci na městské kultuře. Nicméně při bližším pohledu můžeme konstatovat, že tento vliv je pouze selektivní – zasahuje jen určitou část obyvatelstva, převážně s nižším vzděláním a staršího věku. Pokud totiž kontrolujeme vliv vzdělanostní a věkové struktury v daných typech sídel, rozdíly mezi velikostmi obcí nejsou tak markantní.

Obrázek 11.2. Intenzita dojíždění za kulturními akcemi a zařízeními podle velikosti místa bydliště a vzdělání (průměry indexu s 95% intervaly spolehlivosti)

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2597 (listwise), populace pouze se završeným vzděláním, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

Poznámka: Jedná se o součtový index za šest typů kulturních aktivit, – ZŠ + VY, * SŠ, ○ VŠ.

Existují mezi zájmem o jednotlivé druhy kulturních aktivit nějaké souvislosti? Můžeme hovořit o odlišných oblastech kulturního zájmu, nebo je chození za kulturou otázkou pouze jednoho univerzálního vkusu? Jinými slovy: chodí lidé obecně za kulturou, aniž by výrazněji rozlišovali, o jaký typ kulturní akce se jedná? K zodpovězení této otázky jsme použili metody hlavních komponent, která umožňuje odhalit případnou vnitřní strukturu kulturní participace. Pomo-

cí této metody lze identifikovat odlišné dimenze městské kultury, které bude dále s ohledem na jejich poněkud odlišný význam třeba analyzovat samostatně. Existence dimenzí je tak významná z hlediska následné konstrukce součtových indexů participace na městské kultuře. Výsledky metody hlavních komponent uvádí tabulka 11.3.

Tabulka 11.3. Dimenze participace na městské kultuře (metoda hlavních komponent, faktorové zátěže)

	Komponenta		
	1	2	3
Koncerty vážné hudby, opera	,764	,201	,153
Literární kluby, večery	,742	,065	,228
Galerie, výstavy výtvarného umění	,717	,375	,069
Přednášky, besedy, kurzy	,618	,329	,055
Tanec a balet	,590	,203	,326
Veřejné, odborné knihovny	,585	,258	-,078
Památky	,225	,763	,068
Muzea	,419	,686	,019
Divadlo pro dospělé	,495	,607	,159
Kina, multikina	-,015	,577	,545
Divadlo a jiné pro děti	,174	,499	,174
Muzikály	,344	,464	,437
Koncerty rockové hudby	,034	,024	,867
Koncerty populární hudby	,109	,241	,807
Koncerty jazz, folk, blues	,462	,049	,608
Vysvětlená variance	23,8%	17,9%	16,8%
Cronbachovo alfa indexů *	,833	,734	,770

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2654 (listwise), populace pouze se završeným vzděláním, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

Poznámka: K určení počtu dimenzí použito Kaiserovo kritérium; rotace Varimax.

* Zvýrazněny jsou koeficienty, jež byly použity ke konstrukci indexů participace na městské kultuře.

Faktorová analýza odhalila celkem tři dimenze participace na městské kultuře. Ukazuje se tedy, že při chození za kulturou si lidé vybírají souběžně určitý druh aktivit podle toho, o jaký druh aktivity se jedná.

Zprvė můžeme hovořit o kulturních aktivitách tradičně označovaných *vyšoká kultura*, jakými jsou návštěvy koncertů vážné hudby a opery, literárních klubů či večerů, galerií, resp. výstav výtvarného umění, přednášek, besed a kurzů, tanečních představení a baletu a chození do veřejných či odborných knihoven. Patří sem také návštěva divadelních představení pro dospělé, byť tato forma kulturní participace vykazuje vyšší zátěž na druhé dimenzi, kterou jsme nazvali *většino-vá – zábavná kultura* (rovněž je zde silná souvislost s návštěvami jazz/folk/blue-sových koncertů, ty však mají největší zátěž na třetí dimenzi). Kulturní zájmy a aktivity spojené s druhou sférou se vyznačují hlavně zábavnou funkcí a vyžadují v porovnání s předchozí kategorií podstatně menší kulturní obeznámenost. Některé z nich patří ke kulturním žánrům, které v sobě nesou prvky masové kultury a nemají výraznější kultivační či vzdělávací potenciál; jde např. o návštěvy kin či multikin, muzikálových představení. Jiná mohou přes relativně vysokou návštěvnost obsahovat zároveň větší důraz na poznávání a rozšiřování vědomostí, byť přinášené moderní a zajímavou formou (návštěvy muzeí, divadla).

Jako zcela samostatná dimenze se vyčlenily návštěvy *koncertů moderních hudebních žánrů*, ať už jde o populární hudbu, rock či jazz spolu s folkem a blues. K této komponentě kulturní náplně volného času se váže také chození do kina/multikina. Jak uvidíme dále v analýze determinant kulturní participace, tato sféra kulturního zájmu je značně specifická, neboť je vázána především na mladší věkové skupiny.

Abychom mohli u každého respondenta sledovat, s jakou intenzitou se účastní kulturního života v jednotlivých dimenzích, zkonstruovali jsme na základě výsledků PCA odpovídající tři součtové indexy participace (jejich položková reliabilita je uvedena v tabulce 11.3).⁴

Zastavme se ještě krátce u dvou aspektů souvisejících s kulturní participací. Tím prvním je samotná motivace k účasti na kulturních aktivitách, druhým pak otázka, s kým za kulturou lidé chodí.

Očekávání spojená s participací na různých kulturních aktivitách uvádí tabulka 11.4. Dotaz na tři nejdůležitější motivy byl položen po sérii otázek sledujících frekvenci účasti na městské kultuře, tudíž lze dovozovat, že odpovědi se zde vztahují spíše k profesionálně produkované kultuře než ke sféře povětšinou

4 Návštěvy divadel pro dospělé jsme se nakonec rozhodli na základě logiky tradičního dělení vysoké–masové kultury přiřadit do indexu participace na *vyšoké kultuře*, byť má vyšší zátěž na druhé komponentě spjaté s *většinou – zábavnou kulturou*.

amatérsky provozované lokální kultury (viz dále).⁵ Primární význam kulturních aktivit pro větší část populace spočívá ve sféře zábavy a relaxování, odpočinku. Pro více jak polovinu dotázaných, kteří se kulturním aktivitám věnují, představuje chození za kulturou zábavu, příjemné trávení volného času (57 %) a podobně dvou pětinám přináší uvolnění, které napomáhá zapomenout na každodenní problémy a starosti. Za uměleckým zážitkem směřuje sice menší, ale nikoli zanedbatelná část dotázaných (asi třetina). Čtvrtina ve svém kulturním vyžití vidí potenciál pro rozšíření svého poznání, vzdělávání a duchovní rozvoj. O něco menší část dospělé populace pak v účasti na kulturních aktivitách spatřuje sociální aspekt: příležitost setkat se s přáteli a známými (29 %), resp. možnost poznat nové lidi (12 %). Jak ukázala další analýza odpovědí za pomoci metody multidimenzionálního škálování, motivy kulturní participace se člení do dvou hlavních okruhů, které jsme pojmenovali: „zábava a relaxace“, „umělecký zážitek a poznání“ (viz obrázek 11.3). Kategorie setkávání se s přáteli a známými významově nepatří k poznávání nových lidí, které se váže spíše k nejméně zastoupenému motivu – tvořivosti, snahy o realizaci vlastní tvorby.

Tabulka 11.4. Očekávání od kulturních aktivit u těch, kdo se jim věnují (sloučené odpovědi na tři otázky; procenta z případů)

	Celkem	ZŠ/ vyučení	SŠ	VŠ
Zábava, příjemné trávení volného času *	57	52	61	63
Uvolnění, zapomenutí na problémy*	42	37	49	45
Umělecký zážitek *	34	27	41	49
Rozšíření poznání, vzdělání, duchovní rozvoj*	26	18	30	48
Setkávání se s přáteli a známými*	29	29	30	25
Poznání nových lidí	12	12	12	11
Tvořivost, realizace vlastní tvorby	3	3	4	6
Něco jiného	3	2	4	2

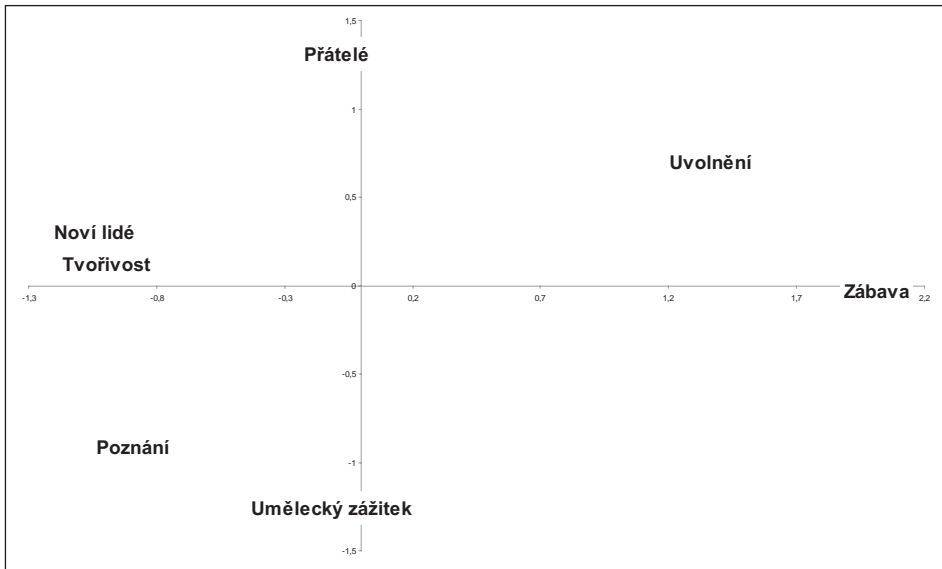
Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 1992 (listwise), populace pouze se završeným vzděláním, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

Poznámka: Vyloučeny odpovědi „žádným kulturním aktivitám se nevěnuji“ (11% odpovědí).

* rozdíl mezi vzdělanostními kategoriemi na $p < 0,05$

5 Otázka zněla: „Pokud se věnujete kulturním aktivitám, co od toho hlavně očekáváte, jaké důvody Vás k tomu vedou? Uveďte prosím v pořadí dle důležitosti tři hlavní důvody.“

Obrázek 11.3. Očekávání od kulturních aktivit u těch, kdo se jim věnují (multidimenzionální škálování)

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 1964 (listwise), populace pouze se završeným vzděláním, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

Poznámka: Metoda ALSICAL, vstupní matice: čtverec Euklidovské vzdálenosti, Stress 0,058, vyloučeny odpovědi „žádným kulturním aktivitám se nevěnuji“ a „něco jiného“.

Určité rozdíly v motivaci a očekávání spojených s kulturními aktivitami souvisí s úrovní dosaženého vzdělání (viz levý panel v tabulce 11.4). Část odpovědí (příležitost k setkávání se s přáteli a známými; relaxace – zapomenutí na problémy; a poznání nových lidí spolu s mizivě zastoupenou kategorií tvořivost/vlastní tvorba) se podle vzdělání výrazněji neliší. U vysokoškolsky vzdělaných jedinců jsou ale výrazně frekventovanější odpovědi „rozšíření poznání, vzdělanost, duchovní rozvoj“ a „umělecký zážitek“, druhá uvedená odpověď se také častěji vyskytuje mezi středoškoláky. Naopak lidé s nižším vzděláním častěji vybírali (jinak nejčastěji volenou) odpověď, že kultura je pro ně zábavou nebo příležitostí k setkání se s novými lidmi.

Na odpovědi můžeme nahlížet nejen jako na objektivní popis „skutečných“ motivací, ale ze sociologického hlediska je možné za nimi rozpoznat vybavenost internalizovanou formou kulturního kapitálu, schopnost vybrat adekvátní odpověď. Tedy v situaci dotazování zvolit odpověď, která má s ohledem na téma výzkumu žádoucí charakter. A i to může být důvodem, proč lidé s vysokoškolským

vzděláním deklarují častěji odpovědi spadající do kategorie umělecký zážitek a poznání. Ty více odpovídají pojetí kultury jako prostředku kultivace individua.

S kým za kulturu chodíme nejčastěji? Odpověď přináší tabulka 11.5,⁶ která ukazuje, že nejfrekventovanější variantou jsou známí a přátelé spolu s partnerem/partnerkou, v jejichž doprovodu chodí asi polovina dotázaných, čtvrtina se vydává často na kulturní akce se svými dětmi (dodejme, že přibližně 30 % dotázaných uvádí, že nemá potomka). Zajímavé je, že samo chodí často za kulturu 14 % dospělé populace, přičemž nezáleží na pohlaví, věku, vzdělání ani na velikosti místa bydliště.

Metoda hlavních komponent dále odhalila (výsledky z důvodu úspory místa nejsou uvedeny), že sociální okruh lze rozčlenit na „vnitrorodinný“ (partner/ka, děti) a „vnější“, kam patří nejen známí/přátelé, kolegové ze zaměstnání a rodiče/sourozenci, řadí se sem také chození za kulturu sám/sama. V prvním případě jde o zázemí vlastní (nukleární) rodiny, logicky je tedy spjato s mladším středním věkem (30 až 45 let) a okolností, zda jedinec má děti. Dodejme ještě, že chození za kulturu s partnerem/partnerkou není závislé na vzdělanostní homogamii páru, lidé tedy navštěvují kulturní akce v páru bez ohledu na to, zda jejich protějšek má nižší (nebo vyšší) vzdělání.

Tabulka 11.5. S kým navštěvuje kulturní akce (řádková procenta)

	vůbec ne/ netýká se	málokdy	často	celkem
Známí, přátelé	14,3	34,2	51,5	100 %
Partner/ka	34,7	17,6	47,7	100 %
Děti	50,2	24,8	25,0	100 %
Kolegové ze zaměstnání	58,4	25,7	15,9	100 %
Sám	53,5	32,4	14,1	100 %
Rodiče, sourozenci	47,8	38,3	13,9	100 %

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2646 (listwise), populace pouze se završeným vzděláním, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

6 Položena byla tato otázka: „Nyní Vám budu předčítat možnosti, s kým můžete navštěvovat kulturní akce. Řekněte mi prosím vždy, zda s ním ‚za kulturu‘ chodíte a případně jak často.“ Nabízené odpovědi byly: „1. velmi často“, „2. často“, „3. málokdy“, „4. vůbec ne“, „8. netýká se (nemá nikoho takového)“ a „9. neví“. Sloučeny byly kategorie 1. a 2. (velmi/často) a 4. a 8 (vůbec ne/netýká se).

Lokální kultura

V předchozí části jsme se věnovali participaci na kulturních akcích, jejichž produkce je spjata s kulturním průmyslem a určitou kulturní infrastrukturou typickou pro městské prostředí. V této části upřeme pozornost k lokální kultuře,⁷ tedy k účasti na akcích spjatých často s místem bydliště, s komunitou místních lidí a do určité míry také i vlastní iniciativou, zapojením se do lokálního dění. Mezi nejoblíbenější aktivity patří navštěvování nejrůznějších tradičních slavností, jako jsou lidové veselice, masopust, folklorní slavnosti atd., dále pak chození na plesy, bály či tradiční taneční zábavy a návštěva sportovních utkání (viz tabulku 11.6). Účastní se jich zhruba polovina dospělých obyvatel, přičemž minimálně třetina v obci, kde žijí.

Vzhledem k tomu, že otázka směřovala také na to, zda navštěvovaná akce se koná přímo v obci, kde jedinec žije, nebo někde jinde, můžeme podle získaných údajů zjistit, které kulturní zájmy jsou uspokojovány nejčastěji v místě bydliště a které mimo něj.⁸ Zde je třeba podotknout, že v případě Prahy byli respondenti dotazováni na městskou část, ve které žijí, nikoli na celé území Prahy. Podle očekávání jsou s místem nejvíce spojeny akce pro seniory. Naopak za tradičními slavnostmi, výstavami místních obyvatel a plesy, bály či tradičními tanečními zábavami se obyvatelé vydávají častěji mimo místo bydliště. Největší „saldo“ v uspokojování kulturní nabídky v místě bydliště je u nejmenších obcí (vesnice do 2999 obyvatel) a pak u Prahy, a to v případě návštěv plesů a výstav místních obyvatel (v případě Prahy se to týká i folklorních slavností a sportovních událostí).

V porovnání s participací na městské kultuře, která je diferencována v závislosti na míře urbanizace jen slabě, zde nacházíme výraznější rozdíl mezi vesnicí a městem, respektive velkými městy (pouze v případě akcí pro seniory je rozdíl podle velikosti sídla statisticky nevýznamný). Zejména pokud jde o plesy, folklorní slavnosti a ochotnické divadlo, účast na těchto akcích je častější na vesnici a ve městech do 40 tisíc obyvatel. Sjezdy rodáků jsou pak záležitostí přede-

7 Znění otázky bylo: „Následující otázka se zaměří na kulturní a společenské akce, které jsou pořádány ve vaší obci či jejím blízkém okolí. U každé z nich mi prosím s využitím možnosti na kartě řeknete, zda se u vás koná a zda ji navštěvujete? V případě Prahy vypovídejte o městské části, kde bydlíte.“ Odpovědi byly kombinací kategorií „akce se u nich koná“, „akce se u nich nekoná“ a „neví, zda se u nich koná“, a současně kategorií „navštěvuje v místě bydliště“, „navštěvuje převážně jinde“ a „nenavštěvuje“. Dále analyzujeme pouze odpovědi „navštěvuje v místě bydliště“.

8 Do určité míry může hrát roli to, kdy se tyto aktivity odehrávají, v případě víkendu na ně může někdo chodit mimo bydliště hlavně proto, že víkendy tráví jinde, a nikoliv proto, že by mu místní nabídka nevyhovovala.

vším vesnic, kde se jich účastní bezmála pětina obyvatel; dodejme, že podle podrobnějšího třídění je navštěvuje 15 % dotazovaných z měst o velikosti 5 až 15 tisíc obyvatel.

Tabulka 11.6. Participace na lokální kultuře – frekvence návštěv akcí v místě bydliště; celková a podle velikosti místa bydliště (v %)

	Koná se	Účast kdekoliiv	Účast v obci	Neví/ nezajímá se	Navštěvuje v obci			
					Vesnice (< 2,9 tis.)	Města (< 40 tis.)	Velká – stát. města (> 40 tis.)	Praha
Tradiční slavnosti (prvomájové veselice, masopust, folklorní slavnosti, pálení čarodějnic, vítání jara, posvícení, poutě)	84	62	50	7	57	56	43	27
Plesy, bály či tradiční taneční zábavy	88	48	36	7	41	41	34	11
Sportovní utkání (vč. hasičského sportu)	81	44	34	10	37	36	35	16
Výstavy místních obyvatel (výrobky, lidové umění, fotografie...)	70	40	27	13	27	32	24	17
Akce pro děti (maškarní plesy, zážitkové akce)	76	36	27	16	34	28	22	15
Jiné akce místních spolků a sdružení (výstavy chovatelů, burzy, táboráky)	62	33	21	25	25	22	19	13
Koncerty místních amatérských umělců a skupin	61	30	18	18	14	23	19	11
Ochotnická divadelní představení	56	25	14	21	14	20	8	5
Setkání rodáků	44	23	11	34	19	10	6	4
Soutěže (společenské hry, recesistické soutěže)	49	22	11	30	14	10	11	4
Akce pro důchodce (společná posezení)	65	20	14	27	18	12	13	10

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 1914 (listwise), populace pouze se završeným vzděláním, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

Tabulka 11.6 také uvádí informaci o tom, zda se sledované akce lokální kultury v daném místě konají.⁹ Ve světle dostupných dat se zdá, že největší zázemí mají právě ty aktivity, které jsou také nejvíce navštěvovány, tj. plesy/bály spolu tradičními slavnostmi a sportovními utkáními. Nejméně kulturních podniků tohoto typu nalezneme v jednotlivých městských částech Prahy (nejmarkantnější je to u spolků, plesů, ochotnického divadla, koncertů, sportovních utkání a sjezdů rodáků).

Tabulka 11.7. Dimenze participace na lokální kultuře (metoda hlavních komponent, faktorové zátěže)

	Komponenta		
	1	2	3
Sportovní utkání	,761	-,030	,099
Plesy, bály, taneční zábavy	,652	,312	-,125
Soutěže	,562	,136	,387
Akce pro děti	,483	,156	,297
Ochotnické divadlo	-,008	,708	,293
Koncerty místních umělců, skupin	,254	,691	,062
Výstavy od místních obyvatel	,113	,676	,226
Tradiční slavnosti	,468	,482	-,030
Akce pro důchodce	-,006	,057	,779
Setkání rodáků	,094	,186	,694
Jiné akce místních spolků	,288	,265	,509
Vysvětlená variance	17,7	17,4	15,9
Cronbachovo alfa indexů *	0,532	0,626	0,558

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 1914 (listwise), populace pouze se završeným vzděláním, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

Poznámka: K určení počtu dimenzí použito Kaiserovo kritérium; rotace Varimax.

* Zvýrazněny koeficienty, jež byly použity ke konstrukci indexů participace na lokální kultuře.

Výsledky metody hlavních komponent (viz tabulku 11.7) ukazují, že také participace na lokálních kulturních akcích je strukturována do tří odlišných dimenzí. První oblast chození za kulturními akcemi je spjata s komunitou v místě bydliš-

⁹ V tabulce uvádíme také podíl respondentů, kteří nevědí, zda se daná kulturní či společenská akce u nich v obci koná. V absenci povědomí o konání lokálních kulturních akcí se výrazně vymykají obyvatelé Prahy (v průměru o nich neví přibližně polovina Pražanů).

tě, jde o návštěvy plesů, balů, tanečních zábav, různých soutěží, tradičních slavností a akcí pro děti. Tato dimenze, nazýváme ji jako *akční–společenská*, je typická spíše pro mladší ročníky, přestože souvislost s věkem není tak silná jako v případě třetí dimenze – kulturních akcí pro seniory. Druhou dimenzi pro jednoduchost pojmenováváme jako *uměleckou*. K ní patří návštěva ochotnického divadla, koncertů místních umělců, skupin a výstav místních obyvatel. Ta tvoří určitý protějšek k výše popsané městské sféře vysoké kultury spjaté s kamennými institucemi v prostředí měst. Třetí dimenze je typická účastí především starších lidí, představují ji akce pro důchodce, setkání rodáků a jiné akce místních spolků, označit bychom ji tak mohli jako *seniorská* s výrazným akcentem na lokalitu bydliště. Jak uvidíme dále, je jednoznačně determinována věkem, typická je pouze pro nejvyšší věkové kategorie (vyšší účast, nad 30 %, je až ve věkových kategoriích nad 56 let).

Také pro tyto dimenze lokální kultury jsme zkonstruovali odpovídající aditivní indexy, které dále využijeme při regresní analýze (jejich položková reliabilita je uvedena v tabulce 11.7).

Aktivní kulturní participace: členství v uměleckých/kulturních sdruženích, vlastní umělecká tvorba a účast na organizování kulturních akcích

Z analyzovaných dat vyplývá, že ve svém volném čase se věnuje nějaké tvůrčí umělecké činnosti více než pětina občanů, přičemž více než desetina (12 %) se takovéto aktivitě věnuje pravidelně nejméně jednou za měsíc. K nejčastěji zastoupeným činnostem patří řemeslná činnost (řezbářství či keramika), výtvarná a hudební činnost, kterým se věnuje více jak 5 % dospělé populace, nejméně zastoupeno je divadelní vystupování (tabulka 11.8).

Míra aktivní umělecké činnosti se prakticky neliší podle velikosti místa bydliště, nepatrně méně často se takové činnosti věnují lidé z velkých, statutárních měst (18 %). Z hlediska regionálního, s přihlédnutím k omezené interpretovatelnosti výsledků kvůli limitům v reprezentativnosti dat za jednotlivé kraje, patří mezi umělecky nejaktivnější obyvatelé Libereckého a Plzeňského kraje. Jak uvidíme dále, klíčovými faktory ovlivňujícími uměleckou aktivitu jsou především úroveň dosaženého vzdělání a věk. Vlastní umělecké činnosti se věnují především lidé mladší, hranicí je přibližně 50 let (mezi mladšími je to minimálně 23 %, u starších pak méně než 19 %), a lidé s vyšším dosaženým vzděláním (zatímco z vysokoškoláků se této činnosti věnuje 31 %, tak mezi lidmi s nanejvýše vyučením je to pouze 18 %).

Tabulka 11.8. Tvůrčí umělecká činnost (kumulovaná procenta v odpovědích na tři otázky)

	% odpovědí	% případů
Řemeslná (řezbářství, keramika)	5,8	6,5
Výtvarná (malba, kresba)	5,6	6,3
Hudební	5,1	5,8
Nějaká jiná	4,2	4,7
Taneční	2,5	2,9
Literární	2,6	2,9
Umělecká fotografie	2,6	2,9
Filmová (mimo rodinná videa)	1,1	1,3
Jevištní, divadelní	1,1	1,2
Nevěnuje se žádné takové činnosti	69,5	78,6
Celkem	100	113

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2682 (listwise), populace pouze se završeným vzděláním, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

Amatérská umělecká tvorba může být buď zcela individuální, anebo organizovaná s různou mírou formálnosti. Mezi nejoblíbenější formy organizované účasti umělecké tvorby patří činnost ve výtvarných kroužcích či dílnách a také divadelní soubory, dramatické kroužky (v obou případech vč. LŠU). Těchto forem umělecké činnosti se účastní či někdy v dospělosti účastnilo přibližně 6 % dospělé populace (viz tabulku 11.9). Nejčastější je pak spíše pasivnější forma participace – členství v čtenářském (9 %) a diváckém klubu (7 %). A často nezůstává u aktivně participujícího jednotlivce u jedné takovéto aktivity, 10 % dotázaných je nebo bylo členem více jak dvou sdružení či souborů.

Organizovanou amatérskou uměleckou činnost nalezneme častěji na vesnicích, menších městech a částečně také v Praze. Záleží ovšem na konkrétní oblasti kulturních aktivit: zatímco folklorní sdružení a divadelní soubory jsou typičtější pro vesnické prostředí, kde jsou nejčastěji zastoupeny v podstatě všechny formy uměleckého sdružování, tak v Praze to je pouze členství v čtenářském a diváckém klubu, případně ještě ve výtvarném kroužku. Vezmeme-li v úvahu regionální rozdíly, opět s upozorněním na omezenou platnost našich závěrů, můžeme konstatovat, že obecně k neaktivnějším v organizované umělecké činnosti patří lidé z kraje Středočeského a Ústeckého, především v oblasti hudebních či pěveckých souborů. V případě folklorních sdružení a tanečních souborů vynikají obyvatelé Zlínského a Jihočeského kraje, v divadelní činnosti lidé z Plzeňského kraje a Kraje Vysočina. Podobně jako v případě vlastní umělecké tvorby je členství ve sdruženích podmíněno vyšším vzděláním, typičtější je také pro mladší lidi ve věku do 35 let.

Tabulka 11.9. Členství v uměleckém souboru, sdružení, kroužku a klubu (řádková procenta)

	Od dětství dodnes	Pouze v dětství	Dříve v dospělosti, v současné době již ne	V současnosti, ale nebyl v dětství	Není a nikdy nebyl/a	Celkem
Divadelní, dramatický	,8	21,4	3,6	1,2	73,1	100
Čtenářský, literární	2,1	16,6	5,0	2,1	74,2	100
Výtvarný	1,4	26,8	3,1	1,3	67,4	100
Divácký klub	,6	8,3	5,0	1,5	84,6	100
Folklorní, národopisný	,6	5,8	2,6	1,0	89,9	100
Hudební, pěvecký, hra na nástroj	1,5	21,6	3,0	1,5	72,4	100
Taneční	1,1	8,9	2,2	1,4	86,3	100
Jiné sdružení	,9	3,4	1,9	1,9	91,9	100

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2649 (listwise) (pro Jiné sdružení N = 1774), populace pouze se završeným vzděláním, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

Poslední oblastí spjatou s aktivní kulturní participací, u které se zastavíme, je veřejné vystupování na kulturních akcích a pomoc při jejich pořádání. Rozhodně nejde o rozšířenou činnost, na kulturních akcích účinkovalo v uplynulém roce pouze 8% dospělé populace, se spolupřátáním pomáhala přibližně sedmina obyvatel a finančně přispělo asi 9%.

Tabulka 11.10. Spolupodílení se na kulturních akcích v uplynulých 12 měsících (řádková procenta)

	Celkem ČR	Vesnice (< 2,9 tis.)	Města (3–40 tis.)	Velká – statutární města (> 40 tis.)	Praha
Finanční podpora	8,8	13,5	8,4	5,1	5,0
Vlastní účinkování	7,9	11,6	7,9	5,1	4,2
Spolupřátání, organizování	14,5	22,2	13,0	9,9	8,0

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2692 (listwise), populace pouze se završeným vzděláním, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

Poznámka: Dopočet do 100% tvoří podíl dotázaných, kteří se na kulturních akcích nepodíleli.

Vlastní vystupování i přispívání financemi je doménou vysokoškoláků, přibližně 17 % z nich vystoupilo nebo finančně přispělo, zatímco u lidí s nanejvýše vyučením to bylo jen 6 %. Podobně je tomu v případě pomoci s organizováním kulturních akcí, kdy jsou navíc častěji aktivní také lidé se středoškolským vzděláním. Vlastní vystupování, financování či spolupořádání jsou činnosti, které jsou typické pro venkovská sídla a menší města. Na vesnicích účinkovalo na takovýchto akcích asi 12 % obyvatel, v městech do 40 tis. 8 %, v Praze ale jen 4 %. V regionálním srovnání jsou neaktivnější z hlediska vlastního vystupování v Plzeňském a Jihočeském kraji, pomoc při organizování je dále silná i v Pardubickém kraji a Kraji Vysočina.

Determinanty kulturní participace

Viděli jsme, že jednotlivé sociální a prostorové charakteristiky z větší či menší míry podmiňují kulturní aktivitu. Tyto faktory jsou však navzájem provázány, v důsledku toho některé vztahy mohou být zprostředkovány či určitým způsobem modifikovány. Proto na závěr přistoupíme ke komplexnímu posouzení jednotlivých sociodemografických faktorů, které mohou ovlivňovat kulturní participaci, pomocí vícerozměrné analýzy. Využijeme k tomu regresních modelů, které umožňují zhodnotit míru jejich působení při kontrole ostatních vlivů, a to postupně pro dílčí dimenze sféry městské a lokální kultury a pro sféru vlastní kulturní aktivity (tvůrčí umělecká činnost a členství v uměleckých sdruženích). Závislé proměnné reprezentují souhrnné indexy pro dimenze participace na městské a lokální kultuře a indexy tvůrčí umělecké činnosti a členství v uměleckých souborech či sdruženích. Ve všech případech bude sada vysvětlujících sociodemografických znaků – vybrány byly ty, u nichž lze určitý vliv na participaci předpokládat – stejná, s jednou výjimkou: v případě městské kultury máme navíc k dispozici subjektivně hodnocené překážky účasti na kulturních aktivitách. Ty vstupují do analýzy odděleně v aditivním modelu 2.

Odhady parametrů z modelů pro tři sféry městské kultury uvádí tabulka 11.11. Předně je třeba říci, že participace na profesionálně zaštitěné kulturní produkci je u nás poměrně silně determinována sociodemografickými charakteristikami (modely vysvětlují až pětinu variance v indexu participace na většinové – zábavné kultuře). Participace na vysoké kultuře je nejvíce ze všech sfér podmíněna vzděláním, jde o doménu zejména vysokoškoláků; v porovnání s většinou – zábavnou kulturou se zde projevuje menší vliv příjmu domácnosti. Ze všech tří oblastí městské kultury je tato forma chození za kulturou nejvíce doménou žen, nepatrně roste také s věkem a je nejsilněji podmíněna velikostí místa bydliště –

zvyšuje se s tím, jak se posouváme do větších sídel. Účast na většinové – zábavné kultuře naproti tomu klesá s věkem, vyhledávají ji také častěji rodiče s nezaopatřenými dětmi (ostatně součástí indexu je i položka navštěvování divadelních a podobných představní pro děti) a je, podobně jako vysoká kultura, intenzivnější ve velkých městech. Nejsilněji se zde projevuje vliv příjmu domácnosti. Sociální skladba návštěvníků koncertů moderní populární hudby se z části podobá lidem participujícím na většinové – zábavné kultuře, audience se však přeci jenom v některých ohledech liší. Setkáme se zde častěji s muži, vliv vzdělání je mizivý, podobně je tomu i s příjmem. Efekt rodičovství je zde naopak záporný – častěji na koncerty chodí ti, kdo nemají děti. Návštěvníky najdeme prakticky ve všech velikostních kategoriích místa bydliště.

Výzkum také zjišťoval, co lidé považují za tři největší překážky (z devíti nabízených možností), které jim zabraňují v návštěvě kulturních akcí. Abychom hlouběji porozuměli determinantám kulturní participace na městské kultuře, zařadili jsme v modelu 2, který obsahuje všechny sociodemografické proměnné z modelu 1, i tento spíše subjektivní pohled. Nízké až nulové zlepšení vysvětlující síly modelu ukazuje, že vnímané překážky se výrazněji nad rámec sociodemografických faktorů již neprojevují, nejmarkantnější je to v případě koncertů populární hudby. I tak lze interpretovat kladný regresní koeficient v případě nevyhovující doby konání a nedostatku volného času – kulturní akce navštěvují i ti, kdo nemají času nazbyt. Podstatné jsou zde dvě skutečnosti, zaprvé na participaci ve všech třech sledovaných dimenzích městské kultury nemá vliv pocítovaný nedostatek peněz, a zadruhé ve všech sférách se projevuje faktor, který sociodemografické vlivy nemohly obsáhnout, totiž skutečnost, že jedinec nemá, s kým by za kulturou chodil. Dodejme, že participaci na vysoké kultuře také částečně snižují rodinné povinnosti.

Přejdeme dále k participaci na lokální kultuře. Tato sféra je proti městské kultuře mnohem slaběji zakotvena v sociodemografických charakteristikách účastníků (viz tabulku 11.12), byť působení faktorů je v obecné rovině velmi podobné. V jedné podstatné okolnosti se ovšem tyto dvě úrovně navštěvování kulturních akcí liší. Zatímco u městské kultury účast rostla s velikostí sídla, v případě lokální kultury je tomu naopak: s vyšší účastí se setkáme v menších obcích a městech. Dimenze označená jako lokální umění je protějškem participace na vysoké kultuře městského typu, častěji se takovýchto akcí účastní ženy, vzdělanější a movitější lidé. Dimenze akčních/společenských akcí je typická pro mladé lidi, s vyšším vzděláním a s malými dětmi, ostatně podobně jako v případě zábavné/většinové kultury městského typu zde figurují akce pro děti (maškarní plesy, zážitkové akce apod.). Sociální základna třetí dimenze je vymezena jednoznačně již svým názvem, jde o aktivity pro seniory, tudíž hlavním určujícím faktorem je zde vyšší věk.

Tabulka 11.11. Determinanty participace na městské kultuře ve sféře kultury vysoké, většinové – zábavné a koncertů moderní hudby (standardizované koeficienty odhadnuté z regresiho modelu – OLS)

	Vysoká kultura		Většinová – zábavná kultura		Koncerty moderní hudby	
	Beta	Sig.	Beta	Sig.	Beta	Sig.
Model 1:						
Pohlaví (muž)	-,187	,000	-,111	,000	,084	,000
Věk	,063	,004	-,213	,000	-,376	,000
Vzdělání SŠ	,149	,000	,114	,000	,026	,210
Vzdělání VŠ	,309	,000	,155	,000	,069	,001
Příjem domácnosti	,083	,000	,176	,000	,078	,000
Počet nezaopatřených dětí	-,033	,115	,091	,000	-,093	,000
Velikostní skupina obce	,062	,002	,045	,019	-,030	,116
Model 2 – Překážky:						
Rodinné povinnosti	-,073	,001	-,005	,821	-,035	,111
Zdravotní problémy	-,023	,294	-,049	,022	-,011	,630
Nedostatek peněz	,010	,625	,019	,346	,008	,701
Špatná dostupnost	,008	,708	-,035	,083	-,028	,173
Nevyhovuje doba konání	,089	,000	,061	,001	,011	,576
Nedostatek volného času	,006	,769	,045	,032	,014	,518
Špatná nabídka v místě byd. / nabídka nevyhovuje	-,017	,414	,002	,911	,002	,935
Nedostatek informací o nabídce	,010	,616	,019	,309	,025	,203
Nemá s kým by na kult. akce chodil/a	-,054	,008	-,059	,003	-,046	,021
Adj. Rsq Model 1	,151		,199		,173	
Model 2	,162		,209		,174	
N	(2211)		(2227)		(2238)	

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, (N viz modely) populace pouze se završeným vzděláním, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

Poznámka: * zvládněny koeficienty s $p > 0,05$

Tabulka 11.12. Determinanty participace na lokální kultuře ve sféře umělecké, akční/společenské a akcí pro seniory (standardizované koeficienty odhadnuté z regresního modelu – OLS)

	Umění		Akční/ společenské		Pro seniory	
	Beta	Sig.	Beta	Sig.	Beta	Sig.
Pohlaví (muž)	-,097	,000	,031	,140	-,028	,228
Věk	-,033	,183	-,206	,000	,253	,000
Vzdělání SŠ	,084	,000	,032	,143	,028	,259
Vzdělání VŠ	,085	,000	,045	,039	,008	,729
Příjem domácnosti	,053	,033	,116	,000	,008	,754
Počet nezaopatřených dětí	,021	,382	,195	,000	-,014	,559
Velikostní skupina obce	-,107	,000	-,210	,000	-,169	,000
Adj. Rsq	,038		,204		,090	
N	(2104)		(2011)		(1835)	

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, (N viz modely) populace pouze se završeným vzděláním, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

Poznámka: * zvýrazněny koeficienty s $p > 0,05$

Nakonec se budeme věnovat otázce, které faktory ovlivňují vlastní kulturní aktivitu, a sice tvůrčí uměleckou činnost ve volném čase a členství v uměleckém souboru/sdružení. Výsledky odhadů regresního modelu jsou uvedeny v tabulce 11.13. Sociální skladba těch, kdo se věnují vlastní umělecké činnosti,¹⁰ je na první pohled podobná profilu lidí, kteří se účastní vysoké městské kultury, což by naznačovalo jistou exkluzivitu těchto činností. Častěji jde o vzdělanější jedince a především ženy. Nicméně jsou zde i podstatné rozdíly – zjevně nejde o činnost závislou na ekonomickém kapitálu (vliv rodinného příjmu je dokonce negativní) a také se jí věnují častěji lidé mladší. Ještě jedna věc je ale podstatná: jak jsme již viděli při bivariátním popisu, míra aktivní umělecké činnosti se výrazněji neliší podle velikosti místa bydliště.

Poněkud jiná je skladba členů uměleckých souborů, sdružení a kroužků.¹¹ Příznivou zprávou je jistě skutečnost, že ze všech sledovaných forem kulturní parti-

10 Tvůrčí umělecká činnost je měřena jako počet aktivit, které respondent uvedl ze tří možných (index nabývá hodnoty 0–3).

11 Intenzita členství v uměleckém souboru/sdružení (pro období „někdy v dospělosti“) je indikována odpověďmi na otázky po osmi typech takovýchto organizací (součtový index nabývá hodnoty 0–8).

cipace se jedná o sféru nejméně strukturovanou sociodemografickými charakteristikami (podíl vysvětlené variance indexu dosahuje pouze dvou procent). Navíc oproti vlastní umělecké tvorbě roste zájem o činnost v uměleckých souborech s klesající velikostí místa bydliště. Jinými slovy, nejde o činnost nikterak exkluzivní, uzavřenou pouze úzkému okruhu lidí, i když i zde se setkáme častěji s vysokoškoly a větším podílem žen.

Tabulka 11.13. Determinanty kulturní aktivity: tvůrčí umělecká činnost, členství v uměleckém souboru/sdružení (standardizované koeficienty odhadnuté z regresního modelu – OLS)

	Tvůrčí umělecká činnost		Členství v uměleckém souboru	
	Beta	Sig.	Beta	Sig.
Pohlaví (muž)	-,111	,000	-,095	,000
Věk	-,156	,000	,028	,232
Vzdělání SŠ	,067	,002	,004	,857
Vzdělání VŠ	,125	,000	,108	,000
Příjem domácnosti	-,063	,007	,011	,633
Počet nezaopatř. dětí	-,004	,843	-,043	,052
Velikostní skupina obce	,002	,928	-,048	,021
Adj. Rsq	,047		,022	
N	(2360)		(2378)	

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, (N viz modely) populace pouze se završeným vzděláním, vážená data podle sociodemografických charakteristik a populační velikosti krajů.

Poznámka: * zvýrazněny koeficienty s $p > 0,05$

Závěr

Výzkum Kultura v regionech České republiky 2011 sledoval široký vějíř kulturních aktivit od návštěv tanečních a baletních představení přes návštěvu muzeí až po koncerty rockové hudby. Stranou pozornosti nezůstaly ani návštěvy ochotnických představení, folklorních oslav či setkávání rodáků. Krom této *de facto* pasivní kulturní participace jsme zjišťovali také vlastní aktivitu, tedy tvůrčí (uměleckou) činnost a členství v uměleckém souboru či sdružení. Nejdůležitější výsledky rozsáhlého výzkumného šetření týkající se kulturní participace lze shrnout do následujících bodů.

Na kulturní participaci se u nás podílí jen menší část společnosti, tradičních kulturních aktivit – městské kultury se účastní alespoň 4x za rok méně než čtvrtina dospělé populace. K nejčastějším aktivitám patří návštěvy kina (38 %), veřejné knihovny (32 %), památek (28 %) a divadelního představení pro dospělé (23 %). Koncertů vážné hudby či opery se opakovaně zúčastnilo pouze 8 % populace starší 18 let, vůbec žádnou zkušenost s touto kulturní produkcí pak nemají bezmála tři čtvrtiny lidí. Relativně nižší úroveň kulturní participace dokumentuje i naše pozice v mezinárodním srovnání [Cultural Statistics 2011]: kino alespoň jednou za rok navštěvuje 34 % populace ve věku 25–64 let (výzkum EU-SILC z roku 2006), což nás řadí na osmnácté místo mezi dvaceti osmi evropskými zeměmi. Pokud jde o návštěvy živých vystoupení – divadlo, koncerty, opera, balet a taneční představení –, jsme v Evropě dokonce až na dvaadvacátém místě: na alespoň jednu takovou akci u nás zavítá ročně 37 % občanů, přičemž průměr za sledované země je 44 %. Příznivější jsou statistiky ohledně návštěv kulturních pamětihodností – historické památky, muzea, galerie výtvarného umění a archeologická naleziště –, zde patříme k evropskému průměru. Koneckonců na kulturní vyspělost české společnosti ukazuje přetrvávající velmi vysoká úroveň čtenářství (byť podíl čtenářů u nás pozvolna klesá, viz kapitolu 9). Dokumentuje to kromě rozšířené návštěvnosti knihoven (bezmála pětina dotázaných v našem výzkumu udává, že chodí do knihovny alespoň jednou za měsíc) i skutečnost, že z dvaceti evropských zemí (zúčastněných ve výzkumu AES 2007) zaujímáme třetí místo v podílu lidí, kteří v uplynulých 12 měsících přečetli alespoň jednu knihu (jde o více jak 3/4 dospělé populace). Kromě toho patříme k zemím, kde je čtenářství relativně slabě diferencováno podle vzdělání.

Z hlediska potenciálu zachování nehmotného kulturního dědictví je také příznivou zprávou, že asi pětina dospělé populace se sama věnuje či se někdy v dospělosti věnovala tvůrčí činnosti, nejčastěji řemeslné výrobě, výtvarné a hudební produkci (a polovina z tohoto počtu dokonce pravidelně, alespoň jednou za měsíc).

Kulturní participace, především na městské kultuře, je do určité míry závislá na dostupnosti kulturních institucí, které přicházejí s nabídkou konkrétních akcí. Z necelé poloviny obyvatel žijících na vesnicích, kteří o nějakou formu kulturní participace projevují zájem, musí víceméně všichni za kulturou dojíždět. Infrastruktura dostupná ve většině sídel zastupují v podstatě pouze veřejné knihovny. Nicméně ukázalo se, že také činnost kulturních sdružení (ochotnické soubory, hudební školy apod.) není tolik spjata s městy a tedy omezena nutností dojíždět.

Výsledky analýzy provázanosti různých forem kulturních aktivit upozorňují na to, že o kulturní participaci je třeba uvažovat v několika sférách, a že tyto sfé-

ry je dále vhodné rozčlenit do dílčích dimenzí. Identifikovali jsme sféru participace na městské kultuře, která je specifická profesionální produkcí a zázemím v kamenné infrastruktuře typicky dostupné v městském prostředí (divadla, kina, koncertní sály), sféru participace na lokální kultuře, která zahrnuje kulturní aktivity, které jsou pořádány často přímo v obci a občané se na nich mnohdy aktivně podílejí (folklorní oslavy, plesy, soutěže apod.). Konečně třetí sférou, kterou jsme sledovali, byla vlastní kulturní aktivita, jednak ve formě vlastní umělecké tvorby a jednak ve formě účasti v kulturních sdruženích a spolcích.

Ve všech těchto sférách souvisí zapojení do kulturního dění nějakým způsobem s určitými charakteristikami jednotlivců. Nejzřetelněji je tomu v případě participace ve třech dimenzích městské kultury. Účast na vysoké kultuře (divadlo, galerie, koncerty vážné hudby atd.) je nejsilněji podmíněna dosaženou úrovní vzdělání, tj. kulturním, resp. akademickým kapitálem. Navštěvování většiny/většiny/zábavných produkcí (kino, muzikály atd.) je naproti tomu silněji ovlivněno kapitálem ekonomickým, konkrétně deklarovaným příjmem domácnosti. Také je nejzřetelněji spjata s životní fází – tuto formu kultury vyhledávají mladší ročníky a rodiče nezaopatřených dětí. Třetí dimenze – koncerty moderní populární hudby – jsou pak vedle nejmladší věkové kategorie doménou především mužů a faktor rodičovství je zde spíše překážkou.

Také účast na akcích konajících se především v místě, kde člověk žije, na tzv. lokální kultuře, je zakotvena v sociální struktuře společnosti. Diference v této oblasti jsou ale podstatně slabší než v případě městské kultury. I zde se jednotlivé dimenze vyznačují dílčími specifiky. První dimenze, která je spjata s místní produkcí – označili jsme ji jako orientovanou na „umění“ (ochotnické divadlo, výstavy místních obyvatel, koncerty místních umělců) – se z hlediska determinant nejvíce podobá městské vysoké kultuře. Druhá dimenze, kterou jsme pojmenovali jako akční/společenskou, je doménou především mladých lidí a rodin s dětmi. U třetí dimenze – jde o akce pro seniory či setkání rodáků – nacházíme zájemce o ní téměř výhradně v populaci seniorů.

Aktivity spojené s místem, se kterým je člověk spjat svým bydlištěm, jsou nesmírně důležité z hlediska přenosu kulturních tradic. Přenášení tradice je zde propojeno ve vzájemnosti dané interakcí tváří v tvář. To je charakteristický prvek lokální kultury, který ji odlišuje od profesionálně zaštitěné a mnohem více profesionalizované městské kultury, která spočívá na přesném vymezení rolí producenta a spotřebitele kultury. Setkání probíhají ve společném prostoru, jsou součástí každodenního života, účast na těchto akcích (ať už přímo aktivní spolupodílení se na kulturním dění obce, či jen pasivní) tak napomáhá rozvoji vzájemných vztahů mezi lidmi a pocitu příslušnosti. Představuje tak bezpochyby významný prvek lokální identity.

12. Některé souvislosti územní veřejné správy a kulturního života

Zdenka Vajdová, Tomáš Kostecký

Ve 2. kapitole Michala Illnera jsme viděli, jak zákon o obecním zřízení pověřuje veřejnou správu plněním funkcí v celkovém kulturním rozvoji obce. Uspokojování potřeb občanů v oblasti kultury, podpora kulturních aktivit občanů a jejich organizací zaměřených na rozvíjení kulturních aktivit, také péče o značnou část kulturních památek v území – to vše sice patří k tomu, co je zákonem míněno, nicméně „celkový rozvoj kultury“ toto přesahuje. Mezi povinnosti krajské veřejné správy vůči kultuře patří v rámci jejích pravomocí i koordinace rozvoje územního obvodu kraje, schvalování koncepčních a strategických dokumentů; a pokud jde o cestovní ruch, také zajištění realizace strategií a jejich kontrola. Potřeby občanů v oblasti kultury však představují velmi širokou a různorodou paletu; jsou diferencovány podle řady sociodemografických i teritoriálních znaků. Jejich uspokojení je pak ovlivněno řadou osobních faktorů a také řadou faktorů vnějších. Jedním z nich je právě to, jak územní veřejná správa plní své funkce v kulturním rozvoji svěřeného území.

Tato kapitola se zabývá (1) spokojeností občanů s kulturním životem v jejich obci, kraji, což lze považovat za indikaci toho, jak jsou uspokojeny kulturní potřeby občanů. Ze spokojenosti či nespokojenosti občanů s prací územní veřejné správy – obecní a krajské – můžeme usuzovat (2) jak dobře plní veřejná správa svou funkci v rozvoji kultury. Patří sem i otázka, kdo by měl vlastně finančně podpořit a organizovat kulturní život. Dají se předpokládat (3) rozdíly ve spokojenosti s kulturním životem, vyplývající jak z rozdílu v úrovni územní veřejné správy (obecní, krajská), tak z diferenciací mezi kraji. Dále se ptáme: (4) jestli spokojenost občanů s kulturním životem ovlivňuje jejich identifikace s komunitou, jejíž teritorium sdílejí. V analýze využíváme data o respondentech z reprezentativního výzkumu *Kultura v regionech České republiky 2011*, sběr dat pomocí formalizovaného a standardizovaného dotazníku, který byl podkladem osobního rozhovoru tazatele s respondentem. Soubor zahrnuje 2710 respondentů.

Spokojenost občanů s kulturním životem

V dotazování byla rozlišena spokojenost respondenta s kulturním životem v obci, resp. městské části¹, kde respondent žije, a v kraji, resp. v Praze. Základní informace o tom, jak jsou respondenti spokojeni, je v tabulce 12.1.

Tabulka 12.1. Spokojenost s kulturním životem (v %)

	v obci, městské části	v kraji, v Praze
velmi spokojen	16,5	20,4
spíše spokojen	55,9	64,4
spíše nespokojen	21,9	13,2
velmi nespokojen	5,7	2,0
	(N = 2373)	(N = 2209)

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011.

Jak v případě obcí (městských částí), tak v případě krajů (Prahy) má spokojenost s kulturním životem podobný charakter rozložení: z těch respondentů, kteří na otázku odpověděli, je s kulturním životem spíše spokojeno nejvíce respondentů, nejmenší procento je velmi nespokojeno. Poněkud zarážející je počet těch, kteří na otázky neodpověděli nebo o své spokojenosti neví nic. U obce to představuje 12,4 %, u kraje dokonce 18,5 % respondentů z celého souboru. Přesto zjišťujeme spokojenost s kulturním životem v kraji u více respondentů než v obci (v absolutním i relativním počtu respondentů). Zdá se, že kulturním životem respondenti rozumí možnou nabídku příležitostí k uspokojení kulturních potřeb, a ta bude v kraji jistě větší než v jednotlivé obci či v jednom městě.

Stejně jako je přirozené, že kulturní potřeby a zájmy občanů jsou různorodé, naplňované různými aktivitami, je přirozené i to, že pro řadu lidí leží kulturní život tak, jak se na něj ptáme v dotazníku, mimo jejich zájem, a tudíž jej ani hodnotit nemohou. To naznačují i odpovědi na otázku, kde respondent vyhledává informace o nabídce kulturních pořadů a akcí, lhostejno jestli v kraji nebo v obci; 17 % respondentů odpovědělo, že takové informace nezískává nikde a nevyhledává je. Je proto docela možné, že přibližně pětina populace je, možno říci, mimo kulturní život a do kulturních aktivit ani do tzv. „konzumace kultury“ se nezapojuje.

¹ Dotaz na spokojenost s kulturním životem v městské části byl položen pouze respondentům z Prahy, kterých jsme se ptali, jak jsou spokojeni s kulturním životem v městské části (obec) a v Praze (kraj).

Lze tak soudit i z odpovědí na otázky, které se zabývají kulturními aktivitami. Např. v otázce „Jak často obvykle navštěvujete následující kulturní akce či zařízení?“ je nabídnuto 15 kulturních zařízení či akcí. Procento těch, kteří „vůbec nenavštěvují, nemají zájem“, se pohybuje mezi 18 až 53 %, kromě jediné položky, jíž je návštěva památek jako hrady, zámky, skanzeny a technické památky, kde nemá zájem jenom 9 %. Pro naši hypotézu o existenci značné části obyvatel, pro niž je kulturní život (jak se na něj ptáme v termínech srozumitelné každodennosti) nezajímavý, svědčí i odpověď 48 % respondentů, že pro ně osobně není kultura příliš nebo dokonce vůbec důležitá. Jenom politika a náboženství je na tom v české společnosti hůře; politika je nedůležitá pro 79 % a náboženství nedůležité pro 85 % respondentů. I z těchto letmých pozorování vyplývá jeden důležitý závěr: celkový rozvoj kultury přesahuje kulturní potřeby občanů, jak jsme již uvedli na začátku kapitoly. Z toho vyplývá, že *veřejná správa má v oblasti kultury povinnosti přesahující uspokojování kulturních potřeb občanů. Povinnosti, které jsou orientovány ideou hodnoty uchování kulturního dědictví a ochrany památek pro život lidské komunity na úrovni obce, kraje, národa i Evropy. A to bez ohledu na efekty, které by v jakékoliv oblasti mohlo přinést jejich ekonomické využití.*

Podpora kultury

V předcházejícím odstavci jsme poukázali na to, že celkový rozvoj kultury přesahuje uspokojování kulturních potřeb občanů daného území a finanční podpora kultury se považuje za jeden z hlavních způsobů, jak rozvoj kultury udržet. Zdrojem finanční podpory však není jenom stát nebo územní veřejná správa, jak o tom vypovídají předcházející kapitoly. Do financování kulturních aktivit se zapojily další sektory společnosti – neziskový a soukromý. Nemluvě o tom, že do této oblasti intervenují strukturální fondy Evropské unie nebo jiné zahraniční zdroje. Jaký názor na to mají občané, na to jsme zeptali v našem šetření prostřednictvím dvou otázek: „Kdo by měl finančně podporovat kulturní akce a kulturní zařízení?“ a „Kdo by měl finančně podporovat provoz a údržbu památkových objektů?“ Respondenti se vyjadřovali na čtyřbodové škále souhlasu k roli sedmi možných podporovatelů; osmou variantou bylo „nikdo, mají si na sebe vydělat samy“. Tabulka 12.2 ukazuje souhrnný výsledek odpovědí těch respondentů, kteří vybrali jednu z hodnot na čtyřbodové škále souhlasu. Odpovědi „nevím“ nebyly tak časté, aby jim bylo potřeba věnovat zvýšenou pozornost, přesto uvádíme rekapitulaci této odpovědi. Lidé mají většinou názor na to, jestli má být finanční podpora obcí, krajů, státu (odpověď „neví“ je v rozmezí 2,2–5 %). Lidé

však nemusí mít názor na podporu ze zdrojů EU: 11 % neví, jestli má EU podporovat akce a kulturní zařízení, avšak jenom 5,9 % neví, pokud jde o památky. Ani na ostatní subjekty, které by mohly poskytnout finanční podporu, nemají všichni nějaký názor; procento těch, kteří nevědí, je v rozmezí 10–18 %, přičemž ta nejvyšší procenta jsou u odpovědi, že kulturní akce i kulturní zařízení (18 %), jakož i provoz památek (14 %) si na sebe mají vydělat samy.

Tabulka 12.2. Finanční podpora kultury (souhlas respondentů v %)

Kdo má finančně podporovat	Kulturní akce a kulturní zařízení	Provoz a údržbu památkových objektů
Obce	93,9	92,3
Kraje	93,4	95,9
Stát	85,9	95,9
EU	82,2	90,5
Soukromý sektor	80,4	67,7
Neziskové organizace	47,9	39,5
Mecenáši	83,9	80,6
Nikdo, mají si vydělat samy	24,1	15,6

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2650–2232.

Poznámka: Součet odpovědí „rozhodně ano“ a „spíše ano“.

Z tabulky je zřejmé, či finanční prostředky jsou lidmi vítané či požadované a kam mají směřovat. Především veřejná správa všech úrovní je tím, kdo má podle názoru občanů podporovat jak kulturní akce a zařízení, tak i památky. Ale se vzdáleností veřejné správy od lokality (stát, EU) se očekává menší podpora kulturních akcí a zařízení. Stejně tak je menší i očekávání podpory od mecenášů a soukromého sektoru, i když je stále dost vysoké. Pokud jde o podporu památek, propadlo se procento očekávání podpory u soukromého sektoru. Možná měli respondenti na mysli, že privatizace památek není dobrým způsobem jejich ochrany (31 % respondentů nesouhlasí s opravou památky za cenu jejího komerčního využití). Od neziskových organizací se neočekává finanční podpora ani v jedné oblasti. A značná část respondentů rozhodně nesouhlasila s tím, že by si kulturní akce a zařízení měly na sebe vydělat samy (34 %), natož památky (44 %).

Ještě jedna otázka je v této souvislosti relevantní. Kdo by měl být organizátorem kulturních akcí? Obce? Ano, říká 95 % respondentů, a ano říká 90 % také

12. Některé souvislosti územní veřejné správy a kulturního života

o spolcích, zájmových sdruženích a neziskových organizacích. Kraje? Ano, odpovídá 85 %. Že by měl být organizátorem kulturních akcí soukromý sektor, připadá v úvahu pro 70 % respondentů. Je zřejmé, že organizátorství kulturních akcí se očekává především od lokálních aktérů. Soukromým podnikatelům sluší spíše finanční podpora kulturních akcí. Na druhé straně jsou organizace neziskového sektoru, které podle očekávání nepřinesou finanční podporu, ale očekává se od nich vklad lidského kapitálu. Nicméně, opět je to veřejná správa, tentokrát obecní veřejná správa, od které se očekává iniciativní působení v kulturním životě obce. Podle názoru občanů je to veřejná správa, od níž se očekává finanční podpora kulturních akcí a zařízení, stejně tak finanční podpora provozu a údržby památek a konečně, především od obecní veřejné správy se očekává organizátorství kulturních akcí.

Analýza souvislosti spokojenosti občanů s prací orgánů veřejné správy v obci a v kraji na úrovni celého výběrového souboru nás dovedla k výsledkům, které jsou dobře vystiženy následujícími dvěma tabulkami. Tabulky ukazují, jak si veřejná správa vede v rozvoji kultury na území, které je v její správě.

Tabulka 12.3. Souvislost spokojenosti s obecní veřejnou správou a spokojenosti s kulturním životem v obci (v %)

K.20 Spokojenost s kulturním životem v obci, městské části	K.54 Spokojenost s prací zástupců obce, městské části				Celkem
	velmi spokojen	spíše spokojen	spíše nespokojen	velmi nespokojen	
velmi spokojen	23,7	59,7	12,3	4,3	100,0
	31,8	16,6	9,1	10,6	16,4
spíše spokojen	10,5	65,0	20,5	4,0	100,0
	48,7	62,2	52,6	34,0	56,6
spíše nespokojen	9,7	48,9	31,4	10,0	100,0
	17,2	17,9	30,9	32,6	21,6
velmi nespokojen	5,2	36,5	30,4	27,8	100,0
	2,3	3,3	7,4	22,7	5,4
Celkem	261	1262	470	141	2134
	12,2	59,1	22,0	6,6	100,0

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011.

V tabulce 12.3 je zcela zřejmá existence souvislosti hodnocení práce zastupitelstva, rady obce, starosty obce a obecního úřadu v obci se spokojeností s kulturním životem v obci (spolehlivost vyjádřená $CC = 0,301$, sig. 0.000). Netroufáme si však určit směr závislosti (tedy odlišit příčinu a následek), mluvíme raději o vzájemné závislosti, nebo o souvislosti, jak je uvedeno i v názvu tabulky. U toho, kdo je spokojen s kulturním životem v obci, lze častěji předpokládat, že je spokojen s prací místní veřejné správy.² Je však třeba dodat, že jedna pětina (21,3 %) respondentů neodpověděla na jednu nebo druhou otázku. Ale 56,5 % respondentů spokojených s kulturním životem v obci je současně spokojeno s prací obecní veřejné správy. Podobná analýza se týká také kraje. Lze předpokládat, že podoba závislosti bude stejná, i když možná ne tak silná. Blízkost veřejné správy bývá pro spokojenost s jejím výkonem významná. Námitka vůči tomuto předpokladu spočívá ve skutečnosti, že v případě kraje je to 34,2 % respondentů, kteří neodpověděli na jednu nebo druhou otázku o spokojenosti, což nás nabádá k opatrnosti v závěrech. Dále 25 % respondentů nevědělo, jak hodnotit práci krajské veřejné správy, což je dvojnásobek procenta těch, kteří to nevěděli u obecní veřejné správy.

Tabulka 12.4. Souvislost spokojenosti s krajskou veřejnou správou a spokojenosti s kulturním životem v kraji (v %)

K.21 Spokojenost s kulturním životem v kraji, v Praze	K.55 Spokojenost s prací zástupců kraje, Prahy				Celkem
	velmi spokojen	spíše spokojen	spíše nespokojen	velmi nespokojen	
velmi spokojen	14,9	53,3	24,9	6,9	100,0
	52,7	21,6	17,8	16,4	21,9
spíše spokojen	4,0	58,8	30,1	7,1	100,0
	40,9	68,5	61,7	48,5	62,9
spíše nespokojen	3,0	38,6	41,5	16,9	100,0
	6,4	9,5	17,9	24,2	13,2
velmi nespokojen	0,0	11,1	38,9	50,0	100,0
	0,0	0,4	2,6	10,9	2,0
Celkem	110	962	546	165	1783
	6,2	54,0	30,6	9,3	100,0
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011.

² V tabulkách 12.3 a 12.4 jsou tučně označena procenta, v nichž je zastoupení respondentů oproti očekávání vyšší.

Také v případě kraje je vzájemná závislost analogická: spokojenost s kulturním životem v kraji je provázena i spokojeností s prací zastupitelstva a rady kraje, hejtmána a krajského úřadu (spolehlivost existence souvislosti vyjadřuje $CC = 0,312$ se $\text{sig.} = 0,000$). Mezi těmi, kteří jsou nespokojeni (spíše nebo velmi) s kulturním životem v kraji, lze najít i více nespokojených (spíše nebo velmi) s prací krajské veřejné správy. Těch, kteří jsou spokojeni s kulturním životem v kraji a současně s prací krajské veřejné správy, je 54,5 %.

Z dosavadní analýzy nelze vyvodit silnější závěr, než je následující: *U toho, kdo je spokojen s kulturním životem v obci, se dá častěji předpokládat, že je spokojen s prací obecního zastupitelstva, rady, starosty a obecního úřadu, popřípadě s prací analogických orgánů městských částí. U toho, kdo je spokojen s kulturním životem v kraji, se dá častěji předpokládat, že je spokojen s prací krajského zastupitelstva, rady, hejtmána a krajského úřadu, v případě Prahy s prací zastupitelstva, rady, primátora hl. města Prahy a Magistrátu.* Jednoduchá implikace mezi spokojeností s kulturním životem a spokojeností s prací veřejné správy však neplatí.

Rozdíly ve spokojenosti s kulturním životem

Uvedli jsme výše, že faktory, které ovlivňují spokojenost občanů s kulturním životem v obci nebo v kraji a způsobují rozdíly v hodnocení kulturního života, mohou být různého druhu. Zmínili jsme osobní faktory, které označujeme jako sociálně demografické znaky, kam patří pohlaví, věk, vzdělání, třídní postavení. Zdrojem rozdílů ve spokojenosti mohou být také faktory vnější, které identifikujeme jako znaky respondentova bydliště či jako územně správní a sídelní charakteristiky, kam patří teritorium kraje, velikost obce a typ sídla.

Z analýzy souvislosti sociálně demografických proměnných, proměnných týkajících se respondentova bydliště a spokojenosti s kulturním životem vyplývá poměrně jednoduché tvrzení: spokojenost s kulturním životem v obci a v kraji nevykazuje signifikantní souvislost se sociálně demografickými znaky respondentů, avšak územně správní charakteristika stejně jako velikost obce jsou proměnné, které jsou pro spokojenost respondentů s kulturním životem i pro hodnocení práce samosprávy velmi významné. V této kapitole se budeme věnovat analýzám, které nás mohou dovést k hypotézám, jak a proč je kraj tak významným diferenciačním faktorem spokojenosti s kulturním životem. Prostřednictvím vybraných procedur (ANOVA, Post Hoc Test a CLUSTER) se pokusíme najít podsoubory krajů (kraj jako nezávisle proměnná), které jsou vzhledem k závisle proměnné (např. spokojenost s kulturním životem) homogenní. Tedy, existují-li

rozdíly mezi kraji ve spokojenosti s kulturním životem, lze identifikovat podsoubory několika krajů, v nichž je spokojenost s kulturním životem tatáž nebo podobná. Analýze budou podrobeny další závislé proměnné, již dříve na obecné úrovni analyzované proměnné se vztahem ke spokojenosti s kulturním životem v obci nebo v kraji: kdo má finančně podpořit kulturní akce a kulturní zařízení, a také provoz a údržbu památek; kdo má být organizátorem kulturních akcí. Podsoubory však nejsou disjunktní pro všechny nezávislé proměnné zařazené do analýzy. Proto bude někdy obtížné vysvětlit rozdíly a podobnosti.

Spokojenost občanů s kulturním životem a s prací veřejné správy, podle krajů

Mezi jednotlivými kraji existují významné rozdíly ve spokojenosti respondentů s kulturním životem (příčemž na čtyřbodové škále souhlasu 1 znamená velmi spokojen a 4 velmi nespokojen). Odpověď na otázku, jestli jsou si některé kraje podobné v názoru respondentů, dává tabulka 12.5, která ukazuje i to, jakým způsobem se kraje seskupily do pěti podsouborů podle podobnosti hodnocení kulturního života v obci.

Tabulka 12.5. Spokojenost s kulturním životem v obci, městské části

kraje ČR	N	Subset for alpha = 0.05				
		1	2	3	4	5
hl. město Praha	190	1,87				
Olomoucký	163	1,96	1,96			
Jihomoravský	176	2,01	2,01	2,01		
Královéhradecký	176	2,09	2,09	2,09	2,09	
Plzeňský	160		2,16	2,16	2,16	2,16
Moravskoslezský	197		2,16	2,16	2,16	2,16
Středočeský	189		2,17	2,17	2,17	2,17
Jihočeský	177		2,19	2,19	2,19	2,19
Karlovarský	153			2,27	2,27	2,27
Vysočina	160			2,27	2,27	2,27
Pardubický	156				2,29	2,29
Zlínský	132				2,30	2,30
Ústecký	188				2,31	2,31
Liberecký	155					2,41

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2372.

Patrné je rovněž to, jak silně se podsoubory překrývají, s výjimkou městských částí Prahy, které jsou součástí jednoho podsouboru, v němž respondenti sdílejí podobnost hodnocení ještě s respondenty Olomouckého, Jihomoravského a Královéhradeckého kraje. Tyto tři kraje jsou sice součástí dalších podsouborů, s nimiž mají nějakou podobnost, ale jsou charakterizovány větší spokojeností s kulturním životem v obci (ve smyslu průměrné hodnoty souhlasu na škále) než kraje v dalších podsouborech. V pátém podsouboru je také jeden kraj, který není součástí jiných podsouborů, a to Liberecký kraj s nejmenší spokojeností. Následující tabulka 12.6 vypovídá o spokojenosti s prací obecní veřejné správy a pokusíme se opět porovnat jednotlivé podsoubory krajů.

Tabulka 12.6. Spokojenost s prací zástupců obce, městské části

kraj kraje ČR	N	Subset for alpha = 0.05			
		1	2	3	4
Olomoucký	175	1,98			
Královéhradecký	178	2,16	2,16		
Zlínský	137	2,17	2,17		
Středočeský	186	2,19	2,19	2,19	
Jihočeský	177	2,23	2,23	2,23	
Pardubický	155	2,23	2,23	2,23	
Karlovarský	145	2,23	2,23	2,23	
Vysočina	171		2,25	2,25	
Moravskoslezský	192		2,29	2,29	2,29
Jihomoravský	179		2,30	2,30	2,30
Plzeňský	147		2,31	2,31	2,31
hl. město Praha	174		2,35	2,35	2,35
Liberecký	157			2,45	2,45
Ústecký	189				2,51

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2362.

V tomto případě jsou pouze čtyři podsoubory, opět však s velkým překryvem. První podskupina krajů, v nichž respondenti nejpozitivněji hodnotí práci obecní veřejné správy, zahrnuje Olomoucký kraj, který se už jinde nevyskytuje, dále Královéhradecký kraj, ale nikoliv Jihomoravský kraj; tedy kraje, které byly v jednom homogenním podsouboru v případě spokojenosti s kulturním životem. Můžeme odvodit, že spokojenost s kulturním životem je v Olomouckém a Královéhradeckém kraji provázána spokojeností s obecní veřejnou správou. Na opačném konci se s nejmenší spokojeností s prací obecní veřejné správy nacházejí

kraje Ústecký a Liberecký. I tady dovodíme, že malá spokojenost s kulturním životem je v kraji Ústeckém a Libereckém provázána malou spokojeností s prací obecní veřejné správy. Jinak tomu ovšem je u městských částí Prahy, které míra spokojenosti s kulturním životem řadí do společnosti úplně jiných krajů; pokud jde o spokojenost s prací veřejné správy městských částí, ocitá se Praha v podsoboru s krajem Libereckým a Ústeckým. Z této analýzy je patrné, jak důležité je vzít v potaz územně správní hlediska, která nám teprve dovolují nahlédnout pod zdánlivě správné generalizace, které jsme, byť s velkou opatrností, učinili v této kapitole dříve.

Věnujme se nyní spokojenosti s kulturním životem v kraji. A opět vedle sebe postavíme tabulku vypovídající o podsouborech krajů podle spokojenosti s kulturním životem a podle spokojenosti s prací krajské veřejné správy.

Tabulka 12.7. Spokojenost s kulturním životem v kraji, v Praze

kraje ČR	N	Subset for alpha = 0.05				
		1	2	3	4	5
hl. město Praha	212	1,58				
Olomoucký	149		1,84			
Jihomoravský	151		1,84			
Plzeňský	146		1,86			
Královéhradecký	163		1,91	1,91		
Moravskoslezský	184		1,94	1,94	1,94	
Zlínský	117		1,98	1,98	1,98	1,98
Karlovarský	144		2,00	2,00	2,00	2,00
Jihočeský	160		2,02	2,02	2,02	2,02
Středočeský	175			2,10	2,10	2,10
Pardubický	148				2,14	2,14
Vysočina	149				2,14	2,14
Liberecký	141				2,15	2,15
Ústecký	169					2,18

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2208.

Tabulka 12.8. Spokojenost s prací zástupců kraje, Praha

kraje ČR	N	Subset for alpha = 0.05				
		1	2	3	4	5
Olomoucký	153	2,02				
Zlínský	99	2,20	2,20			
Jihočeský	150		2,29	2,29		
Plzeňský	107		2,34	2,34		
Jihomoravský	156		2,37	2,37		
Královéhradecký	156		2,38	2,38		
Vysočina	146		2,40	2,40		
Karlovarský	115		2,45	2,45	2,45	
Pardubický	131			2,50	2,50	2,50
Moravskoslezský	161			2,55	2,55	2,55
hl. město Praha	185				2,67	2,67
Středočeský	166				2,70	2,70
Liberecký	144					2,72
Ústecký	157					2,73

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2026.

Tentokrát jsme v obou případech získali pět relativně homogenních podskupin vzhledem ke spokojenosti s kulturním životem v kraji nebo v Praze a vzhledem ke spokojenosti s prací orgánů kraje. Složení podsouborů krajů kopíruje míru spokojenosti, jak byla pozorována v obcích. Praha je ve spokojenosti s kulturním životem na svém území ojedinělá, ale ve spokojenosti s prací veřejné správy se opět ocitá ve společnosti Ústeckého a Libereckého kraje s nízkým hodnocením práce krajské veřejné správy. V Olomouckém kraji je oproti tomu spokojenost s kulturním životem v kraji provázána spokojeností s prací veřejné správy. Ještě jednu věc je třeba poznamenat: jednotlivé podsoubory krajů se v tomto případě nepřekrývají tolik jako v případě spokojenosti v obcích.

Potvrzuje se opatrný závěr o souvislosti spokojenosti s kulturním životem a spokojenosti s prací územní veřejné správy učiněný výše. Lze dodat, že to, do jaké míry lze považovat uvedenou souvislost za významnou, je diferencováno podle krajů. Výmluvným příkladem je na jedné straně Praha, kde jsou lidé spokojeni s kulturním životem, ale spíše nespokojeni s prací veřejné správy, a na straně druhé Olomoucký kraj, kde jsou lidé spokojeni jak s kulturním životem, tak s prací územní veřejné správy.

Kdo má finančně podpořit kulturu – kulturní akce, památky, podle krajů

Přestože i v těchto otázkách existují mezi kraji signifikantní rozdíly, jejich velikost není pravděpodobně nijak značná. Poukazují na to počty homogenních podskupin krajů (u 7 potenciálních podporovatelů jak kulturních zařízení a akcí, tak i památek, to byly s jednou výjimkou 1–3 podskupiny) a jejich velký překryv. Na nejmenší rozdíly mezi kraji lze usuzovat (podle Post Hoc Testu, který v analýze rozdílů používáme) u obcí, krajů, neziskového i soukromého sektoru, pokud jde o finanční podporu památek; všechny kraje jsou v jedné skupině (v zásadě se tedy v tomto ohledu mezi sebou neliší). Větší rozdíly můžeme předpokládat u podpory památek ze zdrojů EU, kde vznikly dvě podskupiny, které se překrývají pouze v 8 krajích. Přitom v Karlovarském kraji zjišťujeme nejmenší souhlas (1,72 je průměr souhlasu), unikátní v druhé podskupině; na opačné straně vynikají největším souhlasem s podporou památek ze zdrojů EU (průměr souhlasu 1,41–1,47) kraje Jihomoravský, Kraj Vysočina, Jihočeský, Olomoucký a Pardubický kraj, unikátní v první podskupině, jak je patrné z tabulky 12.9.

Tabulka 12.9. Kdo by měl financovat památky – zdroje EU

kraje ČR	N	Subset for alpha = 0.05	
		1	2
Jihomoravský	192	1,41	
Vysočina	180	1,43	
Jihočeský	184	1,45	
Olomoucký	185	1,46	
Pardubický	159	1,47	
Plzeňský	162	1,49	1,49
Moravskoslezský	214	1,52	1,52
Liberecký	165	1,55	1,55
Středočeský	199	1,55	1,55
Ústecký	205	1,55	1,55
hl. město Praha	221	1,58	1,58
Královéhradecký	184	1,61	1,61
Zlínský	142	1,63	1,63
Karlovarský	157		1,72

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2549.

Pro ilustraci uvádíme tabulku 12.10, z níž je zřetelně vidět, jak malé jsou pravděpodobné rozdíly mezi respondenty žijícími v různých krajích v názoru na obce jako na potenciální podporovatele kulturních akcí, přestože signifikantní jsou. Velký rozdíl je pouze mezi názorem respondentů Moravskoslezského kraje na jedné straně a Plzeňského kraje na straně druhé.

Tabulka 12.10. Kdo by měl finančně podporovat kulturní akce a zařízení – obce

kraje ČR	N	Subset for alpha = 0.05	
		1	2
Moravskoslezský	220	1,40	
Olomoucký	182	1,42	1,42
Ústecký	212	1,44	1,44
Jihomoravský	206	1,47	1,47
Středočeský	200	1,49	1,49
Jihočeský	189	1,50	1,50
Královéhradecký	189	1,51	1,51
hl. město Praha	219	1,51	1,51
Pardubický	162	1,52	1,52
Vysočina	180	1,57	1,57
Karlovarský	162	1,58	1,58
Zlínský	146	1,58	1,58
Liberecký	166	1,60	1,60
Plzeňský	173		1,64

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2606.

Podobně je to i u ostatních potenciálních podporovatelů kulturních akcí, u krajů, EU, soukromého sektoru a mecenášů. Pokud se vytvoří dva podsoubory krajů, překryv je velký; u neziskového sektoru se vytvořil jenom jeden soubor. Náзор na podporu kulturních akcí státem je však diferencovanější: dva podsoubory, které se překrývají jenom v šesti krajích. Tabulka 12.11 to dokládá.

V Olomouckém kraji lidé souhlasí s podporou státu kulturním akcím a zařízením ve velké míře (průměr souhlasu 1,40). Je to jediný kraj v prvním podsouboru, který není součástí druhého podsouboru. V něm je svojí mírou souhlasu (průměr 1,68–1,78) unikátních 7 krajů.

Tabulka 12.11. Kdo by měl finančně podporovat kulturní akce a zařízení – stát

kraj kraje ČR	N	Subset for alpha = 0.05	
		1	2
Olomoucký	178	1,40	
hl. město Praha	221	1,51	1,51
Pardubický	162	1,54	1,54
Moravskoslezský	220	1,55	1,55
Jihomoravský	205	1,59	1,59
Středočeský	199	1,61	1,61
Jihočeský	183	1,64	1,64
Liberecký	165		1,68
Královéhradecký	186		1,69
Ústecký	209		1,69
Plzeňský	167		1,69
Zlínský	144		1,72
Vysočina	177		1,73
Karlovarský	162		1,78

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2578.

Věnujme stručně pozornost názoru, že kultura – památky, kulturní akce a zařízení – si na sebe má vydělat sama. Z hlediska tohoto názoru vedle sebe stojí Kraj Vysočina a Zlínský kraj s nejnižším průměrem souhlasu: 3,11 a 3,14, což fakticky znamená, že s tím obyvatelé těchto krajů spíše nesouhlasí (připomínáme, že na škále souhlasu má hodnota 3 význam spíše nesouhlasí, 4 rozhodně nesouhlasí). Na druhé straně je Jihomoravský kraj s průměrem 3,49, což znamená téměř rozhodný souhlas, viz tabulku 12.12.

V tom, jestli si na sebe mají kulturní akce a zařízení vydělat samy, jsou názory viditelně diferencovanější, jak vidíme v tabulce 12.13. Na první pohled je zřejmá diference: Kraj Vysočina na jedné straně, případně ještě Zlínský kraj, na druhé straně Jihomoravský kraj, i když překryvy mezi třemi podsoubory jsou zřetelné. Je zde výrazná diference: *respondenti z Kraje Vysočina a Zlínského kraje spoléhají více na vlastní udržitelnost kultury než respondenti z Jihomoravského kraje.*

12. Některé souvislosti územní veřejné správy a kulturního života

Tabulka 12.12. Kdo by měl financovat památky – nikdo, mají si vydělat samy

kraje ČR	N	Subset for alpha = 0.05	
		1	2
Vysočina	153	3,11	
Zlínský	136	3,14	
Karlovarský	149	3,23	3,23
Liberecký	144	3,24	3,24
Jihočeský	170	3,28	3,28
Královéhradecký	169	3,29	3,29
Pardubický	137	3,31	3,31
Olomoucký	161	3,34	3,34
Ústecký	180	3,34	3,34
hl. město Praha	202	3,35	3,35
Středočeský	183	3,38	3,38
Plzeňský	165	3,38	3,38
Moravskoslezský	196	3,41	3,41
Jihomoravský	178		3,49

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2323.

Tabulka 12.13. Kdo by měl finančně podporovat kulturní akce a zařízení – nikdo, mají si vydělat samy

kraje ČR	N	Subset for alpha = 0.05		
		1	2	3
Vysočina	149	2,80		
Zlínský	131	2,92	2,92	
Královéhradecký	169	3,00	3,00	
Jihočeský	162	3,01	3,01	
Karlovarský	147	3,02	3,02	
Liberecký	137	3,02	3,02	
hl. město Praha	189	3,12	3,12	3,12
Ústecký	175		3,13	3,13
Středočeský	169		3,15	3,15
Plzeňský	153		3,16	3,16
Pardubický	133		3,17	3,17
Moravskoslezský	198		3,17	3,17
Olomoucký	147		3,26	3,26
Jihomoravský	172			3,41

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011, N = 2231.

Kdo by měl být organizátorem kulturních akcí, podle krajů

Odpovědi respondentů na tuto otázku jsou v krajích rozdílné, stejně jako tomu je v názorech na finanční podporu kultury i památek. Rozdíly jsou signifikantní na dostatečné hladině významnosti, ale ne příliš velké. I tady dospívá procedura Post Hoc Test ke 2–3 homogenním podsouborům krajů a překryvy mezi nimi jsou velké. Abychom měli představu o tom, kdo je v jednotlivých krajích preferován jako organizátor kulturních akcí, podívejme se na tabulku 12.14. Čísla ve sloupcích prezentují průměrný souhlas respondentů s jednotlivými organizátory. Souhlas byl měřen i tady na čtyřbodové škále souhlasu, kde 1 znamená rozhodně ano, 4 rozhodně ne. Tedy čím menší průměr, tím vyšší podpora respondentů danému organizátorovi.

Tabulka 12.14. Kdo by měl organizovat kulturní akce (průměr souhlasu)

kraje ČR	Organizátor			
	obec	kraj	Soukromí podnikatelé	NNO
Olomoucký	1,30	1,60	1,95	1,77
Jihomoravský	1,31	1,69	2,18	1,50
Zlínský	1,36	1,63	2,13	1,51
Královéhradecký	1,39	1,61	2,15	1,52
Jihočeský	1,40	1,77	1,93	1,57
Ústecký	1,40	1,74	1,94	1,61
Liberecký	1,41	1,74	1,86	1,56
Pardubický	1,41	1,65	2,00	1,68
hl. město Praha	1,43	1,70	2,08	1,66
Plzeňský	1,44	1,76	2,10	1,54
Moravskoslezský	1,45	1,59	2,02	1,51
Středočeský	1,45	1,81	2,06	1,51
Karlovarský	1,46	1,70	2,31	1,80
Vysočina	1,53	1,94	2,04	1,47
N	2627	2582	2482	2573

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011.

V tabulce 12.14 jsou kraje seřazeny podle míry souhlasu s názorem, že organizátorem kulturních akcí by měla být obec. Ve všech krajích je obec preferována před ostatními jako organizátor kulturních akcí s jednou výjimkou: *občané Kra-*

je Vysočina dávají přednost spolkům, zájmovým sdružením a jiným neziskovým organizacím, a to dokonce i před obcí. Soukromí podnikatelé mají jako organizátoři nejmenší podporu ve všech krajích a vůbec nejmenší v Karlovarském a Jiho-moravském kraji.

Souvislosti identifikace s komunitou, spokojenosti s kulturním životem, spokojenosti s prací územní veřejné správy

Člověk je součástí řady komunit, s nimiž se více či méně identifikuje, cítí k nim více či méně silnou příslušnost. Mezi ně patří také komunity teritoriální, tedy takové, které obývají nějak vymezené území. Aniž bychom se pouštěli do objasňování složité konstrukce, kterou pojem identita představuje, domníváme se, že mezi spokojeností s kulturním životem v teritoriální komunitě – obci, kraji či regionu – a identifikací s touto komunitou existuje souvislost a že se vzájemně posilují. Domníváme se také, že platí i souvislost mezi spokojeností s prací obecní a krajské veřejné správy a mírou identifikace. V našem šetření jsme se zeptali, ke které z předložených komunit, jako je obec, kraj či region, Česká republika a Evropská unie, pociťuje respondent příslušnost a jak silnou; odpovědi byly možné na čtyřbodové škále, kde 1 je velmi silná příslušnost, 4 žádná. Předpokládáme, že spokojenost s kulturním životem a s prací územní veřejné správy bude provázena silnější příslušností především k obci a kraji.

Analýza potvrdila *vysoce významnou souvislost* obou proměnných: *spokojenosti s kulturním životem (v obci, v kraji) i spokojenosti s prací obecní a krajské veřejné správy a identifikace s teritoriální komunitou, jako je sousedství, obec, kraj, ČR a EU*. Přičemž trend je týž: velká spokojenost s kulturním životem nebo s prací veřejné správy znamená velmi silný pocit příslušnosti k nějaké komunitě; teprve u velmi nespokojených respondentů lze častěji pozorovat slabý nebo žádný pocit příslušnosti, přičemž čísla jsou velmi malá (absolutní i relativní).

Závěr

Analýzy v této kapitole přinesly jeden obecný poznatek, vztahující se k funkcím územní veřejné správy v oblasti kultury. Celkový rozvoj kultury ve spravovaném území neznamená jenom uspokojování kulturních potřeb obyvatel, ale také takové rozhodování a jednání, které udržuje význam kultury pro život společenství jako něco důležitého a živého. Nejedná se jen o nabídku či příležitost k uspokojení potřeb, ale i o přesah ke kultivaci chování a jednání v každodenním životě.

Očekávání obyvatel vůči územní veřejné správě obce a kraje v oblasti kultury jsou vysoká. Týkají se jak finanční podpory kulturních akcí a kulturních zařízení, tak finanční podpory provozu a údržby památkových objektů. Rovněž zajištění organizační stránky kulturních akcí se očekává od veřejné správy, především od obecních orgánů. U soukromého sektoru se očekává finanční podpora kulturních akcí spíše než podpora památek. Od spolků, zájmových sdružení se očekává, že budou hrát důležitou roli při organizaci kulturních akcí, příliš se však od nich neočekává finanční podpora ani kulturních akcí a zařízení ani památek.

Z hlediska celého výzkumu kultury v tomto projektu jsou nejdůležitější poznatky spojené s rozdíly mezi kraji. V této kapitole se jednalo o rozdíly ve spokojenosti s kulturním životem v obci a v kraji ve spojitosti se spokojeností s prací územní veřejné správy. Na základě analýz lze říci, že uvedené rozdíly mezi kraji v názorech obyvatel existují s vysokou mírou spolehlivosti. Nejsou však pravděpodobně tak velké, aby bylo možné najít pro ně jednoduchá vysvětlení. Podskupiny krajů, které lze považovat za homogenní ve většině zde analyzovaných ukazatelů (a podle zvolených procedur), nejsou disjunktní: nedají se tedy identifikovat skupiny krajů, které by se ve všech znacích lišily od ostatních skupin. Zařazení krajů podle celkového názoru na potenciální poskytovatele finanční podpory kultuře do shluků (procedura CLUSTER) ke srozumitelnosti nepřispívá. Zajímavým a srozumitelným výsledkem je výrazná diference vyjádřená následovně: Kraj Vysočina a Zlínský kraj spoléhají více na vlastní udržitelnost kultury než Jihomoravský kraj; dva periferní kraje spoléhají na vlastní udržitelnost kultury více než jeden z krajů považovaných za bohaté.

13. Profily krajů

Kateřina Vojtíšková a kol.

Kniha se zaměřila na podobu místní a regionální kultury v České republice, především v krajském srovnání. Mezi kraji můžeme přibližně po deseti letech jejich existence nalézt mnoho rozdílů, z nichž některé byly přítomné již od počátku, jiné se časem objevily nebo prohloubily. Porozumět aktuálním rozdílům mezi kraji a jejich obyvateli ve vztahu ke kultuře a památkové péči a správně je interpretovat je velmi obtížné vzhledem ke komplexitě těchto jevů a jejich historickému a prostorovému zakotvení. Do námi zjištěných rozdílů se totiž promítá mnoho faktorů individuálních (osobnostních) i kontextuálních (specificky místních a časových), které jsou navíc často vzájemně provázané, což ztěžuje identifikaci jejich významu. Také z tohoto důvodu jsme pro následující kapitolu zvolili formu jakýchsi obrázků či profilů jednotlivých krajů, v nichž jsme se snažili zachytit podle našeho názoru podstatné aspekty týkající se základních podmínek života v jednotlivých krajích a sociodemografických charakteristik jejich obyvatelstva (rozloha, počet obyvatel, sídelní struktura, sociodemografické složení, ekonomická výkonnost, míra nezaměstnanosti, absolutní výše rozpočtu nebo postoje a chování obyvatel) a tato data vztáhnout ke stavu rozvinutosti kulturní nabídky, postojů a chování obyvatel, jak jsme je zjistili v předchozích analýzách.

V profilech jednotlivých krajů byly kromě původního výzkumu *Kultura v regionech ČR 2011* využity následující datové zdroje. Sociodemografické charakteristiky jednotlivých krajů čerpáme z oficiálních dat Sčítání lidu, domů a bytů Českého statistického úřadu uskutečněného v roce 2011 (počet obyvatel, rozloha, sídelní struktura, vzdělanostní struktura, věková struktura, podíl cizinců). Některé údaje (podíl neúplných rodin) pocházejí také ze Sčítání lidu, domů a bytů z roku 2001, neboť v době psaní kapitoly ještě nebyly zveřejněny kompletní výsledky posledního sčítání za kraje. Údaje o subjektivních postojích k ekonomickým záležitostem byly získány ze šetření *The European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU SILC)* provedeného v roce 2010. Údaje o průměrných hrubých mzdách v krajích vycházejí z tiskové zprávy Českého statistického úřadu *Struktura mezd zaměstnanců 2011*, platné ke dni 31. 5. 2011 [Struktura mezd... 2012]. Data o nezaměstnanosti jsme čerpali z dat Ministerstva práce a sociálních věcí k 30. 6. 2012, zveřejněných na internetových stránkách ČSÚ.

Data o kulturních institucích, jejich rozmístění v krajích a návštěvnosti památkových objektů jsme čerpali z publikací Národního informačního a poradenského střediska pro kulturu (NIPOS), zveřejňovaných v letech 2009 až 2011, dále vycházíme ze zpráv o návštěvnosti turistických cílů v ČR, publikovaných Českou centrálou cestovního ruchu – CzechTourismem za rok 2010, a webových stránek jednotlivých krajů.

Údaje z finančních a účetních výkazů účetních jednotek veřejných rozpočtů ÚFIS Ministerstva financí za roky 2010 a 2011 nám sloužily jako opora pro uvedené ekonomické analýzy. Z databáze ÚFIS jsme také vycházeli v případě informací o územně samosprávných celcích, z nichž jsme využili seznam příspěvkových organizací zřizovaných kraji a statutárními městy. Z veřejně přístupné internetové databáze MonumNet, spravované Národním památkovým ústavem (NPÚ), jsme získali údaje o chráněných památkových objektech a chráněných územích za jednotlivé kraje k 1. 8. 2012. U každého z krajů uvádíme přehled příspěvkových organizací ministerstev, kraje nebo statutárních měst vztahujících se k oblasti kultury, dále organizací těmito subjekty založených nebo vlastněných, pokud mají jinou právní formu.¹ Připomínáme, že vedle těchto organizací působí v jednotlivých krajích ještě některé další organizace zřizované nebo vlastněné jinými než statutárními městy a obcemi, případně městskými částmi či obvody, které již nejsou v přehledu uvedeny, a také řada dalších provozovaných neziskovým či soukromým sektorem.

1 Informace o organizacích byly zjištěny z databáze ÚFIS, obchodního rejstříku, webových stránek příslušných institucí a samospráv.

Hlavní město Praha

Praha má zcela bezprecedentní postavení, které je dáno její historií a pevnou pozicí kulturního i ekonomického centra České republiky, v němž sídlí ředitelství nadnárodních korporací, pobočky světových značek, zahraniční velvyslanectví, nadace nebo mecenáši. Je také „kreativním centrem“, místem, odkud se šíří nové kulturní trendy a které nabízí největší pracovní i životní příležitosti tzv. kreativní třídě² [Kloudová cit. in Cikánek 2009: 46]. Není bez zajímavosti, že tuto pozici zastávalo hlavní město již před rokem 2000 a mezi lety 2001 a 2007 v souhrnném indexu kreativity Praha již spíše stagnovala [Kloudová 2009: 12–13].

V Praze žije nejvyšší podíl obyvatel cizí státní příslušnosti s trvalým pobytem (14 %), což jí propůjčuje multikulturní charakter. Věkově je Praha spíše starším regionem, kde žije nejmenší podíl dětí do 14 let (pouze 12,7 %), a má druhý nejvyšší podíl obyvatel nad 65 let (16,7 %). Zajímavostí je, že více než polovina současných obyvatel se v Praze také narodila.

Praha má v rámci ČR unikátní status, protože je zároveň obcí i krajem a její postavení ve veřejné správě státu upravuje zvláštní zákon. Je to jediný kraj, jehož všichni obyvatelé žijí v jednom sídle, velkoměstě s více než milionem obyvatel. Na nejmenší ploše ze všech krajů (496 km²) žije téměř stejný počet obyvatel jako v kraji Středočeském, který má více než dvaadvacetinásobnou rozlohu. 57 samosprávných městských částí zahrnuje celky od velikosti pouhých několika set obyvatel až po části, které se počtem obyvatel vyrovnají krajským městům (např. Praha 4, Praha 6).

Ekonomická výkonnost Prahy je vysoko nad úroveň ostatních krajů ČR, město má dominantní postavení jako regionální centrum se silnými metropolizačními tendencemi na území okolního kraje [Novák, Netrdová 2011: 732–733, 740]. Praha jako území, jehož HDP překračuje 75 % průměru EU, nemůže jako jediný region v ČR čerpat prostředky z některých evropských fondů. Město nabízí nejvíce pracovních míst zejména lidem s vysokou kvalifikací, což je dáno také specifickou odvětvovou strukturou s nejvyšším podílem finančního zprostředkování (peněžnictví a pojištnictví). Tyto okolnosti zajišťují vysoké průměrné výděly (nejvyšší průměrná hrubá mzda v ČR, 28 407 Kč v roce 2010) nebo fakt, že nejvyšší podíl obyvatel využívá osobní počítač (72,9 %) a má přístup na internet.

Míra registrované nezaměstnanosti je nejnižší v celé republice, k 30. 6. 2012 dosahovala 4,07 % (průměr ČR byl 8,07 %). Obyvatelé mají v průměru bezkonkurenčně nejvyšší čistý disponibilní důchod, přičemž odstup od obyvatel ostatních krajů se od poloviny 90. let zvyšoval. Z negativních faktorů je v Praze při

2 O kreativní třídě viz např. Florida [2003], k oblasti kreativní ekonomiky více viz [Kloudová et al. 2010].

srovnání s ostatními kraji patrná nejvyšší kriminalita, respektive nejvyšší počet zjištěných trestných činů na 1000 obyvatel a vysoký podíl neúplných rodin (16,4 %). Obyvatelé jsou ekonomicky nejliberálnější z celé České republiky [Kostelecký 1995], což se stabilně projevuje ve volebním chování. K práci zastupitelstva jsou občané podle výsledků dotazníkového šetření Kultura v regionech České republiky 2011 kritičtí, ve srovnání s ostatními kraji se v tomto parametru umísťuje Hlavní město Praha na čtvrtém nejhorším místě, v hodnocení městských částí padá Praha dokonce ještě o příčku níže.³

Příznivá vzdělanostní struktura (22,5 % obyvatel má vysokoškolské vzdělání, pouhých 10,3 % obyvatel má jen základní školu) vedle bohaté kulturní infrastruktury a nabídky přispívá k vysokým hodnotám kulturní participace Pražanů a také k vysoké míře spokojenosti s kulturním životem celkově v Praze i v jednotlivých městských částech. V hlavním městě je nejvíce zaregistrovaných čtenářů v knihovnách (trend mezi roky 2000 a 2010 je velmi pozitivní), což pravděpodobně souvisí také s nárůstem počtu vysokoškolských studentů. V těchto knihovnách se nachází největší knihovní fond v ČR, jak absolutně, tak v přepočtu na obyvatele. Knihovny jsou ovšem ve vztahu k počtu obyvatel vybaveny počítači připojenými na internet pouze podprůměrně.

Úspěšná jsou v Praze komerční multikina, což se odráží také v nejvyšší ceně za vstupenku na jedno představení. Pražská kina jsou nejlépe připravena na změnu technických podmínek (v roce 2011 bylo digitalizováno téměř 90 % kin podle sedačkové kapacity). Pořádají se zde nejružnější druhy výstav v oblasti profesionálního výtvarného umění či architektury, je zde největší počet a hustota galerií, hojně zastoupeny a navštěvovány jsou alternativní, menšinové, ale i velké komerční kulturní produkce. Tomu odpovídá nejvyšší průměrná částka vynaložená na kulturu domácnostmi. Obyvatelé Prahy jsou v celé republice nejaktivnějšími návštěvníky památek, devět z deseti obyvatel Prahy v dotazníkovém šetření deklarovalo, že navštívilo za posledních dvanáct měsíců alespoň jeden památkový objekt. Nejčastěji pak navštěvují památky přímo v Praze nebo na území středních Čech, které tvoří zázemí Prahy.

Praha je sídlem ústředních orgánů, Ministerstva kultury, centrálního pracoviště Národního památkového úřadu a největšího počtu kulturních institucí s národním a mezinárodním významem spravovaných MK, mezi nimiž jsou muzea, výzkumné instituce, Národní knihovna, Národní galerie, Národní divadlo, Česká filharmonie nebo Pražský filharmonický sbor a další. Praha je sídlem vysokých škol, uměleckých ateliérů, nabízí nejvíce divadelních představení ve více než 100 divadlech (největší kapacita sedadel na obyvatele, 130 sedadel na 10 ti-

3 V ostatních krajích hodnotili respondenti práci obecního zastupitelstva.

síc obyvatel). Návštěvnost divadel je v přepočtu na obyvatele při srovnání s celostátní úrovní více jak čtyřnásobná, kolem pětiny pražských výdajů na kulturu směřuje právě na podporu divadelní činnosti. Sídli zde velmi málo amatérských divadelních souborů, ale nejvíce amatérských pěveckých sborů. Praha také hostí nejvíce výstav výtvarného umění nebo hudebních produkcí, tyto akce jsou také nejnavštěvovanější v rámci ČR. V Praze se konají mnohé nejvýznamnější kulturní události, jako jsou Pražské jaro, Tanec Praha, Festival spisovatelů apod.

Tato nabídka neslouží jen občanům Prahy, ale z velké míry také obyvatelům Středočeského kraje a z části i obyvatelům ostatních krajů ČR a zahraničním turistům, které přitahuje Praha jako jedna z evropských metropolí, za jejíž hranice za dobu pobytu v ČR často ani nevyrazí. Praha je přirozeným turistickým magnetem, byla vyhlášena agenturou CzechTourism nejvyhledávanější turistickou destinací mezi roky 1993 a 2010, nachází se zde největší koncentrace kulturních a historických památek v celé republice, přičemž zároveň je zde koncentrována velká část památek turisticky nejatraktivnějších (komplex Pražského hradu, pražská ZOO, Židovské muzeum, Národní muzeum, Staroměstská radnice). Především po roce 1989 se turistika stala důležitým odvětvím služeb, na které je vázáno hotelnictví, marketing, památky (historické centrum bylo již roku 1992 prohlášeno památkou UNESCO) a kultura jako taková.

Respondenti výzkumu Kultura v regionech České republiky 2011 při otázce, co by určitě zařadili mezi národní kulturní dědictví, vedle odpovědí odkazujících v obecnější rovině na historické centrum Prahy a jeho památky zmiňovali i řadu konkrétních staveb a institucí sídlících v Praze. Jedná se přitom nejen o architektonicky významné stavby a instituce, ale také o stavby a instituce spojené s českou historií, které mají často i svůj symbolický význam jako respondenty nejčastěji zmiňovaný Pražský hrad, Národní divadlo, Karlův most a Chrám sv. Víta. V již menší míře pak respondenti zmiňovali Karlovu univerzitu, Národní muzeum, Národní knihovnu a Národní galerii, Národní technické a Židovské muzeum, Pražské jaro, Staroměstský orloj, sochu sv. Václava, Staroměstské a Václavské náměstí, Vyšehrad, Loretu, Zlatou uličku, památník na Vítkově a některé další památky. Jednotlivě respondenti zmiňovali i některé méně tradiční položky, jejichž historie je v porovnání s předchozími poměrně krátká, např. Muzeum policie ČR, Tančící dům, divadlo Semafor, Strahovský stadion, stadion na Letné i Sazka arénu. Významné postavení Prahy se projevilo také v tom, že 60 % všech odpovědí, které bylo možné regionálně začlenit, se vztahovalo právě k Praze.

Praha hospodaří s největším rozpočtem na kulturu (2,5 % z celkového rozpočtu). Více než 1500 Kč na obyvatele ji v roce 2011 zařadilo na první místo v ČR ve srovnání s kraji. Hlavní město „zdědilo“ hustou síť kulturních institucí, především divadel, u nichž deklaruje záměr je transformovat, tedy přeměnit právní

formu z příspěvkových organizací na nezávislejší ziskové či neziskové instituce (o.p.s., s.r.o., o.s.). Dlouhodobě administruje rozdělování největšího objemu grantových příspěvků na památky a zejména na kulturní činnost, včetně grantů víceletých, dále do roku 2012 byly přidělovány finanční prostředky na veřejností kritizovaná tzv. partnerství v oblasti kultury, sportu a volného času, která na rozdíl od grantových žádostí podléhají pouze politickému rozhodování bez odborného posuzování.⁴ Právě alokace veřejných financí a politický vliv v těchto otázkách bývají obvyklým předmětem diskuzí, do nichž se aktivně zapojuje zejména kulturní obec. Ta také vytvořila platformy k účinnějšímu prosazování svých představ (Za Prahu kulturní). V oblasti ochrany památek se významně angažuje občanské sdružení Klub za starou Prahu. Pražské zastupitelstvo disponuje schválenou aktuální kulturní politikou a závaznými pravidly pro grantový systém.

Příspěvkové organizace zřizované Ministerstvem kultury:

Česká filharmonie

Institut umění – Divadelní ústav

Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana

Národní divadlo

Národní filmový archiv

Národní galerie v Praze

Národní informační a poradenské středisko pro kulturu

Národní knihovna ČR

Národní muzeum

Národní památkový ústav

Národní technické muzeum

Památník národního písemnictví

Pražský filharmonický sbor

Uměleckoprůmyslové museum v Praze (Hlavní budova, Galerie Josefa Sudka)

Další organizace založené nebo vlastněné Ministerstvem kultury:

Pražské jaro, o.p.s.

4 Tato praxe se od roku 2013 mění rozhodnutím Rady hlavního města Prahy. Podporovány tímto způsobem nadále budou jen projekty, které získaly cenu v oblasti kultury a umění, celoměstské/krajské soutěže a přehlídky neprofesionálního umění nebo projekty, k nimž partnerství hl. m. Praha samo iniciuje na základě sledování kulturního dění (viz Usnesení číslo 979 ze dne 26. 6. 2012 k návrhu na změnu při přijímání Partnerství hlavního města Prahy v oblasti kultury a volného času; dostupné z: http://kultura.praha.eu/public/ea/76/5a/1372111_247673_979_zmena_partn_Usneseni_Rady_HMP_1_.pdf [cit. 14. 9. 2012]).

Příspěvkové organizace zřizované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy:

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského

Příspěvkové organizace zřizované Ministerstvem zemědělství:

Národní zemědělské muzeum

Organizační složka státu – Ministerstvo vnitra:

Muzeum Policie ČR

Příspěvkové organizace zřizované Magistrátem hlavního města Prahy:

Divadlo na Vinohradech

Divadlo Na zábradlí

Divadlo pod Palmovkou

Divadlo Spejbla a Hurvínka

Divadlo v Dlouhé

Hudební divadlo v Karlíně

Městská divadla pražská

Divadlo Minor

Studio Ypsilon

Švandovo divadlo na Smíchově

Galerie hlavního města Prahy

Muzeum hlavního města Prahy

Symfonický orchestr hlavního města Prahy FOK

Hvězdárna a planetárium hl. m. Prahy

Národní kulturní památka Vyšehrad

Pražská informační služba

Městská knihovna v Praze

Další organizace založené nebo vlastněné hlavním městem Praha:

Obecní dům, a.s.

Kongresové centrum Praha, a.s.

Činoherní klub, o.p.s.

Divadlo Archa, o.p.s.

Středočeský kraj

Středočeský kraj je největší svou rozlohou a je také nejlidnatější, těžší ze své polohy kraje obklopujícího hlavní město a jeho velká část tvoří metropolitní zázemí Prahy, kde má ostatně kraj své sídlo. Vliv blízkosti hlavního města se projevuje jak v úzkém propojení ekonomickém, tak pravděpodobně i ve zvýšené kriminalitě. Kraj má také absolutně největší počet obcí (1145 z celkového počtu 6251), z toho téměř 42 % obyvatel kraje žije v obcích do 2 tisíc obyvatel (často se jedná o suburbia, která nemají ani typicky venkovský, ani jednoznačně městský charakter života nebo bydlení) a podíl obyvatel v obcích se statutem města je zde vůbec nejnižší ze všech krajů (53,5 %). Kladno je jediným městem v kraji s více než 50 tisíci obyvateli. Je zde také druhý nejmenší podíl lidí, kteří se narodili v místě svého bydliště (42 %).

Obyvatelstvo kraje patří na rozdíl od Prahy k nejmladším, žije zde nejvyšší podíl obyvatel do 14 let (15,6 %) a druhý nejnižší podíl osob nad 65 let (14,9 %). Kraj má největší podíl ekonomicky aktivních obyvatel ze všech krajů (50 %). Vzdělanostním složením obyvatelstva se řadí na druhé místo po Praze (i když s velkým odstupem). Úplně střední vzdělání s maturitou má 32,2 % a vysokoškolské vzdělání 11,2 % obyvatel. Příznivé jsou i míry registrované nezaměstnanosti, které patří k nejnižším (6,67 %), nebo výše průměrné hrubé měsíční mzdy, opět po Praze nejvyšší. Obyvatelé Středočeského kraje projevovali podobně jako Pražané v dotazníkovém šetření velkou nespokojenost s prací krajského zastupitelstva. Naopak při hodnocení práce zástupců obcí a měst patřili ke spokojenějším v ČR.

Praha představuje pro Středočeský kraj významný dojížděkový cíl do zaměstnání a za službami, není proto překvapivé, že i návštěvy kulturních památek a kulturní participace obyvatel Středočeského kraje se do značné míry orientují na Prahu. Více než 80 % obyvatel kraje udává, že v posledních dvanácti měsících navštívilo nějakou památku, každý druhý navštívil památku v Praze. Poloha zázemí Prahy naopak velmi pravděpodobně příznivě ovlivňuje návštěvnost středočeských památek, které patří mezi nejnavštěvovanější v republice (např. zámek a arboretum Průhonice, státní hrad Karlštejn, Kostnice Sedlec, chrám sv. Barbory v Kutné Hoře). Kraj se pyšní zápisem do prestižního seznamu světového dědictví UNESCO (Kutná Hora s historickým centrem, gotickým chrámem a katedrálou v Sedlci). Najdeme zde nadprůměrné množství vyhlášených vesnických památkových rezervací (10 z 61) a zón (26 z 211), např. Třebíz, Olešno, Drahenice. Množství památek Středočeského kraje se odrazilo také v dotazníkovém šetření, ve kterém zhruba 10 % regionálně zaměřených odpovědí zmiňujících kulturní dědictví (což byl druhý nejvyšší počet po Praze, která získala 60 %)

bylo spjato se Středočeským krajem, přičemž dominantní postavení patřilo státnímu hradu Karlštejn. Z příkladů kulturního dědictví spjatých se Středočeským krajem bylo dále zmiňováno město Kutná Hora, konkrétně chrám sv. Barbory, s určitým odstupem pak státní hrad Křivoklát a státní zámek Konopiště. Zmíněn byl rovněž významný rodák Antonín Dvořák. Dále byly uvedeny Lidice, zámky Dobříš, Poděbrady a Lány, automobilka Škoda, Královské Krušovice a rekreační oblast Živohošť.

Velké části obyvatel kraje umožňuje dobrá dostupnost Prahy využívat její kulturní služby. Nicméně i přes blízkost hlavního města se dá říci, že v samotném kraji se nabízí poměrně široká paleta kulturních aktivit pořádaných jak příspěvkovými organizacemi kraje a měst, tak obcemi, občanskými sdruženími, svazky obcí apod. Podle výsledků dotazníkového šetření spokojenost obyvatel s kulturním životem v obcích a v kraji nepřesahuje průměrné hodnocení obyvatel všech krajů – jsou spíše spokojeni. Tradičních slavností a oslav v obcích, jako jsou folklorní slavnosti, masopust, vinobraní apod., ve Středočeském kraji ve srovnání se situací před 10 lety podle názoru respondentů nepřibylo. Respondenti očekávají, že financování provozu a údržby památek bude na bedrech obce a kraje, stejně jako v ostatních krajích.

Na rozdíl od Prahy se ve Středočeském kraji vyskytuje největší počet amatérských divadelních souborů, v kraji má tradici dechová hudba (přehlídka Kmočův Kolín). Středočeský kraj významně podporuje muzea a galerie, pro něž si nechal zpracovat také koncepci. Muzea a galerie se vyznačují vysokou návštěvností (Hornické muzeum v Příbrami, České muzeum stříbra v Kutné Hoře, muzeum Škoda Auto) a nejvyšším počtem expozic. Z projektů ROP byly financovány nákladné rekonstrukce Jezuitské koleje v Kutné Hoře, která se stala sídlem Galerie Středočeského kraje (GASK), příspěvkové organizace kraje. Na území Středočeského kraje zřizuje Ministerstvo kultury pouze památník v Lidicích.

V kraji se nenachází sídlo univerzity, a ač kraj nechal zpracovat koncepci podpory knihoven, jeho knihovní fond se snižuje a finanční podpora kraje na regionální funkce knihoven je ve srovnání s ostatními kraji podprůměrná. Výdaje obcí na kulturu jsou celkově z krajů nejnižší, ale v jejich rámci výdaje na knihovny patří k nejvyšším (téměř pětina). Tato data odrážejí sídelní strukturu s velkým podílem malých a menších obcí, kde je knihovna často jedinou kulturní institucí. Z hlediska celkového financování vydává Středočeský kraj mírně nadprůměrnou částku v přepočtu na obyvatele (podpora má ale klesající tendenci). Z těchto výdajů jen malá část jde na dotace divadel, které jsou ve srovnání s ostatními kraji nízké. Kraj každoročně vypisuje dotační programy ze Středočeského fondu kultury a obnovy památek v pěti oblastech podpory: obecní knihovny, obnova kulturních památek, drobné památky, kultura, historické akce a slavnosti, divadla.

Z udělených dotací v Programu rozvoje venkova pro Středočeský kraj směřovalo celých 90 % podpory právě na záchranu kulturního dědictví venkova. Středočeský kraj získal v tomto programu absolutně nejvyšší podporu ve srovnání s ostatními kraji, při zohlednění možností žádat vyplývajících ze sídelní struktury ovšem patřil mezi průměrné kraje. Neziskové organizace ze Středočeského kraje patřily mezi nejúspěšnější žadatele v rámci Programu rozvoje venkova PRV i grantových programů Nadace VIA.

Příspěvkové organizace zřizované Ministerstvem kultury:

Památník Lidice

Příspěvkové organizace zřizované Ministerstvem zemědělství:

Národní zemědělské muzeum (pobočky Muzeum zemědělské techniky v Čáslavi a Muzeum českého venkova v Kačíně)

Příspěvkové organizace zřizované Středočeským krajem:

Památník Karla Čapka ve Staré Huti u Dobříše

Památník Antonína Dvořáka ve Vysoké u Příbrami

GASK – Galerie Středočeského kraje

Rabasova galerie Rakovník

Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy

Muzeum Podblanicka

Muzeum Mladoboleslavska

Muzeum Českého krasu

Hornické muzeum Příbram

České muzeum stříbra v Kutné Hoře

Muzeum T. G. M. Rakovník

Polabské muzeum Poděbrady

Sládečkovo vlastivědné muzeum v Kladně

Regionální muzeum v Kolíně

Regionální muzeum v Jílovém u Prahy

Regionální muzeum Mělník

Oblastní muzeum Praha – východ, Brandýs nad Labem – Stará Boleslav

Středočeská vědecká knihovna v Kladně

Ústav archeologické památkové péče středních Čech

Další organizace založené nebo vlastněné Středočeským krajem:

Středočeská turistická a informační služba, a.s. (GATE Galerie a informační centrum)

Statutární město Mladá Boleslav:

Městské divadlo Mladá Boleslav

Knihovna města Mladá Boleslav

Kultura města Mladá Boleslav, a.s.

Dům kultury Mladá Boleslav, s.r.o.

Statutární město Kladno:

Městská knihovna Kladno

Divadla Kladno, s.r.o.

Jihočeský kraj

Jihočeský kraj je druhým největším krajem podle rozlohy, s nejnižší hustotou obyvatel na kilometr čtvereční (63 obyvatel na kilometr čtvereční). V kraji je 70 % obcí, které nemají více než 500 obyvatel, ale žije v nich jen 14 % obyvatel kraje. Kraj má spíše mladší obyvatelstvo a relativně nižší podíl obyvatel starších 65 let. Relativně příznivá je míra registrované nezaměstnanosti, která je čtvrtá nejnižší při srovnání s ostatními kraji (6,76 %). Hned po Kraji Vysočina zde nejméně lidí považovalo náklady na bydlení za velkou zátěž pro domácí rozpočet a pouze malý podíl domácností uvedl, že vychází s příjmem s velkými obtížemi. Z hlediska ostatních sociodemografických ukazatelů spadá Jihočeský kraj spíše k průměru. Lidé zde v menší míře než v ostatních krajích využívají osobní počítač a internet.

Obyvatelé Jihočeského kraje navštěvují památky v porovnání s ostatními obyvateli ČR mírně nadprůměrně. Více než 80 % obyvatel kraje udává, že v posledních dvanácti měsících nějakou památku navštívilo. Jihočeský kraj patří mezi turistické regiony hojně navštěvované kvůli přírodnímu i kulturnímu bohatství. Může se pochlubit vysokým počtem národních kulturních památek, dvěma památkami zapsanými na Seznam kulturního dědictví UNESCO (Český Krumlov, vesnice Holašovice) nebo sedmi městskými památkovými rezervacemi. V kraji je množství lidové architektury (selské baroko), což se odráží na vysokém podílu chráněných vesnických oblastí – na území se nachází celá čtvrtina vesnických památkových zón (16 z 61) a rezervací (55 z 211). V kraji se daří udržovat tradiční lidovou kulturu v podobě krojů, písní, tanců, zvyků, o které v kraji pečuje Jihočeské folklorní sdružení. Kulturní akce zaměřené na lidovou kulturu zahrnují například Mezinárodní dudácký festival ve Strakonících nebo Selské slavnosti v Holašovicích.

Velkým pozitivem je relativně málo ohrožených kulturních památek, stejně jako velká hustota zpřístupněných památek a jejich vysoká návštěvnost (především státní zámek Hluboká nad Vltavou, město Český Krumlov). Jižní Čechy patří ke krajům, jejichž památky navštěvují nadprůměrně často také obyvatelé jiných krajů. Po Praze, Jihomoravském a Středočeském kraji tak patří jižní Čechy k nejdůležitějším turistickým regionům z hlediska návštěvnosti památek. Jihočeský kraj ve svých koncepčních materiálech spojuje kulturu a kulturní dědictví právě s turismem.

Počet příspěvkových organizací zřízených krajem je v rámci ČR nadprůměrný, zahrnuje galerie, muzea, divadlo v Táboře bez profesionálního souboru nebo také Jihočeskou komorní filharmonii. V Českých Budějovicích se konají Hudební slavnosti Emy Destinové. Budova koncertního kongresového centra ve tvaru rejnoka podle návrhu architekta Jana Kaplického by měla stát v Čes-

kých Budějovicích již roce 2015. Ministerstvo kultury zřizuje v Táboře Husitské muzeum připomínající významnou roli reformace v českých zemích s více než stotisícovou návštěvností v roce 2011. Sídlní struktura s velkým počtem malých obcí vysvětluje druhou nejhustší knihovni síť z krajů ČR (8,6 knihovny na 10 tisíc obyvatel). Rovněž byl zaznamenán vysoký podíl osobních počítačů s přístupem k internetu vzhledem k počtu obyvatel v kraji. Podle dat NIPOSu v kraji nalezneme nejvíce hvězdáren či planetárií (6).

Z regionálně zaměřených příkladů národního kulturního dědictví, které se vážou k Jihočeskému kraji, zmiňovali respondenti v dotazníkovém šetření zejména Český Krumlov, ať již šlo o celé město, zámek nebo divadlo s otáčivým hledištěm, dále státní zámek Hluboká a pivo a pivovar Budvar. Již pouze v jednotlivých odpovědích se objevuje další ze seznamu památek UNESCO v tomto kraji – vesnice Holašovice a její náves. Dále bylo zmíněno Třeboňsko a jihočeské rybníky, město Tábor, Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích a Černá věž, státní zámek Červená Lhota, Řetězový most u Bechyně a památník Jana Žižky u Trocnova.

Podobně jako v ostatních krajích se obyvatelé Jihočeského kraje ve výzkumu Kultura v regionech ČR 2011 domnívali, že údržbu a provoz památek by měly finančně podpořit kraj a obec. Tři čtvrtiny obyvatel připustily, že pro záchranu památek je dobré i jejich komerční využití, a čtvrtina by připustila zbourání chátrajících památek. Ochranařský postoj k památkám (připustnost komerčního využití a zbourání) není tak silný jako např. v Praze a Libereckém kraji.

Podíl výdajů Jihočeského kraje na kulturu představoval 1,86 % z celkových výdajů, což v roce 2011 činilo nadprůměrných 449 Kč na obyvatele. V uplynulých letech měly krajské výdaje na kulturu nicméně klesající tendenci. Kraj také vyhlašuje každoročně mnoho programů na podporu kultury, jak živé kultury a podpory přehlídek, tak obnovu sakrální architektury, nemovitých kulturních památek nebo movitého kulturního dědictví. Výdaje obcí v Jihočeském kraji na kulturu činily v roce 2011 na jednoho obyvatele částku 1267 Kč, což bylo méně než v roce 2010 (1404 Kč), zhruba polovina této částky byla určena na financování kulturních činností. V Programu rozvoje venkova byly podpořeny projekty na obnovu kulturního dědictví v nadprůměrné celkové částce více než 100 milionů Kč, prostředky směřovaly často do opravy kostelů a úspěšnými žadateli byly farnosti.

Příspěvkové organizace zřizované Ministerstvem kultury:

Husitské muzeum v Táboře

Příspěvkové organizace zřizované Ministerstvem zemědělství:

Národní zemědělské muzeum – pobočka Muzeum lesnictví, myslivosti a rybářství v Ohradě

Příspěvkové organizace zřizované Jihočeským krajem:

Divadlo Oskara Nedbala Tábor

Alšova jihočeská galerie v Hluboké nad Vltavou

Muzeum Jindřichohradecka

Muzeum středního Pootaví Strakonice

Prachatické muzeum

Prácheňské muzeum v Písku

Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích

Regionální muzeum v Českém Krumlově

Hvězdárna a planetárium České Budějovice s pobočkou na Kleti

Jihočeská komorní filharmonie České Budějovice

Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích

Statutární město České Budějovice:

Jihočeské divadlo

Plzeňský kraj

Plzeňský kraj patří rozlohou mezi největší kraje a má průměrný počet obyvatelstva, tyto údaje ho řadí na třetí příčku v nejnižší hustotě zalidnění po Jihočeském kraji a Kraji Vysočina. Podobně jako v Jihočeském kraji se zde nachází větší množství malých obcí do 500 obyvatel (67 % obcí), v nichž žije 12,3 % obyvatel kraje. Kraj má své významné centrum, kterým je sídlo univerzity a čtvrté největší město ČR Plzeň, v níž žije téměř 30 % obyvatel kraje.

Po Karlovarském kraji a Praze zde žije nejvíce cizinců, srovnatelně s krajem Středočeským (4,5 %). Míra registrované nezaměstnanosti patří k nejnižším (6,13 % k 30. 6. 2012) a hrubá měsíční mzda naopak k nejvyšším po Praze a Středočeském kraji. Relativně vyšší počet osob zde využívá osobní počítač a internet.

Podle výsledků dotazníkového šetření navštěvuje památky nadprůměrný podíl obyvatel Plzeňského kraje. Více než 80 % obyvatel kraje udalo, že v posledních dvanácti měsících nějakou památku navštívilo. Převážná část návštěv památek obyvateli Plzeňského kraje se odehrává přímo na území tohoto kraje a v přílehlých turisticky atraktivních oblastech, jako jsou západočeské lázně. Rovněž Praha představuje pro turistický ruch obyvatel Plzeňského kraje významný cíl. Národní kulturní dědictví spjaté s Plzeňským krajem zastupovalo především pivovarnictví s plzeňským pivovarem a pivem. Jednotlivě bylo zmíněno Muzeum techniky řemesel Koloveč, chodská pouť a slavnosti, vodní hrad Švihov, konvent v Plasích a obraz Panny Marie Klatovské.

Počet příspěvkových organizací zřizovaných krajem patří v rámci ČR k nadprůměru, vedle galerií a několika muzeí kraj zřizuje a finančně podporuje také divadlo v Klatovech (bez stálého souboru). Plzeňskou filharmonii, o.p.s. založilo město Plzeň. MK v kraji nezřizuje žádnou příspěvkovou organizaci. Plzeň se stala vítězem titulu Evropské hlavní město kultury 2015 (ve finále porazila Ostrovu), což znamená dotaci ve výši 1,5 milionu eur (přibližně 37 milionů korun) i další značné investice v řádech stamilionů korun (mj. stavba nového divadla) a závazek nejen pro město, ale také kraj a stát. Spokojenost s kulturním životem v obcích i v kraji je mírně nad průměrným hodnocením v celé ČR, stejně jako hodnocení změny v kulturním životě (oživení tradic, pořádání oslav, slavností) v posledních 10 letech. Názory obyvatel na financování kultury a také ochránářské postoje vzhledem k památkám jsou srovnatelné s ostatními kraji.

V kraji se uchovávají folklorní tradice, především v oblasti Chodska s centrem Domažlice. Již od roku 1955 se každoročně v srpnu koná folkloristický festival Chodské slavnosti – Vavřínecká pouť, na němž se prezentují tradice lidové dudácké hudby, tanců, zvyků a obyčejů, v historickém centru města se také pořádá staročeský jarmark.

Návštěvnost divadel v kraji (zejména krajském městě) byla nadprůměrná, byť jejich počet je dle statistik NIPOS relativně nízký. V návštěvnosti vyniká více-soubořové Divadlo J. K. Tyla v Plzni, které v roce 2010 bylo šestým nejnavštěvovanějším v ČR. V Plzni se koná nejstarší (od roku 1967) festival profesionálního divadla loutek v ČR Skupova Plzeň, jehož název byl oficiálně doplněn o „alternativní divadlo“ (Festival českého profesionálního loutkového a alternativního divadla). Kina v kraji disponují nadprůměrnou kapacitou sedadel na počet obyvatel.

Plzeňský kraj vydával v roce 2010 i 2011 dokonce nejvyšší částku ze svého rozpočtu na kulturu, přepočteme-li ji na jednoho obyvatele kraje (pokud nepočítáme Prahu). Kraj vypisuje grantový program v oblasti kultury, který podporuje všechny druhy umění, kulturní dědictví a přeshraniční spolupráci. Podobně jako Středočeský kraj vydává velkou část na provoz muzeí, z nichž nejnavštěvovanějším bylo v roce 2011 Vlastivědné muzeum dr. Hostaše v Klatovech s téměř 100 tisíci návštěvníky. V roce 2011 kraj schválil již druhou koncepci rozvoje muzeí. V porovnání s ostatními kraji dává největší podíl výdajů na knihovny, které tvoří třetí nejhustší knihovní síť (8,2 knihovny na 10 tisíc obyvatel) po Praze a Jiho-moravském kraji největším počtem knihovních jednotek na registrovaného čtenáře, jsou ale relativně nejméně internetizované.

V rámci podpory Programu rozvoje venkova získal kraj 90 milionů Kč, jeho obec Kokašice se čtyřmi projekty se stala zcela nejúspěšnějším žadatelem v ČR. Finance směřovaly zejména na obnovu kulturního dědictví a úspěšné byly projekty žadatelů neziskových organizací.

Příspěvkové organizace zřizované Plzeňským krajem:

Stálá divadelní scéna Klatovy

Západočeská galerie v Plzni

Galerie Klatovy/Klenová

Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici

Muzeum Českého lesa v Tachově

Muzeum Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech

Muzeum Chodska v Domažlicích

Muzeum jižního Plzeňska v Blovicích

Muzeum Šumavy Sušice

Vlastivědné muzeum Dr. Hostaše v Klatovech

Západočeské muzeum v Plzni

Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje

Hvězdárna v Rokycanech

Statutární město Plzeň:

Divadlo Alfa

Divadlo Josefa Kajetána Tyla

ESPRIT – plzeňský kulturní servis

Hvězdárna a planetárium Plzeň

Knihovna města Plzně

Galerie města Plzně, o.p.s.

Plzeňská filharmonie, o.p.s.

Divadlo pod lampou, o.p.s.

Dominik centrum, s.r.o.

Karlovarský kraj

Nejzápadněji ležící Karlovarský kraj je po Praze a Libereckém kraji třetím nejmenším co do rozlohy a zcela nejmenším podle počtu obyvatel a počtu obcí (pokud nepočítáme Prahu). Po Praze zde největší podíl obyvatel žije ve městech (83 %), z toho více než polovina v obcích nad 10 tisíc obyvatel. Jde po Praze o nejvíce urbanizovaný kraj, přesto bychom jen těžko hledali kraj více rozdílný oproti Praze.

Podobný Praze je ještě vyšším podílem cizinců (7,1 %, nejpočetnější skupinou jsou lidé s vietnamským státním občanstvím, dále Němci a Rusové). V kraji je velká migrace, žije zde pouze 39,9 % rodáků, což je nejméně ze všech krajů. Obyvatelé patří společně s Ústeckým krajem mezi nejmladší, s nejvyšším podílem obyvatel v produktivním věku (70,2 %) a jedním z nejnižších podílů osob starších 65 let. Podíl ekonomicky aktivních je však druhý nejnižší v republice právě po Ústeckém kraji, s nímž společně tvoří region soudržnosti Severozápad. Vzdělanostní struktura obou krajů není příznivá, sídlí v nich nejvyšší podíl osob bez vzdělání a se základním vzděláním a zcela nejnižší podíl vysokoškolačků (v Karlovarském kraji 7,2 %). Míra registrované nezaměstnanosti se pohybuje nad průměrem ČR (9,59 %) a v kraji byla zjištěna v roce 2010 a 2011 též nejnižší průměrná hrubá měsíční mzda.

Přítom Karlovarský kraj patřil ještě v polovině 90. let k ekonomicky průměrným krajům z hlediska HDP na obyvatele, s vysokým podílem lidí pracujících v terciární oblasti a s nízkou nezaměstnaností, po roce 2000 ovšem již patřil mezi slabší a od roku 2006 patří k nejslabším vůbec [Rozdíly mezi kraji... 2009: 6–9]. Okres Sokolov je zařazen více než 10 let mezi strukturálně postižené regiony se soustředěnou podporou státu. V Karlovarském kraji je nejvyšší podíl dětí narozených mimo manželství, po hlavním městě Praze druhý nejvyšší podíl neúplných rodin, po Ústeckém kraji druhá nejvyšší potratovost a rovněž po Ústeckém kraji druhý nejnižší podíl osob hlásících se k církvi nebo nějaké náboženské společnosti. Počet zjištěných trestných činů na 1000 obyvatel je ale na rozdíl od Prahy nebo Ústeckého kraje pod průměrem ČR.

Obyvatelé kraje patří k těm, kteří navštěvují památky s podprůměrnou frekvencí, téměř třetina z nich uvedla, že v uplynulých dvanácti měsících žádnou památku nenavštívila. To patrně souvisí s nižší úrovní dosaženého vzdělání obyvatelstva, stejně jako s nedostatkem finančních zdrojů v domácnostech, protože nejvyšší podíl obyvatel v tomto kraji uvedl, že má problém vyjít s příjmy. Z hlediska prostorového rozložení navštěvovaných památek jasně dominují památky ležící přímo na území Karlovarského kraje a dále Praha. Obyvatelé jsou spokojeni s kulturním životem poněkud méně, než jaká je spokojenost obyvatel celé ČR.

Nejhůře je na tom tento kraj také z hlediska sledovaných projevů tradiční lidové kultury (lidové soubory, festivaly, nositelé lidových řemesel). Podobně jako u sousedního Ústeckého kraje se můžeme domnívat, že důležitou roli v tomto ohledu sehrává narušená kontinuita tradic způsobená poválečným odsunem Němců a následným doosidlováním kulturně různorodého obyvatelstva a zřízením vojenského pásma a hraničního pásma, které vedly k zániku obcí a sestěhovávání obyvatelstva do měst.

Velké přírodní bohatství kraje historicky představují naleziště rud, ale pro dnešní hospodářství jsou zásadní minerální prameny, které z kraje činí nejvýznamnější lázeňskou oblast v ČR. S lázeňstvím je také spojena snaha o první zápis kraje na seznam UNESCO (tzv. Západočeský lázeňský trojúhelník – Františkovy Lázně, Karlovy Vary a Mariánské Lázně), další iniciativou v tomto smyslu je Montanregion Krušnohoří, na kterém Karlovarský kraj spolupracuje s Ústeckým krajem a německou spolkovou zemí Sasko. Karlovarský region sází v oblasti turismu především na tradici lázeňství, jednou z příspěvkových organizací kraje jsou Císařské lázně. Pokud jde o národní kulturní dědictví spjaté s Karlovarským krajem, respondenti v dotazníkovém šetření zmiňovali především jednotlivá lázeňská města (Karlovy Vary, Františkovy a Mariánské Lázně) a dále významnou církevní památku, kterou je relikviář sv. Maura umístěný na státním zámku Bečov nad Teplou. Také Karlovarský kraj měl svého zástupce z oblasti gastronomie, a sice Becherovku. Jednotlivé odpovědi zmiňovaly státní zámek Kynžvart, hrad Loket, karlovarský porcelán a Rudou věž smrti v Ostrově.

Kulturní infrastruktura je ovlivněna malou rozlohou a velkou mírou zalesnění (z více než 40 %). Kraj má nízký počet památek zpřístupněných za vstupné (nejnavštěvovanější hrad Loket nedosáhl v roce 2011 ani stotisícové návštěvnosti), nejnižší počet národních kulturních památek, nízkou hustotu sakrálních chráněných drobných kulturních památek a vysoký počet ohrožených kulturních památek (s velkým odstupem za Ústeckým krajem). V kraji je rovněž nízký počet muzeí a památníků a pouze dvě galerie s vlastními sbírkovými předměty (Galerie umění Karlovy Vary, Galerie výtvarného umění v Chebu), jejichž návštěvnost patří k nejnižším ve srovnání s ostatními kraji (nejnavštěvovanějším bylo v roce 2011 Městské muzeum ve Františkových Lázních).

V Karlovarském kraji je nejméně využívaná kapacita kamenných divadel (nejnižší návštěvnost) a nachází se zde absolutně nejméně amatérských divadelních souborů. Jako v jediném kraji zde nenajdeme multikino a vedle Pardubického kraje kina patřila v roce 2011 k nejméně digitalizovaným (jen pětina sedačkové kapacity kin). Do největšího počtu sedadel v kinech vztažených na počet obyvatel v kraji se významně promítá každoročně pořádaný a hojně navštěvovaný prestižní Mezinárodní filmový festival v Karlových Varech.

Na registrovaného čtenáře v kraji připadá druhý nejmenší počet knihovních jednotek, což vyplývá z absolutně nejmenšího rozsahu knihovního fondu, který se mezi lety 2000 a 2010 dokonce zmenšil, ve stejném období se také nejvíce po Ústeckém kraji snížil počet registrovaných čtenářů. Výdaje na knihovny v přepočtu na jednoho obyvatele jsou relativně vysoké v důsledku zejména mandatorních výdajů na provoz knihoven vzhledem k nízkému počtu obyvatel v kraji, částečně pak také relativně vysokými investičními výdaji (v pořadí krajů čtvrtý nejvyšší). Podpora regionálních funkcí knihoven Karlovarského kraje je průměrná.

Podíl krajských výdajů na kulturu na celkových výdajích se pohybuje okolo 1,69 %, což v roce 2011 představovalo mírně nadprůměrnou částku (390 Kč na obyvatele). Z toho Karlovarský kraj vydal více než 16 % na památkovou péči. Ve srovnání s ostatními kraji se jedná o druhou nejvyšší částku na obyvatele po Zlínském kraji. Karlovarský kraj finančně podporuje obnovu kulturních památek přibližně částkou 10 milionů Kč ročně, dále podporuje uměleckou činnost souborů krajského významu a kulturní akce lokálního až nadnárodního významu (MFF Karlovy Vary, Loketské kulturní léto, Tourfilm, Festival Mitte Europa, Mezinárodní jazzový festival, Mezinárodní pěvecká soutěž A. Dvořáka, Mezinárodní folklorní festival Chebské dvorky aj.). Souhlas obyvatel s finanční podporou památek obcemi a krajem je i v Karlovarském kraji silný, ale není zanedbatelný ani postoj, že si mají na sebe vydělat samy. Ochranařské postoje jsou v relaci k ostatním krajům.

Zatímco v jiných krajích vykazovaly výdaje obcí na kulturu ve sledovaném období růstový trend, pouze v Karlovarském kraji se mezi lety 2007 a 2011 snížily. V roce 2011 vydaly obce na kulturu 1379 Kč na obyvatele, což odpovídá průměru za ČR, nepočítáme-li Prahu. Obce v kraji vydaly největší částku na hudební činnost přepočtenou na jednoho obyvatele ve srovnání s ostatními kraji, což souvisí se zřizováním lázeňských symfonických orchestrů v Karlových Varech a Mariánských Lázních. Karlovy Vary jsou také dějištěm Mezinárodní pěvecké soutěže A. Dvořáka pro mladé pěvce na prahu umělecké kariéry.

Z Programu rozvoje venkova čerpal kraj zcela nejnižší dotaci na obec. Tento fakt souvisí také se sídelní strukturou, kdy se pouze malý počet obcí mohl programu účastnit. Nicméně podíl podpořených obcí nedosáhl ani desetiny z možných žadatelů, zatímco v Olomouckém nebo Moravskoslezském kraji šlo o čtvrtinu.

Příspěvkové organizace zřizované Karlovarským krajem:

Galerie 4 – galerie fotografie v Chebu

Galerie umění Karlovy Vary

Galerie výtvarného umění v Chebu

Muzeum Cheb
Muzeum Karlovy Vary
Muzeum Sokolov
Krajská knihovna Karlovy Vary
Císařské lázně v Karlových Varech

Statutární město Karlovy Vary:

Karlovarský symfonický orchestr
Městská knihovna Karlovy Vary
Karlovarské městské divadlo, o.p.s.
Městská galerie Karlovy Vary, s.r.o.
Hvězdárna a radioklub lázeňského města Karlovy Vary, o.p.s.
Nadace Film-festival Karlovy Vary (společně s Grandhotel Pupp Karlovy Vary, a.s.)

Ústecký kraj

Ústecký kraj patří co do rozlohy a počtu obcí k průměrným krajům, je pátým nejlidnatějším krajem se čtvrtou nejvyšší hustotou obyvatel po Praze, Moravskoslezském a Jihomoravském kraji (157 obyvatel na km²). Mezi jednotlivými částmi kraje jsou značné rozdíly, jak z hlediska přírodních podmínek, tak i z hlediska hospodářské struktury a hustoty. Většina obyvatel (80 %) žije ve městech, z nichž pět přesahuje 50 tisíc obyvatel (žije v nich více než 30 % obyvatel). Obyvatelstvo je relativně mladší, najdeme zde druhý nejvyšší podíl obyvatel do 14 let a nejnižší podíl obyvatel starších 65 let. Podíl ekonomicky aktivních byl ale vůbec nejnižší při srovnání s ostatními kraji ČR.

Vzdělanostní struktura není příznivá a platí pro ni v podstatě to samé, co bylo řečeno u Karlovarského kraje – v kraji žije nejvyšší podíl lidí bez vzdělání a se základním vzděláním, naopak druhý nejnižší podíl osob s vysokoškolským vzděláním. Kraj v posledních letech stabilně vykazuje vůbec nejvyšší míru registrované nezaměstnanosti v celé ČR (12,81 % k 30. 6. 2012). Lidé v Ústeckém kraji jako druzí po Libereckém kraji nejméně využívají osobní počítač i internet. Z dalších ukazatelů můžeme zmínit nejvyšší potratovost v rámci ČR, vyšší podíl neúplných rodin a dětí narozených mimo manželství nebo také druhou nejvyšší kriminalitu po hlavním městě Praze.

Pro domácnosti jsou podle jejich subjektivního názoru náklady na bydlení větší zátěží a kraj se řadí na druhé místo v podílu domácností, které vycházejí s příjmem s velkými obtížemi. Kraj patří mezi strukturálně postižené, jeho značná část patří dlouhodobě mezi regiony se soustředěnou podporou státu.

Sami obyvatelé nejsou horlivými návštěvníky památek. Téměř třetina z nich udává, že v uplynulých dvanácti měsících žádnou památku nenavštívila. Tato slabší tendence k navštěvování památek zřejmě souvisí se sociální skladbou obyvatel kraje s nižším zastoupením lidí s vyšším vzděláním, kteří patří k nejpravděpodobnějším návštěvníkům kulturních zařízení včetně památek. Kromě památek ležících přímo na území Ústeckého kraje navštěvují obyvatelé kraje poměrně často rovněž památky v Praze. Cesty za památkami do jiných oblastí ČR jsou u nich spíše výjimečné. Zdejší památky patří k méně navštěvovaným. S výjimkou památníku Terezín, který je zařazen na indikativní seznam památek plánovaných k zápisu mezi památky UNESCO s více než 220 tisíci návštěvníky v roce 2011, ani jedna z památek nepřekročila v tomto roce čtyřicetitisícovou návštěvnost. Nejvyšší počet návštěvníků přilákal nově zrekonstruovaný zámek Děčín s asi 39 tisíci návštěvníky, na druhém místě se umístil státní zámek Ploskovice s 27 tisíci návštěvníky. Památník Terezín je jedinou institucí v Ústeckém kraji zřizovanou Ministerstvem kultury. Jeho umístění blízko hranice se Středočeským kra-

jem z této památky nečiní bránu pro poznávání dalších památek Ústeckého kraje. Podobně je tomu i s rotundou na hoře Říp, která láká zejména české návštěvníky. Na území kraje se nenachází památka zapsaná na seznamu UNESCO, kraj se ovšem vedle Terezína snaží o zápis hned dalších dvou – jde o Montanregion Krušnohoří (ve spolupráci s Karlovarským krajem a spolkovou zemí Sasko) a kulturní památky pěstování a zpracování chmele a výroby piva v Žatci.

Pokud jde o příklady národního kulturního dědictví spjaté s Ústeckým krajem, respondenti nejčastěji zmiňovali přírodní památky, zejména horu Říp, která má rovněž značný symbolický význam, dále bylo zmiňováno České Švýcarsko, Tiské skály a Pravčická brána, dále Terezín, hrad Střekov, hrad Hněvín či jezero Most.

O kultuře a památkách uvažuje Ústecký kraj především v souvislosti s využitím pro cestovní ruch. Kraj chce dosáhnout změny v pohledu na kraj jako průmyslový, dosídlený region, zlepšit svůj mediální obraz a poukázat na své přírodní krásy a kulturní bohatství. Kraj i obce vydávají velkou část svých výdajů na obnovu památek, což je logické zejména s ohledem na absolutně i relativně nejvyšší počet ohrožených kulturních památek (celá čtvrtina ze všech evidovaných v ČR) poukazujících na dluh, který nadále přetrvává z poválečného vývoje. Kvůli intenzivní těžbě v určitých lokalitách docházelo k mizení památek před rokem 1989 (o tomto jevu vypovídá např. úspěšná putovní výstava Zničené kostely Severních Čech 1945–1989). Největší podíl objektů ve srovnání s ostatními kraji zde byl také zbaven památkové ochrany po roce 1989, což o radikálním obratu situace bohužel příliš nevypovídá.

Tradiční lidová kultura a lidové stavitelství jsou v kraji zastoupeny Mezinárodním folklorním festivalem Tolštejnské panství nebo souborem lidové architektury v Zubrnici, kde dochází k obnově mnoha tradic a prezentace tradiční kultury původního obyvatelstva širší veřejnosti. V Děčíně se již po dvě desetiletí koná krajská amatérská činoherní divadelní přehlídka Děčínská brána. Významnější prostor je v Ústeckém kraji věnován sborovému zpěvu, nachází se zde větší počet pěveckých sborů.

Města Ústeckého kraje zřizují poměrně vysoký počet kulturních organizací (zámek, divadla, kulturní střediska). Z galerií má nejvyšší návštěvnost Galerie Josefa Lieslera v Kadani, která se v porovnání s návštěvností ostatních galerií umísťuje okolo desátého místa v ČR. V kraji sídlí Severočeská filharmonie zřizovaná lázeňským městem Teplice a z kulturní nabídky stojí za to připomenout také divadla, z nichž se tři umístila z hlediska návštěvnosti v roce 2010 v druhé desítku celorepublikového žebříčku (Litvínov, Most, Teplice). Vysokou podporu směřují obce také na provoz kin (186 Kč na obyvatele).

Spokojenost obyvatel s kulturním životem v obci i v kraji za spokojeností obyvatel z ostatních krajů zaostává (průměrná hodnota spokojenosti je nejmen-

ší), pozitivně nehodnotili respondenti ani změny v kulturním životě obcí, pokud jde o oživení tradic, pořádání oslav a slavností za posledních 10 let. Dotazovaní ve výzkumu Kultura v regionech ČR 2011 vyjádřili také nejmenší spokojenost s prací zástupců obcí, měst a kraje. Občané velmi silně podporovali myšlenku obecní a krajské finanční podpory památek.

Krajské výdaje na kulturu byly v roce 2011 v republikovém srovnání podprůměrné (jen 266 Kč na obyvatele). Ústecký kraj je spíše výjimkou v tom, že přispívá vedle památek také na zájmovou činnost v kultuře. Podporuje uměleckou činnost souborů krajského významu, kulturní akce krajského, národního a nadnárodního významu (Festival Mitte Europa, Mezinárodní jazzový festival v Litvínově) i akce regionálního až lokálního významu. Výdaje obcí na kulturu v období 2007 až 2010 zaznamenaly nejvyšší dynamiku růstu v regionálním srovnání (o 71 %) a dosáhly nadprůměrných výdajů na kulturu (8 % z rozpočtu). Výdaje Ústeckého kraje na regionální funkce knihoven stagnují od roku 2007 na relativně nízké úrovni a mezi lety 2000 a 2010 zaznamenal kraj dokonce úbytek v rozsahu knihovního fondu a největší ztrátu registrovaných čtenářů. Obce Ústeckého kraje v roce 2010 věnovaly nejvyšší průměrnou částku na činnost muzeí a galerií (283 Kč na obyvatele), pravděpodobně také v důsledku velkých investičních akcí.

Měštům se podařilo čerpat značné evropské prostředky z programu ROP Severozápad na obnovu a oživení kulturních památek (např. zámek v Děčíně, hrad v Litoměřicích, muzeum v Ústí nad Labem, Chrám chmele a piva v Žatci) a na marketingové aktivity, které míří i na německou klientelu (spolupráce se Saskem). Jedním z projektů je i budování městské knihovny v Děčíně. Ústecký kraj byl mimořádně úspěšný v Programu rozvoje venkova, kde čerpal vysoký objem dotací, zejména s přihlédnutím k převážně městskému obyvatelstvu a nízkému počtu obyvatel žijících v malých obcích. Neziskové organizace v Ústeckém kraji jsou úspěšné také v získávání prostředků z Nadace VIA.

Příspěvkové organizace zřizované Ministerstvem kultury:

Památník Terežín

Uměleckoprůmyslové museum – pobočka Klášterec nad Ohří

Příspěvkové organizace zřizované Ústeckým krajem:

Severočeská galerie výtvarného umění v Litoměřicích

Galerie Benedikta Rejta v Lounech

Galerie výtvarného umění v Mostě

Galerie moderního umění Roudnice nad Labem

Oblastní muzeum v Chomutově

Oblastní muzeum v Děčíně
Oblastní muzeum v Litoměřicích
Oblastní muzeum v Lounech
Oblastní muzeum v Mostě
Regionální muzeum v Teplicích
Severočeská hvězdárna a planetárium v Teplicích
Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem
Zámek Nový Hrad Jimlín

Další organizace zřizované nebo vlastněné Ústeckým krajem:

Severočeské divadlo, s.r.o. (společně s městem Ústí nad Labem)
Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech v Mostě, v.v.i.

Statutární město Ústí nad Labem:

Kulturní středisko města Ústí nad Labem
Muzeum města Ústí nad Labem
Dům kultury města Ústí nad Labem, s.r.o.
Collegium Bohemicum, o.p.s.
Činoherní divadlo města Ústí nad Labem, o.p.s.
Severočeské divadlo, s.r.o. (společně s Ústeckým krajem)

Statutární město Most:

Městská knihovna Most
Městské divadlo v Mostě, s.r.o.

Statutární město Teplice:

Dům kultury Teplice
Regionální knihovna Teplice
Severočeská filharmonie Teplice

Statutární město Děčín:

Zámek Děčín
Městská knihovna Děčín
Městské divadlo Děčín

Statutární město Chomutov:

Středisko knihovnických a kulturních služeb města Chomutov
Kultura a sport Chomutov, s.r.o.

Liberecký kraj

Liberecký kraj tvoří spolu s Pardubickým a Královéhradeckým krajem region soudržnosti Severovýchod. Liberecký kraj je rozlohou nejmenším krajem ČR, pokud nepočítáme Prahu, má druhý nejnižší počet obcí i obyvatel po Karlovarském kraji. Přes 40 % obyvatel žije ve městech s více než 20 tisíci obyvateli. Kraj patří k „mladším“ se třetím nejvyšším podílem obyvatel do 14 let a třetím nejnižším podílem obyvatel nad 65 let.

Vzdělanostní strukturou se řadí kraj do podprůměru a míra registrované nezaměstnanosti je celkově mírně nad průměrem ČR (9,25 %), ovšem některé oblasti kraje tuto míru značně překračují (Frýdlant). Zcela nejnižší podíl osob v kraji využíval osobní počítač a internet. V kraji byla zjištěna relativně vyšší kriminalita, vyšší podíl neúplných rodin a třetí nejnižší podíl věřících. Kraj se řadí na čtvrté místo v podílu domácností, které podle jejich názoru vycházejí s příjmem s velkými obtížemi.

Z hlediska památkové atraktivity je kraj považován za méně významný, rozvinutý turistický ruch se soustřeďuje zejména kolem výhodných přírodních podmínek. Po roce 1989 zde došlo spolu s Ústeckým krajem k největšímu množství případů odpamátňení objektů. V kraji je nízký počet národních kulturních památek, hustota zpřístupněných památek přesto řadí kraj do čela a nejnavštěvovanější památky mají více než 100 tisíc návštěvníků za rok (státní zámek Sychrov a státní hrad Trosky). Na indikativním seznamu památek aspirujících na uvedení na seznam památek kulturního dědictví UNESCO figuruje horský hotel a vysílač na Ještědu.

Obyvatelé Libereckého kraje patří z hlediska navštěvování kulturních a historických památek k průměru ČR. V uplynulých dvanácti měsících nějakou památku navštívilo zhruba 80 % z nich. Velká část návštěv se koncentruje přímo na památky ležící na území Libereckého kraje, zejména pak do turisticky atraktivních lokalit, jako je Český ráj, který se rozkládá v trojmezí Libereckého, Královéhradeckého a Středočeského kraje. Podobně jako v jiných krajích ČR tvoří pro obyvatele tohoto kraje významný cíl návštěv památek Praha. Pokud jde o konkrétní příklady národního kulturního dědictví zmíněné respondenty v dotazníkovém šetření, které lze zařadit do Libereckého kraje, zmiňováno bylo spíše několik jednotlivých památek: státní hrady Bezděz, Trosky, státní hrad a zámek Frýdlant, televizní vysílač na Ještědu, bazilika Navštívení Panny Marie v Hejnicích, židovský hřbitov v Liberci a Máchovo jezero. Obyvatelé Libereckého kraje vyjadřovali velmi malou spokojenost s kulturním životem ve své obci i v kraji.

Také v Libereckém kraji očekávají finanční podporu kultury od obcí a krajů. Nejméně zastánců ve srovnání s ostatními krají má komerční využití památek –

56 % (nejvíce, 77 %, v Jihočeském kraji). Ministerstvo kultury zřizuje v Jablonci nad Nisou Muzeum skla, připomínající slavné tradice uměleckého sklářství v této oblasti, které však postupně mizí. Podobné zaměření má Severočeské muzeum v Liberci jako umělecko-průmyslové muzeum dokumentující české užité umění (šperk, sklo, porcelán, umělecké kovářství) se zřetelem na vývoj uměleckých škol. Liberecký kraj zřizuje malý počet kulturních institucí. Muzea patří z hlediska návštěvnosti v rámci ČR k podprůměru, totéž platí v přepočtu na počet návštěvníků na jednotlivé expozice či výstavy v muzeích, galeriích a památkách (přibližně 850 návštěvníků na jednu výstavu). Kraj vypracoval kratší koncepci pro sbírkotvornou činnost muzeí, které zřizuje. V kraji působí málo amatérských souborů a folklorních souborů, tradiční lidová kultura není příliš živá. Tradiční kulturu se snaží Liberecký kraj podpořit vyhlášením titulu „Mistr tradiční rukodělné výroby Libereckého kraje“ (od 2011).

V kraji se nachází relativně více multikin a v podpoře provozování kin vykázaly obce v přepočtu na obyvatele nejvyšší výdaje (208 Kč) ze všech krajů. V podílu kapacity sedadel v digitalizovaných kinech se v roce 2011 kraj umístil na druhém místě za Prahou s téměř polovinou kapacity přizpůsobené novým podmínkám. Výdaje na knihovny od Libereckého kraje činily nadprůměrný díl z rozpočtu určeného na kulturu, v přepočtu na obyvatele byly dokonce ze všech krajů nejvyšší. Obce věnovaly na knihovny v roce 2010 naopak nejnižší částku v regionálním srovnání.

Celkově patří výdaje kraje na kulturu mezi podprůměrné. Kraj finančně podporuje kulturu a památky ze dvou fondů: Fondu kulturního dědictví a Grantového fondu Libereckého kraje (neprofesionální umělecké aktivity, místní kultura, postupové přehlídky). Z evropských zdrojů se podařilo získat pro projekty na kulturu a památky nadprůměrnou podporu. Žadatelé z Libereckého kraje byli vůbec nejméně úspěšní při získávání podpory z Fondu kulturního dědictví Nadace VIA.

Příspěvkové organizace zřizované Ministerstvem kultury:

Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou

Příspěvkové organizace zřizované Libereckým krajem:

Oblastní galerie v Liberci

Severočeské muzeum v Liberci

Muzeum Českého ráje v Turnově

Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě

Krajská vědecká knihovna v Liberci

Statutární město Liberec:

Divadlo F. X. Šaldy

Naivní divadlo

Statutární město Jablonec nad Nisou:

Městská knihovna Jablonec nad Nisou

Městské divadlo Jablonec nad Nisou, o.p.s.

Jablonecké kulturní a informační centrum Jablonec nad Nisou, o.p.s.

Královéhradecký kraj

Královéhradecký kraj patří k průměrným krajům co do velikosti, počtu obyvatel, počtu obcí, vzdělanostní struktury i ekonomického výkonu. Přes 80 % obcí nemá více než tisíc obyvatel, v obcích do dvou tisíc obyvatel žije třetina obyvatel kraje. Z hlediska věkové struktury patří kraj k spíše „starším“, žije zde nejvyšší podíl obyvatel nad 65 let v celé ČR. Míra registrované nezaměstnanosti je mírně podprůměrná. Po Praze zde nejvyšší podíl lidí využívá osobní počítač a internet. Podíl domácností, které uvedly, že vycházejí se svými příjmy s velkými obtížemi nebo že jsou náklady na bydlení pro ně velkou zátěží, je druhý nejnižší mezi kraji ČR, a to přestože mzdy dosahují pouze průměrné až mírně podprůměrné úrovně. Obyvatelé Královéhradeckého kraje patřili k nadprůměrně spokojeným s kulturním životem a také k velmi spokojeným s prací zástupců obcí či měst. Pro kraj je charakteristická spokojenost s kulturním životem v obci i v kraji (je nad celorepublikovým průměrem), v posledních 10 letech rovněž došlo podle názoru respondentů k oživení tradičních lidových zvyků, slavností a oslav významných výročí.

Obyvatelé Královéhradeckého kraje se podle výsledků dotazníkového šetření řadí k méně častým návštěvníkům památek. V uplynulých dvanácti měsících nějakou památku navštívily zhruba tři čtvrtiny z nich. Kromě památek ležících přímo na území kraje navštěvují poměrně často rovněž památky v sousedním Pardubickém kraji. Překvapivým výsledkem je velmi nízký podíl respondentů (nejnižší v ČR) udávajících, že navštívili nějakou památku v Praze – jen 19 %. S ohledem na dobrou dostupnost Prahy z Královéhradeckého kraje lze tento výsledek jen obtížně věcně interpretovat. Konkrétní příklady národního kulturního dědictví zmíněné respondenty v dotazníkovém šetření, které souvisejí s Královéhradeckým krajem, byly spjaty především s osobností Boženy Němcové, Babiččiným údolím a Ratibořicemi. Mezi jednotlivými odpověďmi se dále objevovaly Broumovský klášter, Kuks, Třebechovický betlém, Bílá věž v Hradci Králové, ZOO Dvůr Králové, Jičín, státní zámek Hrádek u Nechanic a Prachovské skály.

Na území kraje se vyskytují méně navštěvované památky, a to přestože vstupné do památkových objektů v Královéhradeckém kraji patří k nejnižším. Královéhradecký kraj nemá památku uvedenou na seznamu UNESCO, na indikativním seznamu kandidátů pro zápis na seznam UNESCO je veden Betlém v Novém lese u Kuku. Nejnavštěvovanějším památkovým objektem byl v roce 2011 soukromý zámek Dětenice (186 tisíc návštěvníků), s velkým odstupem pak hrad Kost (63 tisíc návštěvníků).

Vzhledem k počtu obyvatel má kraj poměrně velké množství muzeí, památníků a galerií, počet výstav a jejich návštěvnost patří k (lepšímu) průměru (nej-

navštěvovanější v roce 2011 byla Galerie Zdeňka Buriana v zoologické zahradě ve Dvoře Králové).

Královéhradecký kraj je tradičně spjatý s neprofesionálními uměleckými aktivitami, jako jediný v ČR zřizuje instituci, která je centrem amatérské kultury, pořádá postupové přehlídky a působí jako odborný servis (Středisko amatérské kultury Impuls). V kraji se koná nejstarší festival amatérského divadla na světě (od roku 1931), Jiráskův Hronov, který nabízí také tematické semináře a dílny. Další tradiční amatérský festival, zaměřený tentokrát na český jazyk, řeč a literaturu, se koná v rodišti Fráni Šrámka, v Sobotce. V oblasti profesionálního živého umění působí v krajském městě mezi diváky oblíbené a odborníky vysoko ceněné Klicperovo divadlo. Královéhradecký kraj dosud patří mezi ty, které nejvíce podporují regionální funkce knihoven, patří také mezi kraje s nejvyšším počtem svazků knih na obyvatele.

Krajská, původně štedřejší, finanční podpora kultury měla v posledních letech více klesající tendenci než ostatní kraje, v roce 2011 představovaly výdaje na kulturu 1,3 % z celkových výdajů kraje, což je mírně podprůměrná hodnota. Také investice do kultury jsou na nízké úrovni. Kraj nevyvíjí soustavnou koncepční činnost týkající se kultury, nicméně disponoval aktuální koncepcí k památkovému fondu. Obyvatelé kraje očekávají finanční podporu památek od obcí a krajů.

Výdaje obcí Královéhradeckého kraje na kulturu v přepočtu na jednoho obyvatele jsou čtvrté nejvyšší, pokud nepočítáme Prahu, na kulturu vyčleňují nadprůměrných 8 % z rozpočtu. Obce Královéhradeckého kraje významně podporují zájmovou činnost v kultuře (představují třetinu výdajů na kulturu).

Z Programu rozvoje venkova směřovalo nejvíce projektů realizovaných v Královéhradeckém kraji na pomníky, kamenné kříže, sochy, přičemž projekty většinou podávaly obce. Úspěšné v tomto kraji byly také projekty podané svazky obcí (jinak výrazně marginální) a neziskových organizací. Podpora ve sledovaném období dosahovala průměrné částky na jeden projekt, průměrný byl i podíl podpořených obcí.

Příspěvkové organizace zřizované Ministerstvem Kultury:

Uměleckoprůmyslové museum – pobočka Muzeum textilu v České Skalici

Příspěvkové organizace zřizované Královéhradeckým krajem:

Galerie moderního umění v Hradci Králové

Galerie výtvarného umění v Náchodě

Muzeum východních Čech v Hradci Králové

Regionální muzeum a galerie v Jičíně

Regionální muzeum v Náchodě

Muzeum a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou

Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové

Hvězdárna a planetárium v Hradci Králové

Hvězdárna v Úpici

Středisko amatérské kultury IMPULS

Další organizace založené nebo vlastněné Královéhradeckým krajem:

Archeopark Všestary, o.p.s. (společně s Univerzitou Hradec Králové)

Klicperovo divadlo, o.p.s. (společně s městem Hradec Králové)

Filharmonie Hradec Králové, o.p.s.(společně s městem Hradec Králové)

Divadlo Drak a Mezinárodní institut figurálního divadla, o.p.s. (společně s městem Hradec Králové)

Statutární město Hradec Králové:

Knihovna města Hradec Králové

Klicperovo divadlo, o.p.s. (společně s Královéhradeckým krajem)

Filharmonie Hradec Králové, o.p.s. (společně s Královéhradeckým krajem)

Divadlo Drak a Mezinárodní institut figurálního divadla, o.p.s. (společně s Královéhradeckým krajem)

Hradecká kulturní a vzdělávací společnost, s.r.o.

Pardubický kraj

Pardubický kraj patří k průměrným z hlediska rozlohy a počtu obyvatel. Téměř 40 % obyvatel žije v obcích do dvou tisíc obyvatel. Co se týče vzdělání, největší podíl v kraji zauímají lidé se středním vzděláním nebo vyučení bez maturity, celkem 36,3 %. Podíl lidí se základním vzděláním je společně s Vysočinou čtvrtý nejnižší. V kraji má 10 % obyvatel vysokoškolské vzdělání. Míra registrované nezaměstnanosti se blíží průměru ČR, výše průměrné hrubé měsíční mzdy nedosahuje celorepublikového průměru. Lidé v kraji využívají průměrně osobní počítač, internet však významně méně. Kraj má třetí nejnižší počet zjištěných trestných činů na obyvatele.

Zcela největší podíl obyvatel považoval podle šetření SILC 2011 náklady na bydlení za velkou zátěž pro rodinný rozpočet (34,3 %), na třetím místě se kraj umístil v podílu domácností, které vycházejí podle jejich názoru s příjmem s velkými obtížemi (více než 10 %). Spokojenost obyvatel s kulturním životem v kraji je nižší, podobná spíše krajům Ústeckému, Karlovarskému nebo Kraji Vysočina než Praze či Olomouckému kraji.

Obyvatelé Pardubického kraje navštěvují podle výsledků dotazníkového šetření památky nadprůměrně, přibližně s podobnou frekvencí jako obyvatelé Středočeského, Plzeňského a Jihočeského kraje. Zhruba 85 % z nich udává, že v uplynulých dvanácti měsících navštívili nějakou památku. Kromě památek ležících přímo na území Pardubického kraje patří k hlavním turistickým cílům návštěvníků památek z tohoto kraje Praha a rovněž přilehlé turistické oblasti – Vysočina a nedaleký Český ráj.

Kraj má druhý nejmenší počet národních kulturních památek a obecně jeho památky patří mezi turisticky méně vyhledávané. Z hlediska památkové atraktivity byl důležitý zápis zámeckého areálu Litomyšle na seznam památek UNESCO v roce 1999 nebo zápis masopustních obchůzek a masek na Hlinecku v roce 2010 mezi nehmotné kulturní dědictví UNESCO, na indikativním seznamu MK je veden Národní hřebčín v Kladrubech nad Labem. Nejnavštěvovanější památkou kraje v roce 2011 byl Soubor lidových staveb Vysočina v Hlinsku (více než 70 tisíc návštěvníků). Přesto jako celkově málo navštěvované vycházejí z průzkumu muzea a galerie, u nichž připadá v průměru pouze necelý tisíc návštěvníků na výstavu.

K neznámějším rodákům patří Bedřich Smetana, jehož jméno nese již tradiční významný hudební festival Smetanova Litomyšl. Statutární město Pardubice zřizuje Komorní filharmonii a důležitost hudby pro kraj symbolicky vyjadřuje také černá lyra ve znaku. Daří se zde neprofesionálním pěveckým sborům. V kraji se sice nachází velmi málo divadelních scén, jejich kapacita je ovšem nadprůměrně využívána.

Regionálně zaměřené odpovědi v dotazníkovém šetření, které se týkají národního kulturního dědictví a vážou se k Pardubickému kraji, odkazovaly nejčastěji právě na Bedřicha Smetanu a jeho rodiště Litomyšl, které je zároveň sídlem jedné z památek UNESCO, dále byl častěji zmíněn Hřebčín v Kladrubech, skanzen Veselý kopec (součást Souboru lidových staveb Vysočina) a pouze jednotlivě se pak objevovaly odpovědi jako Kunětická hora a státní zámek Slatiňany.

V Chrudimi sídlí Muzeum loutkářských kultur zřizované MK a každoročně se právě v tomto městě pořádá významná tradiční (od 1952) přehlídka amatérské loutkové tvorby Loutkářská Chrudim nabízející odborné semináře a dílny. Kraj snížil dotace na regionální funkce knihoven, což jej řadí mezi kraje s nejnižší podporou. Síť kin je velmi málo digitalizovaná (v roce 2011 byla asi jen pětina sedačkové kapacity přizpůsobena pro nové formáty). V krajském městě se ovšem nacházejí hned dva multiplexy.

Výdaje Pardubického kraje na kulturu se pohybují na úrovni nižší než jedno procento z celkových výdajů, čímž se řadí ve srovnání s ostatními kraji mezi podprůměr. Výdaje obcí na kulturu se pohybují okolo republikového průměru. V posledních letech se mírně snížily obecní výdaje na památky, nicméně podíl výdajů obcí na hudební činnost patří k nejvyšším v ČR (po Karlovarském kraji). V získávání zahraničních zdrojů je Pardubický kraj nejúspěšnější, pokud jde o podporu kulturních projektů z ROP (3414 Kč na obyvatele), které se nejvíce realizovaly ve středně malých městech a relativně málo v krajském městě.

Příspěvkové organizace zřizované Ministerstvem kultury:

Muzeum loutkářských kultur v Chrudimi

Příspěvkové organizace zřizované Pardubickým krajem:

Východočeská galerie v Pardubicích

Regionální muzeum v Chrudimi

Regionální muzeum v Litomyšli

Regionální muzeum ve Vysokém Mýtě

Východočeské muzeum v Pardubicích

Krajská knihovna v Pardubicích

Statutární město Pardubice:

Východočeské divadlo Pardubice

Komorní filharmonie Pardubice

Kulturní centrum Pardubice

Kraj Vysočina

Tento rozlohou větší vnitrozemský kraj je charakteristický svým venkovským charakterem, velkým počtem malých obcí a druhou nejnižší hustotou obyvatel. Téměř třetina obyvatel kraje žije v malých sídlech do tisíce obyvatel, v jediném městě nad 50 tisíc obyvatel, Jihlavě, žije méně než desetina obyvatel.

Věkovým složením obyvatel se řadí Kraj Vysočina k průměrným krajům. Co se týče vzdělanostní struktury, v kraji je oproti jiným krajům největší podíl osob se středním vzděláním bez maturity (37,1 %). Míra registrované nezaměstnanosti patří k průměru a hrubá měsíční mzda je mírně pod průměrem všech krajů bez Prahy. Mezi hospodářsky slabé oblasti ČR patří okres Třebíč. Obyvatelé kraje však vnímají subjektivně životní podmínky vcelku příznivě, nejnižší podíl domácností považoval své náklady na bydlení za velkou zátěž, obyvatelé také podle svého názoru relativně dobře vycházejí s příjmy.

V kraji se nachází druhý nejvyšší podíl věřících lidí (22,7 %), nejnižší podíl neúplných rodin, druhý nejnižší počet zjištěných trestných činů v přepočtu na jednoho obyvatele, v kraji je také nízká míra potratovosti. Kraj Vysočina patří ke krajům s vysokým podílem rodáků.

Obyvatelé kraje Vysočina navštěvují podle výsledků dotazníkového šetření památky průměrně často. Zhruba 80 % z nich udává, že v uplynulých dvanácti měsících navštívili nějakou památku. Kromě památek ležících přímo na území Kraje Vysočina patří k hlavním turistickým cílům návštěvníků Praha a přílehlé regiony – jižní Čechy a jižní Morava. Z hlediska památkové atraktivity je významné, že je kraj místem s největším počtem památek zapsaných na seznam UNESCO: historické jádro města Telč, poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, židovská čtvrť a bazilika sv. Prokopa v Třebíči. Počet návštěvníků památkových objektů ve sledovaném období přesto vykazoval podprůměrné hodnoty, ani nejnavštěvovanější zámek v Telči nedosáhl stotisícové návštěvnosti. Pozitivním aspektem je malý počet ohrožených kulturních památek (vedle Královéhradeckého a Zlínského kraje) nebo vysoká hustota chráněných drobných sakrálních kulturních památek. Kraj Vysočina je zřizovatelem hradu Kámen, ve kterém sídlí pobočka Muzea Pelhřimov s expozicí motocyklů.

Pokud jde o příklady národního kulturního dědictví, které jsou spjaty s Krajem Vysočina, respondenti v dotazníkovém šetření nejčastěji zmiňovali některou ze tří památek UNESCO tohoto kraje. V jednotlivých odpovědích tyto významné památky doplňoval státní zámek v Jaroměřicích nad Rokytnou, Želivský klášter premonstrátů, kostel Nanebevzetí panny Marie v Polné, ZOO v Jihlavě nebo Muzeum rekordů a kuriozit v Pelhřimově.

Bohatá nabídka muzeí a památníků nedosahuje vyšších počtů návštěvníků a v přepočtu návštěvníků na jednotlivou expozici či výstavu vykazují tyto instituce podprůměrné hodnoty ve srovnání s ostatními kraji. Divadelní kapacita, která je na relativně nízké úrovni (6 sedadel na 10 tisíc obyvatel), je využívána nadprůměrně. V krajském městě se nachází jedno ze dvou divadel se souborem v ČR, které zřizuje kraj – Horácké divadlo. V kraji působí velký počet amatérských divadelních souborů (1,7 na tisíc obyvatel), tradici zde mají postupové soutěže a přehlídky pro děti a mládež, které se těší také oficiální podpoře Rady Kraje Vysočina. Pro krajská a vyšší kola soutěží a přehlídek i další aktivity v oblasti neprofesionálního umění a regionální kultury mohou subjekty žádat o krajské dotace z Fondu Vysočiny. Také obce v kraji výrazně finančně podporují zájmovou činnost svých občanů. Z lidové kultury je významná tradice betlemářství (Třešť, Třebíč) zachycená ve sbírkách muzeí.

Sídelní struktura kraje předurčuje nejhustší knihovní síť (10,1 knihovny na 10 tisíc obyvatel) s velkým počtem malých a menších obecních knihoven s malým počtem čtenářů (průměr jen 126 čtenářů na knihovnu či pobočku). Příznivý je ukazatel počtu osobních počítačů s přístupem k internetu v knihovnách v přepočtu na počet obyvatel nebo ukazatel přírůstků knihovnických jednotek mezi roky 2000 a 2010. Kraj Vysočina je jedním tří krajů, kterým se mezi lety 2000 a 2010 zvýšil počet čtenářů. Knihovny z kraje získaly v minulosti ocenění za svou činnost (Místní knihovna Havlíčkova Borová, Místní knihovna Bory, Obecní knihovna Petrůvky). Knihovny jsou podporovány rovněž speciálním dotačním programem kraje. Oblast knihoven je také jedinou oblastí kultury, pro niž je zpracována aktualizovaná koncepce na úrovni kraje.

Spokojenost obyvatel Kraje Vysočina s kulturním životem v obcích a v kraji spadala spolu s Ústeckým a Libereckým krajem pod průměr ČR. Přestože podle názorů respondentů v Kraji Vysočina došlo v porovnání se situací před 10 lety k oživení tradičních lidových zvyků, slavností a oslav významných výročí, obyvatelé Kraje Vysočina v dotazníkovém šetření upozornili na problémy s dostupností kulturní nabídky. Charakteristické pro obyvatele z Kraje Vysočina byl nejmenší nesouhlas s názorem, že si mají památky a kulturní akce na sebe vydělat samy. S tím jdou ruku v ruce slabší ochranné postoje, kdy 70 % souhlasilo s komerčním využitím památek pro jejich záchranu a 34 % souhlasilo dokonce se zbouráním chátrajících památek. Za charakteristický je možné považovat i názor na to, kdo má organizovat kulturní akce v obcích: jednoznačně je dána přednost neziskovému sektoru před obcí a krajem.

Kraj Vysočina je jedním z krajů, které vydávají na kulturu méně než jedno procento ze svého rozpočtu. Vzhledem k tomu, že je kraj zřizovatelem Horáckého divadla v Jihlavě, vyniká oproti jiným krajům vysokým podílem krajských

výdajů na divadlo. Celkové výdaje obcí na kulturu v přepočtu na jednoho obyvatele jsou druhé nejnižší po Středočeském kraji, což souvisí s velkým počtem malých sídel, která dávají na kulturu v průměru nejmenší částky na obyvatele. Charakteristická je pro obce Kraje Vysočina výrazná podpora zájmové činnosti. V Programu rozvoje venkova, který je přímo určen menším obcím, nebyl kraj příliš úspěšný, za Karlovarským krajem měl nejnižší hodnotu průměrné přidělené dotace. Dotaci ve sledovaném období získal v Kraji Vysočina vedle Středočeského kraje nejmenší podíl obcí, které mohly o podporu žádat. Mezi úspěšnými žadateli byly také farnosti a relativně vyšší podporu získaly opravy drobných sakrálních staveb, což poukazuje na nezanedbatelnou roli církve v regionu. Kraj od roku 2004 vyhláší anketu „Zlatá jeřabina“ za kulturní počin roku.

Příspěvkové organizace zřizované Ministerstvem kultury:

Uměleckoprůmyslové museum – pobočka Zámek v Kamenici nad Lipou

Příspěvkové organizace zřizované Krajem Vysočina:

Horácké divadlo Jihlava

Horácká galerie v Novém Městě na Moravě

Oblastní galerie Vysočiny v Jihlavě

Galerie výtvarného umění v Havlíčkově Brodě

Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod

Muzeum Vysočiny Jihlava

Muzeum Vysočiny Pelhřimov

Muzeum Vysočiny Třebíč

Krajská knihovna Vysočiny

Statutární město Jihlava:

Městská knihovna Jihlava

Jihomoravský kraj

Kraj, který společně s Krajem Vysočina tvoří region soudržnosti Jižní Morava, má silné centrum, kterým je druhé největší město ČR. Krajské město Brno je živou kulturní metropolí a důležitým cílem pro návštěvníky nejrůznějších kulturních akcí, ale i památek. Jihomoravský kraj je čtvrtým největším krajem co do rozlohy a počtu obyvatel, patří také po Praze a Moravskoslezském kraji mezi nejhustěji osídlené. Polovina obyvatel žije v obcích do 10 tisíc obyvatel a téměř třetina v krajském sídle Brně, v kraji je málo měst střední velikosti. Stejně jako Kraj Vysočina patří i Jihomoravský kraj ke krajům s vysokým počtem rodáků, více než polovina lidí žije v obci, kde se narodila.

Vzdělanostní struktura je velmi příznivá, kraj se řadí na druhé místo v podílu vysokoškoláků po Praze. Na třetím místě je kraj v podílu jednotlivců využívajících počítač a internet. Míra registrované nezaměstnanosti se přesto nachází nad průměrem země (9 %), do čehož se promítá nepříznivá situace v okresech Hodonín a Znojmo, které patří mezi hospodářsky slabé regiony vyžadující soustředěnou podporu státu. V Jihomoravském kraji je vyšší podíl neúplných rodin a druhá nejvyšší kriminalita z moravských krajů po Moravskoslezském kraji, jinak je počet zjištěných trestných činů na obyvatele pod průměrem ČR. Jen necelá čtvrtina dotázaných osob považovala náklady na bydlení pro domácnost za velkou zátěž, což Jihomoravský kraj řadí na třetí místo po Kraji Vysočina a Jihočeském kraji.

Jihomoravský kraj patří, stejně jako další moravské kraje, k regionům, jejichž obyvatelé navštěvují památky o něco méně často než obyvatelé regionů v Čechách. Asi 30 % obyvatel v uplynulých dvanácti měsících žádnou památku nenavštívilo. Obyvatelé Jihomoravského kraje navštěvují památky převážně na území tohoto kraje. Oproti západněji položeným krajům je vzhledem k značné vzdálenosti oslabena i atraktivita Prahy, jejíž památky navštěvují obyvatelé všech moravských krajů méně často než obyvatelé krajů v Čechách. V hodnocení kulturního života v obci i v kraji se obyvatelé kraje řadili k nejspokojenějším, podobně jako v Praze nebo Olomouckém kraji. Obyvatelé také vnímali pozitivní změnu v kulturním životě častěji než v ostatních krajích. Vyjádřili velmi silné očekávání, že obce a kraje mají finančně podporovat památky.

V kraji se nachází mnoho hodnotných kulturních památek, oblíbených cílů turistů. Mezi nejvýznamnější můžeme zařadit památky zařazené na seznam světového kulturního dědictví UNESCO – funkcionalistickou vilu Tugendhat, která byla znovu otevřena v roce 2012 po náročné rekonstrukci, a Lednicko-valtický areál. Jeden z nejoblíbenějších turistických cílů Jihomoravského kraje, státní zámek Lednice s přílehlým areálem, hlásí víc než třistatisícovou návštěvnost

za rok. Vysokou návštěvnost si udržuje také katedrála sv. Petra a Pavla v Brně. Průměrný počet návštěvníků památkových objektů Jihomoravského kraje patří po Praze a Středočeském kraji k nejvyšším. Také muzea a galerie vykazují nadprůměrnou návštěvnost (Moravská galerie v Brně, Muzeum města Brna). V kraji se pořádá druhý nejvyšší počet výstav v oblasti profesionálního výtvarného umění a architektury, obce nadprůměrně podporují muzejní a galerijní činnost (druhá nejvyšší průměrná částka v přepočtu na obyvatele).

S Jihomoravským krajem si lidé ve výzkumu spojovali několik různorodých typů kulturního dědictví. Nejčastěji šlo opět o památky UNESCO s tímto krajem spjaté, zmíněn byl rovněž slovácký tanec verbuňk či slovácké kroje. Dále byly zmíněny brněnský hrad Špilberk a státní zámek Milotice, scény Národního divadla Brno (Mahenovo a Janáčkovovo divadlo) nebo Expozice Vladimíra Menšíka v Ivančicích a významná archeologická památka Věstonická venuše. Přírodní dědictví bylo reprezentováno propastí Macocha. Svě zástupce má kraj i mezi tradiční gastronomií v podobě vinných sklepů na jižní Moravě a znojemských okurek. Několikrát byla zmíněna také Slovácká epopěj, která v době sběru dat sídlila v Moravském Krumlově.

Brno je druhé největší centrum ČR v divadelní oblasti, což se projevuje na vysoké sedačkové kapacitě a návštěvnosti divadel absolutně i v přepočtu na počet obyvatel kraje. Město Brno zřizuje čtyři divadla, což se promítá do celkové výše podpory obcí na divadelní činnost v přepočtu na obyvatele. V kraji je výrazně podporována také hudební činnost, město Brno je zřizovatelem Filharmonie Brno. Brno je nepochybně kulturním centrem jižní části Moravy, jehož rozpočet na kulturu značně převyšuje rozpočet krajský. Město zřizuje větší počet kulturních organizací než kraj, kromě divadel také muzeum, filharmonii, dům umění, knihovnu.

Nejen památky a umění, ale také tradiční lidová kultura a folklor jsou mimořádně atraktivní součástí kultury regionu. Národní ústav lidové kultury ve Strážnici pořádá Mezinárodní folklorní festival. V kraji se koná vůbec největší množství festivalů a folklorních slavností (např. hody, vinobraní), sídlí zde největší počet amatérských souborů dechové hudby, pěveckých sborů či folklorních souborů. Jihomoravský kraj nabízí nejlepší dostupnost veřejných knihoven a vedle Prahy největší knihovní fond (absolutně i v přepočtu na obyvatele či registrovaného čtenáře). V kraji je také největší počet kin.

Kraj vyčleňuje přesto na kulturu relativně malý díl ze svého rozpočtu (méně než 0,9 %), v městě Brně nezřizuje ani jednu příspěvkovou organizaci (funkci krajské knihovny naplňuje knihovna zřizovaná MK). Obce vydaly v roce 2011 při přepočtu na obyvatele nejvyšší částku na kulturu ve srovnání s obcemi v ostatních krajích (včetně hlavního města).

Z Programu rozvoje venkova se za sledované období podařilo subjektům z Jihomoravského kraje získat největší objem podpory kultury. Často se jednalo o opravy kostelů nebo drobných sakrálních staveb, podobně jako v Kraji Vysočina byly úspěšné žádosti farností. Po Středočeském kraji šlo o největší celkovou částku (125 milionů Kč). Kraj disponuje aktuální koncepcí pro oblast památkové péče i rozvoj kultury a uděluje Cenu Jihomoravského kraje v různých oborech (historické vědy, výtvarné umění, architektura a urbanismus, hudba apod.).

Příspěvkové organizace zřizované Ministerstvem kultury:

Moravská galerie v Brně
 Technické muzeum v Brně
 Muzeum romské kultury v Brně
 Moravské zemské muzeum Brno
 Moravská zemská knihovna v Brně
 Národní ústav lidové kultury ve Strážnici

Příspěvkové organizace zřizované Ministerstvem zemědělství:

Národní zemědělské muzeum – pobočka Muzeum vinařství, zahradnictví a životního prostředí ve Valticích

Organizace zřizované Ministerstvem obrany:

Vojevský umělecký soubor ONDRÁŠ v Brně

Příspěvkové organizace zřizované Jihomoravským krajem:

Galerie výtvarného umění v Hodoníně
 Jihomoravské muzeum ve Znojmě
 Muzeum Brněnska
 Muzeum Vyškovska ve Vyškově
 Regionální muzeum v Mikulově
 Masarykovo muzeum v Hodoníně
 Hvězdárna Veselí nad Moravou

Další organizace zřizované nebo vlastněné Jihomoravským krajem:

Ústav archeologické památkové péče Brno, v.v.i.

Statutární město Brno:

Muzeum města Brna
 Centrum experimentálního divadla
 Dům umění města Brna

Filharmonie Brno
Knihovna Jiřího Mahena v Brně
Divadlo Radost
Městské divadlo Brno
Národní divadlo Brno
Hvězdárna a planetárium Brno

Olomoucký kraj

Olomoucký kraj spolu se Zlínským krajem patří do regionu soudržnosti Střední Morava. Olomoucký kraj je co do rozlohy, počtu obcí a počtu obyvatel průměrným krajem ČR. Obce do dvou tisíc obyvatel tvoří 88 % obcí Olomouckého kraje a žije v nich víc než třetina obyvatel. Vzhledem k věkovému i vzdělanostnímu složení se Olomoucký kraj řadí k průměrným krajům. Region patří dlouhodobě mezi ekonomicky slabší regiony s nadprůměrnou nezaměstnaností (třetí nejvyšší po Ústeckém a Moravskoslezském kraji, 10,03 %) a nízkou průměrnou mzdou. Tento nepříznivý jev se dotýká především severní části kraje, okresy Šumperk a Jeseník patří mezi oblasti se soustředěnou podporou státu. Vyšší hrubé měsíční mzdy se kraj řadí k podprůměru, čemuž odpovídají také vnímané obtíže domácností zajistit náklady na bydlení. Z moravských krajů je zde nejnižší podíl věřících, který je přesto vyšší než v českých krajích. Míra kriminality se nachází pod průměrem ČR, relativně menší procento osob využívá osobní počítač a internet. V kraji je hlášen také velmi malý podíl obyvatel cizí státní příslušnosti.

Olomoucký kraj patří, stejně jako další moravské kraje, k regionům, jejichž obyvatelé navštěvují památky o něco méně často než obyvatelé regionů v Čechách. Přibližně 30 % obyvatel Olomouckého kraje v uplynulých dvanácti měsících žádnou památku nenavštívilo. Turistický ruch obyvatel Olomouckého kraje týkající se památek se koncentruje přímo na území kraje, částečně též do Jihomoravského a Moravskoslezského kraje, v nichž leží velká regionální centra. Praha hraje rovněž stále podstatnou roli, ovšem ve srovnání s kraji v Čechách je její význam pro návštěvníky památek z Olomouckého kraje oslaben.

Památkové objekty na území kraje nepatří k nejvyhledávanějším, což kraj řadí mezi méně památkově atraktivní, ani počtem kulturních památek nepatří mezi nadprůměrné. Přesto má Olomoucký kraj na svém území památku zapsanou mezi světové kulturní dědictví UNESCO, kterou je sloup Nejsvětější trojice v Olomouci. V rámci Olomouckého kraje byly v roce 2011 nejnavštěvovanější podle statistik NIPOSu státní hrady Bouzov (94 tisíc návštěvníků) a Šternberk (45 tisíc návštěvníků). Z významných památek, které jsou spjaty s Olomouckým krajem, respondenti v dotazníkovém šetření jako příklad národního kulturního dědictví zmiňovali nejčastěji právě státní hrad Bouzov. Památka UNESCO, sloup Nejsvětější trojice v Olomouci, byla zmiňována méně často. V oblasti kulturního dědictví má také tento kraj svého významného gastronomického zástupce, kterým jsou olomoucké tvarůžky. Již jednotlivě byly dále zmíněny pivovar Hanušovice, státní zámek Jánský vrch v Javorníku, Plumlovský zámek, Svätý Kopeček, Arcibiskupský palác v Olomouci, vodní nádrž Dlouhé stráně a ruční papírna Velké Losiny.

V oblasti regionální a tradiční lidové kultury je v tomto moravském kraji živá folklorní tradice (Haná, Šumperk). Také v Olomouckém kraji došlo v posledních deseti letech podle respondentů k oživení tradičních lidových zvyků, slavností a oslav významných výročí. Z amatérského umění je tradičním festivalem celostátní kolo přehlídky poezie s recitátorskou soutěží Wolkerův Prostějov.

Podle výzkumu Kultura v regionech České republiky 2011 občané Olomouckého kraje vynikali ve spokojenosti s kulturním životem v obcích i celkově v kraji. Obyvatelé jsou silnými zastánci názoru, že památky by měl finančně podpořit kraj. Organizovat kulturní akce by měla především obec, pak ještě kraj, neziskový sektor je v této souvislosti zmíněn stejně řídce jako např. v Karlovarském kraji.

Kladné hodnocení obyvatel nenachází přímou oporu v datech o kulturních zařízeních či památkách. V kraji se nenachází nadprůměrná kulturní infrastruktura a nabídka. Je zde relativně málo muzeí a památníků v přepočtu na jednoho obyvatele a pouze jediná galerie s vlastními sbírkovými předměty. Také v počtu kin na obyvatele se řadí kraj k podprůměru v rámci ČR. Na druhou stranu Olomoucký kraj přiděluje na kulturu nadprůměrnou část z rozpočtu. Většina prostředků sice směřuje k muzeím, ale kraj výjimečně podporuje také zájmové činnosti v kultuře a připravil již druhou koncepci rozvoje kultury a památkové péče. Každoročně se uděluje ocenění Olomouckého kraje za přínos kultuře hned v několika kategoriích (za celoživotní přínos v oblasti kultury, za výjimečný počin roku v oblasti profesionálního umění, za výjimečný počin v oblasti neprofesionální umělecké činnosti, za výjimečný počin v oblasti ochrany a popularizace kulturních hodnot a osobnost roku v oblasti kultury). Muzeum umění v krajském městě Olomouci zřizuje Ministerstvo kultury.

Žadatelé z Olomouckého kraje byli nadprůměrně úspěšní v čerpání prostředků z Programu rozvoje venkova, z něhož získali dotace především na opravy kostelů nebo drobných sakrálních staveb.

Příspěvkové organizace zřizované Ministerstvem kultury:

Muzeum umění Olomouc

Příspěvkové organizace zřizované Olomouckým krajem:

Vlastivědné muzeum v Olomouci

Vlastivědné muzeum Jesenicka v Jeseníku

Muzeum Prostějovska v Prostějově

Muzeum Komenského v Přerově

Vlastivědné muzeum v Šumperku

Vědecká knihovna v Olomouci

Lidová hvězdárna v Prostějově
Archeologické centrum Olomouc

Statutární město Olomouc:

Moravské divadlo Olomouc
Moravská filharmonie Olomouc
Divadlo hudby Olomouc
Knihovna města Olomouc
Výstaviště Flora Olomouc, a.s.

Statutární město Přerov:

Kulturní a informační služby města Přerova
Městská knihovna v Přerově

Statutární město Prostějov:

Městská knihovna Prostějov
Městské divadlo v Prostějově
Společenský dům Prostějov, s.r.o.
Národní dům Prostějov, o.p.s.

Zlínský kraj

Obyvatelé tohoto rozlohou menšího kraje žijí spíše ve městech, víc než 30 % z nich žije v městech nad 20 tisíc obyvatel, celková hustota je v rámci ČR nadprůměrná. Hospodářsky patří kraj ke slabším regionům, s mírně nadprůměrnou mírou registrované nezaměstnanosti (Vsetín, Valašské Klobouky) a podprůměrnou hrubou měsíční mzdou (třetí nejnižší).

Zlínský kraj je typický vysokou religiozitou obyvatel (29 % obyvatel se hlásí k církvi nebo náboženské společnosti), nízkým podílem neúplných rodin a dětí narozených mimo manželství nebo nejnižší mírou kriminality. Ve Zlínském kraji žije zcela nejvyšší podíl rodáků a nejmenší podíl cizinců (je kulturně homogenní).

Z hlediska počtu a hustoty kulturních památek patří Zlínský kraj spíše k podprůměrným. Na území kraje se vyskytuje jen málo památek zařazených NPU mezi ohrožené (2 % z celkového počtu v ČR). Zámek a zahrady v Kroměříži jsou zapsány na seznamu kulturního dědictví UNESCO a jsou také nejnavštěvovanější památkou kraje. V roce 2011 se Uherské Hradiště odměnou za nejlepší realizaci programu regenerace městské památkové zóny stalo historickým městem roku.

Uchovávanou a rozvíjenou tradicí v kraji je folklor a tradiční řemesla, což v datech reprezentuje vysoká hustota neprofesionálních uměleckých souborů nebo vedle Jihomoravského kraje největší počet folklorních souborů a festivalů, ze Zlínského kraje rovněž pochází nejvíce oceněných nositelů tradičních lidových řemesel. Folklorní sdružení každoročně pořádá festival dětských folklorních souborů Písni a tancem v Luhačovicích. Zlínský kraj také vyhlašuje titul Mistr tradiční rukodělné výroby a uděluje finanční odměnu pro Lidovou stavbu roku. Jízda králů ve Vlčnově byla zařazena mezi nehmotné kulturní dědictví UNESCO. Respondenti Zlínského kraje ve srovnání s respondenty z ostatních krajů ČR častěji zmiňovali v dotazníkovém šetření tradice, zvyky a obyčeje a rovněž lidové kroje, písně a tance jako součást kultury.

Obyvatelé Zlínského kraje navštěvují památky přibližně tak často, jak odpovídá průměru ČR, v rámci Moravy se ovšem jedná o nadprůměrnou intenzitu. Zhruba 80 % obyvatel Zlínského kraje navštívilo v uplynulých dvanácti měsících nějakou památku. Specifikem Zlínského kraje je ovšem to, že dominantním cílem turistického ruchu orientovaného na památky je pro jeho obyvatele sousední Jihomoravský kraj, nikoliv památky ležící přímo na území Zlínského kraje. Téměř polovina obyvatel navštívila v uplynulých dvanácti měsících památku v Jihomoravském kraji, zatímco jen necelá třetina nějakou památku ve Zlínském kraji. Rovněž další sousední kraje – Olomoucký a Moravskoslezský – představují pro obyvatele Zlínského kraje významné cíle cest za památkami.

Mezi příklady národního kulturního dědictví, které se vztahuje k území Zlínského kraje, byla nejčastěji respondenty dotazníkového šetření zmiňována památka UNESCO – Arcibiskupský zámek a zahrady Kroměříž. S určitým odstupem pak respondenti jmenovali Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, baziliku na Velehradě a Svatý Hostýn. Jednotlivě byly zmiňovány moravské vinohrady, jízda králů ve Vlčnově, zvyky na Slovácku, osobnost Tomáše Bati, lázně Luhačovice, státní zámek Buchlovice a také Zlínské divadlo. Spokojenost obyvatel s kulturním životem v obcích patřila v rámci krajů k průměru. Pokud jde o spokojenost s kulturním životem v kraji, patřil Zlínský kraj k průměru, a to i přes to, že v posledních deseti letech došlo podle respondentů k oživení tradičních lidových zvyků, slavností a oslav významných výročí.

Ministerstvo kultury zřizuje v kraji dvě muzea – jedním je Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a druhým muzeum J. A. Komenského v Uherském Brodě. Ve Zlínském kraji se nachází relativně málo muzeí a pouze dvě galerie s vlastními sbírkovými předměty. Nízký je také počet divadel na území kraje – podle statistik NIPOS pouze pět, přičemž Městské divadlo Zlín a Slovácké divadlo v Uherském Hradišti patří mezi vysoce navštěvované, v roce 2010 se zařadila v návštěvnosti na 20. a 21. místo v celorepublikovém žebříčku. Nepříznivým ukazatelem je zcela nejnižší počet knihovních jednotek na registrovaného čtenáře. Dostupnost veřejných knihoven je však dobrá a kraj nadprůměrně přispívá na regionální knihovnické funkce. Počet registrovaných čtenářů se mezi lety 2000 a 2010 zvýšil, což kraj zařazuje na druhé místo za Prahu.

Z dostupných dat je možné zaznamenat snahy obcí i kraje ne příliš příznivou situaci změnit a využít příležitostí k uvědomělému navazování na minulost a propojení duchovní a ekonomické dimenze pro zvýšení kvality života obyvatel. Ostatně spokojenost s prací zastupitelů na úrovni obcí, měst i kraje patří u obyvatel k nejvyšším v celé ČR.

V roce 2011 dával Zlínský kraj na oblast památkové péče ze všech krajů největší objem prostředků, při přepočtu na obyvatele se s velkým náskokem ocitl v čele (cca 100 Kč na obyvatele). Souhlas obyvatel s finanční podporou památek obcemi a kraji je jako u ostatních krajů silný. Ale od ostatních krajů jej odlišují nadprůměrně zastoupené kladné postoje k samostatnosti financování památek. Tomu pravděpodobně odpovídá i dosti vysoká frekvence názoru, že chátrající památky by se měly zbourat (27 %). V těchto dvou aspektech se podobá Zlínský kraj Kraji Vysočina. Zvýšení výdajů na financování kultury patřilo k hlavním cílům koncepce formulované v roce 2005, stejně jako cíl zapojení kulturního bohatství do aktivit cestovního ruchu. To se kraji daří v případě církevního cestovního ruchu. Křesťanská tradice se dvěma významnými poutními místy, která leží na území kraje (Velehrad, Svatý Hostýn), spolu s aktivitou mnoha aktérů (včet-

ně reprezentantů kraje) při spolupráci a navazování kontaktů v zahraničí umožnila rozvinout u nás novou formu církevní turistiky, jejímž dílčím výsledkem bylo připojení těchto poutních míst do sítě evropských poutních míst. Velkolepě pojatý projekt Velehrad, který připomene v roce 2013 již 1150. výročí příchodu slovanských věrozvěstů Cyrila a Metoděje, představuje kraj jako kulturní kolébku ČR a zdůrazňuje důležitost duchovní dimenze k plnému rozvoji lidí a národů. Dobrá spolupráce veřejné správy s církví ústí ve zpřístupňování církevních objektů.

V oblasti výdajů na kulturu vykázal kraj za poslední roky i přes celkově nepříznivý ekonomický vývoj nejvyšší dynamiku růstu a v roce 2011 vydal dokonce největší procento na kulturu ze svých celkových výdajů (2,21 % rozpočtu), z toho velká část šla na investice v oblasti kultury. Obce Zlínského kraje vydávají v mezikrajském srovnání na kulturu největší podíl, v roce 2010 i 2011 to bylo v přepočtu na jednoho obyvatele dokonce více než v hlavním městě. Výdaje obcí na kulturu vzrostly za období 2007 až 2010 o více než dvě třetiny.

Zlínský kraj byl neaktivnější v tvorbě a přijímání koncepčních dokumentů (místní kultura, památky, rozvoj zřizovaných organizací). Ve výhledu rozpočtu na výzkumnou činnost v kultuře vyčleňuje každoročně finanční prostředky a spolupracuje s univerzitou ve Zlíně nebo Trnavským regionem. Kraj ve spolupráci s městem Zlín společně zřizuje Filharmonii Bohuslava Martinů. Z Fondu kultury jsou podporovány kulturní aktivity a akce (estetická výchova dětí a mládeže, amatérská a místní kultura, zájmová umělecká činnost, profesionální kulturní aktivity, umělecká řemesla a lidové tradice, výstavy a prezentační akce), vydavatelské činnosti (propagace místní kultury, historie, místopis kraje, literární díla místních autorů nadregionálního významu, audiovizuální dílo zaměřené na kraj a jeho život) nebo obnova kulturních památek.

Příspěvkové organizace zřizované Ministerstvem kultury:

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm
Muzeum Jana Amose Komenského v Uherském Brodě

Příspěvkové organizace zřizované Zlínským krajem:

Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně
Slovácké muzeum v Uherském Hradišti
Muzeum regionu Valašsko
Muzeum Kroměřížska
Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně
Krajská knihovna Františka Bartoše
Hvězdárna Valašské Meziříčí
14|15 Bařův institut

Další organizace založené nebo vlastněné Zlínským krajem:

Filharmonie Bohuslava Martinů, o.p.s. (společně s městem Zlín)

Statutární město Zlín:

Městské divadlo Zlín

Filharmonie Bohuslava Martinů, o.p.s. (společně se Zlínským krajem)

Moravskoslezský kraj

Ve třetím nejlidnatějším kraji žije víc než 60 % obyvatel ve městech nad 20 tisíc obyvatel, po Praze je zde nejvyšší hustota obyvatel na kilometr čtvereční, Moravskoslezský kraj sám tvoří region soudržnosti Moravskoslezsko. Kraj sdílí některé charakteristiky s krajem Ústeckým, ale v jiných se odlišuje. Také zde je nižší podíl osob starších 65 let a vysoký podíl osob v produktivním věku, avšak podíl ekonomicky aktivních je třetí nejnižší v republice kvůli vysoké míře nezaměstnanosti (10,87 %, především okres Bruntál, ale i Ostrava-město). I zde vyšší podíl domácností deklaruje problém vyjít s příjmem či zvládat náklady na bydlení, v kraji byl zjištěn nejvyšší počet trestných činů na 1000 obyvatel po Praze a právě Ústeckém kraji. Přestože se obyvatelé na rozdíl od obyvatel českých průmyslových krajů hlásí více k církvi (pětina), v podílu dětí narozených mimo manželství patří k republikovému nadprůměru. Vzdělanostní struktura je spíše průměrná, se třetím nejvyšším podílem osob se základním vzděláním, oproti Ústeckému kraji žije v Moravskoslezském kraji vyšší podíl vysokoškolsky vzdělaných. V kraji žije po Zlínském a Jihomoravském kraji třetí nejvyšší počet rodáků (52,7 %). Podle výsledků J. Kloudové mezi lety 2001 a 2007 došlo v tomto kraji k nejvyššímu růstu kreativity (talent, technologie, tolerance), u Ústeckého kraje naopak ke zcela nejnižšímu [Kloudová 2009:13].

Kraj jako významné sídlo těžkého průmyslu (doly, hutě) patřil v minulosti k ekonomicky nejvýkonnějším krajům s vysokými platy. Po utlumení výroby po roce 1989 zůstává v kraji mnoho areálů průmyslových podniků či dolů, které začínají být chápány jako industriální dědictví využitelné mj. ke kulturním účelům a podpoře turistického ruchu. Ukázkovým příkladem je národní kulturní památka Vítkovice, která prochází rekonstrukcí a revitalizací (např. rekonstrukce původního plynojemu na multifunkční kulturní středisko s koncertním sálem Gong navržené architektem J. Pleskotem). Kraj podepsal Memorandum s městem Ostravou a Sdružením právnických osob Dolní oblast Vítkovice (a.s. Vítkovice), které si klade za cíl využití památky. V oblasti památkové péče má Moravskoslezský kraj vypracovanou aktuální koncepci. Industriální soubory v Ostravě jsou vedeny MK na indikativním seznamu a výhledově tedy plánovány pro navržení k zápisu do Seznamu světového dědictví UNESCO. Lze očekávat, že se oživený soubor památek, který se v roce 2012 poprvé stal dějištěm známého hudebního festivalu Colours of Ostrava, stane důležitým turistickým cílem. Památková péče má v Moravskoslezském kraji podporu v podobě aktuálně platné koncepce. Ostrava se neúspěšně utkala s Plzní o titul Evropského hlavního města kultury roku 2015. Také v příkladech konkrétních kulturních památek svázaných s Moravskoslezským krajem uvedených v dotazníkovém šetření se objevuje sil-

ná vazba k hornickému, hutnímu a částečně automobilovému průmyslu, který je pro kraj typický. Zmiňovány jsou v obecné rovině průmyslové stavby v Ostravě, konkrétně pak Vítkovické železářny, ostravské šachty, hornická muzea a slavnosti, dále automobilka Tatra a Technické muzeum Kopřivnice. Další příklady jsou velmi různorodé od opevnění v Darkovičkách, přes znak Ostravy, Stodolní ulici v Ostravě, Slezskoostravský hrad, radnici v Ostravě, státní zámek Raduň až po slezské písně a tance.

Obyvatelé Moravskoslezského kraje navštěvují památky přibližně tak často, jak odpovídá průměru ČR, v rámci Moravy se ovšem jedná o nadprůměrnou intenzitu. Zhruba 80 % obyvatel Moravskoslezského kraje navštívilo v uplynulých dvanácti měsících nějakou památku. Turistický ruch obyvatel Moravskoslezského kraje týkající se památek je silně koncentrován přímo do území tohoto kraje, další relevantní cíle návštěv památek nabízejí Olomoucký a Jihomoravský kraj. Význam Prahy je, podobně jako v dalších moravských krajích, sice stále zřetelný (asi 25 % obyvatel navštívilo v uplynulých dvanácti měsících nějakou památku v Praze), nicméně výrazně slabší než v západnějších částech republiky.

Spokojenost obyvatel s kulturním životem v obci i v kraji odpovídá průměrné spokojenosti v celé ČR. Nesouhlas s tím, že by si památky měly vydělat na sebe, je téměř stejně silný jako v Jihomoravském kraji, což není úplně v souladu se slabšími ochránářskými postoji k historickým památkám (74 % souhlasu s komerčním využitím památek, 20 % souhlasu se zbouráním chátrajících památek). Péče o průmyslové památky je důležitá ve všech krajích (od 64 % v Královéhradeckém kraji až 82 % v Olomouckém kraji), ale právě v Moravskoslezském kraji má zastánců nejvíce (86 %).

Z hlediska památkové atraktivity patří kraj dosud spíše k podprůměrným v rámci ČR vzhledem k nízkému počtu památkových objektů zpřístupněných za vstupné a nízkému počtu národních kulturních památek, kraj rovněž nemá žádnou památku zařazenou mezi světové kulturní dědictví UNESCO. Pouze Slezskoostravský hrad v Ostravě patřil se 170 tisíci návštěvníky v roce 2011 mezi nejnavštěvovanější památky ČR.

Moravskoslezský kraj zřizuje Těšínské divadlo se souborem a unikátní česko-polskou produkcí. Významným zřizovatelem divadel je ale především město Ostrava. Amatérských divadelních souborů je v kraji evidováno málo, naopak v hudebních oborech je regionální kultura velmi rozvinutá, ať už se jedná o dechové orchestry nebo pěvecké sbory, kde se kraj řadí na druhé místo po Praze. V Ostravě se také studuje sbormistrovství. Ani ve folkloru nezůstává kraj pozadu, po Jihomoravském a Zlínském kraji je zde evidován nejvyšší počet folklorních souborů a festivalů.

Nadprůměrný počet čtenářů na jednu knihovnu či její pobočku je zřejmě projevem sídelní struktury s několika velkými městskými knihovnami. V roce 2011 obce Moravskoslezského kraje ve srovnání s obcemi jiných krajů vydaly nejvyšší finanční prostředky na nákup nového knihovního fondu. Příspěvky kraje na regionální funkce knihoven se do roku 2011 udržovaly na relativně vysoké úrovni (se Zlínským a Královéhradeckým krajem).

Podíl kultury na rozpočtu Moravskoslezského kraje patřil vedle Jihomoravského k nejnižším. Nízké výdaje se týkaly také muzeí či galerií, kterých je v kraji relativně málo. Jedno z nich, Slezské zemské muzeum v Opavě, zřizuje navíc MK. Kraj při udělování dotací z Programu podpory aktivit v oblasti kultury zohledňuje také aspekt zkvalitnění soužití národnostních menšin.

Absolutní částka výdajů obcí na kulturu Moravskoslezského kraje byla v roce 2011 srovnatelná s výdaji hlavního města Prahy. V přepočtu obecních výdajů na kulturu na jednoho obyvatele je kraj na druhém místě za obcemi Jihomoravského kraje. Obce přispívaly relativně málo peněz na památky, přepočteme-li částku na obyvatele. Kraj byl vůbec nejúspěšnější v Programu rozvoje venkova, pokud se zohlední sídelní struktura s velmi malým počtem malých obcí.

Příspěvkové organizace zřizované Ministerstvem kultury:

Slezské zemské muzeum v Opavě

Příspěvkové organizace zřizované Moravskoslezským krajem:

Těšínské divadlo Český Těšín

Galerie výtvarného umění v Ostravě

Muzeum v Bruntále

Muzeum Beskyd Frýdek-Místek

Muzeum Novojičínska

Muzeum Těšínska

Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě

Statutární město Ostrava:

Divadlo loutek Ostrava

Komorní scéna Aréna

Národní divadlo moravskoslezské

Janáčkova filharmonie Ostrava

Knihovna města Ostravy

Ostravské muzeum

Mezinárodní hudební festival Janáčkův máj, o.p.s.

Dům kultury města Ostravy, a.s.

Ostravské výstavy, a. s.
Vítkovice Aréna, a. s.
Dům kultury Akord Ostrava-Zábřeh, s.r.o.
Dům kultury poklad, s.r.o.
Ostravský informační servis, s.r.o.

Statutární město Havířov:

Městské kulturní středisko Havířov
Městská knihovna Havířov

Statutární město Opava:

Slezské divadlo Opava
Knihovna Petra Bezruče v Opavě
Opavská kulturní organizace

Statutární město Frýdek-Místek:

Národní dům Frýdek-Místek
Městská knihovna Frýdek-Místek

Statutární město Karviná

Městský dům kultury Karviná
Regionální knihovna Karviná

14. Závěr

Předmětem našeho zájmu bylo zmapování sociální a institucionální podmíněnosti rozvoje kultury v regionech České republiky. V první části knihy jsme představili aktuální legislativu, koncepční a strategické dokumenty, dostupná data o kulturní infrastruktuře a analýzu finančních zdrojů vztahujících se k podpoře neprůmyslových kulturních odvětví. Jedny ze základních podmínek pro rozvoj kulturních aktivit a uchování kulturního dědictví vytvářejí koncepční a strategické dokumenty vztahující se ke kultuře. Kulturní politiku České republiky utváří a formuluje vláda, respektive Ministerstvo kultury, avšak mnoho rozhodnutí na národní úrovni vychází z mezinárodních úmluv a dohod, ať již vzniklých na poli Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu (UNESCO), nebo v rámci evropských institucí. V publikaci jsme představili nejvýznamnější z těchto mezinárodních dokumentů, mezi které patří dokumenty UNESCO věnující se kulturnímu dědictví, mezinárodní charta ICOMOS o kulturním turismu, Evropská strategie pro kulturu, Zelená kniha věnující se potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví nebo Bílá kniha o mezikulturním dialogu vzniklá na poli mezivládní organizace Rada Evropy.

Většina mezinárodních dokumentů týkajících se kultury a zejména kulturního dědictví je spíše obecného charakteru nebo je doporučením pro národní vlády k vytvoření závazných dokumentů vycházejících z charakteristik kulturního prostředí dané země. Zároveň jsou podkladem pro tvorbu kulturní politiky a k jejímu propojení s dalšími odvětvími.

Po roce 1989, respektive 1993 se v České republice po počáteční nedůvěře ke státní kulturní politice a příklonu k modelu volného trhu prosadila postupná decentralizace ve správě kultury a kulturních institucí, relativně vydatná finanční podpora kulturního dědictví a od konce 90. let také příprava koncepčních dokumentů a jejich schvalování vládou České republiky.

Úkoly Ministerstva kultury jsou na jedné straně spojeny s rychlým rozvojem moderních technologií a přístupů, které si vyžadují značné investice (digitalizace, evidence, propagace) a nastavení nových pravidel, legislativy, a to často na mezinárodní úrovni. Na straně druhé zůstávají tradiční úkoly ochrany kulturního dědictví, jeho poznávání, odborné služby, akvizice, vzdělávání. Kulturní politika se v České republice zaměřuje vedle movitého a nemovitého kulturního dědictví také na tradiční lidovou kulturu, regionální a národnostní kulturu, profesionální živé umění, knihovnictví či média. Ministerstvo kultury zůstává správcem dvou fondů a administruje program na podporu konkurenceschopnosti českého filmového průmyslu, který vznikl v návaznosti na nepříznivý vývoj v oblasti filmové produkce.

Ačkoli docházelo k prodlevám při schvalování koncepcí na další období, po téměř dvou desetiletích trvání má Česká republika k dispozici aktuální státní kulturní politiku i další koncepční dokumenty (památková péče, movité kulturní dědictví, tradiční lidová kultura, umění, knihovny a kinematografie). Práce na koncepcích se stala standardním nástrojem komunikace a řízení ze strany Ministerstva kultury a pověřených institucí, na dokumenty se odvolávají různí aktéři a jsou ochotni se na jejich přípravě také podílet. Koncepce přispívají k transparentnosti, možnosti demokratické kontroly (vykazatelnost) i kontinuitě směřování díky menší závislosti na funkčním období vlády a personálních výměnách. Další léta ukážou, zda bude koncepční práce pokračovat, do jaké míry budou v praxi opatření realizována a koncepce diskutovány v odborných kruzích.

Při postupné decentralizaci správy v oblasti kultury získaly kraje nezastupitelnou úlohu především v zajišťování základní sítě kulturních institucí a regionálních funkcí v oblasti knihoven a muzeí. Financování příspěvkových organizací tvoří většinu z omezených prostředků vynaložených krajem na oblast kultury. Kromě krajských knihoven a muzeí některé kraje zřizují a finančně podporují galerie, památníky, filharmonie či divadlo, v jednom případě středisko amatérské kultury. Kromě samostatné působnosti kraje také vykonávají přenesenou působnost v oblasti památkové péče, a tvoří tak nedílnou součást výkonu památkové péče. Všechny kraje zaměstnávají odborníky, kteří se kulturou a památkovou péčí profesionálně zabývají především v oblasti metodické, koordinační, informační či analytické.

Celkově se nachází oblast kultury spíše v pozadí zájmů většiny krajů (podobně je tomu i na celostátní úrovni), čemuž odpovídají koncepční materiály. V Programech rozvoje kraje se nejvíce diskutuje možnost většího využití kulturního bohatství kraje pro cestovní ruch, který se stává v mnoha krajích jakýmsi přirozeným partnerem kultury a zároveň prostředkem regionálního rozvoje a podpory zaměstnanosti. Kulturní turistika ostatně patří k významným součástem cestovního ruchu na národní a mezinárodní úrovni, patří mezi priority Národního strategického referenčního rámce a státní kulturní politiky.

Kraje rozdělují účelové dotace na památkovou péči a vybrané kulturní akce. V menší míře uplatňují i další nástroje, jak se prosadit v rozvoji kraje v oblasti kultury (spolupráce s různými subjekty, propagace, fondy, granty, projektová činnost, ceny). Organizačně je kultura a památková péče na krajích (komise, výbory, radní, odbory) nejčastěji řazena k cestovnímu ruchu a regionálnímu rozvoji, dále také k oblasti školství, volného času a tělovýchovy, vnějším či mezinárodním vztahům, sociálním věcem či církví.

Kraje se po více než deseti letech liší v tom, zda mají zpracované a aktualizované koncepce v těchto oblastech, jakou úroveň dokumenty mají, jaké definují pri-

ority, opatření a aktivity, kterými chtějí cílů dosáhnout. Nejvíce pozornosti kraje věnovaly památkové péči, kde koncepční práci předpisuje památkový zákon. Mnoho krajů nevyvíjí soustavnou koncepční práci, která by byla zprostředkujícím článkem mezi státní a místní úrovní v kultuře a památkové péči a mohla posílit pozici a komunikovat záměry krajů v této oblasti. Implementačních studií a aktualizací dokumentů je zatím málo. Zlínský kraj věnoval analýzám a strategiím v oblasti kultury a památkové péče nejvíce pozornosti, spolupracuje s místní univerzitou a ve svém rozpočtovém výhledu počítá s každoročními finančními výdaji na tyto účely. Kvalitní a aktuální dokumenty vypracoval také Jihomoravský kraj.

Vedle koncepčních a strategických dokumentů je rovněž podstatné rozložení kulturní infrastruktury v rámci regionů České republiky, jež nám umožňuje zmapovat kulturní potenciál krajů a sídel, který na jedné straně může mít velký význam pro turistickou atraktivitu daného regionu i jeho budoucí hospodářský rozvoj, vedle toho však zároveň přispívá k regionální identitě obyvatel a jejich identifikaci s lokální kulturou. V prostorových analýzách jsme sledovali zejména počet, kapacitu, rozmístění a reálné využití sítě památkových objektů, muzeí a galerií, divadel, kulturních domů, kin, knihoven, hvězdáren a planetárií, stejně tak i projevů amatérské a lidové kultury na území České republiky. Je patrné, že sídelní struktura, velikost obcí podle počtu obyvatel a jejich rozmístění podporuje většinu rozdílů mezi kraji. Při hodnocení kulturní infrastruktury má pak zcela bezkonkurenční postavení Praha, která je kulturním a turisticky nejatraktivnějším centrem naší republiky. K atraktivitě území přispívají zejména historické památkové objekty, velký počet muzeí a galerií, stejně tak široká nabídka v oblasti profesionálního divadla. Z hlediska nabídky a využívání památkových objektů jsme mimo Prahu identifikovali jako nejrozvinutější regiony Středočeský kraj, a dále Jihočeský a Jihomoravský kraj. U divadel je patrná jejich vázanost na větší města celostátního kulturního významu, zejména Prahu a Brno, která mají do středivou působnost, a logicky se předpokládá, že pokud budou chtít lidé navštívit divadelní představení, budou do těchto větších měst dojíždět. Rozložení sítě více jak 700 fungujících kin v České republice víceméně odpovídá sídelní struktuře jednotlivých krajů. V prostorových analýzách se však ukázala významná polarita mezi klasickými kiny a multikiny. Multikina se postupně rozšířila do všech krajských měst (s výjimkou Karlových Varů) a Mladé Boleslavi, vedle toho pokračuje redukce sítě klasických kin. U knihoven je patrné, že jejich počet je značně ovlivněn hustotou sídelní sítě. Naše analýzy ukázaly, že nejhustší knihovní síť je na Vysočině a dále v Jihočeském a Plzeňském kraji. V daném srovnání se opět výrazně vydělovala Praha. Spolu s Brnem je Praha největším českým univerzitním městem, nachází se zde celá řada specializovaných knihoven a disponuje nejrozsáhlejším knihovním fondem.

V malých obcích knihovna, často coby jediné kulturní zařízení, plní úlohu důležitého centra veškerého kulturního dění. Významnými institucemi pro pořádání kulturních akcí jsou také kulturní domy, jejichž postupně, i když zatím nekompletní mapování Národním informačním a poradenským střediskem pro kulturu (NIPOS) ukazuje jejich rovnoměrné rozmístění po celé České republice. V analýzách hmotného zázemí pro kulturní aktivity si je ale třeba uvědomit, že mimo oficiálně mapované objekty probíhá kulturní život i v dalších místech, která nemusí mít svůj primární účel pro jejich konání – jsou to například místní sokolovny, pohostinství, školy, administrativní budovy, tělocvičny aj. Zároveň vedle profesionálních tvůrců vystupuje řada neprofesionálních souborů, jejichž aktivity probíhají na celém území České republiky. Jejich rozmístění však není rovnoměrné, ale je poplatné sídelní struktuře (amatérské divadlo), tradici (folklor) či velikosti sídel (pěvecké sbory).

První část monografie uzavírá pohled na ekonomický rámec kultury v regionech České republiky. Z ekonomického hlediska lze odvětví kultury rozdělit na kulturní a kreativní průmysl a neprůmyslová kulturní odvětví, někdy nazývaná též tradiční oblasti kultury. Toto rozdělení kultury na průmyslová a neprůmyslová odvětví reflektuje také Státní kulturní politika z roku 2009. V kapitole o ekonomice kultury jsme se zaměřili na zdroje financování tradiční oblasti kultury, kam zahrnujeme vizuální umění, divadlo, tanec, hudbu, muzea, památky apod., tedy obory, které nejsou určeny pro masovou spotřebu, ale mají význam pro posilování spíše lokální či regionální sociální integrace a teritoriální koheze. Zajímalo nás, jaké jsou rozdíly financování kultury v rámci jednotlivých krajů České republiky a zúčastněných institucí.

Největší objem finančních prostředků na kulturu je v rámci veřejných výdajů věnován z územních rozpočtů. Výdaje státního rozpočtu, zejména Ministerstva kultury, představují zhruba třetinu veřejných výdajů na kulturu. Od 90. let se podíl státních výdajů na kulturu na celkových výdajích státního rozpočtu téměř nemění a i přes vládní závazek (v programovém prohlášení vlády Miroslava Topolánka) nebylo dosaženo hranice jednoho procenta, které je dle Státní kulturní politiky potřeba k naplnění jejích cílů.

Výdaje krajů představují nejnižší podíl výdajů na kulturu z veřejných rozpočtů. Krajské výdaje na kulturu jsou z více než 70 % alokovány na financování krajských příspěvkových organizací, což je v rámci veřejných rozpočtů vysoce nadprůměrná částka. V roce 2010 byly výdaje krajů na kulturu téměř pětikrát menší než výdaje obcí. Z celkových výdajů krajů se výdaje na kulturu pohybují okolo jednoho až dvou procent a jejich podíl v poslední době klesá.

Výdaje obcí představují největší část veřejných výdajů na kulturu (zhruba 60 %) a jejich význam stále stoupá. V průměru výdaje obcí na kulturu vzrost-

ly za období 2007 až 2010 o více než třetinu. Jak se ukázalo, má velikost obce na složení obecních výdajů větší vliv než příslušnost obce k určitému kraji. Podíl obecních výdajů na kulturní činnosti (divadelní a hudební činnost, muzea, knihovny, kina, výstavy a další činnosti) v rámci celkových výdajů na kulturu se zvětšuje v souvislosti s velikostí obce. U nejmenších obcí do 500 obyvatel představují jen 18 % všech výdajů, zatímco u největších obcí s počtem obyvatel nad 50 tisíc je to již 80 % ze všech výdajů na kulturu. V případě nejmenších obcí tvoří největší část výdajů na kulturu nespecifikované výdaje, jejichž podíl je u velkých obcí minimální. Ukazuje to na rozdílnou organizaci a rozmanitost kultury v různých velkých obcích.

Kraje, obce ale i samotné kulturní organizace mohou získat další finanční prostředky ze zahraničních zdrojů, a to nejčastěji ze Strukturálních fondů Evropské unie. Finanční prostředky jsou přerozdělovány prostřednictvím několika programů s různým zaměřením. Pro větší obce je určen Regionální operační program, nejmenší obce mohou získat podporu z Programu rozvoje venkova. Podpora kultury z těchto zdrojů se nejčastěji týká oblasti zachování kulturního dědictví, rozvoje kulturní infrastruktury a projektů souvisejících s oblastí cestovního ruchu. V oblasti kultury je možné získat podporu i z jiných zahraničních zdrojů, mnohé z nich jsou však zaměřeny na mezinárodní spolupráci.

Podle Satelitního účtu kultury za rok 2009 plyne do oblasti kultury nejvíce peněz ze soukromého sektoru (odhad výdajů domácností, podniků, neziskových organizací). Je tomu tak v celkovém kontextu, včetně výdajů na sféru médií (kino, rozhlas, televize, knihy, tisk apod.). Avšak vezmeme-li do úvahy pouze oblast kulturního dědictví a interpretačního umění, pohybují se výdaje soukromého sektoru na úrovni poloviny výdajů veřejného sektoru. Veřejné rozpočty tak zůstávají stěžejním zdrojem financí pro neprůmyslovou, chtělo by se říci veřejnou, oblast kultury.

Zatímco první část knihy vychází z analýzy dokumentů a dostupných statistických dat, v druhé části monografie jsme prezentovali výsledky vlastního dotazníkového šetření *Kultura v regionech České republiky 2011*. Výsledky dotazníkového šetření ukázaly, jaké postavení má kultura v současné české společnosti. Kultura je důležitější než politika a náboženství, ale méně důležitá než ekonomický úspěch, volný čas, přátelé a známí, práce a rodina. Dá se říci, že otázka důležitosti kultury rozděluje českou společnost na dvě zhruba stejně velké skupiny, pro polovinu české populace je (rozhodně nebo spíše) důležitá, pro druhou (spíše nebo rozhodně) nedůležitá, přičemž 80 % respondentů volilo jednu ze dvou prostředních položek čtyřbodové škály (spíše důležitá nebo spíše nedůležitá). Data z našeho dotazníkového šetření poukázala na významný vliv socializace a enkulturace. Kultura je důležitější pro ty, kteří byli v dětství ke kulturním ak-

tivitám vedeni svými rodiči a kteří vyrůstali v kulturně podnětějším prostředí, tj. jejich rodiče se kulturním aktivitám věnovali, ať již pasivně nebo aktivně. Ti, pro které je kultura důležitá, výrazně více čtou a častěji se účastní aktivit označovaných jako vysoká kultura. Zapojení do těchto aktivit je sice významně podmíněno vzděláním a vzdělání je také jedním z faktorů, který významně ovlivňuje důležitost hodnoty kultury v životě jednotlivých respondentů, nicméně zmíněné rozdíly v kulturní participaci jsou statisticky významné i v rámci jednotlivých vzdělanostních skupin.

Respondenti dotazníkového šetření Kultura v regionech České republiky 2011 si kulturu nejčastěji spojovali s kulturním dědictvím a sice s jeho hmotnou i nehmotnou složkou, které na jedné straně reprezentují památky a na straně druhé tradice, zvyky a obyčeje, a dále s oblastí tzv. vysoké kultury, kterou v našem výzkumu reprezentovalo divadlo, výtvarné umění a koncerty vážné hudby. Nejméně řadili respondenti do kultury položky související s masovou kulturou, méně náročné aktivity a také církevní obřady.

Vnímání kultury se do určité míry odráží také v tom, co je spojováno s pojmem „národní kulturní dědictví“. V tomto případě respondenti odpovídali na otevřenou otázku a bylo zcela na nich, co uvedou a v jaké míře detailu. Každý z respondentů mohl uvést až tři odpovědi. Odpovědi respondentů jsme zařadili do 18 kategorií, z nichž nejpočetnější byly následující tři kategorie: památky a památná místa, umění, lidová a tradiční kultura. Do těchto tří kategorií bylo zahrnuto více než 60 % všech odpovědí. Výrazná orientace na minulost se odráží i v kategorii umění ve volbě konkrétních osobností z jednotlivých uměleckých oborů a zmíněných děl, z nichž převážná část spadá do 19. století nebo první poloviny 20. století.

Většina příkladů kulturního dědictví, které respondenti uváděli, byla zmíněna v obecnější rovině a odpověď respondenta nebylo možné regionálně přiřadit k žádnému z krajů. Odpovědi bez regionálního aspektu tvořily plné tři čtvrtiny odpovědí. V rámci odpovědí, které je možné přiřadit k určitému kraji, se plných 60 % pojí s Prahou. Výrazně se na tomto počtu podílejí nejvýznamnější památky a kulturní instituce spojené s českou historií, které mají často i svůj symbolický význam, jako jsou Pražský hrad, Národní divadlo a Karlův most a dále Karlova univerzita, Národní muzeum, Národní knihovna, Chrám sv. Víta atd. Významnější zastoupení měl také Středočeský kraj, kam směřuje zejména díky hradu Karlštejn 10 % regionálně zařaditelných odpovědí, a dále kraje Jihočeský a Jihomoravský, každý s 5 % regionálně zařaditelných odpovědí.

Analýza dotazníkových dat, z nichž vycházíme, ukazuje, že navštěvování kulturních památek je v české populaci široce rozšířenou aktivitou, které se běžně věnují lidé různého věku a různého sociálního postavení. Navštěvování památek

je projevem zájmu o kulturu, a láká tak především ty respondenty, kteří projevují zájem i o další kulturní aktivity. Na druhou stranu je ovšem navštěvování památek spojeno s aktivním životním stylem a zejména s aktivním způsobem trávení dovolené. Památky tak často navštěvují i lidé, kteří rádi chodí do přírody a na výlety. „Jít na hrad“ je nejen projevem zájmu o kulturu a historii, ale také formou turistiky. Hlavním magnetem, který návštěvníky památek v České republice přitahuje, je Praha, kde je nejvyšší koncentrace památkových objektů. Obecně lze říci, že mezi faktory, které zvyšují návštěvnost památek v určitém regionu, patří vedle množství a atraktivity jeho památek také přítomnost dalších turistických atraktivit, počet obyvatel regionu, ale také celková image regionu.

Zjištění z našeho výzkumu Kultura v regionech České republiky uskutečněného v roce 2011 ukazují na to, že kulturní participace má u nás spíše nízkou úroveň. Tradičních kulturních aktivit – městské kultury se v průměru účastní alespoň čtyřikrát za rok méně než čtvrtina dospělé populace. Mezi nejčastější formy kulturní participace patří návštěva kina (38 % alespoň čtyřikrát za rok), návštěva veřejné knihovny (32 %), návštěva památek (28 %) a divadelního představení pro dospělé (23 %). Koncertů vážné hudby či opery se ale opakovaně zúčastnilo jen 8 % populace starší osmnácti let, vůbec žádnou zkušenost s touto kulturní produkcí nemají bezmála tři čtvrtiny dotázaných. Relativně nízkou kulturní úroveň dokumentuje i naše pozice v mezinárodním srovnání [Cultural Statistics 2011]: v roce 2006 navštívila kino alespoň jednou třetina české populace ve věku 25 až 64 let, což nás řadí mezi dvaceti osmi šetřenými evropskými zeměmi na osmnácté místo. V případě návštěv živých vystoupení (divadlo, koncerty, opera, balet a taneční představení) zaujímáme v Evropě dokonce až dvacáté druhé místo, alespoň na jednu takovou akci ročně zavítalo u nás 37 % lidí. Lepší je situace v případě návštěv kulturních pamětihodností (historické památky, muzea, galerie výtvarného umění a archeologická naleziště), kde patříme k evropskému průměru. Ostatně s kulturní úrovní naší společnosti to nebude až tak špatné, vždyť příznačná je u nás stále velmi vysoká úroveň čtenářství. Kromě výše zmíněné frekventované návštěvnosti knihoven na to ukazuje fakt, že z dvaceti evropských zemí zúčastněných ve výzkumu AES 2007 zaujímáme třetí místo v podílu lidí (více než tři čtvrtiny dospělé populace), kteří v uplynulém roce přečetli alespoň jednu knihu. Navíc patříme k zemím, kde je čtenářství relativně málo diferencováno podle vzdělání.

Celkový rozvoj kultury ve spravovaném území neznamena jenom uspokojování kulturních potřeb obyvatel, ale také taková rozhodování a jednání, která udržují hodnotu kultury pro život společnosti důležitou a živou. Nejedná se jen o nabídku či příležitost k uspokojení potřeb, ale i o přesah ke kultivaci chování a jednání v každodenním životě.

Očekávání obyvatel vůči územní veřejné správě obce a kraje v oblasti kultury jsou vysoká. Týkají se jak finanční podpory kulturních akcí a kulturních zařízení, tak finanční podpory provozu a údržby památkových objektů. Rovněž zajištění organizační stránky kulturních akcí se očekává od veřejné správy, především od obecních orgánů. U soukromého sektoru se očekává finanční podpora spíše kulturních akcí než podpora památek. Od spolků a zájmových sdružení se očekává, že budou hrát důležitou roli při organizaci kulturních akcí, příliš se však od nich neočekává finanční podpora ani kulturních akcí a zařízení, ani památek.

V úvodní kapitole této monografie jsme charakterizovali pojem kultura, kterou považujeme za významný potenciál regionálního rozvoje České republiky. V našem pojetí kultury vycházíme ze skutečnosti, že do tohoto pojmu nepatří pouze umělecká činnost či její výsledky, ale i „poznávací, osvětové, zájmové a vzdělávací aktivity, stejně tak i spolková činnost, tradice a zvyky, dokonce i přírodní a urbanizované prostředí individuálního života“ [Mockovčiaková 2006: 1]. Kultura tedy vytváří řadu různorodých zájmů a potřeb a přispívá k identifikaci a rozvoji na úrovni jednotlivce, skupiny či celé společnosti. Pozornost jsme soustředili zejména na regionální a lokální kulturu, která se odehrává v krajích a obcích České republiky, přičemž jsme konstatovali, že předmětem našeho zájmu jsou zejména neprůmyslová kulturní odvětví. Základní otázkou, kterou jsme si kladli, bylo, zda a jakým způsobem jsou utvářeny rozdíly mezi jednotlivými kraji České republiky a jaké faktory ovlivňují kulturní participaci. Charakter a stav lokální či regionální kultury je podmíněn historickým vývojem daných regionů (jejich osídlením, tradicemi a vývojem), mírou jejich autenticity, stejně tak celou řadou demografických, sociálních či geografických faktorů. Sociodemografická struktura územních celků v mnohém koresponduje s ekonomickou výkonností, bohatstvím, odvětvovou strukturou a migračními toky. Také tyto charakteristiky se významně promítají do celkového rázu oblastí, kterými nemusí být celé kraje (ale např. okresy), a mohou se zároveň projevat napříč hranicemi územních samosprávných celků. Selektivní emigrace poukazuje na problémy řady regionů zapříčiněné jejich nevýhodnou polohou z hlediska dopravních os, slabou veřejnou infrastrukturou, nízkými investicemi a tedy i pracovními příležitostmi (rozvojové a problémové oblasti viz [Novák, Netrdová 2011]; regiony státem označené jako vyžadující si dlouhodobou soustředěnou podporu viz [Klíma, Pileček, Červený 2009]). Lze předpokládat, že v místech, která nenabízejí dostatek pracovních příležitostí, v nichž žijí lidé s nižším dosaženým vzděláním a nízkými celkovými příjmy, čelí politická reprezentace a veřejná správa jiným typům požadavků než v místech, kde je tomu naopak. Ač není na místě přeceňovat vliv ekonomických a sociálních faktorů zejména na vývoj kulturních fenoménů, ne-

měli bychom je ani podceňovat. Mimo jiné proto, že veřejné služby kultury jsou do značné míry závislé na veřejné podpoře vyjádřené také finančními prostředky. Ty ostatně podporují zaměstnanost v místě a mohou skrývat nezanedbatelný potenciál rozvoje i udržitelnosti.

Z hlediska individuálních sociodemografických charakteristik je kulturní participace do značné míry ovlivněna věkem, sociálním postavením a vzděláním. Výsledky z mezinárodních výzkumů dlouhodobě prokazují, že kulturní participace bývá slabší u lidí s nižším dosaženým vzděláním a sociálním postavením [viz např. Katz-Gerro 2002; Chan 2010]. Viděli jsme, že účast na kulturních aktivitách, tvůrčích činnostech a navštěvování kulturních institucí do značné míry závisí také u nás na věku, sociálním postavení a vzdělání jednotlivce, i na jeho dalších sociodemografických charakteristikách, zejména odlišných fázích rodinného cyklu. V jakékoli územní jednotce, například kraji, platí, že lidé s vyšším vzděláním v průměru více a častěji navštěvují různá kulturní zařízení, akce nebo památky. Ukazuje se také, že z delší historické perspektivy jsou tyto souvislosti v naší společnosti přítomny dlouhodobě a výrazněji se prakticky nemění. Určitou výjimku tvoří trend přibližování úrovně kulturního života na venkově městskému prostředí, který pokračuje i po roce 1990, přičemž jde o proces, který probíhal nejsilněji na přelomu 70. a 80. let minulého století.

Dalším zásadním faktorem, který má vliv na kulturní nabídku a její rozmanitost v krajích, je jejich sídelní struktura a míra urbanizace. Na jedné straně je hlavní město Praha, kraj tvořený jediným sídlem – velkoměstem, na straně druhé jsou zde převážně venkovské kraje (Středočeský kraj, Kraj Vysočina), s velkým počtem malých sídel do dvou tisíc obyvatel, v nichž žijí čtyři z deseti obyvatel, dále kraje s převahou městského obyvatelstva (Karlovarský, Ústecký kraj), kraje s více městy větší velikosti (Moravskoslezský kraj), městy střední velikosti (Zlínský kraj) nebo kraje s jedním centrem a jinak převážně venkovským charakterem (Plzeňský, Jihomoravský kraj). Ukázali jsme, že výše a struktura výdajů obcí a měst na kulturu a památky závisí do značné míry na počtu obyvatel a velikosti spravovaného rozpočtu. Malé obce zajišťují či mohou zajišťovat omezenou nabídku kulturních aktivit často pouze prostřednictvím malé neprofesionální knihovny a pořádáním akcí lokálního významu závislých na aktivních jednotlivcích, které mohou za určitých příznivých okolností tento význam překročit. Velká města poskytují kulturní zázemí nejen svým obyvatelům, ale mohou být centrem i pro širší okolí, nabízet zážitky, které vyžadují intenzivní přípravu a jsou náročnější na finance, jako je stálá divadelní scéna nebo koncertní sál s orchestrem. V menších a středních městech jsou z veřejných rozpočtů často podporována kina a kulturní centra. Celkově tato města přispívají na kulturu nižší částkou, přepočteme-li ji na jednoho obyvatele.

Mezi sídelní strukturou a sociodemografickým složením krajů jednoduchý vztah neexistuje. Sice platí, že největší podíl vysokoškolsky vzdělaných osob se nachází v hlavním městě a města obecně dávají větší příležitosti kvalifikované pracovní síle, nicméně v převážně „městských“ krajích na severozápadě Čech je naopak podíl vysokoškoláků nejnižší, vlivem tzv. selektivní emigrace, kdy mladší a vzdělanější populace z regionů odchází do atraktivnějších míst. Údaje, které máme k dispozici z výzkumu Kultura v regionech České republiky 2011, naznačují, že samotná velikost místa bydliště a s ní související dostupnost infrastruktury, je sice důležitým faktorem podmiňujícím participaci, nicméně při bližším pohledu můžeme konstatovat, že tento vliv je pouze selektivní – zasahuje jen určitou část obyvatelstva, převážně s nižším vzděláním a staršího věku. Pokud totiž kontrolujeme vzdělanostní a věkovou strukturu v daných sídlech, rozdíly mezi obcemi různé velikosti nejsou tak markantní. Vzdělanější obyvatelé žijící v menších venkovských sídlech hůře kulturně vybavených za městskou kulturou (podobně jako za prací) pravděpodobně jednoduše více dojíždějí. Dokumentuje to obrázek 11.2 v kapitole 11, který zobrazuje intenzitu dojížděky za kulturou (počet akcí či podniků, za nimiž jedinec dojíždí) podle velikosti bydliště a vzdělání. Na velikosti obce nicméně závisí spokojenost občanů s kulturním životem jak v dané obci, tak při posuzování nabídky kraje jako takového. Obecně jsou obyvatelé větších sídel s kulturním životem spokojenější, stejně jako lidé s vyšším vzděláním.

Vedle těchto „daných“ podmínek pak nelze opomenout podmínky „vytvářené“ na základě schopnosti vedení kraje či města efektivně využívat sociokulturní potenciál daného regionu. To znamená umět co nejefektivněji využít specifické rysy lokální kultury, její tradice, postihnout potenci či absenci určitých jevů, které mohou podporovat či bránit vývoji kultury. Rozdílný přístup vedení jednotlivých krajů, ale i velkých měst se odráží také v absenci či existenci koncepčních a strategických dokumentů věnovaných kultuře a památkové péči, respektive komplexitě zahrnutí těchto oblastí v obecnějších strategických materiálech. V praktické rovině je možné pozorovat stěžejní roli kraje, města či obce ve schopnosti pracovat se zdroji určenými na kulturu či vytváření dostupných prostor pro kulturní aktivity. Neopomenutelná je zároveň finanční podpora ze strany soukromého sektoru a vlastní aktivita občanů v rovině iniciativ různých spolků, neziskových sdružení, amatérských souborů či výrazných osobností v oblasti kultury.

Literatura

- Aktualizovaný Plán implementace Státní kulturní politiky na léta 2012–2014*. 2011. [online]. Praha: Ministerstvo kultury [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-politika/aktualizovany-plan-implementace-statni-kulturni-politiky-na-le-ta-2009--2014-130548/>>.
- Analýza regionálních rozdílů v ČR*. 2012. [online]. Praha: ČSÚ [cit. 13. 9. 2012]. Dostupné z: <[http://csugeo.i-server.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/14003D3EDA/\\$File/137011a.pdf](http://csugeo.i-server.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/14003D3EDA/$File/137011a.pdf)>.
- Baudrillard, J. 1994. *Simulacra and Simulation*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Baudrillard, J. 1996. *O svádění*. Olomouc: Votobia.
- Beck, U. (1986) 2004. *Riziková společnost. Na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Beck, U. 2007. „Beyond Class and Nation: Reframing Social Inequalities in a Globalizing World.“ *British Journal of Sociology* 58 (4): 679–705.
- Beneš, J. 1976. *Kulturní dům klubového typu*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost v Praze.
- Bennett, T., M. Savage, E. Silva, A. Warde, M. Gayo-Cal, D. Wright. 2009. *Culture, Class, Distinction*. Oxon, New York: Routledge.
- Bernard, J., T. Kostecký, M. Illner, J. Vobecká. 2011. *Samospráva venkovských obcí a místní rozvoj*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Bílá kniha o mezikulturním dialogu*. 2008. [online]. Rada Evropy [cit. 30. 4. 2012]. Dostupné z: <<http://www.mkcr.cz/evropska-unie/dokumenty-rady-evropy/default.htm>>.
- Bourdieu, P. (1979) 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Cejp, M. et al. 1986. *Sbližování kulturní úrovně městského a venkovského obyvatelstva*. Praha: Ústav pro výzkum kultury.
- Cikánek, M. 2009. *Kreativní průmysly: příležitost pro novou ekonomiku*. Praha: Institut umění.
- Cultural statistics*. 2011. EUROSTAT Pocketbooks, 2011 edition. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Česká republika od roku 1989 v číslech*. 2012. [online] [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr_od_roku_1989#12>.
- Digitalizace kin v ČR*. příloha Koncepce české kinematografie. 2009. [online] [cit. 4. 9. 2012]. Praha: Ministerstvo kultury [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.mkcr.cz/cz/statni-fondy/statni-fond-pro-podporu-a-rozvoj-ceske-kinematografie/digitalizace-kin-45372/>>.
- Dlouhodobý plán účinnější podpory památkové péče ve Zlínském kraji do roku 2010*. n.d. [online]. Zlín: Odbor kultury a památkové péče Zlínského kraje [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.kr-zlinsky.cz/clanky/dokumenty/1410/dlouhodoby-plan-pamatkove-pece-ve-zk-do-r--2010.pdf>>.

- Doporučení týkající se historické městské krajiny*. 2011. [online]. UNESCO [cit. 30. 7. 2012]. Dostupné z: <<http://www.mkcr.cz/cz/zahranicni-vztahy/unesco/deklarace/svetove-dedictvi-a-nemovite-dedictvi-obecne-136078/>>.
- Duelund, P. 2008. „Nordic Cultural Policies: A Critical View.“ *International Journal of Cultural Policy* 14 (1): 7–24.
- Duffková, J., M. Tuček. 2003. „Proměny způsobu života.“ Pp. 168–202 in M. Tuček (ed.). *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Featherstone, M. 1991. *Consumer Culture & Postmodernism*. London, Newbury Park, New Delhi: SAGE Publications.
- Filipcová, B. 1967. *Člověk, práce, volný čas*. Praha: Svoboda.
- Filipcová, B. 1974. *Volný čas a kultura v průmyslovém městě (současnost a perspektivy)*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost.
- Florida, R. 2003. „Cities and the Creative Class.“ *City & Community* 2 (1): 3–19.
- Gabal, I. 1990. „Cultural Consequences of Distinct Educational Development in Czechoslovakia and Netherlands.“ Pp. 91–124 in J. L. Peschar (ed.). *Social Reproduction in Eastern and Western Europe. Comparative Analyses on Czechoslovakia, Hungary, the Netherlands and Poland*. Nijmegen: Institute for Applied Social Sciences.
- Gerloch, A., J. Hřebejk, V. Zoubek. 1996. *Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva*. Praha: Prospektrum.
- Goudineau, D. 2006. *Sbohem filmovému pásu? Co je ve hře u digitálního promítání*. [online] [cit. 2. 3. 2012]. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/assets/media-a-audiovize/kinematografie/studie_Goudineau_cz.doc>.
- Grantový systém hl. m. Prahy v oblasti kultury a umění na léta 2010–2015 (aktualizace – únor 2011)*. 2011. [online]. Praha: Magistrát hl. m. Prahy [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <http://kultura.praha.eu/public/6c/24/57/1334128_226102_GRANTOVY_SYSTEM_KUL_ZHMP_FIN_17_2_2011_AKTUALIZOVANY.doc>.
- Gray, C. 2007. „Commodification and Instrumentality in Cultural Policy.“ *International Journal of Cultural Policy* 13 (2): 203–215.
- Hájek, I. 1994. „Czech Culture in the Cauldron.“ *Europe – Asia Studies* 46 (1).
- Halman L., R. Ingelhart, J. Diez-Medrano, R. Luijkx, A. Moreno, M. Basanez. 2008. *Changing Values and Beliefs in 85 Countries: Trends from the Values Surveys from 1981 to 2004*. Leiden: Brill.
- Hamerníková, B. 1996a. „Veřejná podpora neziskovým kulturním a mediálním činnostem – ano, či ne?“ *Finance a úvěr* 46 (3): 158–167.
- Hamerníková, B. 1996b. „Východiska ekonomické analýzy kulturních a mediálních činností.“ *Politická ekonomie* (6).
- Hamersveld, I. van, V. Bína. 2008. *Country Profile The Netherland In Compendium. Cultural Policies and Trends in Europe*. [online]. Council of Europe, ERICarts [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <http://www.culturalpolicies.net/down/netherlands_052008.pdf>.
- Heřmanová, E., P. Chromý et al. 2009. *Kulturní regiony a geografie kultury*. Praha: ASPI.

- Hrala, V. 1997. *Geografie cestovního ruchu*. Praha: Idea servis.
- Hrdý, L. et al. 1969. *Volný čas v ČSSR, díl I–III*. Praha: ČSAV, Sociologický ústav.
- Chan, T. W. (ed.). 2010. *Social Status and Cultural Consumption*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jírový, Z. 1994a. „Co to je, když se řekne nizozemský model.“ *Místní kultura* 8: 2–5.
- Jírový, Z. 1994b. „Co to je, když se řekne nizozemský model.“ *Místní kultura* 9: 3–7.
- Jírový, Z. 1994c. „Co to je, když se řekne nizozemský model.“ *Místní kultura* 10: 4–6.
- Jírový, Z. 2005. *Osvětou k svobodě. Jedna z cest české kultury k současnosti*. Praha: NIPOS.
- Kadeřábková, D., F. Makovec. 1986. *Sociálně ekonomické aspekty rozvoje odvětví kultury*. Praha: Ústav pro výzkum kultury.
- Kameníčková, V. 2011. *Financování kultury na úrovni obcí*. Nepublikovaná expertní studie pro SOÚ AV ČR, v.v.i.
- Katz-Gerro, T. 2002. „Highbrow Cultural Consumption and Class Distinction in Italy, Israel, West Germany, Sweden, and the United States.“ *Social Forces* 81: 207–229.
- Keesing, R. M. 1974. „Theories of Culture.“ *Annual Review of Anthropology* 3: 73–97.
- Kesner, L. (ed.). 2001. *Ekonomika a kultura. Partnerství pro 21. století*. Praha: o.p.s. Praha – Evropské město kultury 2000.
- Klamer, A., A. Mignosa, L. Petrova. n.d. „The Relationship between Public and Private Financing of Culture in the EU.“ [online] [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.klamer.nl/docs/kmp.pdf>>.
- Klíma, J., J. Pileček, M. Červený. 2009. *Regiony se soustředěnou podporou státu – zhodnocení vývoje po roce 1990*. [online]. Praha: ÚRS Praha, a. s., úsek regionálního rozvoje a bydlení [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.dvs.cz/clanek.asp?id=6383415>>.
- Kloudová, J. 2009. „Kreativní ekonomika a její měření.“ *Ekonomický časopis* 57 (3): 1–16.
- Návštěvnost turistických cílů v ČR*. [online]. CzechTourism [cit. 15. 9. 2012]. Dostupné z: <http://www.czechtourism.cz/files/servis_pro_novinare/navstevnost_tur_cilu/08_08_11_navstevnost_2010.pdf>.
- Kloudová, J. et al. 2010. *Kreativní ekonomika: trendy, výzvy, příležitosti*. Praha: Grada.
- Knapík, J. 2006. *V zajetí moci. Kulturní politika, její systém a aktéři 1948–1956*. Praha: Libri.
- Kohák, E. 2009. *Domov a dálava. Kulturní totožnost a obecné lidství v české filosofii*. Praha: Filosofia.
- Koncepce kulturní politiky hlavního města Prahy*. 2010. [online]. Praha: Magistrát hl. m. Prahy [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <http://kultura.praha.eu/public/21/96/bf/1198318_175607_KONCEPCE_KP_HMP.pdf>.
- Koncepce kultury Libereckého kraje 2004–2008*. 2003. Liberec: Krajský úřad Libereckého kraje.
- Koncepce muzeí Plzeňského kraje 2004–2009*. [online]. Plzeň: Západočeské muzeum v Plzni [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.plzensky-kraj.cz/cs/system/files/1004129041126102404.doc>>.

- Koncepce muzejnictví Pardubického kraje v letech 2003–2008.* 2003. [online] [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.pardubickykraj.cz/viewDocument.asp?document=3387&file=2633&previev=archiv>>.
- Koncepce památkové péče Plzeňského kraje.* 2003. [online] [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.plzensky-kraj.cz/cs/system/files/1004083050321081417.doc>>.
- Koncepce památkové péče v ČR 2011–2016.* 2011. [online]. Praha: MK, Odbor památkové péče. [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.mkcr.cz/assets/zpravodajstvi/zpravy/Koncepce-pamatkove-pece-v-CR-na-2011-2016.pdf>>.
- Koncepce péče o památkový fond Královéhradeckého kraje.* 2010. [online] [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.kr-kralovehradecky.cz/cz/krajsky-urad/kultura/koncepce-pece-o-pamatkovy-fond-kralovehradeckeho-kraje-53348/>>.
- Koncepce péče o památkový fond v Pardubickém kraji. Kniha I–V.* 2004. [online] [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.pardubickykraj.cz/dokumenty-pk-kultura-a-pamatkova-pece/32965>>.
- Koncepce podpory a rozvoje české kinematografie a filmového průmyslu 2011–2016.* 2010. [online]. Praha: Ministerstvo kultury [cit. 27. 1. 2012]. Dostupné z: <<http://www.mkcr.cz/assets/media-a-audiovize/kinematografie/Koncepce-podpory-a-rozvoje-ceske-kinematografie-2011---2016.pdf>>.
- Koncepce podpory knihoven z rozpočtu Středočeského kraje.* 2005. [online]. Praha, Kladno: Krajský úřad Středočeského kraje, odbor kultury a památkové péče, Středočeská vědecká knihovna [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <http://www.kr-stredocesky.cz/NR/rdonlyres/6DBD193E-0F5E-4C95-B7DF-172B5624B097/79355/RF_2006_Koncepce_podpory_knihoven_z_rozpoctu_SKI.doc>.
- Koncepce podpory kultury v Jihomoravském kraji 2009–2013.* 2009. [online]. Brno: Odbor kultury a památkové péče Krajského úřadu Jihomoravského kraje [cit. 13. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.kr-jihomoravsky.cz/Default.aspx?PubID=110041&TypeID=7>>.
- Koncepce podpory památkové péče v Moravskoslezském kraji na období 2010–2013.* 2010. [online]. Ostrava: Krajský úřad Moravskoslezského kraje, odbor územního plánování, stavebního řádu a kultury [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/assets/pamatky/koncepce_podpory_pamat_pece.doc>.
- Koncepce podpory památkové péče v Moravskoslezském kraji.* n.d. [online]. Ostrava: Krajský úřad Moravskoslezského kraje, odbor kultury a památkové péče [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <http://www.kr-moravskoslezsky.cz/zip/ppe_02.pdf>.
- Koncepce podpory státní památkové péče v letech 2006–2012.* 2006. [online]. Pardubice: Pardubický kraj [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.pardubickykraj.cz/viewDocument.asp?document=6548&file=6795>>.
- Koncepce podpory státní památkové péče v letech 2006–2012.* 2006. [online]. Pardubice: Pardubický kraj [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.pardubickykraj.cz/viewDocument.asp?document=6548&file=6795>>.

- Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2011–2015 včetně internetizace knihoven.* n.d. [online] [cit. 1. 2. 2012]. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/assets/zpravodajstvi/zpravy/Koncepce_rozvoje_knihoven_2011-2015.pdf>.
- Koncepce rozvoje knihoven v České republice na léta 2004 až 2010.* 2004. [online]. Praha: Ministerstvo kultury [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <http://knihovnam.nkp.cz/docs/Koncepce04_10.doc?PHPSESSID=1b33a76cd2c7ab611f97392d5d26624f>.
- Koncepce rozvoje kulturních zařízení Zlínského kraje na léta 2009–2013.* 2008. [online]. Zlín: Regionální rozvojová agentura Východní Moravy [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.kr-zlinsky.cz/clanky/dokumenty/1133/koncepce-rozvoje-kulturnich-zarizeni-zlinskeho-kraje-na-leta-2009---2013.pdf>>.
- Koncepce rozvoje kultury a památkové péče v Olomouckém kraji.* 2003. [online] [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.kr-olomoucky.cz/clanky/dokumenty/147/koncepce-rozvoje-kultury-a-pamatkovpe-pecv-olomouckem-kraji.pdf>>.
- Koncepce rozvoje kultury ve Zlínském kraji. Situační analýza.* 2005. [online]. Zlín: JVM-RPIC, spol. s r. o. [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.kr-zlinsky.cz/clanky/dokumenty/1268/koncepce-rozvoje-kultury-ve-zlinskem-kraji-%E2%80%94-situačni-analyza.pdf>>.
- Koncepce rozvoje místní kultury ve Zlínském kraji na léta 2009–2013.* 2008. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.
- Koncepce rozvoje muzeí Středočeského kraje na období 2004–2008.* 2003. Praha: CMS/LORD Culture Consulting, s.r.o.
- Koncepce rozvoje muzeí v Plzeňském kraji na léta 2012–2017.* 2011. [online] [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.plzensky-kraj.cz/cs/system/files/1005136120109093134.pdf>>, přílohy dostupné z: <<http://www.plzensky-kraj.cz/cs/system/files/1005136120109095101.zip>>.
- Koncepce rozvoje regionálních funkcí v Jihomoravském kraji v letech 2011–2014.* 2010. [online]. Brno: Moravská zemská knihovna [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.knihovnahod.cz/img-region/sluzby-big/111124085203-94367e9c1b05b0edd137b3b084dc07aa1.pdf>>.
- Koncepce rozvoje veřejných knihovnických a informačních služeb v Jihomoravském kraji. Období 2006–2010.* 2006. [online]. Praha: Ministerstvo kultury [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <http://www.mzk.cz/sites/beta.mzk.cz/files/souboryMZK/pdf/koncepce_2006-2010.pdf>.
- Koncepce sbírkotvorné činnosti muzeí zřizovaných Libereckým krajem.* 2010. [online] [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://kultura.kraj-lbc.cz/getFile/case:show/id:80972>>.
- Koncepce systému veřejných knihoven a výkonu regionálních funkcí v kraji Vysočina v letech 2007–2011.* 2007. [online]. Havlíčkův Brod: Krajská knihovna Vysočiny [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <http://www.kkvysociny.cz/modul_o_knihovne/documents/koncepce_KKVregion_2007_2011_2_000.doc>.
- Koncepce účinnější péče o movité kulturní dědictví v ČR na léta 2010–2014 (koncepce rozvoje muzejnictví).* 2010. [online]. Praha: Ministerstvo kultury [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.mkcr.cz/assets/kulturni-dedictvi/muzea-galerie-a-ochrana-moviteho-kulturniho-dedictvi/koncepce/KONCEPCE.doc>>.

- Koncepce účinnější péče o památkový fond v hlavním městě Praze.* 2001. [online]. Praha: Magistrát hl. města Prahy – odbor památkové péče [cit. 13. 9. 2012]. Dostupné z: <http://pamatky.praha.eu/public/c5/ee/37/941275_140342_Koncepce_MHMP.pdf>.
- Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v ČR na léta 2011 až 2015.* 2011. [online]. Praha: Ministerstvo kultury [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.mkcr.cz/assets/kulturni-dedictvi/regionalni-a-narodnostni-kultura/Koncepce-a-jine-ustavujici-dokumenty/KONCEPCE-ucinnejsi-pece-o-tradici-lidovou-kulturu-v-CR-na-le-ta-2011-az-2015.doc>>.
- Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v ČR.* 2003. [online]. Praha: Ministerstvo kultury [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/assets/kulturni-dedictvi/regionalni-a-narodnostni-kultura/schv_len_koncepce.doc>.
- Koncepce účinnější podpory památkové péče v Libereckém kraji.* 2003. Liberec: Liberecký kraj, odbor kultury, památkové péče, tělovýchovy a sportu, cestovního ruchu.
- Koncepce účinnější podpory památkové péče ve Zlínském kraji.* 2002. [online]. Zlín: Krajský úřad Zlínského kraje, oddělení památkové péče odboru kultury a památkové péče [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.kr-zlinsky.cz/clanky/dokumenty/1412/koncepce-ucinnejsi-podpory-pamatkove-pece-ve-zlinskem-kraji.pdf>>.
- Koncepce účinnější podpory umění na léta 2007–2013.* 2006. [online]. Praha: Ministerstvo kultury [cit. 7. 8. 2012]. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/assets/umeni/Koncepce__inn_j__podpory_um_n_na_l_ta_2007-2013.doc>.
- Koncepce výkonu regionálních funkcí v kraji Vysočina v letech 2012–2015.* 2012. [online]. Havlíčkův Brod: Krajská knihovna Vysočiny [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <http://www.kkvysociny.cz/modul_knihovnam/documents/koncepceRF_2012-2015.pdf>.
- Koncepce zachování a obnovy kulturních památek Jihomoravského kraje.* 2009. [online]. Brno: Odbor kultury a památkové péče Krajského úřadu Jihomoravského kraje [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.kr-jihomoravsky.cz/Default.aspx?pubid=10313&TypeID=7&foldid=9182&foldtype=7>>.
- Koncepce zajištění výkonu regionálních funkcí v knihovnách Libereckého kraje 2007–2015.* 2007. [online]. Liberec: Krajská vědecká knihovna [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <http://www.kvkli.cz/_data/afm-uploads/region/Koncepce%20RF%202007_15%20k%202007.pdf>.
- Kostecký, T. 1995. *Rozdíly v chování regionálních populací a jejich příčiny.* Working Papers 95:5. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Koudelka, Z. 2001. *Obce a kraje. Podle reformy veřejné správy v roce 2001.* 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Linde, a.s.
- Koudelka, Z., K. Ondruš, P. Průcha. 2009. *Zákon o obcích (obecní zřízení).* Komentář. Praha: Linde a.s.
- Kouřil, P. 2004. „Displacement a pojem tradiční lidové kultury.“ *Sociální studia* 2: 43–56.
- Krausová, M. 2011. *Analýza programů Nadace VIA 2004–2011.* Nepublikovaná expertní studie pro SOÚ AV ČR, v.v.i.

- Krejčí, H. 2009. *Základní typy právních forem profesionálních divadel v ČR*. Brno: JAMU.
- Kučerová, L. 2008. „Různé podoby místní kultury a její trendy.“ [online]. Příspěvek přednesený na konferenci *IV. Národní sněm regionů soudržnosti*. Český Krumlov, 26.–27. 8. 2008 [cit. 1. 2. 2012]. Dostupné z: <<http://culture-management.blog.cz/0809/ruzne-podoby-mistni-kultury-a-jeji-trendy-zaznamenane-behem-cca-15-let-existence-casopisu-mistni-kultura>>.
- Kultura České republiky v číslech*. 2010. [online]. Praha: NIPOS [cit. 1. 8. 2012]. Dostupné z: <<http://www.nipos-mk.cz/wp-content/uploads/2009/03/kultura-cr-v-cislech-2010.pdf>>.
- Kultura v regionálním pohledu*. 2011. [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 1. 2. 2012]. Dostupné z: <[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/25003AC479/\\$File/a-331711a.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/25003AC479/$File/a-331711a.pdf)>.
- Kulturní instituce po vzniku krajů k 25/6/2000*. 2000. [online]. Praha: Ministerstvo kultury [cit. 13. 8. 2012]. Dostupné z: <www.cesarch.cz/legislat/novyaz/rvs.rtf>.
- Kulturní politika v České republice / Cultural Policy in the Czech Republic*. 2001. Praha: Ministerstvo kultury.
- Lázňovská, L. 2010. „Tradice českého amatérského divadla.“ Pp. 6–7 in *Tradice českého ochotnického divadla a amatérské divadlo dneška*. Miletín: Sborník příspěvků na sympozium.
- Liem, A. J. 1968. „Diktát moci a trhu.“ *Literární listy* 3: 5–8.
- Linhart, J. 1969. „Úloha životního stylu a spotřeby při vytváření sociální stratifikace.“ In P. Machonin et al. *Československá společnost. Sociologická analýza sociální stratifikace*. Bratislava: Epocha.
- Linhart, J. 1980a. „Volný čas velkoměstského obyvatelstva. Příklad Prahy.“ *Sociologický časopis* 16: 499–518.
- Linhart, J. 1980b. „Dynamika sociálně třídní struktury a změny ve způsobu života v Československu.“ *Sociologický časopis* 16: 273–293.
- Machonin, P. 1996. „Životní styl.“ Pp. 106–114 in P. Machonin, M. Tuček et al. *Česká společnost v transformaci. K proměnám sociální struktury*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Machonin, P. 2003. „Proměny třídního uspořádání.“ Pp. 208–210 in M. Tuček (ed.). *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Machonin, P., M. Tuček et al. 1996. *Česká společnost v transformaci*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Maříková, P. 2011. *Analýza financování projektů na obnovu kulturního dědictví na českém venkově prostřednictvím opatření III.2.2 Programu rozvoje venkova ČR*. Nepublikovaná expertní studie pro SOÚ AV ČR, v.v.i.
- Mates, P., R. Wokoun et al. 2001. *Malá encyklopedie regionalistiky a veřejné správy*. Praha: Prospektrum.

- Mezinárodní dokumenty ICOMOS o ochraně světového dědictví*. n.d. [online] [cit. 30. 7. 2012]. Dostupné z: <<http://www.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/zakony-mezinarodni-dokumenty/mezinarodni-dokumenty/icomos/>>.
- Mezinárodní dokumenty o ochraně kulturního dědictví*. 2007. [online]. Praha: Národní památkový ústav [cit. 30. 7. 2012]. Dostupné z: <<http://www.npu.cz/download.php?FNAME=1198226060.upl&ANAME=elpubl071221icomos.pdf>>.
- Mockovčiaková, A. 2006. *Analýza vývoje decentralizace rozhodování o kultuře v České republice po roce 1993 se zaměřením na analýzu vlivu reformy veřejné správy na strukturu výdajů veřejných rozpočtů v oblasti kultury (zaměření na oblast místní a regionální kultury)*. Praha: NIPOS.
- Mockovčiaková, A. 2010. *Financování kultury z veřejných rozpočtů 2009*. Praha: NIPOS.
- Mockovčiaková, A. et al. 2010. *Analýza a komparace financování kultury v území krajů*. Praha: NIPOS, REGIS.
- Možný, I. 2002. *Česká společnost. Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál.
- Murzyn-Kupisz. 2010. „Cultural Policy at the Regional Level: A Decade of Experiences of New Regions in Poland.“ *Cultural Trends* 19 (1–2): 65–80.
- Nekolný, B. 2009. „Transformace infrastruktury umění po roce 1989.“ In Kolektiv autorů. *Studie současného stavu podpory umění. Svazek I. Definice, historie, transformace, reflexe, vzdělávání a výchova*. Praha: Institut umění – Divadelní ústav.
- Nekolný, B. 2010. *Komentář ke statistickým údajům o divadle v ČR v roce 2008*. In NIPOS. *Financování kultury z veřejných rozpočtů*. Praha: NIPOS.
- Nekolný, B. et al. 2006. *Divadelní systémy a kulturní politika*. Praha: Divadelní ústav.
- Nekolný, B., E. Žáková et al. 2011. *Studie současného stavu podpory umění. Svazek II. Financování, legislativa, sociální problematika, příjemci uměleckých děl a výkonů, mezinárodní spolupráce, stav uměleckých odborů k roku 2010*. Praha: Institut umění – Divadelní ústav.
- Netolický, M. 2010. *Rozpočet Evropské unie a státní rozpočet ve vztahu k rozpočtům územních samosprávných celků*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita.
- Nová renesance. Zpráva výboru „Comité des Sages“*. 2011. [online] [cit. 1. 2. 2012]. Dostupné z: <ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/.../cs.pdf>.
- Novák, J., P. Netrdová. 2011. „Prostorové vzorce sociálně-ekonomické diferenciacie obcí v České republice.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 47 (4): 717–744.
- Novák, Z. 2009. *Veřejná správa v oblasti památkové péče*. Příručka [online]. Praha: Vysoká škola ekonomická, Fakulta národohospodářská [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://kam.vse.cz/wp-content/uploads/2010/10/Spr%C3%A1va-v-pam%C3%A1tkov%C3%A9-p%C3%A9%C4%8Di.pdf>>.
- Novotná, M. 2011. *Fenomén kulturních domů na Hodonínsku (se zaměřením na obec Čejkovice)*. Diplomová práce. Brno: FF MU.

- Ollivier, M., V. Friedman. 2001. „Taste/Taste Culture.“ [online]. *Working Paper Series on Symbolic Boundaries* [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://peregrin.jmu.edu/~brysonbp/symbound/papers2001/Olivier.html>>.
- Památková péče, cestovní ruch a veřejná správa*. 2007. Skripta pro odborné školení a vzdělávání pracovníků územní veřejné správy pro oblast cestovního ruchu. [online] [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.vzdelavani.cz>>.
- Památková péče v ČR*. n.d. [online] [cit. 24. 8. 2012]. Dostupné z: <<http://www.mckr.cz/cz./kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/odbor-pamatkove-pece/pamatkova-pece-v-cr-18035/>>.
- Patočka, J., E. Heřmanová. 2008. *Lokální a regionální kultura v České republice. Kulturní prostor, kulturní politika a kulturní dědictví*. Praha: ASPI.
- Peterson, R. A., R. Kern. 1996. „Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore.“ *American Sociological Review* 61: 900–907.
- Petrová, P. 2011. „Country Profile Czech Republic.“ [online]. *Compendium Cultural Policies and Trends in Europe. Council of Europe/ERICarts, 12th edition 2011* [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.culturalpolicies.net>>.
- Plán implementace Státní kulturní politiky na léta 2009–2014*. n.d. [online] [cit. 24. 1. 2012]. Dostupné z: <<http://www.mckr.cz/assets/kulturni-politika/Studie-a-analyzy/Plan-implementace-SKP.doc>>.
- Podpora umění a kultury z Evropské unie*. 2006. Praha: Institut umění – Divadelní ústav.
- Postavení kultury v koncepčních materiálech krajů České republiky. Identifikace oborů, kde by se mohl promítat přínos kultury pro vyhodnocování přínosu kultury jiným oborům. Veřejná kulturní služba*. 2009. [online] [cit. 7. 11. 2012]. Dostupné z: <http://www.mckr.cz/assets/kulturni-politika/Studie-a-analyzy/Pokladove-studie--_8211_-postaveni-kultury-v-koncepcnich-materialech-kraju-Ceske-republiky_-Identifikace-oboru-kde-b.pdf>.
- Programové prohlášení Vlády České republiky*. 2010. [online] [cit. 1. 2. 2012]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/Programove_prohlaseni_vlady.pdf>.
- Procházka, M. 2011. *Český systém kinematografie / Filmaři závislí na dávkách*. [online]. Praha: Cinepur [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://cinepur.cz/article.php?article=2029>>.
- Proměny evropských kulturních politik. Jakou kulturní politiku potřebuje Evropa?* 1999. [online]. Diskusní kulatý stůl. 5. a 6. března 1999 [cit. 22. 1. 2012]. Dostupné z: <<http://host.divadlo.cz/itipanel/materialy/promeny.rtf>>.
- Prouzová, Z., K. Almani Tůmová. 2012 *Rozbor financování nestátních neziskových organizací z veřejných rozpočtů v roce 2010*. [online] [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <http://www.e-cvns.cz/publikace/analyzy_a_studie/>.
- Prudký, L. et al. 2009. *Inventura hodnot: výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. Praha: Academia.
- Předběžné výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011, Česká republika*. 2012. Lidé a společnost, ročník 2012. Praha: Český statistický úřad.

- Raabová, T. 2010. *Multiplikační efekty kulturních odvětví v české ekonomice*. [online]. Praha: Institut umění [cit. 13. 8. 2012]. Dostupné z: <<http://www.culturenet.cz/res/data/013/001466.pdf>>.
- Regionální funkce v roce 2011 první informace. Porada sekce SDRUK pro RF* 2012. [online]. Praha, 17. dubna 2012. Praha: Národní knihovna [cit. 13. 8. 2012]. Dostupné z: <http://knihovnam.nkp.cz/docs/RF/1_Regionalni_funkce_2011_porada_17_4_2012.pdf>.
- Rozdíly mezi kraji ČR: vývoj a příčiny (analytická sonda)*. 2009. [online]. Praha: ČSÚ [cit. 13. 9. 2012]. Dostupné z: <[http://csugeo.i-server.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/780034E168/\\$File/138209.pdf](http://csugeo.i-server.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/780034E168/$File/138209.pdf)>.
- Sborník odborných příspěvků Fórum pro kreativní Evropu*. 2009. Praha: Institut umění – Divadelní ústav.
- Sborník statí o kultuře po roce 1989*. 1999. Praha: Ministerstvo kultury.
- Sborník statí o kultuře v letech 1998–2003*. 2004. Praha: Ministerstvo kultury.
- Sborník statí o kultuře v letech 2004–2009*. 2009. Praha: Ministerstvo kultury.
- Sedláček, T. 2009. „Úvodní projev, publikovaný ve sborníku Fórum pro kreativní Evropu.“ [online] [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.forumforcreativeeurope.cz>>.
- Skřivánek, J. 2010. *Podpora trhu se současným výtvarným uměním*. Praha: Institut umění – Divadelní ústav.
- Směrnice k provádění Úmluvy o ochraně světového dědictví UNESCO*. 2011. [online]. UNESCO [cit. 30. 7. 2012]. Dostupné z: <<http://www.mkr.cz/cz/zahranicni-vztahy/unesco/deklarace/svetove-dedictvi-a-nemovite-dedictvi-obecne-136078/>>.
- Smolíková, M. 2011a. *Zpráva o státní podpoře umění 2011. Naplňování Koncepce účinnější podpory umění pro léta 2007–2013 a teze pro období let 2014–2020*. [online]. Praha: Institut umění – Divadelní ústav [cit. 4. 2. 2012]. Dostupné z: <<http://new.institutumeni.cz/media/document/zprava-o-statni-podpore-umeni.pdf>>.
- Smolíková, M. 2011b. *Firemní dárcovství v kultuře*. [online]. Dostupné z: <<http://www.proculture.cz/podpora/proculture-firemni-darcovstvi-v-kulture-2911.html>>.
- Soukup, V. 2000. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál.
- Soukup, V. 2004 *Dějiny antropologie*. Praha: Karolinum.
- Soukup, V. 2011. *Antropologie: Teorie člověka a kultury*. Praha: Portál.
- Soukup, V. 2012. „Pražská kulturologická škola.“ *Culturologia* 1 (1): 12–19.
- Sova, M. 2011. „Předražený projekt internetu pro knihovny má nejistou budoucnost. Přijme stát nabídku lokálních operátorů?“ [online] [cit. 6. 4. 2012]. Dostupné z: <<http://www.internetprovsechny.cz/predrazeny-projekt-internetu-pro-knihovny-ma-nejistou-budoucnost-prijme-stat-nabidku-lokalnich-operatoru/>>.
- Statistika kultury 2009 – I. díl – kulturní dědictví (muzea, galerie a památkové objekty)*. 2010a. [online]. Praha: NIPOS [cit. 1. 2. 2012]. Dostupné z: <http://www.nipos-mk.cz/wp-content/uploads/2009/03/Statistika-2009_1dil_100922.pdf>.
- Statistika kultury 2009 – II. díl – umění (divadla, hudební soubory, výstavní činnost a festivaly)*. 2010b. [online]. Praha: NIPOS [cit. 1. 2. 2012]. Dostupné z: <http://www.nipos-mk.cz/wp-content/uploads/2009/03/Statistika_kultury_2010_Umeni_web.pdf>.

- Statistika kultury 2009 – III. díl – knihovny a vydavatelská činnost.* 2010c. [online]. Praha: NIPOS [cit. 1. 2. 2012]. Dostupné z: <http://www.nipos-mk.cz/wp-content/uploads/2009/03/Statistika_2009_3dil_final_101128.pdf>.
- Statistika kultury 2009 – IV. díl – edukace a veřejná osvěta.* 2010d. [online]. Praha: NIPOS [cit. 1. 2. 2012]. Dostupné z: <http://www.nipos-mk.cz/wp-content/uploads/2009/03/Statistika_2009_4dil_final_101207.pdf>.
- Statistika kultury 2010 – I. díl – kulturní dědictví (muzea, galerie a památkové objekty).* 2011a. [online]. Praha: NIPOS [cit. 1. 2. 2012]. Dostupné z: <http://www.nipos-mk.cz/wp-content/uploads/2009/03/Statistika_kultury_2010_Kulturni_dedictvi_web.pdf>.
- Statistika kultury 2010 – II. díl – umění (divadla, hudební soubory, výstavní činnost a festivaly).* 2011b. [online]. Praha: NIPOS [cit. 1. 2. 2012]. Dostupné z: <http://www.nipos-mk.cz/wp-content/uploads/2009/03/Statistika_kultury_2010_Umeni_web.pdf>.
- Statistika kultury 2010 – III. díl – knihovny a vydavatelská činnost.* 2011c. [online]. Praha: NIPOS [cit. 1. 2. 2012]. Dostupné z: <http://www.nipos-mk.cz/wp-content/uploads/2009/03/Statistika_kultury_2010_Knihovny_a_publikace_web.pdf>.
- Statistika kultury 2010 – IV. díl – edukace a veřejná osvěta.* 2011d. [online]. Praha: NIPOS [cit. 1. 2. 2012]. Dostupné z: <http://www.nipos-mk.cz/wp-content/uploads/2009/03/Statistika_kultury_2010_Edukace_web.pdf>.
- Státní kulturní politika České republiky 2009–2014.* 2009. [online]. Praha: Ministerstvo kultury [cit. 24. 8. 2012]. Dostupné z: <<http://www.mkcr.cz/assets/kulturni-politika/kulturni-politika-fresh.pdf>>.
- Stevenson, D., K. McKay, D. Rowe. 2010. „Tracing British Cultural Policy Domains: Contexts, Collaborations and Constituencies.“ *International Journal of Cultural Policy* 16 (2): 159–172.
- Strategický plán hl. m. Prahy.* 2008. [online]. Praha: Odbor strategické koncepce útvaru rozvoje hl. m. Prahy [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <http://www.urm.cz/uploads/assets/SP_komplet_cz_final.pdf>.
- Strategie rozvoje kultury a památkové péče v Ústeckém kraji.* 2003. Ústí nad Labem: Krajský úřad Ústeckého kraje, odbor kultury a památkové péče.
- Strategie rozvoje Moravskoslezského kraje na léta 2009–2016.* n.d. [online] [cit. 1. 2. 2012]. Dostupné z: <http://dataplan.info/img_upload/7bdb1584e3b8a53d337518d988763f8d/MSK_strategie_rk_102_p00.pdf>.
- Strategie účinnější státní podpory kultury.* 1999. Praha: Ministerstvo kultury.
- Strotzer, M. 2011. *Proměny v návštěvnosti památkových objektů.* [online] [cit. 12. 7. 2012]. Dostupné z: <<http://www.mistnikultura.cz/promeny-v-navstevnosti-pamatkovych-objektu>>.
- Struktura mezd zaměstnanců 2011.* 2012. [online]. Praha: ČSÚ [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/3109-12>>.
- Střednědobá koncepce organizace na období 2010–2011 s výhledem do roku 2015.* [online]. 2009. Praha: NIPOS [cit. 24. 8. 2012]. Dostupné z: <<http://www.nipos-mk.cz>>

- wp-content/uploads/2009/03/St%C5%99edn%C4%Bdob%C3%A1-koncepce-NI-POS-2010-2011.pdf>.
- Střednědobý plán účinnější podpory památkové péče ve Zlínském kraji do roku 2008.* 2005. [online]. Zlín: Krajský úřad Zlínského kraje, oddělení památkové péče odboru kultury a památkové péče [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.kr-zlinsky.cz/clanky/dokumenty/1427/strednedoby-plan-ucinnejsi-podpory-pamatkove-pece-ve-zlinskem-kraji--do-r--2008.pdf>>.
- Studie současného stavu podpory umění. Svazek I. Definice, historie, transformace, reflexe, vzdělávání a výchova.* 2009. Praha: Institut umění – Divadelní ústav.
- Šafr, J. 2006. *Social Standing and Lifestyle in Czech Society.* Sociologické studie / Sociological Studies 06:9. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Šafr, J. 2008. *Životní styl a sociální třídy: vytváření symbolické kulturní hranice diferenciací vkusu a spotřeby.* Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Šamanová, G. 2010. *Volný čas.* Tisková zpráva CVVM, oz100114. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Šauer, M. 2011. *Podpora kultury z regionálních operačních programů a FM EHS / Norsko v období 2007–2011.* Nepublikovaná expertní studie pro SOÚ AV ČR, v.v.i.
- Šimek, Š. S. 2005. *Financování českého divadla.* [online] [cit. 13. 9. 2012]. Dostupné z: <http://host.divadlo.cz/box/doc/divadelni_systemy/financovani_ceskeho_divadla.doc>.
- Škarabelová, S., J. Neshybová, J. Rektořík. 2007. *Ekonomika kultury a masmedií.* Brno: Ekonomická fakulta Masarykovy univerzity.
- Špaček, O., J. Šafr. 2010. „Volný čas, sport a kulturní vkus: rozdíly podle společenského postavení.“ Pp. 81–99 in H. Maříková, T. Kostecký, T. Lebeda, M. Škodová (eds.). *Jaká je naše společnost? Otázky, které si často klademe...* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- The Economy of Culture in Europe.* 2006. [online]. KEA European Affairs [cit. 18. 5. 2012]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/culture/key-documents/doc873_en.htm#bad_nodepdf_word/economy_cult/executive_summary.pdf>.
- Tisková zpráva SF pro podporu a rozvoj české kinematografie.* 2011. [online] [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.mkcr.cz/cz/tiskovy-servis/tiskove-zpravy-64872/>>.
- Transformační proces příspěvkových organizací hl. m. Prahy v oblasti kultury.* 2009. [online]. Praha: Magistrát hl. m. Prahy [cit. 1. 2. 2012]. Dostupné z: <<http://www.proculture.cz/cultureinfo/kulturni-politika-v-cr/praha/downloadfile.php?id=519>>.
- Tuček, M. et al. 2003. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Tylor, E. B. 1871. *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art and Custom.* London: John Murray.
- Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.* 1969. [online]. UNESCO [cit. 30. 7. 2012]. Dostupné z: <<http://www.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/zakony-mezinarodni-dokumenty/mezinarodni-dokumenty/umluva-archeologicke-dedictvi/>>.

- Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. 1975. [online]. UNESCO [cit. 30. 7. 2012]. Dostupné z: <<http://www.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/zakony-mezinarodni-dokumenty/mezinarodni-dokumenty/unesco/>>.
- Úmluva o zachování nemateriálního kulturního dědictví. 2003. [online]. UNESCO [cit. 30. 7. 2012]. Dostupné z: <<http://www.mkcr.cz/assets/kulturni-dedictvi/regionalni-a-narodnostni-kultura/Koncepce-a-jine-ustavujici-dokumenty/umluva.pdf>>.
- Úmluva o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů. 2007. [online]. UNESCO [cit. 30. 7. 2012]. Dostupné z: <http://www.nulk.cz/files/kestazeni/umluva_rozmanitost_kult_projevu.pdf>.
- Usnesení Evropského parlamentu k zelené knize Uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví. 2011. [online] [cit. 30. 7. 2012]. Dostupné z: <<http://www.proculture.cz/cultureinfo/evropska-unie/usneseni-evropsky-parlament-zelena-kniha-uvolneni-potencialu-kulturnich-a-tvurcich-odvetvi-2727.html>>.
- Van Eijck, K. 1999. „Socialization, Education, and Lifestyle: How Social Mobility Increases the Cultural Heterogeneity of Status Groups.“ *Poetics* 26: 309–328.
- Varbanova, L. 2007. „The European Union Enlargement Process: Culture in between National Policies and European Priorities.“ *Journal of Arts Management, Law and Society* 37 (1): 48–64.
- Všeobecná deklarace UNESCO o kulturní diverzitě. 2001. [online]. UNESCO [cit. 18. 5. 2012]. Dostupné z: <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/diversity/pdf/declaration_cultural_diversity_cs.pdf>.
- Vuyk, K. 2010. „The Arts as an Instrument? Notes on the Controversy Surrounding the Value of Art.“ *International Journal of Cultural Policy* 16 (2): 173–183.
- Výroční zpráva Ministerstva kultury. 2007. Praha: Ministerstvo kultury.
- Výroční zpráva o plnění regionálních funkcí krajských knihoven na území ČR za rok 2010. 2011. [online]. Praha: Knihovnický institut Národní knihovny ČR [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <http://knihovnam.nkp.cz/docs/RF/VyrocnizpravaRF_2010.pdf>.
- Výroční zpráva 2006. 2007. Praha: Otevřená společnost, o. p. s.
- Výsledky účtu kultury za rok 2009. 2011. [online]. Praha: ČSÚ [cit. 1. 2. 2012]. Dostupné z: <[http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/A70035EC81/\\$File/331811kap1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/t/A70035EC81/$File/331811kap1.pdf)>.
- Vystoupil, J. et al. 2006. *Atlas cestovního ruchu České republiky*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj.
- Vztah státu ke kultuře, kulturní politika evropských zemí. 2004. [online] [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/assets/ministerstvo/vyrocnizpravy/Vztah_st_tu_ke_kultu_e,kulturn__politika_evropsk_ch_zem_.doc>.
- Yosifova, D. 2011. *Towards Decentralized Cultural Policy in Transition Countries. The Case of Bulgaria*. Central European University. [online] [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <www.etd.ceu.hu/2011/yosifova_diyana.pdf>.
- Základní statistické údaje o kultuře v České republice 2009. 2010. Praha: NIPOS.

- Zásady kulturní politiky České republiky na léta 2007–2013*. 2007. [online] [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://www.mkcr.cz/assets/priprava-nove-kulturni-politiky/zasadyKP.pdf>>.
- Zásady zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven v Moravskoslezském kraji*. 2005. [online] [cit. 6. 9. 2012]. Dostupné z: <http://www.svkos.cz/data/soubory/2007_msk_zasadyrf.pdf>.
- Zásady zajištění výkonu regionálních funkcí knihoven v Ústeckém kraji*. 2005. [online]. Ústí nad Labem: Odbor kultury a památkové péče [cit. 13. 9. 2012]. Dostupné z: <http://www.kr-ustecky.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.aspx?id_org=450018&id_dokumenty=1649815>.
- Závěrečná zpráva projektu Vstupní analýza současných vazeb trhu práce se sektorem kultura a definování výchozích předpokladů pro strategické plánování zaměstnanosti*. 2007. Praha: Institut umění – Divadelní ústav.
- Závěrečný účet MK za rok 2010*. 2011. Praha: Ministerstvo kultury.
- Závěry rady o přínosu kultury k místnímu a regionálnímu rozvoji*. 2010. [online]. Rada Evropské unie [cit. 4. 9. 2012]. Dostupné z: <<http://eur-ex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:175:0001:0004:CS:PDF>>.
- Zelená kniha. Uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví*. 2010. [online] [cit. 30. 7. 2012]. Dostupné z: <<http://www.mkcr.cz/assets/evropska-unie/dokumenty-rady-evropy/ZELENA-KNIHA---Uvolneni-potencialu-kulturnich-a-tvurcich-odvetvi.pdf>>.
- Zemánek, L. 2003. „Lokální kultura v životě našeho venkova.“ Pp. 124–149 in *Geografie na cestách poznání: sborník příspěvků k šedesátinám Ivana Bičíka*. Praha: Univerzita Karlova.
- Zemánková, L. 2010. „Komentář ke knihovně.“ In *Financování kultury z veřejných rozpočtů*. Praha: NIPOS.
- Zpráva o české kinematografii v roce 2010*. 2011. [online]. Praha: Ministerstvo kultury [cit. 2. 1. 2012]. Dostupné z: <<http://www.mkcr.cz/assets/media-a-audiovize/kinematografie/Zprava-o-ceske-kinematografii-v-roce-2010.pdf>>.

Prameny

Atlas Česka, www.atlasceska.cz
Česká astronomická společnost, www.astro.cz
Český statistický úřad, www.czso.cz
Databáze českého amatérského divadla, www.amaterskedivadlo.cz
Dechová hudba v ČR, www.dechovka.cz
Folklorní sdružení České republiky, www.folklornisdruzeni.cz
Lidová řemesla a lidová umělecký výroba v ČR, www.lidovaremesla.cz
Lidová kultura.cz, www.lidovakultura.cz
Ministerstvo kultury, www.mkcr.cz
Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, www.nipos-mk.cz
Národní knihovna ČR, www.nkp.cz
Národní ústav lidové kultury, www.nulk.cz
Svaz českých knihkupců a nakladatelů, www.sckn.cz
Unie českých pěveckých sborů, www.ucps.cz
ÚFIS – Prezentační systém finančních a účetních informací státu z CSÚIS
Veřejně přístupná internetová databáze MonumNet, monumnet.npu.cz

Příloha 1

Odvětvové členění dle přílohy vyhlášky č. 323/2002 Sb., o rozpočtové skladbě, upřesňované Ministerstvem financí vždy na daný rok.

33 Kultura, církev a sdělovací prostředky

331 Kultura (v našem textu uváděno jako KULTURNÍ ČINNOSTI)

3311 Divadelní činnost: Nastudování a veřejné scénické předvádění divadelního umění všech žánrů (včetně hudebně dramatického a tanečního). Pořádání festivalů, přehlídek, seminářů a tvůrčích dílen.

3312 Hudební činnost: Nastudování a interpretace české a světové hudební tvorby doma i v zahraničí. Pořádání veřejných produkcí, festivalů, cyklů, soutěží a tvůrčích dílen.

3313 Filmová tvorba, distribuce, kina a shromažďování audiovizuálních archiválií: Shromažďování, ochrana, vědecké zpracování, využívání a zpřístupňování audiovizuálních archiválií a pozůstatostí významných osobností české kinematografie. Činnost kin. Vědeckovýzkumná práce v oblasti filmu a filmové archivistiky, nelze-li ji oddělit a zařadit na 3380. Spolupráce s domácími a zahraničními institucemi při tvorbě a šíření filmové kultury, prodej a půjčování audiovizuálních materiálů, technická obnova filmů. Periodická, vydavatelská, publikační a distribuční činnost v oblasti filmové kultury.

3314 Činnosti knihovnické: Práce se čtenářem, péče o knihovní fondy, katalogy, kartotéky a databáze. Poradenská, informační, ediční, výstavní a přednášková činnost. Zpracování a doplňování knihovních fondů a retrokonverze katalogů. Meziknihovní a mezinárodní meziknihovní výpůjční služba. Regionální funkce knihoven. Vydávání osvědčení k vývozu předmětů kulturní hodnoty v oboru a podávání návrhů na prohlášení předmětů kulturní hodnoty za kulturní památky. Nezahrnuje odborné knihovny, katalogy, archivy a databáze zaměřené jako služba jiné funkci (ústředí vědeckých informací, odborné knihovny ministerstev).

3315 Činnosti muzeí a galerií: Systematická koncepční muzejní a galerijní sbírkotvorná činnost, odborná správa, ošetření, ochrana a bezpečná úschova hmotných dokladů k dějinám, přírodě, společnosti a kultuře. Vědecké zpracování výzkumu, odborných posudků, rešerší a expertiz. Vytváření muzejních a galerijních expozic, tematických výstav samostatně nebo ve spolupráci s jinými institucemi v tuzemsku a v zahraničí. Pořádání konferencí, seminářů, přednáškových cyklů. Zápůjčka sbírkových předmětů muzejní a galerijní hodnoty k účelům studijním a výstavním. Vydávání osvědčení k vývozu předmětů kulturní hodnoty a podávání návrhů na prohlášení předmětů kulturní hodnoty za kulturní památky.

3316 Vydavatelská činnost: Vydávání divadelních, hudebních, literárních, výtvarných a audiovizuálních děl, (periodických a neperiodických publikací) a nahrávání, výroba a rozmnožování zvukových a zvukově-obrazových záznamů (CD, CD ROM).

3317 Výstavní činnosti v kultuře: Příprava a realizace tuzemských kulturních výstav, jakož i výstav vysílaných do zahraničí a přijímaných ze zahraničí, a to jak formou přímé realizace, tak i formou spoluúčasti na realizaci či formou zadání realizace specializovaným zprostředkovatelským organizacím.

3319 Ostatní záležitosti kultury: Dokumentační, informační, ediční a výstavní činnost a veřejné činnosti (přednášky, semináře, kulturní večery, výstavy, soutěže) v oblasti profesionálního a neprofesionálního umění a zájmových aktivit (není-li specifikovaná v jiných paragrafech). Činnosti spojené s vedením obecní kroniky (v našem textu uváděno také jako nespecifikovaná činnost v kultuře).

332 Ochrana památek a péče o kulturní dědictví a národní a historické povědomí (v našem textu uváděno jako OCHRANA PAMÁTEK)

3321 Činnosti památkových ústavů, hradů a zámků: Koordinace odborné činnosti, vytváření jednotné odborné, metodické, dokumentační a informační základny a technická hlediska ochrany, obnovy a prezentace, výzkumu, průzkumu, evidence a dokumentace památkového fondu. Propagační, publikační, ediční, přednášková a výstavní činnost. Odborná pomoc a dohled nad prováděním komplexní péče o památkový fond. Zavádění informačního systému památkové péče a ochrany movitých kulturních památek a uměleckých předmětů. Péče, udržování, obnova, údržba, restaurování a zpřístupnění umělecky, technicky, historicky a archeologicky významných movitých a nemovitých památek. Vydávání osvědčení k vývozu předmětů sakrální a kultovní povahy a podávání návrhů na prohlášení předmětů kulturní hodnoty za kulturní památky.

3322 Zachování a obnova kulturních památek: Podpora zachování a obnovy nemovitých a movitých kulturních památek a historických částí sídel prohlášených za památkovou rezervaci nebo zónu. Zahrnuje financování kulturních památek ve smyslu zákona č. 20/1987 Sb., v platném znění, a to včetně kulturních památek v obecním vlastnictví. Zahrnuje přitom i účelové dotace a příspěvky organizacím uvedeným v §3321, ale v tomto případě nad rámec jejich běžného provozu.

3324 Výkup předmětů kulturní hodnoty: Výkup předmětů kulturní hodnoty, přírodnin anebo lidských výtvorů anebo jejich souborů, které jsou významné pro historii, literaturu, umění a vědu.

3325 Pražský hrad

3326 Pořízení, zachování a obnova hodnot místního kulturního, národního a historického povědomí: Zahrnuje výdaje spojené se zachováním a obnovou kulturních, historických a podobných hodnot místního významu, které nejsou vyhlášeny za kulturní památky. Může jít o pořízení, péči a obnovu místních památníků, pamětních míst, pamětních desek, čestných hrobů, ale i např. kapliček apod.

3329 Ostatní záležitosti ochrany památek a péče o kulturní dědictví

333 Činnosti registrovaných církví a náboženských společností (patří sem kultovní činnosti církví a náboženských společností)

3330 Činnosti registrovaných církví a náboženských společností: Osobní požitky duchovních, zákonné pojištění a další náhrady. Řádné a mimořádné náklady spojené s výkonem bohoslužeb a církevní administrativy. Výdaje na údržbu církevního majetku.

334 Sdělovací prostředky

3341 Rozhlas a televize: Činnosti spojené s rozhlasovým a televizním vysíláním.

3349 Ostatní záležitosti sdělovacích prostředků

336 Správa v oblasti kultury, církví a sdělovacích prostředků

3361 Činnost ústředního orgánu státní správy v oblasti kultury a církví: Činnost Ministerstva kultury.

3362 Činnost ústředního orgánu státní správy v oblasti sdělovacích prostředků: Činnost Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, která je ústředním orgánem státní správy (usnesení Ústavního soudu ze dne 30. 11. 2010 zn. Pl. ÚS 52/04).

3369 Ostatní správa v oblasti kultury, církví a sdělovacích prostředků

338 Výzkum a vývoj v oblasti kultury, církví a sdělovacích prostředků

3380 Výzkum a vývoj v oblasti kultury, církví a sdělovacích prostředků: Organizovaná, problémově, tematicky a kriticky orientovaná soustava poznávacích činností s cílem získání nových znalostí.

339 Ostatní činnosti v záležitostech kultury, církví a sdělovacích prostředků

3391 Mezinárodní spolupráce v kultuře, církvích a sdělovacích prostředcích: Spadají sem příspěvky mezinárodním organizacím, výdaje na mezinárodní semináře a podobné akce mezinárodní spolupráce.

3392 Zájmová činnost v kultuře

3399 Ostatní záležitosti kultury, církví a sdělovacích prostředků: Zahrnuje i činnost např. sborů pro občanské záležitosti.

Zdroj: Ministerstvo financí ČR.

Příloha 2

Procentuální údaje o podílu obyvatel jednotlivých krajů, kteří navštívili památky v jednotlivých turistických regionech

	Kraje České republiky (bydliště respondentů)													
	Hl. město Praha	Středočeský kraj	Jihočeský kraj	Plzeňský kraj	Karlovarský kraj	Ústecký kraj	Liberecký kraj	Královéhradecký kraj	Pardubický kraj	Kraj Vysočina	Jihomoravský kraj	Olomoucký kraj	Zlínský kraj	Moravskoslezský kraj
Nenavštívili žádnou památku	10,7	14,2	14,0	16,6	28,8	28,4	20,5	24,7	14,5	18,8	32,7	29,9	22,8	21,1
Praha	63,6	52,4	39,8	32,1	43,6	39,9	40,3	19,1	38,6	29,6	24,5	26,3	25,5	26,0
Střední Čechy	44,9	63,7	16,7	11,2	12,9	13,8	15,9	8,8	11,4	13,4	6,3	2,6	5,4	5,4
Jižní Čechy	25,8	22,6	64,5	26,2	12,3	18,3	11,9	9,3	10,2	26,3	13,9	12,4	6,7	7,6
Šumava	15,1	15,1	34,4	47,6	12,9	11,9	9,1	9,3	14,5	16,1	5,3	7,7	8,1	3,6
Plzeňsko a Český les	12,0	5,2	5,4	50,8	17,8	5,5	3,4	1,5	3,0	2,2	,5	2,6	,7	2,2
Západočeské lázně	11,1	8,0	12,9	25,1	42,9	6,4	8,5	1,5	4,8	7,0	1,9	1,5	4,0	3,6
Severozápadní Čechy	4,9	5,7	3,8	3,2	17,8	38,5	14,8	1,0	3,0	7,0	,0	2,6	2,7	1,8
Českolipsko a Jizerské hory	6,2	12,3	3,8	2,1	1,8	12,8	36,9	4,1	4,8	1,1	,5	3,6	3,4	1,8
Český ráj	19,1	20,8	8,6	9,1	8,0	11,9	47,2	24,7	19,3	12,4	3,8	9,8	11,4	8,5
Krkonoše a Podkrkonoší	16,0	17,9	8,1	8,0	7,4	12,8	32,4	20,1	14,5	12,4	5,8	5,7	7,4	5,4
Královéhradecko	7,1	7,5	3,8	2,7	2,5	1,4	12,5	36,1	26,5	4,3	,5	1,0	5,4	2,2
Východní Čechy	10,7	6,6	6,5	,0	4,3	3,7	9,1	33,0	62,0	8,6	3,4	3,1	4,7	4,0
Vysočina	11,6	10,8	16,1	3,2	1,2	4,6	6,2	8,2	20,5	59,1	21,2	5,7	3,4	5,8
Jižní Morava	18,2	11,8	22,6	9,1	5,5	11,0	13,1	8,8	18,7	26,3	54,3	28,4	45,6	30,9
Východní Morava	2,2	3,3	1,6	1,1	1,2	,0	2,3	1,0	4,2	2,2	9,1	10,3	30,2	16,6
Střední Morava a Jeseníky	8,0	4,7	6,5	3,7	2,5	3,2	2,8	5,7	6,6	4,8	15,9	42,3	18,1	32,7
Severní Morava a Slezsko	4,4	4,2	,5	2,1	1,8	3,2	1,7	3,6	2,4	3,2	6,3	21,1	19,5	58,7
Zahraníčí	22,7	17,5	16,1	16,0	20,9	16,5	26,1	13,4	21,7	17,2	20,2	16,5	20,1	16,6
Počet respondentů	234	196	190	180	166	205	174	195	167	184	211	195	150	225

Zdroj: Kultura v regionech České republiky 2011.

Seznam zkratk používaných v knize:

CNS – církevní a náboženské společnosti

ČR – Česká republika

KP – kulturní památka

MK – Ministerstvo kultury

NDK – Národní digitální knihovna

NIPOS – Národní informační a poradenské středisko pro kulturu

NKP – národní kulturní památka

NPÚ – Národní památkový ústav

NÚLK – Národní ústav lidové kultury

ORP – obec s rozšířenou působností

PI – památková inspekce

SÚK – satelitní účet kultury

TLK – tradiční a lidová kultura

PHA – hlavní město Praha

STČ – Středočeský kraj

JHČ – Jihočeský kraj

PLK – Plzeňský kraj

KVK – Karlovarský kraj

ULK – Ústecký kraj

LBK – Liberecký kraj

HKK – Královéhradecký kraj

PAK – Pardubický kraj

VYS – Kraj Vysočina

JHM – Jihomoravský kraj

OLK – Olomoucký kraj

ZLK – Zlínský kraj

MSK – Moravskoslezský kraj

o.p.s. – obecně prospěšná společnost

p.o. – příspěvková organizace

s.r.o. – společnost s ručením omezeným

Summary

This book maps the social and institutional conditions of the development of culture in the regions of the Czech Republic. In the first part, the authors describe the current legislation, conceptual and strategic documents, data on cultural infrastructure, and provide an analysis of financial resources connected with support for non-industrial cultural sectors. In the second part, the authors present readers with the results of their questionnaire survey 'Culture in the Regions of the Czech Republic 2011', focusing on notions of culture and cultural heritage and in particular on cultural participation and the factors and its determinants. The third part presents profiles of individual regions of the Czech Republic.

The concept of culture employed herein encompasses more than just artistic activities and outcomes and includes also 'activities connected with learning, educational activities and hobbies, participation in clubs, traditions, and customs, and even the natural and urban environment of individual life' [Moc-kovčiaková 2006: 1]. Culture engenders various diverse interests and needs and contributes to the identification and development of individuals, groups, and society as a whole. The authors devote primary attention to regional and local culture in the Czech Republic, their main subject of interest being non-industrial cultural sectors, and investigate whether and how differences between regions emerge and what factors influence cultural participation.

The nature and state of local and regional culture are determined by the specific historical development of each individual region, and by a whole range of demographic, social, and geographic factors. The socio-demographic structure of the inhabitants of a territorial unit is in many ways mirrored in its economic performance, wealth, sectoral structure, and migration flows. These features are significantly reflected in the general character of the region, which do not always correspond precisely with the territorial boundaries of the administrative units. Selective emigration signals the problems facing many regions resulting from the disadvantages of their location in relation to transport axes, poor public infrastructure, low investments, and, consequently, also limited job opportunities. It is to be assumed that in locations with too few job opportunities and whose inhabitants have lower levels of education and income the political representatives and the public administration are faced with different types of demands from the populace than in places with other circumstances. These factors are also reflected in the area of culture. Although it would be wrong to overestimate the influence of economic and social factors on the development of cultural phenomena, it should not be underestimated either, in part because cultural services in the Czech Republic are still largely dependent on public support in the form of fi-

nancial resources. Cultural services contribute to employment in the locality and may be a significant factor of development and sustainability.

From the perspective of socio-demographic characteristics cultural participation is largely influenced by age, social status, and education. International studies have long shown that people with a lower level of education and cultural status tend to participate less in cultural activities. The authors found that cultural participation, creative work, and the visiting cultural institutions is in the Czech Republic linked to age, social status, education, and other socio-demographic characteristics, most notably what stage in the family cycle an individual is in. In any territorial unit, for instance, the regions, people with a higher level of education attend more cultural events and visit more cultural institutions and monuments and do so more often. Available data indicate that, in a historical perspective, these links have long been present in the Czech society and have remained almost unchanged. An exception is the trend of a convergence of cultural life in rural and urban areas, which continued even after 1990 though the process was at its strongest in the late 1970s and early 1980s.

Settlement structure and the degree of urbanisation are other major factors that influence the scope and diversity of cultural activities in the regions. On the one hand, there is the capital city of Prague, which is a region that comprises a single settlement, i.e. a metropolis. On the other hand, the Czech Republic contains mostly rural regions (Central Bohemia Region, Vysočina Region) that have numerous small settlements with no more than two thousand inhabitants, which are home to four out of ten inhabitants of the region, and then there are regions with primarily urban inhabitants (Karlovy Vary Region, Ústí Region), regions with multiple larger towns (Moravian-Silesian Region) or mid-sized towns (Zlín Region), and regions with one centre that are otherwise primarily rural in character (Pilsen Region, South Moravian Region). The authors show that the amount of public support and the structure of expenditures that municipalities and towns devote to culture and monuments largely depend on the number of inhabitants and the size of the administrative budget. Small municipalities provide a limited selection of cultural activities, often nothing more than small non-professional libraries and the organising of socio-cultural events that only under certain favourable circumstances can transcend local importance and attract visitors, and an important role in all this is played by the active individuals. Large towns provide a cultural service not just to their own inhabitants but also are often centres of culture for wider areas, offer experiences that require intensive preparation and substantial financial expenditures, such as permanent theatres or concert halls with a professional orchestra. In small and mid-sized towns cinemas and cultural centres are often also supported out of the public budget. On the whole, these towns expend less per inhabitant on culture.

However, data reveals that no simple link exists between settlement structure and the socio-demographic composition of regions of the Czech Republic. While it is true that the capital city has the largest share of people with higher education, and urban centres in general offer better opportunities for a qualified labour force, the primarily ‘urbanised’ regions in north-west Bohemia have the smallest shares of people with higher education owing to the effect of ‘selective emigration’, whereby the younger and more educated inhabitants leave these regions for more attractive locations. Data from the study ‘Culture in the Regions of the Czech Republic 2011’ suggest that the size of a place of residence and the related access to infrastructure is indeed an important factor influencing participation, but upon closer glance it is apparent that this effect is selective – it affects just a certain portion of the population, primarily people with a lower level of education and older people. When the educational and age structures in the given settlements are controlled for, the differences in cultural participation by size of the municipality are not so great. More educated inhabitants living in smaller rural settlements with fewer cultural activities probably simply commute to urban centres for culture (as they do for work).

Nevertheless, citizens’ satisfaction with cultural life, both in their own municipality and in the region as a whole, is related to municipality size. Generally, populations in larger settlements are more satisfied with cultural life, as are people with higher levels of education.

Besides these historically ‘given’ conditions, it is also important to note the ‘created’ conditions that derive from the ability of the region’s or town’s leaders to take advantage of local socio-cultural potential. This means knowing how to make the most effective use of the specific features of local culture and its traditions and how to pinpoint the strengths and weaknesses of certain phenomena that can support or impede the development of culture, tourism and regional development. Differences in the approaches taken by the leaders of various regions and even large towns are reflected in the absence or presence of conceptual and strategic documents devoted to culture and heritage conservation and in financial support in these areas. On a practical level it is possible to observe how the regions, large towns and municipalities play a key role in terms of their ability to work effectively with the resources they have for culture and to create accessible spaces for cultural activities. However, the commercial sector with its mainly financial support for culture, the individual activity of citizens organized in various non-government non-profit organizations, initiatives and amateur associations, and prominent cultural figures also significantly shape the cultural life and its richness. Cooperation of all these aforementioned sectors is essential condition for full development of socio-cultural potential.

Rejstřík

A

amatérské aktivity 19, 111, 114, 163–166, 168, 206, 214–215, 297, 333, 354, 357, 366, 378–379

C

cestovní ruch, turismus 21, 47, 63, 89–99, 101, 104, 111, 116, 120, 172, 178, 191–192, 198, 307, 377

Č

členství v uměleckých/kulturních sdruženích, kroužcích, klubech 296–299, 302–303

D

diferenciace podle krajů 313–323
digitalizace 70, 72, 79–80, 82, 84, 137, 142–143, 168–169, 177–178, 185–186, 192
divadla 111, 113, 152–159, 163–164, 167, 172, 183–185, 207, 209, 224, 282–289

Dny evropského dědictví 50
dovolená 267, 269–270, 279–280

E

ekonomické využití památek 63, 96, 99–102, 104–105, 161, 191, 309, 320
enkulturace 22, 214, 228, 381
Evropská unie 14, 43, 48–49, 69, 103, 191–192, 201, 304, 309–310, 318, 323, 381

F

finanční podpora kulturních akcí 309–311, 318–321, 324
finanční podpora údržby památek 44, 309–311, 318–321
Folklorní sdružení ČR 76, 166, 297, 336

G

galerie 38–39, 72, 106–107, 143–152, 187–188, 283–289

H

homologie třídně kulturní 232–235, 252–253, 258–265
hvězdárny 159–160

I

ICOMOS 46–47, 376
identifikace s teritoriální komunitou 323
identita 13, 17–18, 22, 49, 56, 59, 61–63, 70, 72–74, 89, 99, 107, 164, 167, 233, 305, 323, 378
individualizace 62, 231–234, 253, 264
Institut umění – Divadelní ústav (IU-DÚ) 76–77, 114, 330
Integrovaný systém ochrany movitého kulturního dědictví (ISO) 73, 106
internetizace (knihoven) 78–80, 132, 138, 186–187

K

kina 40, 82, 114, 138–143, 167–169, 177–178, 182, 185–186, 210, 242, 283–289
knihovny 20–21, 29, 37–38, 66, 78–80, 88, 95, 101, 108–109, 132–138, 186–187, 283–289
Komise Rady kraje 90–92, 95
komodifikace umění 54
kraj –
hlavní město Praha 90, 113–114, 158–159, 222–223, 226, 327–331
Jihočeský kraj 152, 196, 226, 336–338
Jihomoravský kraj 90, 105, 111–112, 114, 227, 361–364
Karlovarský kraj 90, 140, 196, 226–227, 342–345

- Kraj Vysočina** 134, 167, 196, 227, 358–360
- Královéhradecký kraj** 147, 195, 227, 353–355
- Liberecký kraj** 109, 195, 227, 350–352
- Moravskoslezský kraj** 102, 195, 228, 372–375
- Olomoucký kraj** 196, 227–228, 317, 319, 365–367
- Pardubický kraj** 104–105, 106–107, 195, 227, 356–357
- Plzeňský kraj** 105–106, 226, 339–341
- Středočeský kraj** 107–109, 195, 226, 277, 332–335
- Ústecký kraj** 112, 149, 227, 346–349
- Zlínský kraj** 104, 110, 115, 116, 228, 368–371
- krajský úřad** 27, 70, 87–95, 100, 102, 115
- kreativní průmysl** 21, 57, 60–61, 171, 327, 380
- kultura** 17–23, 59–61, 211–221
- lidová** 19, 45, 67–68, 74–77, 110–112, 163–166, 224, 293
- lokální** 13, 19–20, 101, 105, 117, 165, 208, 281, 293–296, 300–302, 305, 373, 384
- městská kultura** 283–289, 293, 299–302, 305
- vysoká kultura** 217, 219, 228–229, 232, 237, 246, 249–258, 262–264, 270–271, 283, 289, 299–302, 304
- kulturní aktivita** 20, 168, 253, 268–269, 282–283, 299, 302, 305, 380
- kulturní dědictví** 13–14, 20–22, 35, 43–50, 55, 63–73, 76, 84, 89, 96, 98–101, 106–107, 110, 118, 169, 190, 202–203, 206, 217–219, 221–229
- kulturní domy** 160–163, 168, 208, 380
- kulturní infrastruktura** 14, 117–118, 120, 147, 166–167, 172, 246, 293
- kulturní kapitál** 61, 232–233, 235–236, 250–254, 257–258, 261–262, 264, 268
- kulturní participace** 22, 214–216, 232, 234, 246, 257–259, 281–284, 289–290, 296, 299–300, 304–305
- kulturní potřeby** 161, 284, 307–309
- kulturní průmysl** 45, 54–55, 57, 66, 171–172, 218, 232, 293
- kulturní vkus** 232–235, 244, 251, 257–258, 264–265, 268, 287
- kulturní všezroutství** 234, 249–250, 264
- kulturní život** 168, 307–309, 379
- kulturologie** 18, 21–22
- M**
- mecenáši** 310, 319, 327
- Ministerstvo kultury** 19, 36–37, 39, 44–45, 51–53, 55–58, 78, 84, 173–175, 189, 328
- multiplikační efekty kultury** 54
- muzea** 38–39, 71–73, 106–107, 143–145, 187–188, 283–289
- N**
- Národní digitální knihovna (NDK)** 80, 192
- Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (NIPOS)** 19–20, 57, 119, 267, 326, 330
- Národní knihovna ČR** 80, 95, 108
- Národní památkový ústav (NPÚ)** 70, 102, 126
- Národní ústav lidové kultury (NÚLK)** 75, 110, 165
- neziskové organizace** 33, 57, 71, 73, 199, 204–207, 310–311
- O**
- obce –**
- 1. typu** 27
- 2. typu (s přenesenou působností)** 27, 34, 37, 42
- 3. typu (s rozšířenou působností)** 27, 28, 34–37, 42

- oborová diferenciace podpory** 171, 173, 183, 208–209
- organizátor kulturních akcí** 310–311, 314, 322–323
- P**
- Památková inspekce** 56, 70, 88
- památková péče** 47, 68–71, 99, 101–106
- památkové rezervace** 69, 71, 127–130, 181, 194, 222, 332
- památky** 37, 118–132, 222–223, 226–228, 267–280, 283–284, 288, 304, 309–311, 318–321
- památky UNESCO v ČR** 44, 75, 110–111, 129, 167, 191, 198, 222, 226–228
- paměťové instituce** 88, 101
- působnost přenesená**
- obcí** 25, 27–29, 33, 35–37, 40, 42, 71
- krajů** 25, 27–29, 31, 35–36, 41–42, 71, 88, 99
- působnost samostatná**
- obcí** 25, 27–28, 30–31, 33–34, 42
- krajů** 25, 27–28, 31–32, 34, 36, 42, 88, 101–102
- R**
- rada kraje** 32, 90, 92, 99, 106
- Rada pro umění** 57, 77–78
- regionální specifika** 19, 143, 178
- rekreace** 232, 250, 268–269, 272
- S**
- samospráva** 26–29, 31–33, 39, 41–42, 87–88, 313
- satelitní účet kultury** 171–172, 204, 381
- sledování televize** 237, 239–240, 245–246, 248–249, 251, 253, 259–262
- socializace** 19, 22, 214, 228, 381
- sociální soudržnost** 35, 46, 93, 99, 211–212
- sociální třída (EGP)** 18, 233–237, 249–250, 252–254, 256–259, 262–264, 268, 271
- soukromý sektor** 49, 104, 310–311
- správa veřejná** 25–26, 29, 34, 37, 42, 56, 69, 93, 102, 106, 191–192, 307, 309–317, 323–324
- Státní fond kultury (SFK)** 29, 39–40, 53, 57–58, 84, 177
- Státní fond pro podporu a rozvoj české kinematografie (SFPRČK)** 29, 41, 53, 58, 81, 177
- Státní kulturní politika** 20, 45, 51–85, 94–98, 115, 174, 176
- T**
- tradice, tradiční umění** 20–23, 45, 67, 71, 74–76, 101, 110–112, 164, 219, 305
- transformace divadel** 113–114, 152–153, 158–159
- turistický region** 273–278, 404
- U**
- umění, živé umění** 54–55, 60–61, 63, 73, 76–78, 84, 112–114
- UNESCO** 17, 43–46, 48, 74, 129, 167, 203, 375
- V**
- volný čas** 34, 59, 107, 178, 195, 208, 212–214, 231–232, 234, 236–242, 244–254, 256–265, 267, 270, 279, 290, 296, 300–302
- výbory Zastupitelstva kraje** 32, 90–92, 115, 377
- výdaje krajů** 33, 93, 115, 178–181, 207, 380
- výdaje obcí** 33, 93, 181–190, 208–210, 380–381, 385
- Z**
- zahraniční zdroje** 172–173, 191–205
- Ž**
- životní styl** 231–237, 241, 247, 250–253, 257–264, 268–270

O autorech

Mgr. Josef Bernard, Ph.D.

josef.bernard@soc.cas.cz

Vystudoval obor sociologie a germanistika na Filozofické fakultě UK. Působí ve výzkumném oddělení Lokální a regionální studia Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. Soustředí se na problematiku regionálního rozvoje, sociologie venkova, občanské participace a veřejné správy, zejména se zaměřením na lokální samosprávu. Přednáší sociologii na Univerzitě Hradec Králové.

Mgr. et Mgr. Daniel Čermák

daniel.cermak@soc.cas.cz

Je pracovníkem výzkumného oddělení Lokální a regionální studia Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., a doktorandem na katedře sociologie Filozofické fakulty UK. Zabývá se prostorovými aspekty politického chování, spoluprací aktérů v rámci rozvoje lokálních společenství, politickými elitami na regionální úrovni a důvěrou v politické instituce. Pravidelně publikuje v odborných časopisech a monografiích.

JUDr. Michal Illner

michal.illner@soc.cas.cz

Je vědeckým pracovníkem ve výzkumném oddělení Lokálních a regionálních studií Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. Zabývá se sociologií města, sociologickými aspekty lokální politiky, územní veřejné správy a regionálního rozvoje. Je spoluautorem několika knižních publikací a autorem desítek knižních kapitol a odborných statí zabývajících se těmito tématy, z větší části publikovaných v zahraničí. Přednáší sociologii města na Fakultě sociálních věd Karlovy univerzity v Praze.

RNDr. Tomáš Kostecký, CSc.

tomas.kostecky@soc.cas.cz

Je ředitelem Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., a vedoucím výzkumného oddělení Lokální a regionální studia. Dlouhodobě se zabývá prostorovými aspekty lidského chování, lokální, regionální a komparativní politikou, politickými důsledky metropolizace a suburbanizace. Pravidelně publikuje v domácích i zahraničních odborných časopisech a knihách.

Ing. Radmila Lorencová, Ph.D.

radkal@volny.cz

Absolvovala doktorské studium na Ústavu etnologie Filozofické fakulty UK. V roce 2005 realizovala terénní výzkum původních obyvatel Kalimantanu. Přednášela o kulturní antropologii, etnicitě a náboženství na Filozofické fakultě Univerzity Pardubice a na České zemědělské univerzitě. Zaměřuje se na problematiku kulturní a etnické identity. Studuje význam rituálů a náboženství v životě jednotlivce i společnosti. V roce 2012 se podílela na výzkumu institucionální podmíněnosti rozvoje kultury Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i.

Mgr. et Mgr. Renáta Mikešová

renata.mikesova@soc.cas.cz

Vystudovala sociální geografii na Přírodovědecké fakultě UK a sociologii a sociální antropologii na Fakultě sociálních věd UK. Od roku 2010 působí ve výzkumném oddělení Lokál-

ní a regionální studia Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. Věnuje se zkoumání prostorových vzorců volebního chování, sociální a institucionální podmíněnosti rozvoje kultury a uchování kulturního dědictví v regionálním prostředí a sociologii a geografii města.

Mgr. Věra Patočková, M.A.

vera.patockova@soc.cas.cz

Je absolventkou magisterského studia kulturologie na Filozofické fakultě UK, kde v současné době pokračuje v doktorském studiu. Absolvovala rovněž studijní program WLRA International Centre of Excellence v Nizozemsku (M.A. in international leisure studies). Působí ve výzkumném oddělení Lokální a regionální studia Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. Zaměřuje se na problematiku veřejné správy na lokální a regionální úrovni, občanské participace a na sociální a institucionální podmíněnost rozvoje kultury.

PhDr. Markéta Poláková, Ph.D.

marketa.polakova@soc.cas.cz

Vystudovala obor kulturologie na Filozofické fakultě UK, kde následně absolvovala doktorské studium. Od roku 2012 působí ve výzkumném oddělení Lokální a regionální studia Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. Zaměřuje se na problematiku genderu a kultury, prostorových vzorců volebního chování, sociální a institucionální podmíněnost rozvoje kultury a uchování kulturního dědictví v regionálním prostředí.

PhDr. Jiří Šafr, Ph.D.

jiri.safr@soc.cas.cz

Získal doktorát ze sociologie na Fakultě sociálních věd UK. Působí ve výzkumném oddělení Lokální a regionální studia Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., a jako odborný asistent na Fakultě humanitních studií UK v Praze. Zabývá se výzkumem sociální stratifikace a nerovností (sociální distance, egocentrické sítě, životní styl, kulturní kapitál a spotřeba, sociální třídy, mezigenerační transmise statusu) a problematikou společenské koheze a sociálního kapitálu.

PhDr. Zdenka Vajdová

zdenka.vajdova@soc.cas.cz

Je vědecká pracovnice výzkumného oddělení Lokální a regionální studia Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. Zabývá se lokálním společenstvím a procesy změn, kterým je vystaveno. Sociologické aspekty místní veřejné správy, spolupráce obcí, aktéři rozvoje regionu jsou ústředními tématy výzkumů, na nichž se podílí.

Mgr. et Bc. Kateřina Vojtíšková

katerina.vojtiskova@soc.cas.cz

Vystudovala obor molekulární biologie na Přírodovědecké fakultě UK a bakalářský obor sociologie a veřejná politika na Fakultě sociálních věd UK, kde pokračuje v doktorském studiu sociologie. Od roku 2011 působí ve výzkumném oddělení Lokální a regionální studia Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. Zaměřuje se na problematiku zkoumání sociálních nerovností, zejména v oblasti vzdělání. V poslední době se blíže zabývá kulturně politickými otázkami a souvislostmi mezi lokální politikou, regionálním rozvojem a občanskou participací.

Kultura v krajích České republiky

Editori:

Věra Patočková
Daniel Čermák
Kateřina Vojtíšková

Autorský kolektiv:

Josef Bernard
Daniel Čermák
Michal Illner
Tomáš Kostecký
Radmila Lorencová
Renáta Mikešová
Věra Patočková
Markéta Poláková
Jiří Šafr
Zdenka Vajdová
Kateřina Vojtíšková

Redakce: Kamila Šústková

Jazyková korektura: Kamila Šústková

Návrh obálky: Jaroslav Kašpar

Sazba: Jakub Kubů, Praha

Tisk a vazba: ERMAT Praha, s. r. o., Antala Staška 1021/55, Praha 4

Vydal: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

1. vydání

Praha 2012

Počet výtisků: 300

Distribuce:

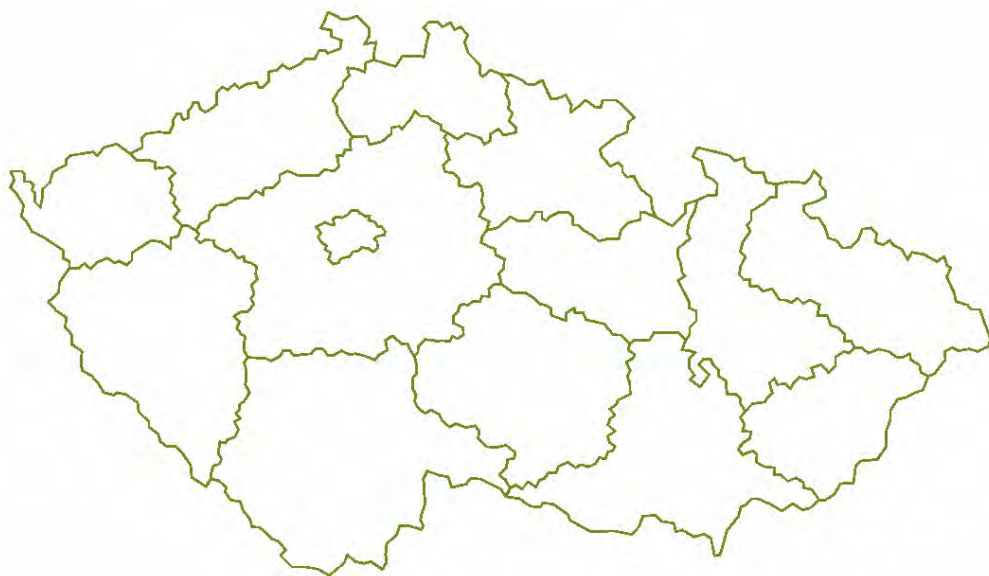
Tiskové a ediční oddělení
Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i.

Jilská 1, 110 00 Praha 1

tel.: 222 221 761, fax: 222 220 143

e-mail: prodej@soc.cas.cz

Monografie je rozdělená do tří částí. Po úvodní kapitole, která se věnuje vymezení pojmu kultura, přináší první část monografie přehled platné legislativy, analýzy koncepčních a strategických dokumentů vztahujících se ke kultuře, analýzy dostupných dat o kulturní infrastruktuře a představení dostupných finančních zdrojů pro oblast neprůmyslových kulturních odvětví. To vše charakterizuje prostředí a utváří podmínky pro rozvoj kulturních aktivit a uchování kulturního dědictví. Druhá část monografie seznamuje čtenáře s výsledky vlastního rozsáhlého dotazníkového šetření Kultura v regionech České republiky 2011, které je zaměřeno na oblast představ o kultuře a kulturním dědictví a zejména na kulturní participaci a faktory, jež ji ovlivňují. Třetí, závěrečná část, představuje profily jednotlivých krajů České republiky.

ISBN 978-80-7330-222-1

Praha 2012

SOÚ

Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.